ये प्रकरणकारास्त एव मौलिकविस्तारकारिणः, तैः समता च सुविस्फुटी, वैयाकरणानां सूत्रं च सर्वेषां करणीयतया चैत्यवन्दनकारिणां २०१

इत्येवं सप्तगाथाभ्यासमयी विषयविवेचनप्रवणा काव्यबोधविधायिविविधच्छन्दोभङ्गगणसत्त्वमाकाव्यमालामयकथाकलिता पेथं युगीनानेकाऽऽशङ्कासमाधानसाधना चतुरचेतश्चमत्कारकारिण्यपीयं वृत्ति "अर्थदीपिका" नाम्नी निर्मिताऽपि पूज्यपादैर्विद्यापीठस्थ शोधिता ऽस्मीभद्रैर्विबुधैः, ततो भिक्षुका समभ्यसनीयाऽभ्यासपठितानामित्यभ्यर्थनापुरस्सरसमर्थयन्ते

उदन्वदन्ता आनन्दाः वेदमुनिनिधिभूमिते हायने शुचिकृष्णपक्षस्यां सूर्यपुरे.

ॐ अर्हम्

श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रस्य विषयानुक्रमणिका

अर्हम् ।

श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणे साक्षीभूताऽऽगताना श्लोकाना गाथाना चाकारादिअनुक्रमणिका

'इय चिह्न गयस्स"।

१ " " इदं चिह्नं गद्यस्य ।

॥ अर्हम् ॥

श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणे कथायामागतानां विशेषाभिधानानां अकाराद्यनुक्रमणिका

॥ अर्हम् ॥

श्री श्राद्धप्रतिक्रमणे साक्षीभूतानि ग्रन्थकाराणां नामानि

ग्रन्थकाराः	पत्राङ्काः	ग्रन्थकाराः	पत्राङ्काः	ग्रन्थकाराः	पत्राङ्काः
अन्योक्तिकृत् ...	१४४	जिनभद्रगणि ...	१–२८	मनोनिग्रहभावनाकृत् ..	१२५
अभयदेवसूरिः	१६२	देवेन्द्रसूरिवर्याः	९	महाभाष्यकारः ..	१४९
आर्यश्यामः	१२३	धर्मदासगणिः	१७४	समदृष्टिकारः	२९
कुलमण्डनसूरिः	२	नमिराजर्षिः	१०१	हरिभद्रसूरिः ..	१४९
गुणरत्नसूरिः	४	निर्युक्तिकृत्	१४९	हेमचन्द्राचार्यः (कलिकालसर्वज्ञः)	१४९
चाणाक्य	३९	भर्तृहरिः ...	८५	हेमाचार्याः ,,	७
चिरन्तनाचार्यः	१	भद्रबाहुस्वामी	१४		

॥ अर्हम् ॥

श्री श्राद्धप्रतिक्रमणे साक्षीभूता ग्रन्थाः

ग्रन्थाः	पत्राङ्काः	ग्रन्थाः	पत्राङ्काः	ग्रन्थाः	पत्राङ्काः
अनुयोगद्वारं	२–९०२	आचाराङ्गवृत्तिः	१९१	आवश्यकचूर्णिः वज्रस्वामिचरित्रं ..	२००
अनुयोगद्वारचूर्णिः ...	२	आयपच्चक्खाणं ...	१२–८३	आवश्यकनिर्युक्तिवृत्तिः	३४–१–१४९
अनुयोगद्वारः हैमीवृत्तिः ...	२	आयुर्वेदः	११६	आवश्यकनिर्युक्तिः बृहद्वृत्ति	१४९
अनुयोगद्वारः हारिभद्रीयवृत्तिः ...	२	आलोचनापच्चक्खाणं	१९७	आवश्यकबृहद्वृत्तिः	२०२
अंगविद्या ..	२४४	आवश्यककायोत्सर्गनि० ..	२००	आवश्यकबृहद्वृत्तिः	१६५
आगमः ...	१५०	आवश्यकचूर्णि	२–३१–४०–१०८–१३६	आवश्यकवृत्तिः ..	१६५
आचारांगसूत्रं ...	२८–३८–२००		–१४९–१५०–१५०–१६३–	आवश्यकसूत्राणि	१८८
आचारांगपञ्चमाध्ययनं	३		१६५–१७१–२०१	इतिहाससमुच्चयः ..	४

अत्रैकोऽपि ग्रन्थः सूत्रं वा यथाभाऽपारि तथाप्येकोक्तित सतो नानेकत्रोक्ते भिन्नता।

अथ उपयुक्तानि पद्यानि ।

उपयुक्तानि पद्यानि	पत्राङ्काः
न निमित्तद्विषो क्षेमो, नापुरैस्तरूपिद्विषाम् । न भीर्लीविद्विषामेकमपि धर्मद्विषां न हि ॥ १ ॥	२९
मछमहला पंकमइला धूलीमइला न ते नरा मइला । जे पावपंकमइला ते मइला जीवलोगंमि ॥ १ ॥	३०
ब्रह्मचर्यस्थितो नैकमन्नमद्यान्नापरि । सन्ध्यापावनगीतादि, महापापी विवर्जयेत् ॥ १ ॥	३०
क्षान्त्या शुद्ध्यन्ति विद्वांसो, दानेनाकार्यकारिणः । प्रच्छन्नपापा जापेन, तपसा वेदवित्तमाः ॥ १ ॥	३०
कुग्रामवासः कुनरेन्द्रसेवा, कुभोजनं क्रोधमुखी च भार्या । कन्याबहुत्वं च दरिद्रता च, षड् जीवलोके नरका भवन्ति ॥१॥	४२
स्त्रीजातो दाम्भिकता भीरुकता भूयसी वणिग्जातो । रोषः क्षत्रियजातो द्विजातिजातो पुनर्लोभः ॥ १ ॥	४३
दुर्विधदुर्भगदुःखदुःखानिष्टादिरयविसंयोगात् । नित्यं जीवन्मरणात् श्रेयस्करं सकृन्मरणम् ॥ १ ॥	४०
"नासम गच्छामि हसन् भाषे, गतं न शोचामि कृतं न मन्ये ।	
द्वाभ्यां तृतीयो न भवामि राजन्!, कस्मादृशाः केन गुणेन मूर्खाः ? ॥ १ ॥	४४
सुवर्णपुष्पां पृथिवीं, चिन्वन्ति पुरुषास्त्रयः । शूरश्च कृतविद्यश्च, यश्च जानाति सेवितुं ॥ १ ॥	४५
भवसायरंमेवि सजगेण जे भवसरा समुत्तरिमा । ते परमटंकुकीरियव न हु भमहा हुंति ॥ १ ॥	४६
छिन्नउ सीसं अह होउ बंधणं चयउ सव्वहा लच्छी । पडिवन्नपालणेसु पुरिसाण जं होइ तं होउ ॥ १ ॥	४६
कुविअस्स आउरस्स य वसणामत्तस्स रायरत्तस्स । भयस्स मरंतस्स य सब्भावा पायडा हुंति ॥ १ ॥	५०

उपयुक्तानि पद्यानि	पत्राङ्काः
कश्चिपमश्विसस्थापिनि मदकारिणि यौवने पुरुस्थानः । विपद्यति तथापराधं, जन्मैव यथा वृथा भवति ॥	(पृ° ५९)
धिक् सेवकत्वं स यः मयुक्त्ये बिभेति यस्य मृतितः । कार्योद्यमयाऽपि मरणं स्वयाकरणं हि सुभटानाम् ॥ १ ॥	५१
काम ! जानामि ते रूप, संकल्पात् किल जायसे । न त्वां संकल्पयिष्यामि, न च मे त्वं भविष्यसि ॥ १ ॥	५२
जइकोहो जइलोहो जइसोहो जइममो य जइमोहो । दूरं परम्मयमि ण हरेव ता दुंति दुहहेऊ ॥ १ ॥	(७३–१८)
अकृत्वा परसंतापमगत्वा खलनम्रताम् । अनुत्सृज्य सतां मार्गम्, यत् स्वल्पमपि तद् बहु ॥ १ ॥	(पृ° ४२)
पानमौषित्यविकामं, सत्पात्राणां परिग्रह । सुकृतं शुभमुत्सवं च, पञ्च प्रतिसुख श्रियः ॥ १ ॥	८०–३२
मृगमीनसज्जनानां तृणजलसन्तोषविहितवृत्तीनाम् । लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥ १ ॥	८१–४०
धर्मारम्भे ऋणच्छेदे, कन्यादाने धनागमे । शत्रुघातेऽग्निरोगे च, कालक्षेप न कारयेत् ॥ १ ॥	८१–४७
सामी अविसेसण्णू अविणीओ परिअणो परवसत्तं । अज्जा य अपणुरूवा चत्तारि मणस्स सल्लाइं ॥ १ ॥	८७–१२
अतिक्षोभो न कर्तव्यो, क्षोभं नैव परित्यजेत् । अतिक्षोभाभिभूतस्य, पर्ण भमति मस्तके ॥ १ ॥	१०३–१९
रागपदे प्रेमपदे क्षोभपदेऽहंकृतेः पदे स्वपदे । प्रीतिपदे कीर्तिपदे नहि कैर्द्रव्यव्ययः क्रियते ? ॥ १ ॥	१०९–२०
निर्धं मधावेरप्यन्यजवर्ग्यं गुणापहाविवेकम् । द्विविधवौर्गत्यपूतं पूर्वं व्यसनार्थैव विन्ध्याः ॥ १ ॥	१०९–६
पुत्रमित्रभगिनीपुत्रभातृजामातृसेवकाः । पत्नीसपत्नीयानारिस्नुषाः शिष्याश्च प्राग्भवात् ॥ १ ॥	१०९

उपयुक्तानि पद्यानि	पत्राङ्काः
यत्नेप्यते मनुष्यैस्त्वाय: प्राप्यते मधुरमचिरात् । यस्त्विष्यते वशीभम कचिदपि वैपरीत्यमहो ॥ १ ॥	११०–५१
क्षेत्रं रक्षति चञ्चा सौधं छोलस्पटी कणाम् राशा । दन्तावदनं प्राणाभरेण किं निरुपकारेण ॥ १ ॥	११३
समर्थोऽप्यसमर्थोऽसौ, विविक्तोऽप्यविविक्तहृत् । लाशस्या दुःखपर्मिष्ठोऽपारस्मारस्मयेन यः ॥ १ ॥	११३
उद्यमे नास्ति दारिद्र्य, जपतो नास्ति पातकम् । मौनेन कलहो नास्ति, नास्ति जागरतो भयम् ।	(१३८ ४४)
प्रवीणता वणिग्भ्यासु, त्यक्तव्य उपक्रमः । न निर्वेदश्च कुत्रापि, त्रयः प्रतिमुखः श्रियः ॥ १ ॥	१७५
लक्ष्मीर्वसति वाणिज्ये, किंचिदस्ति च कर्षणे । अस्ति नास्ति च सेवायां, भिक्षायां न कदाचन ॥ १ ॥	१७५
परानुगामी परवस्त्रदर्शी, परान्नभोजी परचित्तरक्षी । परप्रवादी परचित्तजीवी, सर्वेऽप्यमी सुगुणिनोऽपि निन्द्याः ॥१॥	१७८
अनर्जिता श्रियः स्पष्टाः, अकृत्वा पात्रसाच ताः । अहृत्वा चान्यदैन्यानि, कथं च स्यां गुणाकरः ? ॥ १ ॥	१७८
परगुणगहणं छपाणुवत्तणं हियमकक्कसं वयणं । मित्तमत्तोसमाहण अमूलमंत वसीकरणं ॥ १ ॥	१८४

लौकिकन्यायाः

श्राद्धप्रतिक्रमणान्तर्गतोपयुक्तवाक्यानि ॥

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
च	
चरइ पुरे पुत्तो इव ठिई हि एसा नरेसाणं ।	(१२६)
चित्तोल्लासो हि नृणां, मित्रम्मन साम्यसंसिद्धेः ।	(५१/१ १४)
चिय चिय पत्त तिमिमि केसिंचि भणाणं ।	(४१/१)
छ	
छुहिओ पाव न किं कुणई ?	(१२/१ १)
छेत्तव्यो छेत्तव्या सैव, यत् कार्ये समयोचितम् ।	(१४०/१ २१)
छेरे हि नागावल्या दूरेऽपि रक्तानि छुम्पन्ति ।	(३१ ८२)
ज	
जघन्यतो वरगुणस्यापि भावाद्धि वा पुरः ।	
जनकार्जिता विभूतिर्भगिनीति	(५११/१)
जणवाए पुण जाए मरेइ नय मन्नएवि धम्मं	(७१/१ ३१)
जसिकसिं चेव दृमित्ताणं	(१३१/१)

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
जयणा य धम्मजणणी, ...	(१३५/१)
जहिं बहुमाणो पुव्विं त सुमह होइ बीइ भवे ।	(१५५/१)
जीवन् भद्राण्यवाप्नोति, जीवन् पुण्यं करोति च ।	(१३/५ २६)
जीवितं सर्वधर्माणां, भावना भवनाशकृत् ।	(१३०/१)
जुज्जइ सुट्ठाण जं सिक्खा, ...	(९०/१ १६)
जैनधर्मस्तु दुर्लभः, ...	(११२/१)
जं कूडकवडं सव्वं, पयडं नरय इमं ।	(११/१ १९)
जं चिंतिज्जं परेसिं अ परेसिं तं आगयं हुयं ।	(५०/१ २४)
जं धम्मकम्मजोगो बोधतरो साहसलिंके य ।	(१२५/२)
जं धम्मनिम्मअसे भवइ अभंवं सु भवदुक्ख ।	(१९१/१)
झ	
झायइ सव्वं किंचिमवि भाव	(१२/१ १६)

उपयुक्तवाक्यानि	पद्याङ्काः
शिष्यवस्तूनो स्वेच्छया हि गतिस्थिती ।	(१५५/१)
शिष्यजरे वदति यतः कुवचर्मो स्याद् विसंवादः ॥	(५१/१ ८)
दुर्जनदूषितमनसां पुंसां सज्जनेऽपि नास्ति विश्वासः ।	(११०/१ १)
दुद्धस्स सुद्धमित्तो य विसिद्धस्स विसिद्धओ ।	(१३१/१)
दुःसम्भवा हि मनसा, विशुद्धिः क्षीणक्षीवने ।	(११९/१ १८)
दुष्टाः कष्टफलं स्पष्टं, दृष्टं विना न मन्वते ।	(११५/१ ७१)
दुष्टशिक्षा शिष्टरक्षा, रीतिर्नीतिविदां सदा ।	(११२/१)
दुष्टोऽपि स किं कुर्यात्? यत्र सुमन्त्री सुमन्त्रपरः ।	(५०/१ ४०)
दुष्टा अपि किं कुर्युश्छलं विना निष्फलारम्भाः ।	(५२/१ ८५)
दुष्टः सुवोऽपि निर्गोत्रः, ...	(१२१/१)
दुष्टाशयस्य चीवमहितस्य हि आशु नश्यति प्रकृतिम् ।	(१५५/१ ७४)
दुर्लभस्य च पदार्थाः, कामिनः सा परा रतिः ।	(११/१ १०)
दुक्खकडिमिवडियाणं धुवं पयढणं सुवयणंपि ।	(४२/१ ५२)

उपयुक्तवाक्यानि	पद्याङ्काः
दुह्यन्ति सुधा मूढा मियः फलं स्वस्य कर्मवशमिदं यत् ।	(११/१ ५१)
द्यूतादिव्यसनवशाच्चौर्यं चौर्याच्च जीवनाशोऽपि ।	
दृष्टायुषि मृतिः कुतः ?, ...	(१२/२ ४२)
दृष्टफलेऽलसः कः ? ।	(१३१/१ ७९)
दैवेऽनुकूले किं न सिध्यति ?	(१५१/१)
दोसेसु मिच्छबोहो ठवणीमोसो असेसमोसेसु । कूडेसु	
सक्खिसकूडं कवडेसुं णिस्ससियकवडं ॥१॥	(५०/१ २८)
ध	
धनधर्मौ स्थितौ हि कश्चित्स्येत् ?, ...	(१५७/१)
धनानामर्जनेनैव, प्रविष्टं मामुयात् पुमान् ।	(१५८/१)
धन्यास्तु धर्मे रताः ।	(१/१ ७७)
धर्मो धनादेर्म्मभिचारकाभ्यो, बीजं फलस्येव हि मुख्यहेतुः ।	(११०/१)
धर्मविभेन श्रेयसामपि विभ्रमाधात् ।	(११२/१)

न

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
पाओ पाव न किं कुआ !, ..	(¹⁄₁ ५१)
प्राप्तो मान्यो न कस्य वा !, ..	(¹⁄₁₂ ११)
प्रीयते द्वेष्टि चेद्रस्य, साधके बाधके न कः ! ।	(¹⁄₁)
पुण्यैरसम्भाव्यमिहास्ति किं वा !,	(¹⁄₁₅ ८९)
पुत्रशोकात् को वा न तप्यते !, ..	(¹⁄₁₂)
पुत्तो हि पिउणो तुल्लो, ...	(¹⁄₂ ५)
पुत्तं महत्त पावसु पिआ, ..	(¹⁄₁ ५८)
पुण्णस्स सव्वहा वि जओ पावस्स खओ ।	(¹⁄₂ ६१)
पुरतः सम्पत्प्राप्तौ विपदः प्राप्तौ पुनर्भवेत् पश्चात् ।	(¹⁄₁ २७)
पुव्वभवब्भासाओ उब्भइ अमुणं अविद्दंपि ।	(¹⁄₁₂ १७)
पूर्णैरेव सन्प्यते, ...	(¹⁄₁ ७)
पृथिव्यां भवर्र हि दानम्, ...	(¹⁄₁₃)
प्रेमस्थाने हि किं गोप्यम् !, ...	(¹⁄₁ ४५)

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
पोषकाः स्वकुलस्यैते, काककायस्थकुर्कुटाः । स्वकुलं घ्नन्ति चत्वारो, वणिक् श्वानो गजा द्विजाः ॥१॥	(¹⁄₁ १२)
फ	
फलेऽनुभूतेऽङ्कुरमत्र वा किम् !, ...	(¹⁄₁₁ १३)
ब	
बहुपरोपेन विशिष्टवस्तुमहे महान्तोऽपि हि सानुपा भाः ।	(¹⁄₂ २)
बालः पयसा दग्धो दध्यपि फूत्कृत्य खलु पिबति ।	(¹⁄₁ १)
बुद्धिहीनेन शुष्यति, ...	(¹⁄₁ २)
भुज्यां क्षमन्ते क्षत्रियाः कथम् ! । ..	(¹⁄₁₆)
भ	
भवन्ति किसिपका पुर्व्वि,	(¹⁄₂ ८)
भर्तुफल मूलफल्स यत्, ...	(¹⁄₂ ३०)
भवेद् भाग्यवतामेष, विष्यपत्त्वप्यभीष्टकृत् ।	(¹⁄₂)

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
भव्य पशुजीवनतो हि मनुष्यम्, ..	([illegible] ९८)
भक्षयन्ति सुखं धन मणिमुत्तादकमौरा ।	([illegible] ११)
भाग्याभ्युदयेऽभ्युदयमसि, मतिरपि पुंसोऽभ्युदयोद्धा ।	([illegible] ९९)
भाग्यभाजां किं नाम दुर्लभम् ?, ...	([illegible] ४७)
भाग्यवतां भवति धर्मसंयोगः, ...	([illegible] ७४)
भानोस्म शुभ्रभानोरनन्यसाधारणी भक्ति ।	([illegible] १४)
म	
मग्नेऽपि तु निपतिता भाती, ...	([illegible] ८२)
मनसा हि मानितं पततेव विभेद् प्रशसम् ।	([illegible] ९०)
मनः सत्येन शुध्यति, ...	([illegible] ९)
मन्त्रं हि सुप्रयुक्तं वेत्तुं महापि विशात्मा ।	([illegible] ९)
मरणं हि महाभयम्, ...	([illegible])
महात्मनो नाममपि वर्ण्यं, ...	([illegible])

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
महत्त्वमीहते मन्तुः, ...	([illegible])
महत्त्व महतो सम्प्रापमहानल्पवाप्नुयात् । रजोऽपि पूज्यते तीर्थपृथिवीसङ्गत न किम् ? ॥१॥ ..	([illegible])
महाकष्टेऽपि असौ हि, विनई न तु बाहरे ।	([illegible] ३४)
महार्घता हि दुष्प्रापतया वस्तुतया न तु ।	([illegible] ४७)
मक्षिकातोऽपि स क्षुद्रः, स्वानुरूप न वेत्ति यः ।	([illegible] ८४)
मा जीवन् यस्त्वामीमवम् परस्मै ददाति दुर्बुद्धिम् ।	([illegible] १८)
मा जीवन् यः परावज्ञादु:खदग्धोऽपि जीवति ।	([illegible] २८)
मा पश्चिम च न विद्रुपवचनं, ..	([illegible] ५३)
मा होइ सुअग्गाही, ...	([illegible] ५३)
मा हार्दुर्दर्पकस्कर्जं प्राप्तम्, ...	([illegible] २४)
मुक्तस्य विरोण सुखं परिभ्रमितो पुण्यभवराशो ।	([illegible])
मुकुरस्तत्र पश्यते, ...	([illegible])

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
ल	
लाति रम्भाक्षायी भिक्षाकपालं का !, ...	(९७ ५५)
लाभेभ्योऽर्मूलमपि नष्टम्, ...	(१५ ५८)
लोएवि वेरो कहेति, वंके वंको समे समो ।	(१० ५४)
लोक पूजितपूजका, ...	(१३० ११)
लोकः प्रथापतितः, मायमस्वपरिमुंखा ।	(१५)
लोक प्रकटवाक् पता, ...	(१५)
लोभ सर्वविनाशी	(१६ ८९)
लोभोऽविलोभ तु वयसापेऽपि, रसे च माम्ने च कृपमसक्ति ।	(११५ ५८)
लोहसमुरे शुभवि तु वरुणमित्पावि ।	(२१ २९)
लोभिस्स लोहगीर्, विभो कहं न पहुरपमेति ? ।	(१२ ४४)

उपयुक्तवाक्यानि	पत्राङ्काः
व	
वर्णं पठेत सर्वं ह्याद भाषापिसाईए ।	(७२ ९)
वणिज्जाए वणिज्जंसि, माहणाणं सुंडंमि च । खत्तियाणं सिरी लग्गो, जत्थं सिप्पकम्मसु ॥ १ ॥	(६२ २२)
वणिग्वराणां वाणिज्यवैदग्धी कामधुक् ध्रुवम् ।	(१२५)
वणिगसि सर्वं हि निस्सीसमना ।	(१२ २५)
व्यवसायोऽस्तु ख्याय, माणा जन्मनि जन्मनि ।	(१२१)
ववहारे पुण सुखी गिहिम्मि दुक्खा भणिमा ।	(७८ ४९)
व्यतीस हि गुणान्सर्वान्, समावो मूर्ध्नि वर्तते ।	(२१ १७)
व्यसनं दुरपासनम्, ...	(१२ ४२)
वार्थ कोऽश्नेति दैवतीम् ?, ...	(१६)
व्याजे स्याद् द्विगुणं वित्तम्, ...	(९१)
वाणिज्यनैपुण्यं मायः, साधने हि धनार्जने ।	(१६१)

उपयुक्तवाक्यानि	पद्याङ्काः
श्रेयस्कामेन न क्वापि, जातु साम्यः सुखमिधिः ।	([illegible])
श्रीमानिशुचिरप्येवापि, धर्मादिव हि देहिनाम् ।	([illegible] १९)
शाखा परं शून्या न चोरयुक्, ...	([illegible] १५)
शिशुरेवाहेति पांशुक्रीडां मुक्तिश्च पितामस्याः ।	([illegible])
शिलाऽपि समकायारा न किं तरति वारिणि ?।	([illegible])
शीलेन निष्कलङ्केन, किं किं वा दुर्लभं नृणाम् ? ।	([illegible] ८०)
शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः, ...	([illegible] ४०)
श्रेयसि न सुधीभिरयेत्, ...	([illegible] ३२)
स	
सद्वं किं वा न साहए?, ...	([illegible] ५२)
सर्वकज्जे गुरुत्तणो, ...	([illegible] ४९)
सतां मनोन्नेतः पुनरस्यसरीरमेरे विजयते,	([illegible] २१)
सतां दुष्टेऽप्यहो क्षमा, ...	([illegible])

उपयुक्तवाक्यानि	पद्याङ्काः
सतां हि शिष्टेराशिष, वटवीजायते ध्रुवि ।	([illegible])
सति चित्ते कः क्लेशमपेक्षकृत् सत्पुरुषा विभः ? ।	([illegible] ९५)
सत्त्वो सर्वितार्थकृत्, ...	([illegible] ७०)
सत्त्वो हि सत्त्वोपजुषः, ...	([illegible] ९९)
समर्थं मधु वस्तु हि, ...	([illegible])
सत्यपि सुकृते कर्मणि दुर्नीतिरेकाम्तरे भियं हरति ।	([illegible] ४४)
सत्याधारमसत्य सत्य प्रत्येति सत्यमेव जनः ।	([illegible] ८३)
सत्पुषितमनुषितकृत्याचरणात् प्राणप्रहाणमपि ।	([illegible] ९२)
सयणो सुयणो चिरिदसिमो लोहहमो सदा । गहिओ विभिहिरो भीरू, सक्को नूनं न किंचए ॥१॥	([illegible] २०)
सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम्, ...	([illegible] १००)
सर्वसूत्रे परिग्रहा, ...	([illegible] ४४)
सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम्, ...	([illegible] २)

उपयुक्तवाक्यानि		पत्राङ्काः	उपयुक्तवाक्यानि		पत्राङ्काः
दासेनाप्यर्जितं कर्म, मर्मोद्विषण्णकाव्यवत् ।		(१३०/२ २६)	ही ही कोमल साम्राज्यम् ,	..	(७०/१ १९)
हिताभ यः संस्तुते स किंप्रभुः,	....	(१३७/२)	ही ही पुत्रस्य दर्शनो,	..	(५५/१ ५०)
हीनं हि मातुः मायः परानुगम् ,	....	(१०४/१)	इदं चौर्योदित्स्यमस्तु फलेत् कथम् ! ।	....	(१४/१ ५८)

श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभाई-जैनपुस्तकोद्धारे—

श्रीमद्रत्नशेखरसूरिवर्यविवृतं

श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रं वन्दित्तुइत्यपराभिधानं।

अर्हं

जयति सततोदयश्रीः श्रीवीरजिनेश्वरोऽभिनवभानुः । कुवलयबोधं विदधति गवां विलासा विभोर्यस्य ॥ १ ॥
श्रुतजलजलधीन् बहुविधलब्धीन् प्रणिदध्महे गणधरेन्द्रान् । श्रुतदेवतां च विश्रुतगुणैर्गरिष्ठान्निजगुरूंश्च ॥ २ ॥
श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रवराः प्रथितास्तपागणप्रभवः । प्रतिगोतमतः सम्प्रति जयन्ति निष्प्रतिममहिमभृतः ॥ ३ ॥
तेषां विनेयवृषभा भाग्यभुवो भुवनसुन्दराचार्याः । व्याख्यानदीपिकाद्यैर्ग्रन्थैर्ये निजयशोऽप्रसन् ॥ ४ ॥
तेषामेषोऽन्तिषदन्तिमः किमप्यादधाति सुखबोधाम् । वृत्तिं स्वपरहितार्थं श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रस्य ॥ ५ ॥
वीथिं ग्रन्थकृतामहमिच्छन् मन्दोऽपि नोपहास्यः स्याम् । खद्योतोऽपि द्युतिमत्पङ्क्तौ प्रविशन् निवार्यते किम्? ॥६॥

इह तावत्कृतसामायिकेन प्रतिक्रमणमनुष्ठेयं, सामायिककर्त्रा च साक्षाद्गुरोरभावे स्थापनाचार्यस्थापना पूर्वं

विधेया, सर्वस्यापि धर्मानुष्ठानस्यैवमेवागमेऽभिहितत्वात्, शून्यानुष्ठानस्य च फलशून्यत्वापत्तेः, यदाहुः श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणपादाः श्रीविशेषावश्यके–"गुरुविरहमि य ठवणा गुरूवएसोवदंसणत्थं च । जिण विरहम्मि य जिणबिंबसेवणामंतणं सहलं ॥१॥ रन्नो व परक्खस्सवि जह सेवा मंतदेवयाए वा । तह चेव परु क्खस्सवि गुरुणो सेवा विणयहेऊ ॥ २ ॥" अथ यतिसामायिकप्रस्तावे भदन्तशब्दव्याख्यानं भाष्यकृता "गुरु विरह" मित्यादि साधुमाश्रित्योक्तं न श्रावकमिति कथं श्रावकस्य स्थापनाचार्यस्थापना युक्तिमती ? इति चेत्तर्हि प्रष्टव्योऽत्र भवान्–किं श्रावकः सामायिकदण्डकमुच्चारयन् भदन्तशब्दं भणति न वा ?, भणति चेत्तर्हि साधु वत्साक्षाद्गुरोरभावे सोऽपि स्थापनाचार्यं स्थापयत्येव, अन्यथा भदन्तशब्दोच्चारणस्य सामायिककरणाद्यादेश मार्गणस्य च व्यर्थत्वप्रसक्तेः, न भणतीति पक्षस्त्वसङ्गत एव, भदन्तशब्दवर्जसामायिकस्याद्यैतैरुच्चारणीयत्वात्, किञ्च–यान्येव स्थापनाक्षराणि साधुमुद्दिश्यागमे प्रतिपादितानि तान्येव श्राद्धमाश्रित्यापि प्रतिपत्तव्यानि, यथा श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ–"किइकम्मकरो हवइ साहू" इति साधूद्देशेनोक्तमपि वन्दनकादि श्राद्धेनापि क्रियते, अन्यत्रापि सर्वत्र सिद्धान्ते यद्धर्मानुष्ठानादि साधूद्देशेनोक्तं तद्यथार्हं श्राद्धस्यापि सर्वं प्रतिपत्तव्यं, न हि श्राद्ध माश्रित्य क्वाप्यागमे प्रायः पृथगक्षराणि लभ्यन्ते, ततः श्राद्धस्यापि स्थापनाचार्यस्थापना आगमोक्तैवेति स्वीक र्तव्य, तत्स्थापनाऽप्यागमानुसारेणाक्षादावेवोचिता न पुनर्निकटोपटङ्कपटकटकुड्यादावपि यत्र तत्र अनुचित- त्वात्, उक्तञ्च चिरन्तनाचार्यैः–"गुरुगुणजुत्तं तु गुरुं ठाविज्जा अहव तत्थ अक्खाई । अहवा नाणाइतिअं

ठविअ सक्स गुरुअभावे ॥ १ ॥ अक्खे वराडए वा कट्ठे पुत्थे य चित्तकम्मे वा । सब्भावमसब्भावं गुरुठवणा इत्तराऽवकहा ॥ २ ॥" अनयोर्व्याख्या—गुरुगुणाः षट्त्रिंशत् तैर्युक्तं गुरुं अथवाऽक्षादीन् अथवा ज्ञानादित्रय तदुपकरणादि स्थापयेत् साक्षाद्गुर्वभावे, 'अक्षाः' प्रतीताः, 'वराटकाः' कपर्दाः 'काष्ठ' दण्डिकादि 'पुस्त' लेप्यादिकर्म चित्रकर्म्म वा—गुरुमूर्त्यादिरूपं एवं सद्भावेऽसद्भावे च गुरुस्थापना 'इत्वरा' कियत्काला काष्ठादौ 'यावत्कथिका' यावद्द्रव्यभाविनी स्थापनाचार्यादौ, तदेव गुरोरभावे सामायिककर्त्रा श्रावकेण यथोक्तविधिना स्थापनाचार्यस्थापनाऽवश्य विधेयेति सिद्ध, सामायिकं च कुर्वाणेन रजोहरणमुखवस्त्रिकादि धर्मोपकरण प्राह्य, तथैवागमे प्रोक्तत्वात्, तद्यथाऽनुयोगद्वारसूत्रे—"से किं त लोउत्तरिय भावावस्सय ?, २ जन्न समणो वा समणी वा सावओ वा साविया वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तदज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तदप्पियकरणे अण्णत्थ कत्थइ मणे अकुव्वमाणे उभओ कालं आवस्सय करेती" ति, अत्र 'तदप्पियकरणे' इति पदस्य चूर्णिर्यथा—"तस्साहणे जाणि सरीररओहरणमुहपोत्तगाइआणि दव्वाणि ताणि किरिआकरणत्तणओ अप्पियाणी" ति, तस्यैव पदस्य हारिभद्री हैमी च वृत्तिर्यथा—'तदर्पितकरणः' करणानि तत्साधकतमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि तस्मिन्—आवश्यके यथोचितव्यापारनियोगेनार्पितानि—नियुक्तानि येन स तथा, सम्यग्यथास्थानन्य स्तोपकरण इत्यर्थ इति, आवश्यकचूर्णौ च सामायिकाधिकारे यथा—"साहूण सगासाओ रयहरण निसिज्जं वा मग्गइ अह घरे तो से उवग्गहिअं रयहरणं अस्थि तस्स असति पुत्तस्स अंतेण" इति, ततः सिद्धं श्राद्धस्य

रजोहरणमुखवस्त्रिकादिग्रहणं, शेषयुक्तिविस्तरस्तु पूज्यश्रीकुलमण्डनसूरिश्रीगुणरत्नसूरिपादप्रणीतश्रीसिद्धान्तालापकविचारसमुद्रादवगन्तव्यः, तदेव सामायिककरणाय गृहीतरजोहरणमुखपोतिकः सुश्रावकः 'गोअमा! अपडिक्कंताए इरिआवहिआए न कप्पइ चेव किंचि चिइवंदणसज्झायज्झाणाइअं काउं' इत्यादिश्रीमहानिशीथवचनात् 'ईर्यापथप्रतिक्रमणमकृत्वा न किञ्चिदन्यत्कुर्यात् तदशुद्धतापत्तेरिति' हारिभद्रदशवैकालिकवृत्तिवचनाच्च पूर्वमीर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य सम्यग्विधिना गुर्वादिसाक्षिकं सामायिकं निर्माय निर्मायतया षडावश्यकलक्षणं प्रतिक्रमणं कुर्वाणः "काऊण वामजाणुं हिट्ठा उड्ढं च दाहिणं जाणुं । सुत्तं भणंति सम्मं" इति यतिदिनचर्यायां, 'तत्र निविष्टस्य विधिर्भूम्यामेकमूरुं व्यवस्थाप्य द्वितीयमुत्क्षिप्य तिष्ठेदिति श्रीआचाराङ्गप्रथमाध्ययनचतुर्थोद्देशकवृत्तौ च, यथोक्तविधिनोपविश्य मङ्गलार्थं प्रथमं नमस्कारं भणति, ततः समभावस्थितेनैव प्रतिक्रमितव्यमिति ज्ञापनार्थं "करेमि भंते ! सामाइयं" मित्यादि, ततश्च सामान्येन दैवसिकातिचारप्रतिक्रमणाय "इच्छामि पडिक्कमिउं जो मे देवसिओ अइआरो" इत्यादि, तदनन्तरं विशेषतो दैवसिकातिचारप्रतिक्रमणार्थं प्रतिक्रमणसूत्रमस्खलितादिगुणोपेतं पठति, तस्य च सर्वातिचारविशोधकत्वेन विशिष्टश्रेयोभूतत्वादविघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं स्वाभीष्टपञ्चपरमेष्ठिनमस्काररूपं मङ्गलमभिधेयं च सूत्रकृत् प्रथमगाथया प्राह—

वंदित्तु सव्वसिद्धे धम्मायरिए अ सव्वसाहू अ । इच्छामि पडिक्कमिउं सावगधम्माइआरस्स ॥ १ ॥

'वन्दित्तु सव्वे'त्यादि 'वन्दित्वा' नत्वा सर्वेभ्यो हिता इति 'सर्वाण्णो वे'ति णप्रत्यये सार्वाः—तीर्थङ्करा श्रीऋषभादयः सार्वाश्च सिद्धाश्च सिद्ध्यन्ति स्म—कृत्स्नकर्मक्षयात्कृतकृत्या भवन्ति स्मेति सिद्धाः श्रीमन्मरुदेवीपुण्डरीकादयः सार्वसिद्धास्तान्, तथा 'धर्माचार्यान्' श्रुतधर्मचारित्रधर्माचारसमाचरणप्रवणान् चशब्दादुपाध्यायान्—श्रुताध्यापकान्, तथा 'सर्वसाधून्' जिनस्थविरकल्पिकाद्यनेकभेदभिन्नान् मोक्षमार्गसाधकान् मुनीन्, चशब्दः समुच्चये, वन्दित्वेत्यत्र 'वदुङ् स्तुत्यभिवादनयोः' इत्यर्थद्वयाभिधायी धातुः, तत्राभिवादन—कायेन प्रणतिः स्तुतिश्च वाचा, अनयोश्च मन पूर्वकत्वात्रिधाऽपि नमस्कारः कृतो भवति, अथवैव व्याख्या—वन्दित्वा 'सर्वसिद्धान्' तीर्थकरातीर्थकरादिपञ्चदशभेदभिन्नान्, तत्र तीर्थकरसिद्धाः—ऋषभादयः १, अतीर्थकरसिद्धा पुण्डरीकगौतमादयः २, तीर्थे—जिनप्रवचने तदाधारस्वाच्चतुर्विधसङ्घे वा सति सिद्धास्तीर्थसिद्धाः ३, अतीर्थे—तीर्थाभावे सुविधिप्रभृतीनां तीर्थकृतां सप्तस्वन्तरेषु धर्मव्यवच्छेदेऽपि सति केचिज्जातिस्मरणादिना सिद्धा अतीर्थसिद्धा मरुदेव्यादयो वा अतीर्थसिद्धास्तदा तीर्थस्यानुत्पन्नत्वात् ४, स्वय—आत्मना वैराग्यहेतुक बाह्यनिमित्तमन्तरेणैव जातिस्मरणादिना बुद्धाः सन्तः सिद्धाः स्वयम्बुद्धसिद्धाः ५, वृषभादिबाह्यनिमित्तेन बुद्धाः सन्तः सिद्धाः प्रत्येकबुद्धसिद्धाः करकण्ड्वादयः ६, बुद्धैः—आचार्यादिभिर्बोधिताः सन्तः सिद्धाः बुद्धबोधितसिद्धाः ७, पुलिङ्गसिद्धाः ८, प्रत्येकबुद्धवर्जिताः केचित् स्त्रीलिङ्गसिद्धाः ९, तीर्थकरप्रत्येकबुद्धवर्जिताः केचिन्नपुंसकलिङ्गसिद्धाः १०, 'स्वलिङ्गसिद्धा' स्वलिङ्गे रजोहरणादिरूपे साधुलिङ्गे सिद्धाः स्वलिङ्गसिद्धाः ११, अन्यलिङ्गे चरकपरिव्राजकादि-

लिङ्गे सिद्धा अन्यलिङ्गसिद्धाः, एते चान्यलिङ्गे सत्यपि भावतः सम्यक्त्वचारित्रप्रतिपत्त्या केवलज्ञानोत्पत्तौ तत्क्षणं सिद्धत्वलाभे द्रष्टव्याः, अन्यथा स्वस्य दीर्घायुर्दर्शने तेऽपि साधुलिङ्गमेव प्रतिपद्यन्ते १२, एवं गृहिलिङ्गसिद्धा अपि मरुदेवीपुण्याम्बपादयो ज्ञेयाः १३, एकस्मिन् समये एकैकजीवसिद्धावेकसिद्धाः १४, एकसमये द्व्यादीनामष्टशतान्तानां सिद्धावनेकसिद्धाः १५ इति पञ्चदश सिद्धभेदाः, तथा धर्माचार्यान्—सम्यग्धर्मदायकान् गुरून् नास्तिकप्रदेशिनृपस्य केशिगणेन्द्रमिव, यदुक्तं—“जो जेण सुद्धधम्ममि ठाविओ संजएण गिहिणा वा । सो चेव तस्स जायइ धम्मगुरू धम्मदाणाओ ॥१॥” तथा 'सर्वसाधून्' आचार्योपाध्यायप्रवर्त्तकस्थविरगणावच्छेदकादिभेदभिन्नान् मुनीन्, आचार्यादीनां स्वरूप चैवमाहुः—“सुत्तत्थविऊ लक्खणजुत्तो गच्छस्स मेढिभूओ अ । गणतत्तिविप्पमुक्को अत्थं भासेइ (वाएइ) आयरिओ ॥ १ ॥ एगग्गया य झाणे वुड्ढी तित्थयरअणुगिई गुरुया । आणाथिज्जं इअ गुरु कयरिणमुक्खो न वाएइ ॥ २ ॥ सम्मत्तनाणसंजमजुत्तो सुत्तत्थतदुभयविहिन्नू । आयरिअठाणजुग्गो सुत्तं वाएउवज्झाओ ॥ ३ ॥ सुत्तत्थेसु थिरत्तं रिणमुक्खो आयईअपडिबंधो । पाडिच्छामोहजओ सुत्तं वाएउवज्झाओ ॥ ४ ॥” 'आयइ'त्ति आयत्यां आचार्यपदाभ्यासे अप्रतिबन्ध—अत्यन्ताभ्यस्ततया सूत्रस्यानुवर्त्तनं स्यात्, 'पाडिच्छ'त्ति प्रतीच्छकाः—सूत्रवाचनादानेऽनुगृहीताः स्युः “तवसंजमजोगेसु जो जुग्गो तत्थ तं पवत्तेइ । असहं च नियत्तेई गणतत्तिल्लो पवत्तीओ ॥ ५ ॥ थिरकरणा पुण थेरो पवत्तिवावारिएसु अत्थेसु । जो जत्थ सीअइ जई संतबलो तं थिरं कुणइ ॥ ६ ॥ उद्धावणापहावण-

सिसोवहिमगगणासु अविसाई । सुत्तस्थतदुभयविऊ गणवच्छो एरिसो होई ॥ ७ ॥" 'वद्धावण'त्ति गच्छकार्योत्पत्तौ तत्-प्राबल्येन भावना-आत्मानुग्रहबुद्ध्या तत्करणे प्रवृत्तिरित्यर्थः, शीघ्रं च तत्कार्यस्य निष्पादनं प्रभावनं, शेषं सुगमं, अनेनापि व्याख्यानेन पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारः कृतो भवति, एवं पूर्वार्द्धेन विघ्नघातोपशान्तये कृतपञ्चनमस्कारमङ्गल उत्तरार्द्धेनाभिधेयमभिधत्ते-'इच्छामि' अभिलषामि 'प्रतिक्रमितुं' निवर्त्तितुं, कस्मात् ?-'श्रावकधर्मातिचारात्' तत्र शृणोतीति श्रावकः, उक्तञ्च-"संपत्तदंसणाई पइदियहं जइजणा सुणेई अ । सामायारिं परमं जो खलु तं सावगं बिंति ॥ १ ॥" "श्रद्धालुतां श्राति जिनेन्द्रशासने, धनानि पात्रेषु वपत्यनारतम् । कृन्तत्यपुण्यानि सुसाधुसेवनादतोऽपि तं श्रावकमाहुरुत्तमाः ॥ १ ॥" इति निरुक्ताद्वा श्रावकस्तस्य धर्मो-ज्ञानदर्शनादिरूपस्तस्यातिचारो-मालिन्यं तस्मात्, अत्र जात्यैकवचनं यथा यवः सम्पन्न इत्यादौ, पञ्चम्यर्थे च षष्ठी, ततो ज्ञानाचार १ दर्शनाचार २ चारित्राचार ३ तपाचार ४ वीर्याचार ५ पञ्चकस्य चतुर्विंशत्यधिकशतसङ्ख्येभ्योऽतीचारेभ्यो निवर्त्तितुमिच्छामीत्यर्थः, प्रतिक्रमणशब्दोऽत्र निवृत्त्यर्थः, यतः-"स्वस्थानाद्यत्परस्थानं, प्रमादस्य वशाद्गतः । तत्रैव क्रमणं भूयः, प्रतिक्रमणमुच्यते ॥ १ ॥" तत्र जीवस्य स्वस्थानं धर्मः परस्थानमतिचाराः "अइआरा जाणिअव्वा न समायरिअव्वा" इति वचनात्, प्रतिक्रमणमिथ्यादुष्कृतनिन्दाद्यपरमेकार्थाः, यदाहुः-"पडिकमणं १ पडिअरणा २ पडिहरणा ३ वारणा ४ निअत्ती अ ५ । निन्दा ६ गरिहा ७ सोही ८ पडिकमणं अट्ठहा होइ ॥ १ ॥" 'पडिअरण'त्ति प्रतिचरणं-ज्ञानाद्यासेवनं प्रतिक्रमणे ईर्यापथप्रतिक्रा

मकातिमुक्तकाद्यो मिथ्यादुष्कृतनिन्दादौ च मृगावतीचन्दनाद्यः प्राप्तस्तत्कालकेवला दृष्टान्ताः, यद्वा 'अइआरस्से'त्यत्र कर्मणि षष्ठी ततः श्रावकधर्मातिचारं प्रतिक्रमितु—मिथ्यादुष्कृतनिन्दादिना विशोधयितुमिच्छामीति योगः, इच्छामीत्यनेन भावपूर्वकत्वमाह, तं विना सम्यक्क्रियाणामपि पूर्णफलाभावात्, आह च—"क्रियाशून्यस्य यो भावो, भावशून्या च या क्रिया। अनयोरन्तरं दृष्टं, भानुखद्योतयोरिव ॥ १ ॥" इति प्रथमगाथार्थः ॥ १ ॥ अथ सामान्येन सर्वव्रतातिचाराणां ज्ञानाद्यतिचाराणां च प्रतिक्रमणार्थमाह—

जो मे वयाइआरो नाणे तह दंसणे चरित्ते अ। सुहुमो व बायरो वा तं निंदे तं च गरिहामि ॥२॥

'जो मे' इत्यादि, यो 'मे' मम 'व्रतातिचारः' अणुव्रतादिमालिन्यरूपः पञ्चसप्ततिसङ्ख्यः सञ्जात इति शेषः, तत्रैकादशव्रतानां पञ्च पञ्च सप्तमव्रतस्य तु विंशतिः एवं पञ्चसप्ततिर्व्रतातिचाराः, अतिक्रमादि चातिचारे एवान्तर्भवति, तत्र व्रतभङ्गाय केनचिन्निमन्त्रणे कृतेऽप्रतिषेधादतिक्रमः १, गमनादिव्यापारे तु व्यतिक्रमः २, क्षेत्राद्यपन्यासादतिचारः ३, जीवहिंसादौ त्वनाचारः ४, यदुक्तमाधाकर्माश्रित्य—"आहाकम्मामंतण पडिसुणमाणे अइक्कमो होइ। पयभेआइ वइक्कम गहिए तइएयरो गलिए ॥ १ ॥" तथा ज्ञाने—ज्ञानाचारे काल १ विनय २ बहुमान ३ उपधान ४ अनिह्नवन ५ व्यञ्जन ६ अर्थ ७ तदुभय ८ भेदादष्टप्रकारे वितथाचरणेन ज्ञाने मत्यादिपञ्चभेदे अश्रद्धानादिना, तथा दर्शने सम्यक्त्वशङ्कादीनां पञ्चानामासेवनाद्वारेण, अथवा दर्शने निःश

ङ्कित १ निष्काङ्क्षित २ अजुगुप्सा ३ अमूढदृष्टि ४ उपबृंहण ५ स्थिरीकरण ६ वात्सल्य ७ प्रभावना ८ भेदभिन्नेऽष्टविधे, अथवा ज्ञाने दर्शने च ज्ञानदेवगुर्वाद्याशातनाज्ञानदेवगुरुसाधारणद्रव्यविनाशोपेक्षादिना वा, तथा 'चरित्रे' पञ्चसमितिगुप्तित्रयलक्षणेऽष्टभेदेऽनुपयोगरूपः, चशब्दात्संलेखनायां पञ्चधा वक्ष्यमाण इह बाह्याभ्यन्तरभेदाद्द्वादशविधे तपआचारे यथाशक्त्यनाराधनलक्षणे मनोवाक्कायैस्त्रिविधे वीर्याचारे स्वशक्तिगोपनरूपश्च योऽतिचारः, एव चतुर्विंशशतातिचारमध्ये यः सूक्ष्मः—अनाभोगादनुपलक्ष्यो बादरो व्यक्तः, वाशब्दादन्योऽन्यापेक्षायां तं 'निन्दामि' 'हा दुट्ठु कय' मित्यादिपश्चात्तापेनात्मसमक्षं तं च 'गर्हे' गुरुसमक्षं । ज्ञानाद्याचारप्रपञ्चकविशेषव्याख्यादि मत्कृतश्राद्धविधिप्रकरणवृत्तेरवधार्यमिति द्वितीयगाथार्थः ॥ २ ॥ प्रायः समस्तव्रतातिचारा अपि परिग्रहारम्भेभ्यः प्रादुर्भवन्त्यतः सामान्येन तत्प्रतिक्रमणमाह—

दुविहे परिग्गहम्मी सावज्जे बहुविहे अ आरंभे । कारावणे अ करणे पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥ ३ ॥

'दुविधे' इति द्विविधे 'परिग्रहे' सचित्ताचित्तरूपे बाह्याभ्यन्तररूपे वा तत्र बाह्यपरिग्रहो धनधान्यादिः आभ्यन्तरस्तु मिथ्यात्वाविरत्यादिः, तथा 'आरम्भे' कृषिवाणिज्यादिलक्षणे, न तु जिनार्चातीर्थयात्रारथयात्राऽऽडम्बराद्युद्देशेन प्रभावनाहेतौ परिग्रहे, चैत्यसङ्घवात्सल्याद्युद्देशेन आरम्भे च सत्यपि न तस्य प्रतिक्रमणमित्याह—'सावद्ये' सकुटुम्बाद्यर्थं सपापे इत्यर्थः, सावद्यमपि कियन्तं परिग्रहं कियन्तमारम्भं च विना गृहिणां निर्वाह

एष नेत्याह–'बहुविधे' निःशूकतयाऽनेकप्रकारे इत्यर्थः, 'कारावणे' अन्यपार्श्वाद्विधापने 'करणे' स्वयंविधाने चशब्दावनुमतावपि, श्रावकेण हि परिमितपरिग्रहारम्भेणैव भाव्यमन्यथाऽधिकलोभाकुलतया बहुजीववधमृषाभाषणादत्तादानादिसम्भवे सर्वव्रतातिचारभावात्, ततो बहुविधे परिग्रहे आरम्भे च करणकारणानुमतिषु यो मेऽतिचारस्तमिति पूर्वगाथोक्तमनुवर्त्तते, सर्वं सूक्ष्मबादरमेवं, 'देसिअं'ति आर्षत्वाद्यकारलोपे दैवसिकम्, एवं स्वस्वप्रतिक्रमणे रात्रिक पाक्षिक चातुर्मासिक सांवत्सरिकमपि प्रतिक्रमामि–शुभभावेनापुनःकरणतया तस्मादतिचारात्प्रातिकूल्येन व्रजामि, तस्मान्निवर्त्तेऽहमित्यर्थः, परिग्रहारम्भाश्च नरकादिमहादुःखहेतवः, तदुक्तं श्रीपञ्चमाङ्गे–"कहन्नं भंते ! जीवा नेरइअत्ताए कम्मं पगरंति ?, गोअमा ! महारंभयाए महापरिग्गहयाए कुणिमाहारेण पंचिंदियवहेणं"मिति, अन्यत्रापि–"घणसंचओ अ विउलो आरंभपरिग्गहो अ विच्छिण्णो । नेइ अवस्सं मणुअं नरगं व तिरिक्खजोणिं वा ॥ १ ॥" अत्र दृष्टान्तो यथा–"सुभूमब्रह्मदत्ताद्या, सप्तमीं पृथिवीं गताः । महापरिग्रहारम्भैर्मम्मणाद्यास्तु दुःखिनः ॥ १ ॥ महापरिग्रहारम्भपरित्यागेन निर्वृताः । अष्टौ भरतसगरशान्तिकुन्थ्वादिचक्रिणः ॥ २ ॥" इति तृतीयगाथार्थः ॥ ३ ॥ अथ विशेषेणाशेषानप्यतिचारान् प्रतिक्रमितुमिच्छुः पूर्वं ज्ञानातिचारं प्रतिक्रामति–

जं बद्धमिंदिएहिं चउहिं कसाएहिं अप्पसत्थेहिं । रागेण व दोसेण व तं निंदे तं च गरिहामि ॥ ४ ॥

'जं बद्ध'मिति 'यद्बद्धं' यत्कृतमशुभं कर्म्म प्रस्तावात् ज्ञानातीचारभूतं, कैः ?–'इन्द्रियैः' श्रोत्रादिभिः पञ्चभिः, कषायैः क्रोधादिभिश्चतुर्भिः उपलक्षणत्वाद् योगैश्च–मनोवाक्कायलक्षणैस्त्रिभिः, नन्विन्द्रियादिभिर्दर्शनाद्यति-चारभूतमपि कर्म बध्यते, अनिवृत्त्यन्तगुणस्थानावधि प्रतिसमयं सर्वजीवानां सप्ताष्टकर्मबन्धकत्वात्, तथा च भगवद्वचः–"जीवे अट्ठविहबंधए वा आउवज्जसत्तविहबंधए वा" इति, ततः किमित्यत्र ज्ञानातिचारभूतमि-त्येवोक्तम् ?, उच्यते, अत्र सर्वातिचारप्रतिक्रमणे प्रथमं ज्ञानातिचारस्य प्रस्तावायातत्वात् ज्ञानातिचारभूतमिति व्याख्यातं, सम्यग्ज्ञानाभावेनैव च जीवः कर्माणि बध्नाति, यतः सम्यग्ज्ञाने सत्यशुभकर्मकरणमेव न युज्यते, यदुक्तम्–"तज्ज्ञानमेव न भवति यस्मिन्नुदिते विभाति रागगणः। तमसः कुतोऽस्ति शक्तिर्दिनकरकिरणाग्रतः स्थातुम् ? ॥ १ ॥ वट्टंति वसे नो जस्स इंदियाइं कसायवग्गो अ। निच्छयओ अन्नाणी नाणासत्थे सुण तोवि ॥ २ ॥" ज्ञानातिचारता चात्र किमेतदीयेन ज्ञानेन यदेवमिन्द्रियैर्जितः कषायैश्च, तथा–"नूणं जिणाण धम्मोवि एरिसो देवया गुरुजणोवि। कहमन्नहेरिसो सो न साक्खीआओ वक्कणो ॥ ३ ॥" इत्यादिलोकापवादेन ज्ञानाशातनाकारित्वात्, इन्द्रियादिभिश्च कीदृशैर्यद्बद्धम् ? इत्याह–'अप्रशस्तैः' अशोभनैः, इन्द्रियकषाय-योगा हि प्रशस्ता अप्रशस्ताश्च स्युः, तत्रेन्द्रियेषु श्रवणेन्द्रियं प्रशस्तं देवगुरुगुणगुर्वनुशिष्टिधर्मदेशनाश्रवणादौ शुभाध्यवसायहेतुत्वेन यदुपयुज्यते अप्रशस्तं च यदिष्टानिष्टेषु शब्देषु रागद्वेषहेतुः स्यात्, चक्षुः प्रशस्तं यद्देव गुरुसङ्घशास्त्रधर्मस्थानावलोकादिना पवित्री स्यात् यच्च कामिन्यङ्गोपाङ्गाद्यालोकने व्याप्रियते तदप्रशस्तं, घ्राणं

प्रशस्तं पद्मकेसराणां कुसुमकुङ्कुमकर्पूरादीनां सुगन्धितेतरपरीक्षायां गुरुग्लानादीनां च पथ्यौषधादौ साधूनां च संसक्तभक्तपानजिघ्रासायामुपयुज्यते अप्रशस्तं तु सुगन्धदुर्गन्धयो रागद्वेषकृत्, जिह्वेन्द्रियं प्रशस्तं यस्य प्रसिद्धे स्वाध्याय देवगुरुस्तुतिपरानुशिष्ट्यादौ गुर्वादिभक्त्या भक्तपानपरीक्षादौ चोपयोगि अप्रशस्तं कथादि चतुर्विधविकथापापोपदेशपरमर्मभाषादौ रक्तद्विष्टतयेष्टानिष्टाहारादौ च यद् व्याप्रियते, स्पर्शनेन्द्रियं प्रशस्तं यत्रि-जनकादौ गुरुग्लानादिवैयावृत्त्ये चोपयोगवत् अप्रशस्तं तु कथागात्रालिङ्गनादौ व्यापारवत्, एकैकमपि चेन्द्रियं मृगादेरिवेह प्रेत्य च महाऽनर्थहेतुः किं पुनः समुदितानि तानि, उक्तञ्च–"कुरङ्गमातङ्गपतङ्गभृङ्गा, मीना हताः पञ्चभिरेव पञ्च । एकः प्रमादी स कथं न हन्यात्?, यः सेवते पञ्चभिरेव पञ्च ॥१॥" मनोनिग्रहभावनायामपि– "इन्द्रियधुत्ताण अहो तिलतुसमित्तंपि देसु मा पसरं । अह दिन्नो तो नीओ जत्थ खणो कोडिवरिससमो ॥१॥" इन्द्रियोपरि ज्ञाताधर्मकथाद्युक्तः कूर्मदृष्टान्तः, तथा च तद्गाथे–"विसएसु इंदियाइं रुंभंता रागदोसनिम्मुक्का । पावंति निव्वुइसुहं कुम्मुव्व मयंगदहसुक्खं ॥ १ ॥ अवरे उ अणत्थपरंपराउ पावंति पावकम्मवसा । संसारसागरगया गोमाउग्गसियकुम्मुव्व ॥ २ ॥" यथा वाणारस्यां गङ्गायां मृतगङ्गातीरह्रदे गुप्तेन्द्रियागुप्तेन्द्रियौ कूर्मौ यमलौ, तौ स्वच्छन्दचारिकीटकग्रासाभिप्रार्थिनौ बहिर्निर्गतौ दुष्टशृगालाभ्यां दृष्टौ भीतौ चतुष्पदीं ग्रीवां च करोटिकान्ते संगोप्य निश्चलौ निर्जीवाविव स्थितौ, जम्बुकाभ्यामसकृदुल्लोलनोत्पातनाधःपातनपादघाताद्यैरपि किञ्चिदप्यकुर्वाणाभ्यां किञ्चिद्दूरे गत्वा रहः स्थितम्, अगुप्तेन्द्रियश्चापल्यादेकं पादं यावद्ग्रीवां कर्षंस्ताभ्यां

खण्डशः कृतः, द्वितीयस्त्वचपल सुचिरं तथैव स्थितस्तावद्यावत्तौ मधु स्थित्वा श्रान्तौ गतौ, ततः स द्विगवलोक कृत्वोत्थाय सद्यो ह्रदे प्राप्तः सुखी जातः, पश्चात्कूर्मोपकर्मवत् पञ्चेन्द्रियगोप्ता सुखी स्यादित्याद्युपनयः, तथा क्रपा येषु क्रोधोऽप्रशस्तफलदायी यतः—"कुणइ जणं तावेइ निअतणु नेइ दुग्गइं चिन्हि । कोवो जलणो व जए कमणस्स ज न पावेइ ? ॥ १ ॥" प्रशस्तश्च दुर्विनीतपरिजनशिक्षायां यथा श्रीकालिकसूरेः प्रमत्तशिष्याणां सुप्तानां त्याग रूपः सेतस्लिसुतमन्त्रियोधार्थपोट्टिलादेवदर्शितनृपक्रोधवद्वा, यतः—"लालिज्जंते दोसा ताडिज्जंते गुणा बहू हुंति । गयवसमतुरगाण व तो होज्ज सुसिक्खपरिवारो ॥ १ ॥" अप्रशस्तो मानो नमनार्हेष्वपि गुर्वादिष्वनम्रता सर्वानिष्टतादेतुः, यतः—"नासेइ सुअं विणयं च दूसए हणइ धम्मकामत्थे । गयगिरिसिंगलग्गो नरो न रोएइ पिअणोवि ॥ १ ॥" प्रशस्तस्तु सत्प्रतिज्ञाया आजन्मनिर्वाहो मकपुत्रयननिर्यापनार्थकारितपतिषेपषण्ठादिवत्, यतः—"लज्जां गुणौघजननीं जननीमिवार्यामत्यन्तशुद्धहृदयामनुवर्त्तमानाः । तेजस्विनः सुखमसूनपि संत्यजन्ति, सत्यस्थितिव्यसनिनो न पुनः प्रतिज्ञाम् ॥ १ ॥" आपत्स्वदीनवृत्तिता च हरिश्चन्द्रादेरिव, यतः—"विपद्युच्चैः स्थेय पदमनुविधेय च महतां, प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनमसुभङ्गेऽप्यसुकरम् । असन्तो नाभ्यर्थ्याः सुहृदपि न याच्यः कृशधनः, सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ? ॥ १ ॥" अप्रशस्ता माया यद्रूप्यादिकाङ्क्षया परवञ्चना वणिजामिन्द्रजालिकादीनां वा, प्रशस्ता तु व्याधाना मृगापलपने व्याधिमतां कटुकौषधादिपाने वीक्षोपस्थितस्य विधकरपित्रादीनां पुर' कुस्वप्नो मया दृष्टोऽल्पायुष्कसूचक इत्यादिका स्वपरहितहेतुः स्वपितुः सम्यगत्वाचारम-

क्षणार्थं श्रीआर्यरक्षितप्रयुक्तमायेव, यत:—"प्रमाण्येव हि भावेन, माय्येव तु भवेत् क्वचित् । पश्येत्स्वपरयोर्यत्र, सानुबन्धं हितोदयम् ॥१॥" अप्रशस्तो लोभो धनधान्यादौ मूर्छा, यतः—"वयइ मित्तकलत्तं नाविक्खइ पिअरमाइ सयणे अ । मारेई बंधवेवि हु पुरिसो जो होइ धणलुद्धो ॥१॥" प्रशस्तश्च ज्ञानदर्शनचारित्रविनयवैयावृत्त्यशिष्यसद्भावादौ नानाश्रुतार्थसंग्राहककोमासासितश्रावकादिवत्, चतुष्कषायप्रतिभेदादि पञ्चत्रिंशगाथायां वक्ष्यते, योगे च्चाप्रशस्त मन आर्त्तरौद्रध्यानयोः प्रशस्तं तु धर्मशुक्लध्यानयोर्वागप्रशस्ता चौरोऽयं जारोऽयमित्यादिपापमयी प्रशस्ता तु धर्ममयी देवगुरुगुणवर्णनादौ कायोऽप्रशस्तो विषयद्यूताद्यासेवाकृत् प्रशस्तस्तु धर्मकृत्योद्युक्तः, तथा रागेण कामरागस्नेहरागदृष्टिरागाणामन्यतरेण, तत्र कामरागः कथादौ श्रीजम्बूजीवस्य प्रासादाक्षिप्यास्यव्रतस्य भवदेवस्येवार्द्धमण्डितस्वबध्वां स्नेहरागः स्वजनधनादौ बोटिकमतप्रवर्त्तकशिवभूतादिव भगिन्युत्तरायाः दृष्टौ-शाक्यादिकुदर्शने रागो दृष्टिरागः, स च सतामपि दुष्परित्याज्य, प्रभावतीदेवकृतधूपोचिततापसभक्तोदायननृपस्येव, तथा चाहुः श्रीहेमाचार्याः—"कामरागस्नेहरागावीषत्करनिवारणौ । दृष्टिरागस्तु पापीयान्, दुरुच्छेदः सतामपि ॥१॥' तथा द्वेषेण—अप्रीतिरूपेण गोष्ठामाहिलादिवत्, चाद्यावौ विकल्पार्थौ, रागद्वेषावपि अप्रशस्तौ प्रशस्तौ च, तत्राप्रशस्तो रागः कथादौ प्रशस्तोऽर्हदादौ श्रीगौतमादेरिव, उक्तञ्च—"अरिहंतेसु अ रागो रागो साहूसु बंभयारीसु । एस पसत्थो रागो अज्ज सरागाण साहूण ॥ १ ॥" द्वेषोऽप्रशस्तो द्विषदादौ प्रशस्तो दुष्कर्मप्रमादादौ तस्करपार्थोपतश्रीवीरादेरिव, रागद्वेषमोहाश्च कषायेष्वन्तर्भावेऽपि पृथगुपादानं विशेषतोऽनर्थहेतुत्वाच्च गुर्जे

यत्वाच, उक्तं च—"जं न लहइ सम्मत्तं लद्धूणवि जं न एइ संवेगं। विसयसुहेसु अ रज्जइ सो दोसो रागदोसाणं ॥ १ ॥" इत्यादि, तथा—"रागद्वेषौ यदि स्यातां, तपसा किं प्रयोजनम्? । तावेव यदि न स्यातां, तपसा किं प्रयोजनम्? ॥ १ ॥" शेषं 'तं निंदे' इत्यादि प्राग्वदिति चतुर्थगाथार्थः ॥ ४ ॥ अथ दर्शनातिचारं प्रतिक्रामति—

आगमणे निग्गमणे ठाणे चकमणे अणाभोगे । अभिओगे अ निओगे पडिक्कमे देसिअ सव्वं ॥ ५ ॥

'आगमणे' इति आगमने मिथ्यादृष्टिरथयात्रादेः सन्दर्शनार्थं कुतूहलेन आ–समन्ताद्गमने, एवं तदर्थमेव स्वगृहादेर्निर्गमने, तथा 'स्थाने' मिथ्यादृष्टिदेवगृहादावूर्ध्वमवस्थाने, 'चङ्क्रमणे' तत्रैवेतस्ततः परिभ्रमणे उपलक्षणत्वान्निषदनशयनादौ च, यद्दृष्टमिति पूर्वगाथातोऽनुवर्तते, निषिद्धं च श्राद्धानां कुतीर्थगमनादि, यतः–"वेसागिहेसु गमणं जहा विरुद्धं महाकुलयहूण । जाणाहि तहा सावय! सुसावयगाण कुतित्थेसु ॥ १ ॥" आगमनादि च क सति?–'अनाभोगे' अनुपयोगे प्रमादवशात्सम्यक्त्वोपयोगाभावे इत्यर्थः, तदुपयोगे सति कुतीर्थगमनादौ स्वनाचार एव नातिचारः, तथा 'अभियोगे' राजाभियोगादिबलात्कारे, राजाभियोगादयश्च षट्, तत्र राजाभियोगो–राजपारवश्यं १ गणाभियोगः–स्वजनादिसमुदायवश्यता २ बलाभियोगो–राजगणव्यतिरिक्तस्य बलवतः पारतन्त्र्यं ३ देवाभियोगो–दुष्टदेववशता ४ गुरुनिग्रहो–गुरुबलात्कारः, गुरवश्च मातापितृमुख्यादयः, यदाह–"माता पिता कलाचार्य, एतेषां ज्ञातयस्तथा । वृद्धा धर्मोपदेष्टारो, गुरुवर्गः सतां मतः ॥१॥" इति ५, वृत्तिका-

हणार्थं श्रीआर्यरक्षितप्रयुक्तमायेव, यतः—"अमाय्येव हि भावेन, माय्येव तु भवेत् क्वचित्। पश्येत्स्वपरयोर्यत्र, सानुबन्धं हितोदयम् ॥१॥" अप्रशस्तो लोभो धनधान्यादौ मूर्छा, यतः—"वच्चइ भिन्नफलस्स माणिक्कस्स पिअरमाइ सयणे अ। मारेई बंधवेवि हु पुरिसो जो होइ धणलुद्धो ॥१॥" प्रशस्तश्च ज्ञानदर्शनचारित्रविनयवैयावृत्यशिष्यसङ्ग्रहादौ नानाश्रुतार्थसंग्राहकोमास्वातिवाचकादिवत्, चतुष्कषायप्रतिभेदादि पञ्चत्रिंशगाथायां वक्ष्यते, योगेष्वप्रशस्तं मन आर्त्तरौद्रध्यानयोः प्रशस्तं तु धर्मशुक्लध्यानयोर्वागप्रशस्ता चौरोऽयं जारोऽयमित्यादिपापमयी प्रशस्ता तु धर्ममयी देवगुरुगुणवर्णनादौ कायोऽप्रशस्तो विषयद्यूताद्यासेवाकृत् प्रशस्तस्तु धर्मकृत्योद्युक्तः, तथा रागेण कामरागस्नेहरागदृष्टिरागाणामन्यतरेण, तत्र कामरागः कन्यादौ श्रीजम्बूजीवस्य भ्रातृदाक्षिण्यात्तव्रतस्य भवदेवस्येवार्द्धमण्डितवध्वां स्नेहरागः स्वजनधनादौ बोटिकमतप्रवर्त्तकशिवभूतादिव भगिन्युत्तरायाः दृष्टौ-शाक्यादिकुदर्शने रागो दृष्टिरागः, स च सतामपि दुष्परित्याज्यः, प्रभावतीदेवकृच्छ्रबोधिततापसभक्तोदायननृपस्येव, तथा चाहुः श्रीहेमाचार्याः—"कामरागस्नेहरागावीषत्करनिवारणौ। दृष्टिरागस्तु पापीयान्, दुरुच्छेदः सतामपि ॥१॥" तथा द्वेषेण—अप्रीतिरूपेण गोष्ठामाहिलादिवत्, चाशब्दौ विकल्पार्थौ, रागद्वेषावपि प्रशस्तावप्रशस्तौ च, तत्राप्रशस्तो रागः कन्यादौ प्रशस्तोऽर्हदादौ श्रीगौतमादेरिव, उक्तञ्च—"अरिहंतेसु अ रागो रागो साहूसु बंभयारीसु। एस पसत्थो रागो अज्ज सरागाण साहूण ॥ १ ॥" द्वेषोऽप्रशस्तो द्विपदादौ प्रशस्तो दुष्कर्मप्रमादादौ तत्क्षपणोद्यतश्रीवीरादेरिव, रागद्वेषयोश्च कषायेष्वन्तर्भावेऽपि पृथगुपादानं विशेषतोऽनर्थहेतुत्वाद्भृशं दुर्जे

यत्वाच, उवाच च–"जं न लहइ सम्मत्तं लद्धूणवि जं न एइ संवेगं। विसयसुहेसु अ रज्जइ सो दोसो रागदोसाणं ॥ १ ॥" इत्यादि, तथा–"रागद्वेषौ यदि स्यातां, तपसा किं प्रयोजनम्? । तावेव यदि न स्यातां, तपसा किं प्रयोजनम्? ॥ १ ॥" शेष 'तं निंदे' इत्यादि प्राग्वदिति चतुर्थगाथार्थः ॥ ४ ॥ अथ दर्शनातिचारं प्रतिक्रामति—

आगमणे निग्गमणे ठाणे चकमणे अणाभोगे । अभिओगे अ निओगे पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥ ५ ॥

'आगमणे' इति आगमने मिथ्यादृष्टिदेवयात्रादेः सन्दर्शनार्थं कुतूहलेन आ–समन्तात्गमने, एवं तदर्थमेव स्वगृहादेर्निर्गमने, तथा 'स्थाने' मिथ्यादृष्टिदेवगृहादावूर्ध्वमवस्थाने, 'चङ्क्रमणे' तत्रैवेतस्ततः परिभ्रमणे उपलक्षण स्वामिपदनशयनादौ च, यद्बद्धमिति पूर्वगाथातोऽनुवर्त्तते, निषिद्ध च श्राद्धानां कुतीर्थगमनादि, यतः–"वेसागिहेसु गमणं जहा विरुद्धं महाकुलवहूणं । जाणाहि तहा सावय! सुसावगाणं कुतित्थेसु ॥ १ ॥" आगमनादि च क सति?–'अनाभोगे' अनुपयोगे प्रमादवशात्सम्यक्त्वोपयोगाभावे इत्यर्थः, तदुपयोगे सति कुतीर्थगमनादौ स्वनाचार एव नातिचारः, तथा 'अभियोगे' राजाभियोगादिबलात्कारे, राजाभियोगादयश्च षट्, तत्र राजाभियोगो–राजपारवश्य १ गणाभियोगः–स्वजनादिसमुदायवश्यता २ बलाभियोगो–राजगणव्यतिरिक्तस्य बलवत पारतन्त्र्य ३ देवाभियोगो–दुष्टदेववशता ४ गुरुनिग्रहो–गुरुबलात्कारः, गुरवश्च मातापितृप्रभृतयः, यदाह–"माता पिता कलाचार्य, एतेषां ज्ञातयस्तथा। वृद्धा धर्मोपदेष्टारो, गुरुवर्गः सतां मतः ॥१॥" इति ५, वृत्तिका-

न्तारो-दुर्भिक्षारण्यादौ सर्वथा निर्वाहाभावः ६, एवंविधेऽभियोगे तथा 'नियोगे' अधिमभिपवादिरूपेऽधिकारे च सति शेष प्राग्वत्, एवं दर्शनातिचारमाश्रित्येय गाथा व्याख्याता, यद्वा सामान्येनैव व्याख्यायते-यथाऽनाभोगेन गृहादिष्वागमननिर्गमनस्थानादिना योऽतिचारः, प्रयोजने सत्यप्यसावधानतया गमनागमनादेः पञ्चेन्द्रियादिविषयहेतुकस्यापि सम्भवेन श्राद्धानां निषिद्धत्वात्, तथा राजाद्यभियोगे सति स्वनियमखण्डनादौ नियोगे च पापमये योऽतिचारः, शेष तथैव, ज्ञानातिचारमाश्रित्य व्याकृतायाः पाश्चात्यगाथाया अप्येवं सामान्येन व्याख्या संभवतीति पञ्चमगाथार्थः ॥ ५ ॥ सम्प्रति सम्यक्त्वातिचारपञ्चकं प्रतिक्रामति—

संका १ कंख २ विगिंछा ३ पसस ४ तह संथवो कुलिंगीसु ५ ।

सम्मत्तस्सइयारे पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥ ६ ॥

'संका कंखे'ति तत्र दर्शनमोहनीयकर्मोपशमादिसमुत्थोऽर्हदुक्तजीवादितत्त्वसम्यक्श्रद्धानरूपः शुभ आत्मपरिणामः सम्यक्त्वं, यदाहुः सिद्धपञ्चाशिकासूत्रवृत्तिसिद्धप्राभृतवृत्तिधर्मरत्नवृत्तिकर्मग्रन्थसूत्रवृत्तिदिनकृत्यवृत्तिप्रमुखग्रन्थप्रथनकलानैपुणीनाढ्याचार्याः पूज्यश्रीदेवेन्द्रसूरिवर्याः "जिअ १ अजिअ २ पुन्न ३ पावा ४ सव ५ संवर ६ बंध ७ मुक्ख ८ निज्जरणा ९ । जेण सद्दहइ तयं सम्मं खइगाइबहुभेअं ॥१॥" अन्यत्रापि-"जीवाइनवपयत्थे जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं । भावेण सद्दहंते अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ १ ॥" तत्त्वत्रयाध्यवसायो

चा सम्यक्त्वम्, उक्तञ्च—"अरिहं देवो गुरुणो सुसाहुणो जिणमयं मह पमाणं। इच्चाइ सुहो भावो सम्मत्तं बिंति जगगुरुणो ॥१॥" सम्यक्त्वं चार्हद्धर्मस्य मूलभूतं, यतो द्विविधत्रिविधेनेत्यादिप्रतिपत्त्या श्राद्धद्वादशव्रती सम्यक्त्वोत्तरगुणरूपभेदद्वययुतामाश्रित्य त्रयोदश कोटिशतानि चतुरशीतिकोट्यो द्वादश लक्षाः सप्तविंशतिःसहस्राणि द्वे शते च द्व्युत्तरे भङ्गाः स्युः, एषु च केवलं सम्यक्त्वं प्रथमो भङ्गः, सम्यक्त्वं विना च नैकस्यापि भङ्गस्य सम्भवः, अत एवोक्तम्—"मूलं दारं पइट्ठाणं, आहारो भायणं निही। दुच्छक्कस्सावि धम्मस्स, सम्मत्तं परिकित्तियं ॥ १ ॥" एतत्फलं चैवमाहुः—"अंतोमुहुत्तमित्तंपि फासिअं जेहिं हुज्ज सम्मत्तं । तेसिं अवड्ढपुग्गलपरिअट्टो चेव संसारो ॥ १ ॥ सम्मद्दिट्ठी जीवो गच्छइ निअमा विमाणवासीसु । जइ न विगयसम्मत्तो अहव न बद्धाउओ पुव्विं ॥ २ ॥ जं सक्कइ तं कीरइ जं च न सक्कइ तयंमि सद्दहणा । सद्दहमाणो जीवो वच्चइ अयरामरं ठाणं ॥३॥" सम्यक्त्वे जयविजयकथा, सा चेयम्—अत्रास्मिन्भरते भूरिभूतिभिर्भरितेऽभितः । स्वःस्पर्द्धिभिर्द्धिभिर्विश्वानन्दि नन्दिपुरं पुरम् ॥१॥ दौःस्थ्यदौर्भाग्यदुर्भिक्षदुःखक्षयभयादयः । [दौःस्थ्यादीनामेव यत्र, सर्वसम्पत्त्यवेऽभवत्] सर्वसम्पत्त्यवे यत्र, दौःस्थ्यादिष्विव जज्ञिरे ॥२॥ क्षमाक्षमाशास्त्रयत्रासी, तत्रासीद्धर्मनामभृत् । क्ष्माभृद्धर्मनयैश्वर्यसम्पदां प्रियमेलकः ॥ ३ ॥ यज्जैत्रयात्रासु चमूसमुत्थितैः, रजोभरैः समसरैः पुरःसरैः । विभाव्य भाव्यर्थमिवाहितोऽप्यलं, मालिन्यमानीयत विद्विषां मुखे ॥ ४ ॥ मुख्याऽमुख्याऽग्रमहिषी, विदुषीभूय मीयुषी । श्रीकान्ताऽन्या च श्रीदत्ता, श्रीमती च तृतीयका ॥५॥ जज्ञे मान्यः सुमनसामाद्यायास्तनयो जयः ।

विजयश्च द्वितीयाया, नाम्ना धाम्ना जगज्जयन् ॥ ६ ॥ विश्वस्यपायुरुगुणौ, समं सम्यक्त्वमेतयोः । बाल्येऽपि प्रागभवात् प्रादुरास कर्पासरत्नवत् ॥ ७ ॥ तयोस्तुल्याकृतिवयोविद्याशीलगुणश्रियोः । ऐक्यप्रत्ययमभूत्सख्यम क्षिण्यामिव शिक्षितम् ॥ ८ ॥ यतः—"पाण्योरुपकृतिं सत्त्वं, क्रिया गमश्रुतो बलम् । जिह्वाया वक्षतामक्ष्णोः, सस्थितां शिक्षयेत् सुधीः ॥९॥" पुत्रः भक्त्या सुमेत्या, भीमस्या अप्यथाभवत् । नयधीर्नयधीराह्वः, पङ्किलोर्म्या इवाम्बुजः ॥ १० ॥ परभाग प्रजारागं, प्रेक्ष्य सापत्नयोः परम् । ईर्ष्यालुरीर्ष्याविषीक्षा, भीमतीति व्यचिन्तयत् ॥ ११ ॥ मिथःसक्तयोः सर्वमतयोरेतयोः सतोः । राज्याशाऽपि क्व मे सूनोर्वासीसूनोरिव ध्रुवम् ॥ १२ ॥ तस्कि-ञ्चिदायतिहितं, करोमीत्यथ तत्कृते । सा परिव्राजिकामेकामावर्जयदनार्जवाम् ॥ १३ ॥ सिद्धचेटकशास्त्याऽथ, भीमत्युक्त्या नृपस्य सा । अन्तःस्वप्न दवौ स्वप्न, राज्याधिष्ठायिकाख्यया ॥१४॥ कृत्वा स्वाभचिराद्राजन् !, राज्य मेतौ जिघृक्षतः । दुर्जयौ जयविजयौ, दैत्याविव नयोत्थितौ ॥१५॥ तदुच्छेद्याविमौ चिन्त्याः, सपत्यात्मसुतावपि । दुष्टव्रणाविव घृणा, का चिन्त्या सकथातके ? ॥१६॥ माध्यमाज्यानुरागेण, तव राज्यादिवेन्यहम् । हिता हिताबहं वच्मि, यथोचितमथो कुरु ॥१७॥ स्वमतोऽस्माद्भ्रतस्वप्नः, भीमत्याऽभ्येत्य भूपतिः । प्रससतथैव स्वस्वप्नोपलम्भो मम्मि धीरहो ! ॥ १८ ॥ तत्संवादोऽश्रभूरिविषादो मेदिनीश्वरः । सतामुचितया चित्ते, चिन्तयामास चिन्तया ॥१९॥ सत्तमस्वसमेताभ्यामेताभ्यामेतकत्कथम् । सम्भवेत् पुष्पदन्ताभ्यामिवान्धतमसोद्गमः ? ॥२०॥ असम्प्रत्यत्समत्र, नैव मिथ्याऽऽसवाक्यपथत् । तत्किं कर्ताऽस्मि हा हन्त !, सुतौ हन्तास्मि वा कथम् ? ॥२१॥ विषवृक्षोऽपि संवर्ध्य, स्वय

छेत्तुं न युज्यते । पुत्रौ किं पुनरीदृक्षौ, सदृक्षौ कल्पवृक्षयोः ? ॥२२॥ सद्यः कथञ्चिदिच्छिन्द्य, चेतस्त्वेतद्वेतयोः । कुर्वे नियन्त्रणामात्रमियताऽपि न मे भयम् ॥२३॥ ध्यात्वेति धाम्नि धात्रीशः, शङ्कमानः कुमारयोः । प्रवेशं वारयामास, ह्यविश्वासः श्रियः पदम् ॥ २४ ॥ अथ श्रीस्थानकास्थानस्थायिनं तायिनं मुदः । तौ नन्तुमागतौ दौवारिकेण द्वारि वारितौ ॥ २५ ॥ इयताऽप्युच्चकैर्दूनौ, मौनेनैव ततश्च तौ । पश्चान्निवृत्तौ कर्तुं च, मन्त्रयन्तौ मन्त्रमित्यथ ॥ २६ ॥ विनाऽपराधादस्माकमेव यद्यावयोरपि । राज्ञाऽवज्ञा विधीयेत, तत्र स्थातुमिहोचितम् ॥ २७ ॥ यतः–
"मा जीवन् यः परावज्ञादुःखदग्धोऽपि जीवति । तस्याजननिरेवास्तु, जननीक्लेशकारिणः ॥ २८ ॥" तदद्यावयोः, स्वैरं देशान्तरं परम् । कः स्यात् परवशो दैववशो जानन् शुभाशुभे ॥ २९ ॥ देशान्तरदिदृक्षाऽपि, पूर्यतामेवमावयोः । भूजानिरपि जानातु, सद्भूम्नोरभिमानिताम् ॥३०॥ यत –"त्रयः स्थानं न मुञ्चन्ति, काकाः कापुरुषा मृगाः । अपमाने त्रयो यान्ति, सिंहाः सत्पुरुषा गजाः ॥ ३१ ॥" किञ्चित्प्रपञ्चितं चैतन्निमातुर्दुर्मतेर्ध्रुवम् । युक्त वास्या न तु पितुरीदृग् राजाऽप्यवैष वै ॥३२॥ किन्तु निर्दम्भसरम्भ, उपालम्भः प्रभोरपि । ज्ञाप्यः कोऽपीति तौ युक्त्याऽन्योक्तौ लिलिखतुः क्रमात् ॥ ३३ ॥ ते चैते द्वे पद्यत्रयेण–तुलेऽवलेप वहसे वृथैव, सम प्रमाण निखिलाक्षयेऽहम् । गुरूनघस्तादगुरून् यदुच्चान्, करोष्यशेषान् कुरुपस्समांश्च ॥ ३४ ॥ रत्नानि रत्नाकर माऽवमंस्था, महोर्मिभिर्यद्यपि ते बहूनि । हानिस्तवैवेह गुणैस्त्वमानि, भावीनि भूवल्लभमौलिमाल्ये ॥३५॥ न चैष दोषस्तव किन्तु कस्याप्यन्यस्य यः क्षोभकरस्तवापि । गुणोऽयवाऽय कथमन्यथाऽस्तु, तेषां गुणैः सैर्महिम

प्रवृद्धिः ॥३६॥ सिंहद्वारे लिखितस्वेव, सिंहवत्साहसान्वितौ । साप सुगुप्त निष्क्रान्तौ, प्राग् जीवाविव तौ पुरात्
॥ ३७ ॥ मणिप्रदीपैः शान्तस्पर्शैर्येऽस्ये नित्यप्रकाशिनि । पुराद्बहिर्जिनं नत्वा, नाथेति स्तुतिमूचतुः ॥ ३८ ॥ निर्वाण
न्वयवृप्रयाणसरणी श्रेयोऽवनीसारणी, संसारार्णवतारणैकतरणी विश्वर्द्धिविस्तारणी । पुण्याङ्कुरभरप्ररोहधरणी
व्यामोहसंहारिणी, प्रीत्यै कस्य न तेऽखिलार्त्तिहरणी मूर्त्तिर्मनोहारिणी ? ॥ ३९ ॥ ततस्तौ प्रस्थितौ दूरे, श्रान्तौ
विश्रान्तये स्थितौ । वटाधः क्वापि सुष्वापानुजो आम्रस्याग्रजे ॥ ४० ॥ यक्षिणी यक्षमाचख्यौ, तवा तद्वटवा-
सिनी । एतौ प्राघतिथी नाथाऽऽतिथेय प्रभुमर्हत ॥ ४१ ॥ योऽपि सोऽप्यतिथिः पूज्यः, सर्वेषामपि सर्वथा ।
शुभैर्नः किं पुनः मासाविमौ विजगदुत्तमौ ॥ ४२ ॥ आख्यद् यक्षोऽपि वृक्षोत्तपा, साधु साध्वभ्यधाः प्रिये ! ।
दिव्यपसुप्रय वक्त्वा, कर्त्तोऽस्म्यातिथ्यपेशलयोः ॥ ४३ ॥ महामन्त्रस्तत्र पाठसिद्धः शुक्ला मूर्ध्नं स्मृत । सप्तकृत्वः
सप्तमेऽह्नि, माज्यसाम्राज्यमद्धिवः ॥ ४४ ॥ दृष्टाकृतिकृतिर्व्योमगतिर्विषपराहृतिः । दृष्टिर्मोऽप्यापासिश्चाश्चा-
र्थितान्महात्मयोः ॥ ४५ ॥ महौषधीर्यं शस्त्राभिप्याऽमृतादिवोपहृत् । प्रिये ! अपीच भुवनत्रयीसारमिव
त्रयी ॥ ४६ ॥ जयाय श्रावयिस्वेव, प्रहृष्टे प्रमदेन सः । विश्रकुसत्रयं माग्यमाजां किं नाम दुर्लभम् ? ॥ ४७ ॥
माहात्म्येन महीपप्या, निश्चिन्तमनुपद्रवम् । जयोऽपि सुष्वाप सुखं, मुदितोऽथाकुतोभयः ? ॥४८॥ निद्राव्यप-
गमे ब्राह्ममुहूर्त्ते हितवत्सलः । जनकस्तनयायेव, विजयाय जयाह्वयः ॥ ४९ ॥ पक्षातिपेयीभूसान्त, व्याख्यस्य
विधिपूर्वकम् । राज्यमप्रमदाद्राज्यमस्यैषास्थिति चिन्तयन् ॥ ५० ॥ युग्मम् । वर्जयन् विजयो व्याज, व्याजहे

विनयी द्विधा । राज्यं भ्रातः ! तवैवाहं, तव सेवा च मे पुनः ॥५१॥ सौमित्रेरिव मे राज्याज्ज्यायःसेवा विधि
ध्यते । तवार्येणैव जाप्योऽयमार्यश्चैवास्तु राज्यभृत् ॥ ५१ ॥ दित्सुस्तस्यैव राज्यर्द्धिं, सोऽप्यजल्पदनल्पभुत् ।
द्वयोरप्याययो राज्ये, न्याय्ये न्याय्येतरत् किमु ? ॥५२॥ तद्भावपि जपावस्तमित्युक्त्वा तत्प्रतीतये । जपश्रियाम्-
मृजपत्तप्यसौ स्नेहधीरहो ! ॥ ५३ ॥ ज्येष्ठवाक्यात् कनिष्ठस्तज्जपश्रिष्ठस्ततोऽजनि । लघुर्वृद्धानुगामी स्यादिति
सत्यापयन्निव ॥ ५४ ॥ अथो जगद्वयोद्युक्ततमःसंहारकारणम् । साक्षादमूद्मगच्चक्षु , श्रीगुर्वोरयास्पदम् ॥५५॥
पुरतः प्रस्थितौ ध्वान्ताव्यथितौ पथि तौ तत । प्रेक्ष्यानुजं निजं श्रान्तं, क्रमाच्चाचिन्तयज्जयः ॥ ५६ ॥ कोऽय
मुधिकया कायक्लेशः क्लेशसहोचितः । को नाम सुखसामग्र्यां, प्रेक्षाभाग् दुःखभाग् भवेत् ? ॥ ५७ ॥ ध्यात्वेत्य-
भ्यर्च्य सोऽभ्यर्च्य, त मणिं तत्प्रभावतः । खगवत् खगतिः स्वैरं, विचचार कुमारयुक् ॥ ५८ ॥ इत्थं तत्प्रसवक्ते-
ष्वभोज्यभोग्यादिभिश्च तौ । जातौ सर्वत्र सर्वाङ्गसुखिनौ सुकृतान्यहो ! ॥५९॥ नानाश्चर्यालोकनोत्कौ, कृतार्थौ
तीर्थवन्दनैः । क्रमाद्दूरतरं देशं, तौ वस्त्राविव जग्मतुः ॥ ६० ॥ प्राप्तः प्रासौ सप्तमेऽह्नि, क्रमात्कामपुरं पुरम् ।
कल्प्या स्पर्द्धादिव दिव, चैत्यामैर्यत्रिरीक्षते ॥६१॥ आन्तश्चोपवने प्रोचैः, फलिताम्रतरोरधः । तस्थौ प्रोचैः फला
र्थीव, ज्यायसोऽनुशयाऽनुजः ॥६२॥ राज्यमद्य ध्रुवं प्राप्ता, ससाहं मन्त्रजापतः । कुतोऽप्ययं मयि ज्येष्ठे, स्थिते-
ऽत्र न तु दास्यति ॥६३॥ प्रसह्य मद्यमेषाम्, किन्तु दास्यति नीतिवित् । अस्य पार्श्वस्थता नैषोचिता तन्मे मुने-
रिव ॥६४॥ चिन्तयित्वेति चतुरस्तरसा निरगात्ततः । जयः किञ्चिन्मिषं कृत्वाऽस्पृहता महतामहो ! ॥६५॥ सतां

घातोऽस्य नोपाधिर्यत्परस्मै पदार्पणम् । आत्मने पदवान् तु, तेषामौपाधिक पुनः ॥६६॥ इतश्च–मकयाप्येस्तत्र निष्पु
त्रधात्रीपतिस्मृतेः प्रगे । अभ्यवास्यन्त हस्त्यश्वच्छत्रभृङ्गारचामराः ॥ ६७ ॥ पुरान्तर्भ्रान्तवन्तस्ते, राज्यार्हानासि
तस्ततः । पुराद्विर्यातवन्तः, क्रमाच्च विजयान्तिकम् ॥ ६८ ॥ तत्पुण्यप्रेरित इव, प्राभृपेण्याम्बुवाहवत् । गजोऽथ
गर्जितं चक्रे, हयो हर्षाच्च हेषितम् ॥ ६९ ॥ सच्छृङ्गारश्च भृङ्गारः, स्वयं भक्तिवशाद्वदौ । देवतस्येव तस्यार्घं, किं न
दिव्यानुभावतः ? ॥ ७० ॥ प्रियोगजानि प्राक्पुण्यानीवास्योर्ध्वं च पार्श्वयोः । व्यजृम्भत सितच्छत्रमवीज्येतां च
चामरे ॥ ७१ ॥ उच्चस्त्वोच्चस्त्व स्थानमेवोचितमितीव तम् । द्विपोऽध्यारोपयत् स्कन्धे, प्रणेमुश्च प्रजाप्रजाः ॥७२॥
राज्यार्हराजासिद्व्यस्प्रजाजयजयारवैः । पञ्चशब्दोत्थशब्दैश्च, शब्दाद्वैतमभूत्तदा ॥७३॥ इत्थं गुणैः सातिशयं,
विजयं नाम दुर्मदी । मदस्तराज्यं राजन्यं, राजानं यो न मन्यते ॥७४॥ त निग्रहीष्ये देव्येति, व्योम्युक्ते वाक्
पत्सुरैः । भीतैः स मेने सामन्तैः, भाक्समेतैः समन्ततः ॥७५॥ युग्मम् । सचिवादीनथावादीद्विजयो व्यजयन्
सताम् । ममाग्रजोऽत्र कव्यस्ति, सशोध्यानीयतां द्रुतम् ॥७६॥ राज्यं च दीयतां तस्मै, राज्यार्हायाखिलैर्गुणैः ।
सति ज्येष्ठे कनिष्ठेन, राज्यं पार्श्वे कथं मया ? ॥ ७७ ॥ तेऽप्याहुस्तद्विनीतत्वनीत्योचित्यचमत्कृताः । देव ! देव-
तया दत्त, राज्यं स्यात्कथमन्यथा ? ॥ ७८ ॥ स्वामी त्वमेव नस्तस्मात्, पावयैतत्पुरं प्रभो ! । इत्युक्त्यैव सम
हस्ती, प्रतस्थे तत्पुरं प्रति ॥ ७९ ॥ अमुञ्चन्नयं दिव्यकृत्यमित्याश्चर्यापवेदिमैः । प्रविवेश पुरं सोऽथ, तत्कीर्तिश्च
दिगन्तरम् ॥ ८० ॥ सोत्सवं वसुधापीठासीने सिंहासनस्थिते । सामन्तमन्त्रिमिश्चक्रेऽभिषेकोऽस्याद्र्दचकिवत्

॥ ८१ ॥ जयो विजयराज्याख्या, कृतार्थः प्रस्थितस्ततः । तदानीं नामिलत्तस्य, राज्यसङ्क्षोभशङ्कया ॥ ८२ ॥ महिम्ना तन्मणेः क्ष्मायां, खे च खेचरलीलया । चम्भ्रम्यति स्म स स्वैरं, कौतुकी किल नालसः ॥ ८३ ॥ नाम्ना समानामन्येद्युः, प्रययौ स जयापुरीम् । रैमहर्म्यसमृद्धा या, लङ्कापाङ्क्तामकारयत् ॥ ८४ ॥ जैत्रमल्लस्तत्र भूमान्, जैत्रश्रेष्ठ्याद्य प्रियाः । पुत्राः सप्त जगज्जैत्रश्रीर्जैत्रश्रीश्च पुत्रिका ॥ ८५ ॥ साक्षात् कामलता कामलता नाम पणाङ्गना । तत्रास्ति सोऽस्यामासक्तस्तत्सौधे तस्थिवांश्चिरम् ॥ ८६ ॥ विनोपायं धनोत्पत्तिरीप्सिताऽस्य कथ न्विति । वत्से ! कथञ्चित्पृच्छेति, तां लुब्धाऽक्काऽन्यदाऽवदत् ॥८७॥ सा प्राज्ञा प्राह किं मातः !, लुब्धया पृच्छ याऽनया । किं मच्चकार्थक्लेशेन, मच्चकैर्हि प्रयोजनम् ॥ ८८ ॥ इत्याद्युक्ताऽपि लोभार्त्ता, तत्पृच्छार्थैकदाग्रहम् । अक्का कथञ्चित्तामुग्रदुष्टमग्रहीतवत् ॥ ८९ ॥ ततस्तया जयाह्वानः, सोपरोधमपृच्छयत । प्रेमभङ्गभिया सोऽपि, यथास्थितमचोचत ॥ ९० ॥ न कस्यापि प्रकाश्यं स्याद्गुह्यं स्त्रीणां विशेषतः । तस्यै तथाऽपि स प्रोचे, स्त्रीवशाः किं न कुर्वते ? ॥९१॥ मातुः प्ररूपयामाह (से), तत्स्वरूपं ततस्तया । दुष्टा दुष्टाशया साऽपि, तन्मणिग्रहणाशया ॥ ९२ ॥ ततः कपटिनी नीतिकुट्टिनी कुट्टिनी रहः । दुग्धं लुब्धा विशालीयान्वेपीद्विष्वग्महामणिम् ॥९३॥ अन्यत्रादर्शनात्स तत्पार्श्वे संभाव्य दम्भिनी । स चन्द्रहासमदिरा, दधिवद्भावपाययत् ॥ ९४ ॥ ततो गुप्तांशुकं पेशूच्छोलस्यास्य साऽग्रहीत् । स तत्तुल्योपलं न्यस्य, स्वातपूरितरीतिवित् ॥९५॥ क्रमाय सावधानेऽस्मिन्, स्थाने जानाति तं मणिम् । स्थाने विषादस्यातोऽपि, न विषादस्तथाऽजनि ॥ ९६ ॥ दिनान्तरे किं तु किञ्चि

व्यापनार्थं तमर्थितुम् । प्रत्यावृत्त्युद्ग्रथिते तेन, स्वेवोऽप्युद्ग्रथितः प्रभु ॥९७॥ हा हतोऽस्मि हतोऽस्म्युच्चै', पापया नून
मयका । नो चेत्कुतश्च प्रहासमयमेवमपायिपि ॥ ९८ ॥ च प्रहासप्रयोगाच्च, शिरश्छेदोऽपि समभवेत् । इयद्
यापि मे स्तोकमोक' किं चास्म्यधिष्ठितः ॥ ९९ ॥ न स्यात्स्या गृहे दास्याः, किं वा दास्याबहे नृणाम् । हा ! किं
कर्तास्मि धर्तास्मि, दुःखान्यथ वरिश्रयत् ॥ १०० ॥ अप्येवं दह्यमानोऽन्तरन्तर्लभ्याभिभूतकवत् । सोऽस्यात् काम
लतासस्या, तथैव व्यसनान्यहो ! ॥ १ ॥ निर्धनस्याथ तस्याक्वा, विसर्जनकृते सुताम् । सुतरां प्रेरयत्तासामसौ
धर्मोऽनुपाधिजः ॥२॥ यत'–"विभवो वीतसज्जानां, वैदग्ध्य कुलयोपिताम् । दाक्षिण्य वणिजां प्रेमवेश्यानाम-
मृत विषम् ॥ ३ ॥ सा पुनस्तद्गुणाकृष्टा, विमकृष्टा विकर्मतः । प्रेम्णा प्रकृष्टाऽभाषिष्ट, निकृष्टामभि मातरम् ॥४॥
मातरेतेन नः पुण्यैः, समेतेन विवेकतः । प्रसा हेम्न' कोटिकोट्यस्तवसौ त्यज्यते कथम् ? ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वाऽप्यवि-
विक्ताऽम्बा, तत्पस्कारमकारयत् । दासीसकाशात्तो वेश्यावश्यानां ही विडम्बना ॥ ६ ॥ ततोऽभिमानात्तस्या
नाक्षिर्गतो दुर्गतो यथा । श्रीविपादाद्युपगतो, गतोऽसौ शून्यवेश्मनि ॥ ७ ॥ इतः सखीभिः सहिता, दुहिता
तस्सुरेशितुः । रन्तुमन्तःसरित्प्रापन्मरालीवद्धासरत् ॥ ८ ॥ तावत्सत्रैव दुर्दैववशाद्दुष्टेनदोषतः । छिन्ना लतेव
न्यपतत्, सा मृतेव विचेतना ॥९॥ तज्ज्ञात्वा सेवभूत् क्ष्माभृत्, प्रतीकारानकारयत् । तां नीत्वा वाभि विविधान्,
स्नेहलानामियं स्थितिः ॥१०॥ टङ्कदक्षनवकूपे, न स्वस्याः कोऽप्यमूद्गुणः । मान्त्रिकाविमतिभ्रो हि, हिमानी दोष
दुष्यता ॥ ११ ॥ ततोऽत्यन्तार्त्तिमान् भूमान्, पटहेनेत्यघोपयत् । यो गुणी प्रगुणीकुर्याद्राजकन्यां कथञ्चन ॥१२॥

तस्मै तां स्वर्णकोटीं च, यच्छेत् क्ष्माभृद्वयो जयः। हृष्टस्तच्छ्रवणात् स्पष्टपटह क्ष्मापधाम्यगात् ॥१३॥ राज्ञाऽनुज्ञात
माग्रभामाग्रधीमेवमवादिषत्। घोषामगुण्ठनआपायाडम्बरपुरस्सरम् ॥ १४ ॥ महौषधीमावितात्मशण्डाच्छोट
नया रयात्। राज्ञः कन्यां पटूचक्रे, किं न दिव्यौषधीफलात्? ॥ १५ ॥ युग्मम् ॥ लोकोत्तराकृतिफलाऽनुमितैत-
स्कुलादिकः। सुविस्मितः प्रमुदितस्तस्मै क्ष्माव्ययितस्ततः ॥१६॥ सकनीमवनीं वीक्षाप्रासां नागकनीमिव । ददौ
कनककोटीं च, नान्यथा मापितं सताम् ॥ १७ ॥ युग्मम् ॥ महीनेता महोत्साहे, विवाहे विहिते तयोः। यौतके
कौतुकेनोच्चैः, सर्वं सौभाग्यिक ददे ॥ १८ ॥ तत्र तस्थौ सुखं सेष, दोगुन्दुक इवामरः। व्यायस्तुपाय सन्मत्या,
प्रस्थानेषु महामणिम् ॥ १९ ॥ अथ च–राजाङ्गजारोपपित्स्वे, प्रयुक्ता गुप्तमप्यहो। कश्चित्कथञ्चिद्बुबुधे, धूर्त्तोऽस्मा
तां महौषधीम् ॥२०॥ तां जिघृक्षुः कृतक्षत्रवेष एव विशेषतः। जयमावर्जयद्व्याजाद्विनयाद्यैः सुभृत्यवत् ॥२१॥
सैषं विश्वास्य त गुप्तां, गृहान्तस्तां गृहीतवान्। हृष्टश्चाष्टवांश्च प्राक्, धिग् विश्वासमनर्थदम् ॥ २२ ॥ तदुक्तम्–
"जीर्णे भोजनमात्रेयः, कपिलः प्राणिनां दयाम्। बृहस्पतिरविश्वासं, पाञ्चालः स्त्रीषु मार्दवम् ॥ २३ ॥ कन्यादि
लाभान्तरितखेऽप्यनन्तरिताऽमुना। अमानि हानिः सा प्रायः, सुख दुःखे निमज्जति ॥ २४ ॥" कन्यादिलाभः
को वाऽस्योर्वीशसूनोर्महात्मनः। दिव्यद्विपस्तुहानिस्तु, दुःखाकूपोषकैः कथम्? ॥२५॥ दृष्टे दैवेन दैवेनापहृते ते
तु वस्तुनी। दैवेनैव प्रापणीये, मात्राधिक्यफलादपि ॥२६॥ तत्किं वृथा कथनयाऽन्यस्य दर्शितदैन्यया। इत्यन्तरेव
दध्रेऽसौ, दुःखमौर्विमिवाम्बुधिः ॥२७॥ इतश्च–अभ्यर्च्य याचितोऽप्युच्चैर्जयं निर्वास्य वेश्यया। सामान्यमणिवच्चैव,

ददौ किञ्चिन्महामणिः ॥२८॥ मयेदृग्व्यसनामेव, विध्यवसर्वाप्यभीष्टकृत्। कुतो वा दुर्नयेऽभीष्टं ?, किन्तु पाप्मैव पाप्मिनः ॥२९॥ ततो धिक्कारमध्यायाः, काम कामलतावपः। व्यधुस्तामभ्यधुश्चापाप्यसौ तस्यैव दीयताम् ॥३०॥ किं चैष राजमान्यस्त्वाद्राजलीलां बभाज यः। साक्षात्कल्पद्रुमपि तं, हा ! यद्वाभिरकासयः ॥३१॥ ताभिरित्याशु पालन्धाऽधिकलुब्धा च कुट्टिनी। किञ्चिद्विचिन्त्य तद्गेह, गृहीत्वाऽगाज्जयान्तिके ॥३२॥ दम्भेन दम्भिनी दुःस्थां चोन्मुद्रयन्त्यवग्। हा वत्स ! किं विमुञ्च्यास्माकेव सम्भालयस्यपि ॥३३॥ यद्वा प्रासः श्रीरिमान, मान राज्ञः परं श्रितः। स्वर्गं गत इवाक्षीव, स्मरस्यपि कथं नु नः ? ॥३४॥ विस्मारकस्याप्यस्माक, स्मरामस्तव नो कथम् ?। पद्मिन्यः पद्मिनीप्राणनाथेनैव विकस्वराः ॥ ३५ ॥ त्वद्वियोगाभिसन्तप्ता सुता कामलता लता। वत्स ! जीवनवेनोच्चैर्निर्वाप्या भवतैव चेत् ॥ ३६ ॥ किञ्च किञ्चिद्गृहस्त्वपूर्वं, लेभेऽस्माभिर्गृहान्तरे। किंसत्कमिति नो विद्मस्तुभ्य दद्मः प्रिया-स्मने ॥ ३७ ॥ ग्रहणानुग्रहणास्मान्, स्वगृहागमनेन च। प्रार्थनाभ्यर्थनायां हि, सतां न कौशलं किल ॥ ३८ ॥ जल्पित्वेत्यर्पयामास, सा तस्मै त महामणिम्। नष्टं पुण्यमिव स्पष्टमहो कपटपाटवम् ॥३९॥ तदाह—"पक्षिणां वायसो धूर्तः, श्वापदेषु च जम्बुकः। नरेषु धूतकारश्च, नारीषु गणिका पुनः" ॥ ४० ॥ अज्ञाकपटतस्तुश्रीस्मृति-तद्गृहलाभतः। तदा कोपीत्सुक्यहर्षैः, सोऽन्वभूत्सावसङ्करम् ॥ ४१ ॥ क्षणोऽधुना न कोपस्येत्यतः कोपं स गोपयन्। प्रीतिं प्रकटयन्नेष्यामीत्युक्त्वा, विससर्ज ताम् ॥ ४२॥ सोऽपि कामलतां व्यापन्, विन्ध्योर्वीमिव वारणः। प्रागेवागात्तद्गृहे धिग्, व्यसनं दुरपासनम् ॥ ४३ ॥ मासवत्स्यौ च तत्रैव, तदासक्तः कियद्दिमीम्। तन्मणीपूर्व

माणर्द्धिर्महतामप्यहो स्थितिः ॥ ४४ ॥ वियोगोद्विग्नचिन्ताब्धिमग्नराजसुतोदितात् । तादृग्जामातृवृत्तान्तात्,
क्लान्तात्मा क्ष्माभृदप्यभूत् ॥४५॥ व्यसनाब्धिनिमग्नोऽस, जातस्त्वय मम लज्जया । ध्यात्वेत्यमात्यमाहूय, प्राहिणोत्तस्य
पार्थिवः ॥ ४६ ॥ तस्या धाम्नो द्वारमेत्यामात्यस्तं याचवाहूयत् । तावदापितमेवाश्रीरापीवार्त्तः सोऽप्यचिन्तयत्
॥४७॥ हाऽहं राज्ञाऽपि विज्ञातः, स्यास्तुरत्र विटादिवत् । कथं स्वास्यं दर्शयामि?, यामि तद्दूरतः क्वचित् ॥ ४८ ॥
ततस्तार्क्ष्य इवोत्प्लुत्य, प्राग् निर्गत्य च तद्गृहात् । स्वं रूपं च परावर्त्य, निरगान्नगराद्बहिः ॥ ४९ ॥ नैवात्र कश्चिद्-
द्वेत्ति, से खेचर इवोच्चकैः । मणिप्रभावादुत्पत्याप्यगाद्दूरतरं क्वचित् ॥५०॥ तत्रावधूतरूपेणारण्ये शून्ये भ्रमन्नयम् ।
नष्टवस्त्वासिपिशुन, शाकुन प्राप्य विप्रिये ॥ ५१ ॥ यावद्भ्यो च लब्धाऽस्मि, कथं चेद् महौषधीम् । तावत्तस्या
मिलत् प्रीत्येवान्योऽसद्भूतरूपभृत् ॥ ५२ ॥ जयस्तेनासवत् पृष्टः, स्पष्टयित्वा महौषधीम् । किंगुणेयं सोऽपि तां
स्वामुपलक्ष्य मुदाऽब्रवत् ॥ ५३ ॥ सर्वं वेद्म्यहं तत्रेऽस्या, गुणाम्नायो गुणास्त्वहो । ब्रूहि क्व त्वया लब्धा, लुब्धा-
त्मा सोऽप्यथाभ्यधात् ॥ ५४ ॥ पुर्यामेकस्यामेकस्माद्, भो महात्मन्! महात्मनः । महोषधमान्महाविद्यामिवास्मि
प्रापिवानिमाम् ॥ ५५ ॥ गर गारुडशक्त्येवानया शुभप्रयुक्तया । स तत्क्षणात् क्षिणोति स्म, महाक्षोपमहाग्रहम्
॥ ५६ ॥ मत्प्रयुक्ता तु कं हेतु, वोपक्षमात्पतोऽप्यसौ । तदस्यां चेत्समाज्ञाती, तदाम्नायगुणान् मण ॥ ५७ ॥ स्तेन
ततस्त स स्पष्टं, निष्टक्ष्याचष्ट रुष्टवत् । रे अनार्य! हन्त चौर्यादिभ्यस्तु फलेत् कथम्? ॥ ५८ ॥ अत्रामुत्राप्य-
नर्थाय, क्रौर्यमृचौर्यमङ्गिनाम् । विश्वासघातजातस्य, तस्य किं ब्रूमहे तुलाम् ॥५९॥ धूर्त्त! धूर्त्ततयैवं मामिव यश्च-

यसे जगत् । किन्तु काप्याशु लब्धासि पाप ! पापफलं ध्रुवम् ॥६०॥ शृण्वन्नेवेति तां क्षोणी, क्षिप्त्वैव मुद्गरादिवत् ।
जीवनाशं ननाश द्राग्, ध्रुवं दोषः प्रकम्पते ॥६१॥ समर्थोऽपि कृतार्थः सन्, गतार्थेभासितो जयः । तस्मादे नान्यथा
विष्ठ,पापः पापेन पच्यताम् ॥६२॥ प्रवासारण्यवासाप्यमुग्रोपघर्मिवामयी । क्लेशोऽपि स्वार्थसिद्ध्या सोऽन्वमोमोदिष्ट
दिष्टवान् ॥ ६३ ॥ विनोदास्यन्यदा भूत्वा, निकामश्यामवामनः । भोगावतीपरोगाख्या, सोऽगाद्भोगापुरीं पुरीम्
॥६४॥ नभोगविमुखभूत्या, सुभोगस्तत्र भूविभुः । सैषा भोगवती विश्वसुभगा भोगिनी कनी ॥६५॥ स क्षुद्रामि
रिव क्षोभं, क्षुद्राः कौतुकात्मने । परीतः परितोऽश्रौपीत्, पटहोद्घोषणामिमाम् ॥६६॥ दुष्टाहिदष्टा जीव्येत, कनी
येनास्यनीशितुः । तां ददेऽस्मै नृपः साश्वसहस्रं च शतं गजान् ॥६७॥ ततः कलीकिल इवोत्कलिकां नाटयन्नयम् ।
स्पृष्टवान् पटहं हास्यं, विस्मयं च जने पुनः ॥ ६८ ॥ कन्याहिलाभे भो ! कापीमुधा वामन ! मा मनः । मुक्ता
कनीयं वेधापैर्युक्ता मास्म प्रतिश्रुतिः ॥ ६९ ॥ न्यवार्यतार्यैरित्येष, प्रैर्यतार्यैतरैः पुनः । उपैक्ष्यत च मध्यस्थैरहो
प्रेष जगत्स्थितिः ॥ ७० ॥ ततः कौतूहलानल्पजल्पलोकानुगः । जगाम वामनोऽक्षामशक्तिर्धाम क्ष्मा
भुजः ॥ ७१ ॥ अहो आहोपुरुषिकेत्यादिवादिव्यथो नृपु । नत्वा नृप नृपादिष्टः, स कन्याग्रे निविष्टवान् ॥ ७२ ॥
मेघाम्बेव महीपथ्या, प्राग्वन्मुसंप्रयुक्तया । तां अथाजीवयामास, न हि तादृग् विसंवदेत् ॥ ७३ ॥ सर्वे सविस्मया
ह्यासन्, विषादं च तदा वपुः । कन्याया जीवनास्स्य, तादृग्रूपनिरूपणात् ॥ ७४ ॥ आदानीये गुणैः कन्याद्यानी-
येऽस्मिन्नरोत्तमे । किं नाम वामनत्वादि, धिग् दैवं रसकूपकम् ॥ ७५ ॥ किंवाऽधुना निष्फलया, चिन्तया लतया-

ऽनया । मान्यथा स्याद्विधिकृत, व्याहत च महात्मनाम् ॥ ७६ ॥ कन्यास्वेवं अनन्यावेः, साव हाव च दुर्वाम् ।
असौ जनप्रवाद चावमन्येमां ददामि तत् ॥ ७७ ॥ विमृश्येति नृपोऽस्मै तां, यावयच्छति तावता । कुर्वन् स्वगर्व
सर्वस्व, सर्वस्वाख्यात्सर्वगी: ॥७८॥ महीन ! दीति हीनाङ्गुर्वशायेदवाय मे । किं हसीं वायसायेव, ददास्येता
विद्यांपर ! ॥ ७९ ॥ त्वया दत्ताऽपि चा कन्या, कथं मां स्वीकरिष्यति ! । कथ चा लोकसांमस्यमत्यन्तानुचित चवः
॥ ८० ॥ तदुक्तम्–"यद्यपि न भवति हानिः परकीयां चरति रासभे द्राक्षाम् । वस्तुविनाश दृष्ट्वा तथाऽपि परि
खिद्यते चेतः ॥ ८१ ॥" सविय दीयमानाऽपि, त्वया नादीयते मया । स्वोत्तरीयानुसारेण, ननु पादप्रसारणम्
॥ ८२ ॥ करीरनिम्बादिरतेर्द्राक्षावणविदूरगात् । उष्ट्रादपि निकृष्टोऽसौ, स्वानुरूप न वेत्ति य ॥ ८३ ॥ श्लेष्मादि-
संश्लेषशुपश्चन्दनादिविनिर्मुक्तः (गैतेः)। मक्षिकातोऽपि स क्षुद्रः, स्वानुरूप न वेत्ति यः ॥८४॥ आदाने वदने दाने,
निदाने सदनेऽदने । आसने शयने यानेऽप्युत्थाने स्थापनेऽर्थने ॥ ८५ ॥ ध्याने विधाने सन्धाने, शोधने बोधने
घने । हाने मानेऽभिमाने च, समाह्वाने विवाहने ॥८६॥ उत्पाटने विघटने, घटने स्फेटनेऽटने । पाटने कुट्टने शाने,
विज्ञाने सेवने वने ॥ ८७ ॥ पठने पाठने गाने, कोपने गोपनेऽसने । एवमादिषु सर्वत्र, यः स्वं वेद विवेद सः
॥ ८८ ॥ कलापकं । सङ्ग्रहस्त्वेवम्–स्वगृहेऽन्यगृहे वाऽपि, कृत्स्नकृत्येषु कृत्यवित् । स्वप्रतिष्ठार्हतावाच्याद्यनुरूप
प्रवर्त्तते ॥ ८९ ॥ इत्थ तस्मिन्नुसमस्तावधिसंवादिनि वादिनि । चमत्क्रियन्ते स्म, सर्वेऽप्युर्वीश्वरादयः ॥ ९० ॥
गुणानुरागिणः स्वल्पास्तेभ्योऽपि गुणिनस्ततः । गुणिनो गुणरक्ताश्च, तेभ्यः स्वागुणवीक्षिणः ॥९१॥ स्वास्यरङ्गेऽप

गां राजा, नर्त्तकीवदनर्त्तयत्। भो भद्र! ते मया देया, कन्या काऽत्र विचारणा? ॥ १२ ॥ प्राज्याः प्राणाः प्रति-
छायाः, पुंस सत्यैव गीर्नृणाम्। तत्तस्यै किं न क कुर्याद्विशिष्य च महाशयः ॥ १३ ॥ तदर्थमेव पित्रार्थैः, श्री
रामो वनवासकृत्। न न्यवारि हरिश्चन्द्रेणाप्यकारि कुकर्म तत् ॥१४॥ इत्थं प्रमाण्य वैमात्यमनपेक्ष्य कनीं ददौ।
पञ्चविष्यः प्राग् भविष्यत्प्रिये तस्मै प्रिय तु सः ॥ १५ ॥ कन्या कन्याजनन्याद्यैरप्यमानि तथैव तत्। अहो
वचननिर्वाहमहोत्साहो महात्मनाम् ॥ १६ ॥ तूर्णसम्पूर्णतत्सात्त्वपरीक्षः स सुपर्ववत्। रूपश्रीकं स्वशक्तिं च,
व्यक्तीकर्तुमथाब्रवीत् ॥ १७ ॥ एतामनेन रूपेण, नृप! रूपस्विनीं कनीम्। पाणौ कुर्वे कथं कुर्वे, तत्कथश्चित्तुरू
पताम् ॥ १८ ॥ अभीष्टसाध्यसिद्धिश्च, साहसादेव देहिनाम्। येन निर्लक्षणोऽपि स्याद्द्वात्रिंशल्लक्षणाधिकः ॥१९॥
यतः—"अस्थिष्वर्थाः सुखं मांसे, त्वचि भोगाः स्त्रियोऽक्षिषु। गतौ यानं स्वरे चाज्ञा, सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम्
॥ २०० ॥" सत्त्वमात्रस्य तन्माहात्म्यमथ प्रहिसात्कृतम्। प्राग् नेष्येऽहं निजं देहं, निःसन्देहं परां श्रियम् ॥ १ ॥
इत्युक्त्वा सत्क्रियां कृत्वा, सत्त्वाढ्यः सकलेष्वपि। पश्यत्सु विस्मयभयखेदोद्वेगवशाविभि' ॥२॥ ज्वालाजटाले
ज्वलने, स पपात पतङ्गवत्। तत्क्षणान्निर्ययौ चोर्वीमभिन्नं पतङ्गवत् ॥ ३ ॥ युग्मम् ॥ माहात्म्येन महौषध्या,
न दग्धः स्वल्पमप्ययम्। जज्ञे मणीमहिम्ना च, दिव्यभास्वनरूपभृत् ॥ ४॥ अथोच्चैर्विस्मितैः कृतस्मितैः क्षितिभु-
दादिभिः। सोऽनुयुक्तः सनिर्बन्धं, यथास्थितमचीकथत् ॥ ५ ॥ मन्त्रवास्फुरितः किन्तु, महामणिमहौषधीम्।
सुधी संगोपयामास, तयो रक्षा तथैव हि ॥ ६ ॥ ततः प्रमोदमेदस्वी, मेदिनीमान् महामहैः। तेनोद्वाह्य न्यधा-

दिव्यभोगिनीं भोगिनीं कनीम् ॥ ७ ॥ शतं मतङ्गजान् दिव्याद्भुतानश्वान् सहस्रशः । कृती वितीर्णवांस्तस्मै,
सौधागण्यधनान्यपि ॥ ८ ॥ भोगिन्या सह भोगीन्द्रः, स नरेन्द्रमहाग्रहम् । अवाप्य चित्रं तत्रोषेचिर स्वैरं व्य-
लालसीत् ॥ ९ ॥ मुदा कदाचिदन्वीयाद्यावस्मरपुरस्सरम् । क्ष्माकान्तमिव स धान्तमाक्रीड क्रीडनेच्छया ॥१०॥
प्रेक्ष्य साक्षेपमप्राक्षीत्, पद्माक्षी तत्र कामपि । वास्तव्यां काऽप्यवास्तव्या, क एष सखि! गच्छति ? ॥ ११ ॥
युग्मम् ॥ स्वकेव गाढशब्दा साऽप्यशब्दायत तां प्रति । तत्त्वदाश्चर्यनिर्मोता, जामाताऽयं महीपतेः ॥ १२ ॥
श्रपाकूतमिदंश्रुत्वैव, सुमना व्यमनायत । परं परिभवस्थानमभिमानवतां श्ववः ॥ १३ ॥ यतः—"उत्तमाः
स्वगुणैः ख्याता, मध्यमास्तु पितुर्गुणैः । अधमा मातुलैः ख्याताः, श्वशुरैरधमाधमाः ॥ १४ ॥" तत एव ततः
पद्मासिन्नुस्सः स सुप्तस्तवत् । सोऽपि मासः प्रतसः सम्तदेतस्यचिन्तयत् ॥१५॥ न सर्वथाऽत्र मे स्थातुं, युक्तं नापि
जयापुरीम् । तद्भ्रातुर्विजयोपान्तं, यामि कामितसुखर्के ॥ १६ ॥ ममानर्जितराज्यस्य, प्राज्यराज्यभुपाऽमुना ।
सयोगः किंगुणो यद्वा, ग्रहस्येव विवस्वता ॥१७॥ तस्मादपराज्यमर्जित्वा, जित्वाऽरीन् परमर्द्धिमान् । गन्ताऽस्मि
भ्रातुरभ्यर्णमेव स्याद्गौरवं ध्रुवम् ॥१८॥ मद्भूशमासराज्योऽपि, गुणैः प्राज्योऽपि सोऽन्यथा । मां न सन्मानयेज्जातु,
निम्ना (धा) ने नहि नाम्रकम् ॥१९॥ ध्यात्वेति राज्यमत्र स, स्मरन्नप्यस्मरन्निव । सम्यग् न सस्मार विस्मारणात्तत्सम
मावतः ॥ २० ॥ पदे पदे लीलया स्याद्गतप्रत्यागत धियाम् । धियांवरस्याप्यस्यासीत्र तदा तत्कथञ्चन ॥ २१ ॥
तत्स्वैवदेवनामेवस्यमूक्रष्टपद स तत् । धिक् प्रागदुष्कर्मसोन्मादप्रमादमदिरान्धताम् ॥ २२ ॥ सोऽनन्यग

तिकः प्राग्यत्, स्वगासिर्गतमांस्ततः । प्राहु तं मन्मनम्यु स्वपन्धुमम्बुधिमम्बुवत् ॥ २३ ॥ परीक्षार्थी परीक्षार्थमथा
छाङ्गनिमित्तवित् । मूत्वा प्राहुः पुरः मातर्याल स्वाक्पातवानिति ॥ २४ ॥ ज्ञानेन जाने मूआनेऽनुमानेनानुमेय
वत् । वासभवासतरिम्यवस्वेभ्यर्योर्जनादि ते ॥ २५ ॥ सङ्केतैश्चामुनाऽऽश्रयेनिकेतैर्जल्पितैर्नृपः । चमत्कृतः स्मृत-
भ्रातृवियोगः सास्त्ररग् जगौ ॥ २६ ॥ कास्ते कथ भो ! मद्बन्धुः, कदा संगस्यते च मे । सोऽप्याह सुरवत् स्वैरं,
विहरन् स सुखी भृशम् ॥ २७ ॥ सङ्गतिस्तु कथ तेन, सद्यः सम्पत्स्यतेऽत्र ते । यद्विष्णुविधुनेवाशोर्वरवरविहा
रिणा ॥ २८ ॥ यथा वियोयमास्सोऽपि, सम्पद्येत सदापि । वैषयिक्यशक्तीनां, नैव किञ्चिद्गोचरः ॥ २९ ॥
किन्तु भ्रातुः सङ्गतिस्ते, नैव सङ्गतिमर्हति । कथ ज्येष्ठः कनिष्ठस्य, सोढा सुग्रीविमीदृशीम् ? ॥३०॥ वाणीमभा
णीत्क्षोणीमान्, मा भाणीर्भद्र ! भेदकृत् । विस्तरैव हि राज्यस्य, संजिगांसोऽस्मि बन्धुना ॥३१॥ सोऽपि कोऽपि
निरीक्षेषु, रेखामुत्कीर्णकेषु च । चिरशोर्मे मोज्यबभ्राज्य, यः स्वस्मिन्याय्यमप्यदात् ॥३२॥ स साम्राज्यासिसमये,
मयाऽशोध्यत सर्वतः । तथाऽपि क्वापि न प्रापि, पापिनेव निधिर्गतः ॥ ३३ ॥ तस्सङ्गमावधि च्छत्रं, धारये नैव
वीजये । भराजचामरे चैत्यमहीपममिग्रहम् ॥ ३४ ॥ तस्काऽपि शक्तिश्चेत्ते सत्, सम्यस्येवार्यमानय । सोऽप्या
ख्यदीक्षस्वाकर्पमिपपा कर्षयामि तम् ॥ ३५ ॥ चक्षुः प्रमवभूत्तिरोभूय रयात् क्वचित् । जयः साक्षादमू-
दभ्रान्तर्मूर्तिर्मानुमानिव ॥ ३६ ॥ जय जयबन्धुमन्तमिवावेक्ष्य व्यसिष्मयीत् । प्रामोमोवीन्मेदिनीमाननसीव
सम्भ्रमात् ॥ ३७ ॥ ततः स्वहृत्तमुक्षीर्ये, कार्यैर्विधिनिवार्य च । राज्यावानाम्रहं राज्यमभ्रमस्माश्रयोऽग्रहीत्

॥ ३८ ॥ रवेरिव विधुः सिद्धसार्थः श्रीविजयाश्रयः । ततो निर्गत्य सगतिर्गतो भोगापुरीं पुनः ॥ ३९ ॥
जजाप च स निष्पापधृतिस्तत्र भवमारतः । सप्तमेऽह्नि नृपं नैमित्तिकस्तत्रैत्युवाच च ॥४०॥ पत्नावालानमुन्मूल्य,
पट्टहस्ती पुरीजनान् । मत्तोऽधुना धुनात्युच्चैरुन्मथायायुधवद् द्रुमान् ॥ ४१ ॥ तदा तव ध्रुवं भावि, पञ्चत्वं पञ्चमे-
ऽहनि । परलोकार्थपाथेयं, तद्यथाऽर्हमथाचर ॥ ४२ ॥ ततो वदत्यनुद्वेगसवेगं सत्वमुन्नृपः । प्रादात्तस्मै तुष्टिदा
नमिपोचैः शुभशंसिने ॥ ४३ ॥ जयाय तनयाभायायास्या राज्यं तवैव सः । सद्गुरोर्व्रतमादत्त, दानादानविदां
वरः ॥४४॥ अचिराचिरकार्यस्य, चिकीर्षैकाग्र्यतोऽनिशम् । कायोत्सर्गात् पञ्चमेऽह्नि, प्रापोच्चैः पञ्चमीं गतिम्
॥ ४५ ॥ साम्राज्यचिन्तां कृत्वाऽथ, जयः प्रति जयापुरीम् । प्रचचालाचलां चक्रे, चमूचक्रैश्चलाचलाम् ॥ ४६ ॥
अभ्यमित्र्यमिवाभ्येतमेतमेतन्नृपश्वरैः । जानन् जामातरं पुर्यामानयद्बहुमानतः ॥ ४७ ॥ स्वपुत्राणां कृपात्रत्वा
तस्मै पात्राय सोऽप्यथ । राज्यमुत्सृज्य प्रव्रज्य, शिवसाम्राज्यमागमत् ॥ ४८ ॥ प्राग्भवप्रेमदुर्मोचतया काम-
लतां च सः । द्वयोस्तृतीयां कृतवान्, राज्ञीं राज्ञो न किं भवेत् ? ॥ ४९ ॥ निकृतीनां कृती वध्वा, तां स्वधां निर-
कासयत् । सदेशतस्तोपरोपौ, महतां न हि निष्फलौ ॥५०॥ तत्राप्यसौ राजसूत्रमासूत्र्य स्वप्रियावियुक् । प्रेम्णा
कृष्टो रश्मिनेव, गौरागाद्विजयान्तिके ॥ ५१ ॥ भियाभिस्तिसृभिस्ताभिः, सुभगेनेव शक्तिभिः । पराक्रमेणेव
नयो, जयेन विजयो व्यभात् ॥ ५२ ॥ प्राप्ते चागतमात्रेण, प्रेम्णाऽमात्रेण तेन ते । ददे सुवेपदा मण्योपच्यौ
दिव्यनिधी इव ॥ ५३ ॥ जयन्तीमपि रूपर्ध्या, जयन्ती विजयाह्वया । जयन्तीपुरीशपुत्री, स्वयंवरेऽवृणीत माम्

॥५४॥ स्वम रम्भेत्यन्यचोत्को, जयन्त्यां विजयो जये। न्यस्य राज्य मणीवास्म्या, स्वगत्याऽगात् खगेन्द्रवत् ॥५५॥
कुरूपः कुब्जरूपम, कौतुकात्कौतुकार्थिकैः। गुरुवक्रेष्ठितः स्पष्टमासिष्टोच्चैः स्वयंवरे ॥५६॥ दीर्घोष्ठवन्तसूक्ष्माक्षि
चक्रनक्रकरादिभिः। तस्यचेष्टोक्तिभिश्चेष, कस्य हास्याय नाभवत्? ॥ ५७ ॥ सन्मञ्चस्थनरेशालिशालितेऽसौ
स्वयंवरे। मन्दुरायां च्यभाद्वाजिराजिन्यामिव मर्कटः ॥ ५८ ॥ विश्वोत्तरस्वमीप्सुश्चेत्सद्भिश्चप्रवर वरम्। स्वयं
वरे कुब्जरूप, त्व वृणीथाः स्वयंवरे। ॥ ५९ ॥ समान्तर्गोत्रवेश्येत्याविश्च विष्टाधिकाऽथ सा। तत्रागात्स्वर्गिक
न्येव, नृपानस्था नृपाङ्गजा ॥ ६० ॥ युग्मम् ॥ क्ष्मास्वामिनां हग्मनांसि, साहरत् पश्यतोहरा। तान् ते तथा
ऽप्यहो प्राणेश्वरीमेव चिकीर्षवः ॥६१॥ वेत्रिणीवर्णितान् सर्वानुर्वीशान् सश्रियोऽपि सा। साकूत्या व्यमुचद्भ्रूभी,
निर्गन्धोत्फुल्लपुष्पवत् ॥ ६२ ॥ माऽमीषां पङ्क्तिमेवोऽभूदितीयासिलराजमुक्। खेदात्साऽख्यायि वेत्रिण्या, ननु
कञ्चमिमं वृणु ॥६३॥ तदुक्ति सत्यतां नेतुमिव समाश्रयेण सा। वरस्रज कुब्जकण्ठे, निदधे च वधे मुदम् ॥६४॥
सोत्कर्षप्याभूतः कुब्जः, क्ष्माभृत स्यातर्पास्तदा। रे दुर्भगाः स्वदौर्भाग्य, द्विष्ट द्विष्टास्तु माऽस्म माम् ॥ ६५ ॥
श्रुत्वेत्युच्छृङ्खला केऽपि, नृपाः कोपाद्विपा इव। कन्यां हर्तुं प्रहर्तुं तं, प्राग् वधायुद्धायुधाः ॥६६॥ त्रैलोक्यत्रासकृत्स्कि
भ्रूपदर्शनतस्त्वसौ। दर्पेक्षवघूरपभीक्षासयामास तान् द्रुतम् ॥६७॥ कन्यापितृमहीमर्तृप्रभृलोकेष्वय क्रमात्।
स्वकार्यचिन्तामात्सर्यभयाश्चर्यमपास्मसु ॥ ६८ ॥ स्वविमानविमानस्वच्छद्विमानममानरुक्। तत्रैक प्रापवुत्सीयां
वावीदन्वीय कोऽप्यतः ॥ ६९ ॥ युग्मम् ॥ जय श्रीविजयक्ष्माप!, क्ष्मापमूर्द्धन्यपन्यपी । दक्षिणश्रेण्यधीशः

स्वकन्योद्वाहनहेतवे ॥७०॥ त्वामाह्वयति सम्मः, प्रससीवचसाऽञ्जसा । उत्कृष्टकन्या सुत्कृष्टवरस्यैवोचिता मता
॥७१॥ युग्मम् ॥ त्वामानेतु विमानेन, मान्यं मामेव खेचरम् । प्रैषीत् सद्यः प्रसद्यैतां, प्रार्थना सत्कुतार्थय ॥७२॥
अथो सहाप्यास श्वोत्तरश्रेणिप्रभोः पुमान् । तथैव कन्योद्वाहार्थं, विजयाह्वयमाह्वयत् ॥७३॥ सम निमन्त्रणमहो,
प्रावृषेण्यस्येव सुत्कृते । प्राक्पुण्यलभ्यमागल्भ्यसम्भवे किं भवेन्न वा ? ॥ ७४ ॥ ज्ञातोऽसीत्यथ स सद्यकुञ्जरूपः
स्वरूपभृत् । रामः सीतामिव प्रीत्योपयेमे प्राक् पतिं वराम् ॥७५॥ श्रेणिद्वयेशयोः कन्ये, अप्युपायस्त स क्रमात् ।
वैजयन्तीं जयन्तीं च, रतिप्रीती इव स्मरः ॥ ७६ ॥ श्रेणिद्वयेऽपि श्वशुरोपरोधेन सगौरवम् । कियत्स्थित्या स
निस्वार्द्दैवस्यान्वीतः कृतार्थ्यभूत् ॥ ७७ ॥ भौतादिवत्प्रभूतानामुपहासाध्यसत्फलः । स्वभः सुबीजवत्तस्य, सुस्तरो
सरसस्फलः ॥७८॥ खेटेन्द्रयत्खेटनानायिमानाद्विश्रियाऽथ स । स श्रिप्रियः स्वपुर्यागात्, पौरह्रसोत्कगौरव ॥७९॥
उर्वीमुर्वीमथानुर्वीकुर्वन् सैन्यैः स साग्रजः । यां विध्यामृद्धिमानैश्च, मतस्वे पितर प्रति ॥ ८० ॥ वृत्तान्यवैन्यै
स्तत्सैन्यैरजन्यैरिव तत्पिता । विह्रस्तस्त ससिमित्तोत्साहितम्राम्यपेणयत् ॥ ८१ ॥ वाहिन्याः सङ्गमे युद्धतीर्थे
श्रद्धालुरुग्रकैः । सर्वान् निवार्य विजयः, सर्वैं सार्द्धमयुध्यत ॥ ८२ ॥ महोपघ्याऽस्त्रालगनात्, सैन्यान् सर्वान्
पितु स तु । छित्त्वाऽस्त्राण्यसिलान्यस्त्रैर्निरस्त्रान स्त्रीरिव व्यधात् ॥ ८३ ॥ वीतास्त्र एव वसाऽपि, विशास्त्र इव
शास्त्रिकः । विलक्षः क्षमितोऽभ्येत्य, विजयेन जयेन च ॥ ८४ ॥ पुत्रौ सोऽप्युपलक्ष्योच्चैः, प्रेम्णाऽऽश्लिष्योल्लस-
न्मुदा । उत्कल्लोलाम्बुधेर्लीलां, व्यधाच्चिरमथाभ्यधात् ॥८५॥ वत्सौ ! तत्सार्थकान्योक्तिवाचिनी वां वियोगतः ।

दुःखोत्कर्षेण मे वर्षशतं कल्पशतं स्वभूत् ॥८५॥ स्वभाविवृत्तान्तमथो, यथावद्विनिवेद्य सः । मृत्येऽपि पुत्रयोश्चि त्र, सौमनस्यं परं व्यधात् ॥८७॥ सून्वोर्वृत्तान्मिथः प्रोक्तावस्युर्वैर्विस्मितः पिता । पुरे परैर्महैर्नीत्वा, तौ राज्याय न्यमन्त्रयत् ॥ ८८ ॥ विजयोक्त्या जये राज्यभारमारोप्य सप्रियः । चित्र निर्वृतये तीर्थं, प्रसमार पमार सः ॥ ८९ ॥ तद्राज्यचिन्तामायोज्य, नयधीरे महाशयः । नित्य हरेर्लीलास्याद्विजयस्यान्तिके जयः ॥ ९० ॥ कुर्वन् दिग्विजयमतो, विजयः सजयो द्विधा । योगत्रयमिषर्पिः क्ष्माम्बण्डत्रयमसाधयत् ॥ ९१ ॥ तत्राज्ञा विजयपुरे, ख्याते कामपुरेऽथ सः । राज्यं चक्रे चिरं सेव्यो, नृपैर्वैर्वासुदेववत् ॥९२॥ धर्मसूनुभीमसेनचरित्रैरर्जुनश्च यः । जनार्दनरतिश्चित्र, तथापि क्वापि नाजनि ॥९३॥ विहरन् जिनकल्पीव, केवलः केवलश्रिया । तत्र प्राप्तोऽथ तद्गु सा, भेजे रविरिव त्विषा ॥९४॥ भणतः परमर्षोऽसौ, विजयेन जयेन च । सप्रियेणोपदेशान्ते, पृष्टप्राग्भवमित्य वच ॥ ९५ ॥ विभूतिभ्राजितौ भूतमर्दुचक्रातराधुमी । भानुभामौ परौ प्रेम्णाऽभूतां भूतिलके पुरे ॥९६॥ पित्रोः माद्यदिनेऽन्येद्युः, परमान्नपिटासिनी । शुन्येका न्यपतन्नमकटिस्ताभ्यां प्रकुहिता ॥ ९७ ॥ मरिपसमूहे श्रान्तः, पदभग्नु क्षुधार्दितः । साश्रुरेत्य तयाऽऽलाप, सगिरोर्घैस्तदा व्यधात् ॥ ९८ ॥ साश्चर्येष्वथ सर्वेषु, तत्रागात् ज्ञानवान् मुनिः । पृष्टश्चाभ्यामभाषिष्ट, भो ! भो ! वां पितराविमौ ॥ ९९ ॥ प्राग् मिथ्यात्वात्ससमवेष्वेव जातौ हतौ द्विमिः । भवेऽष्टमेऽस्मिन्नकामनिर्जरातोऽधुना युवोः ॥ १०० ॥ जाता जातिस्मृतिरथो, आद्यमस्मत्कृते यवः । वदोय भौ तु विग्भीश्चमिथेतौ मातुर्मिथः ॥१॥ युग्मम् ॥ तत्पत्स्या हन्त मिथ्यात्वं, सम्यक्त्व अपता

हता। प्रवरं सर्वधर्मेभ्यः, सुकरं च शिवकरम् ॥ २ ॥ श्रेणिकादिकथवेककसम्यग्दर्शनाञ्जिनरमाऽपि न दूरे।
पूर्वकोटितपसोऽप्यतितीव्राद्, ब्रह्मलोकगतिरेव विना तत्॥ ३॥ श्रुत्वेति प्रत्यपद्यन्त, भानुभामादयोऽखिलाः।
प्रायं प्रपद्य मद्दिपशून्यौ तु स्वर्गते द्रुतम् ॥ ४ ॥ ताभ्यामभ्येत्य दिव्यर्द्धिदर्शनाद्भानुभामयोः । देवादिसत्त्वश्रि
तयाऽऽराधनैकाग्रताऽभवत् ॥ ५ ॥ सौख्यलालसयोर्धर्म्यक्रियासलसयोस्तयोः । विष्णोरिवैकममवज्जगज्जैत्र
सुदर्शनम् ॥६॥ तयोः प्रिये च प्रिययोर्द्वे सख्यौ च तद्गिरा। सम्यक् सम्यक्त्वमभजन्, कोऽपि सत्सङ्गतेर्गुणः
॥७॥ शङ्का सकृत्कुतीर्थोत्थ्या, भानोस्तत्त्वत्रयेऽप्यभूत्। प्रोज्ज्वले कालुष्यमियैतज्जिन्वादि च ना(स्विद्य) जनि ॥८॥
भानोर्भार्या कुलभव, सुग्रीवकुलसम्भवा। चक्रेऽन्तरान्तरा क्षीणां, स्यान्मदः करिणां च यत्॥९॥ आयुः समाप्य
सौधर्मं, प्राप्य च्युत्वा च ते क्रमात्। युवां प्रियाश्च युवयोस्तिस्रस्तिस्रोऽभवन्निमाः ॥ १० ॥ तत्त्वत्रयाराधनाद्वां,
दिव्यवस्तुत्रयी तथा। ईदृक् प्रियात्रयी स्वर्णत्रयीराज्याप्यजायत ॥ ११ ॥ त्रिः शङ्कया दिव्यवस्तुनिर्गमापत्रपा
चभूत्। जयस्य प्राक् प्रियायास्तन्मदाप्नीचकुलादि च॥१२॥ तेऽथ श्रुत्वा निजा जातिं, स्मृत्वा धृत्वा हृदात्मताम्।
यतिधर्मैषिणः श्राद्धधर्ममाददिरे मुदा ॥१३॥ अयोध्यां विजयोर्वीशः, सम्यक्त्वाविप्रवर्त्तने। एकातपत्र चक्रेऽ
ईदृक्सं किं न भूपाश्रया? ॥ १४ ॥ चतुःश्रद्धानादिभेदैः, ससपर्याऽस्य दर्शने। शुद्धिस्तथाऽभूत्स यथा, विपमेऽ-
प्यस्खलन्न हि॥ १५ ॥ नानाजिनार्चाचैत्यार्चैर्यात्राभिः सङ्घभक्तिभिः। सर्वमिथ्यात्वहानाच, स सम्यक्त्वमदी-
दिपत्॥१६॥ विजयाद्यास्तस्य देव्यस्तिस्रस्तासां त्वमी क्रमात्। नन्दना नन्दनानन्दसुन्दराह्वाह्वयोऽभवन् ॥१७॥

अथ च–भाविदेहेऽन्यदाऽर्हन्त, शक्रोऽप्राक्षीत् प्रभोऽधुना। अर्हद्धर्मैकदृढधीर्गृही कोऽप्यस्ति भारते ?॥१८॥अब्धौ
लवणपूर्णेऽथवत्तस्मात्रास्य च का भवेत्। सम्बन्धो भारते मे च, तेन पृच्छा मयाऽभया ॥ १९ ॥ बभाषे भगवान्
वज्रिन्!, सधर्मे बजभृत्तम। राजाऽऽस्ते विजयपुरे, साम्प्रतं विजयाह्वय ॥२०॥ स सम्यक्त्वगुणादेवैरप्यकम्प्यः
सुमेरुवत्। श्रुत्वेति मुदितः स्वर्गिपतस्तः प्रशशास तम्॥२१॥तथ्यामप्यन्यथा कर्तुं, मिथ्यादृक्कोऽपि तां गिरम्।
निर्ययौ निर्जरोऽनास्था, यिक्क सर्वज्ञवचस्यपि ॥ २२ ॥ प्राप्तोऽसौ विजयपुरे, जैनावधूतरूपभृत्। राजानं रञ्जया
मास, कलाद्यभ्यासकौशलात् ॥ २३ ॥ वशीकृतं क्षोणीशोऽप्यनिशं तद्गुणव्रजैः। गुरोरिव विनीतात्मा, तस्य
चोक्त समानयत्॥२४॥ कदाचिद्धर्मसद्भावसावर क्ष्मापुरन्दरम्। निगोदादिपदेऽप्युच्चैः, स सन्देहानदर्शयत्॥२५॥
तत्त्वप्रकाशकुशलः, क्ष्मापस्तान् युक्तिशुण्डया। तूर्णं तरूनिव करी, समूलमुदमूलयत् ॥ २६ ॥ ततोऽवधूतः
क्ष्माकान्तमभाषत सुभाषितैः। सर्वज्ञैः कोऽप्यहो धर्मः, शर्मदः कर्ममर्मभित् ॥ २७ ॥ परमुर्वीश! निर्दोषु,
सम्यक् शक्येत केन सः ?। सज्ञधारागतिप्रख्य, क्ष्मापोऽप्याख्यन्महर्षिभिः ॥२८॥ युग्मम् ॥ मूर्द्धानमवधूयैनम
वधूतोऽभ्यधात्ततः। धर्मोऽस्त्वयं एषेषामन्तः को वेद का स्थितिः ?॥२९॥ भूपः प्राह महाभाग!, व्यग्रधीः किमिद
दृग्। विसंवादोऽर्हन्मुनीनां, न काप्यर्हद्गिरामिव ॥ ३० ॥ सोऽपि माहात्म्यमप्येषु, पूर्वमेवमवेदिषम्। अन्यथा
दर्शनात् सम्प्रत्यन्यथा किं स्ववादिषम् ॥३१॥ देव पव स्वयं यद्वा, दक्षधीस्तान् परीक्षताम्। यतीन् कोऽपवदेद्दुर्धी
रार्हतांस्तु विशेषतः ॥ ३२॥ क्ष्माभृदाख्यत् परीक्षा भोः!, सुनिर्णीतगुणस्य का। साऽप्यस्तु वा यथायोगं, यदि

तेऽत्रापि सदयः ॥ ३३ ॥ अथ तत्रापपुर्गच्छयुजः केचिन्मुनिसत्तमाः । नृपाध्येस्तत्सपर्यातः, पर्यास च जनुःफलम्, ॥ ३४ ॥ तद्गुणान् वर्णयन् क्षोणिरमणोऽमाणि तेन च । श्लाघाऽप्येषां परीक्ष्यैव, मणीनामिव युज्यते ॥३५॥ परीक्षणं च सर्वेषां, स्पष्टं स्यात्सच्चर्यया । तत्सन्निधौ वसत्सात्तु, युक्तं कुर्याः परीक्ष्य च ॥ ३६ ॥ इत्युच्चैः प्रेरितः पृथ्व्याः, पतिस्तस्यां तमश्चये । निर्ययौ नष्टचर्यार्थी, रामचञ्चद्यामवेषभृत् ॥ ३७ ॥ महर्षिमेकमेकत्रापश्यच्च सह वेश्यया । मद्यामिषास्वादसक्तं, सुव्यक्तं विटचेष्टितम् ॥ ३८ ॥ स प्रेक्ष्य रोपमन्दाक्षनिर्वेदोद्वेगविभ्रमैः । धर्मैकभावोऽप्युर्वीभृदन्यमूलावसङ्करम् ॥ ३९ ॥ विमृश्य च विशेपज्ञस्तममापत भूपतिः । आः किमेतन्मुनेऽनर्हं, निस्सीममसमञ्जसम्? ॥४०॥ क्व कीर्त्तिस्सुरेन्द्रस्य, क्व विष्ठाकीटकस्य च । क्व चारित्रं पवित्रं ते, क्व चेदं दुष्टचेष्टितम् ॥४१॥ किं ज्ञानं दर्शनं किं वा, किं चारित्रं च किं तपः । को जपः का क्रिया का श्रीः, का भीरेवं करोषि यत् ॥ ४२ ॥ धिक्त्वां धिक् ते च दुर्बुद्धिं, धिक् ते वेषं च दाम्भिकम् । धिक् ते निःशङ्कचित्तत्व, धिग् भवं विपर्यांश्च धिक् ॥ ४३ ॥ अत्रापि च परत्रापि, भविता भवतः क्व नु । स्थानं हाऽनन्तदुःखानि, सोढा मोक्षाऽन्यतो कथम्? ॥ ४४ ॥ निष्कलङ्कस्य धर्मस्य, कलङ्कोद्भावनात्त्वान् । अनन्तदुःखमभव, अनन्तं भ्रमिता भवम् ॥ ४५ ॥ तस्त्वक्ष । तस्माद्वेतस्माद्विरमाशु कुकर्मणः । किं तस्य तेन विज्ञात, यः कुकृत्ये प्रवर्त्तते ॥ ४६ ॥ एव मुक्तस्मुर्वीश, मत्यब्रवीद्व्रतिब्रुवः । हंहो तत्त्वार्थमज्ञात्वा, किं मामेव विभापसे? ॥ ४७ ॥ रीतिरेषैव सर्वेषां, रहोऽन्यव्रतिनामपि । एतत्कर्तुं हि कः शक्तः?, पश्यन् ज्ञास्यसि वा स्वयम् ॥४८॥ पतितः पतितानेवान्यानप्याख्यातवो

इहा । ध्यायन्नेव नवेषोऽग्रे, गच्छन्तेकमपेक्षत ॥ ४९ ॥ परस्त्रीलम्पट श्वेतपट चौर्यपर परम् । शौनिकापितमेकं च, तथैक धीवरापितम् ॥ ५० ॥ युग्मम् ॥ भ्रष्टा निकृष्टाः सर्वेऽपि, ध्रुवमेते गणाद्बहिः । कर्पणीया गुरोः पार्श्वा तूर्णं विशीर्णपर्णवत् ॥५१॥ चिन्तयन्निरुथ पार्थिव मथनमाययौ । तावत्सान्तःपुरास्तेषां, गुरु निर्यान्तमैक्षत ॥ ५२ ॥ ततोऽभ्युद्गमनीषवः सावेगमाव्रजन् । यथादृष्टमभापिष्ट, पृष्टस्तेन कलावता ॥ ५३ ॥ सोऽप्युवाच यथोऽस्माकं, येवद्वस्कृयमन्यथा ? । पूर्वेष्विव तवैतेषु, मा मूढिमन्मवान् भवान् ॥ ५४ ॥ राजा मार्गानुगामित्वाद्धृपञ्जपत्तुवर्ता निजाम् । अथान्यथावसम्भाव्यमेतेष्वेतत्रसीव भोः ! ॥ ५५ ॥ ईदृक्कुकृत्यमेतेभ्यस्तरणेरिव तामसम् । सोपपत्तिकतां याति, युगान्तेऽपि कथं स्वहो ? ॥ ५६ ॥ साक्षाद्वीक्षितमेतत्वातथ्य वा तथ्यमेव वा । तथ्यत्वेऽपि हि सर्वेषु, युक्ताऽनास्था न साधुषु ॥ ५७ ॥ सार्थः कश्चिच्चौरधाटीरूपः प्रावर्शि तर्हि किम् । सार्थाः सर्वेऽप्यविश्वास्या, येवं व्यवहृतेः क्षितिः ॥ ५८ ॥ चारित्रवन्तस्तत्पूज्या, एव सन्ति च ते ध्रुवम् । नन्वस्यास्त मतधारे, मयेभिहृषतैव भो ! ॥ ५९ ॥ कलावानूचिवान् राजन् !, दृष्टिरागस्तवाप्यहो । तेषु व्यलीके दृष्टेऽपि, त्रियां कामीव रज्यसे ॥ ६० ॥ दृष्टिरागे च नो धर्मः, किन्तु तत्त्वस्य निर्णये । राज्ञोक्त निरणैष तत्सर्वज्ञोक्त न संशय ॥ ६१ ॥ तेनोदिता च युक्ता, यतीनामेव तां पुनः । मिथ्याकुर्वन् भवान् मिथ्यादृष्टिर्नोलापमर्हति ॥ ६२ ॥ दम्भमूर्निष्फलारम्भस्तपोत्स्याऽसौ विलक्षहृत् । ययौ क्वापि नृपोऽप्यै(न्वै)पीन्मिथ्यादृक्त्वात् पुनर्न तम् ॥६३॥ अन्यदा तत्र धात्रीशमश्रीरूपप्रभृतीन् जनान् । दिव्यः कोऽपि पुमानेत्य, सभे प्रत्येकमित्यवक्॥ ६४ ॥ अहो

अस्मिन् पुरे रौद्रः, सर्पाणां कोऽप्युपद्रवः। नितान्तं भविता क्रुद्धकृतान्तक्रीडिताकृतिः ॥ ६५ ॥ नागेन्द्रमूर्तेः सुस्फूर्तेश्चैत्येऽभ्यर्चनमादरात्। एक एव प्रतीकारस्तस्य व्याधेरिवौषधम् ॥ ६६ ॥ प्रातर्नैमित्तिकोऽप्येकः, प्राप्तः क्ष्मापतिपर्षदि। तथैव कथयामास, संवादः कोऽप्यहो द्वयोः ॥ ६७ ॥ नागराः सादराः सर्वे, ततस्तं नैकमेधया। पूजया पूजयामासुर्मृत्युभीः कस्य वा न हि ? ॥ ६८ ॥ राजा प्रजाभिः सर्वाभिः, प्रेर्यमाणोऽपि नो पुनः। सम्यक्त्वैकरसिस्तस्याः, पूजायां स्वमनोऽप्यदात् ॥ ६९ ॥ दध्यौ च शुद्धधीर्नूनं, कर्मायत्ते शुभाशुभे। तत्क स्वधर्मं मलिनीकुर्यां वैदिकशङ्कया ? ॥ ७० ॥ ततोऽभितोऽपि प्रोत्सर्पद्दर्पाः सर्पाः नृपालये। सर्पन्ति स्म करालास्याः, कलिकाले खला इव ॥ ७१ ॥ फूत्फूत्कारकृतः स्फारस्फटान् स्फुटयमानिव। व्यालोक्य राजलोकस्तान्, समस्तस्त्रस्तवांस्ततः ॥ ७२ ॥ ततः प्रयातः क्ष्माकान्तः, सान्तःपुरपरिच्छदः। सौधान्तरं सुधीस्तिष्ठेत्, क सक्लेशास्पदे पदे ? ॥ ७३ ॥ दुष्कर्माणीव तत्रापि, प्रादुरासँस्तथैव ते। जाते स्थानान्तरेऽप्येवं, व्यमापीत्यखिलैर्नृपः ॥ ७४ ॥ धिग् धिक् कदाग्रहं राज्ञः, प्राज्ञस्यापि यतोऽमुना। अनल्पोऽल्पकृतेऽनर्थः, स्वस्यारेभे स्वघातुना ॥ ७५ ॥ क्लेशशान्त्यै किमद्यापि, नागार्चा नाचरत्यसौ। पश्चादपि विना वैद्यं, व्याधिग्रस्तस्य का गतिः ? ॥ ७६ ॥ इत्यादि साक्षादप्युक्तो, मध्यार्थैर्नृपतिर्दृढः। नानर्च तां ततः क्रुद्धः, स्वप्ने नागो जगौ नृपम् ॥ ७७ ॥ रे रे मामवजानासि, न मे जानासि विक्रमम्। रुष्टः साक्षात्कृतान्तोऽस्मि, तुष्टः कल्पद्रुमः पुनः ॥ ७८ ॥ अन्वयव्यतिरेकाभ्यां, पश्यन्नपि फलं स्फुटम्। न मामर्चसि सम्यक्त्वकदाग्रहगृहीतहृत् ॥ ७९ ॥ अद्यापि प्रातरुत्थाय, स्वय

पूजय मां न चेत्। त्वां सकान्तासुतं नेता, कृतान्तातिथितामहम् ॥८०॥ साक्षादिवैष नागेनाख्यातेऽपि क्षिति
नायकः। मतश्रितिर्भियेयेष, नैव याचस्तवर्चनाम् ॥८१॥ तावद्द्विघाऽपि कालेन, व्यालेन नृपनन्दनः। दंशतो दुष्ट
दंशेन, मुमूर्च्छास्यन्तमाशु च ॥८२॥ युग्मम् ॥ तथावस्थे तथाऽप्युर्वीनेतुश्चेतसि तत्क्षणात्। पश्चात्त्यापि दुष्टाविष्टा
पुत्रदशां वृधौ ॥ ८३ ॥ एव शापपरौ पुत्रौ, द्वे वैश्याचपरे अपि । तथाऽभूवन्न तु क्ष्मासुगमनोऽक्षुभ्यन्मनागपि
॥ ८४ ॥ मन्त्रतन्त्रोपमीजाते, जाते तत्र च निष्फले। राजाविलोकेऽस्तोकेन, शोकेन विनिपीडिते ॥ ८५ ॥ किं
कर्त्तव्यविमूढेषु, प्रधानपुरुषेषु च । दैवादिष्ट इवागात् प्राक्, कोऽपि गारुडिकाग्रणीः ॥ ८६ ॥ युग्मम् ॥ समये
क्ष्मैव जातितज्ज्ञोऽभिलाषा नृपात्मजः । अब्रवुः पुपुषुश्चैनं, स्वागतादिकसत्कृतेः ॥ ८७ ॥ सोऽपि प्राह महीनेतः!,
एतेषां विषम विषम्। असाध्यमिव किञ्चित्तु, प्रतिकुर्वे स्वशक्तितः ॥८८॥ इत्युक्त्वा कन्यकामेकां, पात्रीकृत्याभि
मन्त्रितैः। अक्षतैरक्षतैराच्छोटयामास स यावता ॥ ८९ ॥ तावताऽवातरत्तत्र, दैवत सोऽप्युवाच तत् । प्रसीद
सीदतस्तुकानेतान्मुञ्च फणिप्रभो! ॥९०॥ युग्मम् ॥ तेनाप्यभाणि भूपोऽयं, सर्वदाऽपि कदाग्रही। अवजानाति जातिं
नस्तद्वधाक्षमिमान् रुषा ॥९१॥ सर्वथा तत्र मुञ्चे च, प्रत्युत क्ष्मापमप्यमुम्। मङ्क्षु दङ्क्ष्यामि दक्षात्मन्!, दिव्या
हि विषमा रुषः ॥ ९२ ॥ मान्त्रिकः स्माह सञ्जातमियताऽपि रुषः फलम् । प्रसादमथ कुर्वीथाः, प्रणामान्ताः
सतां रुषः ॥ ९३ ॥ भोगी जगौ जगन्मान्य!, मान्यसे केन ते न गीः?। न मां नमस्यपि परं, जाग्रसौ शुष्कका
ष्ठवत् ॥९४॥ तन्मे भवेत् प्रभूतस्य, कोपाग्नेः प्रशमः कथम्?। प्रत्यर्थिनोऽपि मुच्यन्ते, प्रणता एव नान्यथा॥९५॥

धात्रीशं माश्रिकोऽप्यूचे, नृप ! चेत्प्रतिमाव्रतः । अनर्थाञ्चुट्यसेऽमुष्मात्, पर्याप्तं किं न नस्तदा ! ॥ ९६ ॥ मनो विना प्रणामे च, न काचित्क्रियमक्षितिः । प्राणिनां मन एवेह, प्रमाणं पुण्यपापयोः ॥ ९७ ॥ अप्याकारा नृप सुराभियोगाद्याः स्मृता व्रते । मूमीगृहमपि क्वापि, न भवेद्वारमन्तरा ॥ ९८ ॥ मणमात्रा शुक्कृते, स्वीकृतस्यान्यथाकृतिः । गुणायैवाशनत्यागः, प्रत्यग्रज्वरिणामिव ॥ ९९ ॥ अत्रापि कश्चिद्दोषश्चेत्, प्रायश्चित्तात्तमप्यहो । निराकुर्याः क्षणेनास्य, काश्यं पथ्यादिनाविव ॥४००॥ उत्सर्गश्चापवादश्च, यतिधर्मेऽप्युभौ स्मृतौ । किं पुनः श्राद्धधर्मे भोः !, तवैकान्तग्रहो मुधा ॥ १ ॥ किञ्च–स्याद्वाद एव सर्वत्र, युक्तः स्याद्वादवादिनाम् । तेषामेकान्तधा वस्तु, मिथ्यात्वमिति गीयते ॥ २ ॥ त्यक्त्वा तदाग्रहं राजन् !, नागराजं प्रणम्य च । प्रोज्जीवय प्रियापुत्रान्, मुधैव कः स्वहिते सुधीः ! ॥ ३ ॥ इत्युक्ते माश्रिकेणार्हन्मतज्ञेन विशुधीः । सत्त्वगौरवगौरश्रीर्जगाद जगतीपतिः ॥ ४ ॥ वाच्यमेतद्धि निखिलं, विमल मति चेतसा । न प्राणान्तेऽप्यतिचरेद्धर्मं धीरः पुनर्मनाक् ॥५॥ अल्पस्याप्यतीचाराद्धर्मस्यासारतैव हि । अक्षिकण्टकमात्रेण, पुमान् पङ्गूयते न किम् ? ॥६॥ यच्छुद्ध्यै क्रियते प्रायश्चित्तं तत्त्याज्यमादितः । प्रक्षालनीयो यस्तस्य, पङ्कस्यास्पर्शनं वरम् ॥ ७ ॥ उत्सर्गमार्गेऽशक्तस्यापवादः प्रतिपाद्यते । अपवादोऽपवादाय, शक्तस्य तु सुनिश्चितम् ॥८॥ स्याद्वादोऽपि न निर्दिष्टः, पापकृत्ये कृतात्मभिः । स्याद्वादस्यापि नैकान्तवादः स्याद्वादिनां मतं ॥ ९ ॥ मवे २ प्रियापुत्रसयोगान् लब्धपूर्व्यहम् । न तु धर्मं कश्चित्त तत्त्यजेय तत्कृते कथम् ? ॥ १० ॥ सर्वेभ्योऽपि प्रिया प्राणास्तेऽपि यान्त्वधुनाऽपि हि । न पुनः स्वीकृत

धर्मे, खण्डयाम्यल्पमप्यहम् ॥ ११ ॥ तन्नो गारुडिकश्रेष्ठ!, शक्तिः काप्यस्ति ते यदि । जीवयैतांस्तदा नो चेद्वि-
चराशु यथारुचि ॥१२॥ व्यर्था वा प्रार्थनाऽप्येषा, कर्मायत्तं हि जीवितम् । मन्त्रैस्तन्त्रैश्च यत्नैश्च, तद्विना निष्फलै-
रलम् ॥१३॥ अथो गारुडिकः क्रुद्धोऽभिदधे वसुधेश ! धिक् । कथमहमहमस्त्वन्मामप्यधममन्यसे ॥१४॥ हितम
प्यहितं यो हि, मन्यते तस्य दुर्धियः । व्याधितस्येव सद्वैद्यविद्विषः स्यात्कथं शुभम् ? ॥ १५ ॥ क्वाहमद्य विपन्नो
स्त्वत्फलमाप्नुहि सम्प्रति । व्रजामो वयमप्येते, भोगिन्! कुरु यथेप्सितम् ॥ १६ ॥ इत्युक्त्वास्थितवान् गारु-
डिकमण्डलषिः पुनः । तद्योविदाय तत्सत्त्वप्रकर्षमिव वीक्षितुम् ॥ १७ ॥ निरुद्धमुक्तपानीयपूरवद्दूरतस्तराम् ।
महावेगः क्रुधा भोगी, भोगीशस्तमथाभ्यधात् ॥ १८ ॥ निःशङ्कचित्त उन्मत्त, इव रे सकलान्यपि । तृणायसि
न वै वेत्सि, विध्यशक्तिं सुदुःसहाम् ॥ १९ ॥ मूढः सुरद्रुनिर्घातमत्यन्तास्फालनं विना । न प्रत्येतीति मोहस्य,
स्वस्य पश्याधुना फलम् ॥ २० ॥ इत्युक्त्वा सोऽस्यजत्पार्श्वं, गात्रं जीव इव क्षणात् । अवन्ध्यशीघ्र निःशूक, दन्द-
शूकवपुर्भयम् ॥२१॥ दुःखौघोग्रत्वचोषेण, तद्वषेन नरेशितुः । भोगैः कालज्वरेणेव, प्राक् सर्वाङ्गमपीड्यत ॥ २२ ॥
शाट २ स्फुट तद, त्रोटं त्रोटं च सर्वतः । कृत्यामानमिवापत्तद्वृद्धा दुष्टचेष्टितम् ॥२३॥ शतधुटत्प्रतीकैश्च चक्र-
न्दौघैस्तथा नृपः । यथा श्रुत्वाऽपि तत्कैश्चिन्मृतमन्यैश्च मूर्च्छितम् ॥ २४ ॥ पीडितः पीडितेभ्योऽपि, दुःखिते-
भ्योऽपि दुःखितः । बीभत्सेभ्योऽपि बीभत्सस्तदाऽभून्नृपतिर्भृशम् ॥ २५ ॥ सावस्था नरकावस्थां, भूपेन प्राग्भवे
क्वचित् । अनुभूतामतितमां, विस्मृतामप्यसस्मरत् ॥ २६ ॥ तदा क्षतोपरि क्षारक्षेपरूप स भूपतिः । आसीः पुत्र-

प्रियामस्तुमथाख्यत सुदुःश्रवम् ॥ २७ ॥ तथा त्वनुयमूचे या, भूधवेनातिदुःस्थिता । सा तथैवोपमेया स्यान्नोक्तुं
शक्यानुनैष वा ॥ २८ ॥ पृथ्वीनाथं तथाऽवस्थ, स यथोपेत्य मान्त्रिकः । वन्मुग्रयन् कृपार्द्रस्तमिथोपैरित्यथोचत
॥ २९ ॥ अद्यापि स्वहितं हन्त, विचारय ! विचारय । नागं नम यथा स्वास्थ्यं, सर्वेषां विदधेऽधुना ॥ ३० ॥
कम्प्रोऽपि दुःखवात्याभिर्निष्प्रकम्पः स्वकर्मतः । प्राग्वदेव नृपोऽप्यूचे, क वा वाज्यश्रपः सताम् ? ॥ ३१ ॥ पुन-
र्जगौ जाङ्गुलिक, जगतीपतिपुङ्गवः । न सर्वथैतद्विषये, वाच्य किञ्चित्त्वया मम ॥ ३२ ॥ त्वामेक किन्तु पृच्छामि,
यदि जानासि तद्वद । जीवित पीडितोऽत्यन्त, धर्तुं नाल्पमपि क्षमे ॥ ३३ ॥ एतज्जातीयदुःखाहिदष्टस्तिष्ठेत् किय
त्क्षणम् । सोऽप्याह नृप ! षण्मासीमर्वाग् नायुःक्षयोऽस्य हि ॥ ३४ ॥ इयत्कालमिलापाल !, दुःखमत्यन्तदुस्स-
हम् । सहिष्यसे कथ हन्त, सुखेनेव वयस्त्वया ॥ ३५ ॥ धर्महेतोर्हि तद्दुःख, सुखीयस्तु महर्षिवत् । नृपोऽजल्प-
क्षिर्विकल्पमनल्पसत्त्वसत्पथः ॥ ३६ ॥ षण्मासीं षड्युगीं वास्तु, दुःख दुस्सहमप्यदः । धर्महेतुतया किन्तु, गुणा
येव भविष्यति ॥ ३७ ॥ स्वपञ्जनायां तु धर्मस्यानन्तैरपि भवैरपि । दुःखान्तो भविता नैव, गुणस्तत्र न कश्चन
॥ ३८ ॥ दुःख च दुष्कृताज्जात, तस्यैव क्षयतः क्षयेत् । सुकृतात्तत्क्षयश्च स्यात्तस्मिन् सुदृढो न कः ? ॥ ३९ ॥
इत्युच्चैर्वदमानेऽस्मिन्, पञ्च दिव्यानि जज्ञिरे । चेलोत्क्षेपः १ पुष्पवर्ष २, वसुधारा च ३ दुन्दुभिः ४ ॥४०॥ अहो
सत्त्वमहो सत्त्वमिति दिव्या च वागिति ५ । महिमा कोऽप्यहो अर्हद्यावदृढधर्मणः ॥४१॥ यमलम् ॥ राजापि
जातसर्वाङ्गसौस्थ्यस्तत्क्षणमैक्षत । पुरः सुरवरं भास्वद्भासुर स्वरसन्निभा ॥४२॥ सौस्थ्येन पत्नीपुत्राणां, राज्या

स्येव तवैव च । आसीर्सद्गुपयाम्न्ते, शुभे योगः शुभस्य हि ॥४३॥ देव एवमथावादीमरदेव! चिरं जय। विश्वेऽपि
त्वत्समः कोऽस्तु, सात्त्विकैकशिरोमणिः ? ॥४४॥ धन्यानामपि धन्यस्त्वं, श्लाघ्यः श्लाघायुजामपि। मान्यानामपि
मान्यश्च, नान्यस्त्वत्तो जगत्यपि ॥ ४५ ॥ राजन्! महाविदेहेऽर्हन्न् सुरपतेः पुरः । स्थाने ज्ञानेन जानस्ते, धर्मे
दार्ढ्यमवर्णयत् ॥ ४६ ॥ अधमस्त्वहमेवेह यस्त्वमधर्षस्तव । क्षोभाय साधून् दुःशीलान्, सुशीलानप्यवीरचम्
॥ ४७ ॥ मक्षेत्रयामाम्नुषिवत्तथाऽप्यन्तः स्थिरे त्वयि । क्षिप्त प्रापय मोर्मेरेवं सर्पाशुपलक्षम् ॥ ४८ ॥ मुनेर्व्य
लीकादेकस्मादन्यैर्येविपरिणस्यते । धर्मे विपर्ययणसीस्त्वं, पुनरेतावताऽपि न ॥ ४९ ॥ प्रियापुत्रकृतेऽप्यन्ये, कुकृ-
त्यान्यपि कुर्वते । सत्यातिचारभीस्त्वं चातृणीयस्तान् समम्यहो ॥ ५० ॥ चम्राभिमायया राजन्!, मायया-
प्यनया मया । चेमाचक्रमिये सर्हि, त्वत्माक्रामतु कः परः ? ॥ ५१ ॥ दुश्चेष्टित तवेसन्मे, मर्षयामर्षवर्जितम् ।
सन्त एव यतः सर्वसहायां तद्गुणस्पृशः ॥ ५२ ॥ किञ्चिदादिश कृत्य मे, भृत्यमन्यतथा यथा । सद्यः सम्पादये
राजन्!, राजापि व्याजहार तम् ॥५३॥ यत सिद्धन्त्यभीष्टार्थाः, स चेद्धर्मसुरद्रुमः । तद्वे मम सुस्थैर्यमस्यात्
कोऽर्थः परोऽस्तु तत् ? ॥५४॥ किंतु त्वमेव मिथ्यात्व, त्यक्त्वा सम्यक्त्वमाश्रय । सुमनः! सुमनस्त्व ते, जायते येन
सार्थकम् ॥ ५५ ॥ ओमिति प्रतिपेदान , मपेक्षानः परां मुदम् । तमापृच्छ्य दिवेचाय, त्रिदिव दिविषद्वरः ॥५६॥
एव निर्व्यूढसम्यक्त्वप्रतिमा प्रीतिमाश्रितः । सुचिर भुक्तराज्यश्रीर्विजयोऽच्यायदन्यदा ॥ ५७ ॥ पङ्कोरिव चिग
यापि, चरणोद्युक्तता न मे । तां विना च परपदप्राप्तिः स्यात्कथमात्मनः ? ॥५८॥ यद्वा दर्शनशुद्धिश्चेत्, सुक

राऽपि भवेत् परा । तदा ममापि स्याज्जातु, सर्वदर्शित्वसम्भव ॥५९॥ तदङ्गाराधनैरेव, स्यात्तस्याश्च प्रकृष्टता । ध्यात्वेत्यमूत्सोऽर्हद्गुरुधर्मध्यानैकतानधीः ॥ ६० ॥ सम्यक्त्वभूषण तीर्थसेवां कर्तुं च सोऽन्यदा । राज्ये ज्येष्ठसुत न्यस्य, ययौ श्रीविमलाचलम् ॥ ६१ ॥ जिगीषोर्दुर्गवत्स्वार्थसिद्ध्यै सिद्ध्यर्थिनां हि यः । त्रैलोक्येऽपि पर तीर्थं, नित्योऽनन्तप्रभावभाग् ॥ ६२ ॥ तत्तीर्थसेवां कुर्वाणः, सर्वाङ्गीणां यथाविधि । श्रीजिनार्चाचैत्यचिन्ताद्यैः स्व जन्माकृतार्थयत् ॥६३॥ सोऽन्यदाऽर्हन्महापूजां, साधमाधाय सुस्थिरः । इत्युच्चैर्भावयामास, सम्यग्दर्शनभावनाम् ॥ ६४ ॥ सर्वज्ञैः कोऽप्यहो धर्मः, स्वाख्यातः सुखसाधनः । कृच्छ्र विनाऽपि संसारपारः प्राप्येत यद्बलात् ॥ ६५ ॥ परमात्मस्वरूपोऽर्हन्, परमाचारवान् गुरुः । धर्मश्च सर्वपरमः, काऽपि जैनमतस्थितिः ॥ ६६ ॥ ध्यानेनैवं विशुद्धेन, सिद्धेर्निःश्रेणिकामिव । क्षपकश्रेणिमारूढः, शक्तिर्जीवस्य काऽप्यहो ॥ ६७ ॥ तदा तस्य निर्वीर्येऽपि, समस्तोमविनाशकृत् । ज्ञानमानूदयो जज्ञे, कृच्छ्रप्राप्योऽप्यकृच्छ्रतः ॥ ६८ ॥ पुत्रः पित्रधिकोऽपीति, गृहिस्वेऽप्यासकेवलः । राजर्षिर्देवदत्तर्षिवेषः सोऽर्च्यत निर्जरैः ॥ ६९ ॥ निस्तार्यैः प्राग् निजज्ञातिरित्यथ सप्रियाश्रयम् । जय प्रियाश्च पुत्रांश्च प्राव्राजयदथात् ॥ ७० ॥ प्रपूर्य पूर्वलक्षायुश्चिरमुर्व्यां विहारतः । सोऽप्यास सिद्धिं सार्द्धं तैः, सद्दर्शनफलान्यहो ॥ ७१ ॥ आराधनेऽथ इत्ताधिपपे फलस्य, प्राप्तावपीति विजयस्य जयस्य चोच्चैः । श्रुत्वा सुदर्शननिदर्शनमद्भुत भो, भव्याः ! सुदर्शनविधौ विधिवद्यतध्वम् ॥ ७२ ॥

॥ इति सम्यक्त्वे जयविजयकथानकम् ॥

प्रथमं सम्यक्त्वलाभश्च गतिचतुष्केऽपि संज्ञिपर्याप्तपञ्चेन्द्रियस्य स्यात्, स चैव–कश्चिदनादिमिथ्यादृष्टिर्जन्तुर्मिथ्यात्वप्रत्ययमनन्तान् पुद्गलपरावर्त्तान् भ्रान्तपूर्वी गिरिसरिदुपलघोलनाकल्पेन कथमप्यनाभोगनिर्वर्त्तितयथाप्रवृत्तकरणेन परिणामविशेषरूपेणायुर्वर्जं सप्तापि कर्माणि पल्योपमासङ्ख्येयभागन्यूनैकसागरोपमकोटाकोटीस्थितिकानि करोति, अत्रान्तरे जन्तोर्दुर्भेदकर्मजनितो घनरागद्वेषपरिणामः कर्कशनिबिडचिरप्ररूढगुपिलवक्रग्रन्थिवद्दुर्भेदोऽभिन्नपूर्वो ग्रन्थिर्भवति, इमं च यावदभव्या अपि यथाप्रवृत्तकरणेन कर्म क्षपयित्वाऽनन्तशः समागच्छन्ति, ग्रन्थिदेशे च वर्त्तमानो भव्योऽभव्यो वा सङ्ख्येयमसङ्ख्येयं वा कालं तिष्ठति, स च तत्र स्थितो द्रव्यश्रुत भिन्नानि दश पूर्वाणि यावल्लभते जिनभक्त्यादिदर्शनात्स्वर्गसुखार्थित्वादेव दीक्षाग्रहणे तत्सम्भवात्, अत एव भिन्नदशपूर्वान्त श्रुतं मिथ्याश्रुतमपि स्यात् मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतत्वात्, यस्य च चतुर्दश पूर्वाणि यावत्पूर्णानि दश पूर्वाणि श्रुतं स्यात् तस्मिन्नियमात्सम्यक्त्वं शेषे किञ्चिदूनदशपूर्वधरादौ सम्यक्त्वस्य भजना,यदुक्तं कल्पभाष्ये–"चउदस दस य अभिन्ने नियमा सम्मं तु सेसए भयणा।" इति, तं च ग्रन्थिं कश्चिच्छितकुठारधारयेव परिणामविशुद्ध्या भित्त्वा मिथ्यात्वस्थितेरन्तर्मुहूर्त्तमुदयक्षणादुपर्यतिक्रम्यापूर्वकरणानिवृत्तिकरणविशुद्धिजनितसामर्थ्योऽन्तर्मुहूर्त्तकालप्रमाणं तत्प्रदेशवेद्यदलिकाभावरूपमन्तरकरणं करोति, करणत्रयक्रमश्च कल्पभाष्योक्तोऽयं–"जा गंठी ता पढमं गंठिं समइच्छओ भवे बीअं। अनियट्टीकरणं पुण सम्मत्तपुरक्खडे जीवे ॥ १॥" 'समइच्छउ'त्ति समतिक्रामतो भिन्दा

नस्येति, सम्यक्त्वं पुरस्कृतं येन तस्मिन्नासन्नसम्यक्त्व इत्यर्थः, अन्तरकरणे च कृते मिथ्यात्वस्य स्थितिद्वयं स्यात्, अन्तरकरणादधस्तनी प्रथमा स्थितिरन्तर्मुहूर्त्तप्रमाणा तस्मादेवोपरितनी द्वितीया, स्थापना ⫶, तत्र प्रथमस्थितौ मिथ्यात्वदलिकवेदनादसौ मिथ्यादृष्टिरेव, अन्तर्मुहूर्त्तेन पुनस्तस्यामपगतायामन्तरकरणाद्यसमय एवौपशमिकसम्यक्त्वं प्राप्नोति, मिथ्यात्वदलिकवेदनाभावात्, एष लब्धेनौपशमिकसम्यक्त्वेनौषधविशेषकल्पेन शोधितस्य मदनकोद्रवकल्पस्य मिथ्यात्वस्य शुद्धार्द्धशुद्धाशुद्धरूपं पुञ्जत्रयमसौ करोत्येव, अत एवौपशमिकसम्यक्त्वाच्च्युतोऽसौ क्षायोपशमिकसम्यग्दृष्टिर्मिश्रो मिथ्यादृष्टिर्वा भवति, उक्तञ्च कर्म्मग्रन्थेषु-"धुव परमोवसमी करेइ पुंजतियं । तत्तच्चिओ पुण गच्छइ सम्मे मीसंमि मिच्छे वा ॥ १ ॥" इदं च कार्मग्रन्थिकमतं, सैद्धान्तिकमतं त्वेवं—यथाऽनादिमिथ्यादृष्टिः कोऽपि तथाविधसामग्रीसद्भावेऽपूर्वकरणेन पुञ्जत्रयं कृत्वा शुद्धपुञ्जलान् वेदयन् औपशमिकसम्यक्त्वमलब्ध्वैव प्रथमत एव क्षायोपशमिकसम्यग्दृष्टिर्भवति, अन्यस्तु यथाप्रवृत्तादिकरणत्रयक्रमेणान्तरकरणे औपशमिकसम्यक्त्व लभते, पुञ्जत्रयं त्वसौ न करोत्येव, ततश्चौपशमिकसम्यक्त्वाच्च्युतोऽवश्यं मिथ्यात्वमेव याति, उक्तञ्च कल्पभाष्ये-"आलंपणमलहंती जह सट्ठाणं न मुंचए इलिआ । एव अकयतिपुंजो मिच्छं चिअ उवसमी एइ ॥ १ ॥" प्रथमे च सम्यक्त्वे लभ्यमाने कश्चित्सम्यक्त्वेन समं देशविरतिं सर्वविरतिं वा प्रतिपद्यते, उक्तञ्च शतकबृहच्चूर्णौ-"उवसमसम्मदिट्ठी अंतरकरणे ठिओ कोइ देसविरइंपि लभइ

कोइ पमत्तापमत्तभावपि, सासायणो पुण न किंपि लहइ'त्ति, पुञ्जत्रयसङ्क्रमश्च कल्पभाष्ये एवमुक्तः—मिथ्यात्वदलिकात्पुद्गलानाकृष्य सम्यग्दृष्टिः प्रवर्द्धमानपरिणामः सम्यक्त्वे मिश्रे च सङ्क्रमयति, मिश्रपुद्गलांश्च सम्यग्दृष्टिः सम्यक्त्वे मिथ्यादृष्टिश्च मिथ्यात्वे, सम्यक्त्वपुद्गलांस्तु मिथ्यात्वे सङ्क्रमयति न तु मिश्रे, "मिच्छत्तमि अक्खीणे तियपुंजा सम्मदिट्ठिणो नियमा। खीणंमि उ मिच्छत्ते दुएगपुंजी व खवगो वा ॥ १ ॥" मिथ्यात्वे अक्षीणे सम्यग्दृष्टयो नियमात्त्रिपुञ्जिनः, मिथ्यात्वे क्षीणे द्विपुञ्जिनः, मिश्रे क्षीणे एकपुञ्जिनः, सम्यक्त्वे तु क्षीणे क्षपकः, सम्यक्त्वपुद्गलाश्च शोधितमदनकोद्रवस्थानीया विस्वतैलादिद्रव्यकल्पेन कुतीर्थिकसंसर्गकुशास्त्रश्रवणादिमिथ्यात्वेन मिश्रिताः सन्तस्तत्क्षणादेव मिथ्यात्वं स्युः, यदाऽपि प्रपतितसम्यक्त्वः पुनः सम्यक्त्वं लभते तदाऽप्यपूर्वकरणेन पुञ्जत्रयं कृत्वाऽनिवृत्तिकरणेन सम्यक्त्वपुञ्ज एव गमनादूच्छन्य, ननु तदाऽपूर्वकरणस्य पूर्वलब्धस्यैव लाभात्कथमपूर्वता ? इतिचेदुच्यते—अपूर्वमिवापूर्वं स्तोकवारमेव लाभादिति वृद्धाः, सैद्धान्तिकमतं चैतत्—सम्यक्त्वमासादितं देशविरतिसर्वविरत्योः प्राप्तावपि यथाप्रवृत्तापूर्वकरणे [अ] भवतो नत्वनिवृत्तिकरणम्, अपूर्वकरणाद्धासमाप्त्यनन्तरसमये एव तयोर्भावात्, देशसर्वविरत्योः प्रतिपत्तेरनन्तरमन्तर्मुहूर्तं यावदवश्यं जीवः प्रवर्द्धमानपरिणामस्तत ऊर्ध्वं त्वनियमः, कोऽपि प्रवर्द्धमानपरिणाम एव कोऽपि स्वभावस्थ कोऽपि हीनपरिणामः, ये त्वाभोग विनैव कथञ्चित्परिणामह्रासाद्देशविरतेः सर्वविरतेर्वा प्रतिपतितास्तेऽकृतकरणा एव पुनस्तां लभन्ते, ये त्वाभोगतः प्रतिपतिता आभोगेनैव च मिथ्यात्वं गतास्ते जघन्यतोऽन्तर्मु

मूर्तेनोत्कर्षतः प्रभूतकालेन यथोक्तकरणपूर्वकमेव पुनस्तां लभन्ते इत्युक्तं कर्मप्रकृतिचूर्णौ, सैद्धान्तिकमते हि विराधितसम्यक्त्वो गृहीतेनापि सम्यक्त्वेन षष्ठपृथ्वीं यावत्कोऽप्युत्पद्यते, कार्मग्रन्थिकमते तु वैमानिकेभ्यो-ऽन्यत्र नोत्पद्यते तेन गृहीतेनेत्युक्तं प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ, अवाप्तसम्यक्त्वश्च तत्परित्यागे कार्मग्रन्थिकमते नोत्कृष्टस्थितीः कर्मप्रकृतीर्बध्नाति, सैद्धान्तिकाभिप्रायतस्तु भिन्नग्रन्थेरुत्कृष्टः स्थितिबन्ध एव न स्यात् । तच्च सम्यक्त्वमौपशमिकं १ क्षायिकं २ क्षायोपशमिकं ३ वेदकं ४ सास्वादनं ५ मेवं पञ्चधा, तत्रौपशमिकं मिथ्यात्वरूपदर्शनमोहनीयोपशमनस्वरूपं ग्रन्थिभेदकर्तुरुपशमश्रेणिप्रारम्भकस्य वा स्यात् १ क्षायिकं सम्यक्त्वमिश्रमिथ्यात्वपुञ्जरूपत्रिविधदर्शनमोहनीयनिःशेषक्षयलक्षणं क्षपकश्रेणिप्रतिपन्नस्य २ क्षायोपशमिकमुदीर्णस्य मिथ्यात्वमोहनीयस्य विपाकोदयेन वेदितस्यास्क्षयेऽनुदीर्णस्य चोपशमे सति क्षयोपशमरूपम्, अस्मिंश्च शुद्धमिथ्यात्वपुञ्जपुद्गला विपाकोदयेन प्रदेशोदयेन त्वशुद्धमिथ्यात्वपुञ्जपुद्गला अपि वेद्यन्ते, औपशमिके तु सर्वथा न किमपि वेद्यते इत्यनयोर्भेदः ३, वेदकं क्षपकश्रेणिं प्रपन्नस्य चतुर्ष्वनन्तानुबन्धिषु मिथ्यात्वमिश्रपुञ्जद्वये च क्षपितेषु सत्सु क्षिप्यमाणे सम्यक्त्वपुञ्जे तत्सत्कचरमपुद्गलक्षपणोद्यतस्य तच्चरमपुद्गलवेदनरूपं ४ सास्वादनं पूर्वोक्तौपशमिकसम्यक्त्ववमनसमये तदास्वादस्वरूपं ५ । पञ्चानामप्येषां स्थितिकालमानादि चैवमाहुः—"अंतमुहुत्तुवसम ओ १ छावलि सासाण २ वेअगो समओ ३ । साहिअ तित्तीसायर खइओ ४ दुगुणो खओवसमे ५ ॥ १ ॥" उक्कोसं सासायणउवसमिआ हुंति पंचवाराओ । वेअगखइगा इक्कसि असंखवारा खओवसमो ॥ २ ॥ तिण्ह

सहस्रपुहुत्तं सयप्पुहुत्तं च होइ विरईए । एगभवे आगरिसा एवइआ हुंति नायवा ॥ ३ ॥' 'तिण्ह'न्ति श्रुतसम्यक्त्वदेशविरतीनाम् 'आगरिस'त्ति आकर्षः प्रथमतया मुक्तस्य वा ग्रहणम्, एते आकर्षा उत्कर्षतो जघन्यतस्त्वेक एव, "तिण्ह सहस्समसंखा सहस्सपुहुत्त च होइ विरईए। नाणभवे आगरिसा एवइआ हुंति नायवा ॥१॥" "बीअगुणे सासाणो तुरिआइसु अट्ठि १ गार २ चउ ३ चउसु ४ । उवसमग १ खइग २ वेअग ३ खाओव समा ४ कमा हुंति ॥ १ ॥" अस्या व्याख्या—द्वितीयगुणस्थाने सास्वादनं चतुर्थादिष्वष्टसु गुणस्थानेष्वौपशमिकं चतुर्थादिष्वेकादशसु क्षायिकं चतुर्थादिषु चतुर्षु वेदकं क्षायोपशमिकं चेत्यर्थः, "सम्मत्तंमि अ लद्धे पलिअपुहुत्तेण सावओ हुज्जा १ चरणोऽवसम ३ खयाण ४ सागर संखतरा हुंति ५ ॥ १ ॥ अप्परिवडिए सम्मे सुरमणुए इगभवे य सव्वाणि । इगसेढिवज्जिआइ सिवं च सत्तट्ठभवमज्झे ७ ॥ २ ॥" क्षायिकसम्यग्दृष्टिस्तु तृतीये चतुर्थे तस्मिन् भवे वा सिद्ध्यति, उक्तञ्च पञ्चसङ्ग्रहादौ—"तइअचउत्थे तम्मि व भवंमि सिज्झंति दंसणे खीणे । जं देवनिरयऽसंखाउचरमदेहेसु ते हुंति ॥१॥" व्याख्या—बद्धायुः क्षीणसप्तको यदि देवगतिं नरकगतिं वा याति (तदा) तत्प्रत्यान्तरितस्तृतीयभवे सिद्ध्यति, अथ तिर्यक्षु नृषु चोत्पद्यते सोऽवश्यमसङ्ख्येयवर्षायुष्केष्वेव न तु सङ्ख्येयवर्षायुष्केषु, तदनन्तरं च देवभवे ततो नृभवे सिद्ध्यतीति चतुर्थभवे मोक्षः, अबद्धायुश्च तस्मिन्नेव भवे क्षपकश्रेणिं सम्पूर्णीकृत्य सिद्ध्यतीत्यर्थः, एकजीवं नानाजीवान् वाऽपेक्ष्य सम्यक्त्वोपयोगो जघन्यत उत्कृष्टतश्चान्तर्मुहूर्त्तमेव, क्षयोपशमरूपा तल्लब्धिस्त्वेकजीवस्य जघन्याऽन्तर्मुहूर्त्तमुत्कृष्टा तु ६६ सागराणि नृभवाधिकानि, तत

ऊर्ध्वं सम्यक्त्वात्प्रच्युतः सिद्ध्यत्येव, नानाजीवानां तु सर्वकालः, यतः—"दो वारे विजयाइसु गयस्स तिन्नि ऽच्चुए अहव ताइं । अइरेगं नरभविअं नाणाजीवाण सव्वद्धा ॥ १ ॥" सम्यक्त्वस्यान्तरं जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तं, कस्यचित्सम्यक्त्वत्यागे सति पुनस्तदावरणक्षयोपशमादन्तर्मुहूर्त्तमात्रेणैव तत्प्रतिपत्तेः, उत्कृष्टतस्त्वाशातनाप्रचुरस्यापार्द्धपुद्गलपरावर्त्तः, उक्तञ्च—"तित्थयरपवयणसुअं आयरिअं गणहरं महड्ढीअं । आसायंतो बहुसो अणन्तसंसारिओ होइ ॥ १ ॥" नानाजीवानपेक्ष्य चान्तराभाव इत्याद्युक्तमावश्यकवृत्तौ, किं सम्यक्त्वं किं गतौ ताद्भविकं पारभविकं चेत्यादिविचारो ग्रन्थान्तरादवधार्यः, अथवा सम्यक्त्वं त्रेधा कारक१रोचक२दीपकभेदात्, तत्र सम्यगनुष्ठानप्रवृत्तिं कारयतीति कारकं विशुद्धचारित्रिणामेव १, रोचयति सम्यगनुष्ठानप्रवृत्तिं न तु कारयतीति रोचकमविरतसम्यग्दृशां कृष्णश्रेणिकादीनां २, व्यञ्जकं दीपकमित्येकः पदार्थः, एतत्तु यः स्वयं मिथ्यादृष्टिरपि परेभ्यो जीवाजीवादिपदार्थान् यथाऽवस्थितान् व्यनक्ति तस्याङ्गारमर्दकादेरिवेव, यद्वा सम्यक्त्वमनेकविधं, यदाहुः—"एगविह १ दुविह २ तिविहं ३ चउहा ४ पंचविह ५ दसविहं ६ सम्मं । दव्वाइकारयाई उवसमभेएहि वा सम्मं ॥ १ ॥ एगविहं सम्म (तत्त) रुई निसग्गहिगमेहि तं भवे दुविहं । तिविहं तं खइआई अहवावि हु कारगाईअं ॥ २ ॥" 'दव्वाइ'त्ति शुद्धपुद्गलवेदनतत्त्वरुचिरूपाभ्यां द्रव्यभावाभ्यां निसर्गाधिगमाभ्यां वा निश्चयव्यवहाराभ्यां पौद्गलिकापौद्गलिकभेदाभ्यां वा सम्यक्त्वं द्विधा—"खइआइसासणजुअं चउहा वेअगजुअं तु पंचविहं । तं मिच्छचरमपुग्गलवेअणओ दसविहं एवं ॥ ३ ॥ निस्सग्गु १ वएसरुई २ आणरुई ३ सुत्त-

४ बीअरुइमेव ५। अभिगम ६ वित्थाररुई ७ किरिआ ८ संखेव ९ धम्मरुई १० ॥ ४॥ भूअत्थेणाहिगया जीवाजीवा य पुण्णपावं च। सहसंमइआऽऽसवसंवरो अ रोएइ निसग्गो ॥ ५ ॥" 'भूअत्थ'त्ति सद्भूता अमी-अर्था इति सद्भूतार्थत्वेन 'सहसंमइअ'त्ति सहसन्मत्या जातिस्मृतिप्रतिभादिरूपया, "जो जिणदिट्ठे भावे चउव्विहे सद्दहाइ सयमेव। एमेव नन्नहत्ति अ स निसग्गरुइत्ति नायव्वो ॥ ६ ॥" 'चउव्विहे'त्ति द्रव्यादिभेदैर्नामादिभेदैर्वा, "एए चेव उ भावे उवइट्ठे जो परेण सद्दहइ। छउमत्थेण जिणेण व उवएसरुइत्ति नायव्वो ॥ ७ ॥ रागो दोसो मोहो अन्नाणं जस्स अवगयं होइ। आणाए रोयंतो सो खलु आणारुई नाम ॥ ८ ॥" 'आणाए'त्ति आचार्यादिसम्बन्धिन्या जीवादि प्रतिपद्यमानो माषतुषादिवत्, "जो सुत्तमहिज्जंतो सुएण ओगाहई उ सम्मत्तं। अंगेण बाहिरेण व सो सुत्तरुइत्ति नायव्वो ॥ ९ ॥" 'ओगाहइ'त्ति प्राप्नोति सम्यक्त्वं रहस्यग्रहणार्थं कपटसंयतीभूतगोविन्दवाचकवत्, "एगेण अणेगाइं पयाइं जो पसरइ उ सम्मत्तं। उदए व्व तिल्लबिंदू सो बीअरुइत्ति नायव्वो ॥१०॥" 'एगेण'त्ति जीवाद्येकपदेन रुचितेन जीवाजीवाद्यनेकपदेषु रुचिमान्, "सो होइ अभिगमरुई सुअनाणं जेण अत्थओ दिट्ठं। इक्कारसमंगाइं पइण्णगं दिट्ठिवाओ अ ॥११॥" 'पइण्ण'त्ति प्रकीर्णकानि—उत्तराध्ययनादीनि, "दव्वाण सव्वभावा सव्वपमाणेहिं जस्स उवलद्धा। सव्वाहि नयविहीहि अ वित्थाररुइत्ति नायव्वो ॥ १२ ॥ दंसणनाणचरित्ते तवविणए सव्वसमिइगुत्तीसु। जो किरिआभावरुई सो खलु किरिआरुई नाम ॥ १३ ॥ अणभिग्गहिअकुदिट्ठी संखेवरुइत्ति होइ नायव्वो। अविसारओ पवयणे अणभिग्गहिओ अ से

सेढ ॥ १४ ॥" 'अणभिग्गहिओ'त्ति अनाग्रही शाक्यादिप्रवचनेषु चिलातीपुत्रवत्, "जो अत्थिकायधम्मं सुअधम्मं खलु चरित्तधम्मं च। सद्दहइ जिणाभिहिअं सो धम्मरुइत्ति नायव्वो ॥१५॥" इति सम्यक्त्वस्वरूपम् ॥ अस्मिंश्च परमरहस्यभूते शङ्कादयः पञ्चातीचाराः परिहार्याः। अथ सूत्रगाथाव्याख्या–'संक'त्ति शङ्का–सन्देहः, सा च सर्वविषया देशविषया च, तत्र सर्वविषयाऽस्ति वा नास्ति वा धर्मः यद्वा जिनधर्मः सत्योऽसत्यो वेत्यादि, देशशङ्का एकैकवस्तुगोचरा यथाऽस्ति जीवः परं सर्वगतोऽसर्वगतो वा पृथ्व्यादीनां वा कथं सजीवत्वं? निगोदादयो वा कथं घटन्ते? यद्वा सम्प्रति यतिचारित्रमत्रास्ति न वा? इत्यादि, इयं द्विविधाऽप्यर्हदुक्ततत्त्वेष्वप्रत्ययरूपा सम्यक्त्वं दूषयति, यतः केचन भावा हेतुगम्या यथा वनस्पत्यादीनां सजीवत्वं, तथा च प्रयोगः–वनस्पतयः सचेतना जलाद्याहारग्रहणाग्रहणाभ्यां चयापचयदर्शनान्मनुष्यवत्, आचाराङ्गेऽप्युक्तम्–"इमंपि जाइधम्मयं एअंपि जाइधम्मयं इमंपि वुड्ढिधम्मयं एयंपि वुड्ढिधम्मयं इमंपि चित्तमंतयं एयंपि चित्तमंतयं इमंपि छिन्नं मिलाइ एयंपि छिन्नं मिलाइ इमंपि आहारगं एयंपि आहारगं इमंपि अणिच्चयं एयंपि अणिच्चयं इमंपि असासयं एयंपि असासयं इमंपि चओवचइअं एअंपि चओवचइअं इमंपि विप्परिणामयं एयंपि विप्परिणामयं"मिति, 'इमं'ति मनुष्यशरीरम् 'एअं'त्ति वनस्पतिशरीरं 'जाइधम्मयं'ति उत्पत्तिधर्मकं 'विप्परिणामयं'ति विविधपरिणामं तत्तद्रोगसम्पर्कात्, तदेव वनस्पतिसचेतनत्वादयो भावा हेतुगम्या दृष्टान्तेन दर्शयितुं शक्यत्वाद्दार्ष्टान्तिकाश्चोच्यन्ते, एवं सम्प्रत्यत्र यतिचारित्रसद्भावोऽपि, यदुक्तम्–"दुप्पसहंतं चरणं ज

भणियं भयवया इह खित्ते । आणाउन्नाणमियं न होइ अहुणत्ति वामोहो ॥ १ ॥” केचिच्च भावा निगोदा-
द्यः केवलागमगम्याः, यतः–“गोला य असंखिज्जा असंखनिग्गोअओ हवइ गोलो । इक्किक्कंमि निगोए अण
तजीवा मुणेयव्वा ॥ १ ॥ अइआ होही पुच्छा जिणाण मग्गमि उत्तरं तइआ । इक्कस्स निगोअस्स य अणंत
भागो अ सिद्धिगओ ॥२॥” न चात्र हेतुदृष्टान्ताद्यस्ति, तदुक्तम्–“आणागिज्झो अत्थो आणाए चेव सो कहे
अव्वो । दिट्ठंतिउ दिट्ठंता कहणविहि विराहणा इहरा ॥ १ ॥” श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणोऽप्यूचे–“कत्थइ मइ
दुब्बलेण तव्विहायरिअविरहओ वावि । नेअगहणत्तणेण य नाणावरणोदएणं च ॥१॥ हेऊदाहरणासंभवे अ सइ
सुट्ठु ज न बुज्झिज्जा । सव्वण्णुमयमवितहं तहावि तं चिंतए मइमं ॥ २ ॥ अणुवकयपराणुग्गहपरायणा ज जिणा
जगप्पवरा । जिअरागदोसमोहा य नन्नहा वाइणो तेणं ॥३॥” शङ्कायां ज्ञातं यथा–पद्धाराद्धसिद्धनरेणेव षण्मासीं
निर्जं कण्ठस्था भस्य ५०० पञ्चशतदीनारमय्येस्युपस्ता द्वयोः कन्या दत्ता, एकेन शङ्कया जनह्रिया त्यक्ताऽन्येन
षण्मासीं स्पृष्टा स महर्द्धिर्जज्ञे अतः शङ्का न कार्येति प्रथमोऽतिचारः १ । क्षमादिगुणलेशदर्शनाद्विना परदर्शना-
भिलाष आकाङ्क्षा, साऽपि सर्वविषया देशविषया च, सर्वविषया सर्वपाषण्डिधर्माकाङ्क्षालक्षणा देशविषया-
काङ्क्षा तु सुगताद्यन्यतरदर्शनाभिलाषरूपा, यथा सुगतेन भिक्षूणामक्लेशको धर्म उपदिष्टः स्नानान्नपानाच्छाद-
नशयनीयादिषु सुखानुभवद्वारेणैव, यदाह–“मृद्वी शय्या प्रातरुत्थाय पेया, मध्ये भक्तं पानकं चापराह्णे ।
द्राक्षाखण्डं शर्करा चार्द्धरात्रे, मोक्षश्चान्ते शाक्यसिंहेन दृष्टः ॥ १ ॥” तथा परिव्राजकभौतब्राह्मणादयः स्नाना

विपरायणा विषयानुपभुञ्जाना एव परलोकेऽप्यभीष्टसुखेन युज्यन्त इति साधीयानेषोऽपि धर्म इत्यादि, दृश्यन्ते हि मुग्धबुद्धयः स्थलनिम्नक्षेत्रभूबीजवापककर्षुकवद्धर्मार्थितया सर्वदर्शनान्याराधयन्तः, एवं चाऽऽकाङ्क्षाऽपि परमार्थतो भगवदर्हत्प्रणीतागमानाश्वासरूपा सम्यक्त्वं दूषयति, अत्र ज्ञातमेव—कश्चिद्द्विजो धाराभिधस्वगोत्रदेव्याराधकश्चामुण्डामपि सप्रभावां निशम्याराधयामास, अन्येद्युर्नद्याः पूरेण प्लाव्यमानो धावस्व धारे! धावस्व चामुण्डे! मां रक्ष २ इत्यादिवादी तत्रागताभ्यामप्युभाभ्यां देवीभ्यां मिथः ईर्ष्ययोपेक्षितो मुषितश्चेत्यन्यान्याकाङ्क्षा[न] कार्येति द्वितीयोऽतिचारः २। 'विगिच्छ'त्ति विचिकित्सा तपस्तपनादौ धर्मकार्ये फलं प्रति सन्देहः, सा चैवम् उभयथाऽपि हि क्रिया दृश्यन्ते सफला अफलाश्च कृषीवलादीनामिव, अतः श्रीजिनधर्मेऽप्यस्य महतस्तपस्तपनकष्टानुष्ठानादिक्लेशस्य सिकताकणकवलवन्निःस्वादस्यायत्यां फलसम्पत्तिर्भविष्यति न वेति, मुग्धबुद्धयो ह्येवं चिन्तयन्ति—सम्यक्समाराधितश्राद्धयतिधर्मा महातपस्विनः प्रान्तसमयसमुत्पन्नाराधनाऽनशनादिकृत्याः पण्डितमरणेन कालं कृतवन्तः प्रान्तसमयकृतसङ्केता अपि देवभूयं गता न क्वापि स्वं दर्शयन्ति ज्ञापयन्ति वा, ततस्तपस्तपनादेः क्लेशमात्रमेव फलं सम्भावयाम इत्यादि, नत्वेवं तत्त्वमवबुध्यन्ते यत्सम्यग्धर्माराधकाः प्रेत्य देवत्वं प्राप्तास्तत्रत्यविमानदेवाङ्गनादिदिव्यमहर्द्धिलाभाद्विना प्राग्भवसम्बन्धिनः स्मरन्त्यपि न, जातु स्मरणेऽपि सम्प्रत्येव प्राग्भवस्थाने यामि स्वं दर्शयामीत्यादि चिन्तयन्तोऽपि दिव्यभोगर्द्धिरसासक्त्याद्विना प्रभूतमपि समयमतिवाहयन्ति तावता च प्राग्भवसम्बन्धिमनुष्याणामायूंष्यपि समाप्यन्त इति कः कस्य स्वं दर्शयिष्यति?,

यत्रापि च सुराः प्रकटीभूय स्वं दर्शयन्ति दिव्यभोगादि च पूरयन्ति तत्रापि तत्तमस्नेहाद्याकृष्टत्वमेव हेतु र्यथा गोभद्रदेवस्य शालिभद्रं प्रति, आह च सङ्ग्रहणिकारः—"संकन्तदिव्वपेमा विसयपसत्तासमत्तकत्तव्वा । अणहीणमणुअकज्जा नरभवमसुहं न इंति सुरा ॥ १ ॥ चत्तारि पंच जोअणसयाइं गंधो अ मणुअलोगस्स । उड्ढं वच्चइ जेण न हु देवा तेण आवंति ॥२॥ पंचसु जिणकल्लाणेसु चेव महरिसितवाणुभावाओ । जम्मंतरनेहेण य आगच्छंती सुरा इहयं ॥३॥" तदेव विचिकित्साऽपि भगवद्वचनानाश्वासरूपत्वात्सम्यक्त्वस्य दोषः । ननु सा शङ्काऽपि सन्देहरूपा तदेतस्याः शङ्कातः कः प्रतिविशेषः?, उच्यते, शङ्का हि द्रव्यगुणविषया इयं तु क्रियाविषये चेति, वस्तुतस्तु विपर्यस्तमतिः कस्यचित्सद्धर्ममाराधयतोऽपि प्राग् दुष्कर्मवशादुपस्थिते किञ्चि(कस्मिंश्चि)द्व्यसने धर्मकरणादिदं जातमिति चिन्तयति वदति वा तस्यान्धस्येव सम्यग्दर्शनमेव क्व?, धर्मस्वरूपस्यैवापरिज्ञानात्, न ह्यमृतात्कस्यापि मृतिर्घटते पानीयाद्वा प्रदीपनोत्थानं तरणेर्वा तमःप्रसरणं सुधांशोर्वा वह्निकणवर्षणं कल्पद्रुमादेर्वा दारिद्र्योपद्रवः कृशानोर्वा शीतविप्लवः, जातुचिदमृतादेरपि मृत्यादि स्यान्न तु कल्पान्तेऽपि धर्म-कृत्याद्विरूपसम्भवो भूतो भवति भविष्यति वा, अन्यस्यापि चासीकमालप्रदानं महते दोषाय किं पुनस्त्रैलोक्येऽप्यतिशयालोः सकलश्रेयःपरमनिमित्तभूतस्य धर्मस्य?, अतस्तस्य धर्मद्वेषिणो धर्मनिन्दासादरस्य परेषामपि बोधिबीजविध्वंसिनो दुर्लभबोधेरनन्तसंसारिणः कुतस्त्यमत्रामुत्र च श्रेयः?, यतः—"न निमित्तद्विषां क्षेमो, नायुष्यकविद्विषाम् । न श्रीर्नीतिद्विषामेकमपि धर्मद्विषां नहि ॥ १ ॥" इह महानिशीथोक्त रज्जार्यिकाज्ञातं

यथा—भद्राचार्यस्य पञ्चशती साधवः द्वाचत्वारिंशती साध्व्यः, तत्रैकदा च फाल्गुनमासे भावमतीसाध्व्या त्रिवर्षोष्णोदक च मुक्त्वा वारि न गृह्यते, रुद्राचार्यायाश्च दुर्वोघोदेहो गलत्कुष्ठेन विनष्टः, अन्यसाध्वीभिर्दुष्करकारिके! किमेतत्? इति प्रश्ने तयोक्तम्—एतेन प्रासुकपानकेन देहो मे विनष्ट इति, तच्छ्रुत्वैव क्षुभित सर्वसाध्वीनां हृदय, वर्जयामः प्रासुकपानकमिति, तत्रैकया चिन्तित—सम्भवेच जातु मे देहः शतं २ पतति तदाऽपि प्रासुकोदकं न त्यजामि, नहि देहस्य प्रासुकोदकेन विनाशः किन्तु प्राग्दुष्कर्मणैव, हा धिगनया महापापया किमिदमीदृशमसमञ्जसमवाच्यमुक्तं, यतः—"किं केण कस्स दिज्जइ विहिअं को हरइ हीरए कस्स। सयमप्पणा विढत्त अल्लियइ सुहपि दुक्खंपि ॥ १ ॥" एवं ध्यायन्त्या एव तस्याः केवलमुत्पेदे, तया सर्वापिकादीनां सन्देहो हृतः, रुद्रया रक्तपित्तदूषितया कोलिकमिश्रः स्निग्धाहारो भुक्तस्तथा श्राद्धसुतस्याप्रासुकं पानकं सङ्गृह्य मुखं प्रक्षालितं, रुष्टया च शासनदेव्या शिक्षार्थं किञ्चिच्चूर्णं रुद्राया आहारान्तः क्षिप्त तेन देहो विनष्टो ननु प्रासुकोदकेनेति, ततो रुद्रयोक्त—भगवति! मे प्रायश्चित्त देहि, तयोक्त—तव शुद्धिहेतुः प्रायश्चित्तमेव नास्ति, त्वया तत्सारम्भुर्वचननिकाचितकर्मणा कुष्ठभगन्दरजलोदरश्वासार्शोगण्डमालादिमहादुःखमनन्तमवेरवश्यं वेदितव्य, अन्यासामार्याणां तु तया प्रायश्चित्त दत्तमिति, एवमतीसार्थतायां दुरन्तदोष परिभाव्य धर्मविरुद्ध वचः सर्वथा त्याज्यम्। विचिकित्सायां चापाढभूत्याचार्यदृष्टान्तः, तैर्हि बहुशिष्यनिर्यापकैर्यदेकः सशिष्यः सम्यग् निर्यापितः, देवत्वे त्वया स्व दर्शनीयमिति इदं सङ्केतितश्च, तथाऽपि स सुरीभूतो व्याक्षिप्ता-

सत्कस्यादिना शीघ्र नागतस्तत आचार्यैश्चिन्तितं–मुधाऽय चारित्राराधनादिक्लेशस्त्यजामि लिङ्गमित्यादि तावता शिष्यसुर उपयुक्तः परीक्षार्थं नाटकविकुर्वणादि आचार्येण षण्मासीं नाटकालोकनार्थं मार्गे पृथिवीकायिका विपद्कुमारालङ्कारलुण्टनादि शिष्यसुरेण श्राद्धीभूय निमन्त्रणे सूरिणा चाग्रहणे बलान्मोदकक्षेपार्थं पात्रकर्प णेऽलङ्कारदर्शनाक्षादि देवेन घोषितमेति विचिकित्सास्वरूप । 'विउच्छ'त्ति पाठे तु विउच्छा–विद्वज्जुगुप्सा विज्जुगुप्सा वा, तत्र विद्वांसो विदो वा ज्ञाततत्त्वतया साधवस्तेषां जुगुप्सा, तथाहि–मलमलिनगात्रोपधीन् साधून् दृष्ट्वा मूढधीरेवं चिन्तयति–यथा स्नानाकरणादिना प्रस्वेदजलक्लिन्नमलत्वाद्दुर्गन्धिवपुरुपधय एते मुनयः, को दोषः स्याद्यदि प्रासुकोदकेनाङ्गोपधिक्षालन कुर्वीरन्नित्यादि, स हि मूढत्वादेव न वेत्ति यन्मुनीनामजि ह्मब्रह्मविशुद्ध्यर्थं विभूषादिवर्जितानां मलमलिनत्व प्रत्युत विशेषगुणशोभाहेतुः, आह च–"मलमइल पंकमइला धूलीमइला न ते नरा मइला । जे पावपंकमइला ते मइला जीवलोगंमि ॥ १ ॥" लौकिका एव पठन्ति–"शुचि र्भूमिगत तोय, शुचिर्नारी पतिव्रता । शुचिर्धर्मपरो राजा, ब्रह्मचारी सदा शुचिः ॥ १ ॥ स्नानमुद्वर्तनाभ्यङ्गं, नखकेशादिसंस्क्रियाम् । गन्धमाल्यं प्रदीप च, त्यजन्ति ब्रह्मचारिणः ॥ २ ॥ सत्य शौच तपः शौचं, शौचमि न्द्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया शौचं, जलशौच च पञ्चमम् ॥ ३ ॥" याज्ञवल्क्यस्मृतावपि–"ब्रह्मचर्यस्थितो नैक मन्नमद्यादनापदि । दन्तधावनगीतादि, ब्रह्मचारी विवर्जयेत् ॥ १ ॥" मनुस्मृतावपि पञ्चमाध्याये–"क्षान्त्या शुद्ध्यन्ति विद्वांसो, दानेनाकार्यकारिणः । प्रच्छन्नपापा जाप्येन, तपसा वेदवित्तमाः ॥ १ ॥ अद्भिर्गात्राणि

शुध्यन्ति, मनः सत्येन शुध्यति । विद्यातपोभ्यां भूतात्मा, बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यति ॥ २ ॥ नित्यं शुद्धः कारुहस्तः, पण्यं यच्च प्रसारितम् । ब्रह्मचारिगतं भैक्ष्यं, नित्यं शुद्धमिति स्थितिः ॥ ३ ॥" शौचं हि लोकेऽपि यथानिर्वाहमेव व्यवह्रियते सर्वत्रापि, न त्वन्यथा, पालक्षीगवादिपशुप्रभृतिषु मलिनपरिकर्मितकोरकवक्रपट्टकूलकरपत्रिकाकुतुपोपानद्पूपकलसापदसूर्पकशालीप्रस्थाकारदन्तिदन्तश्रीकरीचामरकम्बलादिग्रहणे मृगमदजवाधिपोट्टीसकगोरोचनानलघूपाद्युषितस्थानकर्पूरतकेतकीदलादिभोगे मलिनसंस्कृतपूगीफलसेल्लरकखर्जूरगुडादिभक्षणे नानास्थानश्मशानमृतकमलमूत्राद्याक्रान्तनद्यादिजलस्नानपानादौ च सर्वत्र पावित्र्यस्यैव व्यवहारात्, उक्तञ्च मनुस्मृतौ–"रथ्या कर्दमतोयानि, स्पृष्टान्यन्त्यैश्च वायसैः । मारुतेनैव शुध्यन्ति पक्वेष्टकचितानि च ॥ १ ॥ मक्षिकाविप्रुषः छाया, गौरश्वः सूर्यरश्मयः । रजो भूर्वायुरग्निश्च, स्पर्शमेध्यानि निर्दिशेत् ॥२॥" मिताक्षरास्मृतावपि–"पन्थानश्च विशुध्यन्ति, सोमसूर्यांशुमारुतैः । श्मश्रु चास्यगतं दन्त, सिक्थं त्यक्त्वा ततः शुचिः ॥३॥" अतो विवेकिना विजुगुप्सा सर्वथा त्याज्या, अत्रोदाहरणं यथा–विवाहे श्राद्धसुता सर्वाङ्गविभूषिता साधूनां प्रतिलाभनेऽङ्गमलदुर्गन्धाद्व्युद्विग्ना जिनधर्मोऽनवद्यः परं प्रासुकोदकेन मुनीनां यदि स्नानं स्यात्तदा को दोष इत्यादि, सा चानालोच्य मृता राजगृहे गणिकाकुक्षौ उत्पेदे, गर्भेऽप्यरतिप्रदानान्मात्रा त्यक्ताऽतितीव्रदुर्गन्धा राज्ञा श्रेणिकेन तद्दुर्गन्धस्वकर्मपृच्छायां श्रीवीरेणोक्त–पात्रदानादिय ते प्रिया भविष्यति क्रीडाया अन्ते पृष्ठेऽधिरोहणाच्च सा ज्ञेयेति, सा च मुहूर्तेनापगतदुर्गन्धा आभीर्या नीता वर्धिता यौवने कौमुदीमहे श्रेणिकस्तत्स्पर्शेनातुरः कस्त-

स्या चम्पाभ्यले स्वनामाङ्गुलिकां नष्टा मया नामाङ्कमुद्रा हारितेत्युवाच, अभयमन्त्रिणा तदेवकुलद्वारे एकैकमानुषशो घने तद्भ्रले मुद्रां दृष्ट्वा साऽन्तःपुरे क्षिप्ता, राज्ञा दृष्टेनोपूढा, क्रीडायां पृष्ठाभिरोहे राज्ञा हसिते भाषणतत्कुला दिसम्बन्धकथने निर्वेदात् प्रव्रजिता प्रभुपार्श्वे इति तृतीयोऽतिचारः ३। कुलिङ्गिषु—शाक्यादिष्वहो ! महातप स्विन एत इत्यादि वर्णन प्रशंसा, मिथ्यादृष्टिप्रशंसायां हि मुग्धबुद्धीनां मिथ्यादृष्टिष्वप्यादरबहुमानादि स्यादि त्येपाऽपि सम्यक्त्वं दूषयति, उक्तञ्च—"मिच्छत्तथिरीकरण अतत्तसद्धा पवित्तिदोसो अ। तह तिव्वकम्मबंधो पसंसओ इह कुदंसणिणं ॥ १ ॥" मिथ्यादृष्टिषु हि महातपस्तपनाद्यपि दृष्ट्वाऽज्ञानकष्टमेतेषामित्याद्येव चिन्तयि तव्यं वक्तव्यं च स्यात्, यत उक्तम्—"जं अन्नाणी कम्मं खवेइ बहुआहिं वासकोडीहिं। तं नाणी तिहिं गुत्तो खवेइ ऊसासमित्तेण ॥ १ ॥ सट्ठिं वाससहस्सा तिसत्तखुत्तोदएण धोएण। अणुचिन्नं तामलिणा अन्नाणतवुत्ति अप्प फलो ॥ २ ॥ तामलितवेण तवेण जिणमइ सिज्झइ सत्तजणा। अन्नाणइ दोसेण तामलि ईसाणहि गओ ॥ ३ ॥" अस्यां सिंहपुरीवासिपरमार्हतगीतार्थनैष्ठिकलक्ष्मणश्रेष्ठिदृष्टान्तः—तेन समानिविष्टेनान्यदैको मासक्षपकः परि- व्राट् तपसि श्लाघितः, तच्छ्रुत्वा द्वौ श्राद्धौ तं नन्तुं सादरं गतौ व्युद्ग्राहितौ च तेन तथा यथाऽर्हन्मतावज्ञाकारि- णौ मृत्वा नरकादिनानाभवेषु भ्रान्तौ, लक्ष्मणश्रेष्ठी तु चिरं श्राद्धधर्ममाराध्य सौधर्मे सुरोऽभूत्, च्यवनासत्तौ च तेन पृष्टः श्रीवीरः प्राह—सप्ततिर्यग्भवानन्तरं मृत्समासावपि प्राक्कुलिङ्गिप्रशंसया बोधिस्तेऽतिदुर्लभः, ततोऽपि कतिपयभवान् भ्रान्त्वा पद्मनाभार्हत्तीर्थे स मेत्स्यतीति इति चतुर्थोऽतिचारः ४। तथा कुलिङ्गिषु विभक्तिव्य-

श्रयास्कुलिङ्गिभिः सह वा संवासभोजनालापादिरूपः परिचयः संस्तवः, मिथ्यादृष्टिभिः सहैकत्रवासादिपरिचये सुखसाध्यतरप्रक्रियाश्रयणात्सुखसाध्यतरक्रियादर्शनाच्च दृढसम्यक्त्ववतोऽपि दृष्टिभेदः संभाव्यते किमुत मन्दबुद्धेरभिनवधर्मस्येति तत्संस्तवोऽपि सम्यक्त्वदोषः, उपलक्षणत्वान्निह्नवादीनामपि प्रशंसायां संस्तवे च सम्यक्त्वातिचार', यदागमः–"अंबस्स य निम्बस्स य दुण्हपि समागयाइं मूलाइं । संसग्गीइ विणट्ठो अंबो निंबत्तण पत्तो ॥१॥ जो जारिसेण मित्तिं करेइ अचिरेण तारिसो होइ । कुसुमेहिं सह वसता तिलावि तग्गंधिआ हुंति ॥ २ ॥" अत्र नोदकवचन–"सुचिरंपि अच्छमाणो वेरुलिओ कायमणिअउम्मीसो । न उवेइ कायभावं पाहन्नगुणेण निअएण ॥ ३ ॥ सुचिरंपि अच्छमाणो नलथंभो उच्छुवाडमज्झंमि । कीस न जायइ महुरो जइ संसग्गी पमाणं ते ? ॥ ४ ॥" कवयोऽप्याहुः–असाधुः साधुर्वा भवति खलु जात्यैव पुरुषो, न सङ्गाद्दौर्जन्यं न च सुजनता कस्यचिदपि । समाने सम्बन्धे मणिभुजगयोर्जन्मजनिते, मणिर्नाहेर्दोषान् स्पृशति न च सर्पो मणिगुणान् ॥ ५ ॥" अत्रोत्तरं–"भावुगअभावुगाणि अ लोए दुविहाइं हुंति दव्वाइं । वेरुलिओ तत्थ मणी अभावुगो अन्नदव्वेहिं ॥६॥ जीवो अणाइनिहणो तब्भावणभाविओ अ संसारे । खिप्पं सो भाविज्जइ मेलणदोसाणुभावेण ॥ ७ ॥ जह नाम महुरसलिलं सागरसलिलं कमेण संपत्तं । पावेइ लोणभावं मेलणदोसाणुभावेण ॥ ७ ॥ एवं खु सीलवंतो असीलवंतेहिं मेलिओ संतो । पावइ गुणपरिहाणिं मेलणदोसाणुभावेण ॥ ९ ॥" सत्सङ्गकुसङ्गयोश्च शुकद्वयोदाहरणं, तदाह–"माताऽप्येका पिताऽप्येको, मम तस्य च पक्षिणः । अहं मुनिभिरानीतः, स

च नीतो गवाशनैः ॥१॥ गवाशनानां स गिरः शृणोति, अहं च राजन्! मुनिपुङ्गवानाम्। प्रत्यक्षमेतद्भवताऽपि दृष्टं, संसर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥२॥ आस्तां सचेतसां सङ्गस्तद्वसत्यास्तरोरपि। अशोकः शोकनाशाय, कलये तु कलिद्रुमः ॥३॥" अतः कुलिङ्ग्यादीनां सर्वथा परिचयः परिहार्यः संविग्नगीतार्थसाधुसाधर्मिकाणां च सङ्गेनापि कार्यः, श्राद्धस्य निवासोऽपि तत्सामग्र्यामेव युज्यते, तथैव स्वधर्मनिर्वाहस्थैर्यवृद्धिसम्भवादन्यथा नन्दमणिकारस्येव स्वीकृतधर्मभ्रंशापत्तेः, भण्यते च—"जत्थ पुरे जिणभवणं समयविऊ साहुसावया जत्थ। तत्थ सया वसिअव्वं पउरजलं इंधणं जत्थ ॥१॥" आयपञ्चाशकेऽपि—"निवसेज्ज तत्थ सड्ढो साहूण जत्थ होइ संपाओ। चेइअघराइ जंमि अ तयन्नसाहम्मिआ चेव ॥१॥" मिथ्यादृक्संस्तवे श्रीहरिभद्रसूरिशिष्यसिद्धसाधुज्ञातं, स सौगतमतरहस्यमर्मग्रहणार्थं गतस्तैर्भावितो गुरुदत्तवचनत्वान्मुत्कलापनाय गतो गुरुभिर्बोधितो बौद्धानामपि दत्तवचनत्वान्मुत्कलापनार्थं गतः पुनस्तैर्भावितः, एवमेकविंशतिवारान् गतागतकारी तत्प्रतिबोधार्थं गुरुकृतललितविस्तराख्यशक्रस्तववृत्त्या दृढं प्रतिबुद्धः श्रीगुरुपार्श्वे तस्थौ, इति पञ्चमोऽतिचारः ५। एवं सम्यक्त्वातिचारे सति यद्वर्जमित्यादि पूर्ववत्। सम्यक्त्वं हि सर्वप्रकारमिथ्यात्वपरिहारेणैव निष्कलङ्कतां कलयति, मिथ्यात्वं च द्विविध—लौकिकं लोकोत्तरं च उभयमपि च द्विविध—देवविषयं गुरुविषयं चेति मिथ्यात्वस्य चत्वारो भेदाः, तत्र देवगतलौकिकमिथ्यात्वस्थानानि यथा—हरिहरब्रह्मादिदेवानां भवनेषु गमनं प्रणामपूजादि च १, कार्यारम्भे दृष्टोपवेशनादौ लाभार्थं विनायकादीनां नामग्रहणम् २, चन्द्ररोहिण्योः गीतगानादि ३, विवाहे विनायक-

स्थापनं ४, पुत्रजन्मादौ षष्ठीदिने षष्ठीदेवतापूजादि ५, विवाहे मातृणां स्थापन ६, चण्डिकादीनामुपयाचित करण ७, गोतुलाग्रहादिपूजन ८, सूर्यचन्द्रग्रहणव्यतिपातादौ विशेषतः स्नानदानपूजादि ९, पितृणां पिण्डप्रदान १०, रेवतपन्थदेवतयोः पूजन ११, क्षेत्रे सीताया हलदेवतायाः कृषिप्रारम्भेऽर्चन १२, पुत्रादिजन्मनि मातृशरावाणां सूतानामकानां भरणं १३, सुवर्णरूप्यरञ्जितवस्त्रपरिधानदिने सोनिणिरूपिणिरगिणिदेवताविशेषानाम्निस्थ विशेषपूजालाक्षणकादिदान च १४, मृतकार्यं जलाञ्जलितिलदर्भजलघटदानादि १५, नदीतीर्थादौ मृतकदाहः १६, मृतकार्थे शय्याविवाहः १७, धर्मार्थं सपत्नीपूर्वजपितृणां प्रतिमाकारण १८, मृतानां शरावदानं १९, श्राद्धद्वादशाहिकमासिकषाण्मासिकसांवत्सरिकाणि २०, प्रपादान २१, कुमारिकाभोजनदानं २२, धर्मार्थं परकीयकन्यायाः पाणिग्रहणकारणं २३, नानायज्ञविधापन २४, लौकिकतीर्थे यात्रोपयाचितदानतुण्डमुण्डमुण्डनादिदापनादि २५, तद्यात्रानिमित्त भोजनादि २६, धर्मार्थं कूपादिखनन २७, क्षेत्रादौ गोचरदानं २८, पितृणां निमित्त भोजनात् हन्तकारदानं २९, काकमार्जारादीनां पिण्डदान ३०, पिप्पलनिम्बवटाम्रादिवृक्षारोपणसेचनादि ३१, शाण्डाकुनपूजनादि ३२, गोपुच्छपूजादि ३३, शीतकालादौ धर्मार्थमग्निप्रज्वालनम् ३४, उम्बरान्लिनीधुस्थादिपूजन ३५ राधाकृष्णादिरूपकारिनटप्रेक्षणकाद्यवलोकन ३६, सूर्यसङ्क्रान्तिदिने विशेषपूजास्नानदानादि ३७, उत्तरायणदिने विशेषस्नानादि ३८, आदित्यसोमवारादिष्वेकभक्तादि ३९, शनिवारे पूजार्थं विशेषतिलतैलप्रदानस्नपनादि ४०, कार्त्तिकस्नानं ४१, माघस्नानं घृतकम्बलदानादि च ४२, धर्मार्थं चैत्रे चच्चरीदान ४३,

अमाप्रतिपत् तद्दिने गोक्रीडादि च ४४, भ्रातृद्वितीया ४५, शुक्लद्वितीयायां चन्द्रं प्रति दशिकादानं ४६, माघ शुक्लतृतीयायां गौरीभक्त ४७, अक्षय्यतृतीयादिनेऽकर्षणं लाहणकादिदानं च ४८, भाद्रपदे कृष्णकज्जलतृतीया शुक्ला तु हरितालिका तयोः कदलीदेवतापूजादि ४९, आश्विनशुक्लगोमयतृतीया ५०, मार्गशीर्षमाघकृष्णपक्षयोर्गणेशचतुर्थ्योमिन्दूदयेऽर्चनादि ५१, श्रावणशुक्लनागपञ्चम्यां नागपूजादि ५२, पञ्चम्यादितिथिषु द्रव्यविलोकनाकर्षणादि ५३, माघशुक्लषष्ठ्यां सूर्यरथयात्रा ५४, श्रावणे शुक्ला चन्दनषष्ठी भाद्रपदे सूर्यषष्ठी मूलणाषष्ठी च ५६ श्रावणशुद्धिशीतलसप्तम्यां शीतलभोजनादि ५७ माघशुक्लसप्तम्यां वैद्यनाथादेवस्य सप्तम्यां च पूजोपवासादि रथसप्तके स्त्रीभिः कणभिक्षादि च ५८, बुधाष्टम्यां केवलगोधूममात्रभोजनादि ५९, भाद्रवदिजन्माष्टम्यामुत्सवादि शुक्लदूर्वाष्टम्यां चिरूवावनादि ६०, आश्विने चैत्रशुक्लपक्षयोर्नवरात्रयोर्नागादिपूजोपवासादि ६१, चैत्राश्विनशुद्धिअष्टम्यां महानवम्यां गोत्रदेवताविशेषपूजादि ६२, भाद्रशुद्धिअक्षतनवम्यामक्षताभोजनादि ६३, भाद्रशुद्धिभगिनिदशम्यां जागरणादि ६४, विजयदशम्यां शमीप्रदक्षिणादि ६५, विष्णोः स्वापे चस्थाने तथा फाल्गुनशुद्धिआमलक्यां ज्येष्ठशुद्धि पाण्डवानां चैकादश्यां सर्वमासेषु वा तासूपवासादि ६६, सन्तानादिनिमित्त भाद्रपदवदिवत्सद्वादशी शुक्ला तु भोपद्वादशी ६७, ज्येष्ठशुद्धित्रयोदश्यां ज्येष्ठिन्यां सक्तुकदानादि ६८, धनत्रयोदश्यां स्नपनादि ६९, फाल्गुनवदिचतुर्दश्यां शिवरात्र्युपवासजागरणादि ७०, चैत्रवदिचतुर्दश्यां नवसतीयात्रादि ७१, भाद्रपदवदिचतुर्दश्यां पवित्रकरणादि ७२, चतुर्दश्यामनन्तबन्धनादि ७३, अमावास्यायां

जामातृभागिनेयभोजनादि ७४, सोमवारयुतामावास्यायां नवोदकीअमावास्यायां च नदीतडागादौ विशेषस्नानादि ७५, दीपोत्सवामावास्यायां पितृनिमित्तदीपप्रदान ७६, कार्त्तिक्यादिपूर्णिमासु विशेषस्नानादि ७७, फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां होलिकाप्रदक्षिणादि ७८, श्रावण्यां तु बलिपर्व ७९, एवं तत्तद्देशप्रसिद्धमनेकविधं लौकिकदेवगत मिथ्यात्वम् । लौकिकगुरुगत त्वेवम्-लौकिकगुरूणां ब्राह्मणतापसादीनां नमस्कारकरण ब्राह्मणाग्रे पाडण (पगे लागु) इति तापसाद्यग्रे ओं नमः शिवायेति भणनादि च १ मूलाश्लेषादिजाते बाले विप्रोक्तक्रियाकरण २ विप्रादीनां कथाश्रवण ३, तेभ्यो गोतिलतैलादिदान भोजनादिदान च ४ तेषां गृहेषु बहुमानार्थं गमनादि च ५ । लोकोत्तरदेवगत तु परतीर्थिकसङ्गृहीतजिनबिम्बार्चनादि समस्तयश्रीशान्तिनाथपार्श्वनाथादिप्रतिमाणामिहलोकार्थं यात्रोपयाचितमाननादि च ३, लोकोत्तरगुरुगत च लोकोत्तरलिङ्गेषु पार्श्वस्थादिषु च गुरुत्वबुद्ध्या वन्दनादि गुरुस्तूपादावैहिकफलार्थं यात्रोपयाचितादि च ४, ननु यथा वैद्यादयो व्याधिप्रतीकारार्थं धनभोजनवसनप्रदाना विना बहुमन्यन्ते तथा सम्यग्भावयक्षयक्षिण्यादीनामप्यैहलौकिकफलार्थं पूजोपयाचितादौ को दोषः ?, मिथ्यात्व हि सदा स्यायदि मोक्षप्रदोऽयमिति देवत्वबुद्ध्याऽऽराध्येत, यदाहुः-"अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरौ च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च, मिथ्यात्व तद्विपर्ययात् ॥ १ ॥" श्रूयते च विशुद्धदर्शनसम्यक्त्वरावणकृष्णश्रेणिकाभयकुमारादयोऽपि शत्रुजयपुत्रप्राप्त्याद्यैहिककार्ये मिथ्यादेवताद्याराधन कृतवन्त इति, तत्रैहलोकार्थं यक्षाद्याराधनेऽपि किं नाम मिथ्यात्वं ?, सत्यं, तत्त्ववृत्त्याऽदेवस्य देवत्वबुद्ध्याऽऽराधने एव मिथ्यात्वं तथाऽपि यक्षाद्याराधन-

मिहलोकार्थमपि श्रावकेण वर्जनीयमेव, प्रसङ्गादनेकदोषसम्भवात्, प्रायो हि जीवा मन्दबुद्धयः सम्प्रति विशिष्य, ते चैवं विमृशन्ति—यद्यनेन विशुद्धसम्यक्त्वेन महात्मना यक्षाद्याराधनं विधीयते तदा नूनमयमपि देवो मोक्षप्रदतया सम्यगाराध्य इत्यादिपरम्परया मिथ्यात्ववृद्धिस्थिरीकरणादिप्रसङ्गः, तथा चैहिकफलार्थमेव यक्षाद्याराधकस्यापि प्रेत्य बोधिदुर्लभं स्यात्, उक्तञ्च—"अन्नेसिं सत्ताणं मिच्छत्तं जो जणेइ मूढप्पा। सो तेण निमित्तेण न लहइ बोहिं जिणाभिहिअं ॥ १ ॥" रावणकृष्णादिभिश्च तत्समयेऽर्हद्धर्मस्येतरधर्मेभ्योऽतिशायितया सर्वप्रतीतत्वेनापवादपदे यदि किञ्चिद्विद्याराधनादि कृतं तदाऽपि तदालम्बनग्रहणं नोचितं, यतः—"जाणिअ मिच्छदिट्ठी जे पवणालंबणाइ घिप्पंति। जे पुण सम्मद्दिट्ठी तेसिं पुणो चडइ पयडीए ॥ १ ॥" आवश्यकनिर्युक्त्याद्युक्तं भद्रबाहुस्वामिना—"तत्थ समणोवासओ पुव्वामेव मिच्छत्ताओ पडिक्कमइ सम्मत्तं उवसंपज्जइ, नो से कप्पइ अज्जप्पभिइं अन्नउत्थिए वा अन्नउत्थियदेवयाणि वा अन्नउत्थियपरिग्गहिआणि वा अरिहंतचेइआणि वा वंदित्तए वा नमंसित्तए वा पुव्विं अणालत्तेणं आलवित्तए वा संलवित्तए वा, तेसिं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा दाउं वा अणुप्पयाउं वा, नन्नत्थ रायाभिओगेणं गणाभिओगेणं बलाभिओगेणं देवयाभिओगेणं गुरुनिग्गहेणं वित्तीकंतारेणं"मिति, 'पुव्विं अणालत्तेणं'ति पूर्वमनालप्तेन सता सम्भ्रमं लोकापवादभीरुतया कीदृशस्त्वमित्यादि वार्तामात्रमित्युक्तं तद्वृत्तौ। गुरुसमक्षं सम्यक्त्वालापकोऽप्यनयैव रीत्योच्चार्यते, ततो निर्वाहयितुमपि तथैव युज्यते, नन्वेवं तर्हि विप्रादीनामशनादि न दातव्यमेवेत्यागतं, तथा च चिरप्रसक्तदानस्यापि

निषेधे कथं न लोकविरुद्धत्वापभ्राजनादिदोषः ?, उच्यते, पात्रबुद्ध्या तेषां न देयमेव, तथाऽर्हता दययौचित्यादिदान तु न क्वापि निषिध्यते, यदुक्त राजप्रश्नीयोपाङ्गे प्रदेशीनृपस्य नव्यार्हद्धर्मप्रतिपत्त्यनन्तरं शिक्षावसरे केशिगणधरेण—"मा ण तुम पएसी ! पुव्वं रमणिज्जे भवित्ता पच्छा अरमणिज्जे भविज्जासि" त्ति, श्रीमलयगिरिकृततद्वृत्तिर्यथा—'मा ण तुम पएसी' त्यादिग्रन्थस्याय भावार्थः—पूर्वमन्येषां दात्रा भूत्वा सम्प्रति जिनधर्मप्रतिपत्त्या तेषामदात्रा न भाव्यम्, अस्माकमन्तरायस्य जिनधर्मोपभ्राजनस्य च प्रसक्ते"रिति ततो यथोक्त मिथ्यात्व सर्वं वर्ज्यं, तदुक्त दर्शनशुद्धिप्रकरणे—"दुविह लोइअमिच्छ देवगय गुरुगय मुणेअव्व । लोउत्तरपि दुविह देवगय गुरुगयं चेव ॥१॥ चउभेअं मिच्छत्त तिविह तिविहेण जो विवज्जेइ । अकलंक सम्मत्त होइ फुड तस्स जीवस्स ॥ २ ॥" त्रिविध त्रिविधेनेत्यत्र भावनामेवमाहुः—"एअं मणतरुत्तं मिच्छ मणसा न चिंतइ करेमि । सयमेसो व करेऊ अन्नेण कए व सुट्ठु कय ॥ १ ॥ एव वाया न भणइ करेमि अण्ण च न भणइ करेहि । अन्नकयं न पसंसइ न कुणइ सयमेव काएण ॥२॥ करसन्नमसुइत्तेवाइएहिं नय कारवेइ अण्णेण। अण्णकय न पसंसइ अण्णेण कए व सुट्ठु कयं ॥३॥" अथवा मिथ्यात्वं पञ्चविधं, यदाह—"आभिग्गहिअं अणभिग्गहं च तह अभिनिवेसिअं चेव। संसइअमणाभोग मिच्छत्तं पचहा एअं ॥ १ ॥" आभिग्रहिकं पापण्डिनां स्वस्वशास्त्रनियन्त्रितविवेकालोकानां परपक्षप्रतिक्षेपदक्षाणाम् १, अनाभिग्रहिक प्राकृतजनानां सर्वे देवा वन्द्या न निन्द्याः, एवं सर्वे गुरवो धर्माश्चाराध्या इति २, आभिनिवेशिक (तेषां ये) यथास्थितवस्तु जानन्तोऽपि दुरभिनिवेशविप्लावितमतयो, गोष्ठामाहिलादेरिव ३, सांशयिक

देवगुरुधर्मेष्वयमय वा सत्य इति सदापानस्य ४, अनाभोगिकं विचारशून्यस्यैकेन्द्रियादेर्वा विशेषज्ञानविकलस्य,
एवं सर्वप्रकारैर्मिथ्यात्वं परिहार्यं । सम्यक्त्वं च सप्तषष्टिभेदैर्विशुद्धं स्यादित्याहुः—चउसद्दहण ४ तिलिंगं ३ दसवि
णय १० तिसुद्धि ३ पंचगयदोस ५ । अट्ठपभावग ८ भूसण ५ लक्खण ५ पंचविहसंजुत्तं ॥ १ ॥ छव्विहजयणा
६ ऽऽगार ६ छब्भावणभाविअं च छट्ठाणं ६ । इअ सत्तट्ठिलक्खणभेअविसुद्धं हु सम्मत्तं ॥ २ ॥ परमत्थसंथवो
खलु १ सुमुणिअपरमत्थजइजणनिसेवा ॥ २ ॥ वावन्न ३ कुदिट्ठीण य वज्जण ४ मिअ चउह सद्दहणं ॥ ३ ॥
परमागमसुस्सूसा १ अणुराओ धम्मसाहणे परमो २ । जिणगुरुवेआवच्चे निअमो ३ सम्मत्तलिंगाइं ॥ ४ ॥
अरिहंत १ सिद्ध २ चेइअ ३ सुए अ ४ धम्मे अ ५ साहुवग्गे य ६ आयरिय । ७ उवज्झाए ८ पवयणे ९
दंसणे १० विणओ ॥ ५ ॥ मणवायाकायाणं सुद्धी सम्मत्तसोहणी तत्थ । मणसुद्धी जिणजिणमयवज्जमसारं
मुणइ लोअं ॥ ६ ॥ तित्थंकरचलणाराहणेण जं मज्झ सिज्झइ न कज्जं । पत्थेमि तस्स न देवविसेसे हि
वयसुद्धी ॥ ७ ॥ छिज्जंतो भिज्जंतो पीलिज्जंतोवि डज्झमाणोवि । जिणवज्जदेवयाणं न नमइ जो तस्स तणुसुद्धी
॥ ८ ॥" शङ्कादयः पञ्च दोषाः प्रागुक्ताः, "पावयणी १ धम्मकही २ वाई ३ नेमित्तिओ ४ तवस्सी अ ५ । विज्जा
६ सिद्धो अ ७ कई ८ अट्ठेव पभावगा भणिआ ॥ ९ ॥ जिणसासणे कुसलया १ पभावणा २ तित्थसेवणा ३
थिरया ४ । भत्ती अ ५ गुणा संमत्तदीवगा उत्तमा पंच ॥ १० ॥ लक्खिज्जइ सम्मत्तं हिययगयं जेहिं ताइं
पंचेव । उवसम १ संवेगो २ तह निव्वेअ ३ णुकंप ४ अत्थिक्क ५ ॥ १ ॥ परतित्थीण तद्देवयाण तग्गहिअचेइआणं

च । अ छव्विहयवहार न कुणइ सा छव्विहा जयणा ॥ १२ ॥ वंदण १ नमंसण वा २ दाणा ३ णुपयाण ४ मसि पओइ । आलाव ५ संलाव ६ पुव्वमणालत्तगो न करे ॥ १३ ॥ रायाभिओगो अ १ गणाभिओगो २, बलाभिओगो अ ३ सुराभिओगो ४। कंतारवित्ती ५ गुरुनिग्गहो अ ६, छ छिंडिआओ जिणसासणंमि ॥ १४ ॥ भाविज्ज मूलमूअ १ दुवारमूअं २ पइट्ठ ३ निहिमूअं ४ । आहार ५ भायण ६ मिम संमत्त चरणधम्मस्स ॥ १५ ॥ अत्थि जिओ १ तह निच्चो २ कत्ता ३ भुत्ता य पुन्नपावाण ४। अत्थि धुवं निव्वाण ५ तस्सोवाओ ६ अ छट्ठाणा ॥ १६ ॥" एषां भेदानां व्याख्या दर्शनसप्ततिकादिभ्यो ज्ञेयेति षष्ठगाथार्थः ॥ ६ ॥

॥ इति श्रीतपागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यश्रीभुवनसुन्दरसूरिविनेयोपाध्याय
रत्नशेखरगणिविरचितायामर्थदीपिकानाम्न्यां श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ
सम्यक्त्वाधिकारः प्रथमः ॥ १ ॥

इदानीं चारित्राचारं प्रतिक्रमिषुः प्रथमं सामान्येनारम्भनिन्दनायाह—

छक्कायसमारंभे पयणे अ पयावणे य जे दोसा । अत्तट्ठा य परट्ठा उभयट्ठा चेव तं निंदे ॥ ७ ॥

षट्कायानां—भू १ जला २ नल ३ वायु ४ वनस्पति ५ त्रस ६ रूपाणां समारम्भे—परितापनादौ, नन्वन्यत्रागमे—"संरंभसमारंभे आरंभंमि तहेव य । मण वयसमाण तु निअत्तिज्ज जयं जई ॥१॥" इत्यादिना संरम्भ

समारम्भारम्भाणां त्रितयमुपात्तमत्र किमिति केवलः समारम्भ एवोपादादे?, उच्यते, मध्यग्रहणे आद्यन्तयोरपि ग्रहणं तुलादण्डस्येवेति न्यायेन समारम्भोपादानात्संरम्भारम्भावप्युपात्तावेव मन्तव्यौ, तत्र संरम्भः–प्राणिवधादिसङ्कल्पः, समारम्भः परितापनादिः, आरम्भः प्राणिप्राणापहारः, तथा चोक्तम्–"संकप्पो संरंभो परितावकरो भवे समारंभो। आरंभो उद्दवओ सव्वनयाण विसुद्धाण ॥ १ ॥" ततस्तेषु त्रिष्वपि ये दोषाः–पापानि न त्वतीचाराः भावेन षट्कायारम्भवर्जनस्याङ्गीकृतत्वादङ्गीकृते चातीचाराभावात् पक्वे (पचने) सति–स्वयं पचने परपार्श्वात्पाचने चशब्दादनुमतौ च, किमर्थम्?–'आत्मार्थं' स्वभोगार्थं 'परार्थं' प्राघूर्णकाद्यर्थम् 'उभयार्थं' स्वपरभोगार्थं चशब्दान्निरर्थकप्रेपादिकृतपचनपाचनादौ च, एवकारः प्रकारेयत्तासूचकः, निरर्थकपाकादि च लोकेऽपि निन्द्य, यथोक्तम्–"पङ्क्तिभेदी वृथापाकी, नित्यं ब्राह्मणनिन्दकः। मृतशय्याप्रतिग्राही, न भूयः पुरुषो भवेत् ॥१॥" ननु 'दुविहे परिग्गहम्मी' त्यनेनारम्भनिन्दा प्रागुक्ता पुनः कस्मादियम्?, उच्यते, तत्र निषिद्धबहुविधारम्भमुद्दिश्यात्र तु स्वनिर्वाहहेतुकारम्भमपि, अत एव तत्र प्रतिक्रमणमुक्तमत्र तु निन्दामात्रमेव, सम्यग्दृशा हि सावद्यारम्भेषु निर्वाहार्थमपि प्रवर्त्तमानेन धिग्मां षट्कायवधादिपापिनमित्यादि हृदि भावनीयं, तथाऽऽह–"छिअए जिणाण आणा चरित्तं मह एरिसं अउन्नस्स। एवं आलप्पाल अवो दूर विसंवयइ ॥ १ ॥" यद्वाऽऽत्मार्थमिति कोऽर्थ?–साधुनिमित्तमशने कृते मम पुण्यं भविष्यतीति मुग्धबुद्धितयाऽऽत्मपुण्यार्थं पाप करोति, परः पितृमातृभ्रात्रादिस्तत्पुण्यार्थं साधुदानाय पाककरणादौ परार्थम्. एवमनयोः पुण्यार्थमुभयार्थं चशब्दाद्द्वेषेण

साधुनियमभङ्गाय कश्चित्पचनादि कृत्वा दत्ते इत्यादिमहः अथवा षट्कायसमारम्भादिव्यपदेनागालितशोधि-तजलेन्धनधान्यभक्षणादिना ये दोषाः कृतास्तांश्च निन्दामीत्यर्थः, श्रावकेण हि त्रसादिरहित संस्कारकसम्यक्-सत्यापनादिविधिना निश्छिद्रवस्त्रगालित जलमिन्धनानि च शुष्काण्यजीर्णान्यशुषिराण्यकीटजग्धानि धान्य-पक्वान्नसुखासिकाशाकस्वादिमपत्रपुष्पफलादीन्यप्यससक्तान्यगर्भितानि सर्वाण्यपि च जलादीनि परिमितानि सम्यक् शोधितान्येव च व्यापार्याण्यन्यथा निर्दयत्वादिना शमसंवेगादिलक्षणसम्यक्त्वलक्षणपञ्चकान्तर्गताया अनुकम्पाया व्यभिचारापत्तेः, तदुच्यते–"परिसुद्ध जलगहण दारुअधन्नाइआण य तहेव। गहिआण य परिभोगो विहीइ तसरक्खणट्ठाए ॥१॥" महाभारतादावपि–"संवत्सरेण यत्पाप, कैवर्त्तस्येह जायते। एकाहेन तदाप्नोति, अपूतजलसङ्ग्रही ॥ १ ॥ त्रिंशदङ्गुलमानं तु, त्रिंशदङ्गुलमायतं। तद्वस्त्रं द्विगुणीकृत्य, गालयेज्जलमापिबेत् ॥२॥ तस्मिन् वस्त्रे स्थितान् जीवान्, स्थापयेज्जलमध्यतः। एवं कृत्वा पिबेत्तोयं, स याति परमां गतिम् ॥३॥" इत्यादि। पृथ्व्यादीनां चागमे जीवत्वमेवमुक्तम्–"अद्दामलगपमाणे पुढविक्काए हवंति जे जीवा। ते जइ सरसव-मित्ता जंबुद्दीवे न मायंति ॥ १ ॥" "एगंमि उदगबिंदुमि जे जीवा जिणवरेहिं पन्नत्ता। ते पारेवय० ॥ १ ॥" इत्यादि, उत्तरमीमांसादावपि–"लूतास्यतन्तुगलिते, ये बिन्दौ सन्ति जन्तवः। सूक्ष्मा भ्रमरमानास्ते, नैव मान्ति त्रिविष्टपे ॥१॥ कुसुम्भकुङ्कुमाम्भोवन्निचितं सूक्ष्मजन्तुभिः। न दृढेनापि वस्त्रेण, शक्यं शोधयितुं जलम् ॥२॥" भगवद्गीतायामपि–"पृथिव्यामप्यहं पार्थ!, वायावग्नौ जलेऽप्यहम्। वनस्पतिगतश्चाहं,सर्वभूतगतोऽप्यहम् ॥१॥

यो मां सर्वगतं ज्ञात्वा, न च हिंस्येत् कदाचन । तस्याहं न प्रणश्यामि, न च मां स प्रणश्यति ॥२॥" वनस्पत्यादीनां सचेतनत्वयुक्तिस्तु प्रागुक्तेति सप्तमगाथार्थः ॥ ७ ॥ अधुना सामान्येन चारित्रातिचारान् प्रतिक्रामति—

पंचण्हमणुव्वयाणं गुणव्वयाणं च तिण्हमइआरे । सिक्खाणं च चउण्हं पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥८॥

'पंचण्हं'ति०, अनु–सम्यक्त्वप्रतिपत्तेः पश्चात् यद्वाऽणूनि–महाव्रतापेक्षया लघूनि व्रतानि अणुव्रतानि, तेषां पञ्चानां मूलगुणभूतानां तथा तेषामेव यानि विशेषगुणकारकाणि दिग्व्रतादीनि त्रीणि गुणव्रतानि तेषां तथा शिष्यस्य विद्याग्रहणवत्पुनः पुनरभ्यसनीयानि चत्वारि सामायिकादीनि शिक्षाव्रतानि तेषां चातिचारानाश्रित्य यद्बद्ध, शेष प्राग्वत्, तत्राणुव्रतानि गुणव्रतानि च प्रायो यावत्कथितानि शिक्षाव्रतानि पुनरित्वरिकाणीत्यष्टमगाथार्थः ॥ ८ ॥ अथ 'यथोद्देशं निर्देशः' इति प्रथममणुव्रतमाह—

पढमे अणुव्वयमी थूलगपाणाइवायविरईओ । आयरिअमप्पसत्थे इत्थ पमायप्पसंगेणं ॥ ९ ॥

'पढमे'त्ति ॥ प्राणिवधो हि २४३ विध स्यात्ः—"भूजलजलणानिलवणबितिचउपंचिंदिएहिं नव जीवा । मणवयणकायगुणिआ हवंति ते सत्तवीसत्ति ॥ १ ॥ इक्कासीई सा करणकारणाणुमइताडिआ होइ । सचिअ तिकालगुणिआ दुन्नि सया हुंति तेआला ॥२॥" यद्वा द्रव्यभावाभ्यां हिंसा चतुर्धा, तत्र द्रव्यतो भावतश्च हिंसा हन्मीति परिणतस्य व्याधस्य मृगवधे १ द्रव्यतो न तु भावत ईर्यासमितस्य साधोः मत्स्यवधे, यदागमः—"उच्चे-

मिसि परिणओ संपत्तीए विमुच्चए वेरा। अयहतोवि न मुच्चइ किलिट्ठभावोऽइवायस्स ॥१॥" त्ति, भावतो न तु द्रव्यतोऽङ्गारमर्दकस्य कीटबुद्ध्याऽङ्गारमर्दने मन्दप्रकाशे रज्जुमहिबुद्ध्या घ्नतो वा ३, न द्रव्यतो न च भावतो मनोवाक्कायैः शुद्धस्य साधोः ४, अन्यथा वा प्राणिवधद्वैविध्यादि, यत उक्तम्–"थूला सुहुमा जीवा संकप्पारंभओ अ ते दुविहा। सवराहनिरवराहा साविक्खा चेव निरविक्खा ॥१॥" अस्या व्याख्या–प्राणिवधो द्विविधः स्थूलसूक्ष्मजीवभेदात्, तत्र स्थूला द्वीन्द्रियादयः सूक्ष्माश्चात्रैकेन्द्रियाः पृथ्व्यादय पञ्च बादरा न तु सूक्ष्मनामकर्मोदयवर्त्तिनः, सर्वलोकव्यापिनस्तेषां वधाभावात् स्वयमायुःक्षयेणैव मरणात्, अत्र च साधूनां द्विविधादपि वधान्निवृत्तत्वाद्विंशतिविशोपका जीवदया, गृहस्थानां स्थूलप्राणिवधान्निवृत्तिर्नतु सूक्ष्मवधात्, पृथ्वीजलादिषु सततमारम्भप्रवृत्तत्वादिति दशविशोपकरूपमर्द्धं गत, स्थूलप्राणिवधोऽपि द्विधा–सङ्कल्पज आरम्भजश्च, तत्र सङ्कल्पान्मारयाम्येनमिति मनःसङ्कल्परूपाद्यो जायते तस्माद्गृही निवृत्तो नत्वारम्भजात्, कृष्याद्यारम्भे द्वीन्द्रियादिव्यापादनसम्भवात्, अन्यथा च शरीरकुटुम्बनिर्वाहाभावात्, एव पुनरर्द्धं गत, जाताः पञ्च विंशोपकाः, सङ्कल्पजोऽपि द्विधा सापराधो निरपराधश्च, तत्र निरपराधान्निवृत्तिः सापराधे तु गुरुलाघवचिन्तन यथा गुर्वपराधो लघुर्वेति, एव पुनरर्द्धे गतेऽस्या द्वौ विंशोपकौ जातौ, निरपराधवधोऽपि द्वेधा–सापेक्षो निरपेक्षश्च, तत्र निरपेक्षान्निवृत्तिर्न तु सापेक्षात्, निरपराधेऽपि वाह्यमानमहिषवृषभहयादौ पाठादिप्रमत्तपुत्रादौ च सापेक्षतया वधबन्धादिकरणात्, ततः पुनरर्द्धे गते सपादो विंशोपक स्थित श्रावकस्य जीवदयायाम्, एवंविधश्राद्धस्य

प्राय प्रथममणुव्रतम् । अथ सूत्रगाथाव्याख्या–प्रथमे सर्वव्रतानां सारत्वादादिमाणुव्रतेऽनन्तरोक्तस्वरूपे स्थूला एव स्थूलका–गमनागमनादिव्यक्तजीवलिङ्गा द्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रिया जीवास्तेषां प्राणा इन्द्रियादयस्तेषां सङ्कल्पतोऽस्थिचर्मनखदन्ताद्यर्थमतिपातो–विनाशो हिंसेत्यर्थः, उक्तं च–"पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्वासनिःश्वासमथान्यदायुः । प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥" यद्वा स्थूलकप्राणा द्वीन्द्रियादयस्तेषामतिपातः स्थूरको–बादररूपलक्षणत्वाद्वाऽपरो द्वीन्द्रियादिप्राणानामतिपातः स्थूरकप्राणातिपात इति वा तस्य विरतिः–निवृत्तिस्तस्याः, अत्र गम्यमपि पञ्चमी, ततः प्राणातिपातविरतिमाश्रित्य यदाचरितं वक्ष्यमाणं वधबन्धादिकमसाध्वनुष्ठितम्, अथवा प्राणातिपातविरतेः सकाशात् 'आयरिअ'त्ति आर्षत्वात्पाठान्तराद्वा यदतिचरितमतिक्रान्तमतिक्रमादिना मालिन्यं कृतमितियावत् वधबन्धाद्याचरणं कोपमानाद्युपशान्त्यै प्रथास्तेऽपि भावे स्यात्, यद्वाऽतिचरितम्–अन्यत्र गमनं तत्र देशविरतेः सर्वविरतावपि स्यात् न च तस्यातिक्रमणार्हमित्याह–अप्रशस्ते–क्रोधादिनौदयिकभावे सति, वधादयो ह्यतिचाराः क्रोधाद्यप्रशस्तभाव एव स्युः, मृषावादादिद्वारेणाप्याद्यव्रतातिचारः संभवेद्यथा स्नेहपरीक्षार्थं देवेन रामो मृत इत्युक्त्या लक्ष्मणस्मृतौ, कुमारपालेन कौतुकादेव नाणकापहृत्या मूषकमृतौ वा तत्र द्वितीयव्रतादौ प्रतिक्रम्य तद्व्यपोहायाह–'इत्थ'त्ति अत्रैव प्राणातिपाते प्रमादप्रसङ्गेन, तत्र प्रमादाः पञ्च, यदाह–"मज्जं १ विसय २ कसाया ३ निद्दा ४ विगहा ५ य पञ्चमी भणिआ । एए पंच पमाया जीवं पाडंति संसारे ॥ १ ॥" अष्टौ वा प्रमादाः, यदाहुः–"अन्नाण १ संसओ चेव २,

मिच्छनाणं तहेव य ३। रागो ४ दोसो ५ मइब्भंसो ६, धम्ममि य अणायरो ७॥ १॥ जोगाणं दुप्पणीहाणं ८, पमाओ
अट्ठहा भवे। संसारुत्तारकामेण, सव्वहा वज्जिअव्वओ॥२॥" तेषु प्रकर्षेण संजननं-प्रवर्तनं प्रसङ्ग: प्रमादस्य प्रसंगः
प्रमादप्रसङ्गस्तेन कषायविषयादिप्रमादप्रसङ्गेनैव हि प्रायो जीवा व्रतान्यतिचरन्ति, प्रमादप्रसङ्गश्च श्रुतकेवलि-
नामप्यनर्थहेतुः, किं पुनरन्यस्य ?, भणितं च-"चउदसपुव्वी आहारगा य मणनाणि वीअरागावि । हुंति पमा
यपरवसा तयणंतरमेव चउगइआ ॥ १ ॥" श्रीआचाराङ्गेऽपि-"पमत्तस्स सव्वओ भयं अप्पमत्तस्स न कुतोवि
भयं" प्रमादग्रहणं चात्रोपलक्षणं तेनाकुट्टिदर्पादिभिरपि यदाचरितमित्यप्यभ्यूह्यं, तत्राकुट्टि उपेत्य प्रतिषिद्धा-
चरणोत्साहात्मकः सङ्कल्पः दर्पो-वल्गनधावनादिउन्मत्तता, उक्तमपि-"आउट्टिया उवेचा दप्पो पुण होइ
वग्गणाईओ । कंदप्पाइ पमाओ कप्पो पुण कारणे करणं ॥ १ ॥" उन्मत्ततया च वल्गनधावनादौ हयशकटा-
देरौत्सुक्यखेटनादौ च मुधैव पञ्चेन्द्रियवधात्मोपघातादिरपि दोषः, एवं यदाचरितं तन्निन्दामीति गम्यं, पश्चा
ऽत्राचरितमित्येवोक्तं तत्प्रतिक्रमणं स्वभेतनगाथया व्यक्तिदर्शनपूर्वं करिष्यतीति नवमगाथार्थः ॥ ९ ॥ इदानीं
यदाचरितं तदेव व्यक्त्या दर्शयति—

वह १ बंध २ छविच्छेए ३ अइभारे ४ भत्तपाणवुच्छेए ५। पढमवयस्सऽइआरे पडिक्कमे देसिअं सव्व ॥१०॥

'वहबंधे'ति 'वधो व्यधो वा' चतुष्पदादीनां निर्दयताडनं १, 'बन्धो' रज्ज्वादिभिर्गाढनियन्त्रणं २, छविः-शरीर

त्वग् वा तस्याश्छेदश्छविच्छेदः कर्णनासिकागलकम्बलपुच्छादिकर्त्तनमित्यर्थः ३, 'अतिभारः' शक्त्यनपेक्षं गुरुभारारोपणं ४, 'भक्तपानव्यवच्छेदः' अन्नपाननिषेधः ५, सर्वत्र क्रोधादिप्रबलकषायोदयादिति व्याहार्यं, अन्यथाऽतिचारत्वानुपपत्तेः, आद्येन विनयादिशिक्षार्थं पुत्रादीनामपि सापेक्षतया वधबन्धाद्याचरणात्, यच्चाणाक्यः–"लालनाद्बहवो दोषास्ताडनाद्बहवो गुणाः । तस्मात्पुत्रं च शिष्यं च, ताडयेन्नतु लालयेत् ॥ १ ॥" एवं पञ्चविधे प्रथमाणुव्रतस्यातिचारे सति यद्वधमित्यादि तथैव, अत्र चावश्यकचूर्णियोगशास्त्रवृत्त्याद्युक्तो विधिरयं–प्रथमं तावद्भीतपर्षदैव श्रावकेण भाव्यं, यथा पुत्रादयः कर्मकरादयश्च दृष्टिदर्शनादिमात्रेणैव भीताः सम्यक् प्रवर्त्तन्ते, सम्भवे च सति दासादिद्विपदा गवादिचतुष्पदाश्च त एव संग्राह्या ये वधबन्धादि विनाऽपि मर्यादया तिष्ठन्ति स्वस्वकार्याणि च कुर्वते, तथा सम्भवाभावेऽपि सापेक्षतयैव वधबन्धादि करोति, नत्वन्यथा, तत्र वधो मर्माणि मुक्त्वा लताचर्मकादिना सकृद्द्विर्वा १, बन्धश्च प्रलम्बदामग्रन्थिना शिथिलेनैव यथा बद्धानामप्यङ्गानि समवीचाराणि स्युः, प्रदीपनादौ च सद्य एव छोटनादि स्यात् २, छविच्छेदस्तु रक्तगडुप्रभृतिविकारेऽपि सदयत्वेनैव युज्यते ३, द्विपदादिभारवाहनेन पुनर्याऽऽजीविका सा श्रावकेण मुक्तप्रवृत्त्या वर्जनीया, बहुदोषत्वात्, अन्यजीविकोपायाभावेऽपि द्विपदो यावन्तं भारं स्वयमुत्क्षिपत्यवतारयति च तावन्तमेव वाह्यते, चतुष्पदस्य तु यथाशक्ति भारः किञ्चिदून क्रियते, हलशकटादिभ्योऽन्नपानाद्युचितवेलायां चासौ मुच्यते ४, तथाऽन्नपानादिनिषेधोऽपराधकारिणोऽपि तवाद्य भोजनं न दास्यते इत्यादि वचसैवोच्यते न तु क्रियते जातु

क्रियते तदाऽपि न भोजयित्वैव स्वयं भुञ्जीत, रोगादिना त्वर्थं पुनरुपवासाद्यपि कारयेत्, किं बहुना ?, यथा मूलगुणस्याऽहिंसाणुव्रतस्य मालिन्यं न स्यात्तथा यतितव्यम् ५, एवं चौर्यादिमहाऽपराधकारिणोऽपि वधबन्धादि सापेक्षतयैव श्राद्धस्य युज्यते, नतु निर्दयतया, यदुक्तम्-"वहमारणअब्भक्खाणदाणपरधणविलोवणाईणं । सव्वजहन्नो उदओ दसगुणिओ इक्कसि कयाणं ॥ १ ॥ तिव्वयरे अ पओसे सयगुणिओ सयसहस्सकोडिगुणो । कोडाकोडिगुणो वा हुज्ज विवागो बहुतरो वा ॥ २ ॥" बहुकछागोरूपक्ष्यादिबहुदोषहेतुमहिष्यजादिसङ्ग्रहं च वर्जयेदिति, वधबन्धादिग्रहणं चोपलक्षणं तेन क्रोधादिना हिंसादिहेतुमन्त्रतन्त्रौषधप्रयोगादयोऽन्येऽप्यतिचार-तयाऽत्र व्रतेऽवगन्तव्याः । परः आह-अङ्गीकृतायाः प्राणातिपातविरतेरखण्डितत्वाद्वधबन्धादिविरतेश्च श्राद्धेनानङ्गीकृतत्वात्कथं वधादीनामतिचारता ?, उच्यते, प्राणातिपाते प्रत्याख्याते परमार्थवृत्त्या निरपेक्षवधबन्धादयोऽपि प्रत्याख्याता एव, प्राणातिपातहेतुत्वात्तेषां, एवं चेत्तर्हि वधादिकरणे व्रतभङ्ग एव नातिचारो, नियमस्यापालनात्, नैवं वादीः, यतो द्विविधं व्रतम्-अन्तर्वृत्त्या बहिर्वृत्त्या च, तत्र यदा कोपाद्यावेशान्निरपेक्षतया वधादौ प्रवर्त्तते तदा जातु न म्रियते तेन निर्दयत्वान्निरपेक्षत्वाच्च व्रतमन्तर्वृत्त्या भग्नं, हिंसाया अभावाच्च बहिर्वृत्त्या पालितं, ततो देशस्य भङ्गाद्देशस्य पालनाच्चातिचारव्यपदेशः, तदुक्तम्-"न मारयामीतिकृतव्रतस्य, विनैव मृत्युं क इहातिचारः ? । निगद्यते यः कुपितो वधादीन्, करोत्यसौ स्यान्नियमेऽनपेक्षः ॥ १ ॥ मृत्योरभावान्नियमोऽस्ति तस्य, कोपाद्दयाहीनतया तु भग्नः । देशस्य भङ्गादनुपालनाच्च, पूज्या अतीचारमुदाहरन्ति ॥ २ ॥" पञ्चाऽनाभो

गसहसाकारादिना प्राणव्यापातातिक्रमादिना या सर्वत्रासीचारता विज्ञेया, तत्रानाभोगः—असावधानता सह-
साकारः—अविमृश्यकारित्वम्, आह च—"पुव्व अपासिऊण छूढे पायंमि ज पुणो पासे । न य तरइ नियत्तेउं पायं
सहसाकरणमेअं ॥ १ ॥" एतच्च सर्वव्रतादिधर्माणां रहस्यभूतं, यतः—"धम्माण रक्खट्ठा कीरंति वइओ जह
सहेयस्स । परमयपरक्खणट्ठा कीरंति वयाइं सेसाइं ॥ १ ॥ किं ताए पढिआए पयकोडीए पलालभूआए ? ।
जं इत्तिअं न नायं परस्स पीडा न कायव्वा ॥ २ ॥ किं सुरगिरिणो गरुअं जलनिहिणो किं व हुज्ज गम्भीरं ? ।
किं गयणाओ विसालं को(उ) अहिंसासमो धम्मो ? ॥३॥" इतिहाससमुच्चयेऽपि—"सर्वे वेदा न तत्कुर्युः, सर्वे यज्ञाश्च
भारत ! । सर्वे तीर्थाभिषेकाश्च, यत्कुर्यात् प्राणिनां दया ॥ १ ॥" महाभारतादावपि—"यो दद्यात् काञ्चनं मेरुं,
कृत्स्नां चैव वसुन्धराम् । एकस्य जीवितं दद्यान्न च तुल्य युधिष्ठिर ! ॥ १ ॥" इत्यादि, तथा—"शतेषु जायते
शूरः, सहस्रेषु च पण्डितः । वक्ता शतसहस्रेषु, दाता भवति वा न वा ॥ १ ॥ न रणे निर्जिते शूरो, विद्यया न
च पण्डितः । न वक्ता वाक्पटुत्वेन, न दाता धनदायकः ॥ २ ॥ इन्द्रियाणां जये शूरो, धर्मं चरति पण्डितः ।
सत्यवादी भवेद्वक्ता, दाता भूताभयप्रदः ॥ ३ ॥" अभयदाता च स एव यो यूकालिक्षादिक्षुद्रजन्तूनपि न
दुनोति, उक्तञ्चेतिहाससमुच्चयादौ—"यूकामत्कुणदंशादीन्, ये जन्तूंस्तुदतस्तनुम् । पुत्रवत्परिरक्षन्ति, ते नराः
स्वर्गगामिनः ॥ १ ॥ अमेध्यमध्ये कीटस्य, सुरेन्द्रस्य सुरालये । समाना जीविताकाङ्क्षा, समं मृत्युभयं द्वयोः
॥ २ ॥" दयां विना च सर्वेऽपि धर्मा निष्फलाः, पञ्चाग्निसाधककमठतापसादीनामिव, यतः—"भवमरणं च

तुसखण्ड च गयमकर्ण च सर्वमपि । कासकुसुम च यवगाहम च विहल इमीह विणा ॥ १ ॥ कृपानदीमहातीरे, सर्वे धर्मास्तृणाङ्कुराः । तस्यां शोषमुपेतायां, कियन्नन्दन्ति ते पुनः ? ॥ २ ॥" एवं सति ये वदन्ति–यज्ञादौ हिंसा धर्माय भवति, वेदविहितत्वादेवपूजादिवदित्यादि, तत्सर्वं प्रलापमात्रमेवेत्यवगन्तव्यं, हिंसायाः सर्वत्र गर्हितत्वात्, यदि च हिंसातोऽपि धर्मस्तदा विषादप्यमृतोद्भवः कृशानोरपि शीतलजलप्रभवः सर्पवक्त्रादपि सुधारसोद्गारः खलमुखादपि सम्यक् परगुणोद्गारः क्षाराम्भोधेरपि स्निग्धदुग्धपूरप्रसरः कर्दमादपि कर्पूरप्रकरप्रादुर्भावादि, कदाचिद्दैवताविसान्निध्यादेवविधान्यपि घटन्ते न पुनर्हिंसातो धर्मसम्भवः कथमप्युपपत्तिपदवीमवगाहते, यतः–"अहिंसासम्भवो धर्मः, स हिंसातः कथं भवेत् ? । न तोयजानि पद्मानि, जायन्ते जातवेदस ॥ १ ॥" निषिद्धा च परसमयेऽपि यज्ञहिंसा, यदाहुस्त एव–"अग्नीषोमीयमिति या, पश्वालम्भनकारिका । न सा प्रमाणं ज्ञातॄणां, भ्रामिता(का)सा सतामिह ॥ १ ॥ यावन्ति पशुरोमाणि, पशुगात्रेषु भारत ! । तावद्वर्षसहस्राणि, पच्यन्ते पशुघातकाः ॥ २ ॥ अन्धे तमसि मज्जामः, पशुभिर्ये यजामहे । हिंसा नाम भवेद्धर्मो, न भूतो न भविष्यति ॥ ३ ॥" अथ यज्ञे हताः प्राणिनः स्वर्गं प्रयान्ति ततो यज्ञहिंसा न दोषायेति, तदप्युन्मत्तप्रलपितं, यतः कोऽत्र प्रत्ययो ? यद्यज्ञे हताः स्वर्गं यान्तीति, तेषां हि तथा कुमरणसम्भवे महार्त्तरौद्रदुर्ध्यानेन प्रत्युत दुर्गतिरेव सम्भविनी, तथा चात्र धनपालपण्डितसम्बन्ध –अन्यदा श्रीभोजे मृगयागते कविभिर्नृपव्यावर्णने क्रियमाणे धनपालपण्डितः प्राह–"रसातलं यातु यदत्र पौरुषं, कुनीतिरेषाऽशरणो ह्यदोषवान् । महन्यते

पङ्गुलिनाऽतिदुर्बलो, हहा ! महाकष्टमराजकं जगत् ॥ १ ॥ वैरिणोऽपि हि मुच्यन्ते, प्राणान्ते तृणभक्षणात् । तृणाहाराः सदैवैते, हन्यन्ते पशवः कथम् ? ॥ २ ॥" इति श्रुत्वा स जातकरुणरसः श्रीभोजो नियमितमृगया व्यसनः पुरं प्रत्यागच्छन् यज्ञस्थाने स्तम्भनियन्त्रितं छागं दीनं दृष्ट्वा किमेष विग्रवीतीति पप्रच्छ, पण्डितधन पालः प्राह–स्वामिन् ! मरणभयात्त छाग एवं वक्ति–"नाहं स्वर्गफलोपभोगतृषितो नाभ्यर्थितस्त्वं मया, सन्तुष्टस्तृणभक्षणेन सततं साधो ! न युक्तं तव । स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो, यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभिः पुत्रैस्तथा बान्धवैः ?॥ १ ॥" राज्ञा किमेतत् ? इति पृष्टः पुनराह–"यूपं छित्त्वा पशून् हत्वा, कृत्वा रुधिरकर्दमम् । यद्येवं गम्यते स्वर्गे, नरके केन गम्यते ? ॥ १ ॥ सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः, प्राणाश्च समिधो मम । अहिंसामाहुतिं दद्यादेष यज्ञः सनातनः ॥ २ ॥" शुकसंवादोक्तमिव श्रुत्वा श्रीभोजेनाप्यनुमतं, श्रीहर्षमहाकविनाऽपि यज्ञे हिंसा दोषहेतुर्वर्णिता, यन्नैषधे द्वाविंशे सर्गे पञ्चसप्ततितमं वृत्तम्–"इज्येव देवव्रजभोज्यमब्धिं, शुद्धां सुधादीधितिमण्डलीयम् । हिंसां यथा सैव तथाऽङ्कमेषा, कलङ्कमेकं मलिनं बिभर्ति ॥१॥" यज्ञहिंसायां रुद्रशर्मविप्रदृष्टान्तः–यथा तत्पुत्रेण यज्ञार्थं छागे नीयमाने ज्ञानिना सोमसुनिनोक्तं–"सइ लणाविअ तइं छगल ! तइं आरोविअ रुक्ख । इमजि पवत्तिअ जन्न इह काइ बुम्बइ मुरुक्ख । ॥ १ ॥" इदं श्रुत्वा छागस्य जातिस्मरणं, साधुनोक्तं–रुद्रशर्मा छागवधकस्य पिताऽभूत्तेनैव सरः खानितं पाली वृक्षा रोपिताः प्रतिवर्षं छागवधेन यज्ञः प्रवर्तितः, रुद्रशर्मा मृत्वा छागो जातः, पुत्रेण पञ्चसु भवेषु यज्ञे हतः, एष षष्ठो भवः, सम्प्रत्येत

स्याकामनिर्जरया जात जातिस्मरण पुत्र प्रति कथयत्यस्ति-पुत्र ! किं मां मारयसि ?, तव पिताऽहं, यदि न प्रत्येषि तदाऽभिज्ञानं पश्य, ततश्छागेन गृहान्तर्निधानस्थान दर्शितं, तत्र निधाने लब्धे प्रत्ययो जातः, सर्वैर्दयाधर्मः प्रपन्नः, तस्मात्सर्वथा हिंसा वर्ज्या, एतद्व्रतफलं चैवमाहुः-"जं आरुग्गमुदग्गमप्पडिहय आणेसरत्तं फुडं, रूवं अप्पडिरूवमुज्जलतरा कित्ती धणं जुव्वणं । दीहं आउ अवंचणो परिअणो पुत्ता सुपुण्णासया, तं सव्वं सचराचरम्मिवि जए नूणं दयाए फलं ॥ १ ॥" एतस्यानङ्गीकारेऽतिचारे वा पङ्गुताकुणिताकुष्ठाविसहारोगवियोगशोकापूर्णायुर्दुःखदौर्गत्यादिफलं, यत-"पाणिवहे वट्टंता भमंति भीमासु गब्भवसहीसु । संसारमण्डलगया नरगतिरिक्खासु जोणीसु ॥ १ ॥" इति दशमगाथार्थः ॥ १० ॥ एतद्वृत्ते हरिबलधीवरकथा—

कल्पलतिकेव कल्पितमनल्पमल्पाऽपि कल्पयत्यचिरात् । जीवदयाऽत्रापि भवे कैवर्त्तकहरिबलस्येव ॥ १ ॥
यद्वा—अपि सुकरं नियमवरं विधुरेऽप्याराधयञ्जनन्यमनाः । प्राप्नोति फलं धीवरहरिबलवत्सद्भवेऽप्यतुलम् ॥ २ ॥
तथाहि—कलपत्काञ्चनकमलाम्बुधेः स चकास्ति काञ्चनाचलवत् । काञ्चनपुरं पुरं सज्जनमानन्दि सुमनःश्रि ॥ ३ ॥
नृपतिर्वसन्तसेनस्तत्रासीत्त्रासितारिनृपसेनः । कान्ता वसन्तसेना मेनारूपेण तस्य पुनः ॥ ४ ॥ निरपत्ययोस्त
योरथ पृथुगुणपात्रं सुता वसन्तश्रीः । युवजनमनस्सु मावे मूर्त्तेवासीद्वसन्तश्रीः ॥ ५ ॥ तस्याः प्रियमयिष्णोः
प्रभविष्णोः सुरपुरन्ध्रिरूपजये । नाप काऽप्यनुरूपं वरं पिता कश्चिदनुपमानम् ॥६॥ इतश्च—तिमिजालजालपातन-
निष्णातः प्रत्यहं प्रकृतिभद्रः । हरिबलनामा कश्चित् कैवर्त्तस्तत्र वसति स्म ॥ ७ ॥ भार्याऽनार्याधुर्या तस्य च

तस्यामिचा प्रचण्डेति । स तु तन्नीतो नित्योद्विग्नः स्वप्नेऽपि नाप सुखम् ॥ ८ ॥ यतः—"कुग्रामवासः कुनरेन्द्र
सेवा, कुभोजनं क्रोधमुखी च भार्या । कन्याबहुत्वं च दरिद्रता च, षड् जीवलोके नरका भवन्ति ॥ ९ ॥"
मुनिमेकं सोऽन्येद्युर्नद्यास्तीरे निरीक्ष्य नमस्कृतवान् । मुनिना किञ्चिद्धर्मं वेत्सीत्याक्षिप्त आख्यच्च ॥ १० ॥ स्वकु-
लाचारो धर्मः को वा धर्मस्ततः परः परम ! । आराधयामि तं पुनरनुदिनमेकाग्रचित्ततया ॥ ११ ॥ मुनिरूचे
मूढधियां वचनमिदं युज्यते न विज्ञानाम् । कुलमार्गे धर्मश्चेद्धर्मेनाम्नाऽपि तत्सदृशम् ॥ १२ ॥ किञ्च—व्याधिव्यथा-
स्यपुर्नयपुर्मगताद्दुःस्थितादि पितृचरितम् । नैव त्याज्यं तनयैः स्वकुलाचारैककथितनयैः ॥१३॥ तस्मान्न कुलाचारो
धर्मः स्यात् किन्तु जन्तुरक्षादिः । तत्रापि जन्तुरक्षा दक्षा न्यक्षार्थितप्रथने ॥ १४ ॥ प्रणिहन्ति हन्त ! सतत
दुरन्तदुरितोत्थदुःखसन्ततीः । एकाऽप्यनेकरूपा सद्यः सिद्धीव जीवदया ॥ १५ ॥ दुःखाद्विग्नो यदि २ छवि
सौख्यमिलाषुकश्चासि । धीवर ! वरगुणधीवर ! जीवकृपायां यतस्व तदा ॥ १६ ॥ स प्राह प्रतिबुद्धः सत्य धर्मो
दयैव किन्तु कुतः ? । कैवर्तकुले सा स्यान्मद्गृहे पक्षिमोज्यमिव ॥ १७ ॥ स्वपिरात्म्यपदक्षमश्चेद्विधिक कर्तुं
कुरुष्व तद्दिवम् । जाले प्रथम पतितो मत्स्यो मोच्यस्त्वया जीवन् ॥ १८ ॥ एतावानपि नियमः सम्यक् प्रतिपा-
लितो यदाङ्कुरवत् । सद्भावनाम्बुसिक्तः फलिताऽनन्तैः फलैरतुलैः ॥ १९ ॥ सुकरत्वात्स नियमं मुदितः स्वीकृत्य
स सद्गुरुकृते । गत्वा सरित्सकान्तर्जालं चिक्षेप साक्षेपम् ॥ २० ॥ तस्मिंश्च कश्चन महान् मीनः पीनः पपात
तत्कालम् । तस्मै प्रवर्शयन्निव नियमफलं सुविपुलं पुरतः ॥ २१ ॥ लोभक्षोभमपसर निरुध्य नियमाभिबध्य

तत्कण्ठे । तेनाभिज्ञानकृते कपर्दिकां सपदि मुमुचे सः ॥ २२ ॥ निर्भयतयेव पुनरपि स एव पतितोऽप्यमोचि
तेनैवम् । स्थानान्तरेऽपि सन्ध्यावध्यपि पतितश्च मुक्तश्च ॥२३॥ अनुशयकथाऽपि न तथाऽपि तस्य नियमे दवाश
यस्यासीत् । प्रतिपन्नविधौ विधुरेऽप्यधीरतां यान्ति न हि धीराः ॥२४॥ सायसमये स महासिमिर्विमुक्तस्तमुक्त
वाशरयाञ्च । साहसिक! साहसात्ते तुष्टोऽस्मीष्ट वृणीष्व वरम् ॥२५॥ अयमप्यतिविस्मयमयहृदयस्तमुवाच साच
मिति मतिमान् । मत्स्योऽसि मत्स्य! किं त्वं त्रासयसि मत्स्योऽप्यथाभिवधे ॥ २६ ॥ मा मां मत्स्य शासीर्मोऽव
शासीश्च यदहमुपधिसुरः । अवधार्याऽसक्ततया पर्यैक्षिपि ते नियमकक्षाम् ॥ २७ ॥ गृह्णन्ति नैव नियम केचि
द्गृह्णन्ति निर्वहन्ति न च । गृह्णन्ति निर्वहन्ति च ते केचित् पश्चपाः पुरुषाः ॥२८॥ अपि मात्स्यिकस्य दृढता तवेष्य
तुष्टोऽस्मि किं ददे तुभ्यम्? । तेनेत्युक्तः स मुदाऽववदापदि सपदि मां रक्षेः ॥ २९ ॥ प्रतिपद्य तथा सद्यस्तिरो
ऽभवद्देवता स तु तमीं ताम् । मत्स्यालाभाद्भार्याभीतोऽस्याद्दाक्षदेवकुले ॥३०॥ तत्र स्थितश्च दध्यौ धिगहोऽप्यप
धीवरः कथमिवाहो? । प्राग् मे नियमः समभूत् फलेग्रहिश्चक्रिशालिरिव ॥ ३१ ॥ अप्येकजीवदयया मया
रपात् प्रापि निर्जरस्य वरः । यदि कुर्वे सर्वेष्वपि दयां तदा चेद कः किं स्यात्? ॥ ३२ ॥ मूर्धन्या धन्यानां तयेव
ये घ्नन्ति जातु नहि जन्तून् । निर्मन्तुजन्तुघातननिरत सतत पुनर्धिग् माम् ॥ ३३ ॥ तन्निर्वहामि कथमपि यथो
पयिकेन केनचित्कथन । तर्हि कृतमकृतहिंसां जहामि हिंसां विपलमावत् ॥ ३४ ॥ दृष्टैहिकधर्मफलो भवभङ्गु-
तिर्भविष्यभवोऽसौ । चिन्तयति यावदेवं तावदभूत् शृणुत तद्वोः! ॥ ३५ ॥ एकः प्राग् नृपसुतया गवाक्षग

तया तयाऽन्यदा पथि यान्। इभ्यात्ममूर्न्यरूप्यत हरिरूपः श्रीहरिबलाह्वः ॥ ३६ ॥ सपोऽनुरागसागरमग्न-
लग्ना तदास्युपाये सा। कथन कथञ्चन तेमालिनीष नलिनेन समगंस्त ॥३७॥ वनितास्वभावसुलभैर्व्यामोहकरै-
रिवोपचैर्धूर्त्ता। झटिति पडुचाटुकारैस्तं च व्यामोहयामास ॥ ३८ ॥ सङ्केतनिकेतागमदूरगमोपयमनादि तन्नवि-
तम्। अवमत्य नृपभयाद्यथ स प्रतिपेदे विनीत इव ॥ ३९ ॥ सङ्केतित च सद्मं दिन च द्वैवास्तयोस्तदैवासीत्।
यत्र हि रात्री चिन्तार्वितः स्थितः सोऽस्ति तिमिहन्ता ॥४०॥ अथ सा कथमप्यनयोरभ्यर्थनयेव पप्रथेऽतिपृथु ।
कामासिक्तप्रियामा श्यामा प्रच्छन्नकर्मकृताम् ॥ ४१ ॥ सज्जीभवच्च तस्यां रात्रौ तत्र प्रयातुमुत्कमना । कर्मानु
गामिनी मतिरिति चिन्तयितु प्रववृतेऽसौ ॥ ४२ ॥ को वेद किं पुरस्तान्नचितेऽद्युना तु जातु मन्तुकृतम्। यदि
मां विधास्यास् धुर्य क्षमाभुजमाय तदा ॥ ४३ ॥ इत्युत्प्रपदाशङ्क शशाक गन्तुं न गन्तुकामोऽपि। तत्रैव
मोक्तुकामोऽपि मोक्तुमिव भीरहो! वणिजाम् ॥ ४४॥ उक्तं च—“स्त्रीजातौ दाम्भिकता भीलुकता भूपसी वणि
ग्जातौ। रोपः क्षत्रियजातौ द्विजातिजातौ पुनर्लोभः ॥ ४५ ॥” यहाशङ्कासङ्काकुलितः किल नैहलौकिकमपीह।
न च पारलौकिकमपि स्वहित कर्तुं प्रभूष्णुः स्यात् ॥ ४६ ॥ यद्वा क तस्य तादृग् भाग्य जागर्ति येन तां लेभे।
नियत तस्या भर्त्ता भर्त्ता भविता तथोऽपि यतः ॥ ४७ ॥ सा तु स्वजातिसिद्धान्माभाविकसाहसात्सम मात्रा।
कृत्वा कृत्रिमकलह पृथग्गृहस्था यथाऽभीष्टम् ॥ ४८ ॥ घनासजात्वरमाधुरघनवसना इयेन्द्रमधिकृत्य। पूर्वसंतेव
साक्षादवगमत् समयाऽऽलपद्वारि ॥ ४९ ॥ युग्मम् ॥ निर्विघ्नागममुदिता द्रुतमुदितानेकसात्त्विका च ततः। सा

व्याजहार हरिबल ! सुभगाऽभिम ! कश्चिदत्रास्ति ॥ ५० ॥ अम्बुसामिव देवीं तां दिव्यालङ्कृतिं तुरगपानाम् ।
निर्वर्ण्य तव तस्या वचः समाकर्ण्य कर्णसुधाम् ॥ ५१ ॥ विस्मितमुदितः कृतवान् हुङ्कार हरिबलोऽथ मध्यगतः ।
तस्मादतोपहेतोरप्येपाऽन्तस्तुतोपतमां ॥ ५२ ॥ युग्मम् ॥ ऊचे च चतुरचेतः पुरत प्रस्थीयतां त्वरितगत्या ।
स्वदेशान्तरगमनान्मनोरथा नौ यथा फलिताः ॥ ५३ ॥ नियतमिव सङ्केतितमन्य मधुल्यनामक कश्चित् । प्रीति
प्रहाऽऽह्वयसे तत्किं नो यामि तत्स्थाने ? ॥५४॥ माग्येनैतदुपस्थितमित्यन्तश्चिन्तयश्च सरयम् । निर्गत्य ततस्तस्याः
पुरस्सरीभूय चलति स्म ॥ ५५ ॥ आम्राय वृजिनानामानाय सह कुकर्मणा स जहौ । तत्रैव छाति राज्याशायां
भिक्षाकपाल कः! ॥ ५६ ॥ स वीक्ष्य तादृशमसौ साशङ्कावत्कुमार! नम्र इव । निर्वाहनश्च कस्मात्किं केनाप्यप
हृत स्व ते ॥ ५७ ॥ दुष्कर्मैवापहृतं त्वया ममाप्येति स मुखवन्तः । तां प्रति वहिःप्रलम्ब चकार हुङ्कारमेव सुधीः
॥ ५८ ॥ निर्गमितसमप्रतया न वदति खेदोद्याद्य नियतम् । ध्यात्वेति पर्यवाप्यत चर इव चरचेपमेव तया
॥ ५९ ॥ भणितश्च निपुण ! गणनाऽतीतमवानीतचित्ततः खलु नौ । निखिलाभिलषितसिद्धिर्विशुद्धहेतोरिव
भविश्री ॥ ६० ॥ तस्मादस्मिन् विषये न विपादनिपादसविधमपि गम्यम् । धनहान्याद्य विधुरा दुःखममिव
सरन्त्यपि न ॥ ६१ ॥ इत्यालपाय विदुष्या मनोविनोदाय तस्य चास्यतमा । प्रेमरसोल्लासिन्यः पथि तास्ताः
प्रस्तुता वार्त्ताः ॥ ६२ ॥ स पुनः सर्वत्रापि हि हुङ्कृतिमात्रोत्तरस्त्वेकगतिः । हुङ्कृतिकृतितात्कालिकफलोपलब्धे
रिव बभूव ॥ ६३ ॥ तस्येप्सितस्य चोचिस्वादिकसाम्याद् भयेन तमसा सा । निःशङ्काऽभूत् पूर्वं ततस्तु शङ्कामि-

मामकरोत् ॥ ६४ ॥ गृहस्थाहङ्कारान् हुङ्कारानेव किमिति कुरुतेऽसौ । किमिति च किञ्चिद्दूरे चकित इव व्रजति मत्तोऽपि ॥ ६५ ॥ किमिति च कुपितप्रियवत्कथन न मे संमुख मुख कुरुते । एवंगतिरिव चाप तन्मा मृत् कथनाप्यन्यः ॥ ६६ ॥ इत्याशङ्काशङ्कुव्यथामयाकुःस्थिताऽस्ति सा यावत् । इन्दुरविव्याप्य तावत्परित तत्क्षिणे यायेव ॥ ६७ ॥ उद्योते जाते सख्यासत्तिमुपेत्य सेक्षते यावत् । तावत्समीप्सितेतरमवेत्य हाहा चकारतराम् ॥ ६८ ॥ कर्कशकुलिशाकस्मिकनिपातनिहतेव तीव्रदुःखार्त्ता । ध्यौ च दुर्विधे ! धिग् नष्ट मे द्वयमपि द्विपवत् ॥ ६९ ॥ उक्तञ्च—"निदाघे दाहार्त्तः प्रचुरतरतृष्णातरलितः, सरः पूर्णं दृष्ट्वा त्वरितमुपयातः करिवरः । तथा पङ्के मग्नस्तटनिकटवर्त्तिन्यपि यथा, न नीरं नो तीरं द्वयमपि विनष्टं विधिवशात् ॥ ७० ॥" पित्रादिविरहराज्य भीत्यजनोग्रजनजनविरुद्धाधि । य हेतुमत्र साऽगास्तस्य पदेऽयं मणेर्मृद्विव ॥७१॥ स्वच्छन्दचारिता स्नेहकृति पुंसां विशिष्य च स्त्रीणाम् । विनिवारिता यदस्याः फलमिदमाशु मया लेभे ॥ ७२ ॥ धिग् दुर्धिया मयाऽत्री निर्द्वन नभो यथं न निरणायि । सम्प्रति तु का गतिर्मे चिरमनुतप्यापि यदि तु मृतिः ॥७३॥ दुर्विधदुर्मगदुष्कुलदुष्ट निष्ठाविदयितसंयोगात् । नित्य जीवन्मरणात् श्रेयस्करण सकृन्मरणम् ॥ ७४ ॥ इति साऽस्यन्तार्त्तिपरा परामु तामप्यमीप्सुरश्वरात् । मूर्च्छयाऽधः पतिता गतचेतन्येव न्यलुठत् ॥ ७५ ॥ अनया सह गृहवासाय्याशा प्रसर करोम्यह हतकः । मां वीक्ष्याप्येषा पुनरीदृगमूदभिमत्यैव ॥ ७६ ॥ कर्त्तव्य किमिह मया यदिवा श्रेयोऽत्र सन्निधत्तां सः । नियमाप्यो मेऽनुष्यत्सुधीरिति ध्यायति स यावत् ॥ ७७ ॥ तावत्कुशालविमर्शाविति सा

विममर्श किं गतस्यार्थ्यां । गतशोची सश्लाघी स्वार्थभ्रशी च यन्मूर्खः ॥ ७८ ॥ यदुक्तं कथासम्बन्धे—"स्वादन् गच्छामि हसन् भाषे, गतं न शोचामि कृतं न मन्ये । द्वाभ्यां तृतीयो न भवामि राजन् !, अस्मादृशाः केन गुणेन मूर्खाः ॥ ७९ ॥" तत एनमेव वैभवद्समन्वेषयामि सविशेषम् । ननु कोऽयं ! किंजातिः ? किंरूपः ? किंस्वरूपश्च ? ॥८०॥ तस्थाने सिद्धोपस्थापितया भाग्यवांस्तु भाव्येषः । यद्वाऽस्मि मन्दभाग्या यदेतदनुगामिनी भूता ॥ ८१ ॥ पृष्ठाऽपि निर्णयेऽस्तु तदिव को वाऽस्तु निर्णयो वनिकात् । अस्यामिति सशयभृति विधि विध्या धाग् यमूचेवम् ॥ ८२ ॥ प्रौढिं परां यदीच्छसि तदुच्चार महोदय वेधा । तन्वङ्गि ! सङ्गत स्वङ्गाग्यैरनिभैर्भजस्वे-नम् ॥ ८३ ॥ इति दिव्यगवीसाधितसमीहिता सा दृढाहितानन्दा । सानुनय सप्रणय तमाललाप प्रियालापैः ॥ ८४ ॥ भागुङ्गतदृपार्सस्पृषाकृते न जलं यथार्थे च । तस्या हि रसार्थिन्या रसार्थेन युक्तमेव सदा ॥ ८५ ॥ नव्यानुरक्तकृत्यं कष्टमपीष्ट भवेदस्तुततोऽपि । इति स प्रमुदितचेताः प्रययौ तूर्णं तदानेतुम् ॥ ८६ ॥ अभ्यस्त नीरसीरस्तम्यामपि स भ्रमन् कथन लब्ध्वा । ता जीवनेन नितमामपिप्रीणजीवनेनेव ॥ ८७ ॥ रात्रावप्यज्ञातेऽरण्ये भ्रान्त्वा दयाज्जलानयनात् । साहसिकतयाऽपि तयाऽतिशायिता तस्य निश्चिक्ये ॥ ८८ ॥ अथ पथये पृथुश्रीर्मिथस्तयोः प्रीतिवल्लभा भानोः । सुमातरिव विशान्ती प्रसादविधिना वधूवरयोः ॥ ८९ ॥ मनसा हि मानित यत्तदेव विश्वे प्रशस्यमिति तस्य । रूप सौभाग्यमय पश्यन्त्यय साऽऽह सस्नेहम् ॥ ९० ॥ सुभगामिम ! कुरु सम्प्रति पाणिगृहीतिं गृहीतविनयां माम् । इयमेव लग्नवेला प्रागपि निर्द्धारिता वासीत् ॥ ९१ ॥ स नियमधर्म-

स्याद्रो महिमेत्युदैक्यविरोधात्रः । गन्धर्वविवाहेनोदुवाह स हरिः श्रियमिवैताम् ॥ ९२ ॥ उदयश्रिय तदेव
च विषयाधीशोऽपि पर्यणैष्ठ किल । पुरतः प्रवर्द्धिलक्ष्म्याः साम्यमिव व्यञ्जयन्ननुना ॥ ९३ ॥ मीनवनघोडाधवस्ता
कश्चन ग्रामेऽप सोऽप्यहीवत्स्यम् । सल्लक्षणगतिचतुर तुरङ्गमं सङ्गम श्रीणाम् ॥ ९४ ॥ कर्मकरकर्मकर्या
चाप्येवमुपादवे यथार्हं स । सति वित्ते कः क्लेशामपेशाकुत् स्वयपुपा विन्न ॥ ९५ ॥ क्रमतोऽतिक्रामन् चतुवे
दान् देशान्तरेऽप दूरे सः । सुकृतेरित इव गतवान् श्रिया विशाल विशालपुरम् ॥ ९६ ॥ भाटकतस्तत्रासौ
सौधतराधासमभ्युवास सुस्थम् । कन्यानीतप्रवणिप्रगुणासमप्राक्कृत्ययोगः ॥ ९७ ॥ काह निन्दः केय धन्या
केव घनं ममानिधनम् । योगोऽयमजनि दैवासर्स्कि गृहे मियो न फलम् ? ॥ ९८ ॥ ध्यात्वेति प्रावर्तत दातु
भोक्तु च भृशमसौ विभवम् । भाग्याभ्युदयेऽभ्युदयति मतिरपि पुंसोऽभ्युदयहेतुः ॥ ९९ ॥ दानाध्याडम्बरतो
नगरेऽभूत्तस्य कस्यचिद्भूपतेः । पुत्रोऽयमिति कथास्तिर्यञ्चा दानाच किं भवति ? ॥ १०० ॥ यतः–पात्रे धर्मनि
बन्धन तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापक, मित्रे प्रीतिविवर्द्धक रिपुजने वैरापहारक्षमम् । भृत्ये भक्तिभरावह नरपतौ
सन्मानपूजाप्रद, भट्टादौ च यशस्कर वितरण न क्वाप्यहो ! निष्फलम् ॥ १ ॥ श्रुत्वाऽप तत्प्रसिद्धिं तत्पुरनरना
थकेन स समायाम् । आहूय बहुमन्यत शुभोदये चाखिलमनुकूलम् ॥ २ ॥ सोऽपि नृपेवमसेवत तथा यथोच्चैः
प्रसादपात्रं सः । तस्यासीत् कामगवी सेवा सेवाविदः किल यत् ॥३॥ पठ्यतेऽपि–"सुवर्णपुष्पां पृथिवीं, चिन्वन्ति
पुरुषास्त्रयः । शूरश्च कृतविद्यश्च, यश्च जानाति सेवितुम् ॥ ४॥ भवनभवानमादरपूर्वं सन्मान आविम इतीमम् ।

जातु निशम्य सजार्नि मृजानिरम्बुजाक्ष्या ॥ ५ ॥ अप्रतिरूपं रूप निरूप्य लुब्धभूपस्तु तत्पत्न्यां । हन्तुमपि
हरिबल प्राग् दध्यौ धिक्कामिनां चेतः ॥ ६ ॥ ज्ञात्वाऽपि दुरभिसन्धिं दुष्टो मन्त्री न्यवारयन्न नृपम् । प्रत्युत
तद्वधदुर्ध्यानवदीपयत् पवन इव वह्निम् ॥ ७ ॥ प्रभोः प्रसादैकदुराशया स्याद्, दुराशयान् पोषुपतो दुराशया ।
सम्मिथ्योऽप्यत्र परत्र भाविनीमनर्थवीथीं नहि मन्त्रयन्त्यपि ॥ ८ ॥ यतः–"सर्वत्र सुलभा राजन् !, पुमांसः
प्रियवादिनः । अप्रियस्य तु पथ्यस्य, वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ ९ ॥" धीसखधियाऽभ्यधादिमास्थानीमास्थितो
ऽथ नरनाथः । खोऽद्वहनीवाहमहं सर्वोत्कर्षाधिकोपुरहम् ॥ १० ॥ तदुपरि पुरि लङ्कायां गत्वा तस्याधिकः सपरि-
वारम् । को नामामन्त्रयिता विभीषण भीषणं प्रियताम् ॥ ११ ॥ असमञ्जसमादेश श्रुत्वैवमथाक्षुखेषु निखिले
षु । क्षितिपतिरैक्षत हरिबलमुखसन्मुखमेव कैतवतः ॥१२॥ सचिवश्च तावदवदन्नभनिधिर्देव ! सेवकाः के ? ते ।
स्वाम्यादेशो येषां न्यग्भुक्तश्च क्षीयतासद्रूपाम् ? ॥ १३ ॥ धुर्येणानुरसाहैर्तकैः कथमस्तु वस्तुनः सिद्धिः । चित्तो
त्साहो हि नृणां नियन्धन साध्यसंसिद्धेः ॥ १४ ॥ देव ! तव मान्यताऽस्योचितैव धन्यस्य यो महोत्साही ।
कर्त्ता कार्यं यद्वा धर्त्ता जगतां हि हरिरेव ॥१५॥ श्रुत्वेत्यपत्रपिष्णुः स दैवपरतां सधैर्यमवलम्ब्य । तत्प्रत्यपद्यत
सुता अपायुपः कोऽप्यहो ! पुंसाम् ॥ १६ ॥ अपयेव धीरपुरुषा विषमेष्वपि सङ्कटमुख्यकृत्येषु । तुरगा प्रदीपन
दयायतः स्फुरद्यमस्य मृत्युमपि ॥ १७ ॥ अथ तत्कथितमतथ्यं व्यतिकरमाकर्ण्य सा वसन्तश्रीः । तमुवाच
विपावहती विज्ञा विज्ञातनृपचिन्ता ॥ १८ ॥ नृपसुना निजभवने भोजनसमये समीक्ष्य मां लातुम् । आर्य च

दा ! निहन्तु नूनमनर्थोऽयमारब्धः ॥ १९ ॥ कामं कामान्धेनाविष्टं दौष्ट्येन यदि नृपेणेदम् । कस्मादेतदकस्मात्
स्वामिसखीपकार तदा ? ॥ २० ॥ अविमृश्यकारितायां नियतमनर्थं पुरःस्थित पश्य । शलभो लभते रभसाद्
भस्मीभाव न यदि किम् ? ॥ २१ ॥ उक्तञ्च—"सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् । वृणते हि
विमृश्यकारिणं, गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥ २२ ॥" दाक्षिण्यनिधे ! किमिव दाक्षिण्यमपत्रपाऽपि काऽत्र
पदं । येनान्यार्थविनाशः मोल्लासः प्रकृतिमलिनानाम् ॥ २३ ॥ अद्यापि किमपि कथमपि विचार्य किञ्चिन्मिय च
परिचार्य । पर्यवसाय्यो नृपतिर्निजार्थनाशी हि मूढतमः ॥ २४ ॥ श्रुत्वेति सात्त्विकः सोऽभिदधे मुग्धेव किमि
दमभिदधिषे । प्राणान्तेऽपि प्रतिपन्नमन्यथा कथमिवास्तु सताम् ? ॥ २५ ॥ कातर एवातुरस्त्वरसाऽपि विमुञ्चसि
प्रतिज्ञातम् । न तु साहसिकः कश्चिदपि विधुरिव विधुरेऽपि लक्ष्मसृगम् ॥ २६ ॥ उक्तञ्च—"अलसायतेणावि
सज्जणेण जे अक्खरा समुल्लविआ । ते पत्थरटंकुक्कीरिय व न हु अन्नहा हुंति ॥ २७ ॥ छिज्जउ सीसं अह होउ
बंधणं चयउ सव्वहा लच्छी । पडिवन्नपालणेसु पुरिसाण ज होइ त होउ ॥ २८ ॥" किञ्च स्वीकृतकृत्ये पुरतो
यदि कोऽप्यनर्थ आशङ्क्यः । तत्त्यागे निष्टङ्क्यः सम्भत्येषापदावस्तु ॥ २९ ॥ यास्याम्यवश्यमेतत्कार्यकृते तेन
पङ्गुचिन्त्यतया । न्याय्ये पथि पथिकानां यद्वा सममेव विषममपि ॥३०॥ मम काऽपि मामकीना नहि चिन्ता किन्तु
तावकीनोच्चैः । हरिणाधिप इव हरिणीं मा हापीर्देव नृपतिस्त्वाम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वा तदुरसमस्तान्यभिचरित चारु
भाषित भर्तुः । मुदितार्दिता च विरहातङ्कात्सा गद्गदमगादीत् ॥ ३२ ॥ एष यदि तत्पन्थाः प्राणेश ! शिवस्त

घास्त्वपि समस्तः । श्रेयस्वी च यशस्वी प्रसभ सद्यः समागच्छेः ॥३३॥ मचिन्तया च चितया मा धाक्षीः स्वतनु-
मतनुघृणया यत् । रक्ष्यामि शीलरक्षां दक्षाः खलु तत्र कुलललनाः ॥३४॥ विज्ञापयाम्यविज्ञाऽप्यहमेक जीवित
निज रक्षेः । अविचार्यैकार्यकरणात्स्पतत्स्मरण तु मा कार्षीः ॥ ३५ ॥ यतः—"जीवन् भद्राण्यवाप्नोति, जीवन्
पुण्य करोति च । मृतस्य देहनाशः स्याद्धर्माद्युपरमस्तथा ॥ ३६ ॥ प्रियतम ! यद्वा शिक्षा दक्षाणां का विशिष्य
पुरुषाणाम् । स्नेहग्रहिला महिलास्तदपि वदन्त्येव वसदपि ॥ ३७ ॥ स्निग्धां मुग्धां मुग्धाङ्गनागिरं तां सुधाकिर
सुचिरम् । पीत्वा प्रीतः प्रास्थित दक्षिणदिशि दक्षिण क्षणतः ॥ ३८ ॥ सत्त्वैकसखा स्वसुखाग्रजस्त्यजन्नल्पु
स विपथग्रामान् । निःसङ्ग इव पथासे समधिकवेगैककृतरङ्गः ॥३९॥ विकट तटिनीभर्तुस्तटं स्फुटन्तं तु वीचि-
निर्घोषैः । सोऽगात् क्रमतोऽक्रममिव किमिव दवीयोऽध्यवसायिनाम् ॥ ४० ॥ पारावारमपार भीष्माकारं त्वमिदं
रुत्तारम् । दर्शं दर्शं भवमिव भव्यः सोद्विजामास ॥ ४१ ॥ दध्यौ च निषिद्धोऽपि प्रियया प्राप्तोऽत्र यद्भविष्य
तया । वारिधिविहितातङ्कां कथमिव लङ्कां गमिष्यामि ॥ ४२ ॥ नैवात्र यानपात्रप्रभृतिरुपायः प्ररूप्यते तज्ज्ञैः ।
कार्यमकृत्वा च कथ कृतप्रतिज्ञो निवर्त्तेऽहम् ? ॥४३॥ प्राग् धीवरोऽप्यवाप्यै (पिष) दैवेनैवेयतीं सुख महतीम् ।
तेनैव यद्भविष्योऽभवन् भविष्यामि कथमधुना ? ॥ ४४ ॥ प्रथमेकजीवरक्षाफल मया तुच्छवित्तमिव सकलम् ।
लघु सुक्त तद्युक्त वरिव्रजन्मम सुदुःखितत्वम् ॥४५॥ तेजस्व्यपि निस्तेजास्तत्राजनि सैष यत्र तच्चित्रम् । यत्तेजो-
ऽधिपतेरपि दिशि तस्यां हीयते तेजः ॥ ४६॥ यद्वा—नृपतेः स सेवकोऽजनि निस्तेजास्तत्र यत्र तत्कार्यम् । परि

हीयते हि तेजस्त्विषि विशालतस्त्विनस्यापि ॥ ४७ ॥ अजलाशयोऽपि सोऽय जलाशयस्यैव सङ्गमधिगम्य । जडे
जलाशयस्तत्क्षणे क्षण किं विधेयविधौ ? ॥ ४८ ॥ परिधार्य धैर्यमुच्चैश्चेतसि पुनरेव चिन्तयामास । किमनुचितां
कातरतामातुर इव हा वहामि मुधा ? ॥४९॥ अपि जलधिं साहसवशाद्विशामि सहसैव भवतु यद्भवति । एकैव
गतिर्महतां स्वीकृतकरणे हि मरणं वा ॥ ५० ॥ इति निर्धार्य स धैर्याधेतोवृत्तिं विधाय धृतकम्पाम् । झम्पां
यावत्प्रददावस्यपांनिधौ भयमुज्झामवधौ ॥ ५१ ॥ उदधेर्देवस्तावत्तुष्टः प्राग्वत्सतम्बराकृष्टः । प्रादुर्भूय प्रणयाद् भण
क्षण भद्र ! किं कुर्वे ? ॥ ५२ ॥ जीवदयानियमफल किमभ्यधो ! निस्तुल यदविलम्बात् । मम विस्मृतोऽपि
निधिरिव विधुरे स्वयमेव आविरभूत् ॥ ५३ ॥ इति चिन्तयन् स तुष्टस्त प्रत्याचष्ट शिष्टधी स्पष्टम् । नय मां
लङ्कामपनय शङ्कामिह कार्यनिर्वाहे ॥ ५४ ॥ हरिरिव हरिबलममरः कालिय इव विपुलमत्स्यरूपधरः । पृष्ठे
कृत्वा प्रत्यग्रे मत्स्योऽप पथि पयसः ॥ ५५ ॥ कुल्यामिव कुल्यापतिमतुल्यमुल्लङ्घ्य स लघुपवन इव । लङ्कोप
वनमनैषीदमुं महायानपात्रमिव ॥५६॥ सर्वर्तुकपुष्पफल विद्याविधिविधिसिद्धविविधवृक्षगणम् । स वीक्ष्य वीक्षणीय
क्षणमथ विद्याधरोद्यानम् ॥ ५७ ॥ अन्तर्वेश्म पूर्णस्वर्णप्रियमाद्यखेचरो स्वमिव । बालेन्दुनिष्कलङ्का लङ्का
स विवेश पेशलमुत ॥५८॥ युग्मम् ॥ तस्याः सुषमामद्भुत रम्यां सुखमापिबत्तृषित इव सः । कौतुकतः काप्य
विघाद्विपदः शून्ये कनकसदने ॥ ५९ ॥ अघटितघाटकफुटान्मेरोः कूटानिव स्फुटांस्तत्र । ठिक्करिकाराशीनिव
सुवर्णदीनारधुराशीन् ॥ ६० ॥ निष्पीकृतांश्च मौक्तिकनिकरान् जूर्णार्णकणगणान् किन्तु । गुरुगुञ्जापुञ्जानिव

नवद्वीप्यष्टिद्रुमस्तोमान् ॥ ६१ ॥ स्फटिकान् खटिकाखण्डानिव बदराणीव पद्मरागमणीन् । आम्रतरहीरकाणां
प्रकरान् किल शर्कराशकलान् ॥६२॥ तृणमणिनिचयानिव हारिलरचूर्णान् पटुतरेन्द्रनीलमणीन् । निचयविहितानि
जम्बूफलवत् किल रिष्टरत्नानि ॥ ६३ ॥ अन्यानपि विविधमणीन् गणीकृतान् कर्करानिव प्रचुरान् । इन्धनवद्
घनचन्दनदारूणि सुगन्धदारूणि ॥६४॥ राशिकृतानिव राशिव्रजवद्रूप्याणि वेयरूप्याणि । सुस्थूलकम्बलानिव
कम्बलरत्नानि नूत्नानि ॥ ६५ ॥ उच्चैः श्रेणिकृतानां हिरण्मयीनां मणिमयानां च । भाण्डानामुच्चिपुटी पटीयसी
मृन्मयानां तु ॥ ६६ ॥ अपरमपि गृहोपस्करमासनशयनादिकं तथारूपम् । पश्यन्नुत्पश्यतया विसिष्मयामासि-
वानेपः ॥ ६७ ॥ अष्टभिः कुलकम् । ईदृक्समृद्धिरम्यं हर्म्यं शून्यं किमेतदिति विमृशन् । अधिशाखिसपवर-
कान्तः कमलान्तरलिरिव सः ॥ ६८ ॥ सौभाग्यगुणविशालां बालां नवयौवनश्रिय शालाम् । निश्चेतनां
मृतामिव स तत्र वीक्ष्येति चिन्तितवान् ॥ ६९ ॥ इह वासि किमिवमेकाऽप्यविनष्टसुपुष्टवरवपुष्मका । किं वा
मृतेव पतिता यद्वा को वेद दैवगतिम् ? ॥७०॥ ईषद्विषाद्विस्मयवान् सैषमवेक्षतामृतसुपूर्णम् । तूर्णं तुम्ब
कमेक गतमुच्चैर्जीवितमिवास्याः ॥७१॥ पानीयधिया सुधिया दयालुनाऽऽदाय तदमुना च ततः । सा सर्वाङ्गम-
सिच्यत परहितपरता हि सत्प्रकृतिः ॥ ७२ ॥ सुप्तोत्थितेव तत्क्षणमुत्तस्थौ साऽथ सुस्थिता स्थातुम् । पुरतस्त-
मेत्य दक्षेत्यपिप्रिणत् प्रणयगर्भगिरा ॥ ७३ ॥ उत्तम ! तवोत्तमस्त निर्णिन्येऽन्योपकारसारतया । तदपि वद
कोऽसि कुत्र च वससि किमर्थं तथाऽऽगाः ? ॥७४॥ सोऽप्याह मदनवेगाह्वयस्य नृपतेर्विशालपुरभर्तुः । सैषा

कृतो स्थितो धुरि हरिबलनामाऽस्मि मान्यतमः ॥७५॥ लङ्काविभोर्विभीषणनाम्नो राज्ञो निमन्त्रणार्थमिह । प्रहितः
प्राप दिव्यानुभावतो मीनपानस्थः ॥७६॥ अथ कथय यथाऽवस्थितवृत्तं त्वमपीति तेन सा प्रोक्ता । प्रोचे प्राञ्च
प्रणयादिवोद्भवत्परमरोमाञ्चा ॥ ७७ ॥ लङ्कापतेः पिता मे पुष्पानयनाय देवतायतने । पुष्पबटुकः प्रकृत्या कटुकः
कटुकर्मकर्ता च ॥ ७८ ॥ कुसुमश्रीसुकुमारा कुसुमश्रीर्नामतोऽस्मि तनुजाऽस्य । विषहारिणी विषभृतो मणिरिव
भवविषमरीतिरहो ! ॥ ७९ ॥ पित्रान्येद्युः सामुद्रिककुशलः पृष्ट इत्यभाषिष्ट । अस्याः सुलक्षणायाः पतिः
पृथिव्याः पतिर्भविता ॥ ८० ॥ यदुक्तम्–"भृङ्गारासनवाजिकुञ्जररथश्रीवत्सयूपेषुभिर्मालाचामरकुण्डलाङ्कुशयवैः
शैलैर्ध्वजैस्तोमरैः । मत्स्यस्वस्तिकवेदिकाव्यजनकैः शङ्खातपत्राम्बुजैः, पादे पाणितले नरा नृपतयो राज्यो
भवन्ति स्त्रियः ॥ ८१ ॥ पत्तले स्यात् त्रिशूलं सा, स्वामिन्यखिलयोषिताम् । हसन्त्याः स्वस्तिको यस्या, भाले
रूपेत साऽपि च ॥ ८२ ॥ अन्तर्मुखो ललाटे वा, मशकेन रमान्विता । राज्ञी चापि कपोले च, वामे मिष्टाशधी-
र्भवेत् ॥ ८३ ॥ इति तिलकलाञ्छने वा रक्ताभे धान्यधनसुखोपेता । राज्ञोऽस्याः पत्नी वा लोहितमशकाश्मसाम्य-
जुषः ॥८४॥ श्रुत्वेति राज्यलोभादियेष मामेष मेष इव मूर्खः । उद्वोढुं धिग् लोभान्धमुन्मार्गैकगमनपरम् ॥८५॥
'रसिंधा वीसंधा जलंधा मायमाणकोवंधा । कामंधा लोहंधा इमे कमेण विसेसंधा ॥ ८६ ॥ लोभः सर्वविनाशी
त्यनिवर्तितवक्रदुर्मतिः स ततः । मन्त्र्यात्रादिस्वजनैः सपरिजनैर्गाढमुद्विग्नैः ॥ ८७ ॥ सहसा श्मशानतरुरिव
पथिकैर्दूरेण तत्यजेऽपि निजैः । अनुचितचिन्तनमपि हा दवदहनः स्नेहवनदहने ॥ ८८ ॥ युग्मम् ॥ चाण्डालाविव

षण्मासमाहूतं निनङ्क्षुमाक्षेपात्। मां तु स पन्थघुतामिव नित्य निरुणद्धि दुर्बुद्धिः ॥ ८९ ॥ नि शूकत्मकृत्या
कृत्यायितधिया सपत्न्यपि माम्। कृत्वा मृतामिव पतिः स यास्यनार्यः स्वकार्ये च ॥ ९० ॥ गृहमागतश्च पुनर-
यमेतस्मात्पुम्सतोऽमृतं लात्वा। सिक्त्वा किल मां त्वमिव प्रोज्जीवयति स्वकृत्यकृते ॥ ९१ ॥ ईदृग्विषमनिमग्ना
कथमपि मृतिमप्यमीप्सुरहमस्मि। समुचितमनुचितकृत्याचरणात्प्राणप्रहाणमपि ॥ ९२ ॥ त्वां प्रार्थये च किञ्चित्
प्रार्थितकल्पद्रुमाद्रियस्यामेव। प्रार्थितसमर्थन खलु मूलप्रमाणाः सुगुणतायाः ॥ ९३ ॥ तदुक्तम्—“दुक्खाण एउ दु
क्खं गुरुअं गुरुआण हिययमज्झम्मि। जंपि परो पत्थिज्जइ अपि परे पत्थणाभंगो ॥ ९४ ॥” मामनुरक्तां पाणि-
ग्रहणविधेरनुगृहाण सुभगाग्र्य ! । यस्याः प्राक्तनपुण्यैराकृष्ट इवात्र समगस्थाः ॥ ९५ ॥ मम जीवितमप्येव
स्यादस्य स्वभूपा च मयिस्तम्। सम्प्रति च लग्नवेलाऽप्यतुला तदलं विलम्ब्य विभो ! ॥ ९६ ॥ स च तस्यास्तदु-
चन निशम्य सम्यग् वितर्कयाञ्चकृवान्। अहह ! महिमा महीयान् सकृत्कृतायाः अपि कृपायाः ॥ ९७ ॥
अधरीकृतामरीश्रीर्यस्स्मरीसुन्दरी परीरम्भम्। वरीवरीकरीत्यपि लघपरीहारतो मेऽपि ॥ ९८ ॥ अहह मह-
भाग्यमहो ममेति मुदितस्तवेष दैवतवत्। तां मानयन्ननैपीत् पाणीकृत्य प्रसक्तिपदम् ॥ ९९ ॥ सस्नेहमाह
साऽप्यथ हरिमिह ते जीवितेश ! शिवमिच्छोः। पापस्थानक इव वै न साम्प्रतं साम्प्रतं स्थातुम् ॥ २०० ॥ मा
जातु पुरुषपदुकः कोपाटोपादनर्थमपि कार्षीत्। ज्ञात्वेवमतः प्रस्थीयतामितः स्थानतस्त्वरितम् ॥ २०१ ॥ अल
मफलेन विभीषणनिमन्त्रणेनापि यन्मनुजकार्ये। खचरेन्द्रा इन्द्रा इव नायान्ति यथा तथा कथन ॥२०२॥ अभा-

गमननिमन्त्रणकृत्यमत्यायनाय नृपतेस्तु । सत्यप्रत्ययमस्यात्राप्तोऽभिज्ञानमानेष्ये ॥ ३ ॥ इत्यभिधाय विधाय च
कश्चिदुपाय तवैव निरपायम् । कृतचन्द्रहासधवना नृपसदनाचन्द्रहासमसिम् ॥ ४ ॥ विज्ञाऽभिज्ञानकृते सुगुप्त
मानीय साऽर्पयत्पत्ये । साधयते दुस्साधं सचरित्रवलाऽपि मध्यगता ॥ ५ ॥ युग्मम् ॥ तद्बुद्धिकर्मकौशलचमत्कृत
स्तत्कृपाणमादाय । सह सहचर्या निजगृहगृहीतसारश्रिया स तया ॥ ६ ॥ त्यक्त्वा तदमृतकुम्भं सिन्धुरसस्येव
मुग्धमखिलम्बम् । योगीन्द्र इव युतोऽद्भुतशक्त्या निरगादथ नगर्याः ॥ ७ ॥ युगलम् ॥ अनिमिषमनिमिषवपुष
स्वरूपममिवोपस्थित स्मृतेरेव । गौरीगौरीशाविव तावभ्याकलतुः सहसा ॥ ८ ॥ अथ पथि मिथः कुतूहलकलने
करसौ विशालपुरविपिने । तौ स्त्रीपुंसौ प्रकटिततपाऽऽशयौ तेन निन्याते ॥ ९ ॥ हरिबलचलनानन्तरमथनिप-
तिर्यचकार सविकारः । निजधाम्नि वसन्तश्रीग्रहणाय भणामि तदिदानीम् ॥ १० ॥ प्रीतस्ततः प्रहितवान् दा
सीर्दासीकृतः स्मरेण नृपः । नवनवसुवस्तुहस्ता हरिबलललनां प्रसादयितुम् ॥ ११ ॥ अन्तश्चिन्त किञ्चिद्विचार्य
सोवाच ताः प्रति प्रथमम् । प्रेषयति किमिति नृपतिर्नवनववस्तूनि मद्भवने ॥ १२ ॥ प्राह शिक्षिताभिराभिर्व-
भणे निपुणे ! न वेत्सि तव मर्त्या । नृपतेः प्रसादपात्रं प्रहितश्च नृपेण निजकार्ये ॥ १३ ॥ उचितां तद्गृहचिन्तां
तत्सुते नृपतिरिति वचः श्रुत्वा । वैयाघ्र सम्प्रेषणमथ चौरं माहरिककर्म ॥ १४ ॥ पपसश्चिन्तनमोतोरिदं विद
न्त्यप्युपादवे सर्वम् । सुमहान् प्रसाद इति वाक् कामान्धा वञ्चनार्हा यत् ॥ १५ ॥ युग्मम् ॥ एवं वस्तुप्रेषणकृपा
लमभाविना दिनाः कतिचित् । आशावशतो व्यञ्जनाशयेन खलु निन्यिरे राज्ञा ॥ १६ ॥ राजाऽहमुत्तमोत्तमर

मणीस्वपूर्णीय उपसमा सं च । लक्षकशम्बैर्दूत्येत्ययमाशयमकृत लक्ष्यमथ ॥ १७ ॥ अथ मन्मथव्यथावान् मुखेन
वृत्या अवाच्यमपि वाच्यम् । कृतवान् स्वाकृतमसौ सराब्धिपूरस्य धृद्धिरहो ! ॥ १८ ॥ तदभिप्रायस्तस्या वचन
प्रायः श्रुतेः यथा प्रविधान् । देह ददाह नहि यत् प्रागन्तः सहनमिह हेतुः ॥ १९ ॥ समधिकतापस्तु तथा व्य
थामथामावधे यथा नैनाम् । बुद्धिपलसलिलमहरद्दुत्सुसरअवधियस्तस्याः ॥ २० ॥ मत्याधुत्त्य च वृत्या क्षित्या
पत्युर्निवेदितेऽथ तथा । अनिषिद्धमनुमत स्यादित्यासीत् प्रमुदितास्मा सः ॥ २१ ॥ कामिजनकामधेनौ यामि
न्यामथ च चौर इव निभृतम् । स मदनवेगवशोऽस्याः सदनमगान्मदनवेगनृपः ॥ २२ ॥ काम कामार्तस्तां वि
लोक्य परमप्रमोदमयमदधात् । युक्तमयुक्त तु सती साऽप्येतद्दर्शनात्तमधात् ॥ २३ ॥ अन्तर्द्वैपविपादौ सधृत्य
विमृश्य विभ्रमं च मनाक् । आसनदानाद्युचितप्रतिपत्तिं व्यधित सा नृपतेः ॥२४॥ मय्यपि महाननुग्रह इह य
त्पादारधारण विदधे । इत्याद्युक्त्वाऽऽतिमप्यवदिदशङ्कीरहो सुदृशः ॥ २५ ॥ संवाद एव सतत तनुवचनमनस्तु
शस्यते सत्याः । तस्यास्त्वमूत् प्रशस्यो भृश विसंवाद एव तदा ॥ २६ ॥ सत्यप्यसतीचेष्टितमस्पृष्ट कष्ट स्वशील
पुष्ट्यै सा । किमशुचिसङ्गं कुरुते न केतकी सौरभसमृद्ध्यै ॥२७॥ सोऽथ कृतार्थमन्योऽभ्यधत्त धन्येऽवरोधमाने
तुम् । त्वामागतोऽस्मि न यतो भाति विना काञ्चन रत्नम् ॥२८॥ छेकोक्त्या साप्यवदधृदेव ! देवेन सत्यमुक्तमि
दम् । परमभिर्यं महाहितहेतुः श्रुतिगोचरीचक्रे ॥२९॥ भर्तरि चिन्ताकर्तरि सति किन्तु कथ नु युज्यते तदि
दम् । उदयश्रीरपि भास्वति भास्वति सति भजति न मृगाङ्कम् ॥ ३० ॥ स विहस्य रहस्यमपि प्रकाशयन्नाह–

रमणि! रमणं ते। मरणार्थमेव विषमे कार्यमिपास्सङ्कटेऽक्षेप्सम् ॥३१॥ क च तस्य जीवितव्यं वाञ्छन्नन्तर्निपततः प्रतिज्ञातः। तत्कष्टमेत् पश्चादागन्ता तर्हि हन्ताऽस्मि ॥ ३२ ॥ अयमारेभे चुम्मारम्भो रम्भोरु! यत सर्वेषार्थे। स्वीकुरु तत्तरसा मां विश्वासान्धान् स्वगोप्यमिव ॥ ३३ ॥ उक्तं हि—"कुविअस्स आउरस्स य वसणासत्तस्स रायरत्तस्स। मत्तस्स मरंतस्स य सब्भावा पायडा हुंति ॥ ३४ ॥" अद्युमस्य कालहरणं शुभकरण सा विभाव्य तदनु जगौ। केयं त्वरा नराधिप! कराग्रगे काम्यकृत्येऽस्मिन् ॥ ३५ ॥ तच्छुद्धिनिर्णयावधि विधाय धैर्यं प्रभो! प्रतीक्षध्वम्। अत्यौत्सुक्य श्रेयः प्राप्तमपि भ्रासयत्यचिरात् ॥ ३६ ॥ उर्वीशोऽप्यविमृशन्मद्रूपैयमपि तु पति मृत्योः। निर्णयमपेक्षते तत्र कुर्वे कपटकृत्याऽपि ॥ ३७ ॥ तदुपायमायतिहितं सपदि विधास्यामिदं इति व्याह्या। वचनमनुमत्य तस्याः पुण्यैः प्रहितोऽनुगृहमगमत् ॥ ३८ ॥ साऽपि स्वबुद्धिकौशलपालितशीला व्यलोकतानुफलम्। आगमनं निजभर्तुस्तोपशुभप्रातकीवोत्का ॥ ३९ ॥ अथ हरियलः स्वकगृहस्वरूपविनिरूपणाय निपुणात्मा। कुसुमभियमुद्याने विमुच्य कुसुमप्रियः स्थाने ॥ ४० ॥ स्पश इव सुनिभृतवृत्त्या समेत्य निजम घनसंनिधौ क्वचन। गुप्तस्थितिरश्रौषीत् सखीमभि स्वप्रियां ब्रुवतीम् ॥ ४१ ॥ युग्मम् ॥ चिरयन्प्रेयानायात्यद्यापि नृपस्तु कपटतः स्फुटयन्। तदमङ्गलगिरमत्रागन्ता चेत्का गतिस्तन्मे? ॥ ४२ ॥ आचास्ये किमतः परमुत्तरमिह शीलमाः कथ धास्ये?। प्राणप्रहाणमेव हि शरणीकरणीयमितूमर्थे ॥४३॥ श्रुत्वा स इति सखीत्वाख्यमिषरिते निश्चये प्रियाचरिते। अतितुष्ट प्रकटोऽभूज्झटिति यदिष्ट शुभमिवास्याः ॥ ४४ ॥ सुविपुलपुलकोत्कलिकाक-

लिततनुयष्टिरिष्टगीस्तस्मै । स्वागतपृच्छापूर्वं सर्वं सा माह नृपवृत्तम् ॥ ४५ ॥ सोऽपि च निजवृत्तान्तं प्रस्तावधि
घेर्गृहगमभान्तम् । कथयामास यथास्य प्रेमस्थाने हि किं गोप्यम् ? ॥ ४६ ॥ रसवचसः सहसोक्त्या कुसुम
भीसीकृतिं कृती सोऽस्याः । आशङ्क्य मनसि चिकूर्तिं स्वस्याकृत चिकूर्तिं यावत् ॥ ४७ ॥ तावद्यावीवेपा
नि शेपानन्वकन्यस्तिवेशा । सा सुभगा मद्भगिनी चनीस्थिता किमिह नानीता ? ॥४८॥ उत्कण्ठुला मिमेलिपुर-
हमस्यापामि संमुखमिदानीम् । विपरीतलक्षणेय किमुताविपरीतमेयेवम् ॥ ४९ ॥ स्वब्रवीति सदिहाने पत्यौ
सत्योचितीकृते साऽवक । त्यज निजमिह सन्देह स्नेह सम्यग् हृदि चहेऽहम् ॥५०॥ हुचन्ति मुधा मृषा मिथः फलं
स्वस्वकर्मवशामिह यत् । उक्त्वेत्यनुपतिमगमत् सा सुमुखी संमुखममुष्याः ॥५१॥ तामायान्तीं दृष्ट्वा हृष्ट्वा पर्युल्ल
लास सहसा सा । विकसितिरुचिता कुसुमश्रियो वसन्तश्रियो योगे ॥ ५२ ॥ ते पद्पतनालिङ्गनकुशलप्रभावि
मिर्मिथश्च तथा । सप्रेम समगसातां यथाऽमुतां सत्यभगिनीत्वम् ॥ ५३ ॥ न सपत्नी स्वसपत्नीमपि सोढ्यौम
जर्यतः क्लिष्येत् । ते तु विजातीये अप्यतिस्नेहावहत पतिभाग्यम् ॥ ५४ ॥ ताभ्यां सहितः स्वहितं किमपि
विसृज्य प्रकाश्य किञ्चिद्सौ । कश्चित् पुरुष प्रेषीत् स्वागमनज्ञप्तये राज्ञः ॥ ५५ ॥ गत्वा सोऽपि चमापे चिमी
पण नृप ! निमज्य तत्पुत्रीम् । परिणीयोपवनमिह प्रापद्हो ! हरिबलः कुशली ॥ ५६ ॥ वाक्येन कर्णजाहावगा
हिनाऽनेन निहत इव हतधीः । तूष्णीं बराघवोऽन्यक्षूपात जात तु चिगिहान्पत् ॥ ५७ ॥ कथमयमगमल्लङ्काम-
लमत लङ्कापतेः सुतां च कथम् ? । सत्यमसत्यमुतेवं सम्प्रति कर्ताऽस्मि हा ! किमहम् ? ॥५८॥ शिशुपाल इव

स लोलः क्ष्मापालसुक्षुमे पवम्यपिकम् । सहसैव हरिमलस्यागमने तत् किमपि महि म(न)स्यम् ॥५९॥ पार्श्व
मवष्टम्य पुनः कुतो मय मेऽकुतोमयस्य ततः । चतुमानध्यानपूर्व हरिं निरीक्षे परीक्षेऽपि ॥ ६० ॥ ध्यायन्निति
गुरुकृत्य कृतमेतेनेति स युत प्रियया । प्राधीपितावृषिपतिरसुच्छमहिमोत्सवैः सपुरम् ॥ ६१ ॥ प्रापय्य सोऽपि
जायाद्वय ससीवं च सोधरसतुम्पम् । चपसममागत्य नृप तवैव वैषतमिधानतवान् ॥ ६२ ॥ चतु सत्कृत्य स
राज्ञा पृष्टोऽभापिष्ट शिष्टधीः स्पष्टम् । कष्टात्ममो ! मकृष्टास्कृतपूर्वी कृत्यमत्रागाम् ॥ ६३ ॥ तयाहि—चलितोऽ-
हमितः कतिचिद् दिवसैः समिचिमपांनिधेः प्रापम् । न दुस्तर सरीतु स्वशाक्नुवान् पारमुद्विविजे ॥ ६४ ॥ ताव
द्राक्षौ राक्षसमभिमुखमायान्तमेकमद्राक्षम् । नास्माक्ष भयमथ त लङ्कास्यौपयिकममाक्षम् ॥ ६५ ॥ सोऽप्या
ख्यधः पुरुपः पौरुषतः काष्ठमक्षण कुर्यात् । तस्यैव हि लङ्कायां भवेत्मवेशाश्च मानश्च ॥ ६६ ॥ विनिशम्येति
व्यमृर्श निश्चयिक निधनमच सांशयिकम् । लङ्कागमन तु तदप्यचदपकृत्यं प्रभोः कृत्यम् ॥ ६७ ॥ धिक् सेवक-
मुष तं यः प्रभुकृत्ये बिमेति बत मृतितः । कार्याशयाऽपि मरणं श्लाघाकरणं हि सुभटानाम् ॥ ६८ ॥ इत्युरसि-
कृत्य सत्प्रतिपत्तिरहं विचिन्त्य मृत्युचिताम् । महतीं चितां नितान्तं हुताशमुद्दीपयामास ॥ ६९ ॥ इह सहसा
साहसतः प्राविशमचिराच भस्मसाद्भवम् । कः स्यात्कालविलम्बः प्रज्वलने जाज्वलज्ज्वलने ॥ ७० ॥ तद्गुरुम
विस्मयास्पदमुपदेशाद्वाय पूरुषमभिधाय । व्यक्त मुक्त नक्तचरेण खचरेशितुः पुरतः ॥७१॥ सात्त्विकपुंस्याद्भुततया
तयाऽतितुष्टः सचारिकतः स नृपः । स्मरमिव भस्मीभूत मृतपतिर्मामुदजिजीवत् ॥ ७२ ॥ तत्समयमुपस्थिते मयि

नृपेन्द्र! तद्रूप एव देव इव। स भृशं प्रवासनपरः परमाप्रहतः सुतां प्राह्वात् ॥ ७३ ॥ तेनैव तेन महता महेन
वीवाह आवयोर्नवयोः। प्रददे च दिव्यवृत्त्याभरणप्रविणादि पञ्च मघम् ॥ ७४ ॥ करमोचने च तस्याः समाव-
देऽश्वीयहास्तिकादि न तु। अपि दीयमानमत्रागमनप्रतिबन्धहेतुत्वात् ॥ ७५ ॥ अत्रैव निवस साधय विद्यां
विद्याधरीमथाभिनवान्। भुङ्क्ष्व च भोगानपि नववल्लभयाऽभिनवमवनेषु ॥ ७६ ॥ इति खेचरेश्वरे चमणाति
भणामि स्म निजसुतविवाहे। त्वां देव! निमन्त्रयितुं प्रहितोऽस्मि विशालपुरपतिना ॥ ७७ ॥ शिथिलीकृत्य
ततस्तत्कृत्यमहं कथमिवेह तिष्ठेयम्?। निष्ठेय खलु महतां परकृत्यकृते स्वकृत्यहृति ॥ ७८ ॥ सद्यः प्रसद्य तद्वः
पावय पादावधारणेन पुरम्। सोऽप्याह याहि तर्हि स्वयमेष्यामोऽद्य वैवाहे ॥ ७९ ॥ एतद्विषये राज्ञाऽभिज्ञान
मदस्त्वमर्पयेरितिवाक्। स चन्द्रहासखड्गं ममार्पयामास दिव्यमसौ ॥ ८० ॥ तेनैव दैवशक्त्या संप्रेषि सपि
पोऽप्यहमिहाशु। हरिरित्युक्त्वा प्रददे नृपाय निपुणः कृपाणं तम् ॥ ८१ ॥ तादृक्कन्यारत्नाभिज्ञानात्सत्सु
क्तियुक्त्या च। मेनेऽखिलमपि नृपतिस्तत्तस्यासत्यमपि सत्यम् ॥ ८२ ॥ सत्याधारमसत्यं सत्यं प्रत्येति सत्यमेव
जनः। कर्पूरपूरमिलितं कर्पूरतयैव रेणुगणम् ॥ ८३ ॥ काणः काक इवैको धूर्तो मन्त्री न तद्वचो मेने। मनसा
वचसा तु न सोऽप्यपाचकार च्छलालाभात् ॥ ८४ ॥ नृपसर्पपिशुनचौरप्रसुरश्वापदारिशाकिन्यः। क्रुद्धा
अपि किं कुर्युश्छलं विना निष्फलारम्भाः ॥ ८५ ॥ पट्टकपटावटतिविकटे क्षिप्तोऽसौ सङ्कटे मया कुधिया। मद्व-
चनकृते भस्मीभूतस्वयशस्तमस्त्वमहो!। ॥ ८६ ॥ सन्मान्यतमस्तत्र च विचिन्तयन्नेवमवनिपः सभ्यान्। प्रत्याह

साहसमहो ! अहो ! प्रतिज्ञातनिर्वाहः ॥ ८७ ॥ सौभाग्यभाग्यसम्पत्तिरहो ! अहो ! अस्पृहा ! निजार्थेऽस्य ।
स्वस्वामिकृत्यकौशलमहो ! अहो ! मे सुहृत्परमः ॥ ८८ ॥ श्लाघामनर्घां घोषन् क्षितिपतिरिति सत्कार सार-
तरैः । स पुण्यभूषणाद्यैः प्रतिपाद्य गृहं स वस्तुमहम् ॥ ८९ ॥ तात्त्विकवृत्तिर्धर्मे सात्त्विकवृत्तिश्च विषमका-
र्येषु । किं वा कामगवीवत्कामितममितं तनोति नहि ॥ ९० ॥ तस्येत्यसमसमृद्धिं दृष्ट्वा दृष्ट्वा स्पृहावहां वसुधाः ।
तत्कृतकृत्याकरणात्सदा निनिन्दुः सदस्याः स्वम् ॥ ९१ ॥ अपि कातरः प्रवीरावदातमवदातरूपवत् पश्यन् ।
लभतेऽम्बिकाखिलोककवन्तोदकसङ्ख्यापितताम् ॥ ९२ ॥ तत्प्रभृतिनृपतिपरमप्रसादपात्रस्य तस्य किमपि यशः ।
तदनूपकृरिगुतो पुरमखिल मुखरमुखमासीत् ॥ ९३ ॥ कोपो भयेन लोभो दयेन मानः सुखेन दुःखमिव ।
स्नेहः कलहेन महेन शुग् विषादश्च हर्षेण ॥ ९४ ॥ कामग्रहोऽतितीव्रोऽन्तरितस्तद्भूतविस्मयरसेन । अवनिपतेर
जनि ततः शनैः शनैर्मन्दमन्दतरः ॥ ९५ ॥ युग्मम् ॥ सङ्कल्पयोनिजन्मनि मूलं सङ्कल्प एव न त्वन्यत् ।
सङ्कल्पस्य विकल्पान्तरेण नाशो नु सोऽस्तु कुतः ? ॥ ९६ ॥ यदुक्तम्—"काम ! जानामि ते रूपं, सङ्कल्पात् किल
जायसे । न त्वां सङ्कल्पयिष्यामि, न च मे त्वं भविष्यसि ॥ ९७ ॥ स रतिप्रीतिरताभ्यां ताभ्यां द्वाभ्यां द्विधा
प्रियतमाभ्याम् । सरतिप्रीतिः स्मर इव हरिरशुभवल्लक्ष्यचरितोऽसौ ॥९८॥ असहिष्णुरिव हरिबलमहिमानमभान
मत्सरः सविषः । दौत्याय भूमिसुभक्त्यै युक्त्यैन प्रेरयत्तितराम् ॥९९॥ वसुबहुमानावर्जितमना मनाङ्मुग्धधीः कदा
चिदथ । अपि चारित प्रियाभ्यां प्रपञ्च्य स समप्रसाममीम् ॥१००॥ अथिमाध्य माध्यनर्थं सुखस्यार्थं पार्थिव सप

रियारम्। भक्ष्याद्यैरपि सम निमन्त्रयामास सोल्लासः॥१॥युग्मम् ॥ भुक्तिसमये च ताभ्यां नवनवभेदान् विधाय
सविशेषान्। परिवेषणादि विदधे सकौशलं दर्शयितुमतुलम् ॥ २ ॥ प्रेतमहच्छलादतिदौःस्थ्याद्व्याधिः कुप
थ्यतो व्याधिः। कुनयात्कुयशः कोप कटूक्तितः शोक इष्टमृतेः ॥ ३ ॥ जलदनिनदादलर्कव्यालविषमनिलाच
वह्निरिव राज्ञः। तद्दर्शनान्मनोभूः प्रादुरभूद्व्यसनं प्रायः ॥ ४ ॥ युग्मम् ॥ इयतीः सुदतीः कौतस्कुतीः कृती
प्रासवान् प्रतीते तु। ये एव इन्त्यमु येद्रिमास्तदानीं महायस्ता' ॥ ५ ॥ इति तर्कात् कर्कशक्लृप्तोऽक्षौ सत्कृतः
ससम्भ्रमतः। भाव विभाव्य जगदे दुर्मतिसचिवेन सचिवेन ॥ ६ ॥ कृतरतिपोषे योषे इमे उमे एव देव!
जानीयाः। अनुरक्ते मर्कि तव नवनववेषैस्स्वपूपुषताम् ॥ ७ ॥ तच्छ्रवणाद्धरणिधवो द्विगुणरणरणकव्रणपथ
गुणात्। मन्त्रिन्! मन्त्रय हरिसूत्स्यूपायमापतिविह तर्हि ॥ ८ ॥ खल इव लब्धावसरः सचिवः प्रोवाच देव!
हरिचन्दनम्। चन्दनपरं नृणां यत् क जीवन मधिशातो ज्वलनम्? ॥ ९ ॥ यमराजाह्वानमिषायक्षेपात् क्षिप्यते
तद्भो सः। अपक्षीण क्षोणीरमणोऽप्यनुमणितपास्तविदम् ॥ १० ॥ धिग् धिग् धृष्टान् दुष्टान् पापिष्ठानधम
तान्यमवकथान्। ये दुर्धियः परेभ्योऽप्याश्रया दुर्धिय ददते ॥ ११ ॥ हरिमाहूय नरेन्द्रोऽन्यदाऽवदद् युज्य
ते न ते सुरवः। आकेन्दु सदपि वदाम्यनन्यसाध्य हि नः साध्यम् ॥ १२ ॥ निमिमप्रयिपोऽस्मि यम सम सुरैः
किङ्करैरिहोद्वाहे। वह्निप्रवेशसाध्य सिद्ध्यति तत्किन्तु भवतैव ॥ १३ ॥ सिंहस्य साहसजुषः सुजनस्य घनाघ
नस्य शशिनश्च। भानोश्च कृशानोरनन्यसाधारणी शक्तिः ॥ १४ ॥ सात्त्विकमुकुट! प्रागिव तत्साधय साध्य-

मिति विमोचयेन्नम्। सचिवमपमरचनं निश्चित्य स भिन्नापांचकृवान् ॥ १५ ॥ मान्वस्तुष्ट न्यविशत्क्ष्मापः पाप-
स्य धीसखस्य गिरा। धिग् मुक्तिमत्कृतिफल यच्छ्रा युक्त कृपात्रेऽस्त्रः ॥ १६ ॥ यदुक्तम्—"उपकृतिरेव खलानां
दोषस्य महीयसो भवति हेतुः। अनुकूलाचरणेन हि कुप्यन्ति व्याधयोऽत्यर्थम् ॥१७॥ मागुरुकथा वितथा मा
भूदित्यभ्युपेत्य भूपोत्कम्। कामिच्छिचिन्त्य च धिय न्यवेदयच्चयितपोः स ततः ॥ १८ ॥ मत्प्रवारणास्तु साम्प्रा
किमप्युपालभ्य सम्यगभ्युदितम्। आधास्यामः स्वधिया साधुतर स चिर जीव ॥ १९ ॥ अथ पार्थिवः पुराद्ब
हिरन्तीकरणाकमिश्चितां निश्चिताम्। प्रज्वलितां ज्वालयितुं यशःशरीर स्वमिव सर्वम् ॥ २० ॥ वसुमान वर्धा
यितु प्रत्यापयितु परांश्च सपरिकरो। अप त संप्रेषयितु समीयतुः क्षितिपमश्चिपती ॥ २१ ॥ किमिव विदम्भ
मथवा सदम्भमतिसम्भ्रमेण सममिलत। तत्र च विचित्रचपलाः पौरजनाः प्रेक्षितु कुतुकम् ॥ २२ ॥ तारक
इव नयपथस पूरे दूरेण पश्यतां तेषाम्। किञ्चिरमयिचिन्त्य चितावह्नावह्नाच स विवेश ॥ २३ ॥ तैः स्पष्टमेव
दृष्टं प्रविष्टमात्रश्च भस्मसाद्भूतः। हाहारवाश्रुपातैः शुचा मुदा स्वचिपसचिवाभ्याम् ॥ २४ ॥ हरिहरिवरिबल
नामा हरिशर्मा धीरवीरकोटीर। कपटेनानेन मुधा वसुधाधीशेन दग्धः किम्? ॥ २५ ॥ आ ज्ञातमस्य लक्ष्मी-
लवनालुब्धो नृप व्यधाद्विधिं। दुर्धीसखधीसख्यावीक्ष्य धिगधमच्छितयीम् ॥ २६ ॥ इत्यादि मवेन तपोनि-
न्दामूत जनेऽनिष्ट यतः। प्रसरीसरीति दुर्गन्धवद्दुष्टं साईमपि पापम् ॥ २७ ॥ हरिरथ संस्मृतजलनिधिसुरस
चिविती मनागपि न दग्धः। प्रत्युतजात्योत्सहम्यर्णमिवौषधीसिरभत ॥ २८ ॥ अञ्जनसिद्ध इवासनि जनेरह-

इयञ्च तत्क्षणे स ततः । स्थित्वा काप्यपदोपमदोष एव समग्रमागात् ॥ २९ ॥ मुदिताभ्यां दयिताभ्यां सुविस्मि
ताभ्यां कृतस्मिताभ्यां च । सिक्तोऽमृतुम्यगतामृतेन सुरवच दिव्यतनुः ॥ ३० ॥ अन्यकृते कष्टकृतां विपदपि
सम्पद्यते सपदि सम्पत् । अगुरोर्न किं गरीयान् दहनाद्गन्धप्रपन्चविधिः ॥ ३१ ॥ यावत्प्रेमालापं तनोति ताभ्यां
स तावदावसथे । तत्राजगाम काम प्रकामममत्तः क्षणात्क्ष्मापः ॥ ३२ ॥ सोभ्यामभ्यायान्त भूपमवगत्य पत्यु
रित्यूचे । गूढं स्थित्वा किञ्चित्कौशलमवलोकय प्रिय ! नौ ॥ ३३ ॥ विहिते तथैव हरिणा हरिणाक्ष्यौ क्षोणिपस्य
साक्षेपम् । प्रतिपत्तिमासनाद्यां दक्षे न्यक्षामसूक्षाताम् ॥ ३४ ॥ पप्रच्छतुश्च सम्प्रति किमागमो देव ! देवपा-
दानाम् । सोऽप्याह ग्रथिल इव स्वप हसश्चुक्षसंश्च भृशम् ॥ ३५ ॥ कामिन्यौ मानिन्यौ नो जानाथे कथं पृथुत्क
ण्ठः । आनेतुमागतोऽहं युवां युवामिह निजावासे ॥ ३६ ॥ ते प्राहतुस्ततस्त नेतस्तव नेति युज्यते वक्तुम् । सेव
कजनस्य जनकः पोपकृते पत्प्रभुः प्रथितः ॥३७॥ पररमणी सुररमणीरमणीयाऽप्याशु सुपरिहरणीया । सेवक
रमणी तु नृणां जुपेव दूराद्विशेषेण ॥ ३८ ॥ राजा भवेत्प्रजानां दण्डविधानादकृत्यविनिवारी । यदि सोऽप्यकृ
त्यकारी विनिवारी तर्हि कस्तासाम् ? ॥ ३९ ॥ यामिकसत्त्रासकथं वादीपातश्च रक्षकनरेभ्यः । पानीयतः प्रदीपन
मिद समाप्रसरण तरणेः ॥ ४० ॥ तव कोऽयमसद्ग्रह इह मामेते यद्गुल कामयिष्येते । प्राणान्तेऽपि हि नार्यो
शीलं कलुषीकरिष्यावः ॥ ४१ ॥ यतः—"वरं शृङ्गोत्सुङ्गाद्गुरुशिखरिणः क्वापि विषमे, पतित्वाऽयं कायः कठि
नदृषदन्तर्विदलितः । वर न्यस्तो हस्तः फणिपतिमुखे तीक्ष्णदशने, वर वह्नौ पातस्तदपि न कृतः शीलविलयः

॥४२॥" तद्विरम विरम विरसात् पररमणीरमणपापतः परमात् । यदनीतिरीतिरीतिप्रतान इव म्लापितानयकृत्
॥ ४३ ॥ यदुक्तम्—"सत्यपि सुकृते कर्मणि दुर्नीतिरेकान्तरे श्रियं हरति । तैलेऽनुपयुक्तेऽपि हि दीपशिखां हरति
वातालो ॥ ४४ ॥ श्रेयस्कामेन ततः प्रवर्त्तितव्यं नये न पुनरनये । नय एव सर्वसम्पन्मूलमलङ्कारकश्च नृणाम्
॥ ४५ ॥ यतः—"द्रुमेषु सलिलं सर्पिर्नरेषु भवने मनः । विद्यास्वभ्यसनं न्यायः, श्रियामायुः प्रकीर्त्तितम् ॥ ४६ ॥
श्रुतेन बुद्धिः सुकृतेन विज्ञता, मदेन नारी सलिलेन निम्नगा । निशा शशाङ्केन धृतिः समाधिना, नयेन चाल
ङ्क्रियते नरेन्द्रता ॥ ४७ ॥" इत्यादि नयनबोधस्या नयनवयुक्त्याऽप्यबोधि नैव नृपः । अभिनवमहाज्वरार्तो सदौ
षधमपि मुधा भवति ॥ ४८ ॥ प्रद्युम्नमथ दुर्ध्येयया कथयामासाथ पार्थिवः कथमाः । प्रार्थनपरे नरेन्द्रे मय्य
प्ययि नानुरज्यसे ॥ ४९ ॥ मा पतिशङ्कां कुरुतां तदर्थमेवास्य भस्मसात्करणात् । युवयोर्नवयोस्तस्माद् गतिर
हमेवेह रतिहेतुः ॥ ५० ॥ अबले बलादपि युवामबले अवलेपवान् गृहीताऽहम् । तस्करसेनागच्छतमतुच्छ एवं
मिथः स्नेहः ॥ ५१ ॥ श्रुत्वेति जगदतुस्ते धिग् धृष्टध्वाङ्क्ष इव निषिद्धोऽपि । कटु रटसि कपटपटुधीर्निकटतटस्थ
कथङ्कारम् ॥ ५२ ॥ अपसर दूरे नो चेल्लप्स्यसे रभसेन पापफलमतुलम् । सेत्युक्तोऽहङ्कारात्करोति यावद् बलात्का
रम् ॥ ५३ ॥ कुसुमभिया स तावत् सद्यो विद्याबलेन हृदयन्वैः । तस्करयन्त्रं यद्वाऽपास्यत पेतुर्यथा वृन्ताः
॥ ५४ ॥ विशदा वयं सदाऽन्योपकारिणश्चैव सकलुषोऽन्येषाम् । अपकारीति किमेतत्त्यक्त्वा वृन्ता गता दूरे
॥ ५५ ॥ दुर्निग्रहोऽप्यनङ्गग्रहः सहाहंकृतिग्रहः सहसा । अतिभीत इव द्विजवरसार्योऽनश्यत्तदा तस्य ॥ ५६ ॥

हठपाशमन्धबन्धनदशनप्रणोत्थया महाव्यथया । अथ दुःस्थितः स गाढं मन्दं शुचामन्दमाक्रन्दत् ॥ ५७ ॥
शालाक्रन्दरवच्युतिभूपालाश्रीकसादिनाऽप तदा । स युवाऽपि वार्द्धकं हा लाभेच्छोर्मूलमपि नष्टम् ॥५८॥ उत्कण्ठ-
"कतिपयदिवसस्थायिनि मदकारिणि यौवने दुरात्मानः । विदधति तथाऽपराधं जन्मैव यथा वृथा भवति ॥५९॥
परदाररिरंसायामपि ही निषिद्ध विडम्ब्यते जन्तुः । दृष्टिविपदुष्टविषधरदष्टावपि या न किं मृत्युः ? ॥ ६० ॥
सक्रन्दनं क्षितेरथ वीक्ष्य कृताक्रन्दन विगतरदनम् । अतिदीनदीनवदन कृपया साऽवक् कृपासदनम् ॥ ६१ ॥
तसत्परपापपरोऽप्यपारकृपयाऽर्ऽग्रया मया त्वरया । अपि मोक्ष्यसेऽत्र न पुनः परत्र दैवेन नरकादौ ॥ ६२ ॥
मा पुनरेव कार्षीरित्याद्युपदिश्य बन्धनान्यस्य । विनिरस्य तस्य तरसा दुष्कर्माणीव मूर्त्तानि ॥ ६३ ॥ झटिति
ततः सुस्वाङ्गः स्वस्थीभूतः स भूतलस्थोऽपि । यद्वा हरिप्रियायाः प्रसादतः किं सुदुष्प्रापम् ? ॥ ६४ ॥ स पशु
शोषशुचैरमदमन्दाक्षमन्दमन्दगतिः । अनुतप्तः सविगुप्तः सुगुप्तमासस्ततः स्वगृहम् ॥ ६५ ॥ अतिवाह्य वाह्य
सुखदैरौपयिकैस्तां निशां विशां नेता । किञ्चिन्निपपिहितसुखः प्रगे त्रियाऽऽस्थानमास्थितवान् ॥ ६६ ॥ भक्त्यास-
तया विदितासद्वृत्ताद्विदितस्तस्य इव भवतः । भयविस्मयकरुणरसैर्युगपद्वियापत्रिरूपत्वम् ॥ ६७ ॥ अथ हरि-
वलोऽवलोकितसकलफलत्रातिचित्रतरचरितः । नृपतौ गृहागते सति प्रति प्रिये तत्प्रिय प्राह ॥ ६८ ॥ अनुचित-
कर्त्तुर्नृपतेः समुचितमेवेदमावयो द्वारम्याम् । आस्फालनविप्लवमृते प्रत्येति न जातु यन्मूर्खः ॥ ६९ ॥ मध्वी त्वस्य
धरित्रीधवस्य दुर्बुद्धिदानतो वल्मी । कुपथे प्रस्थापयिता रथस्य दुःसारथिर्वद्भूत् ॥७०॥ नृपतिर्नरश्च नारी तुरगस्त-

त्री च नाळभय शाळम्। चारुत्वाचारुत्वे स्यातामेषां परायत्ते॥७१॥ उक्तं हि—"वल्ली नरिंदचित्तं वक्खाणं पाणिअं च महिलाओ। तत्थ य वच्चंति सया जत्थ य धुत्तेहिं निज्जंति॥७२॥" दुर्मन्त्रिणैव नृपतिर्ज्वर इव विषमेण संनिपातेन। दुष्प्रतिकारस्तस्माद् युक्तस्तस्य प्रतीकारः॥७३॥ दुष्टाशयश्च जीवन्नहिरिव हि आशु दूषयति प्रकृतिम्। तद् ध्रुवमनर्थमूलं समूलमुन्मूलनीयोऽयम्॥७४॥ काऽस्तु च कृपा क्ष्मापालोरपि घात्ये दुर्नयावमास्येऽस्मिन्। ननु दमनं दुष्टानां शिष्टानां पालनं न्याय्यम्॥७५॥ दम्भमयश्च यथोपायस्तन्निग्रहाय निरपायः। तत्कृतदम्भानुसृतेर्दम्भी दम्भेन यत्साध्यः॥७६॥ कथयोऽप्याहुः—"व्रजन्ति ते मूढधियः पराभवं, भवन्ति मायाविषु ये न मायिनः। प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधानसंवृताङ्गान्निशिता इवेषवः॥७७॥" मन्त्रविदां किल मन्त्रः सर्वत्र श्लाघ्यते षट्कर्णः। षट्कर्णोऽप्यस्य पुनः श्लाघ्योऽमून्मन्त्रसिद्धिफलः॥७८॥ षट्कर्णं मन्त्रमसाविति कृतपूर्वी स्मृताग्विसुरसख्यात्। दृष्याभरणैर्दिव्यैर्दिव्यं नव्यं व्यधाद्वेषम्॥७९॥ सह रौद्ररूपयमराड्वेषप्रतिरूपदिव्यपुरुषेण। प्रातर्गतश्च नृपतेः पर्षदि दर्पोद्धतं सीत्तम्॥८०॥ हरिमिव दिवोऽवतीर्णं हरिपलमवलोक्य सकललोकयुतः। तारशवेषवपुष्यं व्यसेव्ययीत् क्ष्मापतिः सोऽन्तः॥८१॥ धिग्मन्त्रिवधोऽवद्यं निरवद्य किन्तु कृत्यमेतस्य। साक्षाद्यक्षपुरीभूतोऽप्ययमायातो यदिह॥८२॥ इति निर्णयता क्षोणीभुजा महासाहसिक्य! सहसाऽगाः। कथमिह कोऽयं च पुमानिति पृष्टः सोऽप्यभाषिष्ट॥८३॥ देवे दहनेनाह याचितः पितृपते पुरस्तावत्। तत्किङ्करैरनायिपि तोयात्तेनोदजीविषि च॥८४॥ तस्य प्रमाणभूमेः प्रभावतोऽभूवमत्र

ताम्रश्रीः। सात्त्विककक्ष्यस्तुष्टे सुरे किमिह न शिष्टनाम्?॥ ८५॥ वाङ्मनसयोरविषयः कोऽपि मयाऽवर्धि तस्य ऋद्धिश्च। का का कथ कथमिति क्षितिपाक्षिप्तः स पुनराख्यत् ॥८६॥ तस्य पुरी संयमनी शक्रपुरीश्रीविधर्षिनस यमनी। राजा स धर्मराजः प्रजाः पुनस्तत्र पुण्यजनाः ॥ ८७॥ ख्याताऽस्य तैजसीति च सभा शुभा ताम्र चूडमथ वृन्दम्। लेखनिकां पुस्तकमपि हस्तेषु चतुर्षु स च धत्ते ॥ ८८॥ शक्राद्योऽपि देवाः सेवाहेवाकमा वहन्त्यस्य। विष्णुब्रह्ममहेशा अपि तत्तुष्ट्यै कृतक्लेशाः ॥ ८९॥ योगीन्द्रा अपि योगाभ्यास भीत्या भजन्ति तस्यैव। किं बहुना त्रिभुवनमपि वनमिव सेकुर्वंशो तस्य ॥ ९०। तस्य च सचिता सविता दुस्तमसां प्रसविता प्रणाशमिह। सञ्ज्ञासञ्ज्ञा सञ्ज्ञापतीषु मुख्या पुनर्जननी ॥ ९१॥ भ्राता च तस्य शस्यः शनिरशनिरिवाति दुःसहो जगति। मलिनाऽपि विदितविष्टपपवना यमुना पुनर्जामिः ॥ ९२॥ धूमोर्णा धूम्रमुखी ध्रुष्याणां तस्य पट्टदेवी च। यान पुनः प्रधान धीरस्कन्धेषु धौरेयः ॥ ९३॥ त्रिजगत्कृतसत्कारस्तस्याथ वैध्यतः प्रतीहारः। चण्डमहाचण्डाविति नाम्ना धाम्ना च द्वास्थरौ ॥९४॥ लिपिकृच्च चित्रगुप्तस्त्रिजगत्सदसच्चरित्रलिपिकर्ता। ऋद्धिः सर्वाङ्गीणाऽप्यनन्यसाधारणाऽस्यैवम् ॥९५॥ तुष्टः स च कल्पतरू रुष्टस्तु कृतान्त एव सत्याह्वः। विश्वमसुमाल क्षकमक्षूण लक्षण चेतत् ॥९६॥ लोकेऽप्युक्तम्—“यस्मिन् रुष्टे भयं नास्ति, तुष्टे नास्ति धनागमः। निग्रहानुग्रहौ न स्तः, स जातः किं करिष्यति?॥९७॥” तां तादृशीं समृद्धिं पश्यन् त्वद्धोरमंसि सफलत्वम्। लोकोऽपि वक्ति भव्य बहुजीवनतो हि बहुदृष्टम् ॥ ९८॥ नाथ! मयाऽथ स युक्त्या निमन्त्रितः प्रीतिपूरितः प्रोचे। अस्यावरस्य

करणात् युक्तं वयमागमिष्यामः ॥९९॥ किन्तु सकृत्तव नेता नेता नः सौहृदं यदि समेयात् । मङ्गल्याख्यस्विलव
लाभस्तदुचितमर्कि किमपि कुर्मः ॥४००॥ अत्रार्थेऽस्यर्थं मयि मुहुर्मुहुः प्रार्थनामिव स कृत्वा । दत्त्वा दिव्याल
कृतिवस्त्राद्यमुवाद सादरकृत् ॥ १ ॥ बह्व्योऽपि दिव्यरूपा धन्याः कन्या इमा हि मम मान्याः । तदिमामेकां
परिणय पराणय प्रमदपदमस्मात् ॥ २ ॥ राजन्! राजाऽमात्यादीनां कन्या यथोचित देयाः । इयतैव हि मे तुष्टि
र्मर्तूफल मूल्यकृत्य यत् ॥ ३ ॥ द्विपां च घे वधे युद्धे, दुर्गप्रावे गृहे मठे । क्लिश्यन्ते सेवकाः किन्तु, नेतुरेवाखिल
फलम् ॥४॥ इत्यूचिवानह मोस्तदा नृपाध्यास्तया रथात्प्रेष्याः । नृपाग्रकस्त्वेति विसृष्टः प्रकृष्टबहुमानतस्तेन ॥५॥
आकारणार्थमथ पथदर्शनबहुमानदर्शनार्थं च । प्रजिघाय चैष्यताह्वयमिमं स चात्ममतीहारम् ॥ ६ ॥ द्रुतमसुनैव
तु दैवतदास्या निन्येऽहमिह महीश! ततः । पादावधार्यतां तत्पुरि सन्तो वर्षितार्पकृत ॥ ७ ॥ तत्संवादि
तदामीमवादि तेनापि चेत्रिणाऽभ्यधिकम् । दिव्यनरे वदति यतः कुतस्तमां स्यादिसंवादः? ॥८॥ अपि चीसख:
स पूर्त्तः कुधीसखस्तद्विवेद वेदमिव । मत्र हि सुप्रयुक्त चेत्तुं प्रभाऽपि जिह्मास्मा ॥ ९ ॥ उभयोरपि संवादा
दिति प्रभावात्कृताशयोन्मादात् । नृपसचिवाद्याः सर्वे गन्तुं तत्रौत्सुकायन्त ॥१०॥ यमनाम्नाऽपि नृणां मीस्तदा
तु कुतुकं विवक्षवोऽभूवन् । यमगृहमहमहमिकया नृपादयोऽप्यहह लोममहः ॥ ११ ॥ प्रागजातवन्तपातव्यथा
प्रथाऽप्यस्य मद्दिग्दृक्चगदात् । प्रथमाऽप्यत्सुमा कापि समग्राऽपि दूरमगात् ॥ १२ ॥ सज्जीचमूव भूमानथ भूपा
स्पूर्वमेव सचिवश्च । सामाजिका अपि मिथस्तथैव वैषमहतमतयः ॥ १३ ॥ दिव्यकनीदिव्यबहुप्रव्यविभूषादि

लोभतः कतिचित् । कौतुकितयाऽपि कतिचिद्विवेकरथ ते वह्निः पुरतः ॥१४॥ पौरजनोऽपि परिस्नुतमनोविनोदै-
कहेतुतवृत्तान्तात् । गद्गुरुपैतस्सार्थे ही ही लोभस्य साम्राज्यम् ॥ १५ ॥ अतिमहती काऽपि चिता रचिता ज्वलि-
ताऽप्ययो नृपादेशात् । अतिभीषणाऽपि तेषामतितोषकरी भवस्थितियत् ॥१६॥ भस्मीभवन निश्चितमनिश्चित
दूरतश्च कश्चावि । तदपि तवेकाग्रस्त्वस्तथाऽभवस्ते भवास्याऽहो ! ॥ १७ ॥ अत एवोक्तम्–"जा दवे होइ मई
अहवा तरुणीसु रूववंतीसु । सा जइ जिणवरधम्मे करयलमज्झट्ठिआ सिद्धी ॥ १८ ॥" पीतासवा इव भवाभि
नन्दनास्ते तदाऽतिगार्ध्यवशात् । नवनवघोषैर्जय्युपुजेह्युजेहसुम्म नद्दुम्म ॥१९॥ यावद्धपर्षिकया सर्वे कुर्वन्ति
वह्निसात्च ते । स्वपुत्रापत्कृपया स हरि परिचिन्तयामास ॥ २० ॥ कुधिया मया मुधिकया महाननर्थः
क एष आरब्धः । नरकेऽपि पापिनो मे क स्थान निरपराधवधात् ! ॥२१॥ शिक्षाऽपि सापराधस्यैव बुधानां हि सम्नु
चिता नो चेत् । भव्याभव्यविभागानभिज्ञत्वायाम्रितुलनैव ॥ २२ ॥ कोऽत्र ततः सदुपायः स ध्यायति यावदेतेसि
तावदयक । कृत्रिमकृतान्तवेश्री जनताभिश्रीयमाणोऽमुम् ॥२३॥ औत्सुक्यं मा कार्षुर्मा हार्पुर्दर्पेकृत्स्फल भासम् ।
यदि वः फलाभिलापस्तदा मदाक्यातमातनुत ॥ २४ ॥ विषमोऽस्मार्कं स्वामी रीत्यैव हि तत्र युज्यते गन्तुम् ।
राज्ञः कोऽप्यस्ति मान्यः सम मया यातु तत्प्रथमम् ॥ २५ ॥ राजा ततस्ततश्च प्रजाप्रजा अप च वीसस्वोऽप्या
सीत् । आद्यौ गमने नूनं भावि ममेष्ट फलमनूनम् ॥ २६ ॥ पुरतः सम्पत्प्रासौ विपदः प्रासौ पुनर्भवेत् पश्चात् ।
धूर्तः कोऽपि हि धीमान् धिया पुमर्थ समर्थयति ॥ २७ ॥ दाने पाने शयने व्याख्याने भोजने सभास्थाने ।

क्रयविक्रयेऽतिथित्वे राजकुले पूर्णफल आप्यः ॥ २८ ॥ शून्येऽरण्ये भवने ग्रामे तोये भये च संग्रामे । आरोहे-
प्यवरोहे पुरस्सरेश्च पथि रात्रौ च ॥ २९ ॥ व्याघ्रस्त्वेवमवादीद्यामि स्वामिन्! सहास्तुना पुरतः । अपि राज्ञाऽनु-
ज्ञातः कृतार्थमानीव मुमुदेऽसौ ॥ ३० ॥ अथ विप्रनरः प्रसरज्ज्वाले ज्वलने चकार विकराले । झम्पापात पृष्ठे
गुर्वीः सचिवश्च सह कैश्चित् ॥ ३१ ॥ निपतन्नेव स भस्मावशेषतां प्राप पापधीः सह तैः । स्वमनोरथैः कथञ्चि-
द्यमधाम जगाम यन्नाऽप्यम् ॥ ३२ ॥ राजाऽपि रत्नकलितः पतन्नुल्लसित तनोस्ति तज्ज्वलने । यावत्तावदग्रे हरिणा
कम्पापुजा भुजयोः ॥३३॥ आः किन्तु विप्रनिभ मामिह कुरुषे रुषेति परुषगिरम् । हरिराह नृप किमन सुस्थः
शृणु नाथ! वच्मि यथा ॥ ३४ ॥ असमीक्षितकृत्यकृतां नितान्तमप्राप्यमुत्र चानर्थः । कार्यं कार्यं साक्षात्समीक्ष्य
सुपरीक्ष्य तदक्षे ॥ ३५ ॥ मा खेद देव! देवैरपि यत्रीक्ष्येत कञ्चनापि मृतः । किन्तु पटु कपटनाटकमिव मया
प्रकटित सर्वम् ॥ ३६ ॥ दुर्मन्त्रिणैव मन्त्रितकुमन्त्रकूटप्रपञ्चरचनातः । प्राणान्तसङ्कटे त्वन्मुखेन बहुधोऽस्मि
निक्षिप्तः ॥ ३७ ॥ प्रक्षिप्यते स्म वृन्तप्रपातपीडाविनियतिकष्टभरे । प्रसभ प्रभो! भवानपि हहा! महापापिना
तेन ॥ ३८ ॥ मा जीवन् यस्त्वासीमवन् परस्मै ददाति दुर्बुद्धिम् । यश्च परद्रोहपरः परधनललनारतिर्यश्च ॥ ३९ ॥
नृप! आर्यः किं कुर्याद् यत्र कुमन्त्री कुमन्त्रमन्त्रणाकृत् । दुष्टोऽपि स किं कुर्याद् यत्र सुमन्त्री सुमन्त्रपरः ॥४०॥
अत एव देव! छद्मप्रपञ्चतः सचिवमभिसादकृपि । व्याधिविपद्धमवुष्ठा यथा कपञ्जिकपृष्ठेयाः ॥४१॥ स्वामिन्!
स्वामी त्व मे तनुपेक्षे त्वां कथं हुताशान्तः? । प्रविशन्तु हन्त यतः स्वामिद्रोहो महापापम् ॥४२॥ अन्येषामपि नियतं

द्रोह स्यादस्तु स्वसन्द्रोहः । मित्रस्वामिगुरूणां स पुनः को वेद किं फलिता? ॥ ४३ ॥ शृण्वन्निति भृशाशङ्कि-
तचेता नेता क्षितेर्विचिन्तितवान् । हा वेत्ति दुष्टचेष्टितमयं मदीय समग्रमपि ॥ ४४ ॥ इत्युग्रवचघनाघनिविड-
पीडाऽतिपीडया तस्थौ । न्यग्वक्त्रः शून्यमना विनाऽपि मूर्च्छां स मूर्च्छितवान् ॥ ४५ ॥ युग्मम् ॥ तैस्तैर्वचोभि
रुचितैरभिरुचितैस्तस्य तद्व्यथामथ सः । अगदैरिव सद्वैद्यः शमयामास प्रकृतिसुजनः ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वाऽथ विविध
दैवतसान्निध्याद्भुतैस्तदुरुचरितैः । अतिविस्मितः स्वकशिरः स कम्पयञ्चिन्तयाञ्चकृवान् ॥ ४७॥ एवंविधेऽपरा
धेऽप्येवंविधशक्तिमानयं यन्माम् । न ददाह न जग्राह च राज्यं परमोपकारी तत् ॥ ४८ ॥ स्वयमक्षमः समग्रं
क्षमते क्षमया न लाति चान्यर्द्धिम् । न नव तत्क्षमतायामिद तु लोकोत्तरं चरितम् ॥ ४९ ॥ अस्योत्तमस्य
परमोपकृतः प्राणात्किलोत्तमर्णस्य । अधमाधमोऽधमर्णः कथमनृणीभावमासाऽस्मि? ॥ ५० ॥ इत्यादितत्प्रशासा
स्वकनिन्दासादरश्चिरेण ययौ । भवनिर्विण्ण इव स कथमपि भवनं विभुः स भुवः ॥ ५१ ॥ अस्तोका अपि
लोकाः प्रत्याशाऽप्यर्थसामथितशोकाः । विस्मयमयतद्वृत्तोपबृंहिणः स्वान् गृहान् जग्मुः ॥ ५२ ॥ तस्मादेवाक-
स्मिकनिमित्ततश्चित्तमस्य भूपस्य । वैराग्यरङ्गसङ्गममगमन्महतां हि रीतिरियम् ॥५३॥ प्रत्युपचिकीरिव ततस्तस्मै
विसेरयोधनां स्वकनीम् । स्वां कीर्तिमिव स दत्त्वा व्यवाहयत् समहमह्नि शुभे ॥ ५४ ॥ करमोचनपर्वणि च
प्रददे प्रमदेन राज्यमपि सर्वम् । चिरसञ्चितमिव सोऽप्रतापमुचितज्ञताऽस्याहो ॥ ५५ ॥ प्राकृतदुष्कृतवितति
प्रतिक्रियां सत्क्रियां गुरोः कृत्वा । कक्षीकृत्य स दीक्षां दक्षः कृतवांश्च शिवदीक्षाम् ॥ ५६ ॥ अथ काञ्चनपुर

नृपतिः सुताप्रवृत्तिं विभावयन्नमितः । पथिकोक्त्या तत्सादृग् हरिबलवृत्तान्तमश्रौषीत् ॥ ५७ ॥ यतः—"वार्त्ता च कौतुकवती विशदा च विद्या, लोकोत्तरः परिमलश्च कुरङ्गनाभेः । तैलस्य बिन्दुरिव वारिणि दुर्निवारमेतत्त्रयं प्रसरतीति किमत्र चित्रम्? ॥ ५८ ॥" संभाव्य तं च जामातरमतिमुदितः प्रधानपुरुषप्रमुखात् । निश्चित्य कृत्य विदसुमानाययामास पुत्रमिव ॥५९॥ सोऽप्युच्चैस्तनुपर्णाधिप इव सर्वर्द्धिपूर्वमागतवान् । सह कान्ताभिस्तिसृभिस्तत्र सुचिसमयमुदयमकृत ॥ ६० ॥ वत्से! स्वेच्छावृत्त्याऽप्यनर्घ्या कोऽप्यचापि विश्वार्थः । पतिरिति परमाग्याऽसीत्यस्याधि सुतापि विश्वार्थैः ॥६१॥ प्रेम्णा पदे भवेय निजपदमेवेति राज्यमपि तस्मै । श्वशुरः प्रदाय दीक्षामादाय च सद्यपितः सिद्धः ॥ ६२ ॥ अथ हरिबलः परबलप्रसर्पिबलदर्प्पसर्पसर्पारिपुः । भाग्याभ्युदयात्प्राप्ते प्राज्ये राज्ये स्म पालयति ॥ ६३ ॥ प्रेयस्यस्तस्य ततस्तासंस्तिस्रोऽपि पट्टदेव्यस्ताः । अन्या अपि नृपकन्याः पाणिगृहीतीर्विहितवान् सः ॥ ६४ ॥ जिनवानाद्यैः पुण्यात्फलमतुलं तत्रयेऽपि नाद्भुतकृत् । हरिनियमादल्पादपि फलमीदृशमद्भुतं तु महत् ॥ ६५ ॥ अमृत कन्यासूत्र चर्मेष्वत्रादि चक्रिरत्नानि । वटबीज बालेन्दुर्बालहरिस्तन्तुजन्तुश्च ॥६६॥ जात्यमणिः सिद्धरसो रसाङ्गमेकाक्षरा महाविद्या । उपमा इमा हरिकृते सुकृतेऽल्पेऽनल्पतरफलदे ॥६७॥ सन्धानितकम् ॥ क नु कैवर्त्तकुकृत्य? क्वेप परमा समा (पि भूप) विपत्परमा । कदरे कोटिगुणाधिकफलमवाप्याऽऽपि जीवदया ॥६८॥ इत्यादिना स्वनुदिनं निजनियमाराधनं नृपस्तेऽपि । लब्धधन तद्वन इव विभावयन् व्यस्मरभापम् ॥ ६९ ॥ विस्मरति जातु नान्योऽप्यनुभवविपचीमचलस्थफलस्य । सुकृतस्य किं पुनरयं तन्त्र-

पसिद्धिर्निधिः सुधियाम् ॥ ७० ॥ अथ सोऽन्यदा निजहृदाऽध्यासीद् यदेशनाऽमृतावासीत् । वासीव दिव्य
मद्धिर्ममेयमायाति स गुरुश्चेत् ॥७१॥ स्यां तत्कृतार्थ इति तद्ध्यानाकृष्ट इवाशु समवसृताः । ते तत्र श्रीगुरवः
सूर्य्य महतां विलम्ब्योऽर्थो॥७२॥ युग्मम्। धनपालश्रुततदागमः क्षमापालवल्लभस्तस्य सः। आडम्बरेण गुरुणा जगाम
सुगुरुस्थ विननाम ॥ ७३ ॥ व्यज्ञपयच्च संविज्ञः पुण्यनिधे! त्वत्प्रसादतः प्रापम् । इयतीं समृद्धिमिद्धामधिक
निन्योऽपि सयोऽहम् ॥ ७४ ॥ अवधेहि धेहि करुणां कारुण्यनिधे! निधेहि सिद्धौ माम्। हृदि संनिधेहि मद्धि
तमभिधेहि विधेहि मयि तुष्टिम् ॥ ७५ ॥ अथ स प्रणतं नृपतिं सुकृतैकरतं विचिन्त्य सत्यगिरा । गुरुरगुणाढ्य-
न्यस्य धर्मे धीर्यस्य ते सुधियः ॥ ७६ ॥ उक्तञ्च–"केचिद्भोजनभक्तिनिर्भरधियः केचित् पुरन्ध्रीपराः, केचिन्मा
ल्यविलेपनैकरसिकाः केचिच्च गीतोत्सुकाः । केचिद् द्यूतकथामृगव्यमदिरानृत्यादिसद्भावराः, केचिद्वाजिगजोक्ष
यानरसिका धन्यास्तु धर्मे रताः ॥ ७७ ॥" धर्मो द्वेधेऽपि पुनर्यतिधर्मश्राद्धधर्मभेदाभ्याम्। मूलं किल जीवदयाऽ-
शेषस्तस्यास्तु विस्तारः ॥७८॥ तामेव च निर्वोढुं कृतिनः कुर्वन्ति सर्वविरतिरतिम्। तामन्तरेण तस्या न स्यादा
राधन सम्यग् ॥ ७९ ॥ यो यतिधर्मे नालकर्म्मीणः स प्रवीण! गृहिधर्मम् । सम्यक्त्वपूर्वमङ्गी सरङ्गमङ्गीचरीकर्त्ति
॥ ८० ॥ सोऽपि द्वादशरूपः प्ररूपितः प्राणिरक्षणायैव। लोका अपि लक्ष्म्यै किं विदधति विविधांश्च सदुपायान्?
॥ ८१ ॥ धर्म्माः सर्वेऽपि कृपां विना विनश्यन्त्यधद्ध्यमचिरेण। छेदे हि नागवल्ल्या दूरेऽपि दलानि शुष्यन्ति
॥ ८२ ॥ किं बहुना यमनियमप्रमुखमशेषं दयां विना विफलम्। मधुफलमल्पमपीदं तयेति तस्यैव यतितव्यम्

॥ ८३ ॥ इत्यादिदेशनामृततुष्टः स विशिष्टभावतः सम्यक् । सम्यक्त्वदर्शनपूर्वं समाददेऽणुव्रत पूर्वम् ॥ ८४ ॥
शेषव्रतान्यपि स यथाशक्ति समादाय सप्रियः सपक्षम् । प्राप मुदं च तदाप्तेः सुरद्रुमाप्तेरिव दरिद्रः ॥८५॥ स ततः
प्रयतः स्वस्मिन् देशे कृतधर्मकर्मविनिवेशे । पटहोद्घोषणपूर्वं न्यवारयन्मारिनामाऽपि ॥ ८६ ॥ व्यसनानि च
सप्त जगत्स्वसत्व्यसनानि सप्तनरकाणाम् । सत्यद्वारानिव स स्वोर्व्यां निर्वासयामास ॥८७॥ अमृतेन च सत्तुल्यक
गतेन तेन प्रतेनिरे नृणाम् । अपकारसारमतिना पशुप्रकाराः सदुपकाराः ॥८८॥ यतः—"मेहाण जल चन्दाण चन्दिणं
तरुवराण फलनियहो । सप्पुरिसाण विढत्त सामन्न सयललोआण ॥८९॥" इत्याद्यगण्यपुण्यैर्नयनैपुण्यैश्च धर्म्यं
साम्राज्यम् । निजसाम्राज्य चैकातपत्रतां प्राप्यतानेन ॥९०॥ किं जात्या किं कुलैः किं सङ्ख्याऽथ किं कुलस्थित्या ? ।
यदि सोऽपि हरिपलोऽभूद्भूपालश्चेरणाश्राशु ॥ ९१ ॥ तदुक्तम्—"कौशेयं कृमिजं सुवर्णमुपलाद्दूर्वाऽपि गोलोमतः,
पङ्कात्तामरसं शशाङ्क उदधेरिन्दीवरं गोमयात् । काष्ठादग्निरहेः फणादपि मणिर्गोपित्ततो रोचना, प्राकाश्यं स्वगु
णोदयेन गुणिनो गच्छन्ति किं जन्मना ? ॥९२॥" ऐश्वर्यशौर्यपुरुषोत्तमतासुमहस्विताविभिः स हरिः । सत्या-
ह्रोऽभूपापलपद्मासत्यादिभिर्न पुनः ॥ ९३ ॥ पद्मा तद्भावर्णनममर्हमेवार्हणीयचरितानाम् । साम्राज्यासावपि
यस्तत्याज न जातु धीवरताम् ॥ ९४॥ सुरवरसमयेऽस्य मधुतमसमये यातेऽथ समय इव समयम् । ज्ञात्वा सम-
यविदस्ते समया पुरमागमन् गुरवः ॥९५॥ श्रुत्वा तेषां पादारविन्दार्णं सावधार्णं विविधत् । गत्वा नत्वा तस्मि-
न्नृपे निविष्टे जगुर्गुरवः ॥ ९६ ॥ यो यो यस्माद्रूपापकसमृद्धिमाप्नोति तेन सुतरां सः । आराध्यः स यथाऽर्थी तां

पुनरधिकाधिकां वृत्ते ॥ ९७ ॥ जीवदयातः सुकृतादियतीं प्राप्तोऽसि भोः ! परां भूतिम् । तस्यामेवाराधय साधय सिद्धिं च दुस्साधाम् ॥ ९८ ॥ आराधन च भूधव! तस्याः सम्यग् यतित्व एव स्यात् । श्राद्धे सपादविंशोपक एव यतः सप्तमेऽपि दया ॥ ९९ ॥ यदुक्तम्—"थूला- सुहुमा जीवा० ॥ ५०० ॥" गाथेयं प्राग्विवृता । तत्संप्रति यतिधर्मं गृहाण निगृहाण दुर्भेदं मोहम् । राज्यप्राज्यधनाढ्य विद्युद्द्योतमिव चिन्त्याः ॥ ५०१ ॥ इत्युपदेशप्रसर-वैराग्यरसोर्मिधर्मितः क्षान्तः । स्वपदे प्रजाप्रभुवेऽसौ संस्थाप्य ज्येष्ठमात्मसुतम् ॥ ५०२ ॥ सह सिद्धिभिर्देवीभिः प्रव्रज्य सर्वोपयुज्य यतनायाम् । दुस्तपतपांसि तस्या शाश्वतमुक्तिं ययौ मुक्तिम् ॥ ५०३ ॥ युग्मम् ॥ हरियल-चरित्रमिति भोः ! विभाव्य भव्या इहापि पूर्णफलम् । सुकृतप्राप्तिप्रथायां जीवदयायां कुरुत यत्नम् ॥ ५०४ ॥

॥ इति प्रथमाणुव्रते हरिबलधीवरकथा ॥

उक्तं प्रथममणुव्रतं साम्प्रतं द्वितीयमाह—

बीए अणुव्वयमी परिथूलगअलियवयणविरईओ। आयरिअमप्पसत्थे इत्थ पमायप्पसंगेण ॥११॥

'बीए अणु' इति, मृषावादः क्रोधमानमायालोभत्रिविधरागद्वेषहास्यभयभीडाक्रीडारस्यरतिदाक्षिण्यमौखर्यविकथादिभिः संभवति, पीडाहेतुश्च सत्यवादोऽपि मृषावादः, यतः—"अलिअं न भासिअव्वं अत्थि हु सच्चंपि जं न वत्तव्वं । सच्चंपि तं न सच्चं जं परपीडाकरं वयणं ॥१॥" स च द्विविधः—स्थूलः सूक्ष्मश्च, तत्रातिदु-

प्रविषयासमुत्थः स्थूलस्तद्विपरीतः सूक्ष्मः, आह च–"दुविहो अ मुसावाओ सुहुमो थूलो अ तत्थ इह सुहुमो । परिहासाइप्पभवो थूलो पुण तिव्वसंकेसा ॥१॥" श्रावकस्य सूक्ष्मे मृषावादे यतना, स्थूलस्तु परिहार्य एव, यदा सप्तककृर्णिकृत्–"जेण भासिएण अप्पणो परस्स वा अतीव वाघातो अतिसंकिलेसो अ जायते तं आढाए अण द्वाए वा ण वएज्ज"त्ति । अथ सूत्रगाथाव्याख्या–द्वितीयेऽणुव्रते 'परिस्थूरकम्' अतिबादर लोकेऽप्यकीर्त्यादि हेतुरलीकवचन तच्च कन्यालीक १ गवालीक २ भूम्यलीक ३ न्यासापहार ४ कूटसाक्षित्व ५ भेदात् पञ्चप्रकार, तत्र द्वेषादिभिरविषकन्यां विषकन्यां विषकन्यां वाऽविषकन्यां सुशीलां वा दुःशीलां दुःशीलां वा सुशीलामि त्यादि वदतः कन्यालीकम् १ । एवमल्पक्षीरां गां बहुक्षीरां बहुक्षीरां वाऽल्पक्षीरामित्यादि वदतो गवालीकम् २ । परसत्कां भूमिमात्मादिसत्कामात्मादिसत्कां वा परसत्काम् ऊपरं वा क्षेत्रमनूपरमनूपरं वोपरमित्यादि वदतो भूम्यलीकम् ३ । उपलक्षणानि चैतानि तेन कन्यागोभूम्यलीकवत्सर्वद्विपदचतुष्पदापदालीकान्यपि वर्ज्यतया ज्ञेयानि, आहुरपि–"कन्नागहणं दुपयाण सूअगं चउपयाण गोवयणं । अपयाण दव्वाणं सव्वाणं भूमिवयणं तु ॥१॥" पश्चैवं तर्हि द्विपदचतुष्पदापदग्रहणमेव सर्वसंग्राहकं किमिति न कृतं ?, सत्यं, किन्तु कन्याद्यलीकानां लोकेऽति गर्हितत्वाद्विशेषेण वर्जनार्थमुपादानम्, कन्याऽलीकादौ च भोगान्तरायद्वेषवृद्ध्यादयो दोषाः स्फुटा एव, तथा न्यासस्य धनधान्यादिस्थापनिकाया अपहारः–अपलापो न्यासापहारो महापातकहेतुः, न्यासकर्त्ता हि परमास्तो ऽयं ममेति साक्षिण विनाऽपि स्वधनं न्यासीकुरुते, स च महालोभाभिभूतो विश्वासघातमपि कृत्वा तदपलपति,

न्यासापहारस्य चावसावादत्वे सत्यपि वचनस्यैव प्राधान्यविवक्षणान्मृषावादत्वम् ४ तथा लञ्चादेयविषये साक्षीकृतस्य लञ्चामत्सरादिना कूटसाक्ष्यप्रदानात्कूटसाक्षित्वमत्र परत्र भवेऽप्यनर्थहेतुर्वसुराजस्येवाजशब्दार्थ साक्ष्ये लोकेऽप्युच्यते—"भूमि साक्ष्य यथार्थ, लम्बन्ते पितरस्तथ। स्वदीयवचनस्यान्ते, पतन्ति न पतन्ति च ॥ १ ॥" न्यासापहारकूटसाक्षित्वयोश्च भूपवादयलीकान्तर्भावेऽपि लोकेऽप्यतिनिन्द्यत्वात्पृथगुपादान, तथा च लौकिकवचन—"कूटसाक्षी सुहृद्द्रोही, कृतघ्नो दीर्घरोषणः। चत्वारः कर्मचाण्डाला, पञ्चमो जातिसम्भवः ॥१॥" तथा—"हस्ते नरकपाल ते, मदिरामांसभक्षिणि !। मातुः पृच्छति मातङ्गि !, किं तोय दक्षिणे करे? ॥ २ ॥ चाण्डाली प्राह—"मित्रद्रोही कृतघ्नश्च, स्तेयी विश्वासघातकः। कदाचिच्चलितो मार्गे, तेनेय क्षिप्यते छटा ॥२॥ कूटसाक्षी मृषावादी, पक्षपाती प्रगशुके। कदाचिच्चलितो मार्गे, तेनेय क्षिप्यते छटा ॥ ३॥" एतस्य पञ्चविधाली कस्य यद्भूचन—भाषण तस्य विरतेः, 'आयरिअ'मित्यादि प्राग्वकविस्येकादशगाथार्थः ॥ ११ ॥ अस्यातीचारान् प्रतिक्रामति—

सहसा रहस्सदारे मोसुवएसे अ कूडलेहे अ। बीअ वयस्स अइयारे पडिक्कमे० ॥ १२ ॥

'सहसे'ति ॥ 'सूत्रं सूचनकृ'दिति वचनात्सहसाशब्देन सहसाऽभ्याख्यानम् रहःशब्देन रहोऽभ्याख्यान स्वदारशब्देन च स्वदारमन्त्रभेदः उच्यते, तत्र सहसा—अनालोच्याभ्याख्यान—चौरोऽयं पारदारिकोऽयमित्याद्य-

सदोषाध्यारोपणं सहसाऽभ्याख्यानं १, रहसि-एकान्ते कैश्चिन्मन्त्रे क्रियमाणे आकारेङ्गिताद्भिर्ज्ञात्वेदमिदं राजविरुद्धादिकमेते मन्त्रयन्ते इत्याद्यभिधानं रहोऽभ्याख्यानं, पैशुन्यं वा रहोऽभ्याख्यानं, यथा द्वयोः प्रीतौ सत्यामेकस्याकारादिनोपलभ्याभिप्रायमितरस्य तथा कथयति यथा प्रीतिः प्रणश्यति २ स्वदाराणां विश्वासभाषितस्यान्यस्मै कथनं स्वदारमन्त्रभेदस्तत्र सहसाविपदन्नपस्य द्वन्द्वस्मिन् ३, एवमन्यत्रापि, ननु स्वदारमन्त्रभेदे रहोऽभ्याख्याने च सत्यस्यैव कथनात्कथमतिचारता ?, उच्यते, स्वमन्त्रप्रकाशनजनितलज्जादितः कलत्रादेर्मरणाद्यनर्थस्यापि सम्भवात् परमार्थतोऽस्यासत्यत्वमेव, यदाहुः—"न सत्यमपि भाषेत, परपीडाकरं वचः । लोकेऽपि श्रूयते यस्मात्कौशिको नरकं गतः ॥ १ ॥" स्वदारग्रहणस्य चोपलक्षणत्वान्मित्रादिमन्त्रभेदः स्त्रियं प्रति स्वपत्यादिमन्त्रभेदश्चातिचारतया ज्ञेयः ३, तथा द्वयोर्विवादेऽन्यतरपक्षेणोपायशिक्षणं सम्यगज्ञातमन्त्रौषध्याद्युपदेशनं निकृतिप्रधानशास्त्राध्यापनादि वा मृषोपदेशस्तस्मिन् ४, अन्यमुद्राक्षरादिना कूटस्यार्थस्य लेखनं कूटलेखः ५, तस्मिंश्च, शेषव्याख्या प्राग्वत्, अथ कूटलेखस्य स्थूलासत्यत्वात्कथं न तत्करणे व्रतभङ्गः ? इति चेत्, सत्यं, परमसत्यस्योक्तिर्मया प्रत्याख्याता इदं तु लेखनं न तूक्तिरित्यभिप्रायेण मुग्धबुद्धेर्व्रतसापेक्षस्यातिचार एव, यद्वाऽनाभोगादिनाऽतिचारता, यदाह—"सहसाऽभक्खाणाई जाणंतो जइ करिज्ज तो भंगो । जइ पुणऽणाभोगाईहिंतो तो होइ अइयारो ॥१॥" एतद्व्रतफलं विश्वासयशःस्वार्थसिद्धिप्रियादेयाऽमोघमधुरवचनतादि, तथा च प्रोचुः—"सच्चा उ मंतजोगा सिज्झन्ती मम्मअत्थकामा य । सच्चेण परिग्गहिआ रोगा सोगा य नस्संति ॥ १ ॥ सच्चं जसस्स मूलं सच्चं

विस्सासकारणं परमं। सच्च सग्गद्दारं सच्च सिद्धिइ सोपाणं ॥ २॥" लोकेऽपि—"सत्येन धार्यते पृथ्वी, सत्येन तपते रविः। सत्येन वायवो वान्ति, सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम् ॥३॥" दृश्यते हि सम्प्रत्यपि सत्यवादिनां दिव्यादौ विशुद्धता राजप्रजापूजाश्लाघादि, एतस्याग्रहणेऽतिचरणे वा वैपरीत्येन फलं, भण्यते च—"जं जं वयइ जाइं अप्पिअयाइं तहिं २ होइ। न य सुणइ सुहे सद्दे सुणइ असोअव्वए सद्दे ॥ १॥ दुग्गंधो पूइमुहो अणिट्ठवयणो अ फरुसवयणो अ। जलएलमूअमम्मण अलिअवयणजंपणे दोसा ॥ २॥ इहलोइच्चिअ जीहा छेअं वह च बंध वा। अयसं धणनासं वा पावंति य अलिअवयणाओ ॥ ३॥" असत्यवादी हि विनीतताप्रशान्ततादिपटुगुणोपेतोऽपि सर्वत्राविश्वास्यतया न लौकिकव्यवहारे नापि धर्मेऽधिकारितामर्हति, यतः—"लावअपीमं इक्क नासइ भार गुडस्स जह सहसा। तह गुणगण असेसं असच्चवयण विणासेइ ॥ १॥ वायसपयमिक्कपि हु साहुविअलक्खणाण लक्खपि। अपमाणं कुणइ जहा तह अलिअ गुणगणं सयल ॥ २॥ तालपुड गरलाणं जह पडुयारीण खित्तिओ धाही। दोसाणमसेसाणं तह अविगिच्छो मुसावोसो ॥ ३॥" श्रूयते हि कस्यापि श्रमणोपासकस्य सूनुर्निर्द्धर्मो पित्रा प्रसभ गुरुपार्श्वे नीतो धूर्ततया गुरूक्तान् सर्वानपि यावन्मतनियमान् प्रतिबुद्ध इव सादरं प्रतिपद्य नियमग्राह्यार्थं श्राद्धादिभिः प्रशस्यमानः प्राह—एतेष्वेको द्वितीयव्रतनियमो मम मुत्कलो दुष्पालत्वात्तस्य, एतावता सर्वमिदमसत्यमेव मयोक्तमिति तस्याशयः, ततश्चायोग्योऽयमित्युपेक्षितो गुरुपित्रादिभिः, यतो हैमं वचः—"पारदारिकदस्यूनामस्ति काचित्प्रतिक्रिया। असत्यवादिनः पुंसः प्रतीकारो न विद्यते ॥ १॥ एकत्रासत्यज पापं,

पाप निःशेषमन्यतः। द्वयोस्तुल्यविभुतयोरायमेवातिरिच्यते ॥ २ ॥” इति श्रावकगाथार्थः ॥ १२ ॥ अत्रिआ मते कमलश्रेष्ठिकथा, तथाहि—

विजयंमि पुरे पत्तविजयंमि जयतरे। अत्थि दुत्थजणाधारो, नयसारो नरेसरो॥१॥ अमाई सच्चवाई अ, विअक्खाओ सावओ तहिं। सिट्ठी नामेण कमलो, कमलो व सुकोमलो॥२॥ अप्पलोहो अप्पमोहो, परवोहपरम्मुहो। उचिअन्नू कयन्नू अ, सच्चसंघो सधम्मिओ ॥३॥ वल्लहा तस्स सीलेण, विमला कमलासिरी। तप्पुत्तो विमलो नाम, समलो पुण कम्मुणा ॥४॥ पुत्तो हि पिउणो तुल्लो, एअं लोअप्पसिद्धिअं। विवरीअं अकासी सो, सणीव रविनंदणो ॥५॥ उक्तञ्च केनचित्—“न म्लापितान्यखिलधामवतां मुखानि, नास्तं तमो न च कृता भुवनोपकाराः। सूर्यात्मजोऽहमिति केन गुणेन लोकान्, प्रत्याययिष्यसि शने! शपथैर्विना त्वम्? ॥ ६ ॥” नासइ धम्मनामेण, धणनामेण धावइ। मन्नइ पंडिअं अप्प, वसइ चरिअ निअं ॥७॥ पिच्छिउं तं तहारूवं, अन्नया जपए पिआ। धणज्झणेण किं वच्छ!, कुण जत्तं गुणज्जणे ॥८॥ यतः—“आत्मायत्ते गुणाधाने, नैर्गुण्यं वचनीयता। दैवायत्ते पुनर्वित्ते, पुंसः का नाम वाच्यता? ॥ ९ ॥” गुणाणं अज्जणे चेव, सम्म होइ धणज्जणं। अन्नहा गिहि उज्जोउ, एसो खलु पलीवणा ॥१०॥ तदुक्तम्—“गुणेष्वेवादरः कार्यः, किमाटोपैः प्रयोजनम्?। विक्रियन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः ॥११॥” एवं विविहजुत्तीहिं, पिउणा सो पबोहिओ। लज्जाए पडिवज्जेइ, वयसा मणसा उ न ॥१२॥ तत्तो धुत्तोव तप्पुत्तो, धुत्तत्तेण घणं घणं। अज्जिउ अज्जिउं तस्स, वंसए भासए तहा ॥१३॥ ताय! अज्जिअए एवं, धुत्तत्तेणुज्जमेण य। सुमहुपि

घणं तम्हा, गुणवम्मअणेण किं? ॥१४॥ यतः–“जातिर्यातु रसातलं गुणगणस्तस्याप्यधो गच्छतां, शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना । शौर्ये वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं, येनैकेन विना गुणास्तृणलवप्रायाः समस्ता इमे ॥१५॥” एव किमवि स चित्तवित्तीइ सुगयिरं। जंपेइ जणओ जाय!, सव्व एवं भवे घणं ॥ १६ ॥ किंतु अन्नायकारीणं, परिणामोऽतिदारुणो । इहेव संभवे इत्थ, सुण एगं कहाणगं ॥१७॥ तथाहि–

आजम्म धुसिमासत्तो, धुत्तो कोवि महामई । भमतो इब्भवेसेणं, संपत्तो सोरियं पुरं ॥ १८ ॥ इक्कस्स वणिणो हट्टे, सालिदालियाइणा । उप्पाडिऊण दो टंके, धुत्तो भणइ वाणिअं ॥१९॥ पुत्त पेसेसु भो जेण, सत्ति दावेमि लब्भय । पासट्ठिअं निअं पुत्त, लहुअ सोवि पेसई ॥ २० ॥ तो स गिण्हिउ सो धुत्तो, गंतुं दोसिअअट्टए । सुप्पसत्थाणि वत्थाणि, गिण्हई तं च साहई ॥ २१ ॥ मह पुत्तो इमो तुम्ह, पासे चिट्ठइ जाव उ । तुज्झं आणिउ अप्पेमि, सुवन्न अम्ह वणिज्जय ॥२२॥ तो सो नाविअसालाए, नइच्छेआइ कारिउ । दप्पणाय तम्मज्जं, गिण्हिउ निग्गओ तओ ॥२३॥ गओ तयोलिअस्सट्टे, धुत्तु वाहिं तमित्थिअं। तंबोलप्पमुह चिसु, वत्थुं तप्पइ जपइ ॥२४॥ दप्पणायस्स इमा, इत्थ चिट्ठउ मे पिया । इत्थि तु जंपए एस, अप्पिही तुज्झ लब्भयं ॥२५॥ तत्तो गिण्हिउ सो सव्व, येरीए गिहमागओ । जपेइ तुज्झ पुत्तोऽहं, अंब! गिण्ह इम सव्व ॥ २६ ॥ तव्वप्पणेण सा तुट्ठा, त पुत्तमिव मन्नए । दप्पणेण को नाम, संपयो नेव सिज्झई? ॥२७॥ निच निच्चिंतचित्तो सो, चिट्ठई सो सुही तहिं । इत्तो सो वणिओ पुत्तं, अलहंतो गवेसए ॥२८॥ वहु दोसिअहट्टे तं, दोसियं सो पयपए । किं मज्झ पुत्तं रक्खेसि?, सोवि

जंपेइ मज्झ मा ॥ २९ ॥ एसो हि पिउणा बुप्पणावि इहासिओ । दुव अप्पेहि गिण्हेहि, इम अप्पेमि नक्खा ॥ ३० ॥ घुस्सहो कलहो एवं, जाओ तेसिं तहेव य । नाविअस्स समक्खं, सह संयोछिएणवि ॥ ३१ ॥ चउरोवि तओ गंतुं, रन्नो साहंति त कह । रायावि विम्हिओ जाओ, कुविओ दूमिओ तहा ॥३२॥ अक्खित्तो तो तला-रक्खो, रन्ना तं छहु जाणिउ । सो आह देव ! मागिस्सं, धुत्तं सत्तदिणंतरे ॥ ३३ ॥ पयओ अभया सुओ, मज्झ होउ जहिच्छिओ । तो सो सव्वस्स उब्भुसो, धुत्त तेण च सोहए ॥ ३४ ॥ धुत्तो सोउ पइन्न त, पइन्न पविक्खुए । तो सत्तमदिणे गंतुं, वेइ आरक्खिअप्पिअं ॥३५॥ तुज्झ कतेण नाणीओ, धुत्तो रुद्धेण राइणा । तो सो भद्दो दुव इणिह, इति गेहेवि तक्खणा ॥३६॥ अहं मज्झुस्सआइ, पेसिओ तुह मत्तुणा । जाहि २ छहु मा कु, कुट्ठस्से चवि अच्छ ॥ ३७ ॥ नट्ठा मीआ घराई सा, तुम तुच्छु गिहं तओ । धुत्तोवि गिहसव्वस्सं, लूसिउ सगिहं गओ ॥३८॥ लूसिअं सगिहं वट्टुं, सोहिंतो वइअं निअ । विलक्खो तो तलारक्खो, सव्वेहिं उवहस्सिओ ॥ ३९ ॥ कामपडागा गणिआ, पइन्नं कुणई तओ । वेसंतरिअवेसो सो, साहए त गिहं गओ ॥ ४० ॥ सत्थाहो एइ अवोह, तेणेसा तुह पेसिआ । दक्कंपवसई सोलुत्तरा संसुहमेहि य ॥ ४१ ॥ विम्हारिअसक्का सा, अपाआ घिसु तं घण । वक्खि-आ संमुहं तेण, सद्धि ही लोहसोहणा ॥४२॥ पुरवाहिं गओ धुत्तो, आह सत्थाहओ इह । पइ आ ताव रमोरु!, फससाला पिक्खह ॥४३॥ तस्स जाए निसीहे अ, सीहे इव भयावहे । वसिआ तेण सद्धिं सा, निद्दाए मुविआ दूरं ॥ ४४ ॥ तो कचणमणीसाराहरणाइ असेसयं । हरिउं सो गओ तीसे, हासो जाओ तओ पुरे ॥ ४५ ॥

कामसेणा महाधुत्ता, तो पइस पणगणा। करेइ धुत्तो संझाए, धुदसालाइ तो गओ ॥४६॥ मणेइ भो! लहु वारं, उग्घाडेऊण गिण्हह। पसत्थ पोत्थय तेवि, विंति धुत्तो धुव तुमं ॥४७॥ उग्घाडिमो न वारं तो, आह सो अण्ण हावि ता। लेह पोत्थं तओ हत्थ, धुद्दो लुद्धो पकहए ॥४८॥ हत्थं सत्थेण छिंदित्ता, गिण्हित्ता धुत्तओ तओ। महापावो गओ किं वा, कयहाणमगोअरो ॥ ४९ ॥ स हत्थ निअहत्थमि, पधित्ता धुत्तओ तओ। कामसेणागिहं पत्तो, धुत्तो धुत्तीइ लक्खिओ ॥५०॥ दंसेइ कित्तिम पिम्मं, सम्म सा तस्स जाणिउ। रमिउ सोवि सच्छंद, सोअव्मेण जाइ जा ॥ ५१ ॥ महाधुत्तीइ ता तीइ, हत्थमि गहिओ इमो। तं छिन्न छिंदिउ हत्थं, सारं घित्तु स निग्गओ ॥ ५२ ॥ आए पहाए भूमीससहाए सा समागया। स हत्थ दंसिउं आह, छिन्नहत्थो सु धुत्तओ ॥५३॥ सा जाणिओ मए धुत्तो, एय जा गयसुवहे। ता धुद्दो आगओ छिन्नकरो सो पुक्कारंतओ ॥५४॥ धुद्देण धुत्ते धुत्ते, त येस हसए सहा। तो रायरजगो कुमनगो तं पविवज्जए ॥ ५५ ॥ अमहा धुमयासत्तो, धुत्तो तग्गेहमागओ। तप्पुट्ठो येइ यढोज्ह, पत्तो कालिंगदेसओ ॥५६॥ संकाए रजगेणेसो, अत्तेण ठाविओ घरे। यत्थापि लहुहत्थो तं, पक्खालेऊण रंजए ॥५७॥ एय विस्सासिउ नट्ठो, तमि सुसंमि धुत्तओ। धित्तुं नियस्स चीराइ, इमोवि हसिओ जणे ॥ ५८ ॥ एवं सव्वमि लोअंमि, मूडलधत्तमि तप्पुरे। पडिवन्ना तप्पइण्णा, रन्ना अण्णायहारिणा ॥५९॥ आइसित्ता महीपालो, वारवालं नएइ तो। रत्तिं पओलिद्दारेसु, जंतइंतपि वारसु ॥ ६० ॥ पद्धेसु पोलिदारेसु, गवेसंतो अ धुत्तय। तो राया तुरयारूढो, इक्को ममइ सघओ ॥६१॥ आरोवित्ता सरे धुत्तो, पोत्ताणि रयगोव तो।

पक्खालणच्छला पोलिदारं सो उग्घडावए ॥६२॥ धुत्तं दोवारिएणावि, भद्द ! मूढेण धारिअं । दारस्सुग्घाडणं रत्तिं,
तो धुत्तो परिजंपए ॥ ६३ ॥ जइ रायस्स चीराणि, खिणस्सति इमाणि तो । विज्ज पच्चुत्तरं तो सो, भीओ दार
विहाडए ॥६४॥ सरपालिं गओ धुत्तो, एगं पिच्छिअ मच्छिअं । जपेइ रे पलाएस, मूढ ! एइ निवो इहिं ॥६५॥
धुत्तं गवेसमाणो सो, वट्टइ त चेव बाहिरी । भीओ पराओ तो नीरे, नट्ठो मच्छुव्व मच्छिओ ॥ ६६ ॥ तो तस्सेव
सर मुत्तु, सारं चीरं निअंसिउ । पुरस्साभिमुहं जाइ, अहो धुत्तस्स गुरुया ॥६७॥ इत्तो धुत्त पुराओ तं, निग्गयं
जाणिउं निवो । वाहिं गच्छेइ पिच्छेइ, त च इत पपुच्छए ॥ ६८ ॥ दिट्ठो कोवि नरो इत्थ, भो ! भो भद्द !
सगद्दो। सो आह नाह! भट्ठो सो, सरनीरंमि चिट्ठए ॥६९॥ वेइ राया धरिज्जासु, तुरय तुरिअं जहा । इमं फट्ठेमि
सद्धं च, केसेसु धरिउ रिउं ॥७०॥ आमंति भणिए तेण, राया जा अग्गओ गओ । ता धुत्तो हयमारूढो, पविट्ठो
पुरअंतरे ॥ ७१ ॥ विसेसवेसतुरयाइणा दोवारिएणवि । विआओ स निवो चेव, धुत्तस्साहो समीहिअं ॥ ७२ ॥
तो वेइ दारपाल सो, पोलिदाराणि बंधसु । पवेसं मा तु कस्सावि, दिज्जा इपिंह कइंचिवि ॥७३॥ अओ इओ भए
पगो, धुत्तो सत्तुव सपइ । तप्पक्खिअओ पुणो अण्णो, चिंतणिज्जो इह दढ ॥७४॥ तइत्ति विहिए तेण, धुत्तवुत्तंत
धुत्तिओ । धावंतो सीपक्खसंमुहो राया समागओ ॥ ७५ ॥ वेइ दोवारिअं दारं, विहाडेसु निवो अहं । सोवि
वेइ हयारूढो, मज्झे चिट्ठेइ पत्थिवो ॥७६॥ तत्तो तुमं धुवं अन्नो, ताहे साहेइ धुत्तओ । मा उग्घाडेसु दाराणि,
भसो धुत्तो इमो खलु ॥७७॥ तत्तो विलक्खचित्तो सो, राया चिंतेइ कोविमो । धुत्ताणवि महाधुत्तो, जेणाहमवि

घुसिओ ॥ ७८ ॥ अचिंतणिज्ज पभस्स, चरिअं चिंतिणोवऽहो । लोए जयपडायावि, एएण गहिआ धुव ॥ ७९ ॥
ता जा न कोइ जाणेइ, ताव सामगिरा इम । पसंसेमि जहा मज्झ, पवेसो आयए पुरे ॥८०॥ इअ चिंतिअ सो
घुत्तं, आह हे धुत्तऽणुत्तरं । चरिअं तुज्झ तुट्ठोऽहं, वरं वरसु इच्छिअ ॥८१॥ सो आह अभय देहि, तहा रत्राधि
मत्तिअ । चिंतुहेहिं विहेअव, सबहा चिहिअं निअं ॥ ८२ ॥ अप्पाण पयडीकाउं, वारं च विइआचिउं । पवेइ राय
पायसु, तो धुत्तो संमुहागओ ॥८३॥ रत्राधि पिट्ठिहत्थो से, दिन्नो नवं (वत्त) च जीविअ । निम्मिओ सुपसाओ
अ, मसहा संतमासिअं ॥८४॥ तत्तो निस्संककप्पिस्तो सो, धुत्तो रायपसायओ । मत्तसङुव सच्छंद, भमेइ चिलसेइ
अ ॥८५॥ कलाकलावं दंसेइ, वक्खासेइ, पुरीजण । चरिअ च पयासेइ, अइअच्छरिअ निअं ॥८६॥ एव सुहीचि सो
ठाइ, असया इत्थ धुत्तया । न तहा होइ तो जामि, दूर धी दुट्ठबुद्धिअं ॥ ८७ ॥ चोरच छन्नो रत्नोवि, अकहित्तु
स धुत्तओ । पुराओ निग्गओ भूयाऽभिभूअव भमेइ सो ॥ ८८ ॥ पुरपट्टणगामाइ, धुत्तयंतो सहस्ससो । पत्तो
पुरंमि सुवणावयंसि कमसो इमो ॥ ८९ ॥ तत्थुज्जाणंमि चीसंतो, रायचंपयपायवे । पसत्थं अइवित्थारं, तं च
पासेइ सावर ॥ ९० ॥ अइउत्तुगसाहाहिं, लिहत व नहंतर । उप्फुल्लफुल्लवल्लासिफुल्लभयफुलालयं ॥ ९१ ॥
युग्मम् ॥ त चपयतरं दट्ठु, नाणासंकप्पकप्पिअं । पत्तो पमोअं सो धुत्तो, सयं चेव पयपए ॥ ९२ ॥ अइरम्मो
इमो रुक्खो, ता जुत्तं इत्थ कारिउं । सत्तभूमं हि धवलहर हेममणीमयं ॥९३॥ पवरस्स पासओ जुत्ता, आवासा
मणिनिम्मिआ । अंतेउरीण सव्वाणं, कीलावावी य इत्मयं ॥ ९४ ॥ इत्थे चप्पमयवणं, साला हयगयाणिह । इत्थ

रांया मई जुत्तो, पक्खी इव महिड्डिओ ॥९५॥ असंबद्धमसंभव, वयण सुणिऊण त। धुत्तं पइ पयपेइ, षपयडुम्मेवयया ॥ ९६ ॥ रे धुत्त! धुसिआसेसवेस दुचरिएण स। निघडंतो मुहा कीस, मुढ! मासेसि परिसं? ॥९७॥ न किंपि पासे ते पासे, निल्लक्खण! सुलक्खणं। जेण एगंपि सिज्झेइ, सोवि जंपेइ देवय ॥ ९८ ॥ सुमरिज्जा गिरं एअं, एअ सयविणतरे। कुज्जा नो जइ तो तुज्झ, पवक्ख पविसे चित्तं ॥ ९९ ॥ तओ तन्नगरवारवासिवेणीइ मंदिरे। सो कवड्डाइ मेल्लित्ता, जूअं सिक्खेइ कप्पिअ ॥ १०० ॥ लंबोदरसिलाहिवजक्खजक्खिणिमाइओ। वारवासिणिं देविं य, टंकलक्खिस्स जिणेइ सो ॥१॥ खवीसवकए अंके, मेल्लिसा संहरिज्ज अ। तो सो लपोदर पेइ, देहि मे लम्भय घणं ॥२॥ तिकोणतिक्खपाहाणकोपग्घाएण सिग्घयं। फोडिस्स लपमुयरं, लपोदर! तुहऽभहा ॥३॥ एव भणिउ सो जाव, मह्तं पाइण तयं। उप्पाडेइ स भीओ ता, देइ दो लक्ख टंकए ॥४॥ एव मक्षेवि ते सवे, पतरा दिंति लम्भय। निस्सुगाण नराण हि, विंतरा अवि किंकरा ॥५॥ वित्तेण तेण तत्थेव, आवासाइ तहेव सो। कारेइ सत्ति किं नेह, कज्जं सिज्झेइ दवओ? ॥६॥ सहस्सटंकसुलहमोगा तेण पणंगणा। अणंगसेणातोऽणंगसेणा अंतेउरी कया ॥७॥ विलसंतो समं तीए, तत्थ तं तरुणतरि। पुष्पुत्त गधिरो पासो, उच्चारेइ पुणो पुणो ॥८॥ तत्तो रुट्ठा निकिट्ठा सा तं, धुत्त धरिउ सिरे। आणिउं नयरे तस्स, सव धुत्तं पयासए ॥९॥ विडंबिओ य णेगाहिं, पीडाहिं नारयं व सो। त य उप्पाडिउ दूरे, पक्खिवेइ ममाखिउं ॥१०॥ दुम्मारेण मओ सोवि, निम्मग्गो दुग्गइं गओ। भवमि ममिही पावफल ही केरिस फुडं? ॥११॥ता पुत्त! स महाधुत्तो, सवधुत्ताण अग्गिमो। एवं विधुत्तो तो हन्त!,

कहं धुसत्तणं वरं? ॥१२॥ पुत्तेण वुत्तं तस्सेअ, ताय! असायकारिणो। भुत्त किंतु अह स्वत्त, अज्जे हत्थकलाइणा ॥ १३ ॥ न तस्थ कोवि अक्षाओ, ताओवि वयए तओ। एसोवि खलु अक्षाओ, वंचणा जं परस्सिमा ॥ १४ ॥ ववहारस्स, विसुद्धी चेव वुच्चए। अ कूडकवड सवं, पयडं नरयं इम ॥१५॥ एवं वुत्तेवि सो पुत्तो, जण एण अणेगसो। न निअत्तो सहावाओ, सहावो हि दुक्खओ ॥१६॥ यतः–“परीक्षणीयो यत्नेन, स्वभावो नेतरे गुणाः। व्यतीत्य हि गुणान् सर्वान्, स्वभावो मूर्ध्नि वर्तते ॥१७॥ अक्खावि हु अप्पाण, बहुवि विहवोऽत्थि तो। वेसंतराइआरम, मा कुणा दुक्खकारण ॥१८॥ इचाइ वारयतस्स, जणयस्सवि अण्णया। गिण्हिउं विविहं वत्थुं, वणिज्जट्ठा स पट्ठिओ ॥ १९ ॥ वसहाणं सहस्सेहिं, सत्थवाहु व सो गओ। थलमग्गेण सोपारासन्न मलयपट्टणं ॥ २० ॥ बहु सवपि सो तत्थ, विक्किणित्ता कयाणगं। अट्ठावीससहस्साइं, दव्व अज्जेइ लाहओ ॥२१॥ वणिआणं वणिज्जमि, माहणाण सुहमिअ। खत्तिआण सिरी खग्गे, कारूणं सिप्पकम्मसु ॥ २२ ॥ पुणो अहिअलाहत्थ, घित्तूण य कयाणग। अवर पवरं जाय, सपुरं पइ चल्लए ॥२३॥ ता पत्तो पाउसो कालो, कालोव पहिअं जण। सगज्जिविज्जुवरेहिं, भेसयतोवि सवओ ॥२४॥ सो तत्थेव ठिओ एसो, कुणित्ता गिहछायणिं। को नाम पामरं मुत्तु, चवे दुहमकहमे ॥ २५ ॥ इत्तो अ विजयपुरे, चेव वासी विसारओ। गुणाण आगरो इब्भो, सागरो बुद्धि-सागरो ॥ २६ ॥ सो सागरं गओ आसि, धणज्जणकए पुरा। बहूणि सारवत्थूणि, घित्तु तत्थागओ तया ॥२७॥ विमलेण इमो दिट्ठो, पुट्ठो अ कुसलाइअ। गच्छिस्सामो पुरे सद्धिं, इचाइ उवरोहिउं ॥ २८ ॥ सोवि तत्थट्ठिओ

विघसुचत्थूणि जहिच्छिअं। चिकिणेइ सुचत्थूणि, अचराणि किणेइ अ ॥ २९ ॥ चिमलो समलो पुत्तो, वणिअो तस्स अंतरा। हत्थसंनाइणा हेमसहस्से वस गिण्हई ॥३०॥ चिंतेइ अ पिआ मज्झ, मूढो म चारए मुहा। निउणेण नपणेच, मएअं अज्जिअं घण ॥३१॥ अह ते दोवि गिण्हिसा, सर्व वत्थं निअं २। पट्ठिया तुरयारूढा, सपुरासम मागया ॥ ३२ ॥ ताहे सो कमलो सिट्ठी, निअपुत्तस्स संमुहो। समेओ उचिअमूर्हिं, जपिअं कह लंघए! ॥३३॥ तेहिं दोहिंपि पणओ, विणएण इमो तओ। पणएण य अमुक्ष, तेहिं सेमाइ पुच्छिआ॥३४॥तेसिं तिण्हंपि तुरया स्वाणं पुरओ तओ। चचंताणं पयंपेइ, चिमलं पइ सायरो ॥ ३५ ॥ मित्तचित्तचमक्कारकरं किंचि कहेमि ते। अदिट्ठमचि दिढ्ढ च, सावहाणमणो सुण ॥ ३६ ॥ इओ किंचि पुरो जाइ, पक्कमफलपूरिअं। सगिअ सगड तस्स, सारही पुण चमणो ॥ ३७ ॥ तस्स पासे पुणो चारिभरिआ करचत्तिआ। गतीए लपिआ अस्थि, लट्ठीतोत्तपप तहा ॥ ३८ ॥ सोचि निक्खिड्डाइीण, पगलमेण पिच्छिलो। जुत्तो दक्खिणपासंमि, चसहो गलिओ तहिं ॥३९॥ वामपासे पुणो गोणो, वामपायम्मि संजओ। काणो अ वामअच्छिम्मि, वेसग सगड च तं ॥ ४० ॥ अच्छिप्पंतो अ पंचालो, त च इक्केइ पिट्ठिगो। पिट्ठिमि रुद्धा कस्साचि, यइ पगा य आगया॥४१॥साचि चामंमि पायंमि, सचणा वरलक्खणा। मणुयाणहा य तीसे, वेहे आहरणा बहू ॥४२॥ सा बहू घणिणो नूण, गब्बिणी गुब्बिणी विऊ। अचा सन्नप्पसवा य, जणिही तणय पुणो ॥ ४३ ॥ कुंकुमस्सगरागो अ, तीसे सयंगसगओ। चउलस्सिरीइ फुल्लाण, धम्मिल्लो अ महल्लओ ॥ ४४ ॥ उत्तरीअं पुणो तीसे, कुसुमनचरंगिअ। गंतीइ तीइ आरूढा, मयच्छी साचि

गच्छए ॥ ४५ ॥ सावि सागरिअद्धाणे, निविट्ठा अत्थि इत्थिया । वेच्छगस्सुवरिं तस्स, सो अ सागरिओ पुणो
॥ ४६ ॥ स सोउं विमलो आह, किं जंपेसि असंगयं ? । को सवण्णु विणा एव, जंपेइ अविगप्पिअं ? ॥४७॥ को
नाम सद्दहे एअं ?, कह वा जाणिअं तए ? । अहो वहेइ ते जीहा, अद्दवीहा जहा तहा ॥४८॥ सागरो वागरेई तं,
अुगंतेषि असंगय । नाह जपेमि अ सव, सवकारो गुरुत्तणो ॥ ४९ ॥ हत्थमि ककणे सते, किं कज्जं दप्पणेण
वा ? । आसन्न सगड तं हि, जाहि मित्त ! पलोयसु ॥ ५० ॥ त सवपि अमवव, सवहा सद्दहे न सो । सुबुद्धि-
विसय ज त, पुवुद्धी कह मन्नए ? ॥ ५१ ॥ तो तेण सिद्ध विहत्त, गावमालयसे कह ? । सो आह विट्ठपा विट्ठे,
कुत्ता वके अ वंकया ॥ ५२ ॥ उज्जुमि उज्जुआ चेव, पवीणंमि पवीणया । लोपवि वेहो कट्ठेहिं, वंके वको समे
समो ॥ ५३ ॥ विमलो आह लोहेण, तो पल्लफलिओ इम । असवं जइ तो तुज्झ, वत्थु सवपि तुज्झ मे ? ॥ ५४ ॥
आमेइ भणिउं सोवि, कोवेण भणिओ इम । अन्नहा तुह गिण्हिस्स, सव वत्थुमहं इमं ॥ ५५ ॥ तेणावि मत्तिए
वत्थं, हत्थेण परिसाहिउ । कमल सागरो आह, तुण्हं सयक्खी सुम हह ॥ ५६ ॥ कमलो कोमल ताहे, साहेइ पइ
सागरं । इमोव दक्ख ! मुक्खत्त, किं तुमंपि करेसि भो ? ॥५७॥ विमलो तो पयंपेइ, संपय चेव ताय ! किं । मं
लहुं कुणसे पुत्त, महत्त पावए पिआ ॥ ५८ ॥ भणिअं सागरेणावि, हे सिट्ठि ! जइ ते सुओ । मज्झ पाएसु
लग्गे तो, छुड्ढं मज्झेमि अज्जवि ॥ ५९ ॥ विमलो वेइ विसपि, समग्गे गव्विए मए । लग्गिस्सति पए भिक्खामग्गणे
तुज्झ कुक्कुरा ॥ ६० ॥ एय विवायवायाला, मिलिआ सगडस्स ते । विमलो मच्छरच्छारच्छन्नो पिच्छे तहेव त

॥ ६१ ॥ अपिच्छिउ मयच्छि य, मायंगं य पुणो तहिं । वच्छासियमुहकमलो, विमलो आय जायए ॥६२॥ सायरं
सायरप्पुट्ठो, सारही ताव साहए । गुव्विणी पसवस्स सा, हत्थी पत्ता वणंतरे ॥ ६३ ॥ जुगल । इत्थेव नयरे अत्थि,
इमीए जणणी तओ । तीसे आहवणत्थ हि, मायंगो पेसिओ मए ॥ ६४ ॥ अहं हि माहणो एसा, वणिअस्स
पुणो वहू । मच्चुणा ताडिआ एक्का, मज्झ पिट्ठे समागया ॥ ६५ ॥ पाओसिअत्तपीईए, कह एअ वए अहं ? ।
विसमेऽज्झोऽपि तायओ, किं पुणो उवलक्खिओ ॥ ६६ ॥ इओ अ तस्स तम्माया, सो मायगोवि आगओ । तीसे
अ तणओ जाओ, विप्पस्स य निवेइओ ॥ ६७ ॥ एव सव्वंमि सवाए, जाए जपेइ सायरो । इम विमल ! पेसेह,
समग्गपिहु मग्गिहे ॥ ६८॥ तो घुत्तो विमलो घुत्तधीरिमाए पयपए । जइ ते पडिमासेइ, तहा इसइ अम्हत
॥ ६९ ॥ तो सायरो वियारेइ, मुहा किं कलहेण मे ? । जहोचिअ करिस्सामि, जामि इण्हिं निअ गिह ॥ ७० ॥
इयाइं चिंतिरो सव, विमलस्स कयाणग । ठाविउं निअघाडीए, सागरो गेहमागओ ॥ ७१ ॥ तो व्हसिओव
सुहुव, पुच्छिओव हउव सो । कहवि तणओ नीओ, कमलेण समंदिरं ॥ ७२ ॥ मुहमि तह चित्तंमि, विमलो
अइसामलो । तो विलवेइ कमल, कमलं व सुनिम्मल ॥ ७३ ॥ आवयंमोनिही ताय !, तरिअव्वो इमो कह ? ।
तुम्हं जइ पुणो वुद्धिवेडीए निस्परिअए ॥ ७४ ॥ हासेण भणिअं तेण, पुत्तेण तु पमाणिअ । तो ताय ! तग्गिह
गंतुं, मसावसु कहंचि त ॥ ७५ ॥ अमच्चावि जहाजुत्तिं, वुग्गह सागरं व तं । सागर पडिवोहेह, जं न गिण्हे
इ मे घणं ॥ ७६ ॥ किं वा विचिइचिंताए, उवाओ एग एव हि । सोवि सिज्झे तुमेणेव, मज्झ अणेण केणवि

॥ ७७ ॥ तेण सक्खीकओ तस्थ, सुय तो सक्खिसमक्खं । रक्खो सहाए अक्खेसु, रक्खेसु द्रविणं निअं ॥ ७८ ॥
निअगेहस्स कज्जमि, निअवत्थस्स रक्खणे । निअपुत्तकए कूडभासणेवि न दूसणं ॥ ७९ ॥ यतः–"न नर्मयुक्तं
वचनं हिनस्ति, न स्त्रीषु राजन् विवाहकाले । प्राणात्यये सर्वधनापहारे, पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥ ८० ॥" तो
सिट्ठी कमलो धम्मकमलाकमलायरो । सच्चसचो पयपेइ, विमल पइ कोमलं ॥ ८१ ॥ मा वच्छ! गच्छ उम्मग्गं,
नयमग्गमि गच्छसु । सुमरिआ निअं सुत्तं, विस चित्तमि मा कुण ॥ ८२ ॥ हसतेणावि सतेण, जइ अप्पंपि
जंपिअं । तया तस्सेव निवाहे, सच्चहावि जपइ सो ॥ ८३ ॥ किंच–न हासमणिअं एअं, किंतु तचित्तलोइओ ।
तुज्झ कया तए चेव, तो किं दूमेसि संपयं? ॥ ८४ ॥ जं च पुत्तमिहासच्चभासणेवि न दूसणं । त मूढभासिअं
जं न, धूमाओ कह कालिमा? ॥ ८५ ॥ सत्थपि अप्पसत्थं त, सत्थपिव भयावहं । जत्थऽणत्थकरं एआरिसंपि
वचएसिअ ॥ ८६ ॥ चेवस्सवि असच्चस्स, विसस्सेव दुरंतओ । विवागो किं पुणो कूडसक्खीए घणलोइओ?
॥ ८७ ॥ भणेइ तणओ ताय!, अवयाओ हि सव्वओ । भणिओ जिणधम्मेवि, एव सव्वेसि किं तओ?
॥ ८८ ॥ महइकज्जहेउ वा, असच्चं किंचि भासिउ । पायच्छित्त चरिआसु, एवं सव्वोवि सुज्झए ॥ ८९ ॥ वेइ
ताओ तओ पुत्त!, सुलब्भधणहेउणा । कोवि मूढोऽवि सवेइ, निअधम्म सुदुल्लहं? ॥ ९० ॥ महइधम्मकज्जेसु,
अववाओवि देसिओ । न पुणो पावकज्जमि, जिणधम्ममि कत्थवि ॥ ९१ ॥ सहसाइणा पावे, पायच्छित्तेण
सुज्झई । ववसिय वयभंगमि, पायच्छित्त तु किं भवे? ॥ ९२ ॥ तम्हा सच्चधणस्सावि, विद्धसे जीविअस्सवि ।

भुगतेवि न अप्पपि, जंपिस्स अलिअं भद्द ॥ ९३ ॥ भणिअ अणयस्सेअं, सुणिउं अइकुविओ । कोलोव
घुरइरतो, विमलो उल्लवे इमं ॥ ९४ ॥ हुहु नाय पयडं ते, पासउ धम्मकम्मस्स । जं मए अलिअं वुत्तं, त मे
अप्पेसि सत्तुणो ॥ ९५ ॥ महल्लो अ गरिल्लो अ, ही सक्कोवि मूरओ । तुम काऊण तो मोणं, गिहकोणमि
चिट्ठसु ॥ ९६ ॥ पडुपाउब्भस्थो सो, विहत्थो विमलो तओ । गओ रायकुल राय, नमिउ विन्नवेइ अ ॥ ९७ ॥
देव ! देसंतर गतुं, किच्छेण घणमज्जिअं । गहीअं हासमित्तेण, समग्ग सागरेण मे ॥ ९८ ॥ रन्ना हक्कारिअं पुट्ठो,
सागरो तो विआगरे । हासेण गहिअं नेअं, किं तु हुज्जाइ निज्जिअं ॥ ९९ ॥ तेणेवं सवहुत्तते, वसं घुत्ते
निवेणवि । उल्लासिकोऊहल्लेण, भो नाय कहिम तए ! ॥ २०० ॥ सो आह नाह ! विभाया, पक्क अवफला
सहिं । मयासिअमूमिपडिअकोइयत्तणगयओ ॥ १ ॥ निविसंतो गओ उट्ठो, धूलिपिंबेण जाणिओ । वामे
पासे पुणो खंजो, नाओ पायाणुसारओ ॥ २ ॥ मग्गंमि दक्खिणे पासे, भक्खणेणं तणाण य । वामे अभक्ख-
णेणं च, काणो अच्छिंमि निच्छिओ ॥ ३ ॥ सुत्तथोसिरणे सोअसलिल पडिअं पहे । पडिए पुच्छवाले अ,
तोसम्बवे अ विनिस्सओ ॥ ४ ॥ सुइरत्ता कोविणित्ता य, माहणो सुणिओ मए । सुहणो कोविणो पाय, सहा-
वेण हि माहणा ॥ ५ ॥ मूमोअणंमि विंबेण, जाणिआ करचत्तिआ । मग्गे गलतसलिलाळोअणा सलिलाइ व
॥ ६ ॥ मग्गे तोसे पिट्ठिगेण, मुक्का मूमीइ विंचिआ । लट्ठी नो अप्पिआ इत्थे, वडालो तेण जाणिओ ॥ ७ ॥
सगवाओ उत्तारित्ता, अब्भुक्खित्ता जलेण य । विप्पेण लट्ठीगहणे, तप्पायरसिआ पुणो ॥ ८ ॥ मूमीए पडिआ

मूरिमच्छिआरिं च चेडिआ । त वट्टु पुडकुडो सो, नाभो लट्ठीवि से फरे ॥ ९ ॥ पढमि पयपतीए, अणु-
सारेण जाणिआ । पिट्ठे इत्थी लट्ठु साधि, पट्टू रुद्धसणाइणा ॥ १० ॥ पच्छापावेण सा पच्छामुही पिट्ठिमि
पिच्छए । तीसे पच्छामुहे पाए, वट्टुं रुद्धसि निच्छिअं ॥ ११ ॥ घूलीए पायपडस्स, पडिपिंपेण सवणा । पाय-
पिंपाणुसारेण, लक्खणाइवि लक्खिअं ॥ १२ ॥ पाणिपायगुलीणं तु, पिंबेण मूसणा पट्टू । सुणिआ मणिणो
चेव, होइ एवंविहा वट्टू ॥ १३ ॥ जेण रुद्धा सगेहाउ, निग्गया तेण गब्धिणी । पिऊवि सा धुव फुवपसणाइ-
विवज्जणा ॥ १४ ॥ वेहर्पिताकए तीए, गंतीए भामिणी इमा । उत्तिद्धा य निसन्ना य, आसन्ने पव्वीवणे ॥१५॥
फढु वक्खिणहत्थस्स, अवट्ठमेण उट्ठिआ । तो नाया पुत्तगब्भा सा, आसन्नपसवा तहा ॥ १६ ॥ तीए फय
आयमणं, तत्तीर तु निरूपिउ । घुसिणस्सगरागोवि, तीए निद्धारिओ मए ॥१७॥ तीसे केसकलावाओ, पडिअं
पउलस्सिरिं । पलोइउं परिआओ, घम्मिल्लोवि तहाविहो ॥ १८ ॥ पव्वीफटपलग्गे, उत्तरीअस्स तंतुणो । तीए
पिच्छित्तु निण्णीअ, उत्तरीअं कुसुम्भिअं ॥ १९ ॥ न विणा समया अंपोवरि माणुस । मारुहे । पयपत्तीवि नो
तीए, निहालिज्जइ भूतले ॥ २० ॥ सारहिस्स पुणो ठाणे, इक्को चेव निसीअए । सामत्थओ तओ नायं, वेल्लग
सगव मए ॥ २१ ॥ वेल्लगोवरि इत्थी अ, न सक्केइ निवेसिउ । ता तस्स सारही नूण, निसन्ना सा उ तप्पए
॥ २२ ॥ सुणित्ता सायरेणुत्त, स चित्तमि चमक्किओ । मूषो मासेइ भो तुण्ह, अत्थि कोवि गु सक्खिओ? ॥२३॥
सायरो अक्खए वक्खो, विक्खाओ अत्थि सक्खिओ । विमलस्स पिआ सिट्ठी, कमलो विमलो मणे ॥ २४ ॥

रमावि सिद्धं सो सिद्धी, सयवाई तओ यण । विमलस्सेव ववेइ, आउरस्सेव जीविअ ॥ २५ ॥ पर मा पुत्तवि-
त्तर्प, सोवि साहेइ असहा । मोहलोहमहापूरो, तारयाणवि दुत्तरो ॥ २६ ॥ सपणो दुज्जणो विवेसिओ लोह-
हओ तहा । गहिलो विम्हिरो भीरू, सक्सी नून न किज्जए ॥ २७ ॥ तो वेइ सायरो एव, देव! सो वेव
वम्मिओ । तहावि दु पमाण मे, मित्र सर्व पयंपिरो ॥२८॥ आह आइविउं राया, कमल कोमलं गिरं । जहा तुम
विणायासि, तहा सम्म पयासस्सु ॥ २९ ॥ गयं ही ववमेयन्ति, वसक्खिमहिए तया । खिप्पं सप्पतपाणेव,
विमले अइआकुले ॥ ३० ॥ सवव सवहा एस, कई वा गमिही मुहा? । एवं पुणोवि आसाए, आसासिंते निअं
हिअ ॥ ३१ ॥ सवमेव कई एसो, पयपिस्सइ संपय? । एव विचिंतिरे भूमीसरे अ तह सागरे ॥ ३२ ॥ एव
सहाइ लोएवि, विविह तक्कसंकुले । संवाधुरमि धवलो, कमलो किल अब्बवी ॥ ३३ ॥ कलापकम् ॥ महा-
कज्जेवि अज्जो हि, वितहं न हु वाहरे । अज्जोवि किं पुणो सम्म, जिणधम्मस्स जाणओ ॥ ३४ ॥ मणुस्सस्स
सुवम्मस्स, एसेव कसवट्टओ । वसणेवि समावन्ने, ज असवं न दुवए ॥३५॥ अहवा वसणं नाम, किमेअं? ज भवे
भवे । लब्भ वणं मणंतंपि, न धम्मो पुण निम्मलो ॥ ३६ ॥ तम्हा पुत्तोवि दूमिज्जा, पइसिज्ज व दुज्जणो । रूसिज्ज
वावि सपणो, असव पुण नो लवे ॥ ३७ ॥ यतः–'निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु, लक्ष्मीः समाविशतु
गच्छतु वा यथेच्छ । अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा, न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥ ३८ ॥" जो
आरिसोऽस्यि देवावि, त विआणेइ तारिस । साहे तहवि सव्वपि, सर्व सागरमासिअं ॥ ३९ ॥ वयण सुणिउं

तस्स, सं आसी सो नरेसरो। अईव चिन्हिरो सीसकंपिरो गुणजपिरो ॥ ४० ॥ हारजढिं विसिढं सो, चक्कठा-
ए सकठओ। कठे कमलसिढिस्स, संतुट्ठो संठवेइ तो ॥ ४१ ॥ पच्चक्खं पुण्णपब्भारो, विस्थारो सुजसस्स य।
हारो दिव्वमणीसारो, तस्स कंठंमि सोहए ॥४२॥ पससई अ निवाई, पच्चक्ख सुगुरुव्व तं। अहो ते सच्चया काचि,
कणगस्स व जच्चया ॥ ४३ ॥ महो! निक्कोहया साहुजणस्स व अणुत्तरा। अहो निम्मोहया तुज्झ, कणएचि
तणंमि व ॥ ४४ ॥ अहो धम्मेगचित्तत्तं, तत्त च गहिरं तए। अहो वुडपइस्सस, सत्त च तय सत्तम ॥ ४५ ॥
सव्वेसु सच्चयाईसु, पत्तरेहस्स तुज्झ तो। रम्भो व मउसो पइवघो होउ अहोनिस ॥ ४६ ॥ एच पयंपिरो पीइ
निब्भरो स नरेसरो। भाले पट्टंमि सोवन्नपट्टं चवेइ सिढिणो ॥ ४७ ॥ जंपेइ पावधूमेण, सामल विमल पुणो।
रे चिढ! दुट्ठ! जीहाए, छेअस्स अरिहोऽसि त ॥४८॥ किं तु पुत्तोऽसि कमलसिढिणोऽत्ति चिमुच्चसे। उज्झिअति
न केणावि, कमलस्सवि कंटया ॥ ४९ ॥ सागरेणावि दुट्ठेण, संतुट्ठेण कयाणग। चत्तलोहमलस्सेअ, कमलस्सेव
अप्पिअं ॥ ५० ॥ पच्चक्खो सच्चायस्स, पभावो कोवि उक्खवो। गयंपि आगय वित्त, कित्ती तह सुनिम्मला
॥ ५१ ॥ महापसाओ रण्णोवि, जाओ नाओवि पालिओ। कप्परुक्खोवि पच्चक्खो, सच्चं किं वा न साहए?
॥ ५२ ॥ पमाणणिओ सव्वेसिं, माणणिओ य सव्वओ। इमो सलाहणिओ अ, तओ जाओ विसेसओ ॥ ५३ ॥
विमलोऽलीअवाइत्ति, निंदणिओ जणे इह। दुओ दुस्सावयस्सावि, दुग्गओ दुग्गई गओ ॥ ५४ ॥ बुद्धीइ
रंजिओ राया, सायर सायरं पुणो। ठवेइ सव्वमंतीसपए बुद्धिफलं अहो! ॥५५॥ चिर चरित्ता य गिहत्थधम्म,

सुसाहुधम्म गहिऊण सम्म । विसेसमासासमिईपउत्तजसोऽणुपत्तो कमलोऽग्गलोग ॥ ५६ ॥ इत्थं पसत्थ कम लस्स सिट्ठीसरस्स चित्त निसुणिउ चित्तं । चिया अकिर्य च मुहा असच, किच च निचपि सरेह सच ॥ २५७ ॥

॥ इति द्वितीयाणुव्रते कमलश्रेष्ठिकथा ॥

उक्त द्वितीयं व्रतमथ तृतीयमाह—

तइए अणुवयंमी थूलगपरदव्वहरणविरईओ । आयरिअमप्पसत्थे इत्यप्पमा० ॥ १३ ॥

'तइए' इति ॥ इहादत्त चतुर्धा, यदाहुः—"सामीजीवादत्त तित्थयरेण तहेव य गुरूहिं । एवमदत्तसरूव परूविअं आगमधरेहिं ॥ १ ॥" यद्वस्तु कनकादिक स्वामिना न दत्तं तत्स्वाम्यदत्त १ । यत्फलादि सचित्तं स्वकीय भिनत्ति तज्जीवादत्त, यतस्तेन फलादिजीवेन न खलु निजप्राणास्तस्य दत्ताः २ । गृहस्थेन दत्तमप्याधाक- र्मादि तीर्थङ्करानुज्ञातत्वात्साधोस्तीर्थकरादत्तम्, एवं श्राद्धस्य प्रासुकमनन्तकायाभक्ष्यादि तीर्थकरादत्त ३ । सर्वदोषविमुक्तमपि यद्गुरूननिमन्त्र्य भुज्यते तद्गुर्वदत्तम् ४ । अत्र स्वाम्यदत्तेनाधिकारः, तच्च द्विविध—स्थूल सूक्ष्म च, येन जने चौरव्यपदेशः स्यात्तत्स्थूल चौर्यबुद्ध्या क्षेत्रखलादावल्पस्यापि ग्रहणं स्थूलमेवादत्तादान, स्थूलादितरत् सूक्ष्म—स्वामिनमननुज्ञाप्य तृणलेष्ट्वादिग्रहणरूप, तत्र श्राद्धस्य सूक्ष्मे यतना स्थूलात्तु निवृत्तिः,

इवमेव वर्षापति-तृतीयेऽणुमते स्थूरक राजनिग्रहाविहेतुः परद्रव्यहरणं तस्य विरतेः, वत्सरार्द्धं प्रागवदिति अपो वृशगाथार्थः ॥ १३ ॥ एतस्यातिचारपञ्चक प्रतिक्रामति—

तेनाहडप्पओगे तप्पडिरूवे विरुद्धगमणे अ । कूडतुलकूडमाने पडिक्कमे० ॥ १४ ॥

तेने'त्ति ॥ 'स्तेनैः' चौरैराहृत-स्थानान्तरावानीत किञ्चित्कुङ्कुमादि महार्घं काणक्रयेण मुधिकया वा यद्गृह्यते तत् स्तेनाहृतं १। 'पयोग'त्ति सूत्रस्य सूचकत्वात्तस्करप्रयोगः किमद्य कल्ये यूयं निर्व्यापाराः ? युष्मदानीतमोषस्य यदि विक्रापको नास्ति तदानीमहं विक्रेष्ये इत्यादिवचनैः कुशिकाकर्त्तरिकाघुर्घरकादिचौरिकोपकरण शम्बलाद्यर्पणादिना वा तस्कराणां चौर्यक्रियायां प्रेरण प्रयोगः, एवं करणे हि तत्त्वतस्या सोऽपि चौर एव, तथा च नीतिः—"चौर १ श्चौरापको २ मन्त्री ३, भेदज्ञः ४ काणकक्रयी ५ । अन्नदः ६ स्थानद ७-श्चेति, चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ २ ॥" इति २, 'तप्पडिरूवे'त्ति तस्य-विक्रेयवस्तुनः प्रतिरूप-सदृश तत्र व्रीहीणां पलञ्जि नाम धान्य घृतस्य वसा तैलं वा तैलस्य मूत्र हिङ्गोः खदिरादिलोद्रव्यणकादिपिष्ट गुन्दादि वा कुङ्कुमस्य कृत्रिमकुङ्कुम कुसुम्भादि वा मञ्जिष्ठादेर्भिश्रकादि जात्यकर्पूरमणिमौक्तिकसुवर्णरू-प्यादीनां कृत्रिमकर्पूरमणिमौक्तिकसुवर्णरूप्यादि तत्प्रतिक्षेपेण व्यवहारस्तत्प्रतिरूपव्यवहारः, बहुमूल्येषु व्रीह्यादिष्वल्पमूल्यपलञ्ज्यादि प्रक्षिप्य व्रीह्यादिमूल्येनैव विक्रयादिकरणमित्यर्थः, यद्वा स्तेनसकाशाद्गृहीतानां

गवादीनामभिपक्वाङ्क्रीफलसेवादिना श्रृङ्गाणि वक्राणि ऋजूनि ऋजूनि वक्राणि करोति यथाऽ(तत्स्वाम्य)प्युपलक्षयति नैवेयं तत्प्रतिरूपव्यवहारः ३, विरुद्धराज्ये-वैरिराज्ये राज्ञाऽननुज्ञाते वाणिज्यार्थं गमनं विरुद्धगमनम्, उपलक्षणत्वात्राज्ञानिषिद्धदन्तलोहोपलादिवस्तुग्रहणमप्यतिचारः ४, तथा तुला-प्रसिद्धा मीयतेऽनेनेति मान-सेतिकादि पलादि हस्तादि च तयोः कूटत्वं-न्यूनाधिकत्वं ताभ्यां न्यूनाभ्यां ददाति अधिकाभ्यां गृह्णातीत्येवं व्यवहारः कूटतुलाकूटमान, यदाह-"लास्येन किञ्चित् कलया च किञ्चिन्मापेन किञ्चित्तुलया च किञ्चित्। किञ्चिच्च २ समाहरन्तः, प्रत्यक्षचोरा वणिजो भवन्ति ॥ १ ॥ अधीते यत्किञ्चित्तदपि शुपितुं ग्राहकजनं, मृषु मूते यद्वा तदपि विवशीकर्तुमपरम्। प्रवृत्ते यत्किञ्चित्तदपि समुपादातुमधिकं, प्रपञ्चोऽयं धूर्तेरहह! गहनः कोऽपि वणिजाम् ॥ २ ॥" न चैव श्रावकस्य युज्यते, यतः-"उचिअं मुत्तूण कलं दव्वाइकमागयं च उक्करिसं। निवडिअमवि जाणंतो परस्स संतं न गिण्हिज्जा ॥ १ ॥" अस्या व्याख्या-उचितं कलाशतं प्रति चतुष्कपञ्चकशतादिरूपा "व्याजे स्याद्द्विगुणं वित्त" मित्युक्तेर्द्विगुणद्रव्यादिरूपा वा तां तथा द्रव्य-गणिमधरिमादि आदिशब्दात्तद्गतानेकभेदग्रहस्तेषां द्रव्यादीनां क्रमेण-द्रव्यक्षयलक्षणेनागतः-सम्पन्नो य उत्कर्षः-अर्धवृद्धिरूपस्तं मुक्त्वा शेषं गृह्णीयात्, कोऽर्थः ?-यदि कथञ्चित्पूगफलादिद्रव्याणां क्षयाद्द्विगुणादिलाभः स्यात्तदा तमनुद्धायतया गृह्णाति, न त्वेवं चिन्तयेत्-सुन्दरं जातं यत्पूगफलादीनां क्षयोऽभूदिति, तथा निपतितमपि परसत्कं जानंश्च गृह्णीयात्, कलान्तरादौ च क्रयविक्रयादौ च देशकालाद्यपेक्षया च उचितः-शिष्टजनानिन्दितो लाभः

स एष प्राप्त इति भाव इति पञ्चमोऽतिचारः ५। एतेषु क्रियमाणेषु यद्बद्धमित्यादि तथैव, 'तइअंमि अणुवए निंदे' इति चतुर्थपादपाठोऽपि दृश्यते, अर्थस्तु स एव, एतेषु पञ्चस्वपि मया वाणिज्यादिना वणिक्कलैव क्रियमाणाऽस्ति न तु चौर्यं खात्रखननाद्यकरणादित्यभिप्रायेण व्रतसापेक्षत्वाल्लोकेऽपि चौरोऽयमिति व्यपदेशाभावाच्चातिचारताऽवगन्तव्या, यद्वा स्तेनाहृतादयः पञ्चाप्यमी राजनिग्रहहेतुत्वाद्विना व्यक्तचौर्यरूपा एव केवलमनाभोगादिनाऽतिक्रमादिना विधीयमाना अतिचारतया व्यपदिश्यन्ते, श्रावकेण चातिचारपरिहारार्थमष्टादशचौरप्रसूतयोऽपि वर्जनीयाः, ताश्चैवमाहुः—"मलन १ कुशल २ तर्जा ३, राजभागो ४ऽवलोकनम् ५। अमार्गदर्शन ६ शय्या ७, पदभङ्ग ८ स्तथैव च ॥ १ ॥ विश्रामः ९ पादपतनं १०, चासन ११ गोपनं १२ तथा। खण्डस्य खादन १३ चैव, तथाऽन्यन्माहराजिकम् १४ ॥ २ ॥ पद्या १५ ग्न्यु १६ दक १७ रज्जूनां १८, प्रदान ज्ञानपूर्वकम्। एताः प्रसूतयो ज्ञेया, अष्टादश मनीषिभिः ॥ ३ ॥" व्याख्या—तत्र 'मलन' न भेतव्य भवता त्वयि विषयेऽहं मलिष्यामि इत्यादिवाक्यैश्चौर्यविषये प्रोत्साहन १, कुशलं मिलितानां सुखदुःखादिप्रश्नः २, 'सर्जा' हस्तादिना चौर्यार्थं प्रेषणादिसञ्ज्ञाकरण ३, 'राजभागः' राजभोग्यद्रव्यापह्नवः ४, 'अवलोकना' हरतां चौराणामपेक्षाबुद्ध्या वर्शनम् ५, 'अमार्गदर्शन' चौरमार्गप्रच्छकानां मार्गान्तरकथनेन तदज्ञापनं ६, 'शय्या' शयनीयसमर्पणादि ७, 'पदभङ्गः' पश्चाच्चतुष्पदप्रचारादिद्वारेण ८, 'विश्रामः'

खगाद्ये पासकापनुज्ञा ९, 'पादपतन' प्रणामादिगौरवम् १०, 'आसन' विष्टरदानं ११, 'गोपन' चौरापह्नवः १२, 'खण्डखादन' खण्डमण्डकादिभक्ष्यप्रयोगः १३, 'माहराजिक' लोकप्रसिद्धं १४, 'पद्याभ्युदकरज्जूनां प्रदान'मिति प्रक्षालनाभ्यङ्गाभ्यां दूरमार्गागमजनितश्रमापनोदित्वेन पादेभ्यो हित पद्यं-उष्णजलतैलादि तस्य १५, पाकार्थं वाग्नेः १६, पानार्थं च शीतोदकस्य १७, चौराहृतचतुष्पदादिबन्धनार्थं रज्ज्वाश्च प्रदानं १८ ज्ञानपूर्वकमिति सर्वत्र योज्यम्, अज्ञानपूर्वस्य निरपराधत्वादिति चौरप्रसूतिस्वरूपम्, एतत्त्यागनिर्वाहश्च व्यवहारशुद्धयैव स्यात्, सा च मनोवाक्कायावक्रतारूपा, तद्रूपादिविस्तारो मत्कृतश्राद्धविधिप्रकरणवृत्तेर्ज्ञेयः, अस्य फलं सर्वजनविश्वाससाधुवादसमृद्धिवृद्धिस्थैर्यैश्वर्यस्वर्गादि, यदवादि-"सिरे खले अरन्ने दिया य राओ य सव्वयाए वा। अत्थो से न विणस्सइ अचोरिआए फलं एअं ॥ १ ॥ गामागरनगराणं दोणमुहमडंबपट्टणाणं च। दुइर हवति सामी अचोरिआए फलं एअं ॥ २ ॥" एतद्व्रतस्यानुपादाने मालिन्यापादने वा दौर्भाग्यं दास्यं गच्छेद् दारिद्र्यदुर्गत्यादि, उक्तमपि-"इह चेव खरारोहणगरिहाधिक्कारमरणपज्जंत। दुक्खं तक्करपुरिसा लहंति निरयं परभवंमि ॥ १ ॥ नरयाओ उव्वट्टा केवट्टा कुटमटपरिरंघा। चोरिक्कवसणनिहया हुंति नरा भवसहस्सेसु ॥ २ ॥" इति चतुर्दशगाथार्थः ॥ १४ ॥ अत्र व्रते पितापुत्रयोर्वसुदत्तधनदत्तयोर्ज्ञातं, तच्चैतत्—

पोअणपुरंमि नयरे, नयरेहापत्तवित्तवित्थरे। पउरेहिँ गुणगणेहिँ जुत्तो जिअसत्तु निव आसी ॥ १ ॥

तत्थासि सोमदेवो सिट्ठी सिट्ठीसु विस्सुओ उज्जू। सोमुव सोमयाए विधविमुक्कंइ वेव्वुव ॥२॥ धणवसनाम तस्स य
पुत्तो जुवणविआरमणुपत्तो । वसणासत्तो अविणयचित्तो न गणेइ गुरुणोवि ॥ ३ ॥ तस्सेव वसइ सिट्ठी
रिद्धीए पसिद्धीइ वणिज्ज वसुदत्तो नाम सिट्ठिणो मित्तो । धणदत्तो से पुत्तो मइयचित्तो सुगुणजुत्तो ॥ ४ ॥
अह पवुधणोवि सिट्ठी सोमो सिद्धीइ पुण्ह सिट्ठीण । तेसिं सरिसाण पीई कमागया कावि लच्छिव ॥ ५ ॥
यतः—"तृष्णाखानिरगा पुणरवि धणअणाय सय । पुत्तमजुग्ग जाणिय चिंतेसगमणमि कुणइ मण ॥ ६ ॥
धैर्यं, दुष्पूरा केन पूर्यते ? । या महद्भिरपि क्षितैः, पूरणैरेव खन्यते ॥ ७ ॥" पुत्तस्स अमित्तस्स य अविस्ससंतेण
विस्ससाराणि । अहिअं मवयाणि य कवणपणकोडिमुल्लाणि ॥ ८ ॥ गुत्तनिअनामअंकिअधणकसिणपसत्थ
वत्थयद्धाणि । जीवियमिव संगोविय मज्झे रयणाणि पंच वरं ॥ ९ ॥ रूपकणगाइएण असारदव्वेण उवरि भरि
ऊणं । मुक्का करंडिआ तो तेण वसुदत्तमित्तगिहे ॥१०॥ जुअलं ॥ मित्तस्स तस्स स वय मुज्झो मुज्झो मलावित्ं
चलिओ । पवुधस्सुविस्थरेण गओ अ देसतर दूर ॥ ११ ॥ नायववसायरत्तो तत्तो सिट्ठी विसिट्ठकयजत्तो ।
देवसमएण विलवइ पवु धण नयधणुव जल ॥ १२ ॥ तत्तो पवुइअचित्तो गिण्हेइ कयाणगे अणेगविहे । जेहिं
सपयमि जायइ सहस्सगुणिओ पुणो लाहो ॥ १३ ॥ तो हरिसपूरिअमणो मणोरहे पवुविहे परिवहंतो । पह
सपयमइतुरतो इतो पत्तो महापल्लिं ॥ १४ ॥ पल्लीमिल्लेहिं तहिं महल्लपावल्लमल्लहत्थेहिं । हण हण हण
भणिरेहिं सहसा सो लूसिओ सव ॥ १५ ॥ विद्धी मूढा जीवा कुणन्ति गुरुए मणोरहे विविहे । न उ जाणंति

घराणा झापइ वइय किमवि अज्ज ॥ १६ ॥ लाहाहिलासिणोऽविसु मूलस्सओ ही विवाग तणहाए । स तहवि
वेयपविच वहति हिअए हहा अबुहा ॥१७॥ अइकोहो अइलोहो अइमोहो अइमओ अ अइमोहो । दूर परम्भवमि अ
इहेव हा हुति दुहहेऊ ॥ १८ ॥ अह सो गयसव्वस्सो बहुसोगवसो विलुत्तचिसरसो । केवलपाहुसहाओ
असहाओ आगओ सगिहं ॥१९॥ तेणागयमित्तेण य मित्तो पुट्ठो करंचिआकुसल । तो निअओ पुत्ततो कहिओ
वयिणस्सऽहो ! मोहो ॥ २० ॥ इत्तो अ तस्स मित्तो चिंतइ चित्तमि इत्तिआसारो । रूप्पाइअसारस्सवि
कइ णु तो किंपि पेहेमि ॥ २१ ॥ तो छोडिउं करडिं निरूवयतेण तेण लद्धाणि । अद्धगगउरिसकरनयणाणि
य पंच रयणाणि ॥ २२ ॥ अह तेण लोहसोहिअहिअण हणिव विवेगवरनयण । मुत्तूण मित्तमित्ति मित्तूण
मयपि मूवहणो ॥ २३ ॥ मित्तघोह इहमवपरमवसंमाविदोससंदोह । अविआरिअ आयइमवि पंचवि
गहिआणि रयणाणि ॥ २४ ॥ जुअलं ॥ इहमवपरमवनवनवदुहहेऊ चोरिआ असेसावि । सा पुण
ठवणीओ महविसं व बग्घारिअं अहिअं ॥ २५ ॥ सप्पुव दुप्पघडिओ अग्गी धग्गीकओव पवणेण । सपि
कुणति समिद्धा अवि विद्धी धीहलुद्धाणं ॥ २६ ॥ जुअलं ॥ अवरदिणे सोमेण मग्गिअ नीआ गिह निआ
ठवणी । जा संभालइ सो ता न निहालइ पंच रयणाणि ॥ २७ ॥ तो सुममणो खणमुच्छिअव उद्धीरिअव
लिहिअव । सत्ताहिअत्तयाए कयावहाणो विचिंतेइ ॥ २८ ॥ मित्तोवि पगविसो कव्वविक कहमकज्ज-
मिअ कुआ । अहवा लोहसमुद्दे वुडति हु तरणनिउणावि ॥ २९ ॥ पच्छन्नमेव संपइ गंतु मग्गेमि जेण

जणवाए । विस्थरिए लज्जाए समसिओ मन्निही नेव ॥३०॥ सुअणो नेव विरुद्ध कुणइ कुणइ ता वहेइ अणुताव । जणवाए पुण जाए मरेइ नउ मन्नएवि सयं ॥ ३१ ॥ इअ चिंतिअ तग्गेह गओ स जुत्तीइ जाव मग्गेइ । ताव वसुवत्तपुत्तो घरिसु धीरत्तमुक्कवई ॥ ३२ ॥ काणि रयणाणि गहिलय ! अवणी सुमत्ति किंव पलवेसि । अहव सवाए सुत्तो गहगहिओ वाउखुहिओ वा ॥ ३३ ॥ यत–“अपलपति रहसि वस्त्र प्रत्ययन्यस्तेऽपि संशय कुरुते । क्रयविक्रये च लुण्टति तथापि लोके वणिक् साधुः ॥ ३४ ॥” ताहे पविहयवयणो स दीणवयणो सय गओ भवणं । चिंतातावि अहिअओ विविह उवाए पलोएइ ॥ ३५ ॥ सो पुच्छतो वुसे चिय सुणतो अणेगवुत्तकह । निसुणइ केणवि कत्थवि पभणिज्जत इम वुत्तं ॥ ३६ ॥ वणिपुत्ता दो मित्ता अभूरि वित्ता वणिज्जउज्जुत्ता । एगो पिइपिइनीवीजुत्ता पत्ता पर देसं ॥३७॥ विढविअ दविण किंचिवि एगो उक्कठिओ गिहं गंतु । आपुच्छइ मित्त तो बीओ निअरयणमप्पेइ ॥ ३८ ॥ पभणइ अ मज्झ भवणे निवाहत्थ मइप्पि आहत्थे । अपिज्जऽणप्पमुल्ल इम महामंततन्तं व ॥ ३९ ॥ तो आमित्ति भणित्ता गिण्हित्ता रयणमायरेण इमो । आपुच्छित्ता मित्त चलिओ सगिह गओ अ कमा ॥ ४० ॥ लोहाइरेगओ त न अप्पिअं तप्पिआइ अह बीओ । अज्जिअबहुविहरयणो हरिसिअवयणो कमा चलिओ ॥ ४१ ॥ निअपुर आसन्नपुरे पत्तो साय भय विभा वतो । तस्सेव रयणगंठिं ठवेइ थविरहुविप्पगिहे ॥ ४२ ॥ आयाओ निअगेह पुच्छइ हरिसिअहिअं निअ वइअ । रयणवयण तओ नहि नहित्ति सुणिऊण स विसण्णो ॥ ४३ ॥ तक्केइ जइ वयसोवि एगरयणेण लोहि-

ओ ताहे । छोहिस्सइ छोहगिहं विओ कह म बहुरयणोहिं ? ॥ ४४ ॥ सइ मइघणोवि घणिअं लोभमभिभूआ भमति भिक्खाए । जे माहणा परघण न गहसि कह फरगय से ? ॥ ४५ ॥ एम अइघसहो समच्छर वज्जर व त रपणि । सो कहमवि अइयाहिअ अविहए जाइ खिअगोहं ॥ ४६ ॥ जा मग्गइ निअठघणीं स माहणो ताव धाहिविहुरव । वहिअ अममर्स वित्थइ तो सो विणिहयासो ॥ ४७ ॥ दुस्सहदुहं वहतो जणे कहतो उवायमउहतो । जिणमवणगओ केणावि भणिओ इच्मेण सकिवेण ॥ ४८ ॥ युगलम् ॥ कयधुससुसगुफा फुंफा गणिआ इहस्थि तुह कज्जं । सिज्जोइ तीइ इअ सो सोउं तम्मंदिर पत्तो ॥४९॥ आवक्खिअ त गणिअं धणिअ धणवत्तणओ निअं कज्ज । साहेइ साथि साहइ लहु साहिस्सं अवस्समिम ॥५०॥ अह सा उवरिं बहुविहचित्त-चिचित्ताओ विमतालाओ । चत्तारि पेडिआओ कारिअ धारेइ गिहमज्झे ॥ ५१ ॥ अह सा धुत्ता पत्ता धरमि विप्पस्स तस्स एगते । विच्छायमुहा पभणइ मह तणओ एग एवासी ॥ ५२ ॥ सो गयपुत्तो जलनिहिजत्ताए जाणयसभगेणं । मूओ मओ अ चउरो तम्मआओ भएुत्ताओ ॥ ५३ ॥ तासिं च पेडिआओ चउरो बहुरयण माहमरिआओ । अम च सुवसुवर्ह न पाणिओ का गई इण्हि ? ॥५४॥ अम्हाण अणाहाण य तणयविहीणाण सबमवि सूव । ही गिण्हिस्सइ राया आ नाया तेण इअ सुहरी ॥५५॥ तो जइ भणेइ तुम्मे ता संपइ किंपि किंपि निअबित्त । वित्त च तुम्ह पासे मुचामो आणिउं गूढ ॥ ५६ ॥ इअ सोउ सो तीए भणिअ घणिअ हिअंसि गह-गहिओ । गहगहिओ इव जाओ परवसो वक्खोमेणं ॥ ५७ ॥ मम्मुव सुगुत्तमपत्तं सवइमाण्णो तवन्ति त सव ।

पभणइ आणेह लहु बहुपि मुवेह मह गेहे ॥ ५८ ॥ न विणस्सइ किंपि इह गेहे वेहं च रक्खिमो एअं । तुम्ह वसे इह सय गिण्हिस्सह जेण मे कज्ज ॥५९॥ किं इत्थ पुच्छणिज्ज विआरणिज्ज विलवणिज्ज वा । तूरह तूरह आणह ही ही धुत्तस्स उत्तीओ ॥ ६० ॥ सावि अ पाविअ भवण निअय संकेइऊण धणिअ च । चउ परवासीण सिरे वाउ चउपेडिआ ताओ ॥६१॥ रयणीइ जाइ विअगिहमइ सो वट्टेइ हट्टतुट्ठमणो । जा मज्झे मुक्खइ ता सो धणिओ समायाओ ॥ ६२ ॥ मग्गेइ रयणगंठिं पुव्विं ठविअं तओ विओ झाइ । जइ सपइ नप्पिस्सं ता नूण कलकलो होही ॥ ६३ ॥ किं एहिं रयणेहिं अप्पयरेहिं इति त रयणगंठिं । अप्पिअ पभणइ धणिअय ! वत्तव्वं किंपि न खलु इम ॥६४॥ इत्थंतरे नरेण केणावि संकेइएण आगंतु । कुसलेण आगओ तुह सुओत्ति वद्धाविआ गणिआ ॥ ६५ ॥ ताहे कित्तिमहरिसं वरिसंती सह चउहिं दासीहिं । सा नच्चइ निअठवणीलाहपहिट्ठो स धणिओवि ॥ ६६ ॥ वत्थुवि नच्चतेसु नच्चइ विप्पोवि तीइ सो पुट्ठो । किं तुम नच्चसि स भणइ धुत्तो चट्ठोत्ति नच्चामि ॥६७॥ एव धणिओ वेसापसायपरिलद्धसुद्धनिअरयणो । तीसे उचिअ दाउ पमुइअहिअओ गओ सगिहं ॥ ६८ ॥ अह मित्तगहिअरयणं धणिओ मग्गेइ मित्तपासंमि । धुत्तो मित्तो जपइ मप्पिअं तुह पिआहत्थे ॥ ६९ ॥ तो सो मग्गइ सप्पिस तेणवि धुत्तेण दक्खविअ लोहं । सिक्खविअ कूडसक्खी आणीओ सवसपक्खीव ॥ ७० ॥ तत्तो विसायवत्तो तस्स उवाय न किंपि पावतो । सह भज्जाए सह कूडसक्खिणा सह कुमित्तेण ॥ ७१ ॥ अपासन्ने गामे पमुवुद्धिपलस्स नायकुसलस्स । नायगरस्स घरे सो गओ पलोएइ नायगर ॥ ७२ ॥ कुमल ॥

ताहे कणेोषि धुर्सं सो नायगरो गओ पर लोअं। तो झूरतो तग्गिहमज्झे चिट्ठेइ तप्पुत्त ॥ ७३ ॥ परिवे-
सिउणहरब्भ निम्मघेणयपासि मग्गत। रोइअ घय तओ सो पत्तु झूरिअ जाइ जा पच्छा ॥ ७४ ॥ युग्मम् ॥
ता तेण लहुएण सो भणिओ तुज्झ भो किमिह कज्ज ?। स भणइ एयावस्थो कह काहिसि अम्ह गुरु कज्ज ?
॥ ७५ ॥ सो आह अम्ह गेहे न निरत्थ किंपि किंअप कज्ज। अइउण्हा रम्मा इअ घयजायणओ मिलयेमि ॥७६॥
जइ दिधं सो लाहो न हि तो उप्पाडिऊण पाइस्सं । इअ तम्मालयबुद्धीचमक्किओ सो कहइ कज्ज ॥ ७७ ॥
तेणावि पाहिं चउरो ठविआ इक्किक्क आइविअ मज्झे । तस्स रयणस्स माण अछुकणिकाइ कारविअं ॥ ७८ ॥
तं वो वणिएहिं कय सम्म नय आणएवि वणिमज्झा। पत्तुमुज्झंति महत करेइ पुण कूडसक्खी सो ॥ ७९ ॥
कूड पयडीकाउ तो अप्पावेइ तस्स त रयण। पालो अपालबुद्धी का वा सिद्धी न बुद्धीए ? ॥ ८० ॥ इअ सुणिअ
सोमदेवोवि निउणगणिआण भणइ निअकज्ज। नायगराणपि तहा तेहिवि नहु किंपि सेसिद्ध ॥ ८१ ॥ तो सो
चिंतइ नूण गयाणि एयाणि मज्झ रयणाणि। ही मइ अमग्गजोगो मग्गेविहु निवडिआ धाडी॥ ८२ ॥ अहसो
निरासभूओ परासुभूअप्पिअव पलवतो । पत्तो रायदुवारे विवयसा राइणा दिट्ठो ॥ ८३ ॥ को एसो किं विल-
वइ निवेण सक्खिवेण सेवया एवं। पुट्ठा तेहिवि सिट्ठो जइड्डिओ सिट्ठिपुत्तंतो ॥ ८४ ॥ आइविअ तओ रन्ना
पुट्ठो सिट्ठीवि कहिअ हिअदुक्ख। विन्नवइ देव! सेवयजणस्स मह गइ अह तुमेव॥ ८५ ॥ तो पत्थिवो पयपइ
सुत्थो होऊण कहसु वीसत्थो। ताण रयणाण नामप्पमाणमुल्लाइअं सयल॥ ८६ ॥ तेणवि तत्थ भणिअ जहत्थ-

मसिहाणमाणसुल्लाई । तो रन्ना विन्नाय एस धुव सव्ववाइत्ति ॥८७॥ भद्द ! कमवि उवायं चिंतिस्सामो इमंमि तुह कज्जे । इअ भणिअ भणिसं तो वणिय राया विसज्जेइ ॥ ८८ ॥ अह अन्नया नयरश्री राया आयारिउ रयणव णिए । सव्वे भणेइ भोऽहं मणिमयमउड घडाविस्सं ॥ ८९ ॥ बहुरयणा नणु धरणी रमणीयमणी य रोहणाईसु । ववहारिणोवि बहुविहदेसेसु विहारिणो बहुअ ॥९०॥ ता बहुगुणाणि काणिवि वयणाणिव सज्जणस्स रयणाणि । होहिंति जइ गहिस्सं मुल्लमतुल्लंपि दाहिस्सं ॥ ९१ ॥ तो मे रयणकरंडे सए सए संपइ सपुत्तेहिं । आणावह जइ चद्धे पवयस्सं मज्झ पुरिसाण ॥९२॥ इअ आणत्ता तेविहु रन्नो आणा अलंघणिज्जत्ति । आणाविंति तहेव य रयणकरंडीओ सगिहाउ ॥९३॥ मह मणिणो अ अमुल्ला निवाउ बहु जहिच्छिअ लहिस्सं । वसुदेवोवि करंडिं आणावइ अइमुइअचित्तो ॥९४॥ ताणि अ परिक्खगेहिं परिघसमाणेहिं रायआएसा । वसुदत्तकरंडीए पवयवि सिट्ठाइ दिट्ठाइ ॥९५॥ संकेइएहिं पुव्विं निरुवपतेहिं तेहिं नायाइं । सव्वाणि अभिन्नाणाणि अवि चिन्हविआणि रन्नो अ ॥ ९६ ॥ कल्ले मुल्लेण अहं काणिवि गिण्हिस्समिअ विसज्जेउं । ते सव्वे नरदेवो हक्कारिअ सोमवसुस्स ॥९७॥ बहुरयणमज्झसंचियविआणि ताणि दंसेइ तक्खणा सोवि । पच्चवि तो उवलक्खइ जइ पचिन्हाणि अप्पणो अहे ॥९८॥ पुअल ॥ साहुरि जायवदसपयओ आहवेइ नरनाहो । वीअदिणे मणिवणिणो परिक्खिणो सोमसिट्ठिं च ॥९९॥ एएसु अतुल्लाणं मुल्लइ मुल्ल महग्घरयणाण । इअ निवमणिआ चिंतिअ परिक्खया जा समक्खंति ॥१००॥ ता अवखइ निवसिविक्खअ सोमो सामिअ इमाइँ पच्चावि । मह संतिआइ नासीकयाइ वसुदत्तमित्तगिहे ॥१॥

तो विम्हिअव पुच्छइ निवई वसुसिट्ठिमेस किं कुणई ? । सोवि वसकिअहिअओ विट्ठसं वरिअ वाहरई ॥ २ ॥ ववनासाओ गहिलीभूओ भमइ नरेस ! एस पुरे । सोमोवि भणइ मम्वसि तुमेव वसुलोहगहगहिओ ॥ ३ ॥ फलहंति कोवि जाहे ताहे वसुहाहियो वसु पुच्छे । पत्ताणिमाणि कत्तो ? कमागयाइति स भणेइ ॥ ४ ॥ इत्थत्थि कोवि सक्खी नरवइभणिए भणेइ वसुसिट्ठी । पायंति तओ गाइ गूढं कुविओ निवो भयए ॥ ५ ॥ गोत्ते पमाण मूअं गोत्ते सिहरप सक्खिण ताहे। आणेहि लहु सोवि हु तस्साणयणाय निस्सरिओ ॥६॥ पाणुत्ति कुविणविहिणा पाविअवसणं व हरिअसवस्सं । अइअरअअरवेइ गलिअसुह पलिअमूरेइ ॥ ७ ॥ सो जुणसिट्ठिमेग भट्टवण सो भणेइ पगते । तुह पगरपगमुक्क वाहिस्सं वेसु मह सक्खि ॥ ८ ॥ युग्मम् ॥ वणलवलुद्धो मुद्धो तहत्ति तं भत्ति सोवि पडिवज्जे । वज पवेइ सव्वं इयाइ भासापिसाईव ॥ ९ ॥ यतः—"यौवन जरया ग्रस्त, शरीर व्याधिपीडितम् । मृत्युराकाङ्क्षति प्राणांस्तृष्णैका निरुपद्रवा ॥१०॥" गहगहिओ वसुसहिओ स लोहखुहिओ विसाररहिओ अ । विट्ठहिओ निवपुरओ गओ तओ अभिहिओ रन्ना ॥११॥ भद्दयथिर ! अहो थेविरविगलिअसवणपलिअ माअस्थिअ । सच्चं पव पयुवसु पओवि विस्सभणिअ ते ॥१२॥ सो भत्ति सवपाइम रायपाएवि छिप्पिअ वुरण्णा । कप्पिअगिराहि सक्खि भरेइ अप्पंव पावेहिं ॥ १३ ॥ अह महिनाहो हिअए कुस्सहकोहेण विप्फुरिओ भणिअं । जपइ भो ! भो ! पिच्छह एसि दुणइंपि वुड्ढस्स॥१४॥ वुड्ढस्स पायवडुस्स वसुसभिट्ठिपावि काविं अहो ? । अह नय रयहपा अइनिकिट्ठपाविट्ठयावि अहो ॥ १५ ॥ नावि सिक्खिअं सभाए न लज्जिअं अप्पणोवि पलिआण । नय

वीहिअ ममाविहु सकिअमवि नेव वहयस्स ॥१६॥ वसुवत्तस्सवि सत्तुस्स अत्तणो घुत्तघिट्ठय घणिय । पिच्छह
अच्छेरकरिं ज मह पुरओवि इअ कुणए ॥१७॥ दोहेसु मित्तदोहो ठवणीमोसो असेसमोसेसु । कूडेसु सक्खि
कूड कयहेसुं विस्ससिअकयह ॥१८॥ एआणि महापावाणि पावचरिएहिं दोहिं विहिआइ । तहविहु मइम्मि असं
किअघित्ता घिट्ठत्तओ दुट्ठा ॥ १९ ॥ ता कुणह कुमरिसं वयरिउ नरयाई असेसपि । नामाइ सवपवयमवि दसिअ
भणइ कारणिए ॥ २० ॥ भो ! भो ! भणेह तुम्भे कुणह कयकुमयाण को दंडो ?। अमणिंसुवि कारणिआ ज देवो
आणवेइत्ति ॥ २१ ॥ ताहे नरनाहेण कोहसणाहेण कूडसक्खिस्स । इयगुणलीहा जीहा छिन्ना पत्ता य पक्खिस्स
॥ २२ ॥ इअरोवि छिन्नहत्थो करिज्जमाणोवि सोमदेवेण । मोआविओ समिसुति अतर तेसि कुणहमहो ॥ २३ ॥
तत्तो पुहवीपहुणा अणायकारित्ति हरिअ सवस्सं । निवासिओ सदेसा गिहाओ कुणयव कीडत्थओ ॥२४॥ धिद्धी
इयकुद्धीण पाविट्ठाण निकिट्ठपुट्ठाण । अइधिट्ठाण जाणं ठाण नहु इत्थ न परत्था॥२५॥धिद्धी गिद्धा छुद्धा मुद्धा अवि-
आरिऊण विद्धत्ता । कई वमंति सहसा सवसमिद्धीओ पुयावि ॥ २६ ॥ पवक्खो उप्पाओ महाअणत्थो महाभय
पयव । विसम विसं कुपासो पासो सप्पो हु परअत्थो ॥२७॥ तत्तो तम्मवपावं कुस्सहदाव व अणुहवतो सो । संपत्तो
पुत्ताइअसहिओ देसंतर दूरं ॥ २८ ॥ कत्थवि गामे पुविं संगयवणिएण करुणहिअएण । आवासिओवि सगिहे
करेइ विविह हिअयदुक्खं ॥२९॥ यतः—"वहइ सुअणविओगो वहइ अणाहत्तण परविएसो । वहइ अ अन्नमत्ताण
वहइ अकज्ज कयं पच्छा ॥ ३० ॥" चिंतेइ तओ वणिओ एस सपावेण विणिहओ तहवि । कहमवि करेमि

सुहिअं पिसलुद्धरण हि मह पुण्ण ॥ ३१ ॥ जओ–"विहल जो अवलंबइ आवइपडिअं च जो समुद्धरइ । सरणागयं च रक्खइ तिसु तेसु अलंकिआ पुहवी ॥ ३२ ॥" इअ चिंतिअ तस्स सो नीविं जीवव अभिनव वेइ । वसुसिद्धीवि पयडइ ववहारे गहिअ पिइगेहे ॥३३॥ मरणावसाणयाए असरणभूअस्स जीअलोअस्स । अवसाणविरसयाए असारससारयस्स तहा ॥ ३४ ॥ वसुविहिअपावकम्मो इयधम्मो अन्नया विहुरगत्तो । वसुदत्तो सम्सि मओ गओ सकम्माणुसारिगइं ॥३५॥ युग्मम् ॥ वसुमोगगलिरनयणेण विहुरवयणेण तस्स तणएण । पुक्कारिअ पुक्कारिअ विआइ सक्कारिओ स तओ ॥३६॥ तस्थ पएसे घवय विच्छिन्न कारिअ च तेणेग । उक्कीरिअं च तस्थ य त वच्छरमासवाराई ॥ ३७ ॥ अह सो कमसो सोग रोगपिव ओसहेहिं पवरेहिं । वायारेहिं उवसामिऊण चित्ते विचिंतेइ ॥ ३८ ॥ हा कइमइ जणएण अणएण पोगणत्यजणएण । सवस्सहरणनिवासणाइ कुसह कुहपत्त ॥३९॥ नम्मो अणुवणाण विहिओ पिम्मो हओ अ सुअणाण । हा हारिओ कह मुहा इहजम्मो तह य परजम्मो ? ॥४०॥ तोऽइ तहा जइस्स सवेसुवि चेव सपरकज्जेसु । जह मह सयम् होही नाओ अ सुसाहुवाओ अ ॥४१॥ यतः–"अकृत्वा परसन्तापमगत्वा खलनम्रताम् । अनुत्सृज्य सतां मार्गं, यत्स्वल्पमपि तद्बहु ॥४२॥" किं च अह मेगगो मह नय सयणो कोवि कोवि न सहाओ । तेण धणेण च विणा सुण्णमरण्णंव सवपि ॥ ४३ ॥ यतः–"अपुत्रस्य गृहं शून्यं, दिशः शून्या ह्यबान्धवाः । मूर्खस्य हृदयं शून्यं, सर्वशून्यं दरिद्रता ॥ ४४ ॥ वीमसिऊण बहुसो इअ सो आवइसहायग पग । मइवायग सुमित्त करिसु सुत्तीइ ववहरई ॥ ४५ ॥ अह लहिअ सुगुरुजोग

पाविअ स तहेव धम्मउवएस । परवधपरीहार हार व ठवेइ निअहिअए ॥४६॥ गिहिधम्म सम्मत्ताइअमवि जह ससि सत्तमो विग्गु । पालेइ भावसार गयाइआरं घयं तइअं ॥ ४७ ॥ ऊणाम्भहिअवणिअं घअंतो कुडमाणतुल माई । सो सुद्धिं ववहारे करेइ अइगुरूअरपि तओ ॥ ४८ ॥ भणिअ च—“आहारे खलु सुद्धी सुलहा समणाण समणधम्ममि । ववहारे पुण सुद्धी गिहिधम्मे दुक्करा भणिआ ॥ ४९ ॥” एसो विस्ससणिज्जत्ति तो वणिअं कुणति णेगजणा । मुत्तुं अवरे चिरपरिचिएवि तस्सेव पासंमि ॥५०॥ अहह ववहारसुद्धी सिद्धी सवाण वरसमिद्धीण । जीसे जसो अ अत्थो इत्थ परत्थावि परमपय ॥५१॥ तस्सेव वहुवणिज्ज पिच्छता तुच्छबुद्धिणो वणिणो । अवरे अतुच्छमच्छरमिममि सत्तुमिव वहति ॥ ५२ ॥ जह जह सुसाहुवाय जह जह लाह वहु च ते तस्स । पासति तेसि तह तह विस व नयणेसु उल्लसई ॥ ५३ ॥ पावपराण नराण चिरत्थु परिद्धिमच्छरपराण । इह मुहिआ दुहिआण पिचवि रिद्धिं दुणताण ॥ ५४ ॥ तदुक्तम्—“वर प्रज्वलिते वह्नावह्नाय निहित शिरः । न पुनर्गुणसम्पन्ने, कृतः स्वल्पोऽपि मत्सरः ॥ ५५ ॥” तस्स य अवायपाडणकारणहेउमह पलोअति । छिद्दाइ दुरप्पाणो वणिणो अहिणो व सवत्थ ॥५६॥ सवपरिअस्स तस्स य न लहति लहुपि तहवि ते छिद्द । कह सुद्धे पूअरया कह पीऊसे विस लया य ? ॥५७॥ तो तस्स गेहपुरओ तहट्टपुरओ रओभरे पमुसो । पाडति कवडपडुणो वणिणो मणिणो गुरु अमुल्ले ॥५८॥ ते पासिऊण सोवि हु निरीहचित्तो परस्स वित्तमि । वाढं भणेइ भो ! भो ! केण इमे पाडिआ मणिणो ? ॥५९॥ ? ताहे ते आगंतु ससंभमा अम्ह अम्ह घुवमेए । पडिआ पमायवसओ पभणता हसि गिण्हसि

॥ ६० ॥ ते नगगइणो इट्ठा पउम मज्झमि पुणवि फलकयद्धा । जाया पहुयिच्छाया छलिअयो ज न छलिअसि
॥ ६१ ॥ पहुमहुदिणभमरए इअ अणुसारेण पेगसो तस्स । कयउपयंचो तेर्हि पवंचिओ धंचणपरेर्हि ॥ ६२ ॥
तहवि न कहिंवि लुद्धो लुद्धो सो सयकिपकरणेसु । अह्व निअनिअमपालणचिईइ तस्सेगयित्तस्स ॥ ६३ ॥ ते
चिंतिंति अ ताहे इयाहे अवरद्धिडिमसंकाए । इह कह गिण्हइ धुत्तो? तत्तो कयइंतर कुणिमो ॥६४॥ पहुअतरमि
तत्तो पहुगुत्तो कोवि सेसु तस्सहे । केणवि मिसेण गन्तुं उवविट्ठो जा पलोएइ ॥६५॥ ता समय लहिऊणं घण-
वराईसु अयभिसेसु । आहरणकरडीए ठियेइ मणिमुद्दिअ एग ॥ ६६ ॥ त कोडिमुल्लमुलह मणिजडिअं जयक
णगपरियडिअं । जलिअ जलणव ताहि पच्छिन्नयिउं सो गओ पायो ॥६७॥ तो ते लुद्धा दिट्ठा मतति दिणंतरे इमे
मुइ । पयडीकाउं वगायिस्सामो तस्स सघस्सं ॥ ६८ ॥ अह सुद्दिवयसेण तम्मि दिणे चेव किंपि कज्जेणं ।
गणज्ञसो उग्घाडिअ करडिअ तं निरक्खेइ ॥ ६९ ॥ ता तत्थ तेण दिट्ठा उक्किट्ठा रयणमुद्दिआमिनवा । कस्सेसा
कह इह आगयत्ति तो विम्हिओ भणि ॥ ७० ॥ सिद्धु य विसिट्ठंपि हु परव्वव सव्वहा स मन्नतो । जा तं जणे पया-
मइ ता भणिओ तस्स मित्तेण ॥७१॥ पआए एगाइवि हुंति अणेगा उ कणगकोडीओ । तं पुत्तवसा पत्तं कीस
पयासेसि जणमज्झे ? ॥७२॥ नूणं पयासिअ तं तह्वपिओ कोवि अवरुधुत्तो वा । भूयो वा गिण्हिस्सइ न चडिस्सइ
कपि तुह हत्थे ॥ ७३ ॥ भवण व मुक्खिअएण य तिसिएण जल व पाविअं तुमए । वित्तमिम जस्सट्ठा किज्जति
अणेगकट्ठाई ॥ ७४ ॥ अरविविदेसमहोमहिसुसाणजलजलणविवरगिरिगमण । किसिसिप्पकुसेवाई कुणइ

रणाईपि घणहेउ ॥ ७५ ॥ ता जीविअ प एअं भो भद्दय ! सुदिप घरिआसु । पहुजसेण न कस्सवि अमस्स इम
मणिआसु ॥ ७६ ॥ इआइ सेण सुधा सयामिग्गहपरेण पडिमणिअं । भो ! मज्झघोरिआए निअमो रक्खेमि ता
नेअं ॥ ७७ ॥ पुव्विंपि विधरयणाणि निअयपडिआणि हत्थपडिआणि । पयडीकाऊण मए असइ दिआणि घणि
आण ॥ ७८ ॥ परविसमि सचिर्स वेइ अवसमि कोधि मूवन्ना । जेण गहिएणऽणत्था इत्थ परत्थावि हु पुरत्था
॥७९॥ अह आइ सो नवि सए गहिएसा तेण तेगिअ किमिम ?। को जाणइ केण इह कए सुका तुज्झ कम्मवसा !
॥ ८० ॥ अहवा एआ तुह गोत्तवेयया ए पसमक्खियया ए । दिसा असह इह कहमागच्छइ असनिधिसए ? ॥ ८१ ॥
जइ कोवि हु एआए हुतो घणिओ तओ स इसाहे । जाणिअ जणाविअ व पुच्छिअ व पञ्जरिआवि ॥८२॥ किं
घाणप्पेहिं विगप्पिएहिं तुह अप्पिया मए व इमा । सुजेसु जहिच्छाए ययसु तह धम्मकिचेसु ॥ ८३ ॥ ता कोऽवि
धम्मलोघो न य नयलोयोऽवि कोवि नेव इह । भुञ्जसु भुञ्जसु तम्हा मा मुज्झसु गुज्झकज्जमि ॥८४॥ अह जइ
संफसि परधणमिमन्ति घणवत्त ! मित्त तो एअ । धम्मेण वेसु कस्सवि अहवा मइ चेव अप्पेसु ॥ ८५॥ एव प
लहसि धम्म सम्मं मित्तत्तणं च सफलेसि । इत्थ अणत्थमसेसं तहा कए निधहेमि अह ॥८६॥ तत्तो सो घणव-
त्तो त पइ जंपइ हिअं तए भणिअ । इहलोए परलोए पुण एअं तुज्झ अहिअयरं ॥ ८७ ॥ ज पारक्क वघ सघ जाणि
अमजाणिअपि तए । दूरं परिहरणिअ अवत्तपरिहारकारीणं ॥८८॥ यदाहुः—“पतित विस्मृत नष्ट, स्थित स्थापि-
तमाहितम् । अदत्त नाददीत स्व, परकीयं क्वचित्सुधीः ॥ ८९ ॥ किं बहुणा तत्तमिणं भणामि तुह मित्त ! मज्झ

जइ विज्जा । वेसोवि कोवि घणिओ पयडीहोऊण तो गिण्हे ॥ ९० ॥ अक्खइ सयइ दुस्सहदुभयहआलं च नावि
छिप्पेमि । बहुमयसुलहत्थकए को मइलइ कुलइनिअनिअम ? ॥९१॥ को सुत्तकए हारं हारइ कीलिअकए विहार
च । सवणमिघणकज्जे ठिक्करिअकए य कामघडं ॥ ९२ ॥ तुह अप्पिअंपि एअ नहु गिण्हे ज तुमपि नो घणिओ ।
अम्हस्सवि विहाए एआए तुज्झ किं पुत्त ! ॥ ९३ ॥ नयअज्जिअदविणाण दाण अप्पपि होइ सपमाण । अणय
ज्जिआण ताणं दाणं सुबहुपि अपमाण ॥९४॥ परघणगहणा पावो पाव दाणं च अप्पिणाइ तपि । तहाणप्पजला ण
उवसमइ त तेण अपमाण ॥ ९५ ॥ तुज्झवि इमंमि विसंमि नेव चित्त पवत्तिउ जुत्तं । परविहवस्सऽहिलासो
ऽविहु दुहरासीण आयासो ॥९६॥ जओ–"पाणेहिंतोवि पिओ अत्थो पुरिसाण तो कुणतेण । परघणाहरणं मरण
विहिअ तेसिं न संदेहो ॥ ९७ ॥" एक्कस्स चेव दुक्खं हणिज्जमाणस्स हवइ खणमित्त । जावज्जीव दुसहं सपुत्त
पोत्तस्स घणाहरणे ॥९८॥ अन्नं च–"सुचिवेइस्सि मए तुह सुबुद्धिदाइस्सि त कओ मित्त । तो कह वेसि कुबुद्धिं
कुबुद्धिदाणं हि महपाव ॥९९॥" भणिअं च लोइएहिवि कहाणय इह य वाहहरिणीणं । वागुरपडिआ हरिणी
दीणमुही वाहरइ वाह ॥ २०० ॥ घणजीविअतणयाइ किं मं गिण्हेसि वाह ! वहहेउ । सो भाइ अइ छुहिओ
छुहिओ पावं न किं कुणई ? ॥ १ ॥ ता मं मुंचसु इच्छसि जइ गंतु निअसुआण छुहिआण । थणपाण कारित्ता
सयमेव पुणो इहागच्छे ॥२॥ तीए एव वुत्ते इहयं को पच्चओत्ति सो पभणइ । तो सा सवहे विविहे विहेइ न हु
कहवि मन्नइ सो ॥ ३ ॥ दुब्बुद्धिदाणसवहो अह विहिओ तीइ मन्नए तो सो । सावि जहिच्छिअठाण गंतु लहु

मागया पच्छा ॥ ४ ॥ तो विम्हिएण तेण आणिसा वावयमि सा खित्ता । जा सो वहाय सज्जीहवेइ ता तीइ सङ्कविओ ॥५॥ किमहं करेमि नस्सेमि किं व इह चेव चाइ! चिट्ठामि? । दुम्बुद्धिदाणपावा भीएण इमेण पडिभणिअं ॥६॥ नस्ससु नस्ससु सिग्घ तक्कालं चेव साधि सउणिव। नट्ठा गया सठाण अओ कुबुद्धी न दायवा ॥७॥ तम्हा लोइ विम्हारिऊण ऊहेसु किंपि सुद्दि । द्विभए। एसा इहय कहमागयस्सि अह किंच कायव ॥८॥ इय तव घण छुहगुरुवयणं च सुणिसु चसलोहमई । स विआरिऊण परिणामिआइ मइए पयपेइ ॥ ९ ॥ छुत्त घुत्त तुमए तसं च सुमित्त । सत्तहिअचित्ता । चित्तकरं धुत्तकय तच्चेमि इमं सुण कहेमि ॥ १० ॥ अन्ने अइक्षव णिणो तुह पमुवागिअकज्जपिच्छणओ । मच्छरमरिआ पिच्छिअति न जाई सहइ जाइ ॥११॥ यतः–"पोपकाः सकुलस्यैते, काककायस्यकुक्कुटाः । सकुलं घ्नन्ति चत्वारो, वणिक् श्वानो गजा द्विजा ॥१२॥" तो नूणं मणिघरणीपावणपमुह इम च दुच्चरिअं । धुत्तेहिं तेहिं विहिअं दुट्ठेहिं तुज्झ छलणट्ठा ॥१३॥ यतः–"मुनिरसि निरागसः कुतो मे भयमित्येप न भूतयेऽभिमानः । परवृद्धिषु बद्धमत्सराणां किमिव ह्यस्ति दुरात्मनामलङ्घ्यम् ॥ १४ ॥" ता साहु साहु साहुय चाहिओ जं न लोहओ तुमयं। धिद्धी मह बुद्धीविहु पुर्वि गिद्धीइ कह खद्धा? ॥१५॥ ताण पुण वणिआण पउकवडनिहीण कूडचरिआण । निअवहो कारिज्जइ पुज्जइ दुट्ठाण ज सिक्खा ॥ १६ ॥ घणव्सेणावि धुत्त मित्त । न कुत्त तु समुणो एव । असुहऽणत्थकरणो किमंतर दुट्ठसिट्ठाणं ? ॥१७॥ एगते किंतु महामयमित्तं मित्त ! तेसि वसेमो । जेण पुणोवि न एव पाव कुणंति भयभीया ॥१८॥ इअ मतिसु समित्तो घणवसो आइधित्तु

ते यणिए। केणवि मिसेण मासइ भो। भो। निसुणेह मह वयण ॥१९॥ चोरिकाइ कलंक दिज्ज व्वाविज्ज दुज्जणो इय जो। कस्सवि केणवि कवडेण तस्स किं किज्जए भणह? ॥२०॥ तो ते ससंकिआ अवि असंकिआ पडिभणति सो नूणं। वरिज्जइ पुच्छिज्जइ किमिह अहो! धिट्ठया तेसिं ॥ २१ ॥ तो पयडिअ सो मुद्द भणइ इमा कस्स केण इह न्निविआ?। सच साहह अम्ह रत्नो इण्हिपि पभणिस्सं ॥२२॥ तो जायहिअयसक्का मुक्का धिट्ठत्तयाइ नहु सक्का। भणिउंपि किंपि यका ते पावा कीलिअव्व खण ॥२३॥ तक्कति अ अचितक्कि अ हा कह अम्हेहिं निम्मिअं पकं?। जं चिंतिअ परमि अ घरमि तं आगय इहयं ॥ २४ ॥ तो ते पहु पीहत्ता अलहंता सवहापि अवपह। धणदत्तस्स पएसु पडति सुविणीअसीसुव्व ॥ २५ ॥ मसिअ निअमुचरिअं चमिय चविह सग्गुणे वीणा। पभणति सुअण! गिण्हसु मुद्द पुण अम्ह मुचेसु ॥ २६ ॥ गुरुअवराहनिहीणवि पसिऊणऽम्हाण जीविअ देसु। धणामिक्कं च पुणो नहु कयावि एव करिस्सामि ॥२७॥ धणदत्तोवि समित्तो तत्तो ते तज्जिऊण अइगाढ। मुचइ अप्पइ मुद्दं तंपि अहो उत्तमस्स पहो ॥२८॥ ताण नमो ताण नमो ताण नमो गुणनिहीण ताण नमो। गिहिणोवि भवणिणोविहु परम्मुहा जे परधणस्स ॥ २९ ॥ तप्पिभिई भयभीआ सुविणीआ तेवि तमि संजाया। अहव ववहारसुद्धीइ इहइसिद्धीवि का न भवे? ॥३०॥ इअ नयसुद्धीइ तहा पहुविहसुद्धीइ ववहरंतेणं। धणदत्तेण विढत्त वित्त बहुअं सुहोदयओ ॥३१॥ यतः—"दानमौचित्यविज्ञान, सत्पात्राणां परिग्रह। सुकृत सुप्रभुत्व च, पत्र प्रतिभुवः श्रियः ॥३२॥" इत्तो अ पो भणपुराहियई वसुमिभरिअपकोवुत्ति। धणदत्तगुत्तिपहिं विमत्तो अवसरप्पत्तो ॥ ३३ ॥ सामिअ! सो वसुदत्तो

दुढधरिस्तो सघुक्कयविगुस्सो। विवइओ निविसओ कओ मओ किंतु तप्पुत्तो ? ॥३४॥ घणवत्तो नयचित्तो पडुगु
णगुत्तो विढत्तपडुवित्तो। जइ आणवेइ देवो ता आगच्छइ तय पुरम्मि ॥ ३५ ॥ युग्मम् ॥ रण्णावि अणुमए
तस्साणयणाय पेसिओ पुरिसो। गतु तेणाहूओ स भणइ लहु आगमिस्सामि ॥ ३६ ॥ लहणिअलहणहेउं होही
मए किं तु कोवि विलयो। पुरिसो विसज्जिओ तो जणम्मि कुद्धो अ वुत्ततो ॥३७॥ सव्वेहि य मच्चूहिं निवममवे-
हि चिंतिअ ताहे। एस सरीरपिक्खो इहागओ आसि इण्हिं तु ॥ ३८ ॥ लद्धावाणिव जाओ निअम्मि गामम्मि
गतुकामो अ। ता वहेमो कहमवि अहह कुमतीण ह्यमतो ॥ ३९ ॥ यतः—"मृगमीनसज्जनानां तृणजलसन्तोष
विहितवृत्तीनाम्। लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥ ४० ॥" सुयस्स तस्स खलिअ अलहता
लिहिअ ते अ इगपत्त। कुण्णं च विहिअधूमा रण्णो अप्पिन्तु जपति ॥४१॥ जह नाह ! पोअणपुरागएण वसुवत्त
सिट्ठिणा पुव्विं। दीणाराण सहस्सा दस गहिआ कोसगेहाओ ॥४२॥ स विवन्नो वसुवत्तो घणवत्तो पुण इहत्थि
तप्पुत्तो। सो सद्वाण पट्ठिउकामो तं तेण मग्गेह ॥ ४३ ॥ वच्छरमासदिणाइअअंकजुअ कुसयं च तं पत्त।
तत्तपि य मवतो हकारइ त महीसक्को ॥ ४४ ॥ सो आगओ अ पणओ तप्पत्तं दसिऊण नरवइणा। भणिओ
भो भद्द ! रिण पिउणो पुत्तेहिं सोढव ॥ ४५ ॥ सो वेह्न इम तुरिअं परिभवकरणं रिणं जओ भणिअं। तद्दाणे न
विलम्बो जुज्जइ अज्झाण सविसेस ॥४६॥ उक्तं हि—"धर्मारम्भे ऋणच्छेदे, कन्यादाने धनागमे। शत्रुघातेऽग्निरोगे
च, कालक्षेप न कारयेत् ॥ ४७ ॥" पडिवक्ख व अणत्थं तस्प ठिओ तस्थ सोवि तं लिहिअ। पिच्छतो तो चिंतइ

हा अषाय किमेअंति ! ॥४८॥ तहवि ववहारनिउणो स भणइ नरनाह ! वेमि पिच्छेवं । उद्धारयनिक्खिवयसा
राणि जओ थणिआणि ॥४९॥ ता तेण गिह गतु पुर्विं लिहिआ निरूविआ वहिआ । सवावि न पुण दिट्ठं अमि
हाण नावि अहिनाण ॥ ५०॥ तह भणिए भणइ निवो न निवा आमीरिओव वच्चेउं । सक्का वच्चणकज्जे सकेणवि
वणिअधुत्तेण ॥५१॥ एस ववहारसुद्धो सुद्धो परधणे परघणे अ । निवमलुद्धो सामिअ ! विआरणिज्ज इम तेण
॥५२॥ ज भणिअ–"मा होह सुअग्गाही मा पत्तिअ जं न दिट्ठपच्चक्खं । पच्चक्खेवि अ दिट्ठे जुत्ताजुत्तं विआरिज्जा
॥ ५३ ॥" इअ उवयारपरेहिं ववहारिवरेहिं केहिवि महीसो । विन्नविओवि न मन्नइ कुमतिवुग्गाहिओ अहिअ
॥ ५४ ॥ नयनिरओवि नरेसो किं कुज्जा दुज्जणा जहिं पहाणा । गिहनाहसुसाहुत्तं असाहुगिहिणीइ कह
सहल ? ॥५५॥ तुह रिणदाणे मुक्को सुपज्झाणेव नअहरित्त तओ । नियअक्खिरामं स सर्विस पडिवज्जिअ निअगिहं
स गओ ॥५६॥ चिंताउरो तओ सो सयपसो सुचरियअवयसो । चिंतइ विविह उवाए पुच्छइ बुद्धीउ बहु
बुहे ॥ ५७ ॥ धुत्ताण मूलदेवाइआण अवसाणयाइं निसुणेइ । जा लहइ न उवाय संवहइ ता हिअदुह दुसहं
॥ ५८ ॥ आसासहिअपि दुह बहुएहिं सहिअए सुबहुअंपि । आसाररहिअ तु दुह महयाणवि होइ असहुसह
॥ ५९ ॥ तत्तो सो मित्तेणं वुत्तो हे मित्त ! चित्तगहणट्ठा । धुत्तेहिं इम कित्तिमपत्त व्व निवस्स धुवं ॥६०॥ ता
मा कासि विसायं पाय पुमस्स सवहावि जओ । पावस्स लओ पुव्विंपि हु भणुहवं इहेव इम ॥ ६१ ॥ सुहसउ-
णाओ इव तवयणाओ पुण मणे कुणइ आस । दुहजलहिनिवडियाण धुवं पवहण सुवयणंपि ॥६२॥ कविकच्छुकच्छुए

गहिउय इओ तओ भमतो सो । अन्नदिणे पुण्णेण य पणुल्लिओ पिउवणं पत्तो ॥ ६३ ॥ जा सो अपिच्छिलाहिं पिच्छइ अच्छीहिं तत्थ नियपिउणो । सक्कारठाणधवए उक्किरिय परिसमासाइ ॥ ६४ ॥ तद्दसणेण जाणइ ज पत्तपलिहिअवच्छरो पच्छा । जाउत्ति इट्टषित्तो पत्तनिहाणुय तो जाओ ॥ ६५ ॥ सो तत्थ सोअठाणेवि यय गयसोओ समक्खिअपमोओ । मित्तसमेओ गतु सविवेओ विन्नवइ निवई ॥६६॥ ज आणवेइ देवो सीसे सेसं व त धरेमु पर। त पत्त धुत्तेहिं पविहाइ पकप्पिअ य नय॥६७॥ ज मज्झ मए ताए तं लिहिअ पयओऽत्थ पुरयाहिं। उक्किरिअ तहिअइ अयघारसु देव । सयमेव ॥ ६८ ॥ निवईवि नयरयमई अईव हिअयंमि विम्हिओ याहिं । लहु गतु ते पिच्छइ पच्छरमासाऽइतिहियारे ॥ ६९ ॥ तो मतिसयासाओ त पत्त आणविमु जा जोइ । त यमियरिअ वर्हु अइरुट्ठो फुरिअअहरुट्ठो ॥ ७० ॥ पमणइ रेरे दुट्ठा ! निक्किट्ठा धिट्ठयाइ पाविट्ठा । मज्झवि रज्जे परिसअणज्जकज्जे कहं सज्जा ? ॥ ७१ ॥ भुअल ॥ सपइ न होह तुम्हेत्ति जाव मारावए नरवई ते । ता धणदत्तो सहुहयग्गो लग्गो निवपपसु ॥७२॥ विण्णवइ देव ! जइ मइ सुपसाओ पढमपत्थणमिमत्ति । ता थिअरेसु नरेसर ! अमय पाणाण एआणं ॥ ७३ ॥ इअ पहुउवरोहेण कहमवि मोआवए सचिवए सो । अहह अवराहकारिणि करुणा करुणामयहिअाण ॥७४॥ यतः–"उपकारिणि वीतमत्सरे वा, सदयत्व यदि तत्र कोऽतिरेकः ? । अहिते सहसाऽपराधलुब्धे, सघृणं यस्य मनः सतां स धुर्यः ॥७५॥" ते तइयि पुहविपहुणा नयपहुणा दंडिऊण सयस्सं। निद्धाडिआ सुदूरं सचिआणि य झत्ति पत्ताणि ॥ ७६ ॥ धणदत्त पुण पूइअ सक्कारिअ थुणिअ सुयहुमाणेण ।

सुइर सो नरमज्झे फरेइ परिसुद्धसुद्धकरं ॥ ७७ ॥ तो एस सबसाउत्ति सबकारित्ति पत्तवरकित्ती । एसो सगिह समइ इहयि अहो । सम्मधम्मफलं ॥ ७८ ॥ रायप्पसायवसओ सुद्देण लहिऊण सबलहणिअं । चक्कठिओ नियेणयि विसज्जिओ फहयि मिसुध ॥ ७९ ॥ पोअणपुरम्मि पत्तो सत्तो निअसयणगुत्तिआईणं । उज्झसिरपिम्म फलिओ मिलिओ मज्झइ सघस्स ॥८०॥ तत्थवि पसत्थववहारपरमसुद्धीइ लद्धसुपसिद्धी । पत्तिअपरघणगिद्धी अज्जेइ अणतयररिद्धी ॥ ८१॥ विण्णायतग्गुणेण य तप्पुररन्नावि मन्निओ स बहु । किं बहुणा सव्वेसि पमाणभूओ इमो जाओ ॥ ८२ ॥ तप्पिउणो वुत्तरिअ तस्स सुपुत्तस्स निवसचरिअं । अइअच्छरिअ सुणिउं धुणिअं धुणिअ न केण सिरं ? ॥८३॥ सो तम्मभवेवि उवलद्धसुद्धसद्धम्मकम्ममाहप्पो । सावयधम्मं सम्मं सो पोसइ पुत्तपिम्म य ॥ ८४ ॥ नयअज्जिअ सदव ववइ सुपीअं य सत्तखित्तेसु । जत्तेण तणुब्भुत्तो जहऽणता होइ सपत्ती ॥ ८५ ॥ इअ साइअववनियम सम्मं आराहिऊण धणदत्तो । सग्गसुहं सपत्तो अपवग्गसुहपि लहु लहिही ॥ ८६ ॥ इत्येवम पितृमनुचरित्र, चित्रावयफलमत्र भवेऽपि । उत्तमास्त्यजत चित्तमवृत्त, वृत्त चित्तपरिशुद्धिषु चित्तम् ॥ ८७ ॥

॥ इति तृतीयव्रते धमुवधनदत्तकथा ॥

उक्तं तृतीयव्रतमथ तुर्यव्रतमाह—

चउत्थे अणुव्वयम्मी निच्चं परदारगमणविरईओ । आयरिअमप्पसत्थे इत्थपमायप्पसंगेणं ॥ १५ ॥

'चउत्थे' इति ॥ मैथुनं द्विधा—सूक्ष्मं स्थूलं च, कामोदयेन यदिन्द्रियाणामीषद्विकारस्तत्सूक्ष्मं, मनोवाक्कायैरौदा

रिकवैक्रियपरस्त्रीणां यः सम्भोगस्तत्स्थूलम्, अथवा मैथुनविरतिरूपं ब्रह्मचर्यं द्विधा—सर्वतो देशतश्च, सर्वथा सर्वस्त्रीणां मनोवाक्कायैः सङ्गत्यागः सर्वतो ब्रह्म तदितरद्देशतः, तत्रोपासकः सर्वतोऽशक्तो देशतस्तत्प्रतिपद्यते, तदेव च दर्शयति—चतुर्थेऽणुव्रते 'निच्च' सदा परेषां—आत्मव्यतिरिक्तानां मनुष्याणां देवानां तिरश्चां च ये दाराः—परिणीतसङ्गृहीतभेदभिन्नानि कलत्राणि तेषु गमनम्—आसेवनं तस्य विरतेरित्यादि तथैव, यद्यप्यपरिगृहीतदेव्यस्तिरश्च्यश्च काश्चित्सङ्ग्रहीतुः परिणेतुश्च कस्यचिदभावाद्वेश्याकल्पा एव भवन्ति तथाऽपि प्रायः परजातीयभोग्यत्वात्परदारा एव ता इति वर्जनीयाः, स्वदारसन्तोषिणस्तु परिणीतस्त्रीव्यतिरिक्ताः सर्वा अपि परदारा एव, दारशब्दस्योपलक्षणत्वात् स्त्रियं प्रति स्वपतिव्यतिरिक्तसर्वपुरुषवर्जनमपि द्रष्टव्यमिति पञ्चदशगाथार्थः ॥१५॥

अस्यातिचारान् प्रतिक्राम्यति—

अपरिग्गहिआ इत्तर अणंगवीवाह तिव्वअणुरागे । चउत्थवयस्सइआरे पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥ १६ ॥

'अपरी'ति॥ अपरिगृहीता विधवाकन्याद्या तस्यामियं परस्त्री न भवतीति बुद्ध्या गमनमपरिगृहीतागमनम् १, 'इत्तर'त्ति इत्वरम्—अल्पकालं भाटीप्रदानतः केनचित्स्ववशीकृतायां वेश्यायामियं साधारणा स्त्रीतिबुद्ध्या गमनमित्वरपरिगृहीतागमनम् २, 'अणंग'त्ति अनङ्गः—कामस्तत्प्रधाना क्रीडा—अधरदशनकुचमर्दनचुम्बनालिङ्गनाद्याः परदारेषु कुर्वतोऽनङ्गक्रीडा ३, श्रावकस्य हि पराङ्गनाङ्गसविकारदर्शनाद्यपि न कल्पते, यतः प्रोक्तम्—"पसंगव-

सणे कामणे अ गोमुत्तगहणकुसुमिणे। जयणा सव्वत्थ करे इंदिअअवलोअणे अ तहा ॥१॥" आद्यपद्याशकचु स्याद्युत्का ऽस्या व्याख्या—स्त्रीणां प्रभाङ्गानि रागजनकानि नोपेत्य द्रष्टव्यानि स्प्रष्टव्यानि वा, कथञ्चित्तेषु दृष्टेषु स्पृष्टेषु वा रागबुद्धिर्न कार्या, यतः—"न शक्यं रूपमद्रष्टुं, चक्षुर्गोचरमागतम्। रागद्वेषौ तु यौ तत्र, तौ बुधः परिवर्जयेत् ॥१॥" गोमूत्रग्रहणमपि गोयोनिमर्दनेन न कार्यं, किन्तु यदा स्वयं मूत्रयति तदैव, आगाढकार्येषु पुनर्योनिमर्दनेऽप्यभिष्वङ्गो न कार्य, कुस्वप्ने स्त्रीसेवादिरूपे त्वेवं यतना—"सल्लं कामा विसं कामा, कामा आसीविसोवमा। कामे पत्थेमाणा, अकामा जंति दुग्गइं॥ १॥ खणमित्तसुक्खा बहुकालदुक्खा, पगामदुक्खा अनिगामसुक्खा। संसारमुक्खस्स विपक्खभूआ, खाणी अणत्थाण उ कामभोगा ॥ २॥" इत्यादिवैराग्यभावनाभावितेनैव नमस्कारपठनादिपूर्वं स्वप्तव्यं यथा कुस्वप्नाविर्भाव एव न स्यात्, जातु मोहोदयात्कुस्वप्ने तत्कालमुत्थायेर्यापथप्रतिक्रमणपूर्वकमष्टोत्तरशतोच्छ्वासप्रमाणः कायोत्सर्गः कार्यः, तथा इन्द्रियावलोकने चक्षुर्घ्राणादौ च सर्वत्र यतना—दृष्टिनिवर्त्तनादिरूपा, आह हि—"गुज्झोरुवयणकक्खोरअंतरे तह थणंतरे दट्ठुं। साहरइ तओ दिट्ठिं न य बंधइ दिट्ठिए दिट्ठिं ॥१॥" एवं परकृपाधाश्रित्य गृहिणाऽपि नवब्रह्मचर्यगुप्तिविषये यतनीयं, ताश्चैवमाहुः—"वसहि १ कह २ निसिज्जि ३ दिअ ४ कुड्डंतर ५ पुव्वकीलिअ ६ पणीए ७। अइमायाहार ८ विभूसणा य ९ नव बंभगुत्तीओ ॥ १ ॥" इत्यलं प्रसङ्गेन, यद्वा स्वस्यामेव योषिति वात्स्यायनाद्युक्तचतुरशीतिकामासनासेवनमतृप्ततया पुनःपुनःकामासेवनहस्तकर्मादिकरण काष्ठफलमृत्तिकाचर्मादिघटितकामोपकरणैः क्रीडनं चाऽनङ्गक्रीडा ३,

'विवाह'त्ति परकीयापत्यानां कन्याफललिप्सया स्नेहादिना वा विवाहस्य करणं परविवाहकरणं, स्वदारसन्तोषिणा स्वकलत्रात्परदारवर्जिना च स्वकलत्रवेश्याभ्यामन्यत्र मनोवाक्कायैर्मैथुनं न कार्यं, नैव कारयामीति यदा व्रतं स्वीकृतं स्यात्तदाऽन्यविवाहकरणेऽर्थतो मैथुनकारणं तेष्वनुष्ठितं स्यादिति भङ्गः विवाह एवायं मया विधीयते न मैथुनं कार्यते इति भावनया तु व्रतसापेक्षत्वादभङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपोऽतिचारः, सापत्येष्वपि यद्यन्यश्चिन्ताकर्त्ता स्यात्तदा विवाहकरणनियम एव सुश्रावकस्योचितोऽस्ति, यथा कृष्णचेटकमहाराजयोः, अन्यचिन्ताकर्त्रभावे तु यथानिर्वाहं विवाहसङ्ख्यानियमो युक्तः, अथवा सत्यपि सत्कलत्रे सन्तोषाभावात् पुनः परस्याः स्वयं विवाहेन परविवाहकरणं स्वदारसन्तुष्टस्यातिचारः ४, 'तिव्वअणुराग'त्ति कामेषु–शब्दरूपेषु भोगेषु–गन्धरसस्पर्शेषु तीव्रानुरागः–अत्यन्ताध्यवसायः कामभोगतीव्रानुरागः, तस्माच्च कृतकृत्योऽप्यतृप्ततया योषामुखकक्षोपस्थादि चिरं सेवते केशाकर्षणप्रहारदानदन्तनखक्षतादिभिर्वा मदनमुत्तेजयति कामवृद्धिकारीण्यौषधानि वा करोति, श्रावको हि पापभीरुतया ब्रह्मचर्यं चिकीर्षुरपि वेदोदयासहिष्णुतया स्वदारसन्तोषादि प्रतिपद्यते, मैथुनमात्रेणैव च वेदोपशान्तिसम्भवादधिकं कामविस्तारं स्वयोषायामप्यनङ्गक्रीडातीव्ररागादिकं सर्वं परिहरति, नहि तत्करणे कश्चिद्गुणः प्रत्युत बलक्षयापादनयोऽपि, यत –"कम्पः स्वेदः श्रमो मूर्च्छा, भ्रमिर्ग्लानिर्बलक्षयः। राजयक्ष्मादयश्चापि, कामात्यासक्तिजा रुजः ॥ ५ ॥" इति, परदारवर्जिनः पञ्चैतेऽतीचाराः, स्वदारसन्तोषिणस्तु त्रय एवान्त्याः, आद्यौ तु भङ्गावेव, एवं स्त्रिया अपि स्वपुरुषसन्तोषस्यैव भावात्त्रय

पञ्चातिचाराः पञ्च वा, तत्रानाभोगादिना परपुरुष ब्रह्मचारिणं स्वपतिं वाऽभिसरन्त्याः प्रथमोऽतिचारः, यदा तु स्वपतिर्वारकदिने सपत्न्या परिगृहीतो भवति तदा सपत्नीवारकं विलुप्य तं भुञ्जानाया द्वितीयोऽपि, एवं पञ्च, उक्तञ्च–"परदारवज्जिणो पञ्च हुंति तिन्नि उ सदारसन्तुट्ठे । इत्थीइ तिन्नि पञ्च व भङ्गविगप्पेहिं नायव्वा ॥ १ ॥" यद्वा स्वयं भाटीप्रदानादित्वरकालं स्वीकृतायां वेश्यायां स्वदारबुद्ध्या गमनमित्वरपरिगृहीतागमनं, तथा च स्वदारसन्तोषिणोऽपि द्वितीयोऽतिचारः, अनाभोगातिक्रमादिना प्रथमोऽपि, एवं स्वदारसन्तोषिणोऽपि पञ्चातिचाराः संभवन्ति, तथा च सूत्रम्–"सदारसंतोसस्स इमे पञ्च अइआरा जाणिअव्वा न समायरिअव्वा" त्ति, एतद्विषये चतुर्भङ्गमित्यादि प्राग्वत्। शक्तौ सत्यां गाङ्गेयादिवद्बाल्यतोऽपि विशुद्धभावेन शीलमेव पालनीयं महाफलत्वाद्विशिष्य च दुष्पालतया गृहस्थस्य, यत–"जो देइ कणयकोडिं अहवा कारेइ कणयजिणभवणं । तस्स न तत्तिअ पुण्णं जत्तिअ बंभव्वए धरिए ॥ १॥ देवदाणवगंधव्वा, जक्खरक्खसकिंनरा । बंभयारिं नमंसंति, दुक्करं जे करंति तं ॥२॥ आणाईसरिअं वा इद्धी रज्जं च कामभोगा य । कित्ती बलं च सग्गो आसन्ना सिद्धि बंभाओ ॥ ३ ॥ कलिकारओवि जणमारओवि सावज्जजोगनिरओऽवि । जं नारओवि सिज्झइ तं खलु सीलस्स माहप्पं ॥ ४ ॥" परसमयेऽपि–"एकरात्र्युषितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः । न सा क्रतुसहस्रेण, वक्तुं शक्या युधिष्ठिर ! ॥१॥ एकतश्चतुरो वेदा, ब्रह्मचर्यं तु एकतः । एकतः सर्वपापानि, मद्यमांसं तु एकतः ॥ २ ॥" यजुर्वेदेऽपि मोक्षरूपिमोक्त–"सत्येन लभ्यस्तपसा ब्रह्मचर्येण चैषः ।" इति, दृश्यते च सम्प्र

स्यापि विख्यातो विशुद्धब्रह्ममहिमा, आयास्याद् ब्रह्मव्रताशक्तौ तु स्वदारसन्तोषः कर्त्तव्यः, सुदर्शनश्रेष्ठिवत्, तदुक्तोऽपि गृहिणो ब्रह्मचारिकल्पत्वात्, तस्याप्यशक्तौ परदारवर्जनं विधेयमेव, यतः—"वहबंधणमरणभयाणि पारसि विअच्छेयधणक्खयाईआ। परदाराओ यमुहा कयत्थणाओ इहभवेवि ॥ १ ॥ परलोए सिंबलितिक्खकंटगालिंग णाइ बहुरूव। नरयम्मि दुह दुसह परदाररया लहंति नरा ॥ २ ॥ छिन्निंदिआ नपुंसा दुस्सव दोहग्गिणो भगव-रिणो। रत्तकुरत्ता बहुसो निंदुअ विसकस हुंति दुस्सीला ॥ ३ ॥ तथा—भक्खणे देवदव्वस्स, परित्थीगमणेण य। सत्तमं नरय जंति, सत्तवाराउ गोअमा ! ॥ ४ ॥" परेऽप्याहुः—"तस्माद्धर्मार्थिभिस्त्याज्यं, परदारोपसेवनम्। नयन्ति परदारास्तु, नरकानेकविंशतिम्॥१॥" परस्त्रिया वाञ्छामात्रेणापि नृणां दशास्यगर्द्धमिल्लादिवन्महत्त्ये ऽपि महाननर्थः किं पुनरासेवनेन?, स्वदारसन्तोषिणा च साधारणाङ्गना अपि त्याज्याः, "मद्यमांसरता लोभात्, स्मरीयत्यपि कुष्ठिनम्। निःस्नेहा निस्त्रपा निन्द्या, वेश्या वर्ज्या विटैः श्रिता ॥ १ ॥" तथा पर्वतिथिष्वर्हत्कल्याणकाष्टाह्निकादिदिनेषु नित्यं च दिवा रात्रावपि सकृद्द्विर्वा वर्जयित्वा ब्रह्मचारिणैव भाव्यं, पर्वमैथुनस्य लौकिकैरपि निषिद्धत्वात्, यन्मनुः—"अमावास्यामष्टमीं च, पौर्णमासीं चतुर्दशीम्। ब्रह्मचारी भवेन्नित्यमनृतौ स्नातको द्विजः ॥ १ ॥" विष्णुपुराणेऽपि—"चतुर्दश्यष्टमी चैव, अमावास्या च पूर्णिमा। पर्वाण्येतानि राजेन्द्र !, रविसङ्क्रान्तिरेव च ॥ १ ॥ तैलस्त्रीमांससम्भोगी, पर्वस्वेतेषु वै पुमान्। विण्मूत्रभोजनं नाम, प्रयाति नरकं मृतः ॥२॥" अवसरे च स्वदारविषयेऽपि ब्रह्म प्रतिपत्तव्यं, यतः—पुरुषो वा भोगान् परित्यजति भोगा वा पुरुषं पक्षिण इव क्षीण

फल पृष्टं तमाश्रर स्वयमेव परित्यक्ताः, आह हि भर्तृहरिः—"अवश्य यातारश्चिरतरमुषित्वाऽपि विषया, वियोगे को भेदस्त्यजति न जनो यत्स्वयममून्। व्रजन्तः स्वातन्त्र्यादतुलपरितापाय मनसः, स्वयं त्यक्ता ह्येते शमसुखम नन्तं विदधति ॥१॥" मैथुनस्य च सदोषत्व—"मैथुनसमारूढो नवलक्खे हणइ सुहुमजीवाणं" इत्यादिना स्वसमये प्रसिद्धमेव, परसमयेऽपि च यद्भागवतपुराणे—"यास्तामिस्रान्धतामिस्रा, रौरवाद्यास्तु यातनाः। भुङ्क्ते नरो वा नारी वा, मिथःसङ्गेन निर्मिताः ॥ १ ॥" महाभारते आदिपर्वण्यास्तीकेऽप्युक्त—जरत्कार महर्षिर्वीत रागास्तपाः सन्तानक्षयात्पितॄन् नरकेऽधोमुखान् पितॄन् दृष्ट्वा दुःखितः पितृवचनाद्दारपरिग्रह मनिच्छन्नपि वासुकिस्वसार नागकन्यां परिणीतवान्, आपन्नसत्त्वां च तां निरपराधामपि विरहदुःखाद्विलपन्तीमपि च पुनस्तपसे तत्याज, कठोपनिषद्यपि "यदहरेव विरजेत्तदहरेव प्रव्रजेद्गृहाद्वा वनाद्वा संन्यासाद्ब्रह्मणः स्थान"मिति, एवं च श्रावकोऽपि यतिकल्पनयाऽस्यव चक्र एवेति षोडशगाथार्थः ॥ १६ ॥ अत्र व्रते शीलवतीनिदर्शनमिदम्—

नन्दनवनमिव नन्दनपुरमुरमास्ते परर्द्धिसन्तानम्। तस्य जइस्थऽभिहाणो आसी अरिमद्दणो राया ॥१॥ अजनाशयोऽपि रत्नाकर इति सत्रामवन्महेभ्यवरः। सिरिनामा तस्स पिआ सिरिव सोहग्गलच्छीए ॥ २ ॥ सा ताम्बूलकलावन्मताऽपि जगतोऽपि सद्गुणैस्तैस्तैः। निष्फलमेवऽप्पाणं तणयाभावेण मन्नेइ ॥३॥ अष्टस्वपि पुत्राभावा स्वप्ने स पूर्णमपि पूर्णमपि। जिणधम्मजाणओविहु मभइ दुक्खं भरइ य ॥४॥ यद्भौतिकोक्तिः—"यत्र न सज्जनसङ्ग तिरुचैर्यत्र नो लघुलघूनि शिशूनि। यत्र नैव गुणगौरवचिन्ता, हन्त तान्यपि गृहाण्यगृहाणि ॥ ५ ॥" भूयस्त-

रोपरोधात्मेपस्या प्रेरितः कथान्वियम् । तसयकम्माणगपाऽजिअखिणभपणस्स धारंमि ॥ ६ ॥ संस्थितपस्या वृन्या अजितपलापाः प्रमाथशाम्लापाः । पुत्तुप्पत्तिनिमित्तं करेइ उपजाइअं विहिणा ॥७॥ युग्मम् ॥ काले क्रिया प्रसुसा फलति सत्कालमेव शुभयोगात् । इअ तस्स तओ मणमो जाओ गिरिकप्पक्खव ॥ ८ ॥ सूनोर्महाजनुर्म- हुरासर प्राप्शोऽहि अनकेन । देषीनामाणुगयं नाम कयं मजिअसेणुत्ति ॥ ९ ॥ यपुधे पञ्चास्पूर्वं जगृहे स चि हेन्या कलाः सकलाः । पुसं वा सयलकलाकलणं रयणायरस्सुअस्स ॥ १० ॥ सूनोर्विमाम्य पाकश्रीमिपमेलक सीर्यतां स तारुण्ये । कलाकए विमकाइ कथिय नवअत्पधरणाए ॥११॥ का नु कुतो याऽस्य गुणैरनुरूपा भाविनी सती मयरा । अभइ चिंतीइ अइलो पभंमि उवक्कमो सयो ॥ १२ ॥ यतः—"सामी अविसेसन्न् मयिणीओ परिअणो परवसत्तं । भज्जा य अणणुरूवा पत्तारि मणस्स सल्लाइ ॥ १३ ॥" तत्समयमेव चैफस्तत्र चणिक्पुत्र आगतः प्रणतः । पुट्ठो सिद्धिवरेणं ववहारविहिं कहिअ कहए ॥ १४ ॥ श्रेष्ठीश । तपावेशापेशान्तरगाम्यहो ! जगाम्महम् । सययकयमंगलाए कयंगलाए वरपुरीए ॥ १५ ॥ तत्राथ जिनदत्तम्यवहारिवराड्डु व्यवजहार । पीइइं असया सो निमंतिओ तेण जिमणस्य ॥१६॥ सद्वृत्तेन च मया वद्दो स्वर्भूर्भुवो रहस्यमिय । एगत्य पए विहिअ निहिणा वरकसगा पगा ॥ १७ ॥ दृष्टां दृष्टां तां साश्चर्यः पर्यन्वयुङ्क्षि जिनदत्तम् । कस्सेसा गुणपहुआ लहुआ सो तेण पडिमणिअं ॥१८॥ मूर्त्तिमती चिन्तेय सुतामिपान्मे यतः सुता समिता । निव नच्चिताए वहइ ससस्सुव दुःसहदुह ॥ १९ ॥ वरसत्प्रीतिस्वजनाभिमतस्वसपत्न्ययोगशीलगुणैः । पसुत्तअवधार्यितार्ईहिचि

कसापिआ पुहिओ ॥२०॥ एषा पुनर्विशेषाद्गुणानशेषानुपेयुषी सुमुखी । विधत्सायां नामेर्ण परिणामेणापि सील वई ॥ २१ ॥ सौभाग्यभाग्यनिलया कलयति चतुरुत्तरां कलाः षष्टिम् । एसा विसेसओ पुण निउणमई सउण-सत्येसु ॥ २२ ॥ श्रिकघूककेकिदुर्गाकपिंतित्तिरिभैरवीशिवाविरवान् । सम्म विआरयती जाणइ तिविहंपि सउ णमिमा ॥ २३ ॥ यतश्च शकुनशास्त्रे शकुनविधिरयम्—"त्रिविधमिह भवति शकुन क्षेत्रिकमागन्तु जाङ्घिकं चान्यत् । क्षेत्रे स्थाने वर्त्मनि शकुनविभागाच्च शुभमशुभम् ॥२४॥ शकुनं क्षेत्रे तोरणकल्पनया प्रश्ननियतफल फालम् । क्षेत्राधिवासनाद्यपवीक्ष्यते क्षेत्रिक तस्मात् ॥ २५ ॥ स्थानस्थानां शकुन यदकस्मादिविधमागतो भवति । शान्तप्रदीप्तभेदात्स्वकफलं प्रथितमागन्तु ॥ २६ ॥ सव्यापसव्यसन्मुखपृष्ठेषु ग्राम्यवन्यसत्त्वानाम् । शकुन स्वरगतिचेष्टाभावैः पथि जाङ्घिकं नाम ॥ २७ ॥" इत्यस्याः सकलकलाकुशलायाः सद्गुणैरतुलायाः । मइ समुचिअवरचिंता संतावइ हिययमहिययरं ॥२८॥ सुखेति मयाऽभिदधे बुद्धिनिधे ! मा विधेहि चिन्तार्तिम् । जेण इमा निम्मविआ तेण इमीए वरोवि धुव ॥२९॥ यतः—"तम्सिक्को विहिराया जाणइ दूरेवि जो जहिं वसइ । जं जस्स होइ जुग्गं त तस्स विहुअय वेइ ॥३०॥" शृणु नाम नन्दनपुरं रत्नाकरमूः प्रभूतगुणभूमि । अजिओ इमीइ सुग्गो भमिभर्त्ता रोहिणीएव ॥ ३१ ॥ जिनदत्तः प्रावृत्त प्रमुदितचित्तस्तदुत्तर सरसा । एमेव होउ रयणापरसंभवो न कस्सिट्ठो ? ॥३२॥ श्रेयसि न सुधीभिरपेक्षितेति च स्वसुतां प्रदातुमजिताय । जिणसेहरामि हाणो निअपुत्तो पेसिओ तेण ॥ ३३ ॥ सोऽपि मया सार्द्धमिहायातोऽस्त्यादिश्यतामथ यथार्हम् । तो सिट्ठी हिट्ठ

हिअओ साहइ तुं साहु साहु कय ॥ ३४॥ बहुमानेनाहूतः प्रसन्नमनाः श्रेष्ठिनाऽथ निजजामिम् । देइ जिणवसत
गओ सगउरयं सिद्धितणयस्स ॥ ३५ ॥ अजितोऽप्यमुनैव समं तां नगरीं गुरुभिरुत्सवैर्गत्वा । सीलवइ परिणेउं
गिह समेओ मरिहीए ॥ ३६ ॥ सा च चतुर्वर्गगुणा गृहमाज्यभारनिर्वहणे । तीए सोहइ अहिअं
ससिव्व सो वयगुणहाए ॥ ३७ ॥ सा सुखसुप्ताऽऽमोपीत्क्षणवायामन्यदा शिवाशब्दम् । तं सोऊण वियाणइ नूण
एसा भणइ एव ॥३८॥ आयान्तीः प्रवहन्तीर्धनकोटीः पश्य सुनिकटतटिन्याम् । जो अत्थी सो गिण्हउ खुहिआए
देउ मह भक्खं ॥ ३९ ॥ तादृशमसौ शिवाया श्रुत्वैतत् कृत्वा मनसिकृत्य । चिंतइ इह कहइसि अभिक्खणं च
कह भक्खइ ? ॥ ४० ॥ न च शकुनानां वचनं कदाचिन्मृषा स्याद्विशेष च शिवायाः । अस च अहमा गेहे न सहा
वयं इमं च पहु ॥ ४१ ॥ तत्पामि सद्गृहीतु प्रत्येमि प्रत्ययेऽपि सत्यत्वम् । तपइ कहिंऽपि इम मन्निस्सइ कोवि नहु
अन्नो ॥ ४२ ॥ ध्यात्वेत्युत्थाय यानैरादाय घटं जलानयनदम्भात् । पत्ता नईइ पिच्छइ आगच्छंतं मडयमेगं
॥ ४३ ॥ नद्यां प्रविश्य सद्यः सा प्रेक्ष्य च मृतककटितटनिबद्धम् । सो कोविमुक्कपणरयणगंठिमुक्कडिआ गहए
॥ ४४ ॥ तन्मृतकं च शिवायै दत्त्वा सत्त्वाधिकाऽऽसतत्त्वार्थो । आगम्म गिहे गए स गंठिं ठवइ सिज्जुवरिं ॥४५॥
प्रातः पत्युर्वितरिष्यामि वक्ष्यामि हर्षहेतुमदः । इअ चिंतिअ सा सुत्ता सुहेण निच्चिंतहिअयव ॥४६॥ तस्या गमनाग
मने निरूप्य तत्पतिरचिन्तयच्चैवम् । एसाऽवि धुव सच्छंदचारिणी अहह असइ व ॥ ४७ ॥ अस्मत्कुल कलङ्कित
मनयावनया विधास्यते नियतम् । इत्थीणऽगम्मरिअं दुच्चरिअं किमवि अच्छरिअं ॥ ४८ ॥ धिक् लोहलेऽपि

मर्त्तरि मय्येतस्कल्पितार्थकल्पतरौ । भसंमि इमा रत्ता अहो अगिज्म महिलहिअयं ॥ ४९ ॥ उक्तश्च—"न स्ने
हेन न विधया न च भिया रूपेण शौर्येण वा, नैष्पौषाङ्गभयार्थदानविनयक्रोधक्षमामार्दवैः । लज्जापौवनभोग-
सत्यकरुणासत्त्वादिभिर्वा गुणैर्गृह्यन्ते न विभूतिभिश्च ललना दुःशीलचित्ता यतः ॥ ५० ॥" इति तत्पतिर्विरक्तः
प्रातः स्वपितुर्निवेद्य तद्वृत्तम् । मइम मतेइ इमं समं स पिउणा समगुहेणं ॥५१॥ यावद्दुर्गन्ध इव प्रसरति न जने
प्रवादपङ्कोऽस्याः । संपेसिअइ लहु पिउगिहे इमा ताव किंचिमिसा ॥ ५२ ॥ आकारणार्थकृत्रिमपितृलेखप्रकटन
प्रयोगेण । संपेसिउ पिउगिह चहु तओ ससुरओ चलिओ ॥५३॥ सा चिन्ता विज्ञातस्वपतिश्वशुराशया तदाऽध्या
सीत् । जं साहिमं न पइणो तया इहा तेणिमं जायं ॥ ५४ ॥ प्रत्ययमृतेऽपि पत्युः सत्य तत्प्रथममकथयिष्य
चेत् । विणसिअ मज्म ता किं किं वा पच्छा सुबुद्धीए ? ॥ ५५ ॥ यतः—"या मतिर्जायते पश्चात्सा यदि प्रथम
मवेत् । न विनश्येत्तदा कार्यं, न हसेत् कोऽपि दुर्जनः ॥५६॥" किं वाऽनल्पविकल्पैः कुमित्रजल्पैरिवाफलैरेभिः॥
अइडइ निम्मलसीला हीला मह तो कह होही ? ॥ ५७ ॥ जात्विकशाकुनैरधुना धुनामि मनसश्च संशयं तरसा ।
आवइपडिआण जओ सउणा सुअणाव अवलंबो ॥ ५८ ॥ इति सा शाकुनैकमना मनाग्विषण्णा रथोपरि निष
ण्णा । नीआ नयराउ बहिं सारहिरूवेण ससुरेण ॥ ५९ ॥ स्वपथाद्दुत्तीय गता कियति प्रत्यागता च भक्ष्यमुखी ।
इत्थतरे अ दुग्गा करेइ ससरे पमाणदिसिं ॥ ६० ॥ प्रियचतुर्मतां पुनस्तां निरीक्ष्य दक्षा समीक्ष्य निरणैषीत् ।
बहुलाहो अद्धपहा बलण माण च मह होही ॥ ६१ ॥ यदुक्तं दुर्गाशाकुने—"दर्शनचेष्टास्वरगतिभक्ष्यग्रहणेषु

अधिकमधिकं स्यात्। क्रमशो मलमेतेषां समुवाय सकलफलहेतुः ॥ ६२ ॥ न मारभ्य सिद्ध्यति न प्रस्थान प्रमाणमायाति। शकुने प्रमाणजाते विघटेत समागतः सन्धिः ॥ ६३ ॥ विघटितमर्थं घटयति संशयित वस्तु साधयत्यचिरात्। प्रस्थानयति च नीत प्रमाणकोणोदयः शकुनम् ॥ ६४ ॥ प्रत्यूहोपहताना विग्मूढानां मतिभ्र मार्त्तानाम्। प्रायः प्रमाणशकुनः साधीयान् कान्दिशीकानाम् ॥ ६५ ॥” अन्यान्यप्याशासीत्सा शुभशकुनानि तदनुयायीनि। तइवि वहइ हिअवदुइ कलङ्कसफाऽवि घा पुसहा ॥ ६६ ॥ रथमथ सारथिरुचैरचीवहद्वदनवाह इव वइनम्। मग्गमि मुग्गसित्तं अइफलिअं पिच्छिउं भणइ ॥ ६७ ॥ पतरक्षेत्राभिपतेररतिपङ्क धान्य भविष्यती स्यथ सा। जपइ सच जइ पुण न भविस्सअ होइ इअ सोस ॥ ६८ ॥ सोऽप्यासीत्क्षेत्रमिदं न भक्षित काप्यवे क्ष्यतेऽप्यल्पम्। तो अविणीआ विसरीअयाइणी इहवि धुषमेसा ॥ ६९ ॥ युग्मम् ॥ पुरतः पङ्किलपङ्कजलनथा सपः सुदुर्गमाग्रयतः। उस्सरिअ नमुसारिअ उवाणहे स नइमुत्तिओ ॥७०॥ क्लिश्ये विनङ्क्ष्यत इमे इति तेन वह विताऽपि सा तु वधूः। सारेवि न उत्तारइ उवाणहे सरिअउत्तारे ॥ ७१ ॥ धिगिय वारितवामा यामाक्षीस्यय विपण्णवानेपः। पुरओ पिच्छइ सुहव पल्लपोडप्पहारमरं ॥ ७२ ॥ प्रशशंस च कसरिपोरिवास्य शौण्डीर्यमद्भुत किञ्चित्। सा साहइ सुणहो इव साहु इमो कुट्टिओत्थि वह ॥ ७३ ॥ घातानुत्पातानिव योऽसुसहान् सासहि स वि कथ न। सुहवोत्ति! अहो वुड्ढा पडिकूलं चेय पलवेइ ॥ ७४ ॥ श्रेष्ठीति खिद्यमानः स्वमानसेऽत्यन्तमप्रसन्ने कम्। वेउलमउल सग्गा इयागय पिच्छिउं भणइ ॥७५॥ आयतन मन्यमिव साऽप्यवदत यदि पुनरनायतनम्।

ता सो चिंतइ उम्मत्तुव इमा लवइ सव्वत्थ ॥ ७६ ॥ पुरतः पुरस्य पुंसचरस्य कस्याप्यनल्पपीरजनैः । मज्झंमज्झेण इमो निग्गच्छंतो भणइ एव ॥ ७७ ॥ अतिशयवास निवससि पुरमेतत्कीदृशा दृशो सुसकृत ? । ता सा साहइ एअ सुन्न रन्न व पडिहाई ॥ ७८॥ अग्रे च ग्रामटिकां मध्यं मध्यदिनेऽविशत्सोऽवक । सुन्न च इमं गाम सा ज पइ पवरयासमिमं ॥ ७९ ॥ वप्पो च सेवमेवुरहवपोऽयं हन्त दुर्विनीतेयम् । विवरीअसिक्खिआ इव तुरगी वरगीव दुट्ठहिआ ॥ ८० ॥ पुत्रोदित मवस्या दुर्ललित सत्यमेव किल सकलम् । किं वा कियमकिय पच्चक्खमस चवाईण ॥ ८१॥ तावत्तत्रैव वसख्वगत्याऽऽगत्य मातुलस्तस्याः । परमायरेण सिद्धिं स वधु सगिहे निमतेइ ॥८२॥ सदुक्खिद्धकिपकुमकिभोजितो सस्कृती च तौ तेन । समए मिलिओऽन्नोवि हु माणरिहो किं पुणो सयणो ? ॥ ८३ ॥ श्रेष्ठी तत्रैव तीव्रातपेऽपि सरयः पुरः प्रतस्येऽथ । अणवट्ठिअचित्ताण कह सुद्धाणेवि बहुअट्ठिई ? ॥८४॥ ग्रामाद्बहिः कियत्यपि गतश्च तीव्रातपाकुलितम्मचिकीः । निअवडवच्छायाए स निसन्नो सवणुत्तिन्नो ॥ ८५ ॥ सा च स्नुपा निषण्णा भायायां स्यन्दनाद्वसस्थायाम् । करीर पडच्छाय परिहरिउ सिद्धिकहणेवि ॥८६॥ सा यो-गिनीव पावकृयनिर्वेदं इवन्तरथ वप्पो । ता आसन्नकरीरे काओ नाणिव उल्लवइ ॥८७॥ शम्बायमानमुखैर्मुहुर्मु हुस्त निशम्य सा सम्यग् । अस्थ विणिच्छपन्ती दुविहपि जइक्खिअ सच ॥ ८८ ॥ निर्मन्थयत्तवार्थं घनवेमूत विभावपन्तीव । निबेभसेअनडिआ इम पडिजपेइ पइकायं ॥८९॥ युग्मम् ॥ इके दुन्नय जे कया तिहि नीहरि अ घरस्स । बिआ दुन्नय जइ करउ तओ न मिलउ पिअरस्स ॥९०॥ इत्युदैस्तन्मणितिं श्रुत्वा श्रेष्ठी बभाण निपु-

गात्मा । वत्स ! साहिम किमेअं सा साहइ ? ताय ! न हु किंपि ॥९१॥ निर्बन्धेन प्रश्ने निःश्वस्य प्राह मन्त्रभाग्याऽ
हम् । ननु किं भणामि जीसे गुणोवि दोसाय कम्मवसा ॥ ९२ ॥ मञ्जिष्ठासुवर्णकुसुमोपलसनीकर्पासयशोक्षुम्
न्मुक्ताविद्रुमचन्दनादिकपणस्वर्णादिपाथःकणाः । शङ्खाद्याः सरघाः शुकादि किपवाश्चयातु स्फटाभुन्मृगा, उष्ट्राश्चे
मगधादयः स्वकगुणैः क्लेशास्पदं स्युर्न के ? ॥९३॥ युष्मद्वचनिर्देशात्तदपि प्रवदामि किमपि निरवद्यम् । रयणीइ
सवणओ मणिपणग नाउ मए गहिअ ॥ ९४ ॥ मुक्तं च तत्सशय्यास्थानोपरि तात ! गुत्तमित्यादि । सव्वं साहिअ
साहइ गिहाउ निक्कासिअम्हि तओ ॥ ९५ ॥ सम्प्रति पुनरप्रतिमध्वनिना ध्वाङ्क्षोऽप्यभीक्ष्णमाख्याति ! ज
कइरक्खसहिट्ठा इह दसकोडी दविणमत्थि ॥९६॥ यस्य जिघृक्षा साक्षाद्गृहात्स्वहाय मिषिमर्तु स महान् । पहुत्तु
त्त्विक्खअस्स मह पुण विज्जउ भक्खं न परमीहे ॥ ९७ ॥ तत्त्विक्षया मया खलु इतःसमय स्वय गदितमेतत् । त
सोउ सो सिट्ठी हिट्ठो इय चिंतए हिअए ॥ ९८ ॥ एषा विशेषविज्ञा न च विज्ञानस्य संभवस्यवधिः । तो घवइ
सयमेअं इहेव अहवा परिक्खिस्सं ॥ ९९ ॥ ध्यायन्निति तद्ग्रामात्स्वनिग्रमानीय तत्क्षणाद्वनीत् । जा मुत्त
पुत्तंपिव पयडीहूओ निही तस्स ॥ १०० ॥ तद्दशकोटीमान प्राप्य निधान सुवर्णमणिपूर्णम् । हरिसुल्लसिरो सरहे
ठवेई सो झत्ति अइगुत्त ॥ १ ॥ दत्वा च ससंरम्भ तस्मै काकाय शम्बलकरम्भम् । चिंतेइ अहो एसा गिहका
मधुहा हि पच्चक्खा ॥२॥ हा धिग् मूढात्मतया तनयेन मया च दुर्धिया सगृहात् । इयमवि निक्कासिज्जइ अज्जवि
षा जुज्जए उचिअं ॥ ३ ॥ इति चिन्तयस्ततोऽयं सद्यः स्यन्दनमथालयस्पश्चात् । अपरिच्छिअकज्जस्स उ पच्छिकज्जं

चेय पडिआरो ॥ ४ ॥ साऽपि चघूरचघूयान्तरखेचरभर पर प्रमदमासा । सउणाण परिमायइ अविसंवायं फुडं आयं ॥ ५ ॥ सोऽथ रयस्य पश्चात्पथि गच्छन् स्वच्छचियमपृच्छत्ताम् । एरिसनिउणाइ तए किमसंपद्ध तया भणिय ? ॥ ६ ॥ सा प्रत्युवाच पितर्वचः समीचीनमेव तवयोचम् । तचापि पुच्छिपुच अयधारइ जइ कहेमि इमं ॥ ७ ॥ सार्द्धत्रिगुणप्रत्यर्पण प्रतिश्रुत्य माचिनिजधान्ये । पाय परस्स घम भक्खति किसिपला पुव्विं ॥ ८ ॥ तच्छिष्यस्य धान्यं यदपि तेषां गृहेऽल्पमेवैति । इय ताय ! तया भणिअ जइ होइ न भक्खिस्सति मए ॥ ९ ॥ निजपाद रक्षणकृते धार्यैते पादरक्षणे पश्चाम् । पायाण रक्खण पुण कुणइ विसममि सविसेस ॥ १० ॥ नद्यामदधपथ्या गमने स्यात्कण्टकापनयोऽपि । ते उड्ढे पुण सुचे कुज्ज विणट्ठेवि अइय नसे ॥ ११ ॥ यत्नोपाये सत्यपि क हेतु सचासे वपु पीडा । किविणेणव निउणेहिं तो ते उत्तारिए न तया ॥ १२ ॥ तस्य च भटस्य पृष्ठेऽभवन् प्रहारा न सम्मुखाः केचित् । तो नस्सतो मूण स कुट्टिओ तो तहा भणिओ ॥ १३ ॥ अप्यापतन भव्य तवैव यदि हन्त चौरजारायैः । नाहिट्ठिअं मए तो भणिअ नउ जइ अणायवण ॥ १४ ॥ पुरतश्च पुरे तस्मिन्स्त्र स्वजनः कोऽपि नैव सुहृद्वादिः । नय आलवेइ कोवि हु तो त भणिअं मए सुन्न ॥ १५ ॥ यत—"इक्केण विणा पिअमाणुसेण सब्भावनेहभरिएण । जणसङ्कुलावि पुहवी भवो सुन्नव पडिहाइ ॥ १६ ॥" अवनाप्यावरकर्त्ता भ्रमहर्त्ता मातुलः किल ममासीत् । गाममि तमि तम्हा भणिओ सो पचरवासोत्ति ॥ १७ ॥ जत्थ गएहिं लहिज्जइ बहुमाणं गामडपि तं नयर । नयरंपि गामडं त जत्थालवणेऽवि सन्देहो ॥ १८ ॥ न्यग्रोधतस्त्वधस्ताद्विकचिद्गाम्यामपातशङ्कादि । तम्हा नि

रचायाए रहणयाए निचिट्ठम्हि ॥ १९ ॥ इति युक्तियुक्तमुक्तं श्रुत्वा तस्यार्थवृन्दो चच्चाः । चिन्तयइ सिरो हरिसुल्लसिरो ससुरो विचिंतेइ ॥ २० ॥ अस्याः प्रतिभा प्रतिभाषतोऽपि कस्यास्तु परिमितेर्विषयः ? । अहवा अचहियिमुक्का संतमई जोगिनाण च ॥ २१ ॥ यतः—"मिता भूः पत्याऽपां स च पतिरपां योजनशत, सदा पान्थः पूपा गगनपरिमाणं कलयति । इति प्रायो भावाः स्फुरदवधिमुद्रामुकुलिताः, सतां प्रज्ञोन्मेषः पुनरयम-सीमो विजयते ॥२२॥" श्रेष्ठीति मुदित उपपुरमुखोचपदेषु तितिरिस्वरतः। निच्छिअ मचिस्सअहिमाहिअनिअम-हिमाइ तीइ जुओ ॥२३॥ सरूपस्येव विवेकः सुसङ्गतः सदृशमागत' क्रमतः। वट्टुं सिट्ठिं सचडु सुघडुं रुट्ठो भणइ तणओ ॥ २४ ॥ युग्मम् ॥ धिक् तात ! पातकपदं वृद्धत्वेन किमर्थमानिन्ये । पचचम्मेव अलच्छी अपिच्छणिज्जा गिहे पच्छा ? ॥ २५ ॥ स्वं विमतार्यसे स्म भुवमनया मुग्धधन्त्रिवृग्घोऽपि। इअ चडु भणिरं तणय जणओ हु थुति वारेइ ॥ २६ ॥ मा चार्वीमों चार्वीः साक्षादेषा सरस्वती लक्ष्मीः । सिज्जुवरि रयणपणग पिच्छसु रहठाविअ च निहिं ॥ २७ ॥ पञ्चदशकोटिसङ्ख्यं द्रव्यमिदं विज्ञयाऽनयाऽऽनीतम्। कुलदेवयच तम्हा चहुआ लहुआवि अम्हाण ॥ २८ ॥ इति पित्रोक्तं श्रुत्वा पुत्रश्चित्राद्भुतैकमयहृदयः । रणरणयमसा गतु जा जोअइ ता तहेवत्थि ॥२९॥ प्रतपञ्चकमिव तन्मणिपञ्चकमादाय सादरः सततम्। दृशाचिहृधम्म पिय त दसकोडिनिहिं च गिण्हेइ ॥३०॥ सस्म यविस्मयपरमप्रमोदमेदुरस्थलः सकलमपि तत् । छडु फोसगिहे ठावइ घणगहणे कस्स व विलम्बो ? ॥३१॥ प्रच्छ ततः पितर निजवधूचिताव्यतिकर स चिन्नकरम्। सप सो वित्थरतो भणिअं जणपण निसुणेइ ॥३२॥ लज्जानुपाय

सविस्मयमुदा चतुःसङ्करे प्रसमरेऽपि । जाओ अहोमुहोच्चिअ स तया अज्जा हि बहुलज्जा ॥ ३३ ॥ वृत्त्यौ च धिग्मयेय प्राश्नमन्येन सुकविकवितेव । संभाविऊण अलिअं फलकिआ निष्कलकाचि ॥ ३४ ॥ लोकोत्तरचरिताया दयिताया दूनतां कथमपास्ये? । इअ झूरतो भणिओ पिउणा किं कुणसि मणखेअं ? ॥३५॥ अज्ञानकृत नैवापराध्यति क्षम्यते तवधुनेयम् । इअ सत्ति वोहिवि इमा खमाविआ नीइनिउणेहिं ॥ ३६ ॥ साऽपि विनीता प्रीता प्रत्याह ममैव हन्त दोषोऽयम् । ज पुव्विं नहु कहिअं विणयरयाण हि ठिइ एसा ॥ ३७ ॥ तत्प्रभृति निभृतवृत्त्या समस्तकृत्यानि तौ पितापुत्री । सीसुव गुरु पुच्छिअ कुणंति अणुसबुद्धिं तं ॥ ३८ ॥ अन्येषामपि विपमापतिताव्यतिकरे तमःपूरे । दीविव तीइ बुद्धी अहह सुबुद्धीइ सहलत्त ॥ ३९ ॥ यतः—"भिय प्रसूते विपदं रुणद्धि, श्रेयांसि सूते मलिन प्रमार्ष्टि । संस्कारयोगाच परः पुनीते, शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः॥४०॥" दैवतमिव सैव चपूर्भिधृतविविधार्सिरिति महद्भिरपि । लहुरपि बहु मन्निअइ पाविअइ किं च न गुणेहिं ? ॥४१॥ यतः—"गुणैरेव महत्त्व स्यान्नाङ्गेन वयसाऽपि वा । दलेषु केतकीनां हि, लघीयस्तु सुगन्धता ॥४२॥ रत्नाकरे सुरेशाचसपेऽतिथितां गतेऽथ गृहनाथः। जाओ अजिओ तो जाइ रायभवण महेब्भुत्ति ॥ ४३ ॥ एकोनपञ्चशतायाः सचिवानामयिमं सचिवमेकम् । अह राया मग्गतो इन्मे पुच्छेइ पत्तेअं ॥ ४४ ॥ भोः भोः ! पदप्रहाराद्यो मां हन्ता क्रियेत किं तस्य ? । जपति तेचि असुणिअ परमत्थं परमवज्झो से ॥ ४५ ॥ अजितस्तु नृपतिपृष्टोऽभाषिष्ट विमाव्य सेव ! पक्ष्येऽवः । गिहमागओ अ षउविहबुद्धिगिह पुच्छए गिहिणिं ॥ ४६ ॥ साऽपि सपद्याह महान् सत्कारस्तस्य

युज्यते निपतसम् । कहमिअ पइणा भणिए भणेइ सा सामि! निसुणेसु ॥४७॥ दयितां तनय च विना कोऽन्यो हन्याभिजाग्रिणा नृपतिम् । तो सो रायसहाए तह साहइ पुणवि भणइ निवो ॥ ४८ ॥ तोलय कथमपि करिण भियाधिया सोऽपि सरिति चेडायाम् । तं खिविउ वहिमाए करेइ जलचडणअहिनाणं ॥ ४९ ॥ तत उत्तार्य गज त तस्यां चिक्षेप स हपवस्तावत् । पुवकए अहिनाणे जाव जल आगय तमि ॥५०॥ निखिलांश्च तोलयित्वा हपवस्ता हस्तिनः प्रमितिमाख्यत् । रन्नो पुरओ रन्ना तो सो पडुमन्निओ जाय ॥५१॥ तावत्तत्र वणिग्वर आगत्य जगाद देव! वणिगेकः । किंपागफलव मुहे मिठ्ठो दुठ्ठो अ परिणामे ॥५२॥ धूर्तेन तेन सार्द्धं मुग्धतया दुर्धिया मया मैत्री । वयरीए इव कयलीइ निम्मिआ कम्मवसगेण ॥५३॥ यतः–"जूएण जुवणेण य दासीसंगेण धुत्तपिम्मेण । उम्मेउ अंगुलिं सो जो नवि मुत्तो इमेहिंपि ॥५४॥" अथ तस्य भालयित्वा चन्चोरिव निजगृह च गृहिणीं च । वाणिज्जेण विदेस गओऽम्हि वणिआण वस ठिई ॥५५॥ फलितलतायां रक्षक इव लुलुभेऽसौ मदीयदयितायाम् । सइआ समर्थ लहिउ पावो पाव न किं कुज्जा ?॥ ५६ ॥ गृहमागतेन च मया न्यवेदि सुहृदेऽर्जित घन सम्यक । तमि विलुद्धो स भणइ भण दिट्ठं किंचि अच्छेर ॥ ५७ ॥ ऊचे मयाऽप्यकालजमालोक्यत तम्रसालफ लमेकम् । गुरुपस च तरत आसद्धुआणकुवजले ॥ ५८ ॥ सोऽप्यभ्यधत्त चौर्त्याध्यवि सत्यमिव सदा करयुगेन । ज सक्खिइ गहिउं त गिण्हिआ मह गिहाओ ॥ ५९ ॥ नो चेदह तव गृहाद्द्यामीति प्रतिश्रुते वाम्याम् । धुत्तेण तेण गन्तु गुत्तं रसीइ त गहिअं ॥ ६० ॥ प्रातश्च तत्र तस्याभावास्खिन्नस्य मम सुधीरेकः । आह तुह सयवं

घइअं च इमो घुव गहिही ॥ ६१ ॥ कथमन्यथा स कुर्यात् पणमीदृशमाशु तद्विचिन्त्यमिदम् । चिट्ठाइणा मए तो तथरिअ मिच्छिअं सय ॥६२॥ अञ्जगृहादिव रविर्मुञ्च पूर्वमप्यावमुष्मान्माम् । मोआवसु कहवि पहो ! विस मेसिं पहू इयइ सरणं ॥ ६३ ॥ यत'–"दुर्बलानामनाथानां, बालवृद्धतपस्विनाम् । अनार्यैः परिभूतानां, सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥ ६४ ॥ नृपतिस्ततोऽजितस्यादिदेश तत्कार्यमार्यधीः सोऽपि । निअवइअं वेविपिच पुच्छिअ पभणेइ तं वणिअं ॥६५॥ विन्यस्य निजगृहस्योपरि शुचि भार्यां निज च सर्वस्वम् । गुरुभारं निस्सेणिं मणु मुचसु इअपासंमि ॥६६॥ उपरि गतेप्सितवस्त्वादातुं स यदाऽऽवदीत निश्रेणिम् । इत्येहिं दोहिं ताहे साहिअसु गिण्हिम चेव ॥ ६७ ॥ क्षिप्तस्तामपि स ततस्त्यवस्त्वा हतधीर्निज गृहं गन्ता । इअ निअहिअं निसुणिउ चिहिअं तह चेव तेणावि ॥ ६८ ॥ इति मतिमुदितः कृतवानजित नृपतिः समग्रसचिवाग्र्यम् । अहह ! गिहिणीवि कस्सवि पुसेहिं परिसी होइ ॥६९॥ किमिदिचिन्त्य सखा पत्युः मोचे कथाचिवृत्य वध्वाः। जइवि मइ नाह सीलं सक्कोवि न खंडिउ सक्को ॥ ७० ॥ तदपि नृपकार्यपरवशयाऽऽर्यपुत्रोऽस्पक मयेत्थने । नियनियकज्जविसेसा जणा असेसा य इह इति ॥ ७१ ॥ दुर्वचवशात्मागस्पुनरपि कुविकल्पकल्पना मा भूत् । कस्सवि चित्ते तो तुह अप्पे पउमं परिम्लस्त्य ॥ ७२ ॥ मनसाऽपि कामये चेत् परपुरुष तत्तदैव पद्ममिदम् । लहु सकुहम अमइ होउ सया चिम सिअं चेव ॥७३॥ उक्त्वेति जिनार्चायाः पुरतः स्वयमेव विरचितार्चायाः । सा निअपिअस्स अप्पइ सनालकमल निअहिअ च ॥ ७४ ॥ सोऽप्यतिविस्मितचेता न जातु विमुञ्चति स्म निजहस्तात् । निच्चं परिमलबहुलेण तेण तुम

निपभोगिव ॥ ७५ ॥ तत्कमल रविलीलाक्कमलमिवोन्मीलित सकलकालम् । अवलोइऊण सयलो लोओवि चमक्किओ चित्ते ॥७६॥ निःश्वासावपि यद्गत्र म्लायति तत्कालमेव किल कमल । तपिहु चिट्ठइ एव पयकमहो! सीलमाहप्प ॥ ७७ ॥ जातु नृपो रिपुन्वपमभिषेणयितुं प्रस्थितोऽजितेन समम् । निवममथा नरवइपासेहि गुरुव रविपासे ॥ ७८ ॥ पथि पृथिवीशः प्राप च तत्र पदे यत्र नीरसे मरुपस् । नामपि न कुसुमाणं किं पुण परमाण पउमाण ? ॥ ७९ ॥ तत्राप्यजितकरेऽम्बुजमुत्फुल्लं भूपिभूर्निभाल्योचैः । पुच्छइ निव्वयो पुण साहेइ जहट्ठियं सोवि ॥ ८० ॥ तदनन्य इवासमान्यतया स्वयमयचद्वुराधीपाः । यवरोवि तस्स सविचे पुच्छइ छयं किमेअत्ति ॥ ८१ ॥ तेऽप्यूचिरे नरेश्वर! मुग्धोऽय ध्रुवमयमि पूर्तधिया । कहवि पिआइ जओ नत्तु महिला य विसुद्धसीला य ॥८२॥ आजन्म मौग्ध्यशुद्धा स्निग्धा स्निग्ध विदग्धमपि नृपतिम् । पायालसुंदरी जइ वपइ तो कासु वीसासो? ॥ ८३ ॥ पातालसुन्दरी का? कथ नृपो वञ्चितश्च कथमनया ? । इअ नरवइणा भणिए ताणिक्को भणइ सुण नाह! ॥ ८४ ॥ तथाहि—पालयति स्म विशालां पुरीं विशालां नयश्रियः शालाम् । राया जयतसेणो जिअरि उसेणो कलाकुसलो ॥ ८५ ॥ स नृपोऽन्यदा समायांस्सर्वान् सामाजिकान् प्रति प्रोचे । सा अत्थि कला काविहु नाह जाणामि जं सम्म ॥ ८६ ॥ तच्छन्त्वपादिपु सदाऽनुपवृत्त भावविदुर एकः । सवत्थवियक्खवि तुम इत्थी-चरिअ न याणासि ॥ ९७ ॥ यतः—"देवाण दाणवाण मनततमि मसनिउणा जे । इत्थीचरिअंमि पुणो ताणवि मंता कहिं नट्ठा? ॥ ८८ ॥ जालंधरेहिं मूलीहरेहिं विविहेहिं अंगरक्खेहिं । निवरन्निस्सआवि रमणी वीसइ परम-

ढमज्ञाया ॥८९॥ मच्छपय जलमज्झे आगासे पक्खिआण पयपती। महिलाण हियमग्गो तिसिवि लोए न वी सति॥९०॥" युघमापितमिति शृण्वन् धुन्वन् मूर्द्धानमवनिभृद्ध्यौ। सम एअ धीओ ज गरुहिअआउ वीसंति ॥ ९१ ॥ अन्तःपुरस्त्रियोऽपि धुयमसतीत्वेन शङ्किता एवम्। सेयंघो पुण निम्मलसीलाण मेव जइ कुसो ॥ ९२॥ अन्यां तद्भूपकन्यां कामपि परिणीय तद्दिनोत्पन्नाम्। भूमिहरे धन्नारिअ महासइ काउ मुंजिस्सं ॥ ९३ ॥ प्रायः स्त्रीणां च नृणां स्मृताः कुसंसर्गसम्भवा दोषा॥ तस्थद्विआइ तीए कह होही दोससकावि ?॥९४॥ इति निश्चित्य क्षितिपः स्वसेवकक्षितिपकन्यकामेकाम्। वररूवलक्खणजुअ जम्मक्खणे चेव परिणेउ ॥ ९५ ॥ निजधवलगृहे भूमीगृहे रह स्थानकेऽप स्स्थाप्य। विस्सासपत्तधाई पासा पालेइ लालेइ ॥ ९६ ॥ युग्मम् ॥ भाम्यपि नृपति निपिद्धा देहस्थितिमण्डनाद्यधिकयाक्यम्। न भणेइ तीइ पुरओ एष सा सुवर्ण पत्ता ॥ ९७ ॥ पातालसुन्द-रीति च तस्या वसुधाधवो व्यधादभिधाम्। पायालठिईइ मणोहरस्स्वाईहिवि जइस्थ ॥ ९८ ॥ आजन्म मुग्ध याऽथो विशुद्धया स्निग्धया च सस्नेहम्। तीए सह महिनाहो विविहविलासेहिं विलसेइ ॥ ९९ ॥ परनरनामा-प्येषा न वेत्ति मनसाऽपि शुद्धशीला तत्। इअ उल्लसिरसिणेहो चिट्ठइ तत्थेव सो वसुहो ॥ २०० ॥ अथ तत्र मणिद्वीपवनक्षेयोऽभिधानरूपाभ्याम्। सपत्तो सत्थाहो पसत्थवहुवत्थुवित्थारो ॥ २०१ ॥ आमलकमाननि र्मलमौक्तिकहारेण विभ्वसारेण। पाहुडकण्ण तुट्ठो राया मुचेइ से सुकं ॥ २ ॥ स च मणिमौक्तिकविद्रुमकनक दुकूलादिवस्तुविकयत। बहुकोडिपहू जाओ मणीहिं कारेइ निअभवणं ॥ ३ ॥ कामपताका गणिका नृपचामर-

धारिणी प्रथिणवानैः । सवसीकया य तेण अहऽमया पुच्छिआ य पुणो ॥ ४ ॥ नृपकार्येषु चपोऽय शिथिलमना अन्यचित्त इव कस्मात् । उस्सूरंमि सहाए आगच्छइ जत्ति गच्छइ अ ! ॥ ५ ॥ धूतकपादिव्यसन स्फुटमस्य न दृश्यते च तत्किमिदम् । संभवइ साथि साहइ सम्म आणामि नहु किंतु ॥ ६ ॥ अन्तःपुरान्तरेपा धार्त्ता यदय नृपस्तवैकरतिः । आजम्मभूमिहरठाविआइ विलसइ सह पिआए ॥ ७ ॥ श्रुत्वेति सोऽय मन्त्री याऽसूर्यपश्यतां वहति तस्याम् । जीए अइअपिच्छसो निवोऽवि सा केरिसी हुज्जा ? ॥८॥ दर्शनमपि दुष्पाप दूरेऽस्तु संस्पर्शन पुनस्तस्याः । इअ कामग्गहगहिओ स हयहिओ चिंतइ उवाय ॥ ९ ॥ यतः–"यत्रासामिनिवेशित्वं, यतश्च विनिवार्यते । दुर्लभत्व च पत्रार्याः, कामिन सा परा रतिः ॥ १० ॥ स प्राभृतैः प्रभूतैर्भूपतिमावर्ज्य राजमान्यतया । सुद्धते गच्छतो सो जाणइ भूमिघरठाण ॥ ११ ॥ स्वगृहाद्भूमिगृहावधि निःसन्धिद्वारपिधानकां सुगमाम् । अन्तनरेहिं सुरग तो कारइ निरयमग्ग व ॥ १२ ॥ अथ निर्गते नृपेऽगाद्भूमिगृहेऽसौ सुरङ्गया रहात् । त सहसुत्त मुत्त रहव पिच्छिउ चिंतइ ॥ १३ ॥ पातालसुन्दरीय निर्जितपातालसुन्दरीरूपा । रायसुअरायपियआ आजम्म सुइपरिआ य ॥१४॥ तत्कथमनयवचो मे मन्ता पश्यामि वा हृदयमस्याः । इअ चिंतिअ जग्गाविअ आला वइ पिम्मवयणेहिं ॥ १५ ॥ साश्चर्या सोल्लासा सा तु सहासाऽतिपरिचितेव प्राग् । सह तेण मिलइ विलसइ अहह ! अणाई भवब्भासो ॥१६॥ रागद्वेसकसायाऽऽहारमय ससनिद्दमेहुणं । पुव्वभवब्भासाओ एक्कमइ असुअं अविट्ठपि ॥ १७ ॥ एवं शङ्कितचित्तस्तस्य निःशङ्क एव तत्रैपः । कयगुरुसुरगदोरीपालणऽहिण्णाणओ एइ

॥ १८ ॥ प्रतिदिनमिति तस्करयन्त्रतागते तस्यतो विलसतोऽस्य । सा अइधुत्ता जाया पुण निवपुरओ हवइ सुद्धा
॥ १९ ॥ अथ सा मैथीः श्वशुरं नीत्वा दर्शय समप्रनगररमाम् । इअ पत्तु मणिओ तीए तं दसइ सो गिह मेउ
॥ २० ॥ सा च गवाक्षे जालान्तरिता पुरवीक्षणोद्यताऽद्राक्षीत् । महइसुईए अस तं रायं रायधाणीए ॥ २१ ॥
वध्वी च पत्तुविषामिः क्रीडामि क्रीडति स्वयं नृपतिः । म पुण गुत्तिहरे इव स्विवई आजम्म भूमिहरे ॥ २२ ॥
इति सा नृपे विरक्ता रक्ता त मत्युपाय मौग्ध्यार्थम् । सिविआ निवेण इह तो इमस्स वंसेमि सुद्धत्त ॥ २३ ॥
सपद्दः पइद्ध त्वम्माकृत्वा मुक्त्वी निमन्त्रयस्व नृपम् । जेण चमक्कारकरं करेमि परिवेसणाइ सय ॥२४॥ स ततोऽ-
भिदधे मुग्धे ! दुर्नीतिरियं निमन्त्रणा चैवम्। परिवेसण च रण्णो तुमए श्व अहो ! अणत्थोऽय ॥ २५ ॥ साऽऽह
विहस्यैनमहो ! वणिगसि सत्यं हि नित्यभीरुमना: । निसुणेहि अम्ह चरिअं अम्हे सव्वापि सचेमो ॥ २६ ॥ किं
पुनरचनीयोऽय विदग्धमानी मुधा किमुत बहुना ? । अइ मह भणिअं न करिसि जीवतो कहणु छुट्टिहिसि ? ॥२७॥
श्रुत्वेति भयभ्रान्तस्वान्तः स तथा भपथ सपस्तत् । पत्तुवियामतो आओ कमेण सओवि कवडेण ॥ २८ ॥
स्वामिन् ! मान्यनिवृत्तेर्यमभन्विरतोरणाभिवृत्तोऽहम् । तुज्झ पसाया ऊसवकए तुम तो निमंतेमि ॥ २९ ॥
इत्यामही महीपा निमन्त्र्य सवृत्य सर्वसामग्रीम् । भोअणसमए तीए स देइ परिवेसणाएसं ॥ ३० ॥ सज्जीभूता
तत्रापाता पातालसुन्दरी साऽपि । परिवेसइ सुत्तीए धुत्तीए अहह ! धुत्तत्त ॥ ३१ ॥ वसुधाधिपः पुनस्तां नि-
ध्यायन् ध्यायति स्म विस्मयवान् । पायालसुन्दरीय तत्थ ठिआ इह कह पत्ता ? ॥ ३२ ॥ अथवाऽमुनैव सुत्ता

A

सा तत्राजन्ममुग्धचित्ता च। एसा एअस्स पिया छेआ पुण तीइ सारिच्छा ॥ ३३ ॥ नयनतिलसर्षपावेरप्यन्तरमीक्ष्यते न पुनरनयोः। कह सयह सुक्खत्तं को वा जाणेइ इह तत्तं ? ॥ ३४ ॥ कथमत्र निर्णयः स्यादिति नृप उपलक्षणाय सिचयान्ते। परिवेसिअ जसीए तीमणचिंधू खिवइ तीए ॥३५॥ नृपगतचित्ता धूर्त्ता तज्ज्ञात्वा प्राह सा स्वमनसा तम्। इह किं होसि छइल्लो मूढ! चइल्लोऽसि मह पुरओ॥ ३६ ॥ सा त्वविदतीव मुग्धा तद्विन्दुक्षेपमुपमृपमुपेता। परविंजणेहिं पवण पकुणती भणइ मत्तारं ॥ ३७ ॥ भूमान् किमेष विषवन्मुखेऽपि न क्षिपति भक्ष्यमपि भोज्यम्। वणिआण भोअण वा कह कह रुचेइ रायाणं ? ॥३८॥ तव भवनस्थं किञ्चिन्नृपतेश्चित्ते चम घरिकृपाश्रा। अप्पछुहा य महंता चिट्ठाए अहह वा बुद्धी ॥ ३९ ॥ संशयविस्मयमयतां भजति नृपे सार्थपे च सस्मयताम्। रत्तो विभ तीए ससिअवय ताविअस्सेय ॥ ४० ॥ निःस्वावमेव मुनिवत्तत्पीत्वा त्वरितमुत्थितः स ततः। चलिओ तमूलयुगलभूसणाइं किमवि घित्तु ॥४१॥ तद्रूपमपरवस्त्र परिधाय पिधाय मुखमपि प्राग्वत्। ता पत्ता भूमिहरं सुत्ता सिज्जाइ सा धुत्ता ॥ ४२ ॥ सफलानि तालकानि क्षितिपतिरुद्घाट्य शङ्कितस्वान्तः। जा गच्छइ भूमिघरे ता पेच्छइ तं सुहपसुत्त ॥४३॥ तन्माजृम्माविकृतस्तस्या उत्थाप्य सोऽपरं सिचयम्। अप्पिअ परिहिअवत्थ मणिआलोए पलोएइ ॥४४॥ सन्मनसीव स ऐक्षत न च तत्कालुष्यमीषदपि तस्मिन्। तो निस्संकिअहिअओ सह तीए विलसइ तहेव ॥४५॥ तस्किमपि धूर्त्तचरितं धूर्त्तैर्चौर्योद्विधीयते साक्षात्। जं सयमसपपि हु नज्जइ सयाओ अक्महिअं ॥४६॥ तत इयमत्वर्थगर्व प्रकुर्वती सार्थपेऽतिरज्यंती। साहइ सज्जो होइसु ज

गच्छामो पर वेसें ॥ ४७ ॥ प्रस्तुतिकातरोऽप्यपमयग् नृपः किं न वेदिता विधुरे ! । सा भणई जाइ भीरु सुत्त
वणिआ भणिअति ॥४८॥ तदह विधुरा यदि मे नृपोऽपि सम्प्रेषणाय समुपेयात् । वहणाणि जलहिलंघणपडूणि
सुपडूणि सज्जेसु ॥ ४९ ॥ सव्यवहार सर्वं संवृणु सर्वं गृहाण यद्भावम् । होहसु निप्पडिवधो जह सुद्धिं वज्जरे
मि तओ ॥५०॥ अतिकातरोऽपि स तथा वन्निग्राह गृहीत इव भीतः । जाओ सज्जो विद्धी कामीण कामिणि
मुहाण ॥ ५१ ॥ यतः–"स्तन्धैशवे मातृमुखस्तारुण्ये तरुणीमुखः । वार्द्धके तु पुत्रमुखो, मूढो नात्ममुखः क्वचित्
॥५२॥" अथ साऽऽह सौवपित्रा कारणमुक्वाप्य कारणं नृपतिम् । आपुच्छेसु पसन्न पुण अणुगमण सु मग्गेसु ॥५३॥
सोऽपि विनीत इव प्राक् प्रतीतसद्बुद्धिकौशलस्तदिदम् । पडिवज्जिअ गच्छित्ता विसर्सि विभवइ रन्नो॥५४॥देवस्य
चिरौ पितरौ मम मधुविरहातुरौ सुदूरतरौ । तेसिं लेहो इह आगओसि गमणाय पुच्छेमि ॥ ५५ ॥ राजा प्रजा
हिततया वहावर्जिततया च समयोचे । तुम्हारिसाण गमणे कह अणुन्ना निसेहो वा ? ॥५६॥यत –"मा गा इत्यपम
ङ्गलं व्रज इति स्नेहेन हीन वचः, तिष्ठेति प्रभुता यथारुचि कुरुष्वेत्यप्युदासीनता । किं ते साम्प्रतमाचराम उचित
तत्सोपचार वचः, प्रस्थानोन्मनसीत्यमीष्टमनुजे वक्तु न शक्ता वयम् ॥ ५७ ॥ यदि चैकान्तेन भवान् गन्तुमना
तत्कथय किमपि कार्यम् । ज संपइ करणिज्ज अहवा पच्छावि पमणेसु ॥ ५८ ॥ सोऽप्यवददेव ! तव प्रसादतः
सर्वमस्ति सम्पूर्णम् । जइ पुण त सुपसन्नो तो अणुगमण कुणसु किंपि ॥ ५९ ॥ देशान्तरेऽपि येन प्रसरेन्मम
कीर्तिरक्षता काचित् । त पडिवन्नं रन्ना गुरुआण अहइ अणुवित्ती ॥ ६० ॥ सार्थेवाः सुमुहूर्ते ततोऽसिमान्याणि

यानपात्राणि। पूराविअ पइ जलहिं चलिओ सुक्खासणारूढो ॥ ६१ ॥ पर्यङ्किकाङ्कपालीमालीनोऽनुगमनाय
नृपतिरपि। चलिओ सो सा चलिआ असईवि सुहासणासीणा ॥ ६२ ॥ निजबुद्धिसिद्धिहृष्टा भृशं निकषा नृप
प्रयान्ती सा । त पइ जपइ संपइ महापसाओ कओ पहुणा ॥ ६३ ॥ स्वामिस्तव प्रसत्तेरुपार्जिता मतिप्रयेण
परमर्द्धिः । सयावि कज्जसिद्धी अम्ह जाया तुह पसाया ॥ ६४ ॥ प्रभुवद्बहुमानाद्थवाऽप्यज्ञानाद्वापराद्धमिह
किञ्चित् । तं खमसु सामि! सुमरिज्जसु निअमिचेवि कइआवि ॥ ६५ ॥ राज्ञा कथमिव वणिजः स्मरणीयास्त-
वपि नाथ! नाथस्त्वम् । कह विम्हारिसि अम्हं दीही असईइ चिट्ठत्तं ॥६६॥ धरणिधवोऽप्यध्यायद्धिग् धिक् पा
तालवञ्चमेवेयम् । पुव्विं च मह भमो या कह सा एसा कह छइल्ला ॥६७॥ समशीर्षिकया स्पर्द्धाविधेरिवैव सुस्ना
सनत्रितयी । लहु चेव जलहितीरे पत्ता परिवारसजुत्ता ॥ ६८ ॥ नत्वा पृथिवीनाथं स सार्थनाथः स्वसार्थिक
सनाथः । सह तीए आरुहिओ पेरायइ पवहणाणि लहुं ॥ ६९ ॥ नीतानि तानि तेन च पृष्ठागमशङ्कयोज्झितान्य
पथे । नपणमणपवणवेगा चलंति कल्लोलेणाव ॥ ७० ॥ सा पण्मासीमासीद्रक्ता सक्ता च सार्थपे तस्मिन् ।
तो तस्स अत्थि वधू जहत्थ नामो सुकंठुत्ति ॥ ७१ ॥ देवरसम्बन्धेनोपहासिनी सुस्वरेण रक्ता सा । सह तेण
रमइ गुत्तं अहह! महिलाण चवलत्त ॥ ७२ ॥ यतः—“कल्लोलादपि बुद्बुदादपि चलद्विद्युद्विलासादपि, जीमूता
दपि मारुतादपि तरत्ताक्ष्योर्द्धपक्षादपि । चित्रं चित्रमियं चला त्रिभुवने किं श्रीर्न मे धीमुषी, नैवं किं खलसङ्ग-
तिर्ननु ननु स्त्रीजातिरस्यै नमः ॥ ७३ ॥” निद्राऽथ विश्रमूतं सार्थपतिं स विभावयन्तीयम् । चिंतइ मारेमि इम

जेण कुड तेण खिलसेमि ॥ ७४ ॥ स तु तद्वधी निशीथेऽन्यदोत्थितः स्वतनुचिन्तयाऽऽशु तया । क्षिप्तो अतो जलहिं पलहत्थिअ पत्थरस्स इहा ॥ ७५ ॥ यतः—"ज चिन्ते चिंतेउ जं नवि सुविणेवि पिच्छिउं सक्का । लीलाय ईण लीलावावारो तंमि कज्जंमि ॥ ७६ ॥" असती प्रतीक्ष्य च चिरात्प्रोचैः पूत्कुर्वी विपीवन्ती । रे धाह धाह पडिओ मह नाहो इत्थ जलहिंमि ॥७७॥ तदुःश्रवश्रवणतः क्षिप्ताः सर्वेऽपि सर्वतस्तमिह । सोहिंति नहु लहंति अ मह रयण व गयपुण्णो ॥ ७८ ॥ असती सतीव तीव्र विलपन्ती नयनयैः किल विलापैः । अह उद्धह मरणाहा कवडस्स अहो ! परा कट्टा ॥ ७९ ॥ सर्वेऽपि सुकण्ठाद्यास्तावद्वाचक्षिवारणायास्याः । जपंति अ अम्हाणवि कह मरणं काहिसि अकम्हा ? ॥ ८० ॥ दुर्दैवदुर्ललितस्तः प्रतिकारमनर्हतस्तु सार्थपतिः । अम्हाण गओ सामी ता त ढाणे तुम चेव ॥ ८१ ॥ सपदि ततोऽकृतमौनं मौनं व्रतीव परिरनीहरसम् । अंतो हिट्ठा सा पुण कुणइ सुकठेण गिहवासं ॥ ८२ ॥ दध्यौ ततः सुकण्ठोऽप्यकुण्ठधीः शाठ्यतोऽनया नूनम् । खिविओ जलहिंमि पई कह अमह विलसए एव ? ॥ ८३ ॥ धिग् या घृष्टा वीक्ष्यावेषं नृप च सार्थप च अहो । कह सा मह पसि होही को जाणइ महवि किं काही ? ॥ ८४ ॥ एव विरक्तचित्तोऽप्ययं भयेनानुवर्त्तमानस्ताम् । साइणिगहपडिओ इव खिवेइ कालं किअंतंपि ॥ ८५॥ अथ सार्थपः पयोऽन्तः पतितः प्रपद्य कुतोऽप्यसौ फलकम् । पावइ विवसेणं महुव अपुव्वजिणधम्म ॥ ८६ ॥ शुभकर्मणेव वेल्लत्कल्लोलैः प्रेरितः सफलकोऽसौ । सिंहलदीवे पत्तो सुत्थो होउं विचिं-तेइ ॥ ८७ ॥ यस्याः कृतेऽस्मि निकृतेः स्वामिद्रोहाद्यकृत्यमपि कृतवान् । तीसे इमं सरूवं अणुरूवं वा इम तीए

॥ ८८ ॥ यत'—"वञ्चिअइ निअसामी विज्जइ जीअंपि किज्जए जस्सा। कज्जे गरूअमकज्जं हा इत्थी सावि विइयेर
॥ ८९ ॥" अस्यामप्यासक्त धिग्मां कामान्ध्यमूढतममनसम्। कह छुट्टिस्समिमाओ दुरतपावाओ पावोऽहं ॥९०॥
एष निर्वेदमवद्यवैराग्येण सद्गुरोः पार्श्वे। पव्वइज्जिअ पवज्ज निरवज्ज पालए धीरो ॥ ९१ ॥ तान्यपि वहनानि
तदा दैववशादागतानि तत्रैव। संकाए सकिट्ठो वणमि धाओ अ पायए ॥९२॥ तौ क्रीडन्तौ तत्रोद्याने त मुनिम-
पश्यतां सहसा। विम्हयविसायलज्जाकुठो जाओ सुकठो तो ॥९३॥ स्वस्य प्रकाश्य चरिते तस्य च पृष्ठा विधि
क्तमिसोऽसौ। सम्म खामेइ इम उवसमविसाण परिभमिण ॥ ९४॥ तन्मिलित सा तमपि त्यक्त्वा शङ्कितमनाः
प्रवहणानि। तुरिअं पेराविस्ता पावा वीवतर पत्ता ॥ ९५ ॥ यावज्जीव तत्राप्यपत्रपा वैरिणी पणस्त्रीत्वम्।
काउं निरय पत्ता बहुपावा बहुभव भमिही ॥९६॥ प्रव्रजति स्म सुकण्ठोऽप्यकुण्ठवैराग्यसत्समोत्कण्ठः। ते दोवि
देवलोअ सपत्ता हसि मुत्तिमवि ॥ ९७ ॥ नृपतिर्जयन्तसेनः सार्थपतौ प्रस्थितेऽथ शङ्कितवत्। जा भूमिगिह
गच्छइ पिच्छइ ता त न तरलच्छि ॥ ९८ ॥ स ततोऽत्यन्तविषण्णः प्राह स्मात्मप मन्त्रिसामन्तान्। धुत्तेण तेण
हरिआ वहुआ मह अहह पयच्छ ॥९९॥ कोऽप्यस्ति धीरवीरस्तरसा यस्तौ नितान्तदुश्चरितौ। आणेइ जेण तेसिं
दुण्हवि सिक्ख पयच्छेमि ॥ १०० ॥ अग्रपधानकैस्तैः सूक्ष्मेक्षिकया निरीक्ष्यमाणैस्तु। भूमिहरंतो कहमवि
उवलद्धा तारिस सुरगा ॥ १ ॥ ते प्रुवते स्म सुविस्मयविपादवोलायमानमनसोऽथ। सामिअ! सा वच्चंती देवे
णुवलक्खिसआ न किमु? ॥ २ ॥ प्राह नृपो मा प्रकुरुत पतिते घात क्षते लवणपातम्। किं संपइ खलिउग्घाड-

णेण लहु चिंतइ उवाय ॥ ३ ॥ इत्यादि वचसेवागमत् क्षमाकामुकः समुद्रतटे । पभणइ सजइ सजइ रेरे चह
णाणि लहु चेव ॥ ४ ॥ प्रवहणसज्जीकरणप्रवणाः प्रोचुर्नै वैपयुटिकेयम् । नो घा गधिअपुत्थिआ इमाणि पहुणा
लसज्जाणि ॥ ५ ॥ विमनसोथ नरेशो निराशहृदयो हहा महाघोर्स्योत् । पावेहि सोहि अहमवि पवहस्स संघि
ओम्हि कह ? ॥ ६ ॥ आजन्म भूमिगृहस्थिताऽतिमुग्धा मया मयि स्निग्धा । इअ तीए कह किज्जइ चिरत्थु इत्थीण
चरिआण ॥ ७ ॥ एष सशापविस्मयविषादनिर्वेदवेदनाविधुरे । नियपवरे सुरमहिओ तहिं चारणकेवली पत्तो
॥ ८ ॥ दृष्ट्वा हृष्टोऽप्रवियुगपृष्ठिनिम त मग्गु मग्गु स मुधः । पणमित्तु तीइ चरिअ पुच्छइ सव भणइ सोऽवि
॥ ९ ॥ आकर्ण्य तस्सकर्णस्तूर्णं वैराग्यपूर्णहृत् नृपतिः । पवज्जिअ सत्तमदिणे अक्खिअनाणो कमा सिद्धो ॥१०॥
तस्मापवि सा पातालसुन्दरी तादृशी कुशीलाऽभूत् । ता एसा वणिअपिआ भरवित्तआ कह इह सुसीला ?
॥ ११ ॥ इति मन्त्रीवचः श्रुत्वा तत्त्वार्थपराङ्मुखः क्षितिप आख्यत् । सचमिण किंतु इमा पहुकवड पयडए
पच ॥ १२ ॥ तदिव कपटं प्रकटीक्रियतां कथमपि कुशीलमुत्पाद्य । तं पडिवन्न चउहिंवि सचिवेहिं पवंचच
उरेहिं ॥१३॥ ते तु पुराऽपि परस्त्रीलम्पटचित्ताः स्फुट नृपतिवेषात् । हिट्ठा हुआ चुद्ध भलाविअ लहु चिवालीए
॥ १४ ॥ चत्वारोऽपि ततस्ते किञ्चिन्मिपतः समागताः पश्चात् । सीलजलसोसणत्थं चउरो वडवानलुव्व कुव्वा
॥ १५ ॥ ते दिव्यरूपवेषा निजनिजदूतीमुखेन कामुकसाम् । तीसे अपुव्ववत्थुप्पेसणपुव्विं पयासंति ॥१६॥ च्यात
पती तु सती सा धिगिमान् मूढान् ममापि ये शीलम् । सीहिणिदुद्धं व अहो ! चित्तु इच्छंति तुच्छमई ॥ १७ ॥

यतः—“किविणाण धणं नागाण फणमणी केसराओ सीहाणं । कुलबालिआण सीलं कत्तो घिप्पंति अमुआण ?
॥ १८ ॥” वीक्ष्य चलितपदमञ्चरधतोऽभून्नृपतेर्भयमनर्थं । कहमम्ह निस्संकिअहिअया य इमे अकज्जेवि ॥ १९ ॥
तद्दर्शयामि तेषां चमत्कृतिं काञ्चिदिति विचिन्त्यैषा । एवमं सूई चमणाइ को नेहइ हत्त न सुहयं ? ॥ २० ॥ किन्तु
परपुरुषसङ्गः सम्प्रतिमङ्गति कुलाङ्गनानां नो । साहूण वयसंगोव्व दिआण य मज्जसंगोव्व ॥ २१ ॥ नवरं क्रियते
सोऽपि हि ननु चेत्प्राप्येत याचितं वित्तम् । उच्छिट्ठंपि हु चलुनेहलोहओ भुंजए भत्त ॥ २२ ॥ तद्वित्तलक्षसहितः
स्वहितेच्छुर्यदुपैति स उपैतु । सो सुहओ इह पंचमिजामिणिजामंमि पढमंमि ॥ २३॥ तृतीभिश्चतुरैव चतुरोऽप्या-
कारयच्चतुर्योम्याम् । कारेइ अ अपवरए उवयरणाइसामग्गिं ॥ २४ ॥ प्रथमः प्रथमे प्रहरे कृतार्थमानीव निशि
च पश्चस्याम् । तहिं चिय वित्तलक्ख चलो चडमाणिओ तीए ॥ २५॥ गर्तोपरि पल्यङ्के तन्तुच्युतेऽशुकेन पिहिते
च । जाव निविट्ठो हिट्ठो हिट्ठा पडिओ इमो ताव ॥ २६ ॥ एवमपरेऽपि यामत्रयेण तत्र त्रयोऽपि विनिपेतुः ।
असमंजससज्जाण असमजसमेव किल सुत्त ॥ २७ ॥ ते सिक्तिले निपतिताः सुकोमलेऽचिन्तयंश्चियतमनया ।
विहिओ उवाइ पुट्ठाण अट्ठिमगो न अम्हाण ॥ २८ ॥ ते तत्र कूपरूपे स्वकर्मणा निपतितास्तु नरक इव । ही
नीहरिअमसक्का चिचिहं हिअयमि झूरति ॥ २९ ॥ तेषामेषा वयरकचलुशरावेण कोद्रवाशादि । निव च नीरकरगं
देइ उवाए कृपालुहिआ ॥ ३० ॥ क्षुधिया तया चहुदिनैः शनैः शनैर्युक्तिलङ्घनैस्तेषाम् । चित्तेण य निग्गमिओ
मयरोगो अंतरगोवि ॥ ३१ ॥ षण्मासीमासीना दीनास्ते हन्त । तत्र चित्रस्ताः । जीवंतावि मया इव चिट्ठंति

विसयाण तण्हाए ॥ ३२ ॥ यत –"विषस्य विषयाणां च, दृश्यन्ते महदन्तरम् । उपभुक्तं विषं हन्ति, विषयाः
स्मरणादपि ॥ ३३ ॥ चक्रे विषेण नीलत्वमात्मं कण्ठे महेशितुः । विषयैस्तु तदङ्गार्द्धं, कृतमेषामहो ! महः ॥३४॥"
पृथिवीनाथः पापःपतिवरमभ्यर्थिन प्रमथ्याय । सारं पिसु पत्तो सपुर सह अजिअसपिवोचि ॥ ३५ ॥ निजम
जितेन च चरित तया च तस्सभिवविमृवाप्यसिलम् । लतु जहवस सुस सम्म पिम्म इम हि तुभं ॥ ३६ ॥ तेषां
शुद्धिं कामपि विलोक्यमानोऽप्यनाप्नुवंस्तु नृपः । हसिउं जंपइ अजिअं तुम निमतेसिथि न मोतु ॥३७॥ वृषि
तापचनेन ततस्तेनापि निमन्त्रितः क्षितेर्वयितः । कामवि सुद्धिं तेसिं हह हि लहिस्संति हरिसेह ॥ ३८ ॥ वणि
जोऽस्य गृहे कियती सामग्री परिजनेन कियता च । मह गमणमुचिअमेअं नाउ पेसइ चरं राया ॥३९॥ गत्वाऽऽ-
गतश्चरोऽपि मोचैः मोचाच वाचमिति मेतः ! । का सामग्गी घूमोचि तस्स गेहमि नहु अस्थि ॥४०॥ तद्विस्मितः
स नृपतिश्चिन्तयति किमेतदद्भुत ! पच्छा । बहुपरिवारो सुहु गच्छिस्सं किं हवइ पिच्छे ॥ ४१ ॥ अथ सा महा
तपस्विम इमास्थिचर्मावशेषवपुस्तान् । पभणइ भो भो ! तुज्झ करेमि करेह जइ भणिअ ॥ ४२ ॥ यदि तु मधु-
कादितरस्करिष्यथैपदपि तत्पुनरिहैव । पक्खेविस्सं तो ते भीआ सव पवज्जंति ॥ ४३ ॥ सा तांस्ततोऽन्यकूपा
दिव गुसिगृहादहिः समाकृष्य । ण्हाविसु रत्तपणचवणेहिं चचेइ सव्वंगं ॥ ४४ ॥ तान् यक्षानिव साक्षात्क्षा न्य
क्षार्चितान् विकचकुसुमैः । ठाविअ निअगिहमज्झे मणेइ अप्पेह ज मग्गे ॥ ४५ ॥ अन्यत्व पश्यतः पुनरीव
चक्षुर्निमेषमात्रमपि । चक्किहिइ जहा तुम्ह पच्छा सिस्याइ सुचेमि ॥ ४६ ॥ उक्त्वेति मिश्रमयनच्छजविनिर्मा

पिता रसवतीं सा । पञ्जुमक्खसुअसञ्ज पञ्जुमाणावेइ तप्पासे ॥ ४७ ॥ अजितः प्रमुदितचित्तस्ततः क्षितेः कान्त
मगमदास्वादुम् । तत्तो सो पञ्जुत्तो संपत्तो झत्ति तब्भवणे ॥ ४८ ॥ अथ मज्जनोपकासनभाजनपञ्जुभक्ष्यभो
ज्यशाकादि । ज ज तहिं जोइअइ तं त अप्पति ते जक्खा ॥ ४९ ॥ भूमान् संमुखसपन्यपपरके किञ्चिदन्ध
कारेऽसौ । ते जक्खे सपिक्खइ पपक्खे कप्परुक्खे प ॥ ५० ॥ पपेतेऽर्पितवितरणवृक्षा पक्षा भपन्ति मन्नवने ।
तोऽह होमि कयस्थो पत्थिअसपत्थसिद्धीए ॥ ५१ ॥ इत्यादि तदेकान्तस्वान्तः कान्तः क्षितेः सपिपछद्वेः ।
मामपि पिम्हरतो भोअणमवि कुणइ सुसमणो ॥ ५२ ॥ सुस्तोत्थितश्च पञ्जामरणाद्यैः सत्कृतरूपां स्पक्खा ।
सो मग्गइ ते जक्खे पञ्जुउपरोहेण वीणुप ॥ ५३ ॥ मन्म्यप्यजल्पदजितः प्राग् दपिताशिक्षितः क्षितीन्द्रमिह ।
कह पत्थिअं न दिज्जइ ? पिसेसओ निययसामिस्स ॥५४॥ पत्नी सर्वं स्वामिन् ! स्वामिन एवेदमत्र किं वाच्यम् ? ।
पाधारह निअगेहे ते सपइ पेय पेसिस्सं ॥ ५५॥ किन्तु चतुर्मञ्जूपान्तः प्रक्षिप्योपदीकरिष्ये तान् । ता पुण मह्श
मईर्णं सहाइ उग्घाडिअव्वाओ ॥ ५६ ॥ इत्युक्तितः प्रकाम प्रीतः क्षितिभृज्जगाम निजधाम । तेणपि तहेप तुरिअ
पिट्ठे से पेसिआ पउरो ॥ ५७ ॥ यावत्पपौदि हर्षोद्घाटितपाञ्जूपस्तु मञ्जूपाः । ता पिच्छइ सिकराले ते किल
ककालयेआले ॥ ५८ ॥ किञ्चिद्भयतः किञ्चिद्विस्मयतः प्रीतितश्च किञ्चिदयम् । खणिमणिमिसिप अणिमेसनयणो
ते पिच्छए पउरो ॥ ५९ ॥ स निमेषोन्मेषसुपप्ठलपपुपस्तानवेक्ष्य मानुपवत् । उक्कसिअकोउहल्लो पुच्छापइ भो
तुम्हे इह के ? ॥ ६० ॥ ते पीलपतीमणितेर्भिया समाया ह्रिया प न पदतः । कहमवि सम्म अपलोअणेण

उयलपिम्मआ रमा ॥ ६१ ॥ विस्मयविषादलज्जाप्रीतिभृता भूभुजाऽथ ते पृष्टाः । लज्जंताचि हु सव साहंति जह
ठिअ वुत्त ॥ ६२ ॥ याहग्महासतीं प्रति चिन्तितमचिरेण ताहशामवापि । गहिलो घूलिं हेलिं पक्खिवइ मरेइ
पुण अप्प ॥ ६३ ॥ तत्प्रभृति शीलवत्याः प्रशशंसुः कौशलं च शीलकलाम् । निवसचिवा अवि अहवा सला
हणिज्जा न सा कस्स ? ॥ ६४ ॥ मधुपाऽपि सुबुध्वाल विशुद्धशील ततोऽपि वचसा च । मणसावि हु तप्पालणमिमं
तु लोउत्तरं चरिअं ॥ ६५ ॥ महिमा तया महीयान् परीक्षया वीक्षयेव कोऽप्यस्याः । आओ खलु जलणाओ कणय
घणिअं हवइ दित्त ॥ ६६ ॥ नृपसचिवैः सा क्षमिता घन तदीय प्रवाय परियोष्य । तेवि परदारनिअम कारेइ
अहो ! सईइ पहो ॥६७॥ अप च शुभपोषिवोप समयोपं सुगुरुमागत तत्र । सचिओ अजिओ वंदिअ पिआइ
पुच्छेइ पुव्वभव ॥ ६८॥ रूपे च चतुर्ज्ञानी घनी मनीषी पुराऽस्ति पुष्पपुरे । सुलसो अलसो पावे सुजसा सुजसा
य तस्स पिया ॥ ६९ ॥ कर्मकरी तद्गेहे दुर्गो दुर्गा च दम्पती भद्रौ । सिअपंचमीइ साहुणि पासि सदुग्गा
गपा सुजसा ॥ ७० ॥ ज्ञानार्चामपि च तत्कृतमैक्ष्यामासीत्प्रवर्शिनी दुर्गा । किं तु सिअपंचमीए फल इमा भणइ
भइचिउलं ॥ ७१ ॥ यतः–“इह पुत्थयाइ जे वत्थगंधकुसुमचणाइँ अचति । होअंति ताण पुरओ नेवज्ज दीवय
विंति ॥७२॥ सत्तीइ कुणति तव ते हुंति विसुद्धबुद्धिसंपन्ना । सोहग्गाइगुणड्ढा सवण्णुपयं च पार्विति ॥७३॥”
दुर्गाऽप जगौ भगवति ! भाग्यवतां भवति धर्मसंयोगः । अम्हारिसाण कहिँ पुण तहावि जइसत्ति तं काहं ॥७४॥
त्यागस्तपश्च शक्त्या शील तु सुशीलमात्मचित्तवशाम् । इअ सीखिस्सं सीलपि निम्मल परपुरिसचायाए ॥ ७५ ॥

पर्वसु सर्वेषु निज पतिमपि नियमान्न कामयिष्येऽहम् । इअ पडिवज्जिअ अज्जिअसम्मत्ता सा गया सपय ॥ ७६॥
प्रासमपूर्वं सर्वं प्रेमपदे किल निषेधमेकपदे । इअ निअपइणो तीए पडिवन्नं वज्जिअ निअय ॥ ७७ ॥ सोऽपि
प्रशासनपरस्तद्वचनादन्यसर्ववनितानाम् । जावज्जीवं वज्जइ पवसु संगं पिआएवि ॥ ७८ ॥ तन्नियमाराधनतः
क्रमतः सम्यक्त्वमापिवान् सोऽपि । दीवाओ इव दीवो धम्माओ जायए धम्मो ॥ ७९ ॥ दुर्गा च निसर्गाधिक
धर्मरुचिर्ज्ञानपञ्चमी तपसा । तद्दिणविसीइ सुअ पूअती पालए सम्म ॥ ८० ॥ इत्याराध्य सुधर्म्मं सौधर्मं प्राप्य
तौ च्युतौ च ततः । दुग्गजिओ दुममजिओ जाओ दुग्गाइ दुज्ज पिआ ॥८१॥ प्राग्ज्ञानाराधनयाऽनया मति-
ज्ञानकौशल लेभे । पुव्वमयब्भासेण य सीलंमि इमा सुववमाया ॥ ८२ ॥ यत्प्रागस्या वचनाच्छर्मं कृतवान्
भयास्ततोऽत्र भवे । पडुरङ्गिपइट्ठाई एईइ मुहेण तुह जाया ॥ ८३ ॥ श्रुत्वेति जातजातिस्मृती उभौ दम्पती
प्रतीत्य तथा । साहसि नाह ! तुह साहिअं फुडं विड्डमम्हेहिं ॥ ८४ ॥ आकल्पत् मुमुक्षुमुक्त्योऽप्यहो ! फल वैशाली
लतोऽप्येषम् । नाऊण सव्वसील सीलइ पवज्जगइणेण ॥ ८५ ॥ आसमती ततस्तौ ब्रह्मगुणाद्ब्रह्मलोकमितवन्तौ ।
तत्तो चइसु निम्मलसील सीलिसु मुत्तिमवि ॥ ८६ ॥ इति शीलवतीनिदर्शनाद्सतीषु ग्रथवृत्तगर्भितात् ।
उभयोः किल मार्गयोः सतामुचितो योऽत्र स एव सेव्यताम् ॥ ८७ ॥

॥ इति दुर्गापुमते शीलवतीकृपम् ॥

उक्त तुर्यमणुव्रत, सम्प्रति पञ्चममाह—

इत्तो अणुव्वए पचममि आयरिअमप्पसत्थमि । परिमाणपरिच्छेए इत्थप्पमायप्पसगेण ॥ १७ ॥

'इत्तो' इति, परिग्रहो द्विधा—बाह्योऽभ्यन्तरश्च, बाह्यो—धनधान्यादिरभ्यन्तरो रागद्वेषादिः, अत्र बाह्येनाधिकारस्तथैव च व्याख्या—'इतः' तुर्याणुव्रतानन्तरं वक्ष्यमाणधनधान्यादिनवविधपरिग्रहपरिमाणलक्षणे पञ्चमेऽणुव्रते यदाचरित लोभादिनाऽप्रशस्तभावे सति, कस्मिन् विषये ?—परिमाणपरिच्छेदे—गुर्वादिपार्श्वे स्वीकृतधनधान्यादिप्रमाणोल्लङ्घने अप्रेस्यादि पूर्ववदिति ससदशगाथार्थः ॥ १७ ॥ अस्यातिचारपञ्चक प्रतिक्रामति—

धणधन्नखित्तवत्थु रुप्पसुवन्ने अ कुविअपरिमाणे । दुपए चउप्पयंमी पडिक्कमे० ॥ १८ ॥

'धणधन्ने'ति, श्रीमद्भद्रबाहुकृतदशवैकालिकनिर्युक्तौ गृहिणामर्थपरिग्रहो धान्य १ रत्न २ स्थावर ३ द्विपद ४—चतुष्पद ५ कुप्य ६ मेदात्सामान्येन षड्विधो विशेषेण तु तद्गतभेदैश्चतुःषष्टिविधः प्रोक्तः, तत्र धान्यानि चतुर्विंशतिर्यथा—"धन्नाइं चउवीसं जव १ गोहुम २ सालि ३ वीहि ४ सट्ठीअ ५। कुद्दव ६ अणुआ ७ कगू ८ रालग ९ तिल १० मुग्ग ११ मासा १२ य ॥ १ ॥ अयसि १३ य हरिमंथ १४ तिउडय १५ निप्फाव १६ सिलिंद १७ रायमासा य १८। इक्खू १९ मसूर २० तुवरी २१ कुलत्थ २२ तह धन्नय २३ कलाया २४ ॥ २ ॥" एतानि प्रायः प्रसिद्धानि नवरं षष्टिकाः—शालिभेदाः ५ अणवो मणिचण्याख्या धान्यभेदा इति हैमहमभयवृत्तौ

चह्राऽणुका युगन्धरी इत्यपि कापि दृश्यते ७, अतसी–प्रतीता १३ हरिमन्थाः–कृष्णचणकाः १४ त्रिपुटको–मालवके प्रसिद्धो धान्यविशेषः १५ निष्पावाः–वल्लाः १६ सिलिन्दा–मकुष्ठाः १७ राजमाषाः–चपलकाः १८ इक्षवः–वरट्टिका संभाव्यते १९ मसूरतुवरीधान्यद्वय मालवकादौ प्रसिद्ध २३ कलायका–वृत्तचनकाः २४। रत्नानि चतुर्विंशतिर्यथा–"रयणाइ चउवीसं सुवन्न १ तउ २ तंब ३ रयय ४ लोहाइं ५। सीसग ६ हिरण्ण ७ पासाण ८ वइर ९ मणि १० मोत्तिअ ११ पवाल १२ ॥ १॥ संखो १३ तिणिसा १४ गुरु १५ चंदणाणि १६ वत्था १७–मिलाणि १८ कट्ठाइं १९। तह चम्म २० दंत २१ वाला २२ गधा २३ दव्वोसहाइं च २४ ॥ २॥" प्रसिद्धान्यमूनि, नवरं रजत–रूप्यं हिरण्य–रूपकादि पाषाणा विजातिरत्नानि मणयो–जात्यानि तिनिसो–वृक्षविशेषः अमिलानि–ऊर्णावस्त्राणि काष्ठानि–श्रीपर्ण्यादिफलकादीनि चर्माणि–सिंहादीनां दन्ता गजादीनां वालाः–चमर्यादीनां द्रव्यौषधानि–पिप्पल्यादीनि, स्थावरं त्रिधा, द्विपदं च द्विधा, यथा–"भूमी घरा य तरुगण तिविहं पुण थावरं मुणेअव्वं। चक्कारबद्ध माणुस दुविहं पुण होइ दुपयं तु ॥ १॥" भूमिः–क्षेत्रं गृहाणि–प्रासादाः तरुगणा–नालिकेर्याद्यारामा इति त्रिधा स्थावरं, चक्कारबद्ध–गन्त्र्यादि मानुषं–दासादीति द्विधा द्विपदं, चतुष्पदं दशधा, यथा–"गावी महिसी उट्टी अय एलग आस आसतरगा य। घोडग गद्दह हत्थी चउप्पयं होइ दसहा उ ॥ १॥" एते प्रतीता, नवरम् अश्वाः–वाल्हीकादिदेशोत्पन्ना जात्याः अजात्या घोटका अश्वतरा–वेसराः नानाविधमपि कुप्यमेकमेव यथा–"नाणाविहोवगरणमेगविहं कुप्पलक्खणं होइ। एसो अत्थो भणिओ छविह चउसट्ठिभेओ उ

॥ १ ॥" चतुःषष्टिभेदोऽप्येष नवविधपरिग्रहेऽन्तर्भवति तेनातिचारानुलोम्याद्विना नवविध एवात्र वर्णितो, यथा–'धणधन्न'त्ति, तत्र धनं गणिमं १ धरिमं २ मेयं ३ पारिच्छेद्यं ४ भेदाच्चतुर्धा, यदाह–"गणिमं जाईफलफोप्फलाइ धरिमं तु कुंकुमगुडाई। मेज्जं चोप्पडलोणाइ रयणवत्थाइ परिछेज्जं ॥ १ ॥" धान्यं चतुर्विंशतिधाऽनन्तरमुक्तं सप्तदशधाऽपि स्याद् यतः–"सालि १ जव २ वीहि ३ कुद्दव ४ रालय ५ तिल ६ मुग्ग ७ मास ८ चवल ९ चिणा १० तुवरि ११ मसूर १२ कुलत्था १३ गोहुम १४ निप्फाव १५ अयसि १६ सणा १७ ॥ १ ॥" अथवा धान्यान्यनेकविधानि तत्तद्देशप्रसिद्धानि, उक्तञ्च संसक्तनिर्युक्तौ–"कुसिणाणि अ चउसट्ठी कूरे जाणाहि एगतीसं च। नव चेव पाणयाइं तीसं पुण खज्जया हुंति ॥ १ ॥" एवलक्षणयोर्धनधान्ययोरतिक्रमोऽतिचारः, अयमर्थः–धनधान्यस्य स्वीकृतप्रमाणात्कालान्तरादिनाऽधिकीभूतस्याधमर्णादिभिर्दीयमानस्याग्रेतनधनधान्यविक्रयं यावत्तद्गृहे एव स्थापनेन समर्घलभ्यस्य च सत्यङ्कारादिना स्वीकारेण स्थूलमूढकादिबन्धनेन वा धनधान्यप्रमाणातिक्रमरूपः प्रथमोऽतिचारः १, क्षेत्रं–सस्योत्पत्तिभूमिस्तच्च सेतुकेतूभयात्मकं त्रिधा, तत्रारघट्टादिजलनिष्पाद्यसस्यं सेतुक्षेत्रं १ जलदनिष्पाद्यसस्यं केतुक्षेत्रम् २ उभयजलनिष्पाद्यसस्यमुभयक्षेत्रम् ३, वास्तु–गृहग्रामादि, तत्र गृहं त्रिविधं–खातं १ उच्छ्रितं २ खातोच्छ्रितं च ३, खातं–भूमिगृहादि १, उच्छ्रितं प्रासादादि २, खातोच्छ्रितं भूमिगृहस्योपरि गृहादि ३, तयोः क्षेत्रवास्तुनोरेकादिपरिमाणे कृतेऽधिकाभिलाषादासन्नक्षेत्रं गृहं वा गृहीत्वा व्रतभङ्गभयात्पूर्वेण सहैकत्वकरणार्थं वृत्तिभित्त्याद्यपनयनेन क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रमरूपो द्वितीयः २, रूप्य–रजत

सुवर्णं–कनकं तयोः कृतप्रमाणादाधिक्ये पत्नीपुत्रादिभ्यः प्रदानेन रूप्यसुवर्णप्रमाणातिक्रमरूपस्तृतीयः ३, कुपितं कुप्य–रूप्यसुवर्णव्यतिरिक्तं कांस्यलोहताम्रत्रपुसीसकमृद्भाण्डवंशकाष्ठहलशकटशस्त्रमञ्चकमञ्चिकामसूरकादिगृहोपस्कररूपं तस्य सङ्ख्यादिप्रमाणाधिक्ये स्थालकचोलकादीनां नियमितसङ्ख्याकरणार्थं स्थूलत्वादिविधापनेन कुप्यप्रमाणातिक्रमरूपश्चतुर्थः ४, द्विपदं पत्नीकर्मकरकर्मकरीप्रभृति हंसमयूरकुर्कुटशुकसारिकाचकोरपारापतप्रभृति च चतुष्पदं गोमहिष्यादि तदाधिपमनन्तरोक्तं द्विपदचतुष्पदयोश्च गर्भस्य बहिरदृश्यत्वादगणने द्विपदचतुष्पदप्रमाणातिक्रमरूपः पञ्चमः, यद्वा धनधान्यवत् क्षेत्रवास्त्वादीनामपि चातुर्मासिकादिनियमसमाप्त्यवसरेऽहमेतद्ग्रहीष्याम्यतो नान्यस्य देयमित्युक्त्या परनिश्रया स्थापनादिनाऽतिचारता भाव्या ५ शेषं प्राग्वत्, विवेकिना हि मुख्यवृत्त्या धनधान्यादिनवविधपरिग्रहस्यापि प्राक् सतः कियत्सङ्क्षेपरूपं परिमाणं प्रतिपत्तव्यं, तदशक्तौ विच्छापरिमाणमवश्यं विधेयं, तस्य यथास्वाभिप्रायं प्रतिपत्तिसम्भवेन सर्वेषां सुकरत्वात्, यतः–“प्रज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वन्त्यहो! दुष्करं, यन्मुञ्चन्त्युपभोगभाञ्ज्यपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः। न प्राप्तानि पुरा न सम्प्रति न च प्राप्तौ दृढप्रत्ययो, वाञ्छामात्रपरिग्रहाण्यपि वयं त्यक्तुं न तानि क्षमाः ॥ १ ॥” ननु गृहे द्रव्यशतस्यापि सन्देहः, परिग्रहपरिमाणे तु द्रव्यसहस्रलक्षादिप्रमाणं प्रतिपद्यते एवमेवेच्छावृद्धिसम्भवात्को गुणस्तस्य?, उच्यते, इच्छावृद्धिः सर्वदा सर्वेषां सांसारिकजीवानां प्रागप्यस्त्येव, तथा च नमिराजर्षिः–“सुवण्णरुप्पस्स य पव्वया भवे, सिआ हु केलाससमा असंखया। नरस्स लुद्धस्स न तेहिं किंचि,

इच्छा हु आगाससमा अणन्तिआ ॥ १ ॥" इयांस्तु विशेषः—अन्येषामिच्छावृद्धिरप्रतिहतप्रसरा इच्छापरिमाणकर्तुस्तु स्वीकृतपरिमाण यावदेव, अधिकेच्छायास्तेन निषिद्धत्वात्, यथा २ चेच्छाया आधिक्यं तथा २ दुःखस्यापि, दुःखस्येच्छामूलत्वात्, उक्तञ्च—"भव्य! दुःखमयः सोऽयं, किमाभाति भवस्तव?। यत्रेच्छानुलिप्तं दुःखं, न पुनर्लभ्यते सुधा ॥ १ ॥" इच्छावन्तो हि गृहे सुखेन निर्वाहेऽप्यधिकाधिकधनार्जनाशयाऽनेकक्लेशाननिरन्तरमनुभवन्तः, यतः—"ये दुर्गामटवीमटन्ति विकटं क्रामन्ति देशान्तरं, गाहन्ते गहनं समुद्रमतनुक्लेशां कृषिं कुर्वते। सेवन्ते कृपणं पतिं गजघटासंघट्टदुःसंचरं, सर्पन्ति प्रधनं धनान्धितधियस्तल्लोभविस्फूर्जितम् ॥ १ ॥ नीचस्यापि चिरं चटूनि रचयन्त्यायान्ति नीचैर्नतिं, शत्रोरप्यगुणात्मनोऽपि विदधत्युच्चैर्गुणोत्कीर्तनम्। निर्वेदं न विदन्ति किञ्चिदकृतज्ञस्यापि सेवाकृते, कष्टं किं न मनस्विनोऽपि मनुजाः कुर्वन्ति वित्तार्थिनः? ॥२॥" एवमभिलषितधनत्वेऽपि तद्रक्षाप्रतिष्ठाप्राप्त्यभीष्टस्त्रीसंयोगकामितकामभोगाद्याशया तत्प्राप्तावपि सिद्धराजजयसिंहनृपादिवत् पुत्राद्यपत्याशया तदुत्पत्तावपि तज्जीवनसद्गुणाध्यारोपणप्रतिष्ठाप्रापणसुकन्यापाणिग्रहणतत्पुत्रसन्तत्याद्याशया तत्प्राप्तेऽप्यधिकाधिकाधिपत्याद्याशया प्राकृतसुकृतेरभिमतसर्वाङ्गीणसंयोगसुखेऽपि लब्धे तद्वियोगरोगजरामरणाद्यभावाशयाऽऽर्त्ताः सर्वदापि दुःखिन एव, अत्र संप्रदश्लोकः—"ईप्सितधनाप्तिरक्षाप्रतिष्ठितिस्त्रीसुताधिपत्याशक्तः। स्वस्य सुतादेश्चेप्सुः सुखनिर्वाहेऽपि नैव सुखी ॥ १ ॥" परिग्रहस्य च भूयस्त्वेऽपि स्वल्पतरमेव धनिकस्योपकारि, शेषं तु परोपभोग्यमेव, केवलं तस्य चिन्ताद्याकुलत्वात्तृष्णामूर्च्छाविनाशाभ्यामपि दुःखहेतुः, यतः—

“गोशतादपि गोः क्षीरं, मानं मूढशतादपि । मन्दिरे मञ्चकस्थानं, शेषः परपरिग्रहः ॥ १ ॥ द्वे वाससी प्रवरयो-षित्पायशुद्धा, शय्यासनं करिवरस्तुरगो रथो वा । काले भिषप्रियमिताशनपानमात्रा, राज्ञः पराक्यमिव सर्व मवेहि दोषम् ॥ २ ॥” परिग्रहस्य स्वल्पत्वे च स्वल्पचिन्तानिर्भयत्वादयो गुणाः, यतः–“जह २ अप्पो लोहो जह २ अप्पो परिग्गहारंभो । तह २ सुहं पवड्ढइ धम्मस्स य होइ संसिद्धी ॥ १ ॥” तस्मादिच्छाप्रसरं निरुध्य सन्तोषपोषायैव यतितव्यं, सुखस्य सन्तोषमूलत्वात्, भणितं च–“आरोग्गसारिअं माणुसत्तणं सच्चसारिओ धम्मो । विज्जा निच्छयसारा सुहाइं संतोससाराइं ॥ १ ॥ यदि यत्रैव तत्रैव, यथैव च तथैव च । रतिं त्वं चित्त ! बध्नासि, नासि दुःखस्य भाजनम् ॥ २ ॥” ततः सन्तोषसेतुबन्धेन लोभमहाम्भोधिमुद्वेलतया प्रसरन्तं विनिवार्य स्वीकार्यमेतद्व्रतं यथाशक्ति सम्यक् प्रतिपाल्यं च, प्रत्यहं पुनः पुनः स्वनियमस्मरणं यथाऽवसरसम्भवं तत्संक्षेपणादिना, अथ स्वीकृतपरिमाणादधिकधनधान्यादिसमृद्धिसम्भवे किं विधेयं श्राद्धेन ?, उच्यते, स्वीकृत परिमाणादधिकं धनादि यद्युत्पद्यते तत्सर्वं धर्मव्यये एव नियोज्यं, न तु व्यवसायभोगादौ, एवं च न कश्चिदेतद्व्रतस्यातिचारः, दानादिसुकृताराधनेन चञ्चलायाः कमलाया नियन्त्रणं कृतं स्यात्, यदुक्तं नैषधेऽपि–“पूर्वं पुण्यविभवव्ययबद्धाः, सम्पदो विपद एव विमृष्टाः । पात्रपाणिकमलार्पणमासां, तासु शान्तिकविधिर्विधिदिष्टः ॥ १ ॥” तदेवमेतद्व्रतस्यात्रापि सन्तोषसौख्यलक्ष्मीस्थैर्यजनप्रशंसादि फलं परत्र तु नरामरसमृद्धिसिद्ध्यादि, अतिलोभाभिभूततया चैतद्व्रतस्यास्वीकृतौ विराधनायां वा दारिद्र्यदास्यदौर्भाग्यदुर्गत्यादीत्यष्टादशगाथार्थः ॥१८॥

अत्र मते धनश्रेष्ठिदृष्टान्तोऽयम्—

श्रीकाञ्चनपुरे प्राग्रस्काञ्चनश्रीर्मुतेऽभवत् । प्रकृत्या सुन्दरः श्रेष्ठी, सुन्दरः सुन्दरीपतिः ॥ १ ॥ सज्जनान-
न्दनः श्रीमान्, धनः श्रेष्ठस्य नन्दनः । धनश्रीश्च वधूस्तस्य, धनसाराद्यः सुताः ॥ २ ॥ पितर्युपरते चिन्ता,
धनस्याभूद्धनार्जने । धुरी सत्येव निश्चिन्ताः, शिष्या भृत्याः सुताः स्नुषाः ॥ ३ ॥ सोऽन्येद्युर्निजवित्तस्याशेषस्ये
क्लिष्ट लेख्यकम् । यावता नवनवतिष्टकलक्षाणि जज्ञिरे ॥ ४ ॥ तत्रापि पञ्चपञ्चाशत्प्रमिताः पूर्वजार्जिताः ।
चत्वारिंशच्चतुर्युक्ता, लक्षाः पित्राऽर्जिताः पुनः ॥ ५ ॥ स ततस्तर्कयामास, लक्षमेकं मयेयदि । स्वसौधे निदधे
कोटीध्वज कोटीशवत्तदा ॥ ६ ॥ ततोऽस्वर्थं तदर्थं स, व्यवसायाननेकधा । चकार वत्सरस्यान्ते, पुनर्लेख्यकमे-
क्षत ॥ ७ ॥ यावत्तावद्वेदैक्ष्य, वृध्यावृध्यामलुब्धधीः । व्ययो भूयान् मुधमेतत्त किञ्चिद्ववृधे धनम् ॥८॥ व्यय
ततोऽप संक्षिप्य, निर्दध निजधाम्न्यपि । महाकृपणवत्तस्थौ, जीर्णवासाः कदन्नभुग् ॥ ९ ॥ चिर दरिद्रवद्दुःस्थ,
सकुटुम्बोऽपि सोऽस्थान् । धन न स्वधिकीभूत, कीलित नु कुकर्मणा ॥ १० ॥ भूयोऽप्यायव्ययं भूरि, भक्षयन्ति
ध्रुवं धनम् । वणिक्पुत्रादयश्चौरास्तत्कुर्वे क्षयमुपपमम् ॥ ११ ॥ ततोऽधमस्य सोऽत्यन्तमवासक्तेपावेशासम् । स्वय
ययौ वणिज्यार्थमप्रमाणक्रयाणयुक् ॥ १२ ॥ धनलक्षार्जन काङ्क्षन्, लब्धलक्षः क्रमेण सः । तर्षोत्कर्षाद् व्यव
हार्षीद्दूरदूरतरं व्रजन् ॥ १३ ॥ प्रभूतार्जितवित्तश्च, तुष्टचित्तः स्ववेश्मनि । प्रासः शुश्राव दुश्चौरोपद्रवं दुःश्रव
जवात् ॥ १४ ॥ ततः कलत्रपुत्राद्यैः, सकलैः कलहायितः । सर्वेषामप्यनिष्टोऽभून्मूरिलोभात्र किं भवेत्? ॥१५॥

यदुक्तम्–"अतिलोभो न कर्त्तव्यो, लोभं नैव परित्यजेत् । अतिलोभाभिभूतस्य, चक्रं भ्रमति मस्तके ॥ १६ ॥"
लेख्यके च कृते चित्तं, स्वातपूरितनीतितः । साधवेवामवक्राग्यायस्त चित्त यतः स्मृतम् ॥ १७ ॥ ततोऽप्यासी
वसौ दुर्धीर्धीरिम्यन्तनिधानवत् । निधाय स्वधनं भूयो, धनं भूयोऽर्जिताऽस्म्यथो ॥१८॥ यथा न किञ्चिच्चौरादिगो
चरे संचरेत् कश्चित् । विचिन्त्येत्यन्यदा श्रेष्ठी, क्षणवार्द्धं पुराद्बहिः ॥१९॥ पुत्राद्वेरप्यविज्ञात, चरान्तर्न्यस्य यत्नतः।
सारं सारं निजं सारं, प्रागयं प्रस्थितवान् श्रिये ॥२०॥ युग्मम् ॥ तच्च धूर्त्तेन केनापि, ज्ञातं खातं च भूतलम् ।
आत्तं च जात्यरत्नादि, कर्करक्षेपपूर्वकम् ॥ २१ ॥ प्रभूततरलाभेन, प्रभूततरवस्त्रयुग् । प्रभूतहर्षः सोऽप्यागात्,
प्रभूतसमयाद्गृहम् ॥२२॥ यावद्रात्रौ तत्र गत्वा, खनित्वा च तदैक्षत । तावत्कर्करकास्तत्र, वीक्ष्य वैलक्ष्यमीयिवान्
॥ २३ ॥ वस्तूनां विक्रये लक्षा, नवतिस्तु नवाधिकाः । आसन् पलाशे पत्राणि, त्रीण्येवेति स्थितिर्यतः ॥ २४ ॥
कस्याप्यविश्वसन् सर्वं, स नीत्वा सह सोऽन्यदा । प्राप्तो विदेशे क्रमशः, श्रियमार्जयदीप्सिताम् ॥२५॥ कृतार्थं
मानी स महासार्थे सार्थशालीलया । प्रत्यागच्छंस्तु लुण्टाकैरलुण्ठि चरटैर्भटैः ॥ २६ ॥ सार्थोऽपि लुण्ठ्यमानाश्च,
नष्ट्वा धैर्यवशंवदम् । कथञ्चित्सिरगाद्व्याधकरादिव कुरङ्गकः ॥ २७ ॥ शून्येऽरण्येऽप्यविश्राम, ग्रामं ग्रामं क्रमाच्च
सः । कृतपार्श्वस्थसत्रसयत्रः स्वगृहमागमत् ॥ २८ ॥ तेषां स्वप्रवररत्नानां, विक्रयान्यक्रयादिना । साधवेवाभव
द्रव्य, तस्य हर्षविषादकृत् ॥ २९ ॥ एष लोभाभिभूतोऽसौ स्वकोटीपूरणेच्छया । क्रियासमभिहारेण, व्यवहारेऽ
भवत् परः ॥ ३० ॥ कथञ्चिदपि नाशात्तु, नैवावर्द्धत तद्धनम् । न चोद्वेगमगाद्वेपोऽप्यहो ! तृष्णाग्रहो महान्

॥ ३१ ॥ व्यचारयच्चिर्विचार:, सोऽन्यथा सि पुयात्रया । मम चिन्तितपूर्त्तिः स्याचिन्तापूर्त्तिश्च कर्हिचित् ॥३२॥
स्थानान्तरविशेषेण, यन्नाग्याणि फलन्त्यपि । बीजस्यापि हि निश्चयसौ, दृष्टं भूरि मुधोऽन्तरम् ॥ ३३ ॥ किञ्च रत्नाकरः
सेव्यमानो रत्नान्यनेकधा: । यत्नाग्निनाऽपि दत्ते प्राक, सुस्वरध्याणि तानि च ॥ ३४ ॥ एव विमाऽप सर्वस्वमाधा-
पोतविधियात्रया । सांयात्रिक द्रवाभावैर्यानपात्रैश्चचाल सः ॥३५॥ रत्नद्वीप समासाद्य, स क्रमाद्‌क्रमादिव । प्राज्ये
पयाऽर्हवाणिज्ये, नैककोटीः समा[मार्जिजत]र्जयत् ॥३६॥ मर्माविस्मयकपुष्कर्मचकितश्च व्यचिन्तयत् । पोतानां
जातुचित्राशे, मूलस्यापि संशयः ॥ ३७ ॥ रत्नमेकं कोटिमूल्य, क्षमध्ये क्षिपामि तत् । यथा प्राप्तेऽपि विधुरे,
स्थे कोटिध्वजं गृहे ॥ ३८ ॥ एवं विचार्य स्मामूरू, स्वप धैर्योद्धितार्य सः । रत्न सयत्न सङ्गोप्य, चचले स्वाचले
पथान् ॥ ३९ ॥ मा भूत् प्रक्रमनक्रोऽत्रेतीव दुर्वातघाततः । भग्नाः सर्वेऽपि पोतास्ते, पर्पटा इव मुष्टिना: ॥ ४० ॥
तृष्णाविद्धमनानीव, प्रभु फलकमाप्य सः । दशाविन्पाऽऽसवांस्तीर, सहमानो महाव्यथाम् ॥ ४१ ॥ मूर्च्छितः
पतितस्तत्र, तीरे नीरेचिसुः स्वयम् । उज्जिजीव क्रमेणैव, दृढायुषि मृतिः कुतः ? ॥४२॥ मानसीमथ शारीरीं, स
शान्ति दुःसहां वहन् । सोऽभ्रमभीतरण्यानीं, पुलिन्द इव मन्दधीः ॥ ४३ ॥ तत्रबलमजीवच्च, जीवन् भैक्ष्येण
रङ्कवत् । भूयसा रंहसाऽभ्यागात्, भूयसाऽनेहसा गृहम् ॥ ४४ ॥ प्रध्वनाशाविधुरत्वानां, सङ्करेऽपि सङ्कुचित ।
ऊर्वन्तर्गोपिताप्रमाणकोटीशो भविताऽस्म्यहम् ॥४५॥ विचिन्त्येति स तत्रत्न, सचमः कृष्ट्वाऽतिकष्टनः । दृष्ट-
दर्शयामास, मूल्यायातुल्यमीक्षयाम् ॥ ४६ ॥ युग्मम् ॥ सर्वैरपि तदा तज्ज्ञैस्तत्कर्म्मप्रेरितैरिव । लक्षाणां

मधनवतिरेव तन्मूल्यमौच्यत ॥ ४७ ॥ यत्तस्य कोटिमूल्यस्याप्युष्णोर्वन्तर्निवासतः । तेजोऽह्रीयत मूल्यं च, मूल्य हि महसा मणे ॥ ४८ ॥ कोट्याशाकुद्दनाचेव, खेदमेदखितामधात् । दध्यौ च चिरि यत्क्लेशाचेवास्कोट्यपि नाजनि ॥ ४९ ॥ यद्वा मम वणिज्यायामिज्यायामिव हिंसया । प्रत्युतानर्थ एवा भूवार्थः कोऽपि तु सिद्धवान् ॥५०॥ तदुपायान्तर पश्यामीति चिन्तातुरं चिरम् । ज्ञात्वा धूर्तो धातुवादी, कोऽप्यवादीत्समन्यदा ॥ ५१ ॥ चिद्यासि मुधा चिन्तां, मुधा खेद वृथासि च । श्रेष्ठिंस्तवेष्टमाधास्ये, धातुर्वादमसावतः ॥ ५२ ॥ आसोक्तमिव तत्तस्य, मन्यमानस्तदुक्तितः । समग्रां धातुसामग्रीमन्यग्रीभूतदद्यधात् ॥५३॥ स ततः कृत्रिम हेम, कियत्स्मिीय मायया । परावर्त्यार्पयत्तस्मै, परीक्षार्थमकृत्रिमम् ॥ ५४ ॥ चतुष्परीक्षावीक्षातस्तुष्ट श्रेष्ठ्यप्यमन्यत । समासमेव सोऽप्याशु, तादृक् स्वर्णं बहु व्यधात् ॥ ५५ ॥ रूपत्स्वर्णखानिवास्वर्णान्, स्वर्णखण्डानखण्डमुत् । राशीचक्रे रहः श्रेष्ठी, मत्यक्त भूगृहान्तरे ॥५६॥ कोऽपि द्रव्यार्जनोपाय , कायक्लेश विनाऽप्यहो । दृष्टवसिति स धूर्ताय, महामक्तिमतन्तनीत् ॥ ५७ ॥ सारः परोपकारोऽश्रेयादिवादी स धार्मिकः । विदधत्स्वं दम्भ, चिरम्भ तमनीनयत् ॥५८॥ यतः—"मतदम्भः सुतदम्भः स्नातकदम्भः समाधिदम्भश्च । निःस्पृहदम्भस्य तुलां भजन्ति नैते शतांशेन ॥५९॥" तद्वेश्मसार रत्नादि, मुषित्वा परिमोषिवत् । सोऽन्यदा कुद्धधीर्नष्टः, श्रेष्ठ्यभूत् कष्टकष्टितः ॥६०॥ शङ्काकुलः काञ्चनं तत्, पर्यैक्षिष्ट च यावता । तावता कृत्रिम ताम्रमयमेव विषेद सः ॥ ६१ ॥ मुषितो मुषितोऽस्मीति, पूत्कुर्वन् पूर्जनैर्न कैः । उरःशिरःप्रकुट्टाकः, सोऽजनिलोभावदस्यत ?

॥ ६२ ॥ मौलर्द्धि चतुलक्षोनां, वीक्ष्य दुःख महद्वहन् । वैयाभवीतटे मौलनिधिं प्राप्य च पिप्रिये ॥ ६३ ॥ गृहे रहस्समानीय, तन्निस्तपश्चिमयोः । मौलनाशनचतिलक्षीमक्षीणमाप सः ॥६४॥ पुत्रस्ततोऽयमध्यायसिधिमेकं लभेय चेत् । कृतकृत्यीभवेयं तत्सदुपायश्च को न्विह ? ॥६५॥ ततोऽसौ निधिकल्पज्ञान्, पप्रच्छातुच्छभक्तिभाक् । तेऽप्यधुर्मोग्यप्रयोगेन, निधानानि पदे पदे ॥ ६६ ॥ यतः–"अमन्त्रमक्षरं नास्ति, नास्ति मूलमनौषधम् । निर्द्धना पृथिवी नास्ति, आम्नायाः खलु दुर्लभाः ॥ ६७ ॥" विशिष्य शिष्यते किञ्चित्, तदभिज्ञानमप्यहो ? । मार्जा चेऽश्वखरादीनां, चतुर्भिश्चरणैः समैः ॥६८॥ चतुष्पक्षिपदे चाऽर्कचारे खञ्जनविट्पदे । छगणान्तर्गतैरण्डबीजाङ्कुरपदे ऽपि च ॥६९॥ खञ्जरीटादिकानां च, मैथुनस्थानके निधिः । प्ररोहे मधुनाटादेश्चापि बिल्वपलाशयोः ॥७०॥ त्रिभि र्विशोपकम् ॥ प्ररोहस्य च कार्श्येऽल्पः, स्थौल्येऽनल्पः पुनर्निधिः । तन्नतक्षीरवर्णानुसारि सार निधौ सया ॥७१॥ श्रुत्वैवं शोधयन्नुर्व्यां, पलाशं तादृशं क्वचित् । स निरीक्ष्य परीक्ष्य प्राग्, बलिक्षेपविधिं व्यधात् ॥ ७२ ॥ ओं नमो धरणेन्द्राय, ओंनमो धनदाय च । इत्यादिमन्त्रमन्त्रेण, पूर्वमुर्वी चखान च ॥७३॥ साक्षादिव महामाल्य, साक्षा द्वासीन्महानिधिः । तत्र स्वर्णकोटिपूर्णं, तूर्णमुच्चैः प्रमोदकृत् ॥ ७४ ॥ रथमारोप्य सङ्गोप्य, त निधिं सचसन्नि धिम् । सोऽगाद् यावद्गृहे तावत्प्रदीपनमुदैक्षत ॥ ७५ ॥ तस्य पश्यत एवाशु, भस्मीभूतेऽखिले गृहे । मूर्च्छां गच्छन् क्षणं मूर्च्छान्ते चक्रन्द मन्दधी ॥ ७६ ॥ हा दैव ! नैव ते किञ्चिदपराद्धं मया क्वचित् । दुःसपत्नी चवीष्यांसि, मयं दुनसि किं मुधा ? ॥ ७७ ॥ सैव विलापी पापीयोद्विग्नः कृष्णनिमग्नहृत् । क्रमात् कथञ्चित्स

सौधं, निधिग्रव्यामधापयत् ॥ ७८ ॥ शेष निधिघन लक्षा, नयतिं तु नयाधिकाम। वीक्ष्यैपं विसमयानन्दखेदो द्वेगैरपेचिन्तयत् ॥ ७९ ॥ कायक्लेश मुधिकया, सेहेऽह दुस्सहं पशुम्। निर्भाग्यस्य कथ सिद्धेयत्, कोटीश्वरम नोरथः ? ॥ ८० ॥ यतः–"घनकुसुम कृपणश्रीः कूपच्छाया सुरङ्गधूली च। तत्रैव यान्ति विलय मनोरथा मा ग्यहीनानाम् ॥ ८१ ॥" इत्यादिचिन्ताधान्त स, तस्थौ श्रान्त इवाधिकम्। कियत्कालमथो कोटीश्वरान् लक्षे श्वरे कचित् ॥ ८२ ॥ अभ्युत्थानासनाद्याभिः, सन्मान्यान् प्रतिपत्तिभिः। दृष्ट्वा कोट्यर्त्तिमृत्प्रोचैः, कश्चिद्यो गीन्द्रमैक्षत ॥ ८३ ॥ युग्मम् ॥ सम्पोष्य पश्चु सन्तोष्य, तमप्राक्षीच वक्ष ! हे। समाख्याहि समीक्ष्याद्य, भावी कोटीश्वरो न वा ? ॥ ८४ ॥ सोऽपि ध्यान नाटयित्वा, स्पष्टमाचष्ट विद्ध ! ते। भूयस्यो धनवृत्येव, भाविन्यो धनकोटयः ॥८५॥ कथं कथमिति प्रोक्ते, श्रेष्ठिना लोलुपात्मना। योगी जगौ जगत्यामप्युपायोऽत्रैक एव हि ॥८६॥ अन्योप्यनर्थं ते पद्मास्यप तु विपमोऽप्यहो ?। तव प्राचीनदुष्कर्मक्षयतः सिद्धिमेष्यति ॥ ८७ ॥ प्रसद्य सद्यः स्वामिन् ! मे, तमेवोपायमाविश। इत्युचैः सादरे तस्मिन्, सोपरोधं जजल्प सः ॥ ८८ ॥ मध्येऽद्रि रसकूपीस्थरसस्यैकेन बिन्दुना। लोहभारसहस्राणि, सुवर्णीस्युः क्षणादपि ॥ ८९ ॥ स च सिद्धरस प्रापो, देवाना मपि दुर्लभः। कष्टप्राप्यः पर क्वापि, श्रेष्ठ्यथाचष्ट दृष्टहृत् ॥ ९० ॥ निष्फलान्यपि कष्टानि, सद्यन्ते स्म मया भृशम्। सुसह सफल कष्ट, कायः कष्टसहश्च मे ॥ ९१ ॥ सुमहन्महिषीपुच्छ, श्रेष्ठिनाऽऽनाय्य योगिराट्। पण्मासावधि तैलान्त, प्रक्षिप्यास्थापयत्ततः ॥ ९२ ॥ रसेन्द्रकूपिकाकल्पपुस्तिकां साम्प्रदायिकीम्। लात्वा

पुष्ट च स तत्र , भतस्ये श्रेष्ठिना समम् ॥ ९३ ॥ नीत्वा च दीर्घरज्जू द्वे, तुम्बके द्वे च भक्षिकाम् । गत्वाथ
तुल्यसामग्र्या, प्राप्तौ तौ विवरं गिरेः ॥ ९४ ॥ द्वारस्थं यक्षमर्चित्वा, पुस्तिकोक्तानुसारतः । विवरान्तः प्रविष्टौ
तौ, नरकान्तरिवोत्सुकौ ॥ ९५ ॥ उत्तिष्ठत्प्रेतमूर्तावेर्पक्षिक्षेपेण तर्पणात् । अतुच्छपुच्छदीपस्योद्द्योतेन द्रुतया
यिनौ ॥ ९६ ॥ त्रियोजनीमतिक्रान्तौ, प्रीतौ वदशात्तुम तौ । चतुरस्रं चतुर्हस्तविस्तारं रसकूपकम् ॥ ९७ ॥
युग्मम् ॥ सार्थं तुम्बवरत्राभ्यां, तत्राहस्यतलेऽथ तम् । रसं ग्राहयितुं योगी, मुमुचे मञ्चिकास्थितम् ॥ ९८ ॥
सोऽपि प्राप्य रसं क्षिप्रं, रसं नव्यं चहन् हृदि । तेन तुम्बयुगं भृत्वा, सन्नो रज्जू अपीचलत् ॥ ९९ ॥ आ
कृष्य योगिना रज्जुयुग्मं कूपोपकण्ठगः । मुग्धधीर्मार्गितः सोऽर्पयामास तत्तुम्बकद्वयम् ॥ १०० ॥ योगी मो
गीव दुष्टात्मा, नयधर्मौ विधाय ते । छित्त्वेव रज्जू युगपत्, सोऽपतत् परितस्तटात् ॥ १ ॥ कूप्यलग्नः पतन् दैवा
द्वत्सात् कण्ठे रसस्य सः । दध्यौ च धिग् मतो लोभात्, वाग्मिकस्य विजृम्भितम् ॥ २ ॥ हा दैव ! किं करि
ष्यामि, मरिष्यामि हृदैव हा । धिग् धिग् लोभान्धरक पूर्वं, नैव किञ्चिद्विचारयम् ॥ ३ ॥ इत्यार्तिक्षुत्तृषाक्षुम
दुःस्थी तस्थौ कियद्दिनीम् । निशान्धकारे कारायामिव लोभस्य तत्र सः ॥ ४ ॥ तत्राप्यागान्महागोधा, तद्रो-
धापेव शब्दकृत् । रसं पीत्वा स निर्यान्त्यास्तस्याः पुच्छमवर्धरीत् ॥ ५ ॥ भवितव्यतयेवातस्तयाऽऽकृष्टः स
कष्टयुक् । निगोदादिव निर्गम्य, भ्राम्यन् सार्थेऽमिलत् क्वचित् ॥ ६ ॥ लुण्टाकैर्लुण्टिते सार्थे, श्रेष्ठी नश्यति
नस्ततः । बन्दीमाह गृहीतस्तैर्विक्रीतश्च क्वचित्पुरे ॥ ७ ॥ क्रीतः स सार्थपतिना, कूले बर्बरमार्गे च । चनलो

जेन विक्रीतः, सेहे दुःसहवेदनाः ॥ ८ ॥ यतः-"पोसिंसु माणुसाइं सयंगं तच्छिऊण गालंति । तद्देहाओ
रुहिरं कुंडा उ भरेंति तो रुद्दा ॥९॥ तं च रुहिरं जवसी जायंमि पडंति तत्थ अह किमिणो । परिकम्मिएसु तेसुं
किमिरागो जायए रंगो ॥ १० ॥ तंमि अ रयंति वत्थे बहुरागो होइ जेण सो अहिअं । डज्झमिवि वत्थमी जायइ
छारोवि से रत्तो ॥ ११ ॥ पोसंति माणुसाइं पुणोवि गालंति ताण पुण रुहिरं । एवं निद्दयचित्ता कुणंति
किमिरायपलोभेण ॥१२॥" एवं नारकदुःखं, सेहे द्वादशवत्सरीम् । स चान्यदाऽभ्राडि भक्ष्यभ्रमाद्भारण्डपक्षिणा
॥१३॥ व्योम्नि च व्रजतस्तस्य, भारण्डोऽन्यापपौ परः । भक्ष्यार्थमुभयोर्युद्धे, पपातोर्वीतले वणिक् ॥१४॥ दुर्भरत्वा
न्मृतो नैव, वेपतस्तु भ्रमन् भ्रमन् । क्रमतो भव्यवल्लेभे, कथञ्चिन्नगरं निजम् ॥१५॥ दुःखाकृष्टसमुत्थाऽसिदुःखलीनः
स दीनगीः । पृच्छन् श्रेय श्रियां प्रोचे, सज्जना न्यायसाधुना ॥१६॥ तात ! वित्तं वैभवं, व्ययेऽपि स्वेच्छया
मया । न्यूनं नाजनि याप्यस्मत्तत्किं खिद्यते मुधा ? ॥१७॥ अलं कृत्वाऽधिकं लोभं, कृतक्षोभं सतामपि । एत
द्धनं सद्धनतां, हित्वा व्ययय सर्वतः ॥ १८ ॥ इत्यादियुक्त्या स भृशं, दुःखमुक्त्या च चेतितः । सर्वत्राव्य
ययद्रूपं, न तु न्यूनममून्मनाग् ॥ १९ ॥ पृष्टोऽन्यदाऽमुना ज्ञानी, प्राग्भवं प्राह तद्यथा । अमुत्रचन्द्रपुरे चन्द्रवणिग्
निःस्वशिरोमणिः ॥२०॥ सोऽर्हद्गृहं गतोऽन्याह्नि, कपर्दशतवेतनैः । उद्धारकेऽर्धकानीतैरानर्च कुसुमैर्जिनम् ॥२१॥
तेनार्प्यन्ते कपर्दाश्च, नयतिः सनवा जवात् । को दाताऽस्मीति सैकस्तु, चैत्यग्राह्रिस्मृतः स्थितः ॥२२॥ अचि-
राद्धिरावच, शूलेन स विपन्नवान् । स्वममून्यव्यमाषेन, जिनपूजाप्रभावतः ॥ २३ ॥ स्युर्वत्तकपर्दसङ्ख्या, लक्षा

चित्तस्य ते स्थिराः । कपर्दमात्राद्द्रव्यानर्पणात्साधिक धनम् ॥२४॥ यत्तस्यान्यर्पणे ते चीरासीत्तदनु जायते । न तु
तिष्ठति तस्योर्म्यामिवाम्भोऽप्यधिक धनम् ॥२५॥ तत्सन्तोष कुरुष्वेति, श्रुत्वाऽऽलोच्य सर्वं च तत् । वृत्ते स वेर्ष
वेधस्य, स सहस्रगुणाधिकम् ॥ २६ ॥ न्यर्यंसीभवनवतिलक्षटङ्कांश्च दक्षधीः । गवादीन्यष्ट पण्यानि, भारान
ष्ट हयादिकम् ॥ २७ ॥ गाश्चिरष्टौ किंकरानप्यष्टौ स्नेहचतुर्पलीम् । विशेषतोपाधिक्यात्तु, धान्य प्रायेण मूढकी
॥ २८ ॥ युग्मम् ॥ शेष सत्याज निश्शेष, नियोगवपतायपि । इत्युपात्तपञ्चमाणुव्रतं सम्यस्यपालयत् ॥ २९ ॥
ततः श्रीलीलयाऽप्यस्यावर्द्धतोच्चैः स्थिराऽप्यभूत् । श्रीप्राप्तिवृद्धिस्थैर्यादि, धर्मादेव हि देहिनाम् ॥ ३० ॥
न्यधत्त स च तां धर्मेऽभिगृहीताधिकाधिकाम् । मुख्यं फलमिव लक्ष्म्याः, शेष स्वल्पानुपश्चिकम् ॥ ३१ ॥ नेदि-
ष्ठनद्या अन्येद्युस्तीरे स्वर्णमणीनिधी । परीक्षित तु त साक्षाद्भूतं साक्षाच्चकार सः ॥ ३२ ॥ तमेककोटीर्नोदात्तु
मप्येष्ठस्त दक्षतः । गृहिणोऽपि स्वसारोधे, धन लेयुर्मुनेरिव ॥३३॥ स्वरूपज्ञातये पत्याः, पुरस्तेनोदितं निधि ।
निधिस्थानादि शुश्राव, चौरश्चौर्यार्थमागतः ॥ ३४ ॥ दृष्टश्च खातु तत्रैव, प्रासः प्रैक्षत त भूतम् । प्रोच्छलद्
श्चिकाशरैर्युर्वैधानां स्थितिर्यसी ॥ ३५ ॥ वञ्चितोऽस्म्यमुनेत्युच्चै, रुष्टोऽसौ लेयुकैस्ततः । आक्रम्य वृश्चिकान्मूर्धो
द्धृत्य त सद्मुवेऽभ्यगात् ॥ ३६ ॥ वृश्चिकैः सकुडुम्बोऽसौ, भक्ष्यतामितिधीः क्रुधा । सवक्षिकोपरिष्ठात्समन्त
स्तवेश्म सोऽक्षिपत् ॥ ३७ ॥ श्रेष्ठिमाग्यात्तु ते सर्वे, सौवर्णमणयोऽङ्गणे । खटत्खटत्कृतः पेतुर्दिव्यपृष्टाविव
स्फुटम् ॥ ३८ ॥ सन्तोषसुकृताकृष्ट, स तद्धनमतद्धनः । न्ययुङ्क्त युक्त चैत्यादावस्तुच्चैः पवसस्रहः ॥ ३९ ॥

ज्ञानिवद्धिशवैषक्षशकुनश्रसवेचती । अन्यदाऽपादि सवादियादिभिर्नृपपर्षदि ॥ ४० ॥ देव ! भाव्यत्र दुर्भिक्षं,
ध्रुव द्वादशवार्षिकम् । येन कल्पान्तकल्पेनाल्पे जीविष्यन्ति जन्तवः ॥ ४१ ॥ ततः समग्रा अप्यग्राः, समग्रही
पुरन्यहम् । अगण्यधान्यस्तेदावि, वारिवारिधिमज्जनाः ॥ ४२ ॥ स्वपरैः प्रेरितोऽप्युच्चैर्घनो धान्यादि नाधिकम् ।
समग्रहीविहीनात्मा, साभिग्रहदशाग्रही ॥ ४३ ॥ क्रमेण जातेऽप्यवमेऽन्यान्यधान्यक्रयेण सः । साभिग्रह
कुटुम्ब च, सस्ययाभिरयाहयत् ॥ ४४ ॥ स्तोकादपि स्तोकतरं, दद्यादिति तदाऽप्यदात् । दीनादिभ्यः सदाऽ
सावि, स दानादिस्फुरन्मतिः ॥ ४५ ॥ दिने २ धान्यमूल्ये, घटत्यम्बुधिपूरवत् । दवासपस्यानुशयस्तस्य नासी
द्विजाग्रसे ॥ ४६ ॥ रैलक्षमूल्या सामान्यधान्यस्याल्यप्यभूत्क्रमात् । महार्घता हि दुष्प्रापतया वस्तुतया न तु
॥ ४७ ॥ ततो महार्घमप्यत्र, यदि सस्य न लप्स्यते । तदा किं कृत्यमित्याधात्, स सचेताः सचिन्तताम् ॥४८॥
तदैव तदैयवशात्पक्षिणः कस्यचिन्मुखात् । देवदसेव तस्याग्रे, कृष्णचित्रलताऽपतत् ॥ ४९ ॥ उपलक्ष्य लब्ध
लक्षस्तामादाय मुदाऽक्षिपत् । खण्डानि तस्याः सस्यादौ, बीजानीवाक्षयश्रियः ॥ ५० ॥ अभवत्तत्प्रभावेण,
सस्यादेरक्षयास्मता । व्यापारणेऽप्यहोरात्रमुच्चैश्चक्रिनिधिसवत् ॥ ५१ ॥ सव्यङ्करैः पुण्यकीर्त्यो, सत्रागारे
सातस्वसी । भूम्ना भीष्मेऽपि दुर्भिक्षे, कलौ कल्पद्रुवद् व्यभात् ॥५२॥ सन्तोषव्रतपोषस्य, महाफलमिदाप्यदो ।।
स्वनिर्वाहेऽपि सन्देही, सर्वाभिर्वाहयत्ययम् ॥ ५३ ॥ निःस्वत्स्वादिनाऽन्येद्युस्तुष्टस्तं शिष्टवाङ्नृपः । विश्वास्योऽ
सीत्युच्यसे भो, मम श्रीगृहिको मम ॥ ५४ ॥ स व्याजहार व्यापारस्वीकारनियमोऽस्ति मे । तदनेन प्रसादे-

नाप्यल समतलोपिना ॥ ५५ ॥ सुभोज्येनापि किं तेन, सुभोग्येनापि तेन किम् ?। भोक्तुर्मुक्तेन येन स्यादस-
माधानसम्भवः ? ॥५६॥ तदेव । देवनिर्माल्यमिव नैवाहमाद्रिये । कोशाध्यक्षस्त्वमध्यक्षं, कोशमाहसमहते॥५७॥
राज्ञामाज्ञाप्रधानत्वादथान्तः कोपभूभुपः । अवादीदनवद्येऽस्मिन्, कोपः सत्कर्मणीव कः ? ॥ ५८ ॥ विश्वाधारस्य
भाण्डागारस्य परिरक्षणे । पुण्य प्रत्युत तत्तस्मिन्, को नाम नियमः सताम् ? ॥ ५९ ॥ गृहाण श्रीगृहिकतां,
तद्विहाय कदाग्रहम् । प्रसह्यापि भवाताऽस्मि, तद्विमर्शो वृथाऽत्र कः ? ॥ ६० ॥ श्रुत्वेति तात्त्विकोत्तंस , सोऽ
न्तश्चित्तमचिन्तयत् । धिक् पराधीनतादुग्धान्, मुग्धान् संसारवासिनः ॥ ६१ ॥ प्रव्रजामि पुरा चेत्तस्कु
तस्येप विडम्बना । मुनीन्द्रा धनीन्द्रावेर्न विम्बस्याभियोगतः ॥ ६२ ॥ किं करोम्यथ सद्योऽप्याप्युषित चिन्त
येऽथवा । इत्यालोच्य च लोच च, स चक्रे पाञ्चमीष्टिकम् ॥ ६३ ॥ देवतादत्तवेषश्च, दीक्षामादत्त सत्तमः ।
राज्ञोऽत्र एव नियमस्याहो निर्वाहसाहसम् ॥ ६४ ॥ प्रणम्याथ क्षमेशेन, क्षमीशः क्षमितः क्रमात् । चिरमा
राध्यमाराध्य, सिद्धः प्राक् सिद्धकेवलः ॥ ६५ ॥ पञ्चमव्रतविधौ धनाह्वयश्रेष्ठिनश्चरितमित्यवेत्य भोः ! । भोग
कृत् त्रिजगतोऽपि विस्फुरन्, लोभवारिनिधिरार्य ! वार्यताम् ॥ ६६ ॥

॥ इति पञ्चमाणुव्रते धनश्रेष्ठिकथा ॥

॥ इति श्रीतपागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यश्रीभुवनसुन्दरसूरिविनेयोपाध्यायश्रीरत्नशेखरगणि-
विरचितायां श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तावणुव्रतपञ्चकाधिकारो द्वितीय ॥ ग्रन्थाग्रम् ॥ ३५९१ ॥

उक्तानि पञ्चाणुव्रतानि, तानि च श्राद्धधर्मद्रुमस्य मूलकल्पत्वान्मूलगुणा उच्यन्ते, तदुपचयकारीणि दिग्व्रतादीनि तु सप्तापि शाखाप्रशाखाकल्पत्वादुत्तरगुणा, तत्र त्रयाणां गुणव्रतानामाद्यस्य मूलतस्तु षष्ठस्य दिग्विरतिव्रतस्यातीचारनिन्दनार्थमाह—

गमणस्स य परिमाणे दिसासु उड्ढं अहे अ तिरिए य। वुड्ढी सइअन्तरद्धा पढमम्मि गुणव्वए निंदे॥१९॥

'गमणे'ति॥ 'गमनस्य परिमाणे' गतेरियत्ताकरणे षडभ्याद्यवधिनान्त, क विषये ?–दिक्षु, एतदेव विशेषत प्राह–'उड्ढं'ति ऊर्ध्वं गिरिशृङ्गादेर्योजनद्वयादिना गृहीतप्रमाणस्यानाभोगादिनाऽधिकगमनमूर्ध्वदिक्प्रमाणातिक्रमणरूपः प्रथमोऽतिचारः १, एवमधस्तिर्यग्दिशोरप्यतिचारद्वय वाच्यम्, अत्रावश्यकचूर्ण्युक्तो विधिरयम्–'उड्ढं' स्वीकृतप्रमाणादुपरि वृक्षे गिरिशिखरे वा वानरविहङ्गमादिर्वस्त्राभरणादि गृहीत्वा याति तत्र न कल्पते गन्तुं, यदि तत्तस्मात्पतितमन्येनानीत वा तदा कल्पते ग्रहीतुम्, एतच्चाष्टापदसमेताद्युज्जयन्तचित्रकूटाञ्जनमन्दरादौ संभवति, एवमधोदिशि भूमिगृहरसकूपविवरादौ तिर्यग्दिशि च पूर्वादिचतुर्दिग्रूपायां वाच्य''मिति, यो विवक्षितक्षेत्रावधिकगमन न करोमि न च कारयामीति नियमवान् स विवक्षितक्षेत्रात्परत स्वय गमनतः परेण नयनानयनाभ्यां च दिक्प्रमाणातिक्रम परिहरति, तदन्यस्य तु तथाविधप्रत्याख्यानाभावात्परेण नयनानयनयोर्न दोष इत्युक्त योगशास्त्रवृत्तौ २, 'वुड्ढि'त्ति क्षेत्रवृद्धि', अत्रापि च

सूत्रत्वात्सप्तमीलोपः, अयं चार्थः—सर्वासु दिक्षु योजनशतादिना नियमितप्रमाणासु सतीष्वेकस्यां दिशि योजनशतादेः परतः कार्योत्पत्तौ लोभादन्यदिक्सम्बन्धिनि कतिचिद् योजनानि जिगमिषितायां दिशि वर्द्धयेत्, एष च जिगमिषितां दिशमाश्रित्याङ्गीकृतप्रमाणस्यातिक्रमादिग्द्वयमीलनमाश्रित्य पुनरनतिक्रमात्क्षेत्रवृद्धिलक्षण क्षेत्रवृद्धिरूपस्तुर्योऽतीचारः ४, 'सइअंतरद्ध'त्ति स्मृत्यन्तर्द्धा—स्मृतेर्विध्वंस इत्यर्थः, तथाहि—पूर्वस्यां दिशि कृतयोजनशतप्रमाणस्य गमनावसरे व्याक्षेपव्याकुलत्वप्रमादमत्यपाटवादिना किं शतं पञ्चाशद्वा प्रमाणं कृतमिति सन्देहे स्पष्टतया योजनमानमस्मरतः पञ्चाशदुपरिगमने पञ्चमोऽतीचारः, शतात्परतो गमने तु भङ्ग एव, अयं चातिचारः सर्वव्रतसाधारणोऽपि पञ्चसङ्ख्यापूरणार्थमत्रोपात्तः, तस्मात्पुनः २ स्मर्त्तव्यमेव स्वीकृतं व्रतं, स्मृतिमूलं हि सर्वमनुष्ठानं, स्मृतिभ्रंशे च तद्भ्रंशापत्तेः, अनाभोगाच्च क्षेत्रपरिमाणातिक्रमे यद्यल्पलाभद्रव्यादि तत्सर्वं परिहर्त्तव्यं, यत्र च स्मृतिर्जाता तत एव निवर्त्तितव्यं न स्वमतोऽपि गन्तव्यं, कृतक्षेत्रप्रमाणात्परतश्चान्योऽपि न प्रेष्यः, कदाचिदन्योऽप्रेषितोऽपि गतस्तदा तेन तत्र यल्लाभादि द्रव्यं लब्धं तत्परिहार्यं, तीर्थयात्रादिधर्मनिमित्तं तु नियमितक्षेत्रात्परतोऽपि गमनप्रेषणादौ न दोषो, धनार्जनाद्यैहिकफलार्थमेवाधिकगमनस्य नियमनात् ५। तदेव प्रथमे नियमितयोजनशतादिप्रमाणकतिपयभूभाग मुक्त्वाऽपरचतुर्दशरज्जुप्रमाणलोकगतत्रसजीवानां विमर्दनातो रक्षणरूपाय गुणाय यद्व्रतं तस्मिन् दिग्विरतिनाम्नि यदतिचरितं तन्निन्दामीत्युपलक्षणत्वाद्गर्हे चेत्यर्थः, एतत्स्वीकर्त्तुश्च त्रसस्थावरजीवाभयदानलोभाम्भोधिनियन्त्रणादिर्महालाभः, यतः—"तत्तायगोल-

लिंगमासुरअयगोलयसन्निहो इमो निच्चं । अविरयपावो जीवो हवइ समत्ता समत्थ जिए ॥ १ ॥ जइवि अ न जाइ सव्वत्थ कोइ देहेण माणवो एत्थ । अविरइअवयबंधो तहावि निच्चो भवे तस्स ॥ २ ॥" इत्येकोनविंशति गाथार्थः ॥ १९ ॥ अत्रैव महानन्दकुमारोदाहरणम्—

समस्ति समस्तवस्तुविस्तारैरमरावतीमपि परामवन्ती श्रीमदवन्ती नाम नगरी—सवर्ण्यवर्णसुषमा इव या पद्मालिशालिता भान्तः । विविधार्थसार्थपूर्णा या पूर्भव्यूरिव विरेजे ॥ १ ॥ तत्र त्रिजगन्नेत्रविक्रमो विक्रमो नाम नृपः,—यस्य सत्यमुदारत्वमुपकारित्वमुत्सवैः । भूर्भुवः सत्त्रयीसारमिवोद्धृत्य विधिर्व्यधात् ॥ १ ॥ तस्यां च कोटिवित्तो धनदत्तो नाम जैनः श्रेष्ठी, तस्योदार्यपद्मपद्मायमानपाणिपद्मा पद्मावती नाम प्रिया, तयोर्निष्पुत्रतया भृशार्तयोः कृतकुलदेवताद्युपयाचितशतपोर्वृणावेकः पुत्रोऽजायत जयकुमाराह्वयः सौभाग्यश्रिया सातिशयः, तस्य गर्भाधानजन्मरक्षाविधानचन्द्रार्कप्रेक्षणषष्ठीजागरणनामस्थापनदेवगुरुवन्दनाभ्याखादनस्तुण्डमदन्तोद्गमनकटीसूत्रन्यसनरिङ्खणमापणचङ्क्रमणचूडाकरणवस्त्राभरणपरिधानसर्पग्रन्थिवन्धनकलाग्रहणश्राद्धविधिशिक्षणमहेभ्यसुकन्याविवाहनवाणिज्यविधापनप्रभृत्यवोपकृत्यमहोत्सवेषु महोत्साहेन पित्रा महीयानेव धनव्ययो व्यधायि—रागपदे प्रेमपदे लोभपदेऽद्भुतेः पदे स्वपदे । प्रीतिपदे कीर्त्तिपदे नहि कैर्व्यव्ययः क्रियते ? ॥ १ ॥ पुत्रस्तु सुमतिवेदमस्तुसाङ्गत्यसुशिक्षावियोगाद्वालः सन् बालेन्दुरिव निष्कलङ्कोऽपि यौवन कलासमृद्धिमान् कलावानिव कलङ्क्यते स्म द्यूतव्यसनकलङ्केन 'निन्द्य मधावैरप्यन्त्यजवर्ज्यं गुणापहतिहेतुम् ।

द्विविधवोर्गस्यवृत पूत व्यसनार्णव विन्याः ॥ १९ ॥" इत्यादिपित्रादिभिर्बहूपदिष्टोऽपि प्राग्दुर्दैवाविष्टो न कथञ्चिन्मुमोच दुर्मोचतया स तद्व्यसनं तद्वन इव स्वपन, क्रमाद्विटादिकुसङ्गतोजायते स्म वेश्याव्यसन्यपि, अहह प्रपतयालुता समन्तोर्जन्तोः–विस्तृताद्युतिपूर्त्या व्यसनकृशानुः प्रवर्द्धते चाधिकम् । वारिप्रवारियोगाद् उपशाम्यति तत्क्षणेन पुनः ॥१॥ इति जानन्नपि जनको मा भूत्तनयस्य वैमनस्यमिति । प्रावात्त वित्तमीप्सितमह निशं मोहमोव्यमहो ? ॥ २ ॥ एष व्यसनासक्तेन सुतेन ग्रीष्मादित्येन सरोनीरवत्कोटिधन निःशेषमपि शोष्यते स्म सम्पैरेव दिवसैः, यतः–"सेवा सुखानां व्यसन धनानां, याञ्चा गुणानां कुनृपः प्रजानाम् । प्रनष्टशीलश्च सुतः कुलानां, मूलावपाती कठिनः कुठारः ॥ १ ॥" ततोऽसौ स्वगृहे धनाप्राप्त्या दुर्दैवाविष्टः प्रविष्टश्चौर्याय कस्यचिन्महेभ्यस्य गृहे दृष्टश्च दुष्टफणीन्द्रेण तथा यथा तत्क्षणमहीणैरिव प्राणैस्तत्रैव त्यज्यते स्म,–धूतादिव्य सनवशाच्चौर्यं चौर्याच्च जीवनाशोऽपि । स्यादत्र परत्र पुनर्दुर्गतिदुःखाद्यनन्तमपि ॥ १ ॥ मातङ्गोतश्च सर्वैः श्रेष्ठिपुत्रोऽयमिति तज्ज्ञात्वा राज्ञा महाऽपराधीव ध्रियते स्म धनदत्तश्रेष्ठी निगडितश्च सर्वाङ्गनिगडैरतिनिबिडैः अहह मनोरथसहस्रैः संभावितस्य सुतस्य दुर्विलसितं स्वपरयोरप्यहित, यथा–"पुत्रमित्रवणिक्पुत्रमातृजा मातृसेवकाः । पत्नीसपत्नीयानारिस्नुषाशिष्याश्च मागुणात् ॥१॥ अथ कथमपि नृपतेः सम्यक्पुत्रादिस्वरूपं विज्ञप्य मोच्यते स्म महाजनेन धनदत्तश्रेष्ठी, ततःप्रभृति मोक्षूतवोःख्यापमानाद्यापत्तिसारकपुत्रपुत्रमरित्रचित्रसतचित्त स्वेनानिष्टतरापत्त्योत्पत्तिः प्राक्तनपुण्यवाणिज्यनैपुण्यादिना प्राग्वत्पुनरुपार्जितसम्पत्तिः सञ्जाततत्सहचरजन

महस्वप्नमसरसिः स पुनर्नवजीवितं स मन्यते स्म, तत्पत्न्याः पुन पुत्रो नाजनिष्ट तस्यानिष्टतरस्वाविष, तत्र सपत्नीपुत्रोऽप्येतद्धनधनिकतया ममाप्याधारः स्यादिति भृशं पुत्रास्योत्कान्तया कान्तया हितजननैः स्वजनैश्चान्यकन्यापरिणयार्थं सोऽत्यर्थं प्रेरितोऽपि कुपुत्रोत्पत्त्याशङ्कया न चकार निर्विकार इव सर्वथा तत्र मनोऽपि, यतः—"दुर्जनदूषितमनसां पुंसां स्वजनेऽपि नास्ति विश्वासः। बालः पयसा दग्धो दध्यपि फूत्कृत्य खलु पिबति ॥ १ ॥" सोऽन्यदाऽनुरूपापरवरस्याप्राप्त्या स्वपुत्रीकन्यास्वीकारायेश्वरदत्तश्रेष्ठिना प्रशान्तात्मना प्रज्ञाप्यते स्मेत्थं—श्रेष्ठिन्! किमेवं विश्वस्पृहणीयभाग्यपुण्यप्रापणीयपुत्ररत्नोत्पत्तेरुत्पातोत्पत्तेरिव वृथा बिभेषि, नहि जाताः सर्वे कुजाता एव न विटपिनः सर्वे कण्टकिन एव नहि जलाश्रयाः सर्वे पङ्किलताश्रया एव, न च सकृदजीर्णमात्रेण भोजनं सकृन्मार्गे धाटीपातेन गमनं वा सर्वथा कश्चिज्जह्यात्, तस्माद्दुर्निर्भेद्यमेनमाग्रहमपहाय स्वीकुरुष्व सल्लक्षणवतीं कुमुद्वतीं नाम मे कन्यां, कुमुद्वत्याश्च पतिस्त्वं तवेन्दोरिव महान् कश्चित्सुतः सम्भवतीति तल्लक्षणैर्निर्णिन्ये मयेति मा विमर्शोऽपि कार्यस्त्वेतद्विषये, अथामूदृग्दृढचित्तो धनदत्तोऽप्याख्यत्—आयुष्मन्! युष्मदाक्षिण्याद्देवदत्तोऽपि क्रियते यदि स्वपत्न्यवासीमपि सा न विदध्यात्, दैवाज्जातेऽप्यपत्ये निन्दुरिव सर्वथा निर्मोहतामेव च दध्यादिति, तद्गुणावर्जितेन तेन तु तथाऽपि सा प्रतिपाद्य प्रत्यपाद्यत तस्मै गिरीन्द्रेण गिरीशायेव गौरी,—मार्ग्यमाणाऽपि सोत्कण्ठं, कन्याऽन्यैः प्राप्यतेऽपि न। तस्यैवमपि दीयेत, नाल्पपुण्यफलं यतः ॥ १ ॥ तेनाप्युदूढा प्रौढोत्सवेन सा, क्रमाज्जात च स्त्रीणां प्रीतिनिधानं तस्या आधानं श्रेष्ठिनोऽनिष्टमपि, दृष्टश्च तयाऽभी-

दृष्टं कांस्यकचोलमुक्तपक्वबदरीफलं सकांस्यकचोलं केनाप्यात्तमिति स्वप्नं, ज्ञापितश्च पत्युः, पत्याऽपि स्वप्नस्या भावसारसुतोत्पत्तिक्रियाव्यान्वितपरगृहस्थित्याद्यनुमीयते स्म, चीयते स्म चित्ते-अहं तथा विधास्ये यथा स मदीयं किञ्चिन्नावास्यत इति, क्रमाज्जातः सुरूपः सुतो, गृहीतश्च जातमात्र एव श्रेष्ठिना प्राग्वचनबलात्, मुक्तश्च गत्वा जीर्णोद्याने निर्जीव इव श्मशानस्थाने, अहो निर्मोहता कुपुत्रकदर्थनोद्वेगिनः श्रेष्ठिनः, यावच्च मुक्त्वा मुदितः पश्चाद्वलते तावदकालिकाम्बुदगर्जिरिवाविर्भूय दिव्यवाग् वियन्मण्डले-हे श्रेष्ठिन् ! दातव्यं दत्त्वा व्रजेति, श्रेष्ठ्यप्याभाषिष्ट भयविस्मयाविष्टः-कियन्मयाऽस्मै देय ?, सा प्राह-द्रम्मसहस्रमेकं, ततस्तेन भूरिभयो-द्भ्रान्तेन सत्वरमानीय मुक्तं तत्कालमेव बालकान्तिके द्रम्मसहस्रपदे दीनारसहस्रम्, इयताऽप्येतद्रक्षकर्पो महाविषं छुट्यते तदा साध्विति विमृश्य, गृहं गतश्च श्रेष्ठी, जातमात्रपुत्रविरहमहार्दिताऽपि दयिता श्रेष्ठिप्रता पापप्रसवसत्यार्त्तामपि पुंश्चलीवत् प्रकाशयामास, सद्रव्यं तं च बालकं मालाकारः प्रातर्दृष्ट्वा हृष्टात्मा निष्पुत्रः पुत्रतया स्वप्रियायै समर्पयामास, साऽपि तं स्वपुत्रवत् पालयामास, 'यल्लेख्यते मनुष्यैस्तस्मात् प्राप्यते मनु रमचिरात् । यल्लिख्यते तदीयत्र कश्चिदपि वैपरीत्यमहो ! ॥ १ ॥" इत्यचिरात्कुसुमवत्याः प्राग्वदिष्टदृष्टं काञ्चन-कचोलन्यस्तं सरक्तनारङ्गफलं तद्युतं केनाप्यात्तमिति स्वप्नसूचितो रूपाद्यैरद्वितीयो द्वितीयोऽपि तनयोऽजनि, सोऽपि श्रेष्ठिना तथैव मुक्तः स्थानपरावर्तधिया द्वितीयारामे, तत्र गगनगिरा द्रम्मद्विसहस्री मुक्ता, सोऽपि महेभ्यदेवपतिना तथैवात्तः पाल्यते स्म, अथ तथैव पुनः पुनः पुत्रप्रसवादिक्लेशोद्वेगवत्याः कुसुमवत्या अपि

प्रकृष्टमनिर्द्व, स्पष्टदृष्टमप्रजातिश्चेतद्नन्तिसवेश्मप्रवेशस्वप्नेन तु किञ्चित्कृतानन्दसन्दर्भः पुनर्यमूव गर्भः प्रसूतश्च प्रभूतप्रहोच्चतादिशुभमये निशीथसमये समग्रगुणैः सातिशयस्तनयः सुखभाविना, भृश मायेया वार्य-माणोऽप्यविश्रब्धः श्रेष्ठी मुक्तवासमपि तृतीयोद्याने, भो ! लब्धमलाभ्वा किमेन त्यजसि ? इति शुश्राव च प्रभासुधाकिर नभोगिरं, इष्ट पृष्टवांश्च कियन्मयाऽस्माल्लभ्य ?, तयोक्त–दीनारकोटाकोटीः, ततः प्रोच्चैः प्रीतः सन् पश्चादानीय चिन्तारत्नमिवार्पयामास जन्मापूर्वंकसुस्थे कुसुमृत्ये, स्थापयामास च महाजन्ममहादिपूर्वं महा-नन्दकृत्त्वेन तस्य महानन्द इति नाम, यस्तदानीमवन्तोऽपि, सर्वतो गुणवृद्धिभाक् । सदन्तोऽपि क्रमात् स्यातोऽनन्त एव श्रियाद्भुतम् ॥ १ ॥ स एवं वर्द्धमानः क्रमात्कुरुते स्म कलावानिव कलाग्रहण स्वीकुरुते स्म च सद्गुरुसकाशे शैशवेऽपि सम्यक्त्वमूलस्थितिं देशविरतिं, तस्यां च षष्ठव्रते नियम्यते स्म तेन चासस्थाना त्सर्वतस्तिर्यग्योजनशत, स्वीकार्यते स्म च यौवने जनकेन यज्ञदत्तेभ्यनन्दनीं सान्वयनाम्नीं कलावतीं नाम कनीं, तस्य चोत्पत्तेरारभ्य धनदत्तमहेभ्यगृहे सर्वतः प्रवर्द्धते स्म धनं प्रावृड्धुनीप्रवाह इव, प्रतिदिनं स्वयं वाणिज्यार्थं प्रथितप्रोत्साहे तु तनूरुहेण कल्पवृक्षेणेव वितीर्णा स्वल्पदिनैरेव दीनारकोटीकोट्यप्यजनिष्ट श्रेष्ठिगृहे, स्वनिर्वाहेऽप्यनुत्साहा जन्मनाऽपि धनार्जनात् । केचित् केचित् पुनर्द्रव्यमेवमप्यर्जयन्त्यहो ! ॥ १ ॥ दातव्यलभ्य सम्बन्धो, पञ्चपन्थोपमो ध्रुवम् । धनश्रेष्ठीह दृष्टान्तस्त्रिकुपुत्रसुपुत्रयुग् ॥ २ ॥ ततस्तत्पुत्रवचनाभिभिन्नतद्धतु-र्मुसादिचैत्यहिरण्यमयाद्यर्चाविधापनादिना सप्तक्षेत्रीसप्तस्वर्णकोटीव्ययप्रिसन्न्यजिनार्चादिसम्यक्श्राद्धक्रियाप

रोपक्रियादिभिः सर्वेभ्योऽपि श्रेष्ठी श्रेष्ठीभावमावहत्, अहो सुपुत्रप्राप्तिफल तत्क्षणेऽपि निस्तुलम्, अन्येद्यु-र्विद्यासाधकेन केनचित्सुप्रकृतिना कृतषण्मास्यवधिपूर्वसेवाविधिविना नभोगामिनीविद्यासिद्धिदिनेऽनुत्तरमा ग्यपवनरतयोत्तरसाधकत्वार्थमभ्यर्थितः प्रतिपन्नवान् बहुक्लेशमपि दाक्षिण्यपरोपकारसारस्तद्वचन महानन्द-कुमारः, यतः—"क्षेत्रं रक्षति चञ्चा सौधं लोलत्पटी कणान् रक्षा । दन्ताग्रतृण प्राणान्नरेण किं निरुपकारेण ? ॥ १ ॥" ततः कृष्णचतुर्दशीनिशीथिन्यां स्थितोऽसावुत्तरसाधकतया, सोऽपि भाग्यनिश्चितस्तन्निधिबलाद्यथा-विधि सर्वपाऽप्यमापायया साधयामास कैलास इव निष्प्रकम्पस्तां विद्यां, सिद्धिसमये साक्षाद्रूपाभ्यद्धियाधि-देवी—अहो महोत्साहतया साधिताऽहं त्वया सिद्धाऽस्मि पर परकार्यसाधकायास्मै उत्तरसाधकाय तदेहि देहि नामाधाराय मां कुमारीमिवास्मै कुमाराय, इयतैव च त्वं कृतार्थं मन्येथाः, नहि कर्मणोऽधिकं विद्याश्चाऽपि विधातु शक्यं, यतः—"नमस्यामो देवान्ननु हतविधेस्तेऽपि वशगाः, विधिर्वन्द्यः सोऽपि प्रतिनियतकर्मैकफलदः । फलं कर्मायत्तं यदि किममरैः किञ्च विधिना, नमस्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रभवति ॥१॥" इत्युक्त्वा सद्यः सा विद्युत्तिरोऽभवत्, सोऽपि निपुणात्मा कुमाराय तां विद्यां तथैव दैवतोक्तिपूर्वं दत्त्वा तत्त्वार्थवित्तन्निमित्तमेव विरक्तचित्तस्तपस्यामावृत्त, कुमारश्च जातस्तया विद्यया विद्याधर इव वियद्गामी, अहो ! भाग्याभ्यधिकत्व, यतः—"व्यवसाय करोत्यन्यः, फलमन्येन भुज्यते । पर्याप्तं व्यवसायेन, प्रमाण विधिरेव नः ॥ १ ॥" स च जगाद विहरत्तीर्थङ्करसाम्प्रततीर्थनमस्क्रियापरोपक्रियादि तत्क्रियाफलं सर्वकालम्—उच्छृङ्खलाः

खला इव विद्यायतिशायिशक्तयः प्रायः। स्युर्दुर्नयप्रवृत्ताः प्रोच्चैः पेढालपुत्र इव ॥१॥ तस्य तु तादृग्विद्यालाभेऽपि सुसंवृतस्य संयतवत् अब्धेरिव नैवासीन्मर्यादातिक्रमः क्वापि, क्रमाज्जातस्तस्य पुरुषोत्तमस्य प्रद्युम्न इव पित्रनु-यायी पुत्रः सौभाग्याद्यतिशायी, अन्यस्मिन् दिने तस्मिन् नन्दने दुर्दैवाविष्टेन दुष्टेन फणिना दष्टे सर्वथा च तच्चैतन्ये नष्टे वैद्यादियत्नानां कृपणरत्नानामिव वैफल्ये च दृष्टे जाते च पित्रादीनां प्रकृष्ट दुःखार्त्तिकष्टे मन्युत्पन्नम-तिना धनदत्तश्रेष्ठिना चतुरशीतिचतुष्पथेषु पटहेनोद्घोषयामासे—य एनं विषमूर्च्छापारवश्यादचेतनं स्तनन्धय-मोज्जीवयति तस्मै श्रेष्ठी स्वर्णकोटीमपि प्रदत्ते इति, तदाकर्ण्य वैदेशिकद्विज एकः सविवेकमभाषिष्ट श्रेष्ठिपुरः प्राप्तः—श्रेष्ठिन्! इतो दशोत्तरयोजनशत्यां मम निवासस्थानं श्रीनिधानं नाम नगरं, तत्र मम गृहे गृहिणी ज्ञाता देवतादेशप्राप्ता विषौषधी चक्षुषः स्पष्टदृष्टप्रत्ययाऽस्ति, मार्गे गमनभिया सा सह नानीता मया, यदि तां दिनोदयादर्वाक् कोऽपि कथमप्यानयति तदा तया नियतमयममृतेनेव जीवयस्येवेति, अथाचष्ट हृष्टः श्रेष्ठी—साधु रम्यो भूदेव! यदेवमावेदितवान् भवान् अय मे नन्दनः सक्रन्दन इवाचिन्त्यशक्तिः खगामिविद्ययाऽति-त्वरयाऽप्यानेष्यति तां, तदेहि स्वगृहिण्या हस्ताक्षराणि येन सा तामर्पयत्यस्मै, ततो विस्मितमुदितो वाच-द्विजः सञ्जीवस्यास्य लेखलेखनाय तावदुवाच महानन्दः सुकृतैककन्दः—तात! शतयोजनमात्रदिग्गतोऽहं श्रितोऽपि पुत्रमोहं कथं नाम तामानयामि ततः स्थानात्?, स्वीकृतनिर्वाहपूर्वमेव सर्वं साधितं साधिष्ठतां दधाती-त्युपायान्तरं किञ्चिद्विचिन्तयत तातपादाः, तातोऽप्यूचे—वत्स! वियद्गमने जीवविराधनाप्रभावात् का हन्त! शत-

योजन्याद्विनियतिः ?, क्षितिगतिमेवाभित्य हिंसा क्रियते, किञ्च-चियति भद्गुतरगतिसम्भवेन शतयोजन्य-पीयता न पूर्णा भविष्यी, चारित्रीचलने हि मार्गाणां चक्रत्वाद्विना भूर्भूयस्येवाभिवर्द्धते, श्रूयते चैवमेव सर्वत्रा विप्रतिपत्त्या, ईदृग्षाङमोऽपीवन च परमो धर्मः, धर्मकार्ये च तीर्थयात्राद्विवत् सहस्रयोजनीगमनेऽपि गृहिणो न कश्चिद्दोषः प्रत्युतागण्यपुण्यपोषः, तद्वत्स ! बालवत्सलतामालम्बस्व मा विलम्ब स्वल्पमपि तदीयपथ्यानय नविधौ, विषौतकस्मपा महर्षयोऽपि जीवद्यार्थमेव यतन्ते, तदत्र मुधा मौग्ध्यपरामर्शः को नाम विमर्शः ?, पुत्रेणाप्युक्त-साख्यातमवस्तातपादैः केवल न केवलाऽत्र धर्मधीः किन्त्वतिमात्रस्वपुत्रमोहधीरेव मुख्यवृत्त्या, तेनैतत्कृते सम्रतक्षितिः कथं न स्यात् ?, नियमश्च यथा गृहीतस्तथैव प्रमाणयितव्य ,-तेन यावद्गमनेन भूमौ शतयोजनी स्यात्ततोऽधिकगमने नियमभङ्ग एव, नहि नभोगमनमपेक्ष्य प्राग्मया नियमः स्वीचक्रे, ततः कुपितेन पित्रोक्तम्—अहो कैषमस्यामे सूक्ष्मेक्षिका ?, स्वपुत्रकृते हि जातु कश्चिदतिचारः स्यात्तदा पश्चात्माय श्चित्तेन सोऽपि शोध्यते, नहि सर्वथा निरतीचारता चारित्रिणामपि भवेत्, सर्वत्र हि लाभालाभादि विलोक्य, पठन्त्यपि-"एगंतेण निसेहो जोगेसु न देसिओ विही वावि । दलिअं पप्प निसेहो हुज्ज विही वा जहा रोगे ॥ १ ॥" न हि कदाग्रहग्रहान्तर्गत धर्मरहस्य, अहो कठोरहृदयता अहो बालहत्यायामपि निरपेक्षता अहो ! लोकापवादेऽप्यभीरुकता अहो निर्दयात्मकता, इत्यादि पित्रादिभिस्तत्स्वरूपमवगत्यागतैर्नृपमन्त्र्यादिभिश्च सर्वशक्त्योक्तोऽपि स यावन्न जहाति निजाग्रहं तावद्वावीदुपत्कोपकरालः क्ष्मापालः—भोः कदाग्रहैकदीप !

तदौषध्यनानयने यद्यय शिशुर्विपत्स्यते तदा त्वां सकुटुम्बं सर्वस्वापहारपूर्वं जीवनिग्राहं निग्रहीष्ये, सोऽप्यूचे–देव ! सर्वस्मात्सर्वकुटुम्बात्प्राणेभ्योऽपि च प्रियतमोऽयं तनयः, तद्विपत्तावपि निरपेक्षतायां का नामा न्यापेक्षा का नाम चेषा विभीषिका तस्मायत्भवति तद्भवतु पर स्वीकृतमत स्वल्पमपि कल्पान्ते नातिचरामि सर्वथा–श्रविणमाणपुत्रादि, सुलभं हि भवे २। स्याद्लन्तैरपि भवैर्जैनधर्मस्तु दुर्लभः ॥१॥ सर्वस्वमाणपुत्रादेर्नाशो किमपि सम्भवे । दुःखं भवेष्वनन्तेषु, धर्मध्वंसे तु दुस्सहम् ॥२॥ एव तात्त्विकसात्त्विकमुकुटायमाने तस्मिन् वद माने धर्मैकामतया आकृष्टविषयवेयाकृष्टया: शासनदेव्या वाग् दिव्याऽभिर्वभूव–भोः कुमार ! सत्त्वैकसार ! दर्शय सर्वेषां स्वधर्मवात्र्यमहिमानं निमान सिञ्चस्व स्वकरामृतरसेनैनं बालं यथाऽसौ प्रोज्जीवति तत्काल, ततो विस्मयाद्भुतभाजने समयजने सिक्तोऽसौ कुमारेण स्वपाणिपावितनीरेण जातश्च तरसा सुधारसाभिषिक्त इव सुव्यक्तचेतनः प्रमुदितश्च प्रेयैः सर्वोऽपि जनः अजायन्त वर्द्धापनादिमहोत्सवाः प्रावर्तन्त सर्वतोऽपि कुमारान्भुतयशसारवाः–पेकान्यमाहात्म्यमहो !, महीपः किञ्चिदद्भुतम् । येनैष धर्मनिर्वाहः, पुत्रप्रोज्जीवनाद्यपि ॥१॥ स्वल्पमात्रकृतेऽप्येके, त्यजन्ति सुणवद्व्रतम् । दृढमताः केचिदेव, विकटे सङ्कटेऽप्यहो ॥ २ ॥ अपरेद्युः स्वतमाक्त पुत्रादिवृत्तान्ततान्तस्वान्तकुसुमवतीकान्तप्रेरितः स स्वगत्या गतवान् महाविदेहे प्रणतिपूर्वं पृष्टवांश्च जिनश्रेष्ठ मेव्यादिभागभवसन्देह, स्वाम्यप्यूचे–धन्यपुरे सुधनो नाम धनी धनश्रीर्गेहिनी धनावहश्च तस्य बालवयस्यः, तौ प्रीत्या सहोदराविव सदैव व्यवहरतः सुभावृतया शुद्धव्यवहारतः, अन्तरा २ तु क्रयविक्रयादौ विदम्भ

किञ्चार्यपर्णस्वगृहव्यापारणाद्विना सुधनः सुहृत्स्वितस्ततो व्ययति, अविश्वासास्पदत्वेन च तेन सुहृच्चित्त मूपस्तर ब्रूयते मैत्रीमङ्गभिया तु न किञ्चित् प्रतिब्रूते, सुधनेन चैवमसद्व्ययेन विनाशितं तस्य द्रम्मशतं, एकेन च वणिक्सुतेनैकेन सद्व्यवहाराद्वितस्ततो मिलितास्तस्य देया विंशतिर्द्रम्माः, सयोऽनर्पणात्स्वल्पत्वा द्विना पुनरुत्तमर्णानामार्गणाच्च सुधनसन्निधौ स्थिताः, अन्येन च लभ्यधनप्रदानेऽधिकं द्रम्मद्वयं भ्रान्त्या दत्तं पश्चाज्ज्ञातं सुधनेन परं लोभान्न प्रत्यर्पित–लोभः क्षोभकरः कस्य, न स्याद्धर्मवतोऽपि हि? १। यः सूक्ष्मसम्परायाख्यगुणस्थानेऽप्यवाप्यते ॥१॥ एतच्च चास्यत्रय व्यवहारशुद्धिमसिद्धिमसया गुरोः पुरोऽपि सम्यग् नालोचित–समर्थोऽप्यसमर्थोऽसौ, विविक्तोऽप्यविविक्तवत्। सशल्यया दुःस्थधर्मिष्ठोद्धारमारचयेच्च यः॥ १ ॥ इति व्याख्या सुधनेनाथमसमये सीदतः परमधार्मिकसाधर्मिकस्य दत्तं द्रम्मशतं तदुपजीवनेनासौ यावज्जीवसुखात् सुखनिर्वाहितां, समयदत्तं हि जलदजलवत्स्वल्पमप्यनल्पफलवत्, उक्तञ्च–"करचलुअपाणिएणवि अवसरदिन्नेण मुच्छिअं जिअइ। पच्छा मुआण सुबहि! घडसय दिन्नेण किं तेण? ॥ १ ॥" क्रमात्ते समासायुष्काः सुधनो धनभीस्तत्सुहृत्तौ वणिजौ साधर्मिणश्च चत्वारोऽप्याराद्धश्राद्धधर्मेण सौधर्मे गताश्च्युताश्च धनदत्तकुसुमश्रेष्ठी तत्पुत्राश्च चत्वारो जज्ञिरे, प्राग् द्रम्मशतविनाशेनाद्यपुत्रास्त्वितुः सर्वस्वनाशायासीत्, तेन च प्रागेकस्य श्राद्धस्य वाणिज्यविषयाद्यनुत्सार्यमात्सर्यतो व्यसनिकलङ्कप्रदानादव्यसनिस्व तं प्रत्येव विद्विष्टतया सद्यः किमयं न म्रियत इति दुर्ध्यानाच्चास्यायुष्कं तस्याजनिष्ट, मध्यमात्मजयोः प्राग् देयमिदमृणं जातं, प्राग्द्रम्मशतोपकृतेस्त्व कोटा

कोटीपूरणाद्यकृपाः—जघन्यतो दशगुणमृण घातादि वा पुरः । द्वेषे तु शतसहस्रलक्षकोटिगुणाप्यपि ॥१॥ क्रमुकस्याः सगहमहिषीप्रसूतपशुकयोः कोऽप्येतावपत्यस्य याति तदा साध्विति प्राग् दुर्ध्यानाजातमात्रापत्यद्वयवियोगोऽजनि, वेपलम्यनमोगीस्तु संनिहितसुरकृता, एव मध्यमश्रेष्ठ्यात्मजयोः स्थानाद्यपि स्वामिनोक्तम्, इत्यर्थं द्राक्सुधास्वादोद्भूतमहानन्देन स्वस्थानमागत्य श्रीजिनोदिते सम्यगनिवेदिते निर्विण्णाः पित्रादयः प्रपन्नाश्च प्रव्रज्यां, महानन्दोऽपि तौ सोदरौ धर्मधनप्रदानादिना प्रमोदमेदुरौ विधाय समये च दीक्षामादाय माहेन्द्रे माहेन्द्रसमः सुरोत्तमः समभूत्, ततश्च्युतश्च सेत्स्यति । इति विगिरतिमत विधां, पशुसङ्क्षेपविधेः प्रपद्य भोः । विधुरेऽपि विधाय धीरतां, प्रतिपालय धनदत्तपुत्रवत् ॥ १ ॥

॥ इति पञ्चमे महानन्दनिदर्शनम् ॥

उक्तं षष्ठं व्रतमथ भोगोपभोगाभिधानं सप्तमं गुणव्रतं तु द्वितीयं, तच्चोपभोगपरिभोगव्रतमित्यप्युच्यते अर्थस्यैक्यात्, इदं द्विधा—भोगतः कर्मतश्च, तत्र भोगो द्विविधः—उपभोगपरिभोगभेदात्, यदेकवारमेवान्तर्वा भुज्यते तस्याहारभक्षणादिकुसुमादेर्भोगः, उपभोग उपशब्दस्य सकृदर्थत्वादन्तरर्थत्वाच्च, यच्च पौनःपुन्येन बहिर्वा भुज्यते तस्य भवनाङ्गनादेर्भो(परिभो)गः परिशब्दस्यासकृदर्थत्वाद्बहिरर्थत्वाच्च, यदाह—"उवभोगे विगईओ तंबोलाहाररपुप्फफलमाई । परिभोगे वत्थसुवण्णमाइय इत्थिगेहाइ ॥१॥" श्रावकेण तावदुत्सर्गतः प्रासुकैषणीयाहारभोजिना भाव्य, तच्छिक्षसति सचित्तपरिहारः कार्यः, तस्याप्यशक्तौ बहुसावद्यान्मद्यामिषानन्तकायादीन् वर्जयता

प्रत्येकमिश्रसचित्तादीनां प्रमाणं कार्यं, भणितं च—"निरवज्जाहारेणं १ निज्जीवेणं २ परित्तमीसेणं ३ । अत्ताणुसंधणपरा सुसावगा एरिसा हुंति ॥ १ ॥" एवमुत्सर्गादिविशेषं विना सकुम्भतकरणस्फटिकमणिसुवर्णखचितकुण्डलरणनूपुरादिपरिधानमुकुटादिबन्धनशिरोवेष्टनाञ्चलोर्ध्वमुखन्यसनादिनाऽत्यन्तचेतोग्रहकुन्मादजनापवादविजनकमत्युत्कटवेषवाहनालङ्कारादिकमपि श्रावको वर्जयेत्, यत उक्तम्—"अइरोसो अइतोसो अइहासो दुज्जणेहि संवासो । अइउब्भडो अ वेसो पंचवि गरुअंपि लहुअंति ॥ १ ॥" अतिमलिनातिस्थूलह्रस्वच्छिद्रवस्त्रादिसामान्यवेषपरिधानेऽपि कुचेलत्वकार्पण्यादिना जनापवादोपहसनीयतादि स्यादतः स्वविभवयोऽवस्थानिवासस्थानकुलाद्यनुरूपं वेषं कुर्यात्, उचितवेषादावपि प्रमाणनैयत्यं कार्यम्, एवं दन्तकाष्ठाभ्यङ्गतैलोद्वर्तनमज्जनवस्त्रविलेपनाभरणपुष्पफलधूपासनशयनभवनादेस्तथौदनसूपस्नेहशाकपेयाखाद्यस्वाद्याद्यशनपानखाद्यस्वाद्यादेस्सर्वस्य यथा प्रमाणं कार्यं, शेषं च त्याज्यमानन्दादिसुश्रावकवत्, कर्मतोऽपि श्रावकेण मुख्यतो निरवद्यकर्मप्रवृत्तिमता भवितव्यं, तदशक्तावप्यत्यन्तसावद्यविवेकिजननिन्द्यमद्यविक्रयादि कर्म वर्जनीयं, दोषकर्मणामपि प्रमाणं करणीयं, यतः—"रंधणकंडणपीसणदलण पयणं च एवमाईणं । निच्चं परिमाणकरणं अविरइबंधो जओ गुरुओ ॥ १ ॥" अत्र सूत्रकृद् गाथामाह—

मज्जंमि अ मंसंमि अ पुप्फे अ फले अ गंधमल्ले अ । उवभोगपरीभोगे बीअंमि गुणव्वए निंदे ॥ २० ॥

'मज्जमी'ति ॥ मद्य-मदिरा, तच्च द्वेधा-काष्ठोद्भवं पिष्टोद्भवं च, मद्यस्य च प्रथममुपन्यासो बहुदोषाश्रयत्वात् महादो-
नर्थहेतुत्वाच्च, यदाह-"गुरुमोहकलहनिद्दापरिभवउवहाससरोसमयहेऊ । मज्जं दुग्गइमूलं हिरिसिरिमइधम्मनास-
यरं ॥ १ ॥ श्रूयते किल शाम्बेन, मद्यान्धभविष्णुना । हतं नृपकुलं सर्वं, प्लोषिता च पुरी पितुः ॥ २ ॥"
मांसं त्रेधा-जलचरस्थलचरखचरजन्तुसत्कमेदाच्चर्मरुधिरमांसभेदाद्वा, एतदप्यतिदुष्टं, यदाहुः-"पंचिंदिअवह-
भूअं मंसं दुग्गंधमसुइबीभत्थं । रक्खपरितुलिअमक्खणमामयजणयं कुगइमूलं ॥ १ ॥ आमासु अ पक्कासु अ
विपच्चमाणासु मंसपेसीसु । सययं चिअ उववाओ भणिओ निगोअजीवाणं ॥ २ ॥" योगशास्त्रेऽपि-"सद्यः
संमूर्च्छितानन्तजन्तुसन्तानदूषितम् । नरकाध्वनि पाथेयं, कोऽश्नीयात् पिशितं सुधीः ॥ १ ॥" सद्यो-जन्तु-
विशसनकाल एव संमूर्च्छिता उत्पन्ना अनन्ता निगोदरूपा ये जन्तवस्तेषां सन्तानः-पुनः पुनर्भवनं तेन दूषित-
मिति तद्वृत्तौ व्याख्या, सूत्रगाथायां चशब्दान्मध्वादिशेषाभक्ष्यद्रव्याणामनन्तकायानां च परिग्रहः, तत्राभक्ष्य-
द्रव्याणि द्वाविंशतिस्तथाहुः-"पंचुंबरि ५ चउ विगई ९ हिम १० विस ११ करगे अ १२ सव्वमट्टी अ १३। रय-
णीभोअणगं चिय १४ बहुबीअ १५ अणंत १६ संधाण १७ ॥ १ ॥ घोलवडा १८ वायंगण १९ अमुणिअना-
माणि फुल्लफलयाणि २०। तुच्छफल २१ चलिअरसं २२ वज्जह दव्वाणि बावीसं ॥ २ ॥" व्याख्या-पञ्चोदुम्बरी
वट १ पिप्पलो २ दुम्बर ३ प्लक्ष ४ काकोदुम्बरीफल ५ रूपाऽसौ मशकाकारसूक्ष्मबहुजीवनिचितत्वाद्वर्जनीया
५, लौकिका अपि पेठुः-"कोऽपि क्वापि कुतोऽपि कस्यचिदहो चेतस्यकस्मान्मनः, केनापि प्रविशत्युदुम्बरफल

माणिक्रमेण क्षणात् । येनास्मिन्नपि पाटिते विघटिते विस्फोटिते घोटिते, निष्पिष्टे परिगालिते विदलिते निर्यत्यसौ वा न वा ॥ १ ॥" चतस्रो विकृतयो-मद्य १ मांस २ मधु ३ नवनीत ४ रूपास्तद्वर्णानेकजीवसमूर्च्छनात्, तथा चाहुः-"मज्जे महुमि मसमि, नवणीअमि चउत्थए । उप्पज्जंति चयंति अ, तव्वण्णा तत्थ जंतुणो ॥ १ ॥" परेऽपि-"मद्ये मांसे मधुनि च, नवनीते तक्रतो बहिर्नीते । उत्पद्यन्ते विलीयन्ते, सुसूक्ष्मा जन्तुराशयः ॥१॥ सप्तग्रामे च यत्पापमग्निना भस्मसात्कृते । तदेतज्जायते पापं, मधुबिन्दुप्रभक्षणात् ॥२॥" मद्यमांसे प्राग्व्याख्याते, मधु माक्षिकं १ कौत्तिक २ भ्रामरं ३ चेति त्रिधा, नवनीत चतुर्धा गो १ महिष्य २ जै ३ डका ४ सम्भवभेदात्, एवं ९, हिम शुद्धासङ्ख्येयाप्कायरूपत्वात् १०, विष मन्त्रोपहतवीर्यमप्युदरान्तर्वर्तिगण्डोलकादिजीवघातहेतुत्वान्मरणसमये महामोहोत्पादकत्वाच्च ११, करका असङ्ख्याप्कायिकत्वात्, नन्वेवमसङ्ख्याप्कायमयत्वात्पानीयस्याप्यभक्ष्यत्व?, सत्य, परं पानीयेन विना निर्वाह एव न स्यात्, करकादीन् विना तु न कश्चिदनिर्वाहः तत एव निषिद्धा न पुनः पानीयं, तदपि सामर्थ्ये श्रावकस्य प्रासुकमेवोचितं १२, सर्वाऽपि मृत्तिका उदरान्तर्दर्दुरादिपञ्चेन्द्रियप्राण्युत्पत्तिनिमित्तत्वाद्विमा मरणाद्यनर्थकारित्वात्, सर्वग्रहण खटिकादितत्त्वेषपरिहारार्थं, तद्भक्षणस्यामामयाविशेषजनकत्वात्, मृत्तिकाग्रहणमुपलक्षण तेन सुधाद्यपि वर्जनीयं, तद्भक्षणाद्बहवोऽपायाः सम्भवात्, दृश्यन्ते हि मृत्तिकादिभक्षणव्यसनिनामबलतापाण्डुरोगक्षयदीर्घत्वाजीर्णश्वासक्षयरोगादयो महान्तो मरणान्ताः, सचित्तमृत्तिकादिभक्षणे चासङ्ख्येयपृथिवीकायविराधनाद्यपि, एवं तर्हि लवणमप्यसङ्ख्य-

पृथिवीकायात्मकत्वात्त्याज्य ?, सत्य, किन्तु सर्वथा तत्त्यागे गृहस्थस्य न निर्वाहः, सचित्तं पुनस्तद्भोजने त्यजति, विवेकिनो हि भुञ्जाना यदि लवणं गृह्णन्ति तदा प्रासुकमेव नत्वितरत्, प्रासुकत्वं च तस्याग्न्यादिप्रबलशस्त्रयोगेनैव संभवति न त्वन्यथा, पृथिवीकायजीवानामसङ्ख्येयत्वेनात्यन्तसूक्ष्मत्वात्, तथा च पञ्चमाङ्गे एकोनविंशे शते तृतीयोद्देशके निर्दिष्टोऽयमर्थः-"वज्रमय्यां शिलायां स्वल्पपृथिवीकायस्य वज्रलोष्टकेनैकविंशतिं वारान् पेषणे सन्त्येके केचन जीवा ये स्पृष्टा अपि नेति" ११, रजनीभोजनं बहुविधजीवसम्पातसम्भवेनैहिकपारलौकिकानेकदोषदुष्टत्वात्, यदभिहितं-"मेहं पिपीलिआओ हणंति वमणं च मच्छिआ कुणइ । जूआ जलोदरं तू कोलिअओ कोढरोगं च ॥ १ ॥ वालो सरस्स भंगं कंटो लग्गइ गलम्मि दारुं च । तालुम्मि विंधइ अली वंजणमज्झम्मि भुंजंतो ॥१॥" निशीथचूर्णावपि-"गिहकोकिलअवयवसमिस्सेण भुत्तेण पोट्टे किल गिहकोइला संमुच्छन्ति ।" एवमत्रान्तर्विषमिश्रसर्पादिलालामलमूत्रवीर्यपातादिना मृत्याद्यपि, तथा-"मारिंति मट्ठिअल जामिणीसु रयणीअरा समंतोवि । छलंति य ते हु फुडं रयणीए भुंजमाण तु ॥ १ ॥ जीवाण कुंथुमाईण घायणं भाणधोअणाईसु । एमाइ रयणिभोअणदोसे को साहिउं तरइ ? ॥ २ ॥ उलूककाकमार्जारगृध्रशम्बरशूकराः । अहिवृश्चिकगोधाश्च, जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥३॥" इत्यादि, परेऽपि पठन्ति-"मृते स्वजनमात्रेऽपि,सूतकं जायते किल । अस्तगते दिवानाथे, भोजनं क्रियते कथम् ? ॥१॥ रक्तीभवन्ति तोयानि, अन्नानि पिशितानि च। रात्रौ भोजनसक्तस्य, ग्रासे तन्मांसभक्षणम् ॥ २ ॥ नोदकमपि पातव्यं, रात्रावत्र युधिष्ठिर ! । तपस्विना विशेषेण,

प्राणिक्रमेण क्षणात् । येनास्मिन्नपि पाटिते विघटिते विस्फोटिते त्रोटिते, निष्पिष्टे परिगालिते विदलिते निर्यात्यसौ वा न वा ॥ १ ॥" चतस्रो विकृतयो-मद्य १ मांस २ मधु ३ नवनीत ४ रूपास्तद्वर्णानेकजीवसम्मूर्च्छनात्, तथा चाहुः-"मज्जे महुंमि मंसंमि, नवणीयंमि चउत्थए । उप्पज्जंति चयंति अ, तव्वण्णा तत्थ जंतुणो ॥ १ ॥" परेऽपि-"मद्ये मांसे मधुनि च, नवनीते तक्रतो बहिर्नीते । उत्पद्यन्ते विलीयन्ते, सुसूक्ष्मा जन्तुराशयः ॥१॥ सप्त ग्रामे च यत्पापमग्निना भस्मसात्कृते । तदेतज्जायते पापं, मधुबिन्दुप्रभक्षणात् ॥२॥" मद्यमांसे प्रागव्याख्याते, मधु माक्षिक १ कौत्तिक २ भ्रामर ३ चेति त्रिधा, नवनीतं चतुर्धा गो १ महिष्य २ जा ३ विका ४ सम्भवभेदात्, एवं ९, हिम शुद्धासङ्ख्येयाप्कायरूपत्वात् १०, विष मन्त्रोपहतवीर्यमप्युदरान्तर्वर्तिगण्डोलकादिजीवघातहेतुत्वान्मरणसमये महामोहोत्पादकत्वाच्च ११, करका असङ्ख्याप्कायिकत्वात्, नन्वेवमसङ्ख्याप्कायमयत्वात्पानीयस्याप्यभक्ष्यत्वं ?, सत्यं, परं पानीयेन विना निर्वाह एव न स्यात्, करकादीन् विना तु न कश्चिन्निर्वाहः तत एव निषिद्धा न पुनः पानीयं, तदपि सामग्र्यां श्रावकस्य प्रासुकमेवोचितं १२, सर्वाऽपि मृत्तिका उदरान्तर्दर्दुरादिपञ्चेन्द्रियाद्युत्पत्तिनिमित्तत्वाद्विना मरणाद्यनर्थकारित्वात्, सर्वग्रहणं खटिकादितद्भेदपरिहारार्थं, तद्भक्षणस्यामाशयादिदोषजनकत्वात्, मृत्तिकाग्रहणमुपलक्षणं तेन सुधाद्यपि वर्जनीयं, तद्भक्षणाद्धातादानर्थसम्भवात्, दृश्यन्ते हि मृत्तिकादिभक्षणव्यसनिनामबलतापाण्डुरोगवेदवीर्यबल्याजीर्णश्वासक्षयरोगादयो महानर्था मरणान्ताः, सचित्तमृत्तिकादिभक्षणे चासङ्ख्येयपृथिवीकायविराधनाऽपि, एवं तर्हि लवणमप्यसङ्ख्य-

पृथिवीकायात्मकत्वात्त्याज्यं ?, सत्यं, किन्तु सर्वथा तत्त्यागे गृहस्थस्य न निर्वाहः, सचित्तं पुनस्तद्भोजने त्यजति, विवेकिनो हि भुञ्जाना यदि लवणं गृह्णन्ति तदा प्रासुकमेव नत्वितरत्, प्रासुकत्वं च तस्याग्न्यादिप्रबलशस्त्रयोगेनैव संभवति न त्वन्यथा, पृथिवीकायजीवानामसङ्ख्येयत्वेनात्यन्तसूक्ष्मत्वात्, तथा च पञ्चमाङ्गे एकोनविंशे शते तृतीयोद्देशके निर्दिष्टोऽयमर्थः–"वज्रमय्यां शिलायां स्वल्पपृथिवीकायस्य वज्रलोष्ठकेनैकविंशतिं वारान् पेषणे सत्यपि केचन जीवा ये स्पृष्टा अपि नेति" ११, रजनीभोजनं बहुविधजीवसम्पातसम्भवेनैहिकपारलौकिकानेकदोषदुष्टत्वात्, यदभिहितं–"मेहं पिपीलिआओ हणंति वमणं च मच्छिआ कुणइ । जूआ जलोदरं तू कोलिअओ कोढरोगं च ॥ १ ॥ वालो सरस्स भंगं कंटो लग्गइ गलंमि दारु च । तालुंमि विंधइ अली वंजणमज्झमि भुंजंतो ॥२॥" निशीथचूर्णावपि–"गिहकोकिलअवयवसमिस्सेण भुसेण पोट्टे किल गिहकोइला संमुच्छन्ति ।" एवमन्यान्तर्विषमिश्रसर्पादिलालामलमूत्रवीर्यपातादिना मृत्याद्यपि, तथा–"मारिंति मञ्झिअल जामिणीसु रयणीअरा समंतोवि । छलंति य ते हु फुडं रयणीए भुञ्जमाणं तु ॥ १ ॥ जीवाण कुंथुमाईण घायणं भाणधोअणाईसु । एमाइ रयणिभोअणदोसे को साहिउं तरइ ? ॥ २ ॥ उलूककाकमार्जारगृध्रशम्बरशूकराः । अहिवृश्चिकगोधाश्च, जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥३॥" इत्यादि, परेऽपि पठन्ति–"मृते स्वजनमात्रेऽपि, सूतकं जायते किल । अस्तंगते दिवानाथे, भोजनं क्रियते कथम् ? ॥१॥ रक्तीभवन्ति तोयानि, अन्नानि पिशितानि च । रात्रौ भोजनसक्तस्य, ग्रासे तन्मांसभक्षणम् ॥ २ ॥ नोदकमपि पातव्यं, रात्रावत्र युधिष्ठिर ! । तपस्विना विशेषेण,

गृहिणा च विवेकिना ॥ ३ ॥ ये रात्रौ सर्वदाऽऽहारं, वर्जयन्ति सुमेधसः । तेषां पक्षोपवासस्य, फलं मासेन जायते ॥ ४ ॥" स्कन्दपुराणे रुद्रप्रणीतकपालमोचनस्तोत्रे सूर्यस्तुतिरूपेऽपि–"एकभक्ताशनान्नित्यमग्निहोत्र फलं लभेत् । अनस्तभोजनो नित्यं, तीर्थयात्राफलं भजेत् ॥ १ ॥" रात्रौ भोजनकारिणां च कथं नामाचमनेऽपि शुद्धिः, यतः–"अपीतेजोमयो भानुरिति वेदविदो विदुः । तत्करैः पूतमखिलं, शुभं कर्म समाचरेत् ॥१॥ नैवाहुतिर्न च स्नानं, न श्राद्धं देवतार्चनम् । दानं वा विहितं रात्रौ, भोजनं तु विशेषतः ॥ २ ॥" आयुर्वेदेऽपि–"हृन्नाभिपद्मसङ्कोचश्चण्डरोचिरपायतः । अतो नक्तं न भोक्तव्यं, सूक्ष्मजीवादनादपि ॥ १ ॥" तस्माद्विवेकिना रात्रौ चतुर्विधोऽप्याहारः परिहार्यः, तदशक्तौ स्वशनं खादिमं च त्याज्यमेव, स्वादिमं पूगीफलाद्यपि दिवा सम्यक् शोधनादियतनयैव गृह्णाति, अन्यथा त्रसहिंसादयोऽपि दोषाः, मुख्यवृत्त्या च प्रातः सायं च रात्रिप्रत्यासन्नत्वात् द्वे घटिके भोजनं त्यजेत्, यतः–"अह्नो मुखेऽवसाने च, यो द्वे द्वे घटिके त्यजन् । निशाभोजनदोषज्ञोऽश्नात्यसौ पुण्यभाजनम् ॥ १ ॥ " अत एवागमे सर्वजघन्यं प्रत्याख्यानं मुहूर्त्तप्रमाणं नमस्कारसहितमुच्यते, जातु तत्तत्कार्यव्यग्रत्वादिना तथा न शक्नोति तथाऽपि सूर्योदयास्तनिर्णयमपेक्ष्य एवाऽऽतपदर्शनादिना, अन्यथा रात्रिभोजनदोषः, अन्धकारभवनेऽपि भीतया प्रदीपाकरणादिना त्रसादिहिंसानियमभङ्गमायामृषावादादयोऽधिकदोषा अपि, यतः–"न करेमित्ति भणित्ता तं चेव निसेवए पुणो पावं । पच्चक्खमुसावाई मायानिअडीपसंगो अ ॥ १ ॥ पावं काऊण सयं अप्पाणं सुद्धमेव वाहरइ । दुगुणं करेइ पावं बीअं बालस्स मंदत्तं ॥२॥"

रात्रिभोजननियमाराधनविराधनयोर्मिश्रद्वयदृष्टान्तो यथा—एकत्र ग्रामे श्रावकभद्रकमिथ्यादृष्टिपक्षत्रय सुहृदो वणिजः, तेऽन्यदा जैनाचार्यान्तिके गताः, तैश्च रात्रिभोजनवर्जनादिदेशनां चक्रे, ततः श्राद्धेन रात्रिभोजन कन्दमूलाभक्ष्यनियमः श्राद्धकुलोचिततया सोत्साहमेव जगृहे, भद्रकेण च बहु बहु विमृश्य रात्रिभोजनमेव नियमयामासे, मिथ्यादृष्टिस्तु न प्रतिबुद्धः कदाग्रहग्रस्तत्वात्, यतः—"आग्रही बत निनीषति युक्तिं, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा। पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेशम् ॥ १ ॥" तदनु श्रावकभद्रकयोः कुटुम्बेऽपि रात्रिभोजननियमपरे अभूतां, गृहेशानुसारिणी हि गृहव्यवस्था, आस्तिकश्च क्रमात् प्रमादबहुलतया स्वनियमे शिथिलादृतिस्तत्सत्कार्यव्याकुलतायां प्रातः सायं च त्याज्यघटीद्वयमध्येऽपि भुङ्क्ते क्रमात्सूर्येऽस्तं गतेऽपि, सम्यग्नियमाराधकभद्रकादिभिर्नोदितस्तु सम्प्रति दिवस एवास्ति क रात्रिरित्यादि प्रत्याह, तदनुसारेण सकलं तत्कुटुम्बमपि तथैव जातं, अहह ! गृहस्वामिनः प्रमादबहुलतायां पापप्रसक्तवृद्धिः, अन्यदा किञ्चिन्नृपादिष्टकार्यव्यग्रतया प्रातर्मध्याह्नेऽप्यभुक्तो सायं सद्यैव भो यावत् कथमपि भोक्तुं गृहमागतो तावदुत्स्थूरोऽभवत्, ततः सुहृदादिभिरत्यर्थं कदर्थितोऽपि भद्रको नाभुङ्क्तैव, यतः—"अप्पहिअं कायव्वं जइ सक्का परहिअंपि कायव्वं। अप्पहिअपरहिआण अप्पहिअं चेव कायव्वं ॥ १ ॥" श्रावकस्तु निःशूकतया किञ्चिदन्धकारप्रसरेऽपि यथेच्छं बुभुजे, तदा च तदात्तदुष्कृतादिव मूर्ध्नः पतिता यूका तेनाहारान्तराहारिता ततोऽसौ जलोदरमहाव्याधिनाऽत्यन्त बाधितो मृत्वा निशाभोजननियमभङ्गात्क्रूरो मार्जारोऽजनि, ततश्च दुष्टेन शुना कदर्थ्यमानो विपद्याप

नरके चोत्पन्न, रजनीभोजनप्रसक्तो मिथ्यात्व्यपि कदाचित्किञ्चिद्रोगमिषमाहारमुक्त्वा यावद् यावदं त्रुटत्प्राणनिषि-
रूपीभूय मृतो मित्रवत्स्यैव मार्जारो नारकश्चाभूत्, मन्त्रकस्तु सम्यगनियममाराधनात् सौधर्मे महर्द्धिः सुरोऽभूत्,
मार्जारजीवश्च नरकोद्वृत्तो निःस्वद्विजस्य तनूजोऽजनि श्रीपुञ्जनामा, मिथ्यात्विजीवश्च सद्गुणघाता श्रीधराभिधः,
इतश्चोपपुरुषेण मन्त्रकदेवेन रहसि स्वस्वरूपज्ञापनप्राग्भवकथनपूर्वं प्रतिबोध्य रात्रिभोजनाद्यभक्ष्यनियमं ग्राहितौ
तौ तत्प्रतिपालने दृढीकृतौ च, यतः—“पापान्निवारयति योजयते हिताय, गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
आपद्गतं च न जहाति ददाति काले, सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥ १ ॥” मित्राभ्यां तु कदाप्यहनिप्रहाय
सर्वथा भोजनं निषिद्धं, तयोर्लङ्घनत्रयं जातं, तृतीयरात्रावधिष्ठितमन्त्रकसुरेण तन्नियममहिमपुष्ट्यै तत्र भाव्री
पतेराष्टान्तिकी जठरव्यथा विचक्रे, यथा यथा भिषग्ज्योतिषिकमान्त्रिकाद्यः किञ्चिदुपचेरुस्तथा तथा सा घृतसि-
क्तवाल्लेवापर्द्धततमां, ततो मन्त्र्यादिषु किंकर्तव्यमूढेषु हाहारवपरेषु पौरेषु च दिवि दिव्या वागभूत्—भो ! भो !
निशाभोजनवर्जनादिदृढधर्मश्रीपुञ्जहस्तस्पर्शेनैवास्य राज्ञः पाटवं भावि नान्यथा कथमपीति, ततः कोऽत्र पुरे
श्रीपुञ्ज इति विमृशत्सु सचिवादिषु केनाप्युक्तं निःस्वविप्रपुत्रः स्वनियमवार्त्तायां लङ्घनत्रयेऽप्यक्षुभितः श्रीपुञ्जः
शिष्टरेकोऽस्ति स एवात्र सम्भवीति, ततः सम्भावनामात्रेणाप्यमानबहुमानेनाहूतः सचिवाद्यैः स श्रीपुञ्जः,
सपद्यागतश्च सोत्साहमुवाच—यदि मदाराध्यमानयामिनीभोजनादिनियममाहात्म्यमस्ति तदानीमिदानीमेवास्य
राज्ञः सर्वाङ्गव्यथा सर्वथाऽप्युपशाम्यतु, इत्युक्तिपूर्वमूर्वीशं स स्वहस्तस्पर्शेनैव प्रदिदिति पटूचक्रे, ततस्तुष्टेन राज्ञा

श्रीपुत्राय पञ्चशतीग्रामाधिपत्यं भावायि, तद्वचनाच नृपाद्यैस्तत्पित्राद्यैरन्यैरपि भूयोभिर्विभावरीभोजनाद्वि न्यघ्यात, एवं जिनधर्मं प्रभावयश्चिर भुक्तपञ्चशतीग्रामसाम्राज्यः श्रीपुञ्जः श्रीधरेण सार्द्धं सौधर्मं प्रासात्रयोऽपि च क्रमात्सिद्धीः ॥

॥ इति रात्रिभोजने मित्रत्रयसम्बन्धः ॥

बहुबीज पम्पोटकादिकमभ्यन्तरपुटाविरहितकेवलबीजमय तच प्रतिबीजं जीवोपमर्दसम्भवाद्वर्जनीय, ये स्वाभ्यन्तरपुटाद्विसहितबीजमय दाडिमटिन्दुरकादि तन्नाभक्ष्यतया व्यवहरन्ति १५, अनन्तकायिकानि अनन्त जन्तुजातघातपातकहेतुत्वात्, यतः-"कुम्भो नैरयिकाः सुराश्च निखिलाः पञ्चाक्षतिर्यग्गणा, द्व्यक्ष्याद्या ज्वलनो यथोत्तरममी सङ्ख्यातिगा भाषिताः। तेभ्यो भूजलवायवः समधिका प्रोक्ता यथानुक्रम, सर्वेभ्यः शिवगा अनन्तगुणितास्तेभ्योऽप्यनन्तांशगाः ॥१॥" एतानि च व्यक्त्याऽग्रे दर्शयिष्यन्ते १६, सन्धानं निम्बुकबिल्विका दीनामनेकजीवससक्तिनिमित्तत्वात्, सन्धानस्य च व्यवहारभूत्या जिनश्रयास्परतोऽभक्ष्यत्वमाचक्षते १७, घोलवटकानि-आमघोलमिश्रवटकानि उपलक्षणत्वादामगोरससंपृक्तद्विदलानि च केवलिगम्यसूक्ष्मजीवसस क्तिसम्भवात्, उक्तञ्च सत्तकनिर्युक्तौ-"सव्वेसुवि देसेसु सव्वेसुवि चेव तहय कालेसु। कुसिणेसु आमगोरस

छुसेसु निगोअपंचिंदी ॥ १ ॥" द्विदललक्षण स्वेवमाहुः–"जमि उ पीलिज्जंते नेहो नहु होइ बिंति तं विदलं। विदलेवि हु उप्पन्नं नेहजुअं होइ नो विदलं ॥ १ ॥" इति १८, वृन्ताकानि निद्रामाद्युस्थमदनोद्दीपनादिदोषपोषकत्वात्, पठन्ति च परेऽपि–"यस्तु वृन्ताककालिङ्गमूलकानां च भक्षकः। अन्तकाले स मूढात्मा, न स्मरिष्यति मां प्रिये ! ॥ १ ॥" इति १९, अज्ञातनामानि पुष्पाणि फलानि च, अज्ञानतो निषिद्धपुष्पफलेषु प्रवृत्तौ व्रतभङ्गसम्भवाद्विषपुष्पफलेषु तु प्रवृत्तौ जीवितस्यापि नाशात्, वंकचूलपल्लीपतिसार्थिकवत् २०, तुच्छफलं मधुकजम्बूबिल्वादेः, उपलक्षणत्वाच्च तुच्छं पुष्पं करीरारणिशिग्रुमधूकादेः, तुच्छं पत्रं प्रावृषि तन्दुलीयकादेश्च बहुजीवसंमिश्रत्वात्, यथा तुच्छफलमर्दनिष्पन्नकोमलचवलकमुद्गसिङ्गादिकं, तद्भक्षणे हि न तथाविधा तृप्तिर्विराधना च भूयसी २१, चलितरसं कुथितान्नं पर्युषितद्विदलपूपिकादि अनेकजन्तुसंसक्तत्वात्, उपलक्षणत्वात्पुष्पितौदनपक्वान्नादिविनष्टयातीतवस्त्वाद्यपि च, अथ पर्युषितद्विदलादौ कुथितत्वादिना जीवसंसक्तेर्गम्यत्वात् परिहार्यत्वमस्तु विनष्टयातीते तु कथं जीवसंसक्तिः कथमवगम्यते ?, उच्यते, शास्त्रप्रामाण्यात्, तथा चोक्तम्–"जइ मुग्गमासमाई विदलं कच्चमि गोरसे पडइ। ता तसजीवुप्पत्तिं भणंति दहिएवि दुदिणुवरि ॥ १ ॥" हारिभद्रदशवैकालिकवृत्तावपि–"रसजास्तक्रारनालदधितीमनादिषु पायुकृम्याकृतयोऽतिसूक्ष्मा भवन्ती"ति, श्रूयते च धनपालपण्डितस्य प्रतिबोधनार्थमागतेन तद्बन्धुना शोभनेन मुनिना विनष्टयातीते दध्यलक्तकपुम्भकेन जीवदर्शनं ततस्तत्प्रतिबोधभवनं च २२, निषिद्धं चाभक्ष्यं यथा पद्मपुराणेऽपि–"अभक्ष्यभक्षणाद्दोषात्कण्ठरोगः

प्रजापते" शान्तातपोक्तशास्त्रेऽपि–"अभक्ष्यभक्षणादेव, जायन्ते कृमयो हृदि।" इति द्वात्रिंशदभक्ष्यस्वरूपम्॥ अनन्तकायिका आर्यदेशप्रसिद्धा द्वात्रिंशत्, तथाहुः–"सव्वा य कंदजाई सूरणकंदो अ १ वज्जकंदो अ २। अल्लहलिद्दा य ३ तहा अल्लं ४ तह अल्लकच्चूरो ५॥१॥ सत्तावरी ६ विराली ७ कुआरि ८ तह थोहरी ९ गलोई अ १०। लसुणं ११ वंसकरिल्ला १२ गज्जर १३ लूणो अ १४ तह लोढा १५॥२॥ गिरिकण्णि १६ किसलपत्ता १७ खरिंसुआ १८ थेग १९ अल्लमुत्था य २०। तह लोणरुक्खछल्ली २१ खिल्लहडो २२ अमयवल्ली अ २३॥३॥ मूला २४ तह भूमिरुहा २५ विरुहा २६ तह ढक्कवत्थुलो पढमो २७। सूयरवल्लो अ २८ तहा पल्लंको २९ कोमलंबिलिआ ३०॥४॥ आलू ३१ तह पिंडालू ३२ हवंति एए अणंतनामेणं। अन्नमणंतं नेअं लक्खणजुत्तीइ समयाउ॥५॥" व्याख्या–सर्वैव कन्दजातिरनन्तकायिका, तत्र कांश्चित्कन्दान् व्यापियमाणत्वान्नामतो दर्शयति–सूरणकन्दः–अर्शोघ्नः कन्दविशेषः १ वज्रकन्दः २ आर्द्रहरिद्रा ३ आर्द्रकं शृङ्गवेरम् ४ आर्द्रकचूरकः ५ शतावरी ६ विरालिके वल्लीभेदौ ७ कुमारी–मांसलप्रणालाकारपत्रा ८ 'थोहरी' स्नुही तरुः ९ गडूची-वल्लीविशेषः १० लशुन-कन्दविशेषः ११ वंशाकरेल्लानि १२ गर्जरकाणि १३ लवणको–वनस्पतिविशेषो येन दग्धेन सर्जिका निष्पद्यते १४ लोढकः–पद्मिनीकन्दः १५ गिरिकर्णिका–वल्लीविशेषः १६ किशलयरूपाणि पत्राणि बीजस्योच्छूनावस्थालक्षणानि सर्वाण्यपि १७ खरिंशुकाः १८ थेगश्च कन्दभेदः १९ आर्द्रमुस्ता २० लवणापरपर्यायस्य भ्रमरनाम्नो वृक्षस्य छल्लि'–त्वग् न त्वन्येऽवयवाः २१ खिल्लुहडो–लोकप्रसिद्धः कन्दः २२ अमृतवल्ली-

वल्लीविशेषः २३ मूलकः प्रसिद्धः कन्दः, तस्य त्याज्यत्वं महाभारतादावप्युक्तम्-"रसोनं गृञ्जनं चैव, पलाण्डु-पिण्डमूलकम् । मत्स्यमांसं सुरा चैव, मूलकस्तु ततोऽधिकः ॥ १ ॥ पुत्रमांसं वरं भुक्तं, न तु मूलकभक्षणम् । भक्षणान्नरकं गच्छेद्वर्जनात्स्वर्गमाप्नुयात् ॥ २ ॥" २४, भूमिरुहाणि-छत्राकाराणि वर्षाकालभावीनि भूमिस्फोटकानीति प्रसिद्धानि २५, विरूढानि-अङ्कुरितानि द्विदलधान्यानि २६, ढक्कवास्तुलः-शाकविशेषः, स च प्रथमोद्गत एवानन्तकायिको न तु छिन्नप्ररूढः २७, शूकरसंज्ञितो वल्लः शूकरवल्लः स एवानन्तकायिको न तु धान्यवल्लः २८, पल्यङ्कः शाकभेदः २९, कोमलाम्लिका-अबद्धास्थिका चिञ्चिणिका ३०, आलुक ३१ पिण्डालुकौ कन्दभेदौ ३२, न चैत एवानन्तकायाः किन्तु "गूढसिरसंधिपव्वं समभंगमहीरगं च छिन्नरुहं । साहारणं सरीरं तव्विवरीअं च पत्तेअं ॥ १ ॥" इत्यादिसिद्धान्तोक्तलक्षणयुक्ता अन्येऽपि ज्ञेया हेयाश्च, यतः-"चत्वारो नरकद्वाराः, प्रथमं रात्रिभोजनम् । परस्त्रीगमनं चैव, सन्धानानन्तकायिके ॥ १ ॥" अनन्तकायाद्यभक्ष्यं चाऽचित्तीकृतमपि परिहार्यम्, अधार्मिकादेः स्वयं परेणाचित्तीकृतस्य ग्रहणे को दोषः?, उच्यते, निःशूकतालौल्यवृद्ध्यादिः परम्परया सचित्तग्रहणप्रसक्त्यादिश्च, यथोक्तम्-"इक्केण कयमकज्जं करेइ तप्पच्चया पुणो अन्नो । सायाबहुलपरम्परवुच्छेओ संजमतवाणं ॥ १ ॥" इति द्वात्रिंशदनन्तकायस्वरूपम् ॥ एते चाभक्ष्यानन्तकायाः सूत्रगाथायां चशब्दसूचिता उपयोगित्वात्किञ्चिद्व्याख्याताः, सम्प्रति सूत्रगाथाऽक्षरतो व्याख्यायते-"पुप्फे य फले" त्ति वर्जनीयपुष्पादीनि बहुविधत्वात् सूत्रकारः साक्षादपि दर्शयति, तत्र पुष्पाणि मधूकात्थमूलादीनि फलानि

च प्रसाकुलानि तुच्छफलव्याख्यायां व्याख्यातानि, एषु मद्यमांसादिषु राजव्यापारादौ वर्त्तमानेन राजपारव-श्यादिना यत्किञ्चित्कृपणादि कृत तस्मिन्, अत एव राजव्यापारस्ताहग्धर्मार्जनाभावेन नरकस्यैव हेतुः, पठितं च–"नृपव्यापारपापेभ्यः, स्वीकृतं सुकृतं न यैः । तान् धूलिधावकेभ्योऽपि, मन्ये मूढतरान् नरान् ॥ १ ॥ अधि-काराभिस्त्रिभिर्मासैः, माठापत्यात्त्रिभिर्दिनैः । शीघ्रं नरकवाञ्छा चेद्दिनमेकं पुरोहितः ॥ २ ॥" एतैश्चानन्तरोदितै-र्मद्यादिभिरन्तर्भोगः सूचितो, बहिर्भोगस्त्वयं 'गंधमल्ले अ'त्ति गन्धवासाः कस्तूरीकर्पूरागुरुधूपादयश्च माल्यानि–पुष्पमालादयः, उपलक्षणत्वाद्रूपविभूषणाद्यशेषं भोग्यं च, एषु गन्धादिषु कृतप्रमाणेषु विषयभूतेषु प्रागव्या-ख्यातस्वरूपे उपभोगपरिभोगाख्ये द्वितीये गुणव्रतेऽनाभोगादिना यदतिक्रान्तं तन्निन्दामीति विंशतिगाथार्थः ॥ २० ॥ अमुष्मिन् व्रते विंशतिरतिचारास्तेषु पूर्वं भोगतः पञ्चातिचारान् प्रतिक्राम्यति—

सच्चित्ते १ पडिबद्धे २ अप्पोलि ३ दुप्पोलिअं अ आहारे ४ । तुच्छोसहिभक्खणया ५ पडिक्कमे देसिअं सव्वं २१

'सचित्ते' इति, कृतसचित्तपरिहारस्य कृतसचित्तपरिमाणस्य वा सचित्तमधिकसचित्तं वाऽनाभोगादिना खादतः सचित्ताहारः प्रथमोऽतिचारः १, एवं वृक्षात्तत्कालगृहीतं गुन्दादि राजादनादि वा सचित्तान्तर्बीजं पक्वं फलं कटाहमेव भक्षयिष्यामि पक्वत्वेन प्रासुकत्वाद्बीजं पुनरप्रासुकत्वात्त्यक्ष्यामीतिबुद्ध्या मुखे प्रक्षिपतः सचित्त-प्रतिबद्धाहारः २, अपक्वम्–अग्निनाऽसंस्कृतम् अपरिणतकणिक्कादिकं पिष्टमचित्तमित्यादि धिया भक्षयतोऽपक्वौ

पच्याहारः, अथ पिष्टं कियत्कालं मिश्रं कथं वाऽचित्तं स्यात् ?, उच्यते,चालितं पिष्टमन्तर्मुहूर्तात्परतोऽचित्तम्, अचालितं तु मिश्रं धान्यनखिकावयवानां परिणतत्वासम्भवात्, मिश्रत्वकालपरिमाणं चैवमाहुः–"पणदिण मीसो छूढो अचालिओ सावणे अ भद्दवए । चउ आसोए कत्तिअ मिगसिरपोसेसु तिण्णि दिणा ॥ १ ॥ पण पहर माह फग्गुणि पहरा चत्तारि चित्तवइसाहे । जिट्ठासाढे तिपहर अंतमुहुत्तं च चालिअओ ॥२॥" सचित्ततिलमिश्रयवधानादिरूपसचित्तमिश्राहारोऽप्यत्रातिचारेऽन्तर्भावनीयः ३, तथा दुष्पक्वस्य–अर्द्धस्विन्नस्य पृथुकचणकतन्दुलयवगोधूमस्थूलमण्डकफलादेः प्रासुकबुद्ध्या भक्षणं दुष्पक्वौषध्याहारः, इहलोकेऽप्यजीर्णादिप्रत्यपायकारी यावताऽंशेन च सचेतनस्तावता परलोकमप्युपहन्ति ४, तुच्छाः–तथाविधतृप्त्यजनकत्वादसारा ओषध्यः–कोमलमुद्गचपलकादिशिम्बिकास्ता भक्षयतस्तुच्छौषधिभक्षणता पञ्चमोऽतिचारः, आह ननु यद्येताः सचेतनास्तर्हि तद्भक्षणं प्रथमातिचारान्न विशिष्यते, अथाचित्तास्तर्हि को नामातिचारः ?, सत्यं, किन्तु योऽत्यन्तसावद्यभीरुतया सचित्तं प्रत्याख्याति तेनाचित्ता अप्येता न भक्षणीयाः, लौल्यमात्रनिमित्तत्वात्, न हि बहूनामपि तासां भक्षणे विशिष्य काऽपि तृप्तिरुपजायते, विराधना च महती, अत एव द्वाविंशत्यभक्ष्यमध्ये तुच्छफलशब्देनैता अपि प्रागभ्याख्यातास्तस्मादेतासां भक्षणे वस्तुतः एतद्व्रतविराधनारूपोऽतिचारः ५, एते पञ्चातिचाराः सचित्तपरिहारमाश्रित्यात्र प्रतिपादिताः, एवं रात्रिभोजनमद्यमांसादिपरिहारमचित्ताहारं मद्यादिपरिमाणनैयत्यं चाभिश्राप्यनाभोगातिक्रमादिना स्वधिया स्वयमभ्यूह्याः, उपलक्षणमात्रत्वादमीषाम्,एतद्विषये

'पडिक्कमे' इत्यादि प्राग्वदेकविंशगाथार्थः ॥ २१ ॥ अत्र व्रते भोगोपभोगोत्पादकानि प्रभूतसावद्यानि कर्मतोऽङ्गारकर्मादीनि पञ्चदश कर्मादानानि तीव्रकर्मबन्धनिबन्धनानि आद्येनातीचारभूतानि वर्ज्यानि अतस्तेष्वनाभोगादिना यदाचरितं तत्प्रतिक्रमणाय गाथाद्वयमाह—

इंगाली वणसाडी भाडी फोडी सुवज्जए कम्मं । वाणिज्जं चेव दंतलक्खरसकेसविसविसयं ॥२२॥

एवं खु जंतपीलणकम्मं निल्लंछणं च दवदाणं । सरदहतलायसोसं असईपोसं च वज्जिज्जा ॥२३॥

कर्मशब्दः पूर्वार्द्धे प्रत्येकं योज्यः 'इंगाली'ति, 'एवं'मिति, अङ्गारकर्म काष्ठदाहेन त्वङ्गारकरणं, एवं भ्राष्ट्रकरणे इष्टकादिपाककुम्भकारायस्कारस्वर्णकारकृत्याद्यप्यङ्गारकर्म तेन यज्जीवनं तदङ्गारजीविका, एवमग्रेऽपि भाव्यम् १, छिन्नाच्छिन्नवनपत्रपुष्पफलकन्दमूलतृणकाष्ठकम्बावंशादिविक्रयो वनकर्त्तनादिकरणं च वनकर्म २, शकटशकटाङ्गघटनखेटनविक्रयादि शाकटिककर्म ३, शकटवृषभकरभमहिषखरवेसराश्वादेर्भाटकग्रहणेन भारवाहनं भाटककर्म ४, यवचणकगोधूमकरणादेः सक्तुदालिपिष्टतन्दुलकरणादि खातसरःकूपाद्यर्थं भूखननहलस्फोटनपाषाणघटनादि वा स्फोटककर्म, योगशास्त्रे तु कणदलनादिवनकर्मतया विवक्षितम् ५। अथोत्तरार्द्धेन पंच वाणिज्यान्याह—'वाणिज्ज–'मित्यादि, विषयशब्दः प्रत्येकं योज्यः, ततो दन्तविषयं वाणिज्यम्, एवं लाक्षादिष्वपि, तत्राकरे दन्तिदन्तघूकादिनखहंसादिरोमचर्मचमरशृङ्गशङ्खशुक्तिकपर्दकस्तूरीपोतीसकादित्रसाङ्गग्रहणं दन्तवाणिज्यं ६, लाक्षाधातकीनी

लीमनःशिलाहरितालवज्रलेपतुवरिपटवासटङ्कणसाबूक्षारादिविक्रयो लाक्षावाणिज्यं ७, मधुमद्यमांसम्रक्षणदुग्ध
दधिघृततैलादिविक्रयो रसवाणिज्यं ८, दासादिनृणां गवाश्वादितिरश्चां च विक्रयः केशवाणिज्यं ९, विषशस्त्र-
कुशीकुद्दालादिलोहहलादिविक्रयो विषवाणिज्यम् १०, एतत्पञ्चविधवाणिज्यं पूर्वोक्तं पञ्चप्रकारं च कर्म सुश्रा
वको वर्जयेदिति सम्प्रदायः । 'जंतपीलण'त्ति शिलोदूखलमुशलघरट्टारहट्टकूपादिविक्रयस्तिलेक्षुसर्षपैरण्डफला
तस्यादिपीडनदलनतैलविधानजलयन्त्रवाहनादिना यन्त्रपीडनकर्म, पोषणार्थे तु चरकादियन्त्रविक्रयो विषवा
णिज्यतयोक्तः ११, गवादिकम्बलशृङ्गपुच्छच्छेदनासावेधाङ्कनपण्डनत्वग्दाहादिउष्ट्रपृष्ठगालनादि च निर्लाञ्छन
कर्म १२, गहनदाहे सति भिल्लादयः सुखेन चरन्ति जीर्णतृणदाहे वा नवतृणाङ्कुरोद्भेदाद्गावश्चरन्ति यद्वा
दग्धे क्षेत्रे सस्यसम्पत्तिवृद्धिः स्यादित्यादिपुण्यबुद्ध्या कौतुकाद्वाऽरण्येऽग्निप्रज्वालनं दवदानं, श्रूयते हि मरण
काले भिल्लादयो भणन्ति–एतावन्तो मम श्रेयोऽर्थं धर्मदीपोत्सवाः करणीया इति १३, सरोहृदतडागादि-
शोषः सारणीकर्षणेन तत्र धान्यादिवपनार्थं, तत्राखातं सरः खातं तु तडागमित्यनयोर्भेदः १४, विक्रयार्थं दुःशी-
लदासीनपुंसकादेः शुकसारिकामयूरमार्जारमर्कटकुर्कुटककुरङ्गशूकरादेश्च पोषोऽसतीपोषः, केचन हि दासीः
पोषयन्ति तत्सम्बन्धिनीं च भाटीं गृह्णन्ति यथा गोल्लदेशे १५, एषां चानाचरणीयत्वं बहुदोषत्वात् । तत्राङ्गार-
कर्मण्यग्नेः सर्वतोमुखधारत्वात् षण्णां जीवनिकायानां १ वनकर्मणि वनस्पतेस्तदाश्रितत्रसादेश्च २ शकटभाटक
कर्मणोर्भारवाहकवृषभादेर्मार्गस्थत्रसजीवानां च ३-४, स्फोटकर्मणि कणदलनादौ वनस्पतेर्भूखननादौ पृथ्व्या

उभयत्र तद्गतत्रसादेश्च महाविराधना ५, आकरे दन्तचमरीकेशादिग्रहणाद्वाणिज्ये प्राहकान् दृष्ट्वा लोमास्थुच्छ्राद्यपस्तत्कालमेव हस्तिचमर्यादिवधे प्रवर्त्तन्ते ६, लाक्षावाणिज्ये लाक्षाया मधुत्रसाकुलत्वात्त्रसस्य च रुधिरभ्रमकारित्वात् धातकीत्वक्पुष्पयोर्मद्याङ्गत्वात्तत्कल्कस्य च कृमिहेतुत्वात् गुलिकाया अनेकजन्तुघाताविनाभावित्वात् मनःशिलाहरितालयोर्लेपानां सम्पातिमप्राणिजन्तुघातकत्वात् तुवरिकायाः पृथ्वीत्वादिना पटवासस्य त्रसाकुलत्वात् टङ्कणक्षारसाधूक्षारादेर्बाह्यजीवविनाशनिमित्तत्वाच्च महानेव दोषः, लाक्षादेर्दुष्टत्वं मनुस्मृतावप्युक्तम्–" सद्यः पतति मांसेन, लाक्षया लवणेन च । त्र्यहेण शूद्रीभवति, ब्राह्मणः क्षीरविक्रयात् ॥ १ ॥" ७, रसवाणिज्ये मद्यादौ जन्तुघातोन्मत्तत्वाद्यनेकजन्तुसंमूर्च्छनादिदोषः, दुग्धादौ सम्पातिमजन्तुविराधना, दिनद्वयातीते दध्नि जन्तुसमूर्च्छनाऽपि प्रागुक्तयुक्त्या ८, केशवाणिज्ये द्विपदचतुष्पदानां नित्य पारवश्यवधबन्धक्षुत्पिपासापीडादि ९, विषवाणिज्ये शृङ्गिकावत्सनागादेर्हरितालसोमिलक्षारादेश्च विषस्य चक्रादीनां च जीवितघ्नत्व प्रतीतमेव, दृश्यन्ते हि जलार्द्रहरितालेन सहसैव विपद्यमाना मक्षिकादयः, सोमिलक्षारादिना तु भक्षितेन बालादयोऽपि, विषादिवाणिज्य परेऽपि निषेधयन्ति–"कन्याविक्रयिणश्चैव, रसविक्रयिणस्तथा । विषविक्रयिणश्चैव, नरा नरकगामिनः ॥ १ ॥" इति १०, यन्त्रपीडाकर्मण्यनेकत्रसवधोऽपि, तत एवोक्तम्– "खण्डनी पेषणी चुल्ली,जलकुम्भः प्रमार्जनी । पञ्च शूना गृहस्थस्य, पच्यते वास्तु वाह्यन् ॥१॥" तिलयन्त्रादेश्च महापातकहेतुत्व लौकिका अपि वर्णयन्ति–"दशशूनासमश्चक्री, दशचक्रिसमो ध्वजः । दशध्वजसमा वेश्या,

वृषावेश्यासमो नृपः ॥ १ ॥" इति ११, निर्लाञ्छनकर्मणि गवाश्वोष्ट्रादिपञ्चेन्द्रियषण्ढकर्वना १२, दवदानेऽनेकविधजीवकोटिवधः १३, सरोयरादिशोषे जलस्य तथा तद्गतानामनेकमत्स्यादीनां जलाश्रितानां च षण्णामपि जीवनिकायानां विनाशः १४, असतीपोषे दास्यादिक्रियमाणदुष्कृतैः पापवृद्धिः १५, एवंशुशब्दो सूत्रगाथाप्रान्ते योज्यो, तत एवंप्रकाराणि अन्यान्यपि खरकर्माणि निस्त्रिंशजनोचितानि कोट्टपालनगुप्तिपालनसीमपालनादीनि 'खु' निश्चयेन वर्जयेत्, भूयोवर्जनक्रियाऽभिधानमत्यादरख्यापनार्थम्, एषु वर्जनीयेषु यदनाभोगातिक्रमादिनाऽतिचरित तत्प्रतिक्रमामीत्यध्याहार्यम्, एतद्व्रतपालने सर्वाङ्गीणदिव्यभोगनीरोगतामीष्टसंयोगनरामरपरमपदादि फलम्, एतस्यानुपादाने विराधने वा घोररोगप्रियवियोगसमग्रभोगविप्रयोगमनानि चेति द्वाविंशत्रयोविंशगाथार्थः ॥ २२–२३ ॥ एतद्व्रताराधनविराधनयोर्मित्रपुत्रीभूत्स, तथेवम्—

सौवर्द्धिसंवर्द्धितनाककम्पा, यत्पाऽनुकम्पापरपौरलोका । अत्राहदेशोऽस्ति पुरी पुराणा, पुरः पुरः किङ्करयन्ति यस्याः ॥ १ ॥ प्राज्यप्रतापेन सहस्ररश्मिः, सहस्रशीर्षः क्षितिभारभृत्वे । तां पालयामास सहस्रवीर्यः, क्ष्माप सहस्राक्षसरक्षवीर्यः ॥ २ ॥ तस्य क्षितीन्द्रोर्बहुमानपात्रममात्यबुद्धिर्बहुबुद्धिमत्त्री । बभूव येनेप्सितसिद्धमर्थैर्मर्थैरमर्थीकृत इन्द्रमन्त्री ॥ ३ ॥ कदाचिदुर्वीवलये प्रजानामभाग्ययोगेन युगान्तकृत्सु । ववर्ष सोत्कर्षमपर्णाशीषिपेन्द्रवसीव तदिस्थान् ॥ ४ ॥ अनिष्टवृष्टेः किल सस्यसम्पत्काले करालेन जलेन तस्य । दवानलेनेव निदह्यते स्म, तृणावनीधान्यलतादयोऽपम् ॥ ५ ॥ पत्राणि वेदेषु विहङ्गमानां, पुष्पाणि केषांचन वृक्ष-

स्तु । फलानि शाखेषु च नन्वभूवस्तदा द्रुमाणां कथितुं यतोऽपि ॥ ६ ॥ जलाशयानां जलमप्यपेयमशेषमासी
द्विपमिश्रितं नु । तद्बुद्धितस्तेन जनः समग्रोऽप्यत्याकुलीभावमथापबुधैः ॥ ७ ॥ दुर्भिक्षकाले किल पत्रपुष्पफले
र्जलैश्चाखिलदेहभाजाम् । निर्वाहमाप्त हि मयेत्कथञ्चित्सदा तदप्याप सुदुर्घटत्वम् ॥ ८ ॥ महेभ्यगेहान्तरवर्त्ति
कूपीजलेन पहृर्थनयाऽल्पकेन । सुधाथवासेन तदा कथञ्चित्, केचित् कियन्त समय नयन्ति ॥ ९ ॥ तद्दुर्लभ
ये स्वलभन्त नाम्भः, पशुश्च तद्दुष्टजल तृषार्त्ताः । ते तत्क्षणोत्पन्नज्वरकण्ठकासश्वासभ्रमाद्यैर्मृतिमप्यवापुः ॥१०॥
निमित्तका दैवतसेवकाश्च, ज्योतिर्विदो मन्त्रविदोऽपि विप्रा । पृष्टा नृपाद्यैरवदत् सवन्वृष्टिः पुरः प्रावृषि
नास्तस्तु ॥ ११ ॥ किंकृत्यमूढा नृपमन्त्रिमुख्या, हाहामहारावसृजः प्रजाश्च । ततः परिक्षिप्तगलैकपाशा, इवा
भवन्नुज्झितजीविताशाः ॥ १२ ॥ उपप्लवैरित्यतुलैरनल्पैः, कल्पान्तकल्पे किल याति काले । मगेऽन्यदाऽऽस्थान
गतः क्षमाभृद्व्यज्ञप्यत प्राग् वनपालपुम्भिः ॥ १३ ॥ सर्वर्तुकैः पुष्पफलैर्दलैश्च, वन निशि प्रागखिलं सर्वतोऽद्य ।
अपल्पलीदाथ । तथा घपान्तः, करमचारोऽपि रवेर्मयेक्ष ॥ १४ ॥ एव चतुर्दिग्वनखण्डपालैः, क्षेत्राधिपालैरखि
लैश्च दृष्टैः । निपानपालैश्च जलप्रसत्त्याऽवर्द्धाप्यतोर्वीपतिरेककालम् ॥ १५ ॥ पुरान्तरग्रामसमागतैश्चाप्येव
जनैर्विज्ञपितः क्षितीन्द्रः । सविस्मयानन्दरसातिशेषमशेषलोकैः सहितोऽन्वमोमोत् ॥ १६ ॥ तदा तदात्वापस
रत्समग्ररोगा झटित्युज्झितजीविताशा । प्रजाः प्रजापालयुताः प्रमोदान्महोत्सवाद्वैतविधिं वितेनुः ॥ १७ ॥
तादृक्समृद्धेरवितर्कितायाः, सम्यग्निमित्तं न हि वेत्ति कश्चित् । ततः क्षितीशेन जनैश्च मेने, तस्यैव भाग्या

न्युदयोऽत्र हेतुः ॥ १८ ॥ तपस्विभिस्तु स्वतपःप्रभावः, सद्धार्मिकैर्धर्मविनिर्मितिश्च । ध्यानस्य च ध्याननिधैर्विधि-
धान, योगस्य योगीन्द्रवरैः प्रयोगः ॥ १९ ॥ समस्तशास्त्रे किल मान्त्रिकैश्च, सदैवतैर्दैवतवल्गितात च । यत्नैकवि
ज्ञैर्नियपक्षसृष्टिभिर्मप्रचारो प्रचारविज्ञैः ॥ २० ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ मिथ्याभिमानेषु कदर्थितेषु, सर्वेष्वपीत्थ
स्वमनोऽन्तरे च । ससंशयेष्वन्यदिने मुनीन्द्रस्तत्राययौ केवलसंविदाढ्यः ॥२१॥ राजा प्रजायुग् विधिवन्ननादि,
निर्माप निर्मोयमपृच्छदेनम् । स्वामिन्नसमाप्यतमे समृद्धिभावे मुधः सम्प्रति कोऽत्र हेतुः ? ॥ २२ ॥ गुरुर्जगो
या यद्बुद्धिमत्त्रीश्वरस्य पुत्री निपुणाऽस्ति जाता । तस्याः प्रभावो भुवनातिशायी, सर्वोऽप्ययं प्राग्भवपुण्यजन्मा
॥ २३ ॥ तस्याः प्राग्भवसम्बन्धश्चायम्–राजन् ! पुरा भद्रपुरे महेभ्यभद्रस्य भद्रावयितस्य पुत्री । आसीत्
सुभद्रेत्यभिधा प्रधाननिधानलक्ष्मीरिव माननीया ॥ २४ ॥ सा मातृपुत्रीत्युपलब्धजैनधर्माऽपि कर्मानुगमप्रमा-
दात् । आपात्यतो सौख्यमतुल्यमाधात्, सद्योऽत्यमेक विधुमण्डलीव ॥ २५ ॥ स्वैरप्रमा सर्वमभक्ष्यमेषा, पत्नादि
कन्यापि पर्यखादत् । पित्रादिभिर्भूरि निवारिता तु, रसोऽप्यहो । यद्रिरसस्य वृद्धिः ॥२६॥ अपथ्यमुन्मार्गगत
पितॄणां, दोपाय गोपस्य यथेह गावः । इत्येपकोतश्शृङ्खलतानिवृत्त्यै, न्यवारि पित्रा गृहनिर्गमादिः ॥ २७ ॥
तथाऽपि सा तद्व्यसनाभिभूता, प्रभूतमानाय्य परैः कथंचित् । अनन्तकायाद्यपि नत्यनक्ष्य, सचित्तमस्ति स्म
विवेकशून्या ॥ २८ ॥ धर्मिष्ठगेहे चपधर्मणोऽपि, धर्मिष्ठता स्यादतिशायिनीति । सा नैष्ठिकप्रथममहेभ्यसूनोर्द-
त्ताऽपि न स्वां प्रकृतिं व्यमुञ्चत् ॥२९॥ यतः–"आरमभूपतिरयं चिरन्तनं, पीतमोहमदिराविमोहितः । किङ्करस्य

मनसोऽपि किङ्करैरिन्द्रियैरहह किङ्करीकृतः ॥ ३० ॥" गुह न तिष्ठत्ययमित्यकृत्यं, तस्या पितुः स्म श्वशुरालयो
प्राक् । आसंस्ततोऽस्यां शिथिलादरास्ते, गुणैर्विना कः खलु मन्यते कैः ? ॥ ३१ ॥ यतः—"गौरवाय गुणा एव,
नतु ज्ञातेयडम्बरः । वानेय गृह्यते पुष्पमङ्गजस्त्यज्यते मलः ॥ ३२ ॥" पित्राऽथ सा श्रावकस्य कस्यचिद्वानीय
नीता सुगुरोः सकाशे । दाक्षिण्यलज्जादिवशादनन्तकायाद्यभक्ष्यस्य निषेधमाधात् ॥ ३३ ॥ अभिग्रहस्यैर्यकृते
नितान्तं, कृता प्रशंसा गुरुभिर्द्वयैश्च । कष्टं प्रकृष्टं सुनियन्त्रितेव, सा मन्यमाना गृहमाप पत्युः ॥ ३४ ॥ सुसं
स्कृतां काप्यथ कोमलाम्लिकामालोक्य दन्तोदकसंप्लवोत्कटा । दोषोऽत्र कः प्रासुकवस्तुनीतिगीराहारयन्तीं
निरभिग्रहेव सा ॥३५॥ अनन्तकायान्यपि खादति स्म सा, प्राक् प्रासुकान्येव शनैः २ पुनः । अप्रासुकान्यप्य-
हहो ! महीयसी, निःशूकता काऽप्यतिलौल्यसक्तेः ॥ ३६ ॥ यतः—"करोत्यादौ तावत्सघृणहृदयः किञ्चिदशु
भं, द्वितीयं सापेक्षो विमृशति च कार्यं च कुरुते । तृतीयं निःशङ्को विगतघृणमन्यत्प्रकुरुते, ततः पापाभ्यासा
त्सततमशुभेषु प्ररमते ॥ ३७॥" एष निजाभिग्रहकल्पभूरुहं, समूलमुन्मील्य पितुर्व्यलोल्यतः । प्राग्वत्प्रभूताऽ
खिलवस्तुभक्षणेऽप्यहो ! दुरन्ता रसना दुरात्मनाम् ॥ ३८ ॥ सा सर्वभक्ष्या भुवि राक्षसीव, ज्वालेव वायस्य
विसर्प्पिणी या । ततये न कापि चटत्प्रकर्पंसतर्पप्रीतिरहो ! भवस्य ॥ ३९ ॥ विशुद्धपक्षद्वितयाऽपि सा वृथो,
निर्धर्मनिःशूकमना पकीयितम् । दीपोद्भवा भव्यशरावसङ्गिनी, तदप्यजस्रं मलिनैव या मषी ॥ ४० ॥ यान्य
न्यदा सख पितुः पथि कश्चिद्वनान्तरज्ञातफलादनोद्यता । आस्वादिते सा सपदि द्विधा सुदुर्विपाककिंपाकफ-

लिर्व्यपद्यत ॥ ४१ ॥ कुर्यान्मुमाभिमहनिमह यः, प्रायः स तेनैव भवक्षयेऽपि । अनर्थभाक् स्यादिति किन्त्वम स्यफलावनावेव मृता मृत सा ॥ ४२ ॥ यो या यस स्याद्विषयः स तेन, विहन्यतेऽत्रापि न संशयोऽत्र । इतीव सा गृध्नुतयैव तस्मिन्, मये विपेदे नवयौवनाऽपि ॥ ४३ ॥ उत्पद्य चाद्ये नरके रसज्ञाऽस्योत्कर्तनोन्मर्दन दाहमुख्यैः । कदर्थितोऽमुष्य महातिमिस्रेऽप्येष मृताऽगान्नरके द्वितीये ॥ ४४ ॥ ततश्च विद्शूकररासभादिभवेषु भूयःस्वनुभूयते स । क्षुत्तृड्व्यथाऽत्यर्थकदर्थनाद्यैर्दुःखं तया दुर्विषहं चिराय ॥४५॥ तत स्तुता सा धनिमुख्य लक्ष्मीधरस्य लक्ष्मीपुरवासिनोऽभूत् । लक्ष्मीवतीकुक्षिभवा भवानीनाम्नी भवानीव सुरूपताद्यैः ॥ ४६ ॥ सा आतमात्राऽप्यतिमात्रकासश्वासादिकैः षोडशदुष्टरोगैः । निपीडिताऽनेकविधोपचारैरुल्लाघतां शापहतेव नाप ॥ ४७ ॥ षोडशरोगाश्चैवमुक्ताः-"कासे १ सासे २ जरे ३ दाहे ४, कुच्छिसूले ५ भगदरे ६ । अरसा ७ अजी रए ८ दिट्ठी ९, पुट्ठिसूले १० मरोअए ११ ॥ ४८ ॥ कडू १२ जलोअरे १३ सीस १४, कसवेअण १५ कुट्ठए १६ । सोल एए महारोगा, आगमंमि वियाहिआ ॥ ४९ ॥ शृङ्गाररसाम्राज्यमयीमवस्थां, प्राप्ताऽपि नित्यामयतः प्रतप्ता । क्वापि विवाहसमुपाश्रय सा, यस्या च नस्या पतिनीरपृच्छत् ॥ ५० ॥ अस्त्यौषधं वः किमपीह तादृग्, व्याधिः सदोत्थोऽप्यपयाति येन । धर्माणि ताभिः सुतरां ततः साऽप्यस्यात्ता प्राह तदाऽर्थिता तत् ॥ ५१ ॥ ततोऽभ्यधुस्ता इह दुःसहानि, प्राग्दुष्पापद्रुफलान्यमूनि । क्षयाय तेषां समिधामिवाग्निः, सदौषधं श्रीजिनधर्म एव ॥ ५२ ॥ आराधिताशेषविशुद्धिमावत्स्वात्मकभावपि बोमथीति । अत्राप्यमुत्राखिलदुःखराशेरशोरिव

ध्वान्ततततेर्व्यपायः ॥ ५३ ॥ धिग्बुद्धिघृष्टया नियमस्य भङ्गमप्याचरन्ति द्रुतमेव मूढाः । परत्र तद्दुष्कृतदुर्विपाक,
दुरन्तमन्तर्नतु चिन्तयन्ति ॥ ५४ ॥ मक्षीयते तद्दुरितं न यावत्तावत्क्षयाऽपैति कथं तदुत्था ? । क्षयोऽस्य सत्त्व
र्मत एव धातस्तत्रैव यत्नोऽर्हति तस्यवेत्तुः ॥ ५५ ॥ प्राग् दुष्कृतं किन्तु कृतं मयैव, यद्बाधिता व्याधिभिरस्म्य
साध्यैः । तथेति पृष्टा अथ ता जगुः प्राग्भवांस्तदीयांश्रपरसंविदाभाः ॥ ५६ ॥ प्राग्नुः पुनस्ता व्यवहारिजाते !,
जाताऽसि तद्दुष्कृतभोगशेषात् । इहापि हा दुःसहदुःखखानिर्धिगस्तु जिह्वामजितां बुभुक्षीम् ॥ ५७ ॥ प्रसज्यते
यौवन एव जन्तो रेकैकरूपे विषये दृगादिः । लोलातिलोला तु वयस्त्रयेऽपि, रसे च वाक्ये च कृतप्रसक्तिः ॥ ५८ ॥
शूकलाश्च इव दुर्दमदुष्टैरिन्द्रियेषु रसनेन्द्रियमेव । उन्मदं यदखिलान्यपि तानि, प्रापयत्यधिकमुन्मदभावम्
॥ ५९ ॥ घ्राणानि दोषाणि बुभुक्षितायां, प्राणात्मिकायां तु बुभुक्षितानि । स्युर्यत्र चित्त करणानि योधैः, प्रथ
ततः सा रसनैव जेया ॥ ६० ॥ श्रुत्वेति जातिस्मृतितः प्रबुद्धा, शुद्धाशया सा गृहिधर्ममाप्य । भोगोपभोगेऽ-
खिलतत्क्रमेऽपि, तत्याज भोज्ये सकलं सचित्तम् ॥ ६१ ॥ अचित्तमप्योजस्भक्ष्यमेषा, भक्ष्यं च निःशेषमि-
मानि भुक्त्वा । पेयाऽथ शालिः कलमश्च मुद्गा, क्षोम्याक्यशाकं च गवाज्यतक्रे ॥ ६२ ॥ फलं च दुग्धामलकं च
पूगं, जलं त्रिदण्डोत्कलितं च साप्याः । प्रात्य दिने द्रव्यचतुष्कमेवेत्यपीति निर्वाहयति स्वधर्मम् ॥ ६३ ॥
युग्मम् ॥ सम्यग्दृशैकेन सुरेण साऽथ, प्राशस्यत स्वीकृतधर्मवार्ये । अश्रद्दधत् तत्तु परः सुरस्तां, परीक्षितुं धाम
जगाम तस्याः ॥ ६४ ॥ विदग्धवैदेशिकवैद्यरूपः, प्ररूपयामास च सानुकम्पः । छुम्यद्विपो व्याधिगणस्य वत्से !,

विच्छेत्तुमिच्छुर्यदि मूलतोऽस्य ॥ ६५ ॥ पीयूषवृक्षस्य फलं तदामीमास्वादयातः सकलामयघ्नम् । अनुष्ण सुस्वाद-
तम सुमनःपविश्रित वारि सुधानुकारि ॥ ६६ ॥ आभ्यामुभाभ्यां च रसायनाभ्यामियोग्रवेशैव भवेऽप्यमुष्मिन् ।
आमाविनामापि पुनर्भवेच, सर्वाङ्गभोगर्द्धिसुखाभिवृद्धिः ॥ ६७ ॥ इत्युक्तिमात्रात्पितृभ्रातृमाधाविकेषु मात्रा
भिषक्संभवेषु । जजल्प साऽजल्पत एव भैतत्, फलं जलं चाऽत्र भवेऽपि मे भोः ! ॥ ६८ ॥ आचष्ट वक्रोक्तिक
याऽथ वैद्यो, नन्वौषधार्थे किमकल्पनीयम् ? । महर्षयोऽप्यौषधमाश्रियन्तेऽन्यथा विभाव्य श्रमवार्धहानिम् ॥६९॥
विहस्य सा धर्मरहस्यवाचा, प्रोवाच वाचयमवत्सलत्वं । अधर्मजव्याधिविनाशनार्थमधन्यहेतुः खलु धर्म एव
॥ ७० ॥ सं बीजमूलं किल कः फलार्थी, विध्वंसयेद्दुर्मतिरल्पहेतोः ? । तस्माद्युगान्तेऽपि निषिद्धवस्त्वादान न
कुर्वे स्वमित्यवेहि ॥ ७१ ॥ सवैरिणीव स्वहितेऽपि मुग्धा, क्षुधा विदग्धात्मकमानिनी च । कदाग्रहग्राहगृहीत
चित्तोत्सर्गापवादावपि नैव वेत्ति ॥ ७२ ॥ यतः–"सव्वत्थ संजमं संजमाओ अप्पाणमेव रक्खिज्जा । मुच्चइ
अइवायाओ पुणोवि सोही न याविरई ॥ ७३ ॥" एवंविधां व्याधिगणैर्गुणैरिव, भृतां प्रशास्ताङ्गकयष्टिमप्य
सूम् । याणी करिष्यत्यपि कः कथं नु वा, स्वजन्म निर्वाधमसत्यथाऽनया ? ॥७४॥ इत्यादि वैद्यस्वजनान्यलोका
नेकप्रकारोक्तिमहोर्मिमालाः । किञ्चिन्न दुर्भेदमिवोऽप्यभिन्दन्ममत्वटीं वज्रमयीमिवास्याः ॥ ७५ ॥ इत्थं दृढान्तः
करणत्वमस्या, जगच्चमत्कारकरं निरीक्ष्य । तुष्टः सुरः स्पष्टतया स्वरूपं, श्रिया प्रकाश्य प्रशशंस तां सः ॥७६॥
रोगान् समग्रानपहृत्य चास्याः, सर्वैश्चर्यैतत्साक्षितोऽसौ । रैरत्नवृष्टिप्रभृतीनि पञ्चाश्चर्याणि कृत्वा स्वपदं प्रपेदे

॥ ७७ ॥ निरभ्रनिष्पङ्कशरन्मृगाङ्क, इवोदकैः सा शुशुभे ततश्च । धर्मस्य माहात्म्यमहो ! महीयस्तत्कालमेवानु
भयमतीतम् ॥ ७८ ॥ तद्धर्ममाहात्म्यमवेक्ष्य साक्षाद्दक्षा अदक्षा अपि पौरलोकाः । आराधयन्ति स्म जिनेन्द्र
धर्मसुधैर्यतो दृष्टफलेऽलसः कः ? ॥ ७९ ॥ प्राणान्तिकात्यन्तिकसङ्कटेऽपि, नावृत्त सचित्तमियं कदाचित् । तैस्तै
र्गुणैः सा तदपि प्रतीता, सचित्तसध्री जगतोऽपि चित्रम् ॥ ८० ॥ सौभाग्यशोभाभवन भवानी, महेभ्यपुत्रेण
महेश्वरेण । सा स्वीकृता युक्तमिद च चित्र, चण्डीत्वमाधत्त कदा च नापि ॥ ८१ ॥ तस्यास्तु साङ्गत्यवशेन
सोऽपि, शिश्राय सुश्रावकधर्मसुधैः । तथा यथैकात्मजजन्मनोऽनु प्रपेदतुर्ब्रह्म भवावधि द्वौ ॥ ८२ ॥ योगेऽपि
भोगाङ्गसमप्रसक्तेर्निःसङ्गभावो भुवनाद्भुतस्तयोः । दिने दिनेऽवर्द्धत गर्द्धमुक्तयोस्तत्स्पर्द्धया वाम्नि महर्द्धयोऽपि
च ॥ ८३ ॥ क्षेत्रेषु सप्तस्वथ दुःस्थदीनादिकोपकारेऽप्यनिशं स्ववित्तम् । साऽयोजयन्निर्भरहर्षितैकचित्ता, चिराप्य
दुर्भिक्षभयाऽऽभयावौ ॥८४॥ यतः—"सत्सु कुसन्त्यधमे तुच्छाः, प्रसरन्ति महापगाः । ग्रीष्मे सरांसि शुष्यन्ति,
कामं वारिधिरेधते ॥ ८५ ॥" निर्वाह्य सद्धर्मभवाप्रभावा, तस्मिन् भवे सैव मृताऽच्युताह्वे । कल्पे सुसङ्गमम
धानुभूय, भूमीन्द्र ! मध्वीन्द्रकुलेऽवतीर्णा ॥ ८६ ॥ तस्याः प्रियोऽपि प्रियधर्मकर्मा, शुभाद्धर्मा विगलत्कुकर्मा ।
शर्मानुभूयाद्भुतमच्युतस्थ्युतः क्षितीश ! त्वमभून्महर्द्धिः ॥ ८७ ॥ प्राक् सर्वसचित्तरसादिदानाद्दानादिपुण्यैश्च
समृद्धिरेषा । आसीज्जिनस्येव जनिक्षणेऽस्या, यस्त्यज्यते प्राक् सुलभ पुरस्तात् ॥ ८८ ॥ अस्याः प्रभावात् परमा
समृद्धिरेव समप्राऽशिवनिर्गमश्च । आजीवितं संभविता प्रभूतैः, पुण्यैरसम्भाव्यमिहास्ति किं वा ? ॥ ८९ ॥

एवं वचः केवलिनो निशम्य, धात्रीपतिर्मेघमिव प्रजाश्च। संभावित स्वस्य शुभादिगर्वं, सर्वे त्यजन्ति स्म
फणीव दर्पम् ॥ ९० ॥ वहन्समान बहुमानमन्तस्ततः क्षितीशः स विवेश वेश्म। गत्वा च दृष्ट्वा जनतान्वितस्तां,
स्वगोत्रदेवीमिव मन्यते स्म ॥ ९१ ॥ निशम्य माहात्म्यमिद तदीय, देशान्तरस्था अपि भूमिपालाः। मूर्तिर्हि
तस्या इव पद्मदेव्याः, प्रपूज्य निन्युः स्वमुच समृद्धिम् ॥ ९२ ॥ सैव जगत्यामपि आगस्कसौभाग्यभाग्यादि
गुणैर्गरिष्ठा। अमोघवागेव बभूव बाल्यादपि स्वजिह्वाविनियमणात्साक्ष् ॥ ९३ ॥ जाते मृते ग्रामगते स्थिते सा,
घृते धृते शुभकृते हृते वा। सर्वत्र मौग्ध्यादपि यद्यपाऽख्यात्सथैव तज्ज्ञानिवचोवदासीत् ॥९४॥ फलाम्बुःपष्ठि
मयो चतुर्दा, पुष्टीस्तपाऽशुष्यत लीलयैव। सा साक्ष्यमात्रेण गुरोर्गरीयःप्राक्पुण्ययोगास्किमु दुर्लभं वा!
॥ ९५ ॥ तत्रान्यदाऽऽगात् किल वादिवृन्दवृन्दारकः कश्चन काकपूर्वः। सौर्येन सर्वत्र जयी प्रसर्प्पदर्पोत्कटः
प्रौढपरिच्छदाढ्य ॥९६॥ राज्ञः समागत्य स चेत्यवादीद्वावी शरत्सारिवदभिनादी। राज्येऽस्ति राजस्तव कोऽपि
वादी, कुर्यान्मया यः सह वादकेलिम्? ॥ ९७ ॥ यद्वादिकेतौ मयि वादवृन्ददुर्भिक्षहेतौ भुवनेऽभ्युदीते। संभा
व्यतेऽनुस्रव एव तेषां, तीक्ष्णत्विषीव ग्रहमण्डलानाम् ॥९८॥ मातस्त्वया भोः! प्रतिवादिदर्पमाकार्य वाद किल
कारयिष्ये। प्राञ्जेन राज्ञेति विसृज्य वादिदुर्यं रहः प्रोच्यत मन्त्रिधुर्यैः ॥ ९९ ॥ कोऽप्यत्र विद्याविदुरः प्रवादी,
वादाय सज्जीकरणीय एव। नो चेज्जगत्यामपि नोऽपकीर्त्तेर्बिम्बिडमाडम्बर एव जातः ॥ १०० ॥ ततोऽतिचि
न्तातुरतानितान्ततान्त समन्तात् बहुदुःखमानाः। अन्वेषणेऽपि प्रतिवादिनास्तेः, किंकृत्यमूढो निशि हर्म्यमा-

णत् ॥ १ ॥ त मादृशों वीक्ष्य विलक्ष्यमाख्यदक्षाशया सा तनयाऽथ तात ! । यथार्थनाम्नोऽपि कुतस्तवास्य,
श्वासाहतावर्शनिदर्शनीयम् ? ॥ २ ॥ तेनापि तस्याः सफले स्वरूपे, प्रस्तपिते सा मुखमोटनेन । प्रारूपयत्तस्य
नृकीटकस्य, पराजये काऽस्तु परास्तचिन्ता ? ॥३॥ मकपाह सर्वत्र जयी स धूर्त्तो, वैदग्ध्यतस्तेन सचिन्तता मे ।
स्मितानना साह च साऽपि यद्यः !, पर्याप्तमेतत्परिचिन्तनेन ॥ ४ ॥ तत्रैत्रपत्र हि मयाऽऽसमेवेत्यस्यां मदीयोम
हिमाङ्गुलायाम् । सुसम्मतं सर्वमपीत्यमात्योऽनुचिन्त्य निश्चिन्ततया निवृत्तो ॥५॥ प्रातः पुरस्कृत्य सुतां सवित्रा,
प्रभामियोर्वीशसमाममाजि । उक्तं सुतोक्तं च ततः क्षितीशाहूतः समेयाय स धाविधूर्त्तः ॥ ६ ॥ दृष्ट्वा पदे मां
प्रतिवादिनमाचशां सृजन् विस्मयवानुवाच । चषोऽपि किञ्चित्रहि विक्रमेत, किं केशरी बालमृगीं जिगीषुः ॥७॥
सर्वेऽचपो कौतुकिपूत्सुकेषु सा, साक्षेपमाक्षेपमकृत त प्रति । वादीन्द्ररीत्या वचनैः सुसंस्कृतैर्द्विधाऽप्यपो धूर्त्त
तयाऽभ्यधत्त सा ॥ ८ ॥ अमात्यशक्तेस्त्वपि बालिकाया, न सक्षरः सद्गतिमग्रहीत् । किञ्चित्पुनः प्रश्नततुसरा
विकेली विधेया सह बालयाऽपि ॥९॥ इत्युक्तिपूर्वं स सगर्वमाख्यदक्षे ! समाख्याहि समीक्ष्य मह्यम् । न्यक्षाऽ
न्यक्षमाश्रनु मक्षिकांघ्रियाताम्रिलोकी कथमाप कम्पम् ? ॥ १० ॥ विहस्य सा प्राह सुभिक्षिचित्रन्यस्ता पयोऽन्तः
प्रतिबिम्बिता सा । स्वचित्तवत्सम्प्रति मत्प्रकृताक्षेपावकम्पिष्ट ततोऽपि युक्तम् ॥ ११ ॥ चमत्कृतोऽप्यन्तरतीव
दुर्घटामयो समस्यां पुनरेष पृष्टवान् । कोणे तिलस्योष्ट्रमसूत कीटिका, सा प्राह सत्य यदि मां विजेष्यसे ॥ १२ ॥
पुनः स प्रश्नान्तरमकरोत्—स्त्रीयुग्मनरयुग्मोत्थः, कृष्णोऽन्तर्बहिरुज्ज्वलः । वेषनामापि नो वेद, सर्वनियोंत्सा

पकः ॥ १ ॥ समुद्रोऽपि जलाद्रीभाग्, अकमोऽपि पशुभ्रमी । सर्वभाष्यपि मौनी च, साक्षरोऽपि जडश्च कः ? ॥ २ ॥ युग्मम् ॥ कन्ययोक्त लेखा । पुनः स एव पपच्छ–नरश्रीपश्चकोत्पन्ना, प्रवृत्ता गाढपान्थकृत् । देहे लग्नाऽपि दुःप्राकृत्, का नु दृष्टाऽपि वैरकृत् ? ॥ ३ ॥ तयोक्तमिय तवैवार्हेति मिथ्याभिमानित्वात्, ततः का नामा स्यार्हेति ज्ञातुमुत्सुके समालोके तयोक्त चपेटेति, ततः सर्वेऽपि हास्यं नाटयन्ति, अथ समर्थेयावीन्द्ररीत्या त प्रस्याह सर्वाङ्गनिपुणा निपुणा–हंहो ! मया प्रश्ने कृते तन्मूकास्मतया क तव पाण्डित्यावकाशोऽपीति पृच्छ मां पुनर्यथेच्छ, ततः सोऽप्युर्वीविपापोतिविपममप्रश्नयत्–"सुअणा १ पवरतुरगा २ सारहिणो ३ नाणिणो अ ४ पाइयरा ५ । सूआरा ६ जूआरा ७ गणिआ ८ वरगायणा ९ विप्पा १० ॥१॥ वणिवरकुविंदमवणा ११ कणा सुमि-यसंमि १२ गिम्हि जलहितडा १३ । घुसा १४ वुसयसत्ता १५ धम्मिअचित्ता य धम्ममि १६ ॥२॥ बेअम्बिक अ १७ दपाल् १८ वेला अमुद्दा १९ पवो २० महासुहडो २१ । असई २२ सुतन्तुवाओ २३ महवाओ २४ पाउसि जवासो ॥ २५ ॥ ३ ॥ मज्जवसणी अ २६ अंतिमजलहिठिई २७ मच्छसंकुलतडागा २८ । अणुकूलपवणपोआ २९ अयपालगिहा य ३० जलहिमुहा ३१ ॥ ४ ॥ परपत्थणापरमणा ३२ निच्चवरिहा ३३ महासमुद्दा य ३४ । हत्थाइगा य ३५ वहगा ३६ कुमारा ३७ गिरिणई ३८ मरुम् ३९ ॥ ५ ॥ कम्हारमही ४० सिद्धा ४१ महदुमा ४२ निवठिई ४३ सयपई अ ४४ । भेरीओ ४५ फलिअसाली ४६ मंतिवरा ४७ घुत्तमित्ती अ ४८ ॥ ६ ॥ तिपक्खमनरगा ४९ निवकमगा य ५० रापा य ५१ जायगा ५२ सुगिहा ५३ । सुहडा कुविआ ५४ तिसि

आ ५५ वणउद्देसा य केरिसया ५६ ॥ ७ ॥ पागयभासाइ इहं घणणवउक्षेण येथ पइपसिण। पच्चुत्तरं पयच्छसु जइ अइछेयत्तणं वहसि ॥ ८ ॥" ईपद्विसृश्य तयोक्तं–'परवाया' इति, तत्र सुजनाः परवाचः प्राणान्तेऽप्यन्यथाऽकरणात् प्रकृष्टगिर इत्यर्थः १, प्रवराश्वाः–परवाजाः प्रकृष्टवेगाः 'कगचजतदपयवां प्रायो लुगिति (श्रीसिद्ध० अ० ८ पा० १ सू. १७७) जलुक्, 'अवर्णो यश्रुति' (श्रीसिद्ध० अ० ८ पा० १ सू. १८०) रित्यवर्णस्य यः २, सारथयः प्रवाजाः–प्रकृष्टरवेण आजः–क्षेपः, प्रेरणमर्थाद् नृपयोर्येषां ३, ज्ञानिनः परावायाः–अवायो–निश्चयः, 'दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ' (श्रीसिद्ध० अ० ८ पा० १ सू. ४) वित्ति ह्रस्वः ४, वादिवराः परघावाः ५, सूपकाराः परपाकाः 'पो व' (श्रीसिद्ध० अ०८ पा० १ सू. २३१) इति पस्य वः ६, द्यूतकाराः परपाताः, पाशकपातनादि ७ गणिकाः परव्याजा व्याजः–कपटं ८, वरगायनाः–भारवायाः प्रकृष्ट आरवस्यायो–विस्तारो येषां ९, विप्राः परव्यावाः परं–श्रेष्ठं विशेषेणावन्तीति 'कर्मणोऽण्' (श्रीसिद्ध० अ० ५ पा० १ सू. ७२) १०, धनिवरकुविन्दायासाः–परावाया, आवायः–कुविन्दशाला ११, सुभिक्षे कणाः परव्राताः–प्रकृष्टसमूहाः १२, ग्रीष्मजलधिसदाः परवाताः, वातो–वायुः १३, धूर्त्ताः परव्यावाः 'व्यचन् व्याजीकरणे' व्यचनं व्यावो–वञ्चनं १४, दुर्नयसत्त्वाः परापायाः, अपायोऽनर्थः १५, धार्मिकचित्ता धर्मे परयावाः 'यव् स्थैर्ये' प्रकृष्टस्थैर्याः १६, वेदविदः परवाका वाक्–ऋगयजुःसमूहात्मकं वाक्यं १७, दयालुः परपाता, परान् पातीति शीलार्थे तृन् १८, अशुभवेला परपाता, पातः क्रान्तिसाम्यादिः १९, पटः परव्याता 'व्येंग् संवरणे' परं व्ययति–आच्छा

वयतीति तन् २०, महासुभटः परपायाः, पररक्षकशक्ताः २१, असती परप्यागाः, प्रकृष्टविख्यापराधाः २२, सुतन्तुवायः परयाता 'वेञ् तन्तुसन्ताने' प्रकृष्ट वयतीति तन् २३, महापाता 'यांक गतौ' तन् २४, माशूपि यपासः परपासा 'पै शोषणे' तन् २५, मद्यव्यसनी-परपाता, प्रकृष्ट पिबतीति तन् २६, अन्याङ्घिस्थितिः परव्यापा, प्रकृष्टविस्तारा २७, मत्स्यसङ्कुलतडागाः परवाकाः, बकसमूहो वाकम् २८, अनुकूलपवनाः पोताः परव्यायाः 'व्यपी गतौ' प्रकृष्टगमनाः २९, अजापालगृहाः-प्ररपाजाः प्ररपन्तीत्यपि प्ररपा अजा यत्र ३०, अभिमुखाः परावाया प्रकृष्टः अपामायो-लाभो यत्र ३१, परमार्थनापरमनसः परव्यजाः, परेषु विशेषेणाजो-गतिर्येषां ३२, निस्वरिक्ताः परापायाः, पर-दूरमपगतमयो-भाग्य येभ्यः ३३, महाऽभयाः परापायाः-परा-मृशायें परापा-मृशापां आयो येषु ३४, हास्तिकाः परवापाः, प्रकृष्टोसयः ३५, पचकाः-परपापाः ३६, कुम्भकाराः परापाका, आपाको-मृद्भाण्डपाकस्थानं ३७, गिरिनदी-प्ररवाप् 'रुङ् शब्दे' अपि प्ररवा आपो यत्र ३८, मरुभूः परापाऽगा दूरमपगतवृक्षा ३९, काश्मीरमही परवाकै, वाक्-सरस्वती ४०, सिद्धाः परापाकाः प्रकृष्टम पगतमर्क-अर्घ येभ्य ४१, महाद्रुमाः-परपावाः, पावा-मूलानि ४२, नृपस्थितिः परवाक्-परान् शत्रून् वाज ति-अवक्षिपतीति क्विप् ४३, शतपदी-परपाद् चतुस्त्वात्प्रकृष्टाङ्घ्रिः ४४, मेघैः परव्यावाः 'रुङ् शब्दे' युवर्णे (श्रीसिद्ध० अ० ५ पा० ३ सू २८) इत्यलि भवाः-शब्दः परान्-शब्दान् व्यपति-आच्छादयतीत्यातो ड (श्री-सिद्ध० अ० ५ पा० १ सू. ७६) इति डे परव्योऽवो यासां ४५, फलितशालयः-परवापाः वपाः-शुकास्तस्स

मूढो वाचम् ४६, मन्त्रिवराः परावापाः, आवापोऽरिचिन्तन ४७, धूर्तमैत्री परापाता, आपातस्तत्कालः ४८, श्रयः प्रथमनरकाः परापाकाः, परेभ्यः–परमाधार्मिकेभ्य आप्यत इति परापमर्क–दुःखं येषु ४९, नृपकन्याः–परमायाः 'मींञ् वरणे' प्रकृष्टो मायो यासां ५०, राजानः–परपायाः, परः पायो–रक्षा येषाम् ५१, याचकाः परव्याताः 'अत सातत्यगमने' अतनम् आतः परेषु विशेषेणातो येषां ५२, सुयशः परव्यायाः, परेभ्यो विशिष्टा आया–ध्वजधूमाद्यो येषु ५३, कुपिताः सुभटाः परावापाः, परे–शत्रावधापः–प्राप्तिर्येषां ५४, सुपिताः पर–केवल पिपन्तीति परमते तन्व्यधीति णे परपायाः ५५, वनोद्देशाः परव्यायाः प्रकृष्टो वीनामायः–आगमन येषु ५६, वाजः पक्षमुनिनिस्वनेष्वपि वाजं सर्पिर्वारियज्ञाम्नेषु, पाकः शिशुवैल्ययोरपि पततीति वा स्वलादीति (श्री सिद्ध० ५–१–६२) णे पातः पततीत्यपि पतः–पक्षी तत्समूहः पातं व्याजोऽपदेशोऽपि आगोऽघेऽपि "अजश्छागे हरे विष्णौ, रघुजे वेधसि स्मरे" उप्यतेऽस्मिन्निति वापः क्षेत्रेऽपि, पापः–पापिष्ठेऽपि, अगः–शैलसरीसृपार्केष्वपि पाशोऽशुतुपांशांह्रिपर्यन्ताग्निपूजास्वपि, आवापः–पातमेवालवालप्रक्षेपभाण्डपवनवलयेष्वपि, आपातः–पातेऽपि पको रक्षोभेदश्रीदशिवमल्लीष्वपि, 'पदं स्थाने विभक्त्यन्ते, शब्दे वाक्यैकवस्तुनोः। त्राणे पादे पाद चिह्ने, व्यवसायप्रवेशयोः ॥ १ ॥" मङ्गमते पदं चरणन्यासाक्षचिह्नयोरपि, वचा औषधिशारकयोः, वपा विव रमेदसोः, व्रजोऽध्वगोष्ठसङ्घेषु, व्यजा ऊपाकर्षणाय रज्जुयन्त्रघट्यादिनिक्षेपमार्गे प्रेरणदण्डे च 'वज व्रजण् मार्गण् संस्कारगत्योः' मार्गण् संस्कारेऽपीत्यन्ये, एतयोरपि वजः व्रज , वदपचादिभ्योऽपि वदः पच इत्यादि २७,

पकारादीनां घता(पवा)दीनां च यथायोगं समूहाण्यपि पाकं पाकमित्यादि, एव १४९, तथा 'पां पैं उवेंग् व्येंग् वेंग् पव् व्यरूपायां याचि' कण्ठमते पव् स्येर्ये अष रक्षणादि १९ अर्थेषु,'अक अग कुटिलगतौ' 'वज व्रज अयि वयि पयि पवि च गतौ' 'वांक्ष गतिगन्धनयोः' 'वीङ् प्रजनकान्त्यसनखादनेषु' अन्ये असनस्थानेऽशनमाहुः, 'पीङ् पाने मीङ् मरणे पतण् गतौ वा' एषां घञि पायः वायः इत्यादि ४४, 'ई इङ् गतौ यातण् गतिसुखासेवनयोः सुखासेवनयोरि त्येके' एषां 'युवर्णस्याल्' अयः यातः 'वषण् वदिण् भाषणे' संदेशने इत्येके 'भाषण् लम्भने' एषां युजादित्वा णिजभावपक्षे घञि वाकादि 'व्ययण् विससमुत्सर्गे' गतावित्येके, पविण् गतौ, अनयोर्णिजनित्यत्वेऽनदन्त- त्वेन घञि व्यायादि १४, 'मृगक्ष वक्ष (भाषणे)' वक्तीतिशीलः किपि वाक् २ 'ओवे वांक्ष गतिगन्धने' तृनि वाता २ पात्याधात्वन्तससकारानव्ययीति णे पायादि ७ 'अज गतौ' अव् अत् आप् अक अग् णिचोऽनित्यत्वे वा ण, पर्यां किपि अयाज इत्यादि १०, वेंग् वे परयाः १९ अर्थेषवधातोरपि अयः परश्वासावयश्च परायः, परं पिप तीति किपि परपाः, एव पात्याद्यावन्तैरपि भमे आयादि योज्यम् २८, अवृजजांजादिभ्योऽयाऽवोऽवाऽविअजा- तादि (?)२९,आइपूर्वपात्यादिषवपचादिसकर्मधातुभ्यः कर्मणोऽणि(श्रीसिद्ध० ५-१-७२)त्यणि परवायाः परवावाः परपाचा इत्यादि ५९, पूर्वोक्तधातूनां यथामास णिचि शेषाणां तु सर्वेषां णिणि किपि पात् वात् इत्यादि, पाय वाप इत्यादि ७८ एव ११९, पथामापष्टे इत्याद्यर्थे णिजि किपि पुनः ११९ एव ७२२ प्रश्नोत्तराण्यत्र, प्रकर्षेण राजत इति कश्चिद् भरः, अनेनापि सर्वरूपाणि रूपाष्टकवर्जं स्युः, तथा च १४११, पूर्वोत्तरपदयोर्मिथो यथाऽर्ह

परावर्ते विशेषलक्षणे च न सक्षमा, एवं नवनवप्रकारप्रश्नोत्तरैः सर्वेषामपारं चमत्कारं कृत्वा वादिनस्तिरस्कारं कर्तुमना मनाग् विहस्य सा तं प्रत्याह—भो वादीन्द्र! यदि मदुक्तप्रश्नस्यैकस्याप्युत्तरं चिरेणापि दास्यसि तदाऽपि त्वयैव जितमित्युक्तिपूर्वं सा लीलावती जातिसुलभलीलयाऽनतिविषममेव प्रश्नयामास—"चित्रमत्र पयः पेया, एव व्यञ्जनवर्जिताः। समीक्ष्यन्ते जनैर्नित्यमपि वर्गत्रयार्थिभिः ॥ १ ॥" भो वादिन्! कथयास्य श्लोकस्य को भावार्थः?, अत्र षण्मास्यवधिः, सोऽपि पराजितमानी तदानीमतिमतिमोक्षमात्मूर्ध्ना विमृशन्नप्यभव्य इव सम्यग्भावं यावन्न लभते तावत् परिज्ञानायास्युत्सुकैर्नृपादिकैरुक्तं—कन्ये! व्यक्तं त्वमेव कथयेति, तत स्तया प्रोक्तं—पयःपेयाशब्दस्य व्यञ्जनवर्जितत्वे आया इति स्यात्, अत्र विसर्गाणामपि व्यञ्जनत्वं ज्ञेयं, 'कादिर्व्यंञ्जनं' (श्रीसिद्ध० १-१-१०)मित्यत्र कस्यादिः कादिरित्यपि व्याख्यानात्, ततोऽतिविषादिनं तं वादिनं सा पुनः प्रत्यवादीत्—वादिन्! अथापि यद्येकं बुद्धिविषयमपि प्रश्नं प्रत्युत्तरयसि तदाऽपि त्वया न पराजितं, प्रश्नश्चायम्—एकत्र पुरे राज्ञः पुत्री सर्वाङ्गीणाद्भुतगुणा केनापि विद्याभृताऽपहृता, यः कन्यामानयति तस्यैव सा मया दत्तेति राज्ञा पटहवादने नैमित्तिकेनोक्तम्—अहं तयोः स्थानं जाने परं स्वे गन्तुं न शक्नोमि, रथकारेण नभोगामी रथः कृतः, सहस्रयोधी युद्धाय वाक्यधाते सद्यःसंरोहणाय वैद्यश्च सज्जीभूतो, चतुर्भिः संभूय गत्वा कन्या प्रत्यानिन्ये, ततस्तामुद्वोढुं चत्वारो विवदन्ते, परिणीता स्वेकेनैव सा, उक्तञ्च—"नेमित्ती १ रहगारो २ सहस्सजोही ३ तहेव विज्जो अ ४। दिन्ना चउण्ह कण्णा परिणीआ नवरमिक्केण ॥ १ ॥" सा केन कथं वा परि-

णिन्ये ?, वादिन् ! यद् यदि विदग्धंमन्योऽसि चतुरविचारेणापि, तद्वेद्मि नि वादिनि नरेशादेशान्मन्त्रिपुत्र्येव
माह—राजन् ! तया राजपुत्र्या गूढाभिप्रायया चतुर्णां विवादपदानां स्वयमित्युक्तं—यो मया सहाग्नौ प्रवेक्ष्यति स
एव मे वरः, ततस्त्रयो मौनाः स्थिताः, नैमित्तिकस्तु निमित्तबलादुदयमपायं जानन् कन्यया सह चितायां प्रविष्टः
पौरैर्वार्यमाणोऽपि, यावच्च चितायामग्निरुद्दीपितस्तावत्तौ प्राक्कृतसुरङ्गया निर्गतौ सोत्सवं परिणीतौ च, एष तुर्यो
दिन तिरस्कृत्याऽशुष्कोत्सवैः सा सर्वैः श्लाघ्यमाना स्वगृहं प्राप्ता, अन्येद्युरन्यः कश्चिद्धूर्तः सकृत्श्रुतधरः सम-
र्पितस्वर्णकन्दुकधरः पुरान्तः प्राप्तः, स प्रोचे—यो ममापूर्वं श्रावयति तस्मै कन्दुकं ददामीति, निपुणयोक्तं—म
त्पित्रा त्वत्पार्श्वे धनकोटी न्यासीकृतेति यदि श्रुतं तदा ददतां नो चेदेनं कन्दुकं देहीतिबुद्ध्या स जिग्ये
तारक कन्दुकश्चोपार्जितः, एवमनेकधा स्वबुद्धिकौशलं दर्शयन्ती सरस्वती सा कन्या कस्य न विस्मयरसार्द्रतम-
तनिष्ट ?, क्रमाच्च तारुण्यरसोद्गमेन, वल्लीव दिव्या कुसुमोद्गमेन । विभूषिता सा शुशुभे त्रिलोकीजैत्र सुमन्त्रा
स्त्रमिव स्मरस्य ॥ १ ॥ विश्वत्रयेऽप्यद्भुतभाग्यलक्ष्मीं, लक्ष्मीमिवोद्वक्ष्यति यः किलैताम् । भाव्येष विश्वम्भरि
षत् स विश्वविश्वेश्वरः श्रागिति चिन्तनोत्कः ॥ २ ॥ यद्गीश्वरस्तां स्वयमेव मन्त्रीश्वर याचते यच्चिन्तयाऽऽ-
र्तम् । वहूपरोधेन विशिष्टवस्तुन्यहो महान्तोऽपि हि सानुबन्धाः ॥ ३ ॥ युग्मम् ॥ राजा स्वयं याचत इत्यमन्दा
नन्दाद्ददाति स ततः सुतां ताम् । तस्मै सुतं मन्त्रिपतिः सुपात्रे, प्राप्ते विलम्बोऽर्हति नैव दातुः ॥ ४ ॥ नाथः
पृथिव्याः पृथुपर्वपूर्वमपूर्वमोदादुदुवाह चैताम् । वाचां शचीवल्लभवत्तमोऽस्याः, पट्टाभिषेकं निरमीमपच्च ॥ ५ ॥

तस्याः प्रभावात् प्रभुरेष पृथ्व्याः, पृथ्वीभुजोऽन्यानखिलानपि द्राक् । वशीकरोति स्म वशी सुखेन, दुष्टेन्द्रिया-
णीव भवी चिरस्था ॥ ६ ॥ तदा समग्राङ्गसमृद्धिसौख्यैः, स्वपुण्यवत्सुन्यभिधेयशून्याः । दुर्भिक्षदारिद्र्यकुरीति-
नीतिदुर्व्याधिपापाद्यभिधा बभूवुः ॥ ७ ॥ नृपक्रियाभक्तियुतस्य चैव, साम्राज्यलक्ष्मीः सकलेऽपि विश्वे । एका-
तपत्राऽभवदुत्तमश्रीयोगस्य माहात्म्यमहो ! महीयः ॥ ८ ॥ यद्वा कपालीह महेश्वरत्वं, जनार्दनो वा पुरुषोत्त
मत्वम् । सुरालयेशस्त्रिदशेशतां च, लेभे पुराऽप्युत्तमदारलाभात् ॥ ९ ॥ ईदृग्विधप्रौढिमसङ्गमेऽपि सा, स्त्रीजा
तिसुभावमपीयवर्त्यहो ! । नैवाभिमानं भजति स्म जातुचित्साकण्ठपूर्णं हि झलज्झलायते ॥ १० ॥ सा प्रत्युत
ध्यातवती प्रभावो, ममात्र कः ? प्राक् सुकृतस्य किन्तु । तदेव कुर्वे तदिहापि येनोत्तरोत्तराः स्युर्मम सम्पदो
ऽपि ॥ ११ ॥ आर्यास्तु पर्यन्ति विचार्य पूर्वमभ्यस्तमाराधयति स्म सम्यक् । भोगोपभोगव्रतमेव पूर्वा, हृदेव
निर्वाहयितुं प्रतिज्ञाम् ॥ १२ ॥ जिह्वेन्द्रियं यद्यपि दुर्जयं नृणां, विशिष्य च प्रौढिविशेषशालिनाम् । सैकाग्रचि
सैव तथाऽपि सद्व्रते, फलेऽनुभूतेऽङ्कुसमत्र वा किमु ? ॥ १३ ॥ तद्वाक्यतः क्ष्मापतिरन्यलोकोऽप्येतद्व्रतं स्वीकृत
वान् यथेष्टम् । पुमांश्च धर्मश्च महद्भिरेवाहतौ हि साम्राज्यपदं प्रयातः ॥१४॥ यो येन नीतः परमां समृद्धिमारा
धनीयो ह्यमुना स एव । तत्किं व्रतं सक्षममेव सोऽपि, भावीभूतत् काऽपि कृतघ्नताऽहो ! ॥ १५ ॥ चिरं चरित्वेति
गृहस्थधर्मं, सा प्राज्यसाम्राज्यसुखाद्भयेऽपि । निष्क्रम्य जिह्वाविजयेन सारैः, सिद्धा तपोभिः क्षितिपेन सार्द्धम्

॥ १६ ॥ प्राग्भवानुगतमभिपुत्रिकाभिधकारिचरिताद्वितीरितात् । भो ! विभाव्य विपुल क्रियाफलं, सप्तमव्रत विधौ प्रयत्यताम् ॥ १७ ॥

॥ इति भोगोपभोगव्रते मभिपुत्रिकासम्बन्धः ॥

उक्त सप्तम व्रतमथानर्थदण्डपरिहाराख्यमष्टम, गुणव्रत तु तृतीय, तत्रार्थः–प्रयोजन क्षेत्रवास्तुधनधान्यशरीरस्वजनपरिजनादिविषयं तस्याभावोऽनर्थस्ततोऽनर्थ–निष्प्रयोजनं प्राणी पुण्यधनापहारेण दण्ड्यते–पापकर्मणा विलुप्यते येन सोऽनर्थदण्डः, यदाह–"जं इंदिअसयणाई पडुच्च पावं करेज्ज सो होइ । अत्थे दण्डो इत्तो अन्नो उ अणत्थदण्डो अ ॥ १ ॥" स चापध्यान १ पापोपदेश २ हिंस्रप्रदान ३ प्रमादाचरित ४ भेदाच्चतुर्धा, तत्राप ध्यानं–आर्त्तरौद्रभेदाद्द्विधा, तत्राप्यार्त्तं चतुर्धा–अनिष्टशब्दादीनां कालत्रयेऽप्यत्यन्तविप्रयोगचिन्ता १ एव रोगादिवेदनाया विप्रयोगचिन्ता २, इष्टशब्दादीनां कालत्रयेऽप्यत्यर्थं संयोगाध्यवसायः ३, दिव्यभोगर्द्धि राज्यादिनिदानाध्यवसाय ४ श्चेति, रौद्रमपि चतुर्धा–हिंसानुबन्धि १ मृषानुबन्धि २ स्तेयानुबन्धि ३ विषयसंरक्षणानुबन्धि च ४, तत्राद्यमतिक्रोधादिना प्रत्य प्रति वधबन्धनाङ्कनहिंसनपुरवेधामध्यादिचिन्ता १, द्वितीय पिशुनासभ्यासद्भूतघातकादिवाक्प्रणिधानं २, तृतीयं परस्वहरणचिन्ता ३, तुर्यं शब्दादिविषयसाधनधनरक्षार्थं सर्वेषामविश्वसनेनोपघात एव श्रेयानिति बुद्धिर्म ४–१ क्षेत्र कृष कृषध्वं दमय वृषान् षण्ढय कपय शालम् यर्न्त्र वाहय शस्त्रं सज्जय पापोपदेशोऽयम्, एवं प्रत्यासीदति वर्षाकालो दीयतां वत्सरेभ्यभिः सञ्जीक्रियतां हलका

लादि अतिक्रामति वापकालः शीघ्रमुप्यतां धान्यानि मूता वा केदारा गाद्यन्तां सार्द्धविनत्रयमध्ये उप्यतां च लादि अतिक्रामति वापकालः शीघ्रमुप्यतां धान्यानि प्रत्यासीदन्ति प्रवहणपूरणदिवसाः प्रगुणीक्रियतां प्रवहणा मीद्दपः जाता वयःस्था कन्यका विवाह्यतां शीघ्रं प्रत्यासीदन्ति प्रवहणपूरणदिवसाः प्रगुणीक्रियतां प्रवहणा नीत्यादि सर्वोऽपि पापोपदेशः २॥ हिंस्रप्रदानप्रमादाचरितरूपमेवद्वयं तु चतुःसाध्यस्यास्मूत्रकृदेव क्रमाद् गाथा

द्वयेनाह—

सत्यग्गिमुसलजतगतणकट्ठे मतमूलभेसज्जे । दिन्ने दवाविए वा पडिक्कमे० ॥ २४ ॥

पहाणुव्वट्टणवन्नगविलेवणे सद्दरूवरसगंधे । वत्थासणआभरणे पडिक्कमे० ॥ २५ ॥

'सत्थग्गी'ति 'ण्हाणुवट्टणे'ति'॥ शस्त्राग्निमुशलानि प्रसिद्धानि उपलक्षणत्वादुदूखलहलान्यपि यन्त्रक—शकटघरट्टा-दि तृण—मसारसुकरणादिहेतुर्दर्भादि व्रणकृमिशोधन वा मधुकरी वा काष्ठ—अरघट्टयष्ट्यादि मन्त्रो—विषापहारादिर्व-शीकरणादिर्वा मूल—नागदमन्यादि ज्वराद्युपशमनमृत्तिका वा गर्भशातपातादि वा मूलकर्म,यदवाणि—"मंगल मूलीण्हवणाइ गब्भवीवाहकरणधायाई । भवयणमूलं कमति मूलकम्म महापाव ॥ १ ॥" भेषज—सांयोगिक द्रव्यमुच्चाटनादिहेतुः, एतच्चस्वाप्यनेकप्राणिप्राणव्यपरोपणकारणभूतदाक्षिण्याद्यभावेऽन्येभ्यः प्रदत्त दापितं वा तस्मिन् योऽतिचारस्तं 'पडिक्कमे' इत्यादिमाग्वत्। इति चतुर्विंशतितमगाथार्थः ॥ २४ ॥ 'ण्हाणु' इति स्नान—अभ्यङ्गपूर्वकमङ्गप्रक्षालन तथायतनया त्रससंसक्तभूमौ सम्पातिमसत्त्वाकुलेऽकाले वा सम्यगपरिपूतजलेन वा

यत्कृतं तपोधनेन ग्रससंसक्तपूर्णादिभिर्यत्कृतमुपमर्तिका वा भस्मनि न क्षिप्तास्ततस्ताः कीटिकाकुलाः श्वादिभिर्भक्षिताः पादैर्मर्दिता वा, तथा वर्णकः—कस्तूरिकादिभिः कपोलादिमण्डनं, विलेपनं—चन्दनकुङ्कुमादिभिर्ग्रीष्महेमन्तादौ, एतद्द्वयं सम्पातिमसत्त्वाद्ययतनया यत्कृतं, शब्दो—वेणुवीणादीनां कुतूहलेन श्रुतः निशि चोच्चैःस्वरेण शब्दः कृतस्तस्मिंश्च कृते गृहगोधादिदुष्टजीवा जागरिताः तैश्च मक्षिकादिजीवा हिंसिता अलाव्यापारम्भकैर्वोच्चैःशब्देन जागरितैः स्वस्वारम्भः प्रारम्भि, तथा च सति पानीयाहारिकावाणिज्याकारककर्पुकारघट्टिकाधिकरजकलोहकारमात्स्यिकसौनिकशाकुरिकघातकचौरपारदारिकाचरकन्दवायकादीनामपि परम्परया कुव्यापारप्रवृत्तिरिति महाननर्थदण्डः, अत एवोक्तं श्रीभगवत्यङ्गे कौशाम्ब्यां शतानीकभगिन्या मृगावतीननन्दुर्जयन्त्याः श्रीवीरपार्श्वे प्रश्नसम्बन्धे—"सुत्तत्तं भंते ! साहू जागरिअत्तं साहू ?, जयन्ती ! अत्थेगइआणं सुत्तत्तं साहू अत्थेगइआणं जागरिअत्तं साहू, जे इमे जीवा अहम्मिआ अहम्माणुआ अहम्मिट्ठा अहम्मक्खाई अहम्मपलोई अहम्मपलज्जणा अहम्मसीलसमुदायारा अहम्मेणं चेव वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति एएसि णं जीवाणं सुत्तत्तं साहू, एए णं जीवा सुत्ता समाणा नो बहूणं जीवाणं पाणाणं भूआणं सत्ताणं दुक्खणाए जाव परिआवणाए वट्टंति, एए णं जीवा सुत्ता समाणा अप्पाणं परं वा तदुभयं वा नो बहूहिं अहम्मिआहिं संजोअंति, एएसिं सुत्तत्तं साहू जयन्ती !, जे इमे जीवा धम्मिआ जाव धम्मेणं चेव वित्तिं कप्पेमाणा विहरन्ति एएसि णं जीवाणं जागरिअत्तं साहू, एए णं जीवा जागरा समाणा बहूणं जीवाणं ४ अदु

क्खणाए जाव अपरिआवणाए वट्टंति, एए णं जीवा जागरा समाणा जाव धम्मिआहिं संजोएत्तारो भवंति एएसिं जागरिअत्त जीवा जागरा समाणा पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरिअं जागरइत्तारो भवति एएसिं जागरिअत्त साहू, एय बलिअत्त दुब्बलिअत्त, दक्खत्त आलसत्त, इत्यादि, 'जागरिआ धम्मीणं, अहम्मीणं तु सुत्तया सेआ। वच्छाहिवभइणीए अकहिंसु जिणो जयंतीए ॥१॥" इति, रूपाणि–रूपादीनां नाटकादौ विलोकितानि परेषां पुरो वर्णितानि वा, रसा–मिष्टान्नशाकादिसम्बन्धिनः परेषामपि गृद्धिवृद्धिहेतवो वर्णिताः, एवं गन्धवस्त्रासनाभरणा वर्णितानि वा, रसा–मिष्टान्नशाकादिसम्बन्धिनः, तद्दर्शनाच्च तज्जातीयम न्यपि परगृद्धिहेतुवृद्धितया व्यावर्णितानि, एतैश्च पञ्चविधविषयलक्षण प्रमादो दर्शितः, तद्दर्शनाच्च तज्जातीयम त्यादिप्रमादः पञ्चप्रकारोऽपि परिहार्यतया द्रष्टव्यः, यदाहुः–"कुतूहलाद्गीतनृत्यनाटकादिनिरीक्षणम्। कामशास्त्र प्रसक्तिश्च, द्यूतमद्यादिसेवनम् ॥ १ ॥ जलक्रीडान्दोलनादिविनोदो जन्तुयोधनम्। रिपोः सुतादिना वैरं, भक्त स्त्रीदेशराट्कथा ॥ २ ॥ रोगमार्गश्रमौ मुक्त्वा, स्वापश्च सकलां निशाम्। एवमादि परिहरेत्, प्रमादाचरणं सुधीः ॥ ३ ॥ विलासहासनिष्ठ्यूतनिद्राकलहदुष्कथाः। जिनेन्द्रभवनस्यान्तराहारं च चतुर्विधम् ॥ ४ ॥" तथा आलस्यादिना घृततैलजलादिभाजनानामस्थगन, मार्गे सति हरितकायाद्युपर्यशोधिताध्वनि वा गमनमनालो कितस्थाने हस्तक्षेपादि सत्यपि स्थाने सचित्तोपरि स्थित्यादि वस्त्रादेर्वा मोचनं पनककुन्थ्वाद्याक्रान्तभुव्यवश्राव पादेस्त्यजनमयतनया कपाटार्गलादानादि वृथा पत्रपुष्पादित्रोटनं मृत्खटीवर्णिकादिमर्दनं वह्नुदीपनगवादिघा तदानशस्त्रव्यापारणनिष्ठुरमर्मभाषणहास्यनिन्दाकरणादि रात्रौ विद्याऽध्ययनतया वा स्नानकेशग्रन्थनरन्धनम्

पञ्चवृसनभूसमनमृद्वाविमर्दनलेपनधावनजलगालनादि च प्रमादाचरितं श्लेष्मादीनां व्युत्सर्गेऽस्थगनाद्यय तनाऽपि प्रमादाचरितं मुहूर्त्तानन्तरं तत्र संमूर्च्छिममनुष्यसंमूर्च्छनतद्विराधनादिमहादोषसम्भवात्, आह च श्रीप्रज्ञापनोपाङ्गे भगवानार्यश्यामः–"कहिणं भंते ! समुच्छिममनुस्सा समुच्छंति ?, गोयमा ! अंतो मणुस्सखित्ते पणयालीसाइ जोयणसयसहस्सेसु अड्डाइज्जेसु दीवसमुद्देसु पन्नरसु कम्मभूमीसु तीसाए अकम्मभूमीसु छप्पन्नाए अंतरदीवेसु गब्भवक्कंतियमणुस्साणं चेव उच्चारेसु वा पासवणेसु वा खेलेसु वा सिंघाणेसु वा वंतेसु वा पित्तेसु वा सुक्केसु वा सोणिएसु वा सुक्कपुग्गलपरिसाडेसु वा विगयजीवकलेवरेसु वा थीपुरिससंजोगेसु वा नगरनिद्धमणेसु वा गामनिद्धमणेसु वा सव्वेसु चेव असुइठाणेसु संमुच्छिममणुस्सा संमुच्छंति अंगुलअसंखेज्जभागमित्ताए ओगाहणाए असन्नी मिच्छदिट्ठी अन्नाणी सव्वाहिं पज्जत्तीहिं अपज्जत्तगा अंतमुहुत्ताउआ चेव कालं पकरंति" 'सव्वेसु चेव'त्ति अन्यान्यपि यानि कानिचिन्मनुष्यसंसर्गवस्तूनीनि तेषु सर्वेष्वपीति तदुक्तो, अधिकरणभूतस्यागतस्य पात्रादेर्मलमूत्रादेश्चाप्युत्सर्जनमपि प्रमादाचरितं, यदुक्तं पञ्चमाङ्गे–"पुरिसे णं धणु परामुसति उसुं परामुसति उड्ढं वेहासं उव्विहित्ते समाणे जाइं तत्थ पाणाइं अभिहणति ततो णं भंते ! से पुरिसे कतिकिरिए ?, गोयमा ! से पुरिसे पंचकिरिआहिं पुट्ठे, जेसिंपि य जीवाणं सरीरेहिंतो धणू निव्वत्तिए तेवि अ जीवा पंचहिं किरिआहिं पुट्ठा, एवं धणुपट्ठे ण्हारू उसू सरे पत्ते फलेवि पंचहिं पुट्ठे"त्ति, ननु पुरुषस्य पञ्च क्रिया भवन्तु कायादिव्यापाराणां तस्य दृश्यमानत्वात्, धनुरादिनिर्वर्तकशरीराणां तु जीवानां कथं ताः ?, कायमात्रस्यापि

तदीयस्य तदानीमचेतनत्वात्, अचेतनकायमात्रादपि बन्धोपगमे सिद्धानामपि तत्प्रसङ्गः, तत्कायानामपि प्राणातिपातादिहेतुत्वेन लोके विपरिवर्त्तनात्, किञ्च—यथा धनुरादीनि कायिक्यादिक्रियाहेतुत्वेन पापकारणानि स्युस्तज्जीवानां तथा पात्रदण्डादीनि जीवरक्षाहेतुत्वेन पुण्यकारणानि स्युर्न्यायस्य समत्वात्, अत्रोच्यते, अविरतिपरिणामाद्बन्धः, स च यथा पुरुषस्यास्ति तथा धनुरादिजीवानामपि, सिद्धानां तु नास्तीति न बन्धः, पात्रादिजीवानां च न पुण्यबन्धहेतुत्वं, तद्धेतोर्विवेकादेस्तेष्वभावात्, किञ्च—सर्वज्ञवचनप्रामाण्याच्चैतदुक्तं तत्तथा श्रद्धेयमेवेति तद्वृत्तौ, एवं संसारान्तर्भ्रमद्भिर्जीवैर्यानि २ शरीरायुधादीनि मुक्तानि तैस्तैर्यदा जीववधाद्यनर्थः स्यात्तदा तत्स्वामी भवान्तरगतोऽपि तत्सत्ताऽपरित्यागात्तत्पापेन लिप्यते, तस्मादनन्तभवान्तर (मुक्त) देहशस्त्रादीन्यप्यधिकरणत्वाद्व्युत्सर्जनीयानि विवेकिना, स्वकार्ये कृतेऽपि ज्वलदिन्धनप्रदीपादेरविध्यापनमपि प्रमादाचरणं, नन्वग्नेर्विध्यापनेऽपि दोष एव ?, सत्यं, परं विध्यापनेऽग्निजीवानामेव विनाशो ज्वलति तु क्रियतां तेषां पृथ्व्यादीनां त्रसाणां च बहूनामपि विराधनेत्यधिकदोषः, तदुक्तं भगवत्याम्—"जे से पुरिसे अगणिकायं निव्वावेइ से णं पुरिसे अप्पकम्मतराए चेव"त्ति, अपिहितस्य प्रदीपचुल्हकादेर्धारणं चुल्हकोपरिचन्द्रोदयाप्रदानादपि प्रमादाचरणं, तयो जीववधादिबहुदोषहेतुत्वात्, अत्र निदर्शनं यथा—

श्रीपुरे श्रीषेणो राजा तस्य पुत्रो देवराजो देवराज इवापरः, स यौवने दैववशात्कुष्ठी जातः, सप्तवर्षाण्यपि विविधप्रतीकारैरप्यपटुर्वैद्यैस्त्यक्तः, ततो यो मत्पुत्रं नीरोगं करोति तस्यार्द्धराज्यं ददामीति नृपः पटहमवाद-

गत्, तत्र च महेभ्ययशोवसुपुत्री लक्ष्मीवती शीलादिसर्वगुणमयी तया पटहं निवार्य हस्तस्पर्शेन कुष्ठः स्फेटितः, यतः–"यस्य स्मरणमात्रेण, सर्वा संसारजा रुजः । शरीरिणो विशीर्यन्ते, सोऽयं शीलमिषद्रु नवः ॥ १ ॥" ततस्तयोः पाणिग्रहमहः, पुत्रं राज्ये न्यस्य दीक्षाऽऽदवे राज्ञा, तत्र चैकदा पाटलाचार्या ज्ञानिन ऐयुः, गुरुवन्दनार्थं नृपराज्योर्गमनं, देशनान्ते प्राग्भवपृच्छा, गुरुराह–वसन्तपुरे व्यवहारिदेवदत्तस्य चत्वारः पुत्राः–धनदत्तो १ धनदेवो २ धनमित्रो ३ धनेश्वर ४ श्च मिथ्यात्विनः, इतश्च मृगपुरे जिनदत्तः श्रेष्ठी जैनः, पुत्री मृगसुन्दरी तस्या अभिग्रहत्रय–जिनं पूजयित्वा १ साधूनां दानं दत्त्वा भोक्ष्येऽहं २ रात्रौ च न भुञ्जे ३, अन्यदा व्यवसायार्थं धनेश्वरो मृगपुरे ययौ, दृष्टा रूपश्रीजितसुरसुन्दरीवृन्दा मृगसुन्दरी, दृढमनुरागो जज्ञे, मिथ्यात्विनो नैनां दत्ते पितेति ज्ञात्वा कपटश्रावकीभूय तां परिणिन्ये स, स्वगृहे नीता, धर्मेर्ष्यया जिनपूजादि निषिद्धं, तस्या उपवासत्रयं जातं, तया गुरवः पृष्टाः, गुरुभिर्गुणागुणं विचार्योक्त–चुल्हकोपरि चन्द्रोदयं पन्नीयास्तेन पञ्चसाधुदानेन पञ्चतीर्थ्याश्च नमस्क्रियया यादृशं पुण्यं जायते (तादृशं पुण्यमवाप्स्यते), ततस्तया तथा कृते श्वशुरादिभिः किमपि कार्मणमनया कृतमिति विचार्योक्तं धनेश्वरस्य, तेन स चन्द्रोदयो ज्वालितः तया द्वितीयो दत्तः सोऽपि ज्वालितः एवं सप्त दग्धाः, ततश्च श्वशुरेणोक्त–भद्रे ! किमर्थोऽयं प्रयासः ?, तयोक्त–जीवदयार्थं, पुनस्तेन सरोषमूचे–तर्हि पितृगृहे गच्छ, तयोक्त–सकुटुम्बेन त्वयाऽहं पितृगृहे मोच्या, ततः सर्वेऽपि चलिताः, क्वापि मार्गग्रामे श्वशुरपक्षीयैः प्राघूर्णकार्थं रात्रौ पाकः कृतः, सा वधूः बहुकथनेऽपि न भुङ्क्तेऽतः कोऽपि न भुक्तः, ततो यस्य गृहेऽभ

जात तस्यैव कुटुम्ब मुक्त मृत, प्रातर्यावद्विलोकन्ते तावद्भस्थाल्यां सर्पो दृष्टः, सर्वैश्चिन्ति–रात्रौ पाके धूमा कुलः सर्पोऽस्यस्थाल्या पपातेति, पश्चाद्वधूः क्षमिता, तयोक्तम्–अत एव चुल्लकोपरि चन्द्रोदय दत्ते रात्रौ च न भुजेऽहं, ततस्तेषां प्रतियोध , सर्वेऽपि जीवितप्रदानात्साक्षात्कुलदेवीमिव तां मन्यानाः पश्चादागताः, तदुप देशात्सुश्रावका जाताः, मृगसुन्दरीधनेश्वरौ सम्यग्धर्ममाराध्य स्वर्गं गतौ, च्युत्वा शुभौ जातौ, यस्तया प्राग्भवे सत चन्द्रोदया दग्धास्तदुष्कर्मनिन्दाविना यत्तु क्षपित, अशामात्र तु स्थित तेन ससवार्षिको व्याधिस्तयाभूत्, यत –"नाभुक्त क्षीयते कर्म, कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं, कृत कर्म शुभाशुभम् ॥ १ ॥" तत उभयोर्जातिस्मरण पुत्र राज्ये न्यस्य प्रव्रज्य स्वर्गं गतौ क्रमान्मोक्ष च तौ ॥

॥ इति चुल्लकोपरि चन्द्रोदयदाने मृगसुन्दरीकथा ॥

अत्रोचितेन्धनधान्यजलादिव्यापारणमपि प्रमादाचरित सप्ततना प्रथमव्रते प्रागुक्ता, चतुर्विधोऽपि चानर्थ-दण्डोऽनर्थहेतुरेव निरर्थकश्च, नहि तेन विना कश्चिन्निर्वाहः, तथाहि–आर्त्तरौद्ररूपापध्याने न काचिदिष्टसि द्धिः प्रत्युत चित्तोद्वेगवपुःक्षीणताशून्यताघोरदुष्कर्मबन्धदुर्गत्याद्यनर्थं एव, उक्तञ्च–"अणवट्ठिअ मणो जस्स झायइ बहुआइं अट्टमट्टाइं। त चिंतिअ च न लहइ संचीणइ पावकम्माइं ॥ १ ॥ चयकापविरहिआणवि कम्माण चिंतामित्तविहिआण । अइघोर होइ फल तन्दुलमच्छुव्व जीवाण ॥ २ ॥" अतोऽशक्यपरिहार ज्ञात्वपध्यान क्षणमात्र स्यात्तदाऽपि सद्य एव परिहार्यं मनोनिग्रहयतनया, यदाह मनोनिग्रहभावनाकृत्–"साहूण साव

गाण य धम्मे जो कोइ विस्थरो भणिओ। सो मणनिग्गहसारो जं फलसिद्धी तओ भणिआ ॥ १ ॥" धर्मशुक्लध्यानयोश्च मन प्रवर्त्तनीय, यतः—"यतः कामार्थयशसां, कृतोऽपि विफलो भवेत्। धर्मकर्मसमारम्भसङ्कल्पोऽपि न निष्फलः ॥ १ ॥" पापोपदेशार्हिस्रप्रदाने च भ्रातृपुत्रकलत्रमित्रादावन्यथा निर्वाहाद्यदर्शनाद् दुःशक्यपरिहारे, अन्येषु तु पापान्यनर्थफले एव, तदुक्त लौकिकैरपि—"न शास्त्राणि न वेदानि, पञ्च ग्रन्थाणि पण्डितैः। अग्निर्विषं तथा शस्त्र, मद्य मांसं च पञ्चमम् ॥ १ ॥" प्रमादाचरिते तु चैत्यायतनादिनिमित्तो हिंसादिदोषः, अत एवाह—"तुल्लेवि उअरभरणे मूढअमूढाण अंतर पिच्छ। एगाण नरयदुक्खं अन्नेसिं सासय सुक्खं ॥ १ ॥" यतनां विना च प्रवृत्ती सर्वथानर्थदण्ड एव, अतः सद्यतया सर्वव्यापारेषु सर्वशक्त्या श्रावकेण यतनायां यतनीय, यतः—"जयणा य धम्मजणणी जयणा धम्मस्स पालणी चेव। तवुड्ढिकरी जयणा एगंतसुहावहा जयणा ॥ १ ॥" हास्यमोसर्योपनर्थदण्डमात्रापि घोरवैराद्यनर्थकृत्, कुमारपालभूपालभगिनीं प्रति भर्त्तुः द्यूतकीडायां मारय मुण्डिकानिति हास्योक्तादिव, सार्थकपापाच्च निरर्थकपापेऽधिककर्मबन्धादिदोषोऽपि, यतः—"अट्ठेण तं न बंधइ जमणट्ठेणं तु थेवबहुभावा। अट्ठे कालाईआ निआमगा न उ अणट्ठाए ॥ १ ॥" अतश्चतुर्विधोऽप्यनर्थदण्डः सर्वथा विवेकिना त्याज्यः, तस्मिंश्च योऽतिचार इत्यादि पूर्ववदिति पञ्चविंशगाथार्थः ॥ २५॥

अत्र पञ्चातिचारानिन्दति—

कदप्पे कुक्कुइए मोहरि अहिगरण भोगअइरत्ते । दंडमि अणट्ठाए तइअमि गुणव्वए निंदे ॥ २६ ॥

'कदप्पे' इति ॥ कन्दर्पः—कामस्तद्धेतुर्वाक्प्रयोगोऽप्युपचारात्कन्दर्पः—रागादिविकारोद्दीपक हास्यादिवचनमित्यर्थः १, 'कौकुच्य' भ्रूनेत्रौष्ठनासाकरचरणवदनादिविकारगर्भं हास्यजनक विटचेष्टित, येन हि स्वस्य परस्य वा मोहोद्रेको हास्य स्वस्य लाघव च स्यात् न तादृशं श्रावकस्य वक्तु चेष्टितु वा कल्पते, प्रमादात् तथाचरणे स्यतिचारः, एतौ द्वौ प्रमादाचरितरूपानर्थदण्डत्यागस्यातिचारौ २, 'मोहरि'त्ति मौखर्य—असभ्यासम्बद्धबहुभाषित्वं, मौखर्ये सति जातु पापोपदेशस्यापि सम्भवादतिचारत्व, मौखर्यं हि प्रायः सर्वानिष्टकार्यविपत्तौ च विशेषानर्थहेतुः, यदुक्तम्—"बहूनां समवाये हि, सिद्धे कार्ये सम फलम् । यदि कार्यविपत्तिः स्यात्, मुखरस्तत्र बाध्यते ॥ १ ॥" मौखर्ययुक्तः प्रस्तावाद्यौचित्य विनाऽपि वदेत्, तथा चामीस्यादिर्महान् एव दोषः, यतः—"अवि आणिअ परवाय परचित्तमलक्खिऊण ज भणिअं । किं वायपर तत्तोवि तुज्झ अत्थि लोअमि ॥ १ ॥" इति ३, 'अधिकरण'त्ति संयुक्ताधिकरणता, अधिक्रियते नरकादिष्वात्माऽनेनेत्यधिकरण—मुशलोदूखलादि संयुक्त— अर्थक्रियायां सज्जीकृत यद्वा संयुक्त—सहितमधिकरणान्तरेण यथोदूखलेन मुशल हलेन फालः धनुषा तीराः शकटेन युग पेषण्या लोष्टकः कुठारेण दण्डः घरट्टिकापुट द्वितीयपुटेनेत्यादि, संयुक्त च तदधिकरण च २ तस्य भावः संयुक्ताधिकरणता, इह श्रावकेणविवेकिना सज्जीकृत शकटादि न स्थाप्य यतस्तद्दृष्ट्वा जनो गृहीत्वा विचारयितु न शक्य

ते, असज्जीकृते तु स्वयमेव निवारितः स्यात्, एवमग्निरपि यदा गृहस्थैर्गृहे प्रज्वालितः स्यात्तदा प्रज्वालनीयः, चरणार्थं गवाविमोचन हलशकटवाहन गृहारम्भग्रामान्तरगमनाद्यपि प्रथम न कुर्याद् अधिकरणप्रवर्त्तनादिदोषात्, उक्तं हि-"कार्ये शुभेऽशुभे वाऽपि, मधुसिन्धैः कृताऽऽदितः। ज्ञेयास्ते तस्य कर्त्तारः, पश्चादप्युपचारतः ॥१॥" अथ हिंस्रप्रदानपरिहारस्यातिचारः ४, 'भोगअइरित्त'त्ति उपभोगपरिभोगातिरिक्तता, उपभोग्यपरिभोग्यवस्तूनां स्नानभोजनभोगपरिधानाद्यर्थानामाधिक्यमित्यर्थः, तडागादौ स्नानावसरे हि तैलामलकादीनामाधिक्येऽन्येऽपि तानि याचित्वा स्नानादौ प्रवर्त्तन्ते तथा चानर्थदण्डः, अत्रापमादकृत्यकस्नान्योक्तो विधिः-पूर्वं तावद्गृहे एव स्नातव्यं, तदभावे तु तैलामलकैर्गृह एव शिरो घर्षयित्वा तानि सर्वाणि शाटयित्वा तडागादीनां तटे निविष्टो गालितजलेनाञ्जलिभिः स्नाति, गृहेऽपि स्नानभोजनताम्बूलपुष्पाद्युपस्करास्पतीय गुणहेतु, यदाहुः-"सकलमुपस्करमधिकं मतिमान् स्वगृहेऽपि कारयेन्नैव। मात्राधिकोपकरणैर्लोकः पाप समाचरति ॥ १ ॥" येषु च पुष्पफलादिषु कुन्थ्वादिविराधना तानि परिहरति, एष प्रमादाचरितविरतेरतिचारः ५, एतद्विषये यदुक्तं तद् 'दंडमि अणट्ठाए'त्ति अनर्थदण्डाख्ये तृतीये गुणव्रते निन्दामीति पञ्चिंशगाथार्थः ॥ २३ ॥ अत्र वीरसेनकुसुमश्रीकथा, तद्यथा—

पुरे कनकसालेऽभूद्विशाले सकलर्द्धिभिः। नाम्ना धाम्ना च विख्यातः, क्षितिमानरिकेशरी ॥ १ ॥ तस्य प्रिया प्रियालापा, नाम्ना प्रियमती सती। वीरसेनस्तयोः सूनुरनूनगुणगौरवः ॥ २ ॥ प्रियाः सार कुमार त,

कुमारमिव भूमिगम् । समश्रय श्रयन्ति स्म, निस्तुला सकलाः कला ॥ ३ ॥ इतश्च-पुरे रत्नपुरे राजजैनप्रासा
वसुन्धरे । आसीन्न्यायधुराधीरो, रणधीरो धराधिपः ॥ ४ ॥ पत्नी रत्नावली रत्नावलीवास्य सुनिर्मला । अपत्य
चिन्तातुरयोस्तयोः काल कियानगात् ॥ ५ ॥ अथोपयाचितशतै, प्राक्कृतैः सुकृतैस्तयोः । कुसुमश्रीरिति
ख्याता, जाता विश्वाद्भुता सुता ॥ ६ ॥ लावण्यकुल्या निस्तुल्या, सा वाल्यातिक्रमात् क्रमात् । रराज स्मरर
अस्य, राजधानीव जङ्गमा ॥ ७ ॥ वरचिन्तातुरस्तस्याः, पिताऽज्ञासीद्वरैर्नरैः । साक्षान्मारं कुमार त, वीरसेन
वर वरम् ॥ ८ ॥ सुरसुन्दरनामान, निपुण तत्र मन्त्रिणम् । प्रैषीन्नृपोऽपि राजाऽथ, सत्वरं सोऽपि जग्मिवान् ॥९॥
सर्वोद्गीणगुणश्रेणीं, त सङ्केतनिकेतनम् । दृष्ट्वाऽतिहृष्ट सचिवस्तस्मै वव्रे स्म तां कनीम् ॥ १० ॥ पित्रादेशा
न्महासेनो, वीरसेनोऽपि तत्पुरे । अगान्मुग्ध इवाकृष्टः, स्वीकर्तुं कुसुमप्रियम् ॥ ११ ॥ महीयसा महेनाथ, मही
शस्तौ व्यवाहयत् । सा स्वाक्ष्यवपक्ष्मीण, करमोक्षक्षणे पतिम् ॥ १२ ॥ देव ! देवतया दत्तोऽश्वः पल्यङ्कः शुक
स्तथा । यामामर्दन्ति न स्वन्यस्वनसैन्यादि किञ्चन ॥१३॥ यथार्थनामा कमलामेलस्तत्र तुरङ्गमः । प्लुतैः कामित
गन्ता, दिवि दिव्यविमानवत् ॥१४॥ पल्यङ्क सर्वदा स्वर्गिपल्यङ्क इव सज्जितः । स्वामीच्छया पृष्ठगामीष्टनिराकृत
कामितप्रदः ॥१५॥ सुधी सुधीमदस्तारग, विधुराशौ सुधीरहृत् । विदग्धचूडामण्याख्यः, शुकश्च शकुनादिवित्
॥ १६ ॥ त्रिरत्नीव त्रिवेदीव, निजार्थाव्यभिचारिणी । विश्वातिशायिताहेतुः, सैव तन्मार्ग्यतां गुरो ॥ १७ ॥
पञ्चभिः कुलकम् । तेनापि मुग्धितेनैव, याचितेऽचिन्तयन्नृपः । अहो ! गूढरहस्य मे, वृष पुत्र्या प्रकाशितम् ॥१८॥

पितृभ्यां पालिताऽप्युच्चैः, परकीयेव पुत्रिका । यान्ती परगृहं पित्रोः, सर्वस्वं या जिघृक्षति ॥ १९ ॥ अविस्तु
रपि भूकान्तरूपात स्नेहतश्च सः । तस्मै रत्नत्रयं प्रादात्प्राप्यापेव गुरूत्तमः ॥ २० ॥ दिनानि कानिचित्तत्र,
साग्रहं सग्रहं स्थितः । प्रस्थातुकामः स्वपुरं, श्वशुरं सोऽन्वमीमनत् ॥ २१ ॥ सहाऽर्थां स्वपुरोद्याने, विधाय प्रनि
धाय सः । पूर्वं सर्वं निजं सैन्यं, द्रुतं प्रस्थितवांस्ततः ॥ २२ ॥ स्वयं त्वारुह्य तं दिव्यहयं भव्यवधूयुतः । पल्यङ्के
पृष्ठगे कीरं कृत्वाऽङ्के तु चकार सः ॥ २३ ॥ चिरकीरसत्कमीमांसिप्रीत्युत्सेकवशंवदः । संभ्रान्त्या कुसुमपुरोद्यान
पार्श्वस्तुवाय च ॥ २४ ॥ उत्पपात तुरङ्गोऽपि, गरुत्मानिव तत्क्षणात् । योजनानां सहस्राणि, लङ्घते च लघु
व्रजन् ॥ २५ ॥ तेनाशु पश्चिनेम्र्यांशुजैत्रव्याजेन वाजिना । स्थानं यथोक्तं निन्येऽसौ, रेवतेन रविर्यथा ॥ २६ ॥
मरण्यानीमिवागण्यारण्यप्राणिगणारवैः । रौद्रैरत्युग्रैर्भीष्मं तद्वीक्ष्योद्यानं जगाद सः ॥ २७ ॥ कीरात्र कुत्रायात
स, कीरोऽप्याह प्रभो ! त्वया । यत्रागमाहि कुसुमपुरोद्यानमिदं हि तत् ॥ २८ ॥ किन्त्विदं नगरं शून्यं, तेनो
द्यानमपीदृशम् । तत उत्कियमाद् स, निनिन्य वपन वनः ॥ २९ ॥ निस्तुल्य सोऽथ पल्यङ्कं, निःशङ्कं शुकवा
क्यतः । चिन्तारत्नमिवार्चित्वा, यापक्रोज्य मुमुक्षितः ॥ ३० ॥ ततस्तेन द्रुतं दत्तैश्चित्तैकप्रीतिकारिभिः । स्नान
खाद्यादिभिर्मुक्तस्तृप्ति स प्राप सप्रियः ॥ ३१ ॥ तदर्पितैस्तदन्नैस्तैः, कीरोऽपि तुरगोऽपि च । सञ्जातौ सुहितौ
तल्पस्याहो ! कामितदायिता ॥ ३२ ॥ कुमारः कौतुकात् पश्यंस्तत्पुरं त्वःपुर प्रिया । मध्ये दुःश्वापदाकीर्णं,
दृष्ट्वा बहिरपापथी ॥ ३३ ॥ पूजाद्यपकमभावापाः, पञ्चवेष्या निकेतने । एकतो जगतीमध्ये, वासकं सोऽप

तस्यिषान् ॥ ३४ ॥ सुवर्णमणिवप्राद्दालकाद्दालयमणिवसम् । ममस्तवस्तुविस्तारसारमेतत्पुर महत् ॥ ३५ ॥ उद्वा व्योमेव शून्य तु कुतस्तेनेत्युक्तः शुकोऽब्रवीत् । देव । संभावये देव्या, कुतोऽपि क्रुद्धयाऽनया ॥ ३६ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ सितं विपद्दते, धन्यमुवासकं कथम् ? । सप्रत्ययेव स्वस्थानरक्षिणः पक्षिणोऽपि हि ॥ ३७ ॥ फिञ्च किञ्चिन्निमित्तेन नैमित्तिक इव मुवे । विभो ! भावी भवानेव, नगरेऽत्र नरेश्वर ॥ ३८ ॥ मुदितास्मा तदुदितादुदितात्यन्तकौतुकः । शुकेन साकं सोऽकार्षीत्, काश्चिद्गोष्ठ्या सुस्वासिकाम् ॥ ३९ ॥ अथास्तमीयुषि जगच्चक्षुषि ध्वान्तविद्विषि । परितः प्रसृतध्वान्तैः, खलैरुच्छलितैरिव ॥ ४० ॥ ततश्चाकस्मिक किञ्चित्स्व शुकः शकुनाविकम् । बुद्ध्वाऽयथार्थं निर्धार्य, कार्यवित् प्राह तं प्रति ॥ ४१ ॥ रात्रिर्घोरान्धकारेयं, स्थानं निर्मानुष स्ववः । इय रक्षत्रयी तावदुध्यापा सुसदामपि ॥ ४२ ॥ पश्याम्यवश्यं कमपीदृश्य विघ्नं हि भाविनम् । जागर्मि यामयुग्मं तत्पूर्वं पश्चात्तुवां पुनः ॥ ४३ ॥ यतः–"उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं, जपतो नास्ति पातकम् । मौनेन कलहो नास्ति, नास्ति जागरतो भयम् ॥४४॥" जाग्रता सुमतीकारः, स्यात्मत्यूहोऽप्युपस्थितः । भयस्थाने हि यः सुप्तः, स विमुग्ध इति स्थितिः ॥ ४५ ॥ सुषुप्सेऽथ सदारेऽपि, कुमारे धार्मिकस्थितिः । चीरयत् कीरराट् तस्थावार्यैः कार्ये हि कोऽलसः ? ॥ ४६ ॥ निशीथेऽथ तयोः शय्याप्रभावाद्गीतनिद्रयोः । सुष्वाप प्राप निद्रां द्राक्, शुकः श्रान्त इवाध्वगः ॥ ४७ ॥ पद्मदेव्या गृहे दिव्य, स्फीतसङ्गीतकध्वनिम् । कुमारः सोऽथ सुश्राव, श्रवःसारस-धागुराम् ॥ ४८ ॥ तेनाकृष्ट इवाकृष्टिमन्त्रेण नृपनन्दनः । देहचिन्तामिव कृत्वा, गत्वा शुभ व्यलोकयत् ॥ ४९ ॥

तत्र च–तत वीणादि तालादि, घन च मुरजादिकम् । आनद्ध शुषिर वंशाद्यैर्व वाद्य चतुर्विधम् ॥५०॥ श्रीरा-
गमुख्या रागाः षट्, भाषास्त्रिंशत् षडन्विताः । षड्जादयः स्वराः सप्त, मयूरादिकशब्दगाः ॥ ५१ ॥ यदुक्तम्–
“षड्ज मयूरा ब्रुवते, गाव ऋषभभाषिणः । अजा वदन्ति गान्धार, क्रौञ्चः क्वणति मध्यमम् ॥५२॥ पुष्पसाधारणे
काले, पिकाः कूजन्ति पञ्चमम् । धैवत प्राहुरश्वाश्च, निषाद बृहते गजः (ब्रुवते गजाः) ॥ ५३ ॥ स्वरानुगास्त्रयो
ग्रामा, मूर्च्छना एकविंशतिः । ताना एकोनपञ्चाशन्मात्रास्तिस्त्रस्त्रयो लयाः” ॥५४॥ चतुर्दश रूपक त्रेधाऽप्येकताली
द्विधा पुन । रासाद्यतालकानीसारुचकप्रतिमाठकाः ॥५५॥ माठकः षड्विधो ध्रुवाभिध षोडशाभेदमुत् । त्रिधा
ध्रुवं झुम्पडकः, करणी वर्त्तनी तथा ॥ ५६ ॥ रागोपरागा रागाङ्गभाषाङ्गानि क्रियाङ्गयुग् । उपाङ्गादीनि गीते
स्युर्भेदा नृत्ये तु ते यथा ॥ ५७ ॥ त्रयोदश भेदाः शीर्षे, सप्तत्रिंशच्च लोचने । कनीनिका नवविधाऽप्यष्टधा
लोकने पुनः ॥५८॥ पुटानि नव सप्त भ्रूभेदा नासा कपोलयुक् । षोढाऽधरश्च प्रत्येक, चुबुरागश्चतुर्विधः ॥५९॥
ग्रीवा नवविधा बाहुः, पञ्चभेदः करः पुनः । हस्तकानि चतुःषष्टिर्वक्षः पार्श्वं च पञ्चधा ॥ ६० ॥ कुक्षिकट्यूरुज
ङ्घाश्च, प्रत्येक त्रिविधा मताः । करणान्यष्टाग्रशत, द्वात्रिंशदङ्गहारकाः ॥६१॥ चत्वारो रेचकाः सप्तदश बन्धाश्च
पैण्डिकाः । इत्युक्तैः स्फीतसङ्गीतरसे स विवशोऽभवत् ॥ ६२ ॥ मानुष्यकेऽपि सङ्गीते, जन्तुर्जायेत तन्मयः ।
किं पुनर्दैवते चायुरपि पूर्येत यद्रसात् ? ॥ ६३ ॥ एकाकिनी तदानीं च, कुसुमश्रीरपि क्षणात् । निद्राणा दैव
घातो, मा वि स्यात्कथमन्यथा ? ॥ ६४ ॥ तावच्चुरङ्गपल्यङ्कीं, चौरवत् कोऽप्यपाहरत् । छलच्छेकाश्छल प्राप्य,

॥ ६६ ॥ तस्यां पश्चिमायां च, शुक सुतोत्थितस्ततः । अपश्यत्तौ कुमार च, सुम्या
कस्मै न प्रमविष्णवः ? ॥ ६६ ॥ कुसुमश्रीजजागार, त श्रुत्वा दुःश्रव रवम् । आरेकया कुमारोऽपि, भवेद्यायस्पराङ्-
राव विनिर्ममे ॥ ६६ ॥ गीतनृत्यादिक तावदिन्द्रजालमिवाखिलम् । काप्यनेशन्मृशा सोऽपि, दाराङ्क च विसिष्मये ॥ ६८ ॥
मुखः ॥६७॥ गीतनृत्यादिक तावदिन्द्रजालमिवाखिलम् । काप्यनेशन्मृशा सोऽपि, दाराङ्के च विसिष्मये ॥ ६८ ॥
सस्थानगम तौ लब्ध्वाऽन्वावबीक्ष्य विलक्षवत् । दध्यौ धिग्मे मृषा केय, मूढता दुष्प्रमाविनः ? ॥ ६९ ॥ आः
कीरेण तथोक्तेऽपि, काऽपि व्याक्षिप्तचित्तता । कुठनाढ्येऽप्यभून्मे धिक्, स्वार्थभ्रंशोऽपि नेक्षि यत् ॥ ७० ॥ यद्वा
स्वकार्यमूढस्य, प्रमत्तस्यैतदल्पकम् । अत्रामुत्रापि यत्पुसां, प्रमादोऽनन्तदुःखदः ॥ ७१ ॥ पठ्यतेऽपि–"प्रमादः
परमद्वेषी, प्रमादः परम विषम् । प्रमादो मुक्तिपूर्दस्युः, प्रमादो नरकायनम् ॥ ७२ ॥" इत्यायत्तिमहादुःख, दधतं
त प्रबोधयन् । शुकः प्राह प्रभो ! नैव, युज्यते हि भवादृशाम् ॥ ७३ ॥ यतः–"आपत्सु संपत्स्वपि, पूर्वकर्म-
नियोगतः । धैर्यमेव परित्राण, न युक्तमनुशोचनम् ॥ ७४ ॥" एव ब्रुवन्त कीरेन्द्रमार्यः पर्यन्वयुङ्क्त सः । सखे !
सखेदचित्तस्य, कृत्य मे कथयाथ किम् ? ॥ ७५ ॥ सोऽप्याख्यदेव ! दुर्लघादिव्य दुर्ललितं ध्रुवः । जज्ञे विमेन
तद्देवी, देवेनाराध्यतामियम् ॥ ७६ ॥ सोऽप्युपोष्य विशिष्याधोविधिनाऽऽराध्यति स्म ताम् । स्पष्टीभूय ततः-
पेऽहि, तुष्टाऽभाषिष्ट साऽपि तम् ॥ ७७ ॥ कियत्कालविलम्बेन, मिलिष्यत्यखिल च तत् । किन्त्वितोऽप्यधिक
दुःख, भावि प्राक्कर्मतः कियत् ॥ ७८ ॥ यत –"वारिज्जइ हंतो जलनिहीवि कल्लोलभिन्नकुलसेलो । नहु अन्नज
म्मनिम्मिअ सुहासुहो कम्मपरिणामो ॥ ७९ ॥" किन्तु धैर्ये कुरुष्वाथ, स्वजं चित्तं यथा द्रुतम् । अरिघ्नीपा-

दित! कृपाविव स्यात्तव निर्गमः ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वाऽन्तर्हितायां प्राग्, देवतायां तदैव स । तदैत्योत्तुङ्गमारुह्य,
चिह्नहेतु ध्वजं व्यधात् ॥ ८१ ॥ सांयात्रिको धनपतिः, सार्थपोऽथ परार्थकृत् । वीक्ष्य चिह्नध्वजं प्रैषीत्तूणिक-
पुत्रान् द्रुतं निजान् ॥ ८२ ॥ तेऽप्यागत्य कुमाराय, प्रोचिरेऽस्मत्प्रभुः प्रभो ! । उद्धरत्यब्धिपतितान्, मद्भ्ये
शम्यलायपि ॥ ८३ ॥ पावाब्धपार्यतां प्राक्त तस्सोऽथ हृष्टः सुरीमधक्त । देवि ! मामापदः पापाः, पूरयेश्च मनो
रथान् ॥ ८४ ॥ इत्युक्त्वा स सुरीं नत्वा, शुकमादाय सप्रिय । उपेतः पोतपतिना, स्वपोतेऽप्यध्यरोप्यत ॥८५॥
पृष्टा ज्ञाते कुमारस्य, वृत्तान्ते सार्थपोऽप्यथ । दुःखीबभूव को वा न, दुःखी दुःखे महात्मनाम् ? ॥ ८६ ॥ ततः
सार्थपतिस्तत्तद्वचनैस्त प्रमोदयन् । भक्त्या शुश्रूषादिसद्युक्तिं, कुर्वन्नावर्जयत्तराम् ॥ ८७ ॥ क्रियासमभिहारेणा
न्यदा तु कुसुमप्रियः । रूपं निष्प्रतिरूपं निरूपयन्नमुमति स्म सः ॥ ८८ ॥ तस्यां लुब्धश्च दुर्बुद्धिश्छलं लब्ध्वा
ऽथ त निशि । क्षिप्रं चिक्षेप विभ्रब्धमब्धौ स्वं तु भयाम्बुधौ ॥ ८९ ॥ अब्धौ नृपातगुप्योऽभूत्, निर्घोतः कोऽपि
सम्प्रति । भो ! भो ! सक्षमनुष्यास्तत्सम्भालयत यत्नतः ॥ ९० ॥ इत्युच्चैः पूत्कृते पोतपतिनैव च कैतवात् ।
सोत्थिता बभ्राणीव, स्वपतिं नैक्षत कश्चित् ॥ ९१ ॥ छिन्नशाखेव साऽकस्मा मूर्च्छिता न्यपतत्तत । कथञ्चि
दुत्थिता चापि, विललाप मुहुर्मुहुः ॥ ९२ ॥ विलाप वाग्मिकालाप, सोऽप्युच्चैर्मम्फूत्कारतः । सर्वेऽन्येऽपि तदा
दीन, रुदन्ति विलपन्ति च ॥ ९३ ॥ अथ जाते प्रभातेऽन्वी,धीर्यमाणाऽपि सर्वथा । सती सतीप्रदुःखाब्धौ, याच
जम्पां ददाति सा ॥ ९४ ॥ तावदेव इयाकस्मात्प्रादुर्भूयाह मूपमूः । मा मा रामस्यमितिवाग्, काद्रुम्पां तामवी

परात् ॥९५॥ युग्मम्। विस्मयानन्दयोर्मैत्रमवैत वृषती तु सा । पप्रच्छ स्वच्छधीः स्वामिन्!, क गतश्चागतः कुतः ?
॥९६॥ सोऽपि प्राह प्रिये ! नैष, जानेऽब्धौ केन पातितः ? । इतस्ततस्तरन्मुक्तोऽप्युत्तुस्याप्य च केनचित् ॥९७॥
अकृत्रिम मुमुदिरेऽन्ये सार्थेशस्तु कृत्रिमम् । अन्तराकस्मिकभयानुशयाभ्यां भृशार्दितः ॥ ९८ ॥ कुमारस्तस्य
दुर्दशा, नैवाधादीद्विषन्नपि । अहो ! कारुण्यदाक्षिण्यनैपुण्यनिचिता सताम् ॥ ९९ ॥ मनसाऽप्यस्य नाध्यासीद्वि
रूद्ध दुःखपीरयम् । कृत्याकृत्यफल सर्वः, स्वयं सर्वोऽप्यवाप्स्यति ॥ १०० ॥ उक्तं हि–"अपकारिषु मा पाप,
विचिन्तय कदाचन । स्वयमेव पतिष्यन्ति, कूलजाता इव द्रुमाः ॥ १ ॥" प्राग्वदेव कुमारेऽथ, तस्थुषि स्वस्थता
कुपि । सार्थपोऽपि तथैवास्थात्कूटभृत्य इवानिशम् ॥२॥ इतश्च दुश्चरितता, तस्य मीत्येव कोपतः । पवनः प्रति
कूल सन्, प्रचण्डोऽवगतां दधौ ॥ ३ ॥ महावातोच्छलत्कल्लोलकल्लोलैः कौतुकादिव । प्राप्यन्त हन्त ते पोता
स्ववाली का तुकी कलाम् ॥ ४ ॥ महोपलैरिव महाकल्लोलैः प्रचलैस्ततः । आस्फाल्यास्फाल्य भग्नास्ते, माण्डव
स्वण्डशः क्षणात् ॥ ५ ॥ सार्थेपः सह सार्थेन, वस्तुसार्थे गतेऽम्बुधौ । मोहात्तलातलगामीव, हा हा कुर्वन्निमम-
वान् ॥ ६ ॥ अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमाप्यते । इतीव सार्थवाहस्य, तादृशी दुर्दशाऽभवत् ॥ ७ ॥ कुमार
कीरयुग् दैवात्फलक प्राप्य तत्क्षणात् । कुसुमश्रीरपि तथा, काऽप्यहो ! सुकृतप्रथा ॥ ८ ॥ फलके चेलतुस्ते च,
पा पाविव पृथक् २। व्यञ्जन्ती इव जीवानां, भवे भिन्नपथां गतिम् ॥ ९ ॥ मुक्ताविवेकतः किञ्चित्सिकटेऽपि तटे
सदा । ऊर्मिभिः कर्मभिर्दूर, नीयेते ते तु जन्तुवत् ॥ १० ॥ अभिलापभयादैवलब्धिमताद्विमलम्मतः । प्रासौ मौ

दम्पती रात्रिरयात्तमिथुनस्थितिम् ॥११॥ समयज्ञस्तु दम्पत्योस्त्वीयोड्डीय कीरराट् । गतागतैः कियत्कालं, मिथः शुद्धिमचीकृपत् ॥ १२ ॥ ततः भ्रान्त शुकं शोकपिच्छच्छ अतिवत्सलः । सोऽगवद्गरुव वैयावृत्योय पपात नः ॥ १३ ॥ मा मूवस्मत्कृते तेऽपि, मृतिरत्र पतत्रिणः । तन्मे शुद्धिं चवत्सस्या, वत्स ! गच्छ वनान्तरे ॥ १४ ॥ जीवन् पुनर्नः क्वापि स, प्रियदर्शन ! दर्शयेः । को वेद वा भावि किं नः, प्राणितेऽप्यत्र संशय ॥ १५ ॥ धीरः कीरस्ततोऽवादीत्, देव ! मा मुञ्च धीरताम् । धीरतामेव आमीहि, सेतुमापत्पयोनिधौ ॥ १६ ॥ यतः–"सत्यम नुज्झितधाम्नो स्खलितान्तरितोऽपि भवति पुनरुदयः । उदयत्येव दुराश्रेरस्त गत्वाऽपि दिननाथः ॥ १७ ॥" रूपोऽप्याराधितोऽपि प्राक्, सम्यग्धर्मोऽन्तरा क्वचित् । असत्पित नून तज्जन्येऽभाक पैदासमीदृशम् ॥१८॥ यत – "सेवितः किल सम्पूर्णः, सम्पूर्णं तनुते फलम् । जमानां जिनधर्मोऽपि, खण्डितः खण्डित पुनः ॥१९॥" पुनः सर्वं शुभं भावि, पन्नाग्य भवतोऽद्भुतम् । न किं स्मरसि देव्योक्तमित्युक्त्या तमधीरयत् ॥ २० ॥ मुहुर्विसृष्टः कृच्छ्रेणापृच्छ्यान्तरमुत्क शुकः । तस्याः पार्श्वे समापासीत्, परमामीष्टबन्धुवत् ॥ २१ ॥ विविध विलपन्ती तां, धीरयन् धीरधीरयम् । न्यवेदयत्कुमारोक्तं, साऽप्यथो साऽश्रुदृग् जगौ ॥२२॥ याहि याहि निजान् प्राणान्, पाहि १ कथञ्चन । अवश्यं प्राकृत कर्मास्माभिर्भोक्तव्यमत्र तु ॥२३॥ ततो वदन् महादुःखमनन्यगतिकः सकः । शुकः कथमपि प्रापवासत्वे कानने क्वचित् ॥ २४ ॥ रुदती सुदती साऽथ, तुदती स्वकमर्तिभिः । अथाकुलीकृता वीचीभिर्जलचरैरपि ॥ २५ ॥ दुष्कर्मघातस्तस्याः, फलक स्खलतस्ततः । जीवितव्यमिव भ्रष्ट, कष्ट धिग् विधि

वेष्टितम् ॥ २६ ॥ पाताल प्रविशन्तीव, मज्जन्ती सा ततोऽम्बुधौ । जग्रसेऽजगरेणेव, महामत्स्येन केनचित्
॥ २७ ॥ यत –"छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचनां भङ्क्त्वा बलाद्वागुरां, पर्यन्ताग्निशिखाकलापजटिलान्निर्गत्य दूर
वनात् । व्याधानां शरगोचरादतिजवेनोत्प्लुत्य धावन् मृगः, कूपान्तः पतितः करोतु विधुरे किं वा विधौ पौरु
षम् ? ॥ २८ ॥" वक्रकुम्भीनिभे मत्स्यकुक्षौ कृच्छ्रेण सा स्थिता । जीवन्ती हन्त ! कथमप्याप नारकदुःखिताम्
॥ २९ ॥ भवितव्यतानुभावाद्भ्राम २ तिमिश्च सः । काप्यल्पनीरे तीरेऽगाद्विपेदे च सपद्यपि ॥ ३० ॥ स मत्स्य
मात्स्यिकोऽगृह्णान्मूल्याय जगृहुस्तत । कुम्भकारवेश्यादास्योऽद्यावासन्नभीपुरागताः ॥ ३१ ॥ ताभिस्तुष्टाभि
रष्टाभिरिष्टाभिर्गणिकागृहे । कष्टेनोत्पाट्य नीतोऽसौ, शस्त्रा यावद्व्यदार्यत ॥ ३२ ॥ तावदाविरभूत्तत्र, चित्रकृ
द्रूपसम्पदा । मञ्जूषान्तर्गता साक्षाल्लक्ष्मीरिव मृगेक्षणा ॥ ३३ ॥ तां मृतामिव मूर्च्छालां, बालां बहुविधोपचैः ।
पटूकृत्य पटूल्लापगुम्फगुम्फा मुदाऽवदत् ॥ ३४ ॥ निश्चित ते कुलं बाले !, वपुर्लावण्यलीलया । तथाऽपि कथय
त्वं का, किं वाऽभूदुर्वशीरवशी ? ३५ ॥ सुगन्धिशीलकुसुमा, कुसुमश्रीस्त्वचिन्तयत् । ममाब्धौ किं न ? किं नाहं
विलीना मीनकुक्षिगा ? ॥३६॥ इयद्दुःखमदानेनाप्यतृप्तेन दुरात्मना । धिग् दग्धविधिना कस्मिन्, स्थाने क्षिप्ताऽ
स्मि शत्रुवत् ? ॥ ३७ ॥ सासहे सर्वदुःखानि, वाचये येन्धनाद्यपि । पर वृथे प्रसवोच (इ), गहनाशाऽप्यहं वधु
॥३८॥ तत्किं प्रतिब्रुवे ? यद्वा, मौन सर्वार्थसाधकम् । ध्यात्वेति ध्यानलीनेव, मौनमेव ततान सा ॥३९॥ इवा
नीमार्द्रदुःखेव, क्रमात्सर्व करिष्यति । इति साऽपि तदालापे, शिथिलीभावमाचरत् ॥ ४० ॥ अनन्तमनस्तद्-

दुःख, वहन्ती तां महासतीम् । कुम्फा प्राहान्यदा वत्से !, वत्सल मद्वचः शृणु ॥ ४१ ॥ एषा मदनलेखा मे,
लब्धरेखाऽत्रनाजमे । धन्या कन्या जगन्मान्या, मन्यतां भगिनी त्वया ॥ ४२ ॥ अस्मत्कुलं हि विमलं, महाभा-
ग्येन लभ्यते । यत्र नित्यमवैधव्यं, विश्व भोगसुखादि च ॥४३॥ सकुटुम्बवियुक्तस्य, कस्य स्यादपि दुःखिता ? ।
नित्योत्सव स्थिरं वेश्म, स्वर्भस्माशाऽसि पुण्यतः ॥४४॥ विमुच्य दुःखं सौख्याङ्गभोगानङ्गीकुरुष्व तत् । तथाय
त्तमिदं सर्वं, परीवारयशादिकम् ॥ ४५ ॥ इदं दुःशकुनारावमिथोद्वेगकरं परम् । श्रुत्वा सा विधुराऽभ्यासीद्,
धिगस्या मूढभाषितम् ॥ ४६ ॥ निन्द्येभ्योऽप्यतिनिन्द्याया, न दृष्टव्यमुखा च या । यस्याङ्गाऽपि सतां पाङ्क्ता,
धिग् साऽपि स्म विकत्थते ॥ ४७ ॥ यद्वाच्यं यदभक्ष्यं, च महापापकारणम् । उपदेश्य सदप्यस्या, अहो !
नीचजनस्थितिः ॥४८॥ किमुत्तरं करोम्यस्याः ?, मौनेन च कियच्चिरम् । मया स्थेयं ? विधेयं च, किं वा ? काऽत्र
गतिर्मम ? ॥ ४९ ॥ इति चिन्ताकुला बाला, तयाऽलापि पुनर्दृढम् । स्वस्वरूपं त्वया वत्से !, वाच्यमेवाधुना
मनाग् ॥ ५० ॥ वक्तिः सम्यग् न युक्ताऽत्रेत्यजल्पत् साऽपि कल्पितम् । श्रीवसन्तपुरे श्रेष्ठी, देवसेन पिता
मम ॥ ५१ ॥ पतिः पुनर्वसन्ताख्यः, सांयात्रिकतया मया । सार्द्धमम्बुधिमागमे, पोते मां तिमिरमग्रहीत् ॥५२॥
इति श्रुत्वाऽश्रुमिश्राक्षी, कुट्टिनी कपटे पटुः । प्राह हा ! हा ! महाकष्टमीदृग् मा भूद्विपामपि ॥ ५३ ॥ अन्तस्तु
हृष्टा तुष्टा साऽभ्यासीत्सिद्धं ममेप्सितम् । इयं सुतपसा दैवादेवीवाऽऽप्ता मयाऽर्थितः ॥ ५४ ॥ एवं विचिन्त
यन्ती सा, परिवारान्विताऽपि ताम् । आवर्जयन्ती सर्वैरन्यदा प्राब्रवीन्मुदा ॥ ५५ ॥ अङ्गीकुरु कुरङ्गाक्षि !,

विशेषवेषभूषणात् । लावण्ययौवनभीस्ते, फलेऽप्यस्तु फलेग्रहिः ॥५६॥ सती ख्यातवती स्वत्र, शीलमाजन्म निर्मलम् । हा ! निर्वाप्य कथं शीलमिव श्वपचपाटके ? ॥ ५७ ॥ पत्युः प्रत्याशया मृत्युः, साम्प्रतं नहि साम्प्रतम् । शुद्धबुद्धिः स कीरोऽपि, दूरोऽमून्मम दैवतः ॥ ५८ ॥ यद्वा स्यात्कालविक्षेपोऽप्यशुभे शुभसम्पदे । कीरोऽपि जातु मिलतीत्यजल्पत् परिकल्प्य सा ॥५९॥ मातरस्मत्कुले रीतिरियं यद्दयिते मृते । षण्मासान् पक्षिणां भक्त्या, दीनदानं च दीयते ॥ ६० ॥ ततः सौरं तु शृङ्गारकरणाद्यपि युक्तिमत् । इत्युक्तया कुट्टिनी हृष्टा, तदर्थं सर्वमार्पिपत् ॥ ६१ ॥ युग्मम् । सा शीलशालिनी शालिमुख्यसस्यकणोत्करान । अनेकांस्तनुते नित्यं, कुट्टिनीहर्म्यकुट्टिमे ॥ ६२ ॥ केकिकाकशुकक्रौञ्चकलविङ्ककपिञ्जलाः । कपोतचक्रचापाश्च, चटिका लावकादयः ॥ ६३ ॥ पक्षिणोऽन्येऽप्यनेके तत्सस्यभक्षणकाङ्क्षिणः । तत्राययुर्यावकवद्दिने दिनेऽधिकाऽधिकाः ॥६४॥ युग्मम् । तेषां त्रासभिया छन्नसर्वाङ्गाच्छादना तु सा । कृतावगुण्ठना नित्य,कणान् दत्तेऽतिदुःखिनी ॥६५॥ विश्वस्ता अपरित्रस्तास्ततस्तेऽपि पतत्रिणः । दूरादिदूरादायान्ति, कणानाहारयन्ति च ॥ ६६ ॥ मिथश्च कथयन्ति स्म, विस्मिताः सस्मिताश्च ते । नरा नराणां दानानि, ददते न तु पक्षिणाम् ॥ ६७ ॥ इदमस्याः पुनर्दानं, निदानं सर्वसम्पदाम् । दीयमानं विमानं हि, निस्समानं कथं स्तुमः ? ॥६८॥ इत्थं पक्षिगणास्तस्याः, सद्गुणोद्घोषघोषणैः । दानधर्मं घोषयन्तीव, सांरावणपरायणाः ॥ ६९ ॥ यतः—"आरोहन्ति सुखासनान्यपटवो नागान् हयांस्तत्सुपस्ताम्बूलाद्युपभुञ्जते नटविटाः ख्यावन्ति हस्त्यादयः । मासादं चटकादयोऽपि निवसन्त्येते न पात्रं स्तुतेः, स स्तुत्यो भुवने प्रयच्छति

कृती लोकाय यः कामितम् ॥ ७० ॥" अपि कार्पटिकादिभ्यः, पतिशुद्ध्यै विशुद्धधीः । वैदेशिकेभ्यः सर्वेभ्यः, प्रवृत्ते सा यथोचितम् ॥ ७१ ॥ तेन स्वामिवियुक्तेन, शुकेन भ्रमता वने । विदग्धचूडामणिना, दुःखिना शुश्रुवे स्वरः ॥ ७२ ॥ यत् काचित् कामिनी नित्य, दुःखिनी नवयौवना । नित्यमध्वप्रवृत्तेन, प्रवृत्ते पक्षिणां कणान् ॥ ७३ ॥ स ततोऽस्याः स्थितिस्थाने, सकर्णस्तूर्णमागमत् । कुसुमश्रीरिव नूनं, भाविनीति विचिन्तयन् ॥७४॥ तत्रागतः स तद्दृष्टिरपि तां चिरहिताङ्गिकाम् । अभिज्ञोऽनभिजानस्तत्पार्श्वे घूर्णिमिवाप्नुयो ॥ ७५ ॥ अस्यासन्नः स विज्ञस्तु, व्यालोक्य क्रममक्रमात् । तां निर्णीय निजां वाणीं, प्रणयेन प्रयुक्तवान् ॥ ७६ ॥ स्वामिनि ! स्व जनं किं न, प्रसन्ननयनैर्निजैः । सम्भावयसि ? भावज्ञे, मिलनोत्कण्ठुलं चिरात् ॥ ७७ ॥ अचिन्तितामृताम्भोदसागरां तां गिरं चिरम् । सा स्वकर्णपुटैः पीत्वा, परमानन्दमासदत् ॥ ७८ ॥ उद्घाट्य वदनं सोत्सवं वीक्ष्य तं शुकम् । ससम्भ्रमं निजोत्सङ्गे, रभसेन जगृहेऽथ सा ॥ ७९ ॥ तयोस्तदा द्वयानन्दबाष्पाकुलितनेत्रयोः । स्पर्द्धयेव द्वयोरासीत्, कोऽपि रोमाञ्चकञ्चुकः ॥ ८० ॥ सा तमालिङ्ग्य सस्नेहं, स्नेहपात्रं सपुत्रवत् । आलापयत् प्रियालापैरापायैरमृताम्भसः ॥ ८१ ॥ अथ प्रार्थितसञ्जाततदागमनजातया । स्वपत्यागमनप्रत्याशया प्रीताऽन्वयुङ्क्त तम् ॥ ८२ ॥ पत्युः शुद्धिं वत्स ! वेत्सि ?, सचेत् सोऽपि नेत्यवक् । निराशेव दुरालापान्, विलापान् सा व्यधात्ततः ॥ ८३ ॥ ततः कीरेण वीरेण, धीरिता भणिता च सा । सर्वमम्ब ! शुभं भावि, स्मर तद्देवतावचः ॥८४॥ पूर्वसाङ्केतिकः क्रीडाकीरोऽसावित्युदीर्य सा । दास्यानीते ततोऽक्षेप्सीत् कीरं मञ्जु पञ्जरे ॥८५॥ तमभ्यक्षीन्म

गाक्षी च, वक्षावधारि समीक्ष्य मे। भावी न वा प्रिययोगो, यदि नो तत्त्यजाम्यसून् ॥ ८६ ॥ अस्या विवेकक-
दिन्याः, कुट्टिन्याः पुरतोऽन्यथा। कथ शील मया रक्ष्यमथापक्यौ समीक्ष्य सः ॥ ८७ ॥ मा सन्दिग्धा अस-
न्दिग्धे, मौग्ध्याद्यपितसद्मने। परं कालयितव्यः प्राग्, वेश्याऽप्युक्तः कथं टलेत्! ॥ ८८ ॥ मातर्माऽतः परं
तस्मात्, सेवं कार्षीस्तव ध्रुवम्। शील निर्वाहयिष्येऽह, कुरु ज्ञानादिकं मुदा ॥ ८९ ॥ इत्थाथा साऽथ षण्मास्यां,
पूर्णायां तूर्णमासनोत्। लालाङ्गभोगशृङ्गारान्, विशोके का विचारणा! ॥ ९० ॥ दास्यादिभ्यस्ततस्तस्या, विश्व
स्याप्यद्भुतमद्भुताम्। रूपादिसम्पद श्रुत्वाऽन्यदाऽऽगात् कश्चिदिभ्यभूः ॥ ९१ ॥ उत्कण्ठिते स्थिते द्वारि, तस्मिन्
विस्मेरयौवने। दास्याऽथ तस्या विज्ञप्त, यूनोऽभ्यागमन मुदा ॥ ९२ ॥ सती मोक्षवती साऽथ, शुकोऽत्रार्थे सम-
र्पधीः। यद्वस्ति विततुच्चं ततः कीरोऽप्युवैरयत् ॥ ९३ ॥ दीनारान् वितरेत् पञ्चशतीं भेत्पोऽत्र शोसराम्।
तवैकरात्रं सोऽत्रैतु, गत्वाऽऽख्यत् साऽपि तस्य तत् ॥ ९४ ॥ द्रव्यस्यासैश्वर्यं इव, स वेश्याव्यसनी धनी। तदपि
प्रतिपद्य प्राग्, पायद्रूप्यमुपानयत् ॥ ९५ ॥ तावत् समग्राः सामग्रीः कृपाणीयधिया रयात्। कामुकस्य पृथु
र्यामातिक्रमार्थं पृथक् २ ॥ ९६ ॥ दासीर्वक्षाः शिक्षयित्वा, रहः कीरेण कारिताः। मीत्याऽऽगताय कुट्टिन्यै, स
द्रव्य देयपर्वो ॥९७॥ विमोपक ॥ अभ्यङ्गोद्वर्तनस्नानैर्यामिन्या याममादिमम्। अथाद्यभूमौ क्षणदास्या तस्या
स्ययाहयत् ॥ ९८ ॥ एवं भूमौ द्वितीयायां, द्वितीय याममादरात्। अशनैः पानकैः खाद्यैः, स्वाद्यैश्च विविधैर्वरैः
॥ ९९ ॥ तृतीयायां तृतीय तु, गीतवाद्यादिकौतुके। तुर्ये नृत्यादिभिस्तुर्यांतुर्यायां सुधि चाद्भुतात् ॥ २०० ॥

गमी नगाग्रमाश्रेणयियशः पशुपत्तुन । विमातायां विभावर्यामावासाभिरवास्यत ॥ १ ॥ तस्यास्तु भूमौ सद्य
ग्यां, तस्तुणा दुर्दुर्गिण्यपत् । पत्त्वेण्या इव कापि, नैक्षिष्ट मुक्यमप्यसौ ॥ २ ॥ यिडालः शिक्यकाक्रष्ट, इव
काल्च्युतः कपिः । वायाग्रा पूतकृज्जान्तस्ततो दृस्तो जघर्प सः ॥ ३ ॥ मुधा ग्रम्यपथ्यपास्स्वेष्टकार्यप्रशाम सो
परैः । सम्पापोऽपि व्यार्थां नाक्यमूत्ता घृष्टो हि मौनभाग् ॥ ४ ॥ अन्येषामपि यथेष, मवेषूनां विडम्बना ।
तवा गे समता मे स्नास तु य पञ्चभिः सह ॥ ५ ॥ व्यायञ्जिति स धूर्तास्मा, स्वभान्तरप्यनीक्षितम् । रूपादि
तस्या माशसीत्, पुरो यूनां मुहुर्मुहुः ॥ ६ ॥ ततस्तद्गुणानोऽन्येऽप्युत्सुका यान्ति तद्गृहम् । पश्यन्ते च तथै
पाहो !, कामिनां सुन्दमपता ॥ ७ ॥ मिथ सम्भाषितस्यापि, वञ्चनस्याप्रकाशनात् । तुल्योक्तीनां तदा तेषां,
पूर्वमेव्यमियाभयत् ॥ ८ ॥ तस्यामेकरतीयाशा, सार्थका शुककल्पिता । एकप्रकारानुभवात्, ख्याता तेष्वपि
मार्गका ॥ ९ ॥ एव निरर्गलप्रम्पमास्या मीता पणाङ्गना । स्वशीलपालनात्साऽपि, काऽपि कीरस्य धीरहो ! ॥१०॥
यनीषणोरपि मिथः, स्वार्थसिद्ध्या द्वयोस्तयोः । माननीयः स भूपाऽभूत्, माज्ञो मान्यो न कस्य वा ? ॥ ११ ॥
गानाल्पा महत् न्ममा सेत्य कथमन । सुमुग्वी शुकसाहाय्यात्, काल वहुमयाहयत् ॥ १२ ॥ इतश्च धीर
सेनो रिणतटे सफलकः क्रमात् । क्षिप्तः सप्तदिनैः पुण्यकर्मणेव स वायुना ॥ १३ ॥ स नष्टचेतनः काष्ठपतित
स्तत्र दैवत । ददृशे ग्यदमाऽऽसयनगरव्यवहारिणा ॥ १४ ॥ दयालुनाऽमुनाऽऽनीय, स्वधाम्नि विविधौषधैः ।
सज्जीकृत्य च वृत्तान्तमयं यावदपृच्छत ॥ १५ ॥ तावदेव स्मृतमाप्यावस्थः सन् धीरव्यमास्तितः । सास्पत्ता

दूरणेनेवामयद्दाण्याम्बुपूर्णदृग् ॥ १६ ॥ व्यलापीच ततस्तेनाचिन्ति नून महेभ्यभूः । कोऽप्ययं पृच्छया पूर्वं
दुःख स्मृत्वेदृशोऽजनि ॥ १७ ॥ तदलं तुच्छयाऽस्यैतत्पृच्छया हि मयेच्छताम् । अतुच्छतां स्वज्ञातां चाक्या-
न्ति सल्लक्षणान्यपि ॥ १८ ॥ यतः–"अभणतायिय्य नज्जति सुपुरिसा गुणगणेहिं निअएहिं । किं वुज्झति मणीओ
जाउ सहस्सेहिं घिप्पति" ॥ १९ ॥ सैव विचिन्त्य कृत्यज्ञस्तमपुत्रः पविश्रधीः । इय राज्यपदे पुत्रपदे सद्यो न्य
पीविशत् ॥ २० ॥ तस्यायकृत्रिमप्रेमा, सोऽप्यकृत्रिमपुत्रवत् । छेकानां छेकता सैव, यत्कार्यं समयोचितम्
॥ २१ ॥ चित्ते प्रभूते जरसाऽभिभूते श्रेष्ठिनि क्रमात् । स्वःपथे पथिकीभूते, सोऽभूत्तद्धनप्रभुः ॥ २२ ॥ ततोऽ-
प स्वभिप्रायशुद्ध्यै, वाणिज्यव्याजतः सुधीः । सभ्रमी बभ्रमीति स, देशाद्देशं पुरात्पुरम् ॥ २३ ॥ भवे भव्य
इव भ्राम्यन्नुमय वाञ्छितप्रदम् । पुण्यैरगण्यैस्तु ततः, स प्राप श्रीपुर पुरम् ॥ २४ ॥ तस्मिन् प्रविशतस्तस्य,
प्रशस्यशकुनादिभिः । काऽप्यासीज्जीवितेशा सा, जीविताशेव रोगिणः ॥२५॥ मध्येपुरं प्रविष्टश्च, निविष्टः कापि
एदके । अपृच्छत्कुस्तुकः कश्चित्स्वरूप तत्पुरस्य सः ॥२६॥ सोऽप्याह नपसारोऽत्र, राजेन्द्रः श्रीपुरे पुरे । व्यवहारिण
श्चानेके, शुद्धैव व्यवहारिणः ॥२७॥ कुम्भापेर्यागृहे चैका, युवतिर्पुंचचेतसाम् । साक्षादेकरतिः काचिदत्रास्त्येकर
तिः श्रुता ॥२८॥ सौवर्णपद्मशय्याऽपि, तत्सङ्गस्त्वेकरात्रिकः । श्रुण्वन्नित्यादि सोऽप्यासीन्नास्तियं सैव संभवेत् ॥२९॥
सा वा स्यात्कथमीदृक्षेत्यमुना सशयालुना । निर्णीतमप्स्फुरणैर्मिलेद्वेवाथ सा कचित् ॥३०॥ यदुक्तपिपा–"सिरफु
रणे किर रज्ज पियमेलो होइ बाहुफुरणंमि । अच्छिफुरणंमि अ पिअं अहरे पिअसङ्गमो होइ ॥ ३१ ॥ गच्छेछ

इत्थिलाभो कण्ठेसु अ सोहणं कुणइ सयं। नेत्ताते धणलाभो उट्ठे विजय पिआणाहि ॥ ३२ ॥ पिट्ठे पराजओ-
विउ मोगो अंसे तहेय कंठे अ। हत्थे लाहो विजओ वच्छे नासाइ पीई अ ॥ ३३ ॥ लाभो थणेसु हिअय
हाणी अंतेसु कोसपरिवुड्ढी। नाभीइ थाणभंसो लिंगे पुण इत्थिलाभो अ ॥ ३४ ॥ फुळेसु सुओप्पत्ती ऊरूहि
मघुणो अरिट्ठं तु। पासेसु पल्लहस्स वाहणलाहो फिजे भणिओ ॥ ३५ ॥ पायतले फुरणेणं हवइ सलाभ
नरस्स अद्धाण। उवरिं च थाणलाभो अघाहिं पोयमज्जाणं ॥ ३६ ॥ पुरिसे स य महिळाए पुरिसस्स य दाहिणा
अनुत्तफला। महिलं सपुरिसमहिलाण झुत्ति वामा अनुत्तफला ॥ ३७ ॥" तां निर्णिनीपुरेपोऽथ, कुम्भाण्डमुपा-
गतः। कुम्भाये मयवे मह्यपवे स्वां मणिमुद्रिकाम् ॥ ३८ ॥ अथाङ्गस्फुरणात्तस्या, निर्णीय प्रियसङ्गमम्। पाव
प्रसोऽभवत् कीरः, कुमार तावदैक्षत ॥ ३९ ॥ तां च वर्धापयामास, प्रियस्यागमनेन सः। क्षिप्रं निर्वापयामास,
तस्याश्च विरहानलम् ॥ ४० ॥ शृङ्गारं कारयामास, सार रोमाञ्चितां च ताम्। तास्याऽथाकारयामास, सस्म्पां
मुषि त कुत्त ॥ ४१ ॥ भाग्ययोगाद्वियोगान्धकूपादिव स भूपभूः। वधैरुद्वैरथारोहत्, प्रापिवान् प्रेप्सित पदम्
॥ ४२ ॥ स च चातुर्यपेटीनां, चेटीनां प्रतिपत्तिभिः। अनल्पमुदित्यतल्पकल्पे तल्पे निविष्टवान् ॥ ४३ ॥ तदा
स्वमन्वमन्याक्षासीक्षापकासने हयक। निषण्णाऽधोमुखी दध्यावीहक सा साश्रुहक सुहक ॥ ४४ ॥ अस्मिन्
स्थाने स्थिताया मे, प्रस्थाने सद्गुणप्रियाम्। प्राणनाथः कथ हा पिक, प्रक्ष्येष्यति विशुद्धताम् ? ॥ ४५ ॥ अनु-
भूत महद्दुःखं, न मे कावकुस्ते तथा। निन्द्यास्थानमवस्थानमिव दैवकृत यथा ॥ ४६ ॥ उक्तं चान्योक्तिकृता–

“दृक्छेदे न मे दुःखं, न दाहे न च घर्षणे । एतदेव महद्दुःखं, गुञ्जया सह तोलनम् ॥४७॥” तां तथा दुः-
स्थितावस्थां, निध्याय ध्यायति स्म सः । नेयं नाम पणस्त्रीव, कुलस्त्रीव तु लक्ष्यते ॥४८॥ सत्यं च दयिता
किं मे, धिग् धिग् वा सा महासती । किमेतद्धामनामापि, चाकरीव वच सहेत् ? ॥४९॥ तद्रूपा काचि-
द्-न्यैव, दुर्दैववशतस्तु सा । को वेद क्व गता क्वास्ति, नास्ति वा क्वाऽसि हा प्रिये ! ॥५०॥ स्मृतदुःखं तमन्येव,
न्यस्तमुखं वीक्ष्य पक्षिराट् । स जगाद विषादोऽयं, कः प्रमोदपदेऽद्य वाम् ? ॥५१॥ सुखेभ्यूर्ध्वमुखः प्रेक्ष्य, प्रे-
क्षायान् पञ्जरे शुकम् । अयं क्रीडाशुकः किं मे ?, यावदेव व्यतर्कयत् ॥५२॥ तावदागात्तदुत्सङ्गे, रङ्गेणास्तु-
तसुकः शुकः । उपलक्ष्य च सम्भाष्य, स्नेहात्तेनाप्यपृच्छ्यत ॥५३॥ वत्स ! वेत्सि प्रियाशुद्धिं, कामपीत्यथ सोऽ-
प्यवक् । स्वामिन् ! कोऽयं भ्रमस्तेऽद्य, देवीव पुरतः स्थिता ॥५४॥ ॥ तन्निशम्य कुमारः स्माह, निकामं श्या-
मलाननः । चित्तान्तश्चिन्तयामास, धिगहो चरितं स्त्रियाः ॥५५॥ इयं तस्य महीभर्तुर्दुहिता मम च प्रिया ।
अप्रष्टव्यमथाभव्य, वेश्यात्वं कथमाचरेत् ? ॥५६॥ माननीयः सतां पुत्रस्थानीयश्च शुकोऽप्ययम् । कारयेद्वी-
दृशं कर्म, धिग् द्वयोर्निर्विवेकताम् ॥५७॥ तदस्या अतिनिन्द्याया, न युक्तं दर्शनाद्यपि । विषादविषवाहेन, पा-
तवेयमवादि सः ॥५८॥ उत्तालस्तुमुलस्तावद्भूपालभवनेऽभवत् । तां त्याज्यामिव तद्राजास्यवस्था प्राक् तत्र सो-
ऽप्यगात् ॥५९॥ युग्मम् । अद्राक्षीच्च स कौश्मपन्नं पत्नं धराधवम् । फेनायमानं भूपीठे, लुठन्तं चण्डजन्तुवत् ॥६०॥
अथ संभाव्य तद्दिव्यमक्रियन्त प्रतिक्रियाः । मन्त्रिभिर्मन्त्रतन्त्राद्या, नैकास्तास्त्वभवन् वृथा ॥६१॥ अथ कण्ठ

गतप्राणे, निष्प्राणे रमणे सुखः । किंकर्तव्यविमूढेषु, मौढेष्वपि च मन्त्रिषु ॥ ६२ ॥ हाहारवपरे पौरे, निकरे परि
तोऽपि च । दिव्याविरभवद्दिव्या, वाग् युगान्ताम्बुगर्जिवत् ॥ ६३ ॥ युग्मम् ॥ भो ! भो जनाः ! निजनिज,
स्थानं यात द्रुतं द्रुतम् । पापः पापफलं प्रेप, लम्भनीयोऽधुना सुखम् ॥ ६४ ॥ भूपोत्क्षेपादिमत्स्याऽपि, चिन
योक्याऽपि मन्त्रिणाम् । अदृष्टः कोऽप्यसौ कोपाटोपो यावन्न शाम्यति ॥६५॥ तावत्परोपकारैकरतिः प्रकृतिसत्त्व
मः । कुमारः स्माह तं स्वामिन् !, मुञ्च मुञ्च कृपां कुरु ॥६६॥ युग्मम् । प्रसीद सीदति जनेऽस्मिन्नदोषे विपादिनि ।
प्रत्यक्षीभूय चाख्याहीत्याख्याते क्षितिभृत्सुता ॥ ६७ ॥ वेतालचक्रकरालः कोऽप्याविर्भूयाभ्यधात्सुर । कथं मोच
यसे धीर !, वीरसेन ! निजं रिपुम् ॥ ६८ ॥ अरिकेशरिराजेन्द्रकुलाधार ! कुमार ! किम् ! न स्मरस्येष सद्वाम्भो,
पुरा तेऽपहरिष्यति ? ॥ ६९ ॥ मासोऽयं यां विवाहे तौ, दृष्ट्वा लुब्धस्तथा छलात् । विधया पशुरूपिण्या, ह्यस्य
त्वां व्यसनेऽक्षिपत् ॥७०॥ दुष्टाः कष्टफलं स्पष्टं, दृष्टं विना न मन्यते । उक्त्वेति मुद्गरेणोच्चैस्तं प्रहर्त्तुं वधाय सः
॥७१॥ तत्राऽन्तरे कुमारेणाधिरैयैव प्रवेशिना । पादयोः पतितेनोपशमितः कथमप्यसौ ॥७२॥ लोकोऽस्तोकोऽपि
विस्फेरविस्मयश्च व्यचिन्तयत् । शत्रोरपि परित्राणे, धीरहो ! धीरचेतसः ॥ ७३ ॥ स्वस्वीय स्वहितः स्वस्याश्रितो
वा कैर्न रक्ष्यते ? । विपक्षरक्षादक्षास्तु, त्रिजगत्यपि दुर्लभाः ॥ ७४ ॥ परावस्थोऽथ तद्रूपं, स्वरूपं दिव्यरूपिणी ।
स्फुटीकृत्यावदद्देवी, भो भोः शृणुत तात्त्विकम् ॥ ७५ ॥ इमे वज्रमया बन्धा, निर्बन्धाः क्रुद्धया मया । कृता-
वद्धिष्यन्ति महासतीहस्तेन नान्यथा ॥ ७६ ॥ तत्राऽऽजन्म या शुद्धा, प्रसिद्धा सा महासती । स्वहस्तधारिणा

दुःखवारिणा मोचयस्वमुम् ॥ ७७ ॥ यच्च पद्मदेव्यायास्तथा न स्वमवत्फलम् । दुःसंभवा हि मनसा, वि
शुद्धिः शीलशालिने ॥ ७८ ॥ तवत्प्रथमया तासु, न्यक्कृतास्वखिलास्वपि । का सती स्यादिति शुद्धेति, संशयाने
जनेऽखिले ॥ ७९ ॥ देव्युवाच स्वापवादस्फेटायोत्सर्गकारिणी । कुम्भकायेऽस्ति श्लाघ्याऽहो ! कुसुमश्रीर्महास
ती ॥ ८० ॥ युग्मम् ॥ कुमारमन्त्रिप्रमुखाः, सर्वे गर्वेण वर्जिताः । स्वय गत्वा श्रेष्ठिसद्मै, महा आह्वानयतु ताम्
॥ ८१ ॥ विस्मिता देवतावाक्यात्तेऽपि तत्र गता द्रुतम् । आह्वयन् बहुमानात्तां, धीरोऽपि प्रैरयत्तया ॥ ८२ ॥
देवताऽप्येत्य तत्रोचे, बाले ! बालेन्दुनिर्मले ! । शीललीलायितं किञ्चित्, कौतुकीयत् मद्दर्शय ॥ ८३ ॥ ततः सा
पारितोत्सर्गा, निसर्गादपि वत्सला । उपक्षमापतिं प्रापदिव्यनव्यमहोत्सवैः ॥ ८४ ॥ मनसा वचसा कायेनाप्या
जन्म न चेत्परः । अकामये कुमारास्तत्सिद्धिरत्रास्तु माऽन्यथा ॥ ८५ ॥ इत्युच्चैः प्रोच्य सा तोयच्छटयाऽच्छोटयच्छुपम् ।
पन्याश्च जीर्णतृणवत्पटदिति तुत्रुटुः ॥ ८६ ॥ आकाशात्पुष्पवृष्टिश्च, सद्योऽभूत्सोपवृष्टिवत् । शीलेन निष्कल
ङ्केन, किं किं वा दुर्लभं नृणाम् ? ॥ ८७ ॥ स्वस्थीभूतस्ततो भूतधात्रीशः स प्रभूतमुत् । श्रीजावियादविस्मयर-
सैश्च विवशोऽप्यभूत् ॥ ८८ ॥ देव्यावेश्मस्थिताऽप्येषा, प्रासरेसा सतीत्वहो । कथमित्थं कुमारोऽथ, देवीं
पप्रच्छ वत्सलाम् ॥ ८९ ॥ ततस्तया समस्तेऽपि, वृत्तान्ते कथितेऽद्भुते । विप्रीयमाणाः सर्वेऽपि, श्लाघन्ते स्म
शुकं च ताम् ॥ ९० ॥ केच किमसत्सान्निध्य, विदध्यादिति विस्मितौ । कुसुमश्रीकुमारौ तु, देव्युवाच प्रसाद
भृत् ॥ ९१ ॥ सुभगौ मां युवां वक्षौ, नोपलक्षयथः कथम् ? । पद्मदेव्यस्मि कुसुमपुरे प्राक् तोपिता त्वया

॥ ९२ ॥ तदादि वत्स ! वात्सल्याद्वत्सलाऽम्बेव तेऽनुगा । सान्निध्य विदधानाऽस्मि, त्वत्पुण्यैर्वशवर्तिनी ॥ ९३ ॥
सकृत्स्वामन्मेरुकृत्त्यानीतः पोते मया तदा । तथापि संनिधास्ये ते, सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ ९४ ॥ इत्यदु स सु
यक्षात, तर्वा प्राग्दुष्कृतेः फलम् । न शक्यतेऽन्यथा कर्तुं, शक्रैरपि कुतो मया ? ॥ ९५ ॥ यतः–"शक्ति
बुद्धिः परेषां हि, कोपस्यावर्तनक्षमा । शक्रोऽपि कुपितं कर्म, नैव सान्त्वयितुं पटुः ॥ ९६ ॥" अतःपरं परं
भाग्य, परंतप ! निरन्तराः । निरन्तरायाः मासोऽसि, चिरं सम्पत्परम्पराः ॥ ९७ ॥ जीवितोपकृतिक्रीतः, प्री
तस्तस्मै स भूपतिः । समर्पिस्वा ददौ राज्यं, स पुनर्नाग्रहीत्तदा ॥ ९८ ॥ पत्न्या समुरसा च, सराज्ञ जग्राहे सु
तः । सन्तो हि सन्तोषजुषः, प्रस्तेष्वप्यन्यवस्तुषु ॥ ९९ ॥ स वीरसेन तत्प्रणयितेन च सत्कृतः । रम्यतः कति
चित्तत्र, दिनांस्तस्थौ रसाभरात् ॥२००॥ तमापृच्छ्य नृपं सोऽथ, प्रतस्थे स्वपुर प्रति । वेगीकृतविमानस्थो, निस्स-
मानमहर्द्धियुक् ॥१॥ अथ च–वीरसेनस्य सैन्य तत्, स्वपुरोद्यानमागतं । तस्यानागमनात्तत्र, हृदि दुःखमथाकृषाम्
॥२॥ वीरसेन विना सेना, शून्या तनुरिवात्मना । तस्थौ कथञ्चित्तत्रैवापेक्षमाणा तदागमम् ॥ ३ ॥ पतद्व्यतिकरं
दुःखाकरं श्रुत्वा पिताऽप्यभूत् । दुःखाद्वयमयः पुत्रशोकात् को वा न तप्यते ? ॥ ४ ॥ जनोऽन्यदा तदागच्छ-
द्दिव्यप्रेक्षणकक्षणम् । दिव्यं विमानं वीक्ष्योच्चैर्निःघोषोऽपि विसिष्मिये ॥ ५ ॥ दिष्ट्या वर्द्धाप्यसे देव !, तव
सूनुः समेत्यधम् । इत्यादि वर्धापनिकोत्सव कीरोऽकरोत्तदा ॥ ६ ॥ अथो पृथूत्कण्ठितेन, स्वसैन्येन पुराद्बहिः ।
यूथेश इव यूथेन, संजग्मे जगतीशसूः ॥ ७ ॥ प्रावेशयत ततः पित्रा, पुत्रश्चित्रकृदुत्सवैः । रामो दशरथेनेव,

सधभूकः पुरं निजम् ॥ ८ ॥ नव्यजन्मोत्सवेनेथ, पुत्रस्यागमनेन सः । आसादयधमानन्दं, स तु वाचामगोचरः ॥ ९ ॥ ततस्तया देवतया, तद्वृत्ते निवेदिते । क्षेत्राद्भुताभ्यां भूपाणा, रस सङ्कीर्णमाप्नुवन् ॥ १० ॥ अथान्यदा मुदाऽमुष्मै, कुमाराय निजं पदम् । प्रदाय दीक्षामादाय, क्ष्मापः प्राप परं पदम् ॥ ११ ॥ अमान निस्समानं तन्महिमानं च शुश्रुवान् । परमानन्ददांस्तस्मै, स्वराज्यं श्वशुरोऽप्यदात् ॥ १२ ॥ स्वभारमारोपितवाक्षय सारोऽपि भूपतिः । आगत्य गृह्यवत्तस्मिन्, लोकः पूजितपूजकः ॥ १३ ॥ देव्यप्यवादीत्कुसुमपुरे यः प्राक् नरेश्वरः । स दुष्टो दुर्नयी दुर्धीः, प्रायस्तत्राभ्र तादृशाः ॥ १४ ॥ इति तन्मत्सराद्वत्स !, चरसरात्परतः पुरम् । तन्मयोद्वासित शाला, परं शून्या न चौरयुक् ॥ १५ ॥ स्वामथाभ्यर्थये तस्मिन्, नगरे भव भूविभुः । विद्या राज्यं च दीयेते, योग्यायैवेति हि स्थितिः ॥ १६ ॥ इत्थं तदुद्वासनोत्थोऽपवादोऽप्यपयाति मे । श्रुत्वेति प्राक् शुकप्रोक्तसंवादि प्रत्यपादि सः ॥ १७ ॥ दिव्यश्रीभिर्भासितं तदेव्या प्राग् वासितं ततः । तदाख्योत्पन्नशाकेणा लक्ष्मके चौरियामुना ॥ १८ ॥ एवं तस्याभवच्छ्रस्या, प्राज्यराज्यचतुष्टयी । चतुष्टयीव श्रीः श्रेष्ठा, दिक्पालै रुपढौकिता ॥ १९ ॥ वशीकृतापाः सुकृतैर्देवतायाः प्रभावतः । निष्कण्टकत्वमेवासीत्साम्राज्येच मिराज्यवत् ॥ २० ॥ केवली कनकसालः, पुरस्योपवनेऽन्यदा । आययौ निर्ययौ चैव, वन्दितुं सपरिच्छदः ॥ २१ ॥ नत्वा स्तुत्वा च तस्यासौ, तत्त्वातत्त्वार्थदेशिनीम् । श्रवःप्रवेशिनीं चक्रे, देशनां क्लेशनाशिनीम् ॥ २२ ॥ सोऽथ प्रस्तावयामास, प्रस्तावे संशयं निजम् । नेतर्नूतनयोगे नौ, वियोगः केन कर्मणा ? ॥ २३ ॥ अविघातादिकष्टं च,

कुतोऽभूत् ? किञ्च किंकुलः । वेद्येति निष्कलङ्कायाः, कलङ्कः कुसुमश्रियाः ॥२४॥ युग्मम् । अथादिदेश भगवान्, केवली के बलीयसा । अल्पीयसाऽपि विषयस्कर्मणा नेह जज्ञिरे ? ॥ २५ ॥ हास्येनाप्यर्जित कर्म, मर्माविद्धच काण्डवत् । सर्वथाऽनर्थदण्डोऽयमार्यैस्तन्निनिवार्यते ॥ २६ ॥ युवाभ्यां हि युवभ्यां प्राग् भवे कौतुकमाश्रितः । यथाऽर्ज्यते स्म दुष्कर्म, सकर्णाकर्ण्यतां तथा ॥ २७ ॥ सम्मेतशैलतलहट्टिकायां ग्रामसत्तमे । क्षेमङ्करः सार्थनामा, ग्रामाध्यक्षो भवानभूत् ॥ २८ ॥ तत्र च सद्गुणश्रेणिधारिणी धारिणीत्यभूत् । इय ते वल्लभा प्राणवल्लभाऽतिशुभाशया ॥ २९ ॥ शुद्धश्राद्धौ समृद्धौ तौ, द्वावपि भद्रयाऽधिकौ । नैकयात्रिकलोकस्यातुल्यवात्सल्यकारिणौ ॥ ३० ॥ तीर्थमार्गे प्रपादानदायिनौ दीनतायिनौ । शुद्धाक्षयकृपाभावैः, सुपात्राराधिनौ मुदा ॥ ३१ ॥ भाग्यचतुर्विधाहारप्रत्याख्यानविधायिनौ । सचित्तपरिहारेण, सकृदाहारभोजिनौ ॥ ३२ ॥ पञ्चपर्व्यां चतुष्पर्व्यां, त्रिपर्व्यां च विशेषतः । आरम्भवर्जिनौ ब्रह्मपोषधोपोषणार्जिनौ ॥ ३३ ॥ दानादिभिश्चतुर्भेदं, विविधधर्मभावरात् । आराध्यन्तौ धार्मिकाणामीयतुः श्लाघनीयताम् ॥ ३४ ॥ पञ्चभिः कुलकम् ॥ तस्य बन्धुः स्निग्धमुग्धोऽनुरूपां भिषमञ्जरीम् । कनीं कनीयानन्येद्युः, परिणिन्ये परैर्महैः ॥ ३५ ॥ ग्रीष्मे ग्रीष्मेऽन्यदा रात्रौ, तौ नवोढौ वधूवरौ । गृहोद्याने दीर्घिकायां, जलक्रीडार्थमीयतुः ॥ ३६ ॥ युक्तेन बन्धुना स्नेहसिन्धुना प्रेमहास्यतः । अकस्मातावपासेतां, तत्र तद्दीर्घिकोदके ॥ ३७ ॥ न यथाप्यधिक दूनौ, तावद्भूमोदकाभयात् । तदभ्याकस्मिकीं कामभ्याहूतां व्याकुलास्मताम् ॥ ३८ ॥ क्षेमङ्करेण तत्क्रीडापरेणैतदभ्यकारि च । तत्कुतूहलकारिण्या, धारिण्या

ऽप्यन्वमन्यत ॥३९॥ ताभ्यां तथाऽन्धकरणेऽन्धकारे द्रौ पृथक् पृथक्। मुक्तौ ततो वियुक्तौ तौ, क्षणं जातौ भयद्रुतौ
॥४०॥ अस्मुवार च शृङ्गार, कारयित्वाऽथ धारिणी। देवरस्य प्रियां रूपमञ्जरीं प्रियमञ्जरीम् ॥४१॥ निवेश्य मुग्धां
सौधान्तरम्यधाद्देवर रह। देवरागच्छ गच्छेह, वेश्यां स्वं पश्य पश्य च ॥४२॥ युग्मम्। सोऽप्यागतः स्वकवधूं, वीक्ष्य
मन्वाक्षद्युःस्वमागा। न प्रेक्ष्य साऽप्यमून्दूरिखेदमेवखिला प्रिया ॥४३॥ इति कौतुकमात्रेण, मात्राधिकविपाकसूत्।
क्षेमङ्करधारिणीभ्यां, सञ्चित दुष्कृत कियत् ॥ ४४ ॥ हास्यमात्रेण को नाम, दोष इत्यवहीलनात्। नालोचितं
गुरोस्ताभ्यां, मतिक्रान्तं च नैव तत् ॥४५॥ सम्यग्धर्मार्जितानन्तसुकृतौ तौ च तद्भवम्। क्रमात्समाप्य सौधर्मेऽ
भूतां चारुसमौ सुरौ ॥ ४६ ॥ ततश्च्युत्वाऽवतीर्णौ तौ, पृथग् राजकुले युवाम्। युवयोः प्राग्भवस्नेहात्पाणिमह
महापमूत् ॥ ४७ ॥ लघ्वयान्धयजीवोऽपि, धर्ममाराध्य किञ्चन। देवतादिभवान् भ्रान्त्वा, अज्ञे धनपतिः स तु
॥ ४८ ॥ तयामूत्प्राग्भवाभ्यासात्स्नेहस्तेन सह क्षणात्। दीर्घिकायामक्षिपस्त्वं, न तस्य सोऽपि वारिधौ ॥४९॥
पूर्वार्जितानुसारेण, नवयोर्युवयोरपि। वियोगोऽभूत्तथैवास्याः, स्यात वेदपात्रमप्यहो! ॥ ५० ॥ स्वल्पमप्य
र्ज्यते जीवैः, प्राग्भवे कर्म यद्यपा। तस्तपा वेद्यते हन्त!, पुरोऽनन्तगुणाधपि ॥ ५१ ॥ चतुर्विधस्य विधिवद्-
मेस्याराधनाच ते। देव्या सहाभ्रसानां, राज्यानां च चतुष्टयी ॥ ५२ ॥ इत्याकर्ण्योभयाकर्णी, सकर्णौ साधु-
भावपि। जातजातिस्मृती पूर्वं, सर्वं सस्मरतुर्मेघम् ॥ ५३ ॥ निर्वेदाच प्रपेदानो, तौ आद्धत्वामसीम्। चि
शिष्य सर्वथाऽनर्थदण्डस्यागमत पुनः ॥ ५४ ॥ चतुर्विधं विशुद्धधीर्य, धर्ममाराध्य तौ चिरम्। प्रान्तेऽनशनतः

प्रासादच्युते ग्रैवशीं श्रियम् ॥ ५५ ॥ च्युत्वा यातौ विदेह् तौ, निस्संदेह महर्द्धिताम् । लब्ध्वा शुद्धाऽऽर्हत धर्मं, भाविनौ शिवगामिनौ ॥ ५६ ॥ अन्यच्च धर्मे विहितेऽप्यनर्थे व्यक्तस्य शस्त्रावपि किञ्चिदेयम् । मयण्डवर्णं परिभाव्य भव्यास्तस्यागतः प्राप्य सुखितां श्रयध्वम् ॥ १५७ ॥ ॥ इत्यष्टमव्रते वीरसेनकुसुमश्रीदृष्टान्तः ॥

इति श्रीतपागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यश्रीभुवनसुन्दरसूरिविनेयोपाध्यायश्रीरत्नशेखरगणिविरचितायां श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ गुणव्रताधिकारस्तृतीयः ॥ ग्रन्थाग्रम् ५२३१ ॥

उक्तानि त्रीणि गुणव्रतानि, सम्प्रति चत्वारि शिक्षाव्रतानि प्रस्तुतानि, तेषु च प्रथमं सामायिकव्रतं सूत्रतस्तु नवमं, तत्रावश्यकचूर्णिपञ्चाशकचूर्णियोगशास्त्रवृत्त्याद्युक्तो विधिः– इह श्रावको द्विविधः–ऋद्धिमानऋद्धिकश्च, तत्र योऽनृद्धिकः स चतुर्षु स्थानेषु सामायिकं करोति–जिनगृहे साधुसमीपे पोषधशालायां स्वगृहे वा, यत्र वा विश्राम्यति निर्व्यापारो वा तिष्ठति तत्र च सर्वत्र, यदा च साधुसमीपे करोति तदाऽयं विधिः–यदि कस्मादपि भयं नास्ति केनचिद्विवादो वा नास्ति ऋणं वा न धारयति मा भूत्तत्कृताकर्षणापकर्षणनिमित्तश्चित्तसङ्क्लेशः, यदि च निर्व्यापारोऽस्ति तदा स्वगृहे सामायिकं कृत्वेर्यां शोधयन् सावद्यां भाषां परिहरन् काष्ठलेष्ट्वादिना यदि कार्यं तदा तत्स्वामिनमनुज्ञाप्य प्रतिलिख्य प्रमार्ज्य च गृह्णन् खेलसिङ्घाणादीकांश्चाविवेचयन् प्रत्युपेक्षितप्रमार्जितस्थण्डिले वा विवेचयन् एवं पञ्चसमितित्रिगुप्तियुक्तो नैषेधिकीपूर्वं साध्वाश्रयं गत्वा गुरूंस्त्वा

गुरुसमक्ष यथाविधि सामायिकदण्डकोच्चारादि कृत्वा यथाज्येष्ठमाचार्यादीन् वन्दते पुनरपि गुरुं वन्दित्वा प्रत्युपेक्ष्य निविष्टः शृणोति पठति पृच्छति वा, एवं चैत्येष्वपि द्रष्टव्य—यदा तु स्वगृहे पौषधशालायां वा सामायिकं गृहीत्वा तत्रैवास्ते तदा गमनं नास्ति, यस्तु राजामात्यश्रेष्ठ्यादिर्महर्द्धिकः स गन्धसिन्धुरस्कन्धाधिरूढश्छत्रचाम राविराजालङ्करणालङ्कृतो हास्तिकाश्वीयपादातिरथकट्यापरिकरितो भेरीभाङ्कारभरिताम्बरतलो वन्दिवृन्दकोलाहलाकुलीकृतनभस्तलोऽनेकसामन्तमण्डलेश्वराहमहमिकासम्प्रेक्ष्यमाणपादकमलः पौरजनैः सश्रद्धमङ्गुल्योपदर्श्यमानो मनोरथैकपदस्पृश्यमानस्तेषां सेवाञ्जलिबन्धान् लाजाञ्जलिपातान् शिरःप्रणामांश्चानुमोदमानोऽहो ! धन्यो धर्मो य एवंविधैरप्युपसेव्य इति प्राकृतजनैरपि श्लाघ्यमानोऽकृतसामायिक एव तीर्थप्रभावनाहेतो जिनालय साधुवसतिं वा गच्छति, तत्रागतो राजककुदानि छत्रचामरोपानन्मुकुटखड्गरूपाणि परिहरति, आ वश्यकचूर्णौ त्वेवमुक्तम्–"सामाइअ करिंतो मउडं न अवणेइ, कुंडलाणि नाममुद्दं पुप्फतंबोलपावारगमाइ वोसिरइ" त्ति, ततोऽसौ जिनार्चनं साधुवन्दनं वा करोति, ततश्च सामायिकं, सामायिकं च त्यक्तसावद्यकर्मणो मुहूर्त्तं यावत्समताभावो, यदाहुः—"सावज्जजोगविरओ, तिगुत्तो छसु संजओ। उवउत्तो जयमाणो, आया सामाइअं भवे ॥ १ ॥ जो समो सव्वभूएसु, तसेसु थावरेसु अ। तस्स सामाइअं होइ, इइ केवलिभासिअं ॥ २ ॥" सामायिकशब्दार्थश्च त्रिधाश्चतुर्धा, यदाह निर्युक्तिकृत्–"साम १ समं च २ सम्म ३ इग मिइ सामाइअस्स एगट्ठा। नाम ठवणादविए भावमि अ तेसि निक्खेवो ॥ १ ॥ महुरपरिणामसामं १ समं तुला २

सम्म स्रीरम्मकुई । वोरे हारस्स चिंई इगमेआइ तु वयमि ॥ २ ॥ आवचमाइ परवुक्खसमकरणं १ रागवो समज्झत्थ २ । नाणाइत्तिगं ३ तस्साइ पोअणं भावसामाई ॥ ३ ॥" तच "करेमि भंते ! सामाइअं"मित्यादि दण्डकोच्चारपूर्वकं कर्त्तव्यं, उक्तं चावश्यकनिर्युक्तिबृहद्वृत्तौ सामायिकाधिकारे श्रीहरिभद्रसूरिभिः—"गृहस्थोऽपि गृहस्थसामायिकं "करेमि भंते ! सामाइअं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि जाव नियमं पज्जुवासामि दुविहं तिविहेणं" इत्येवं कुर्यादिति, ननु त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यानस्य को दोषः ?, उच्यते, पूर्वप्रवृत्तकृष्यादिकर्मारम्भेष्वनुमत्यनिषेधेन भङ्गप्रसङ्ग एव, नन्वागमे त्रिविधत्रिविधेनापि गृहस्थप्रत्याख्यानमुक्तं तत्किंविषयम् ?, उच्यते, अतिस्थूलसावद्ययोगविषयमेतत्, तथा च महाभाष्यकारः—"जइ किंचिदप्पओअणमप्पप्पं वा विसेसिउं वत्थु । पच्चक्खेज्ज ण दोसो सयंभुरमणाइमच्छुव्व ॥ १ ॥" सामायिकदण्डके च सामान्येन नियमग्रहणेऽपि विवक्षातः पूर्वाचार्यपरम्पराप्रामाण्याच्च जघन्यतोऽपि घटिकाद्वयमानं तत्कर्त्तव्यं, तथा च प्रतिक्रमणसूत्रचूर्णिः— "जाव निअमं पज्जुवासामित्ति जइवि सामण्णवयणमेअं तहावि जहण्णओवि अंतोमुहुत्तं नियमे ठायव्वं, परओवि समाहीए चिट्ठउ" त्ति । कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमाचार्यैरप्युक्तम्—"त्यक्तार्त्तरौद्रध्यानस्य, त्यक्तसावद्यकर्मणः । मुहूर्त्तं समता या तां, विदुः सामायिकव्रतम् ॥ १ ॥" न चाशठपूर्वाचार्यपरम्परा न प्रमाणं, आगमेऽपि तस्याः प्रामाण्यसमर्थनात्, यदुक्तं सूत्रकृताङ्गनिर्युक्तौ—"आयरिअपरंपराए आगयं जो उ आणुपुव्वीए (छेयबुद्धीए) । कोवेइ छेअवाई जमालिनासं स नासिहिई ॥१॥" एवंविधस्य सामायिकव्रतस्यातिचारपञ्चकनिम्ननायाह—

तिविहे दुप्पणिहाणे अणवट्ठाणे तहा सइविहूणे । सामाइय वितहकए पढमे सिक्खावए निंदे ॥ २७॥

'तिविहे' इति 'त्रिविधे' त्रिप्रकारे 'दुप्पणिहाणे' मनोवाक्कायानां दुष्टप्रयोगः सावद्यव्यापार इत्यर्थः, तत्र मनसा गृहहट्टादिसावद्यव्यापारचिन्तनं मनोदुष्प्रणिधानं प्रथमोऽतिचारः १, आहुश्च—"सामाइअं तु काउं घरचिंतं जो अ चिंतए सड्ढो । अट्टवसट्टोवगओ निरत्थयं तस्स सामइअं ॥ १ ॥" तथा वाचा कर्कशादिसावद्यभाषणं वाग्दुष्प्रणिधानं २, कायेनाप्रतिलिखिताप्रमार्जितभूमौ निषदनादि पादप्रसारणादि वा कायदुष्प्रणिधानम् ३, अनवस्थानम्—मुहूर्त्तावधिवेलावधेरपूरणं यथाकथञ्चित्सामायिककरणं वा, यद्वा प्रतिनियतवेलासद्भावेऽप्यनादरात्सामायिकाकरणमनवस्थानं, सामायिकं हि क्षणिकेनावश्यं कर्त्तव्यम्, अन्यथा प्रमादः, आह चावश्यकचूर्णिकृत्—"जाहे खणिओ ताहे सामाइअं करेइ" त्ति ४, तथा 'स्मृतिविहीनम्' इति निद्रादिप्रमादाद्व्याक्षेपादिचिन्तावैयग्र्याद्वा शून्यतया मया सामायिकं कृतमस्ति न वा ? इति इयं वा मम सामायिकवेलेत्यादि यदा न स्मरति तदा स्मृतिविहीनत्वं पञ्चमोऽतिचारः, स्मृतिमूलत्वान्मोक्षसाधनानुष्ठानस्य, तथा चाहुः—"न सरइ पमायजुत्तो जो सामइअं कया य कायव्वं । कयमकयं वा तस्स हु कयंपि विहलं तयं नेअं ॥१॥" ५, एतेषां पञ्चानामपि जीवस्य प्रमादबहुलतयाऽनाभोगादिनाऽतिचारत्वम्, एतेषु सत्सु 'सामाइअ'त्ति सप्तमीलोपात्सामायिके प्रथमे शिक्षाव्रते 'वितथकृते' सम्यगननुपालिते योऽतिचारस्तं, अथवा प्रथमे शिक्षाव्रते यद्वितथं कृतं तन्निन्दामि, आ

उ– सामायिके द्विविधस्य त्रिविधेन प्रत्याख्याते रोद्धुमशक्येन मनसा दुष्प्रणिधानसम्भवात्सामायिकाभाव एव व्रतभङ्गजनितं च प्रायश्चित्तं स्यादतस्तदङ्गीकारादनङ्गीकार एव श्रेयान्, मैवं वोचः, सामायिकप्रतिपत्तौ हि सावद्यं मनसा न करोमि १ न कारयामि २ वाचा न करोमि ३ न कारयामि ४ कायेन न करोमि ५ न कारयामीति ६ षण्णियमास्तेष्वनाभोगादिनैकतरभङ्गेऽपि शेषसद्भावान्न सर्वथा सामायिकाभावः, मनोदुष्प्रणिधाने च मिथ्यादुष्कृतेनैव शुद्धिभणनाच्च सामायिकास्वीकारः श्रेयस्करः, अन्यथा सर्वविरतेरप्यस्वीकार्यताप्रसङ्गात्, यदा विधिकृतादनुष्ठानादकृतमिति केचिद्वदन्ति तदप्ययुक्तं, यदुक्तम्–"अविहिकया वरमकयं असूअवयणं भणंति समयन्नू। पायच्छित्तं जम्हा अकए गुरुअं कए लहुअं ॥ १ ॥" किञ्च सातिचारादप्यनुष्ठानादभ्यासतः कालेन निरतिचारमनुष्ठानं भवति, अभ्यासो हि कर्मणां कौशलमावहति न हि प्रथमत एव धनुर्द्धरादीनाप्यमोघकर्मत्वं, अभ्यासे सत्येव तद्भावात्, यथा कणार्जनादीनां, लिखनपठनगीतनृत्यादिकला अप्यभ्यासेनैव प्रायः प्रकर्षं प्राप्नुवन्ति, न हि सकृत्पातमात्रेणोदबिन्दुरपि ग्राव्णि निम्नतामादधाति, अतः सम्यग्मनःशुद्ध्यादौ प्रयत्नपरेण यथाक्षणं पुनः २ सामायिकं कर्त्तव्यं, तथा चागमः–"सामाइअम्मि उ कए समणो इव सावओ हवइ जम्हा । एएण कारणेणं बहुसो सामाइअं कुज्जा ॥ १ ॥ जीवो पमायबहुलो बहुसोवि अ बहुविहेसु अत्थेसुं । एएण कारणेणं बहुसो सामाइअं कुज्जा ॥ २ ॥" आवश्यकचूर्णावप्युक्तम्–"जदा सव्वसामाइअं काउमसक्को तदा देससामाइअंपि ताव बहुसो कुज्जा' इति, तथा 'जत्थ वा वीसमइ अच्छइ वा निव्वावारो सव्वत्थ सामाइअं

सामायिक विधेयमिति यत्केचिन्नियमयन्ति तदपास्त मन्तव्यं, निर्व्यापारताया
करेइ'त्ति, एवं च द्विसन्ध्यमेव सामायिक विधेयमिति यत्केचिन्नियमयन्ति तदपास्तं मन्तव्यं, निव्यापारतायाः ननु 'निद्यावारो
दिनमध्ये बहुशोऽपि सम्भवात्, विशेषयुक्तिमात्र पूज्यप्रणीतविचारामृतसङ्ग्रहादवगन्तव्या, ननु 'निद्यावारो
जाव नियम
सवरूप करेइ' इत्युक्त, यदा च निर्व्यापारताऽर्द्धघटिकादिमात्रमेवास्ति नतु घटीद्वय यावत्तदा 'जाव नियम
पज्जुवासामी' त्येव सामायिक कथ कुर्यात् ?, नियमस्य जघन्यतोऽपि घटीद्वयमानतयोक्तत्वात् ?, सत्य, तत्सा-
मायिक दण्डकोच्चारकादि विनैव समताभावमात्ररूप संभाव्यते, तत्त्व तु बहुश्रुतगम्य, सामायिकफल चै
वमाहुः–"दिवसे २ लक्ख देइ सुवण्णस्स खंडिअ एगो । इअरो पुण सामइअ करेइ न पहुप्पए तस्स ॥ १ ॥
सामाइअं कुणतो समभाव सावओ अ घडिअदुग । आउ सुरेसु बंधइ इत्तिअमित्ताइं पलिआइं ॥ २ ॥ बाणवई
कोडीओ लक्खा गुणसट्ठि सहस पणवीस । नवसय पणवीसाए सतिहा अडभाग पलिअस्स ॥३॥" अङ्कतोऽपि-
९२५९२५९२५। ।३॥ तिव्वतवं तवमाणो जं नवि निट्ठवइ जम्मकोडीहिं । त समभाविअचित्तो खवेइ कम्म खणद्धेण
॥ ४ ॥ जे केवि गया मोक्ख जेवि अ गच्छति जे गमिस्सति । ते सव्वे सामाइअमाहप्पेण मुणेअव्वा ॥ ५ ॥
न कुप्येत न तप्येत, वीयेत वा न किञ्चन । अहो ! अमूल्यक्रीतेय, साम्यमात्रेण निर्वृतिः ॥ ६ ॥" इति सप्तवि
शगाथार्थः ॥ २७ ॥ अत्र प्रते व्यवहारिपुत्रधनमित्रज्ञात यथा—
सत्थं च अइमहत्थ न पुणो सत्थ वऽणत्थसत्थकरं । खुपसत्थसत्थिअसम सत्थिअपुरमत्थि पुहवीए ॥ १ ॥
सयसीकयअरिविंदो अरविंदो नाम नरवरिंदो अ । इहीइ सुरवरिंदो गरिमाए गिरिवरिंदो अ ॥ २ ॥ जस्स

पयायपईवो पय पयगस्स देइ सपूम। चित्तं तु तप्पिअंछुमसससिलेहिं पज्जलइ अहिअं ॥ ३ ॥ मयणपइा पमुहाओ इयस्स य तस्स आगमहिसीओ। अट्ठ पसिद्धा एय पेय सया आसि वइआओ ॥ ४ ॥ विविहेहिं उवापहिं जाओ तणओ य तस्स इक्कोवि। तो मज्झ रज्जसिरिं सो विउल उच्छुलहिंइ य ॥ ५ ॥ सिद्धी विसिट्ठ तणओ घणओ अयरोय नामओ घणओ। घसइ तहिं जस्स सय कोडीओ कणगस्सेय ॥ ६ ॥ जिणधम्ममा चिपण न केवल धम्मओ घणाओवि। नेगमअइहिमसहसो जेण कओ अप्पणो सरिसो ॥ ७ ॥ तस्स घण स्सिरिनामा गिहिणी गिहिणीइनिउयामइविहया। सुविहाइ घणसिरीए सो सोहइ अणुवमत्तेण ॥ ८ ॥ तप्पुत्तो घणमित्तो अविणयचित्तो अ दुण्णयपसत्तो। सुपिसिद्धसिद्धिकुलविहिदोसपविसेइणस्स वा ॥ ९ ॥ बालत्त- णओवि इमो पइदियह पिउगिह परिमुसतो। चोरव घोरकम्मो वव सयपि चिफलेइ ॥ १० ॥ अणयाओ जणयाईहिं बहुपरिसेहिओ हिअत्थीहिं। सो अ विवरीअसिक्खिअहयय अहिअ पयट्टेइ ॥ ११ ॥ बालिआइक छाओ सुसिक्खिअमाओवि तेण न हु कलिआ। चोरिआइकलाओ असिक्खिआओवि अक्खलिअ ॥१२॥ जुवण मणुपत्तो पुण जाओ वसणेसु सत्तसु पसत्तो। कलिओ खलु निंबरसो अइकडुओ चेव जायइ ॥ १३ ॥ सत्ताइ वेइ नरयद्दाराणि व गिहवईण गेहेसु। गिण्हेइ तेसि सव वव पावव पवक्स ॥ १४ ॥ जूअं अणत्थमूलं अइप्प मूअ य नरयगइमूलं। लिबइ सिस्सिइपस्सो सोऽणओ दुम्मइरसओ ॥ १५ ॥ बेसावसणपसत्तो मज्ज मसंपि र- क्खसो इव सो। मक्खेइ किं अमक्खं पणंगणासंगयाण वा? ॥ १६ ॥ सो मग्गइ जत्ताण तिअसवर चोरिअं

च कामधुहं । नयरंगण च अमरंगण च मज्झाइ अमयं व ॥ १७ ॥ सुअनाणविरुद्धपि हु निद्धम्माण पमाणणिज्ज
ही । अन्नेसि कुच्छणिज्ज साणाण भक्खणिज्जं हि ॥ १८ ॥ अन्नदिणमि स दुसयकारी चोरीइ कत्थवि पविट्ठो ।
पाविट्ठो छुहु गहिओ केणवि कोलुव वाहेण ॥ १९ ॥ बंधिअ नीओ नरवइ पुरओ सो जाणिओ अ सिट्ठिसु-
ओ । तो रन्ना इक्कारिअ घणओ सिट्ठी इम सिट्ठो ॥ २० ॥ वज्झोवि तुज्झ पुत्तोत्ति अन्नाणन्नो इमो मए मु
क्को । नेव पुणो मुचिस्सं जमिक्कसिं चेय वक्खियं ॥ २१ ॥ यतः–"स्थान सर्वस्य दातव्यमेकवारापराधिनः । द्वि
तीयपतने वन्ता, चक्रेणापि विवार्जिताः २२ ॥" ववहारिओवि साहइ महापसाओ इमो नवरि एसो । वच्चुसि
विस्सओवि न मुअइ अणय दारव दारस्स ॥ २३ ॥ ता एस न मे पुत्तो अहपि न पिऊ इमस्स अज्जदिणा ।
दूरीकओ हु कुक्कुरोव एसो अकज्जकरो ॥ २४ ॥ यतः—"दुष्टः सुतोऽपि निर्वास्यः, स्वामिना न्याय-
गामिना । महपञ्चेर्महाधीशः, शनिमन्तो न्यवीविशत् ॥ २५ ॥" रन्नावि साहु साहुत्ति वन्निओ मन्निओ अ
पहुसिट्ठी । किंच न कज्जविऊण सपज्जइ उचिअकज्जाओ ॥ २६ ॥ यतः–"आवेयत्यमसंस्तुतेऽपि हि जने चित्ता
रयत्यञ्जसा, दुर्व्यसानपि सान्त्वयत्यवनिभृत्प्रायानपायोपसान् । त सवर्गयति त्रिवर्गमिह वाऽमुत्रापि वस्मा
च्छुभ, किं वा तन्न तनोति यत्सुकृतिनामौचित्यचिन्तामणिः ॥ २७ ॥" अह घणयसुओ तइआ रन्ना मुक्कोवि
चिंतिउं दुक्को । अह जइ रन्नो हत्थे चडिओ ता मारिओ चेव ॥ २८ ॥ न य आजम्मविणिम्मिअअछम्मपि
म्माइ चोरिआइ विणा । सक्को इक्कपि दिण ठाउ पाणप्पिआइव ॥ २९ ॥ पल्लीओ वेलाए फलति सयत्ताओ

चोरिया व सया । तक्कालमेव जायइ जीइ महिड्ढी दरिद्दोवि ॥ ३० ॥ ता किं करिस्समिण्हिं अहवा ज होइ होउ
त सव । चोरिं मुयामि कह जीए विलसामि सच्छंद ? ॥ ३१ ॥ अजणमदिस्सकरण जइ वा दिव्व कहंपि पावे
मि । ताऽहं होमि कयत्थो पूरेमि मणोरहे निअए ॥ ३२ ॥ इअ चिंततो अंतो नयर सइरं परिब्भमंतो सो ।
एगत्थ जोगसिद्धं कलासमिद्धं निहालेई ॥ ३३ ॥ त तह चमुचणदाणेणावज्जइ सो जहा लहु देइ । त अजण
मणदिव्व निअय किं वा न दाणाओ ? ॥ ३४ ॥ जओ–"दानेन भूतानि वशीभवन्ति, दानेन वैराण्यपि यान्ति
नाशम् । परोऽपि बन्धुत्वमुपैति दानात्, ततः पृथिव्यां प्रवर हि दानम् ॥ ३५ ॥" सीहो व चक्खरहिओ पच्चक्ख
इओ विसहरो व सो दुसहो । चिंतापत्तोव रवी आओ तेणंजणेण जणे ॥ ३६ ॥ तत्तो सो सच्छंद गिण्हइ
दविणाणि सव्वभवणाणि । परिमुसिउ २ चोरो अवरोव रोहिणिओ ॥ ३७ ॥ परइत्थिओवि भुजइ गिहंतरे
पतरूव पविसित्ता । एव सो अदिस्सो लोअं विनडेइ सव्वमवि ॥ ३८ ॥ तेणासक्कगिरिस्स व गुरुगुरुब्भतरे पर
घणोहिं । विहिओ निअभंडारो पच्चक्खो पावभंडारो ॥ ३९ ॥ जीवुव अप्पविहओ सुहुमो वाउव संचरतो सो ।
गारुपयत्तपरेहिवि निउणेहिंवि न मुणिओ कहवि ॥४०॥ नरवइणो वयणाओ तह चिंतणो चोरिआ मए बत्ता ।
इअ भणिरो इब्भो इव निवसहाए सया पइ ॥ ४१ ॥ जो तक्करस्स गरिहं करेइ त पयरिउ पइम वा । सो
मुसइ तस्स गिहं रुड्ढ विव व सव्वंपि ॥ ४२ ॥ अणुमाणेण तेण त जाणताव्वि पुव्वचिट्ठाए । रायाई नहु भणिउ
सक्का इत्थे अंजणाओ ॥ ४३ ॥ अइगरुं दुहुमपिडु अत्थ तत्थस्स पयडपति विऊ । पयड पोढपि इम न को

पि पुण अइह धुत्तत्त ॥ ४४ ॥ किंकिवजओ राया ता घोसावेइ पडुपडहपुव्वं । जो पयडइ चोरमिमं कोर्वि कण-
यस्स से देमि ॥ ४५ ॥ गुलसीइस्स चउहट्टपपहेसु पयडोवि वज्जमाणो सो । धुत्ताए एगाए गणिआइ विआरिअ
छविओ ॥ ४६ ॥ तो सा गंतु नरवइपासे भासेइ सत्तदिणमज्झे । गूढ पुररोगमिमं वत्थुमयस्सं हि पयडिस्सं ॥ ४८ ॥
॥ ४७ ॥ रन्ना दिन्नमुदिअप्पमपण इमीइ पीवय ताहे । को या न माणणिज्जो विसम कज्ज पवज्जतो ? ॥ ४८ ॥
तो सा चिंतइ नूण अजणसिद्धो य विज्जसिद्धो या । सो तक्करो न केणवि जतो इतो य दीसइ जं ॥ ४९ ॥ ता
तद्धरणनिमित्तं चिय सयपि निअगिहस्सतो । खिविउ दार पिहिउं गाव चिट्ठेइ तविसा ॥ ५० ॥ रत्तिं तु निअ-
गिहंतरगया महाजोगिणिव्व गयनिद्दा । त चिअ चोर झायइ तस्सेव पर अनन्नमणा ॥ ५१ ॥ चोरो परिब्भमाणो
मारइ नूणंति तस्स परणट्ठा । चाहव तिवसुणहे छुहके ठावेइ सा पासे ॥ ५२ ॥ तेणोऽवि तीइ सारं मुसिउम
दिस्सो पुणो पुणो इतो । सुणहय तग्गिहंसो नो सक्कइ पविसिउं दिवसे ॥ ५३ ॥ तत्तो सो तहि रत्तिं सत्तं
ताणिउ इवेइ जा सज्जो । जणणी इय हिअजणणीइ वारिओ ताव धीआए ॥ ५४ ॥ विविहेहिं असउणेहिं विहि
अनिसेहस्स तस्स छट्ठदिवसा । एव गया न सम तीइ गिह तेण पुण मुसिउ ॥ ५५ ॥ सो सो चिंतइ चित्ते धुत्ता
एसा धुव मह घरिही । विणिवारंति पुणो पुण कह असह दुसिमित्ताइ ? ॥ ५६ ॥ दुनिमित्तवारिअ पुण नेमि
सिअवारिअं य नहु काउ । उचिअचिऊणं जम्हा ताणिवि नरकम्मवसगाणि ॥ ५७ ॥ जओ–"गयणंमि गहा
सयणमि सुविणया सउणया वणगेसु । तह वाहरंति पुरिसं जह दिट्ठ पुव्वकम्मेहिं ॥ ५८ ॥" अज्ज पुण सत्त-

मदिण तेण विसेसेण चिंतणिअमिण । पचक्खमणत्थेण ता किं एआइ अत्थेण ? ॥ ५९ ॥ इअ चिंतित्ता सत्त
मरत्तीइ खणित्तु गुत्तमत्तं सो । कोवीसरस्स कस्सवि गिहं पविट्ठो निअगिह व ॥ ६० ॥ तहिं पिच्छइ कुम्म-
इणा पिउणा कुद्धेण किविणरायणवइणा । ताडिज्जंत कागणिकज्जे पुत्तंपि सत्तु व ॥ ६१ ॥ तत्तो विम्हिअचित्तो
चिंतइ भूण इमस्स किविणस्स । सव्वस्सं गिण्हिस्सं जइ ता हिअयंपि फुट्टिहिइ ॥ ६२ ॥ इअ झाइअ तग्गि
हओ नीहरिओ झत्ति मत्तुइगिहउव । सो पविसइ पुव्विंपिव सुवण्णकारस्स घरभवण ॥ ६३ ॥ जा पिच्छइ
निच्छारयछारयधूलीण पुंजए भत्तुए । तक्करपुंजए इव निवाइ गेहाहिं गहिआणं ॥ ६४ ॥ एगत्थ य गिहनाह त
धूलिं धमिअ धमिअ भमिअंतरं । कणगरय अणुमित्त कहवि गहंतं स पेहेइ ॥ ६५ ॥ रक्केहिंपिव घरमाणुसेहिं
पत्थिज्जमाणय व तय । वहुं किमिह गहिस्सं ? इअ चिंतिअ निग्गओ स तओ ॥ ६६ ॥ तो सो निवमहिआए
महिह्निआए इगाइ गणिआए । गच्छइ गिहं सुगुड अमावसाए ससिव्व नहं ॥ ६७ ॥ त पिच्छइ अइपिच्छिलग
ल्लतकुट्ठेण वुड्ढविसेण । अववत्तुहएण य रममाणि सुरवरेणव ॥ ६८ ॥ धिट्ठी पणछवगिद्धीभयाइ इमाइ कुच्छ-
णिआए । इअ चिंतिअ निग्गंतुं गिहं गओ ससिअवरस्स ॥ ६९ ॥ कुट्ठेण तेण कणमूवय व अइपवरउचा
एहिं । भज्ज हणिज्जमाणिं लहुगयपाण व पहूर्ण ॥ ७० ॥ निक्किट्ठुट्ठनिट्ठुरपहारभीउव्व निग्गओ स तओ । प
व्विसम सपे रओ पविसइ पासायसुक्खसिओ ॥ ७१ ॥ जुगल ॥ जा तस्स अग्गमहिसी सा असई कुच्छेण संघ
डिआ । रमिऊण चिर पच्छा आगच्छइ जाव ताव निवो ॥ ७२ ॥ दिवसा गयमिवो निद्दोसो पुच्छए कहिं

गयाऽसि ? । महिलासहायसुलह सा किंसिमसुत्तर देइ ॥ ७३ ॥ जुअलं ॥ निद्दाखुम्मिअनयणो पुणोवि
सुत्तो तहेय महिरमणो । सा पुण सकिअहिअया हिअए झाएइ पावहया ॥ ७४ ॥ घुवमञ्ज अकज्जरया इमेण
परिजाणिअम्हि ता इण्हिं । कहमवि मारेमि इमं जहा जहिच्छाइ विलसेमि ॥ ७५ ॥ इअ चिंतिअ दुट्ठाए
पाविट्ठाए निकिट्ठमंगुट्ठो । रन्नो गलम्मि दिन्नो चिट्ठी असईण चरिआइं ॥ ७६ ॥ पवणुम्मुक्को मेसो इव तीइ तहिं
सो विवन्निओ जइ से । पाणा झडत्ति नट्ठा भीआ इव तीइ दुट्ठाए ॥ ७७ ॥ तो सा धम्मविमुक्का पुक्कारिअ
उट्ठिआ कवडभरिआ । हा हा हया हयाह रन्नो जाय किमेअंति ? ॥ ७८ ॥ कालमुहा मेहा इव मलिप्पमुहा
महासुहा साहे । पच्छाहयवय जाया निव निरुविंसु निज्जीवं ॥ ७९ ॥ तीइ इअ दुच्चरिअं दुप्पिच्छ पिच्छिऊण
सचिवि । पाहाणवि पावाए कुच्छाणावि कुच्छणिज्जाए ॥ ८० ॥ वज्ज विज्जूव सिला पडेउ निविड इमीई सीस
मि । इअ अंतो पभणतो तओवि तेणो स निक्खंतो ॥ ८१ ॥ जुअलं ॥ चिंतइ अ चोरिआए विग्घा वग्घा व
किं समुट्ठंति ? । दुनिमित्ताणि इमाणि अ अलघणिज्जाणि सविसेसं ॥ ८२ ॥ ता मह विहला चिट्ठा जुघ्णल-
विणय हा निसा एसा । अज्जवि अहवा गच्छे चिट्ठिअपइसाइ तीइ गिहं ॥ ८३ ॥ पडिवक्खयनिबाहो मज्झवि
एय हयेइ जइ कहवि । इअ चिंतिअ तीइ गिहं सुहसउणपणुल्लिओ स गओ ॥ ८४ ॥ पमुइअचित्तो तत्तो
खणित्तु खत्त निअं दुकम्म व । पविसइ तीसे गेहं वेहे जीवोव गब्भगई ॥ ८५ ॥ जा तम्मंजूसाओ भमय रासुव
भमपकुमाओ । सार हरेइ ता सो सीए नाओऽणुमाणेण ॥ ८६ ॥ जइवि अदिस्सो वुस्स पस पिसाउव पविसए

तइयवि। तीए नाओ तस्सघाराइपउत्तविसाए ॥ ८७॥ तो तीए घुसाए कहवि जाणिउं गुसमयि सत्त।
रुमायिअ मेहिं तइरं कुणइवार य ॥ ८८॥ पुविंपिअ सज्जाओ घूयघडीउव घूमघडिआओ । सयराह
पत्तुआओ झडत्ति उग्घाडिआओ अ ॥ ८९॥ तद्धूमसमूहेण तक्खयणा भग्गसलिलमड व। गलिआ तहा अहा
तग्गय गय अंजण सव ॥ ९०॥ तमि घणमि य मयणअणमि सघमि घिहडिअंमि लहुं । सो सजाओ पयडो
पयडो केवय लोआण॥ ९१॥ तो निग्गतुमसक्को सिग्घ यग्गुय निग्घिणमहेहिं। यघाविओवि तीए बुद्धी
घुत्तीइ कावि अहो॥ ९२॥ ता तीइ निअपइआपूरणओ पूरिआइ हरिसेण। गागुय इमो यद्धो समप्पिओ
उडपासिस्स॥ ९३॥ राया मउत्ति तेणवि सय पहाए यहाय आइट्ठो। निवइअभावे कज्ज कुणति अहिगारि
णो येय॥ ९४॥ जमपुरिससमाणेहिं पाणेहिं निग्घिणेहिं अइ चोरो। सरआरोहणखरकाहलपमुहविडंबणापुव
॥ ९५॥ लोयहिं मिलिएहिं कलिएहिं कुकहलेण कोहेण। हीलिज्जतो तज्जिज्जतो नीओ पुरा याहिं॥ ९६॥ स्तु-
मल॥ अह सो चिंतइ चोरो हहा। किमेसो भणत्थपित्थारो?। सुहसवणेहिवि विहिअं जाय अहिय अहह
किमिम?॥ ९७॥ अहवा मह पावेण सउणा सयणा य विहडिआ नूण। कह अभह नहु हणिह रिखु य म
रक्खए कोवि॥ ९८॥ किं वा किंपागफलपिव पाव पढममेव अइमहुर। परिणामे पुण विरसं न वेइ दुसह दुह
दइपि॥९९॥ छुट्टेमि कहवि ता जइ इमाउ उणत्थाउ तो यए पाव। सव वयय दुसह कह नु या छुहणं इणिह?
॥ १००॥ इअ चिंतिरो स दीण पयपिरो कंपिरो अ पाणेहिं। जमवाडपव महासूलाए अंतिअं नीओ ॥ १॥

रुत्तो अ तमि नयरे नरेसरो सो मओ अतणओ अ । अणओ अ एस रज्ज ज विअइ जस्स कस्सावि ॥ २ ॥ प
इसु गोसवेवि तत्तो अहिवासिआइ मतीहिं । हस्थिहयछत्तचामरभिंगारा पंच दिव्वाणि ॥ ३ ॥ अह गोसिएसु
तह नमुएसु अहिगारिएसु सुबहेसु । समणवणिआईसुवि कारूसुवि सव्वमूएसु ॥ ४ ॥ मा होउ पक्खिमेओ
एसिं सव्वेसि सरिसआसाण । इअ उल्लंघिअ सव्वे नयराओ निग्गओ स गओ ॥ ५ ॥ युग्मम् ॥ वणसावय वण
पइ पट्टियमेअति जपिरजणाण । वयणाणि अवगणतो मसणाणिव भसणनिवहाण ॥ ६ ॥ जत्थत्थि मयरो सो
तम्मिलणत्थ व तत्थ सोऽवि गओ । नवजलहरुव्व सहल करेइ गलगज्जिअं अउलं ॥ ७ ॥ जुगलं ॥ सव्वेसु विम्हि
एसु तेण गइवेण गज्जिअपरेण । अमयण व अहिसित्तो भिंगारजलेण सो चोरो ॥ ८ ॥ आरोविओ अ पिट्ठे
सुपसिद्धकेसरिव गिरिसिहरे । देसारचो पसंसारचोव चिहिओ हयणावि ॥ ९ ॥ वस्स सिरमि छत्त कलंकवि
कलय मडल ससिणो । धुणइव तस्स दुहओ विस्थरिआ चामरमिसेण ॥ १० ॥ दिवि दुंदुहीण पुहवीतलमि
पडुपडहपमुहतूराण । नायणा विचारणस्स पमड फुट्टई व तया ॥ ११ ॥ वेमीइ विप्फुरओसि मज्झिओ मयरोऽ
वि सव्वेर्हि । सामताईहिं निओ अलयाणिअ हि सुरकुव्व ॥ १२ ॥ अह सो महइड्ढीए महतसामतमतिपमुहेहिं ।
इंदोव देवलोए पवेसिओ तमि नयरमि ॥ १३ ॥ सो वस्सिओ रज्जो भवणे सिंहासणे सुहनिसण्णो । सामता
ईहिं महामहेण अहिसिंचिओ रज्जे ॥ १४ ॥ पुण्ण पभस्स हुइ इअ एसो नामओवि कयपुण्णो । विक्खाओ ज
णाओ महत्तणे नाममयि नय ॥ १५ ॥ सामतविक्कमागणेण सो तारगागणेण व । सोहइ अहिम राया कुवल-

गउक्खासगो उचिअ ॥ १६ ॥ पुव्वकयसुकयवसओ वसीकयाणेगवेसनिवनियहो । रज्ज भुजेइ इमो चिच्चुव
पिल्लासमुल्लसिओ ॥ १७ ॥ रज्जेण तस्स अइचिम्मिरेसु सवेसु फोवि मुणियसहो । वसहोव्व चरणभारुव्वहणे
नाणी नाहिं पत्तो ॥ १८ ॥ निवईवि सपरिवारो गंतु ववित्तु पुच्छए भयव ! । पावपरतक्करस्सवि रज्जं कह नाह !
मह जाय ? ॥ १९ ॥ पभणइ मुणीवि नरवर ! पुव्वभवे आसि मिच्छदिट्ठि तुमं । पाडोसिओ अ तुह पुण सड्ढो
राहुस्स चवुव ॥ २० ॥ पाडोसिएण बहुसो बहुयजुत्तीहिं पन्नविज्जतो । आओ इमोवि भद्दय ! भावो उचलुव
पच्चुघडिओ ॥ २१ ॥ जिणवरधम्मो भद्दो इअ बहुमाणं वहेइ सो तस्सो । सुप्पाडोसो अपच्छयफोसोव्व दुल्लहो
पाय ॥ २२ ॥ पारद्धेहिवि धूवयकपूरकत्थूरिआइवत्थूहिं । आसन्नो अन्नोविहु भाविज्जइ सुरभिभावेण ॥ २३ ॥
सामाइअ कुणतो पइदिवसं सावओ अ सो तेण । पुट्ठो साहइ एअं भय सुसाहु व सुपक्कुफलं ॥ २४ ॥ मणव-
यिअत्यसाणसमत्यय वसिभो किमेअस्स ? । तक्खणमेअं अक्खयसुक्खं मुक्खंपि ज देइ ॥ २५ ॥ यतः—
"किं तिव्वेण तवेण किं च जवेण च किं चरित्तेणं । समयाइ विणा मुक्खो नहु हूओ कहवि नहु होही ॥२६॥"
इअ सुणिअ भद्दओ सो भणेइ ता होउ मज्झवि इमंति । पभणिंसु सचित्ताई मुत्तुं सहुव सोवि ठिओ ॥ २७ ॥
तारिसमवि सामइअं विणिम्मिअं तेण इक्कसि चेव । जं धम्मकम्मजोगो थोवतरो साइसलिल व ॥ २८ ॥ सत्त
वसणप्पसत्त तहिंमिक्क तक्करं सुरवरं व । सो विलसंत वहुं चहु पसंसेइ मुद्धमई ॥ २९ ॥ सो सड्ढो सहुगुणे
आराहिअ अणुअमि सपत्तो । इयरो भद्दयभावो मरिऊण इह तुम जाओ ॥ ३० ॥ जिणधम्मे बहुमाणो ज

पुर्वि आसि तं तय पत्ता । इन्भकुलाइसमिद्धा वंछिअसिद्धीवि सव्वत्थ ॥ ३१ ॥ वसणप्पसत्तवारपसंसणा ओ सुहपि तह जाओ । जहिं पचुमाणो पुर्वि न सुलहं होइ धीइ भवे ॥ ३२ ॥ पावाण पसंसाइम पचुमाणो इहवि पहु अणत्थकरो । किं पुण अन्नमि भवे ? तो कह कुणतु न विबुहा ? ॥ ३३ ॥ अवत्त सामइअं सुकुत्त मित्त तु ज तया तुमए । निअजीयहिअं विहिअ सुसुचाराइरहिअंपि ॥ ३४ ॥ तप्पुण्णपभावेण तेणत्तवि तुज्झ परिसं रज्ज । जाय यहठाणेविहु किया पुत्तेहिं दुत्तज्झ ? ॥ ३५ ॥ रज्जाइफल सामाइअस्स अवत्तयस्स मलु घुस । संपइनियोवि तेण चिअ रज्ज पाविही परम ॥ ३६ ॥ इअ आयन्निअ राया वडपुत्तो पीइपूरपडि पुन्नो । असेयि मतिमाई सामाइअउज्जुआ जाया ॥ ३७ ॥ सो निवई सुद्धमई सामाइअवय सयावि निअमेण । पालतो पचुकाल गमेइ कम्म य पचुअयरं ॥ ३८ ॥ अवरदिवसमि सभासमए सामाइअ विहेऊण । पडिक मिऊण य सम्म सुहझाण झायए राया ॥ ३९ ॥ इत्तो अ तप्पुरत्ते इक्कस्स दिअस्स निवइणा पुर्वि । कीयाइ सिरिरेण य सव्विअवय हरिअमासी ॥ ४० ॥ कोहपवसो सिअो निविसो तावसो तओ होउ । मरिउ जाओ मिच्छदिट्ठी सो वतरो कूरो ॥ ४१ ॥ सो भमिरो भमरो इव कयसामइअं निव तहिं वहूं । उल्लसिअपुव्ववेरो रुट्ठो दुट्ठो विचिंतेइ ॥ ४२ ॥ पवयसिहराओ इव धम्मवराओ कहवि भसित्ता । निविड विडवणाहिं विडवि ऊण हणिस्समिण ॥४३॥ जह लहइ दुग्गदुग्गइदुहाणि दुसहाणि एस विविहाणि । ज धम्मनिअमभसे भवइ अणत दु भयदुक्ख ॥ ४४ ॥ इअ चिंतिअ सो वअरे सिरतरे नयणवयणकन्नेसु । अवरगोवगेसुवि तस्स वई

रेइ अइरीव ॥ ४५ ॥ तहवि मणसावि मुणिणो य निप्पकपस्स तस्स उप्पन्न । माणुव भासमाण मइप्पमाण अवहिनाण ॥ ४६ ॥ जाणेइ अ तेण निवई त वतरवइवइअरमसेस । तत्तो विचिंत्तचित्तो इअ अणुसासेइ अप्पाण ॥ ४७ ॥ रे जीव ! पाव पाव परसताव अकासि जइ पुव्वि । तो कह मुहसि इण्हि ? ता सम्म सहसु धम्मकए ॥ ४८ ॥ यतः–"सह कलेवर ! दु समचिन्तयन्, स्ववशता हि पुनस्तव दुर्लभा । बहुतर च सहिष्यसि जीव ! हे, परवशो न च तत्र गुणोऽस्ति ते ॥ ४९ ॥" रे जीव ! अवजसाण अणुप्पमाणापि कुणसि जइ इण्हि । सामाइभाइआरो ता तुह अइदुहकरो होही ॥ ५० ॥ बहुपुण्णेहिं सहाओ अइव इमो वतरो तए पत्तो । जो कम्मक्खयकरणा तुह होही परमपयहेऊ ॥ ५१ ॥ सुहझाणमेव एव कुणमाणमिमं मुणित्तु नाणेण । सो जाओ अइरुट्ठो चिट्ठा दुट्ठाण एसेव ॥ ५२ ॥ तत्तो सो अइभीसणरक्खसरूव विसविउ गयणे । उप्पइउ उप्पाडइ वज्ज-सिल कालचक्क व ॥ ५३ ॥ जपइ अ मूढ ! मुंचसु धम्ममिम अन्नहा तुह सिलाए । पवमइव मुह सहस्सखड खडु करिस्स ॥ ५४ ॥ एयपि जा न मिल्हइ सो सुहझाण धणव अइकिविणो । तेण सिला तस्स सिरे ता मुक्का निब्भिरसमहो ! ॥ ५५ ॥ विज्जुपडणाओ इव तग्घायाओ न केवल तस्स । मुउ ममवपि दु सवविरिसि कुडई व तया ॥ ५६ ॥ एव फुडेवि सिरे समतओ भज्जमजरीइव । ज सो न मओ वतरसत्ती खलु कारण तत्थ ॥ ५७ ॥ गुरु वज्जसिलाए हणिज्जमाणस्स तस्स सुहझाण । नहु हणिअं असेणवि घाइ कुकम्म तुऽणातमवि ॥ ५८ ॥ सुहझाण अवगणंतो तपि इमो पेक्खण सवगसेणि । पाविअ पावइ केवलमवि सामइयस्स अहह ! फल

॥ ५९ ॥ तो यतरोवि भग्गो उवसतो सधिऊण तस्स सिर । खिप्प करेइ सज्ज किमसज्जं विषसंसीए ? ॥ ६० ॥ उक्तञ्च पञ्चमाङ्गे चतुर्दशशतेऽष्टमोद्देशके–"पभू ण भंते ! सक्के देविंदे पुरिसस्स सीसं सपाणिणा असिणा छिंदित्ता कमण्डलुंमि पक्खिवित्तए ?, हंता पभू, से कहमिआणिं पकरेइ ?, गोयमा ! छिंदिआ २ च ण पक्खिवेज्जा भिंदिआ २ च ण पक्खिवेज्जा कुट्टिआ २ च ण पक्खिवेज्जा चुण्णिआ २ च ण पक्खिवेज्जा तओ पच्छा खिप्पामेव पडिसंघाएज्जा नो चेव ण तस्स पुरिसस्स किंचि आबाहं वा वाबाहं वा उप्पाएज्ज"त्ति ॥ मुणिवेसप्प णपुव्विं तत्तो उवउत्तसासणसुरीए । कयमहिमो हेममहापउमे निविसेइ रायरिसी ॥ ६१ ॥ तो चाणमंतराइसु अइचिम्हिरपुरनरेसुवि मिलिस्सा । नमिअ निविट्ठेसु इमो सम्मं धम्मं पयासेइ ॥ ६२ ॥ छुक्खस्स परमचीअं साहइ सामाइअं तु सविसेस । अणुभूअफल को वा न परहिअत्थी चिसेसेइ ? ॥ ६३ ॥ खामेइ मुणिं तत्तो स च तरो हरि पत्तसम्मत्तो । लोआवि वुचिइधम्मं सम्मं जहसत्ति गिण्हति ॥ ६४ ॥ परदुक्खे जे ठविआ तेणत्ते तेण ताण परसुक्ख । सुयस्स चिंतेण धुव पडिअरिओ पुणअयराहे ॥ ६५ ॥ एव सो पुहवीए विहरित्तु चिरं हरित्तु अन्नाण । सन्नाण भयाणं चिंतो पत्तो पय परम ॥ ६६ ॥ सप्पहाणं नवमस्स सामाइआभिहाणस्स वयस्स एयं । फल मुणिसा धणमित्तपत्त, कुणतु तस्थेव तुम्हा ! पयत्त ॥ ६७ ॥

॥ इति सामायिकव्रते धनमित्रकथा ॥

उक्त नवमव्रतमिदानीं देशावकाशिक नाम दशमं शिक्षाव्रत तु द्वितीय, तच पूर्वं योजनशतादिना याव-

त्रीय गृहीतदिग्विरतिव्रतस्य यथाऽभीष्टकालं गृहशय्यास्थानादेः परतो गमननिषेधरूपं सर्वव्रतसङ्क्षेपकरणरूपं वा स्यात् मुहूर्त्तादयवधि, आरम्भैकदेशाऽवकाशः २ अवकाशः—अवस्थानं तेन निर्वृत्तं देशावकाशिकं, यदुक्तम्— "एगमुहुत्त दिवसं राई पंचाहमेव पक्खं वा। वयमिह धारेइ दढं जावइअं उच्छहे कालं ॥ १ ॥" योगशास्त्रवृत्तौ त्वेवमुक्तं—दिग्व्रतविशेष एव देशावकाशिकव्रतम्, इयांस्तु विशेषो—दिग्व्रतं यावज्जीवं संवत्सरं चतुर्मासीपरिमाणं वा, देशावकाशिकं तु दिवसप्रहरमुहूर्त्तादिपरिमाणमिति, अनेन च व्रतेन सर्वव्रतनियमानां प्रतिदिन सङ्क्षेपः कार्यः स्यात्, अत एव "सचित्त १ दव्व २ विगई ३ वाणह ४ तंबोल ५ वत्थ ६ कुसुमेसु ७। वाहण ८ सयण ९ विलेवण १० बंभ ११ दिसि १२ ण्हाण १३ भत्तेसु १४ ॥ १ ॥" इति गाथोक्तनियमान् सम्प्रति प्रतिमासः श्राद्धा गृह्णन्ति सायं च सङ्क्षेपयन्ति प्रत्याख्यानभाष्ये 'देसावगासिअं पच्चक्खामी'त्यादिना गुरुसमक्षं तद्व्रतं च प्रतिपद्यते, उक्तञ्च—"देसावगासिअं पुण दिसिपरिमाणस्स निच्चसंखेवो। अहवा सव्ववयाण संखेवो पइदिण जो उ ॥ १ ॥" स्थापाध्यसरे च विशेषतः सर्वव्रतसङ्क्षेपरूपमिदं ग्रन्थिसहितादिना स्वीकार्यम्, उक्तं हि दिनकृत्ये—पाणिवहमुसावत्ते मेहुणदिणलाभऽणत्थदंडे य। अंगीकय च मुत्तु सव्व उवभोगपरिभोगं ॥ १ ॥ गिहमज्झं मुत्तूण दिसिगमणं मुत्तु मसगजूआई। वयकाएहिं न करे न कारए गठिसहिएण ॥२॥" 'दिणलाभ'त्ति विद्यमानः परिग्रहो दिनलाभश्च प्रातर्न नियमितः इदानीं तमपि निषेधामीत्यर्थः। अथास्य पञ्चातिचारानाह्वति—

आणवणे पेसवणे सद्दे रूवे अ पुग्गलक्खेवे। देसावगासिअम्मी बीए सिक्खावए निंदे ॥ २८ ॥

'आणवणे'त्ति गृहादौ देशावकाशिके कृते सति गृहादेर्बहिः स्थितं किञ्चिद्वस्तु यदा स्वयं प्रस्थितकर्मकरादिपार्श्वाद्वानाययति तदानीमानयनप्रयोगः १, गृहादेर्बहिः स्वप्रयोजनाय प्रेषणादिना कर्मकरादिव्यापारणं प्रेष्यप्रयोगः २, गृहादेर्बहिःस्थितस्य स्वकार्यकारणार्थं व्रतभङ्गभिया साक्षाद्वक्तुमशक्यतया वृम्भाकुर्वः कासितादिशब्देनास्मानं ज्ञापयतः शब्दानुपातः ३, एवं निजरूपं दर्शयतो रूपानुपातः निश्रेण्यादौ काप्यारुह्य पररूपाणि प्रेक्षमाणस्य वा रूपानुपातः ४, गृहादेर्बहिर्लेष्टुकाष्ठादिक्षेपणेन स्वकार्यस्मारणे पुद्गलक्षेपः ५, देशावकाशिकव्रतं हि मा भूद्गमनागमनादिव्यापारजनितः प्राण्युपमर्द इत्यभिप्रायेण गृह्यते, स तु स्वयं कृतोऽन्येन कारित इति न कश्चित्फले विशेषः, प्रत्युत स्वयंगमनादिव्यापारे ईर्यापथविशुद्ध्यादिगुणाः, कर्मकरादेः पुनरनिपुणत्वनिःशूकत्वादिनेर्यासमित्यभावादिदोष इत्यानयनप्रयोगादयो न कल्पन्ते, स्वयंगमनादिना व्रतभङ्गो मे मा भूदिति व्रतसापेक्षत्वे नानाभोगादिना च प्रवृत्तेरतिचारता, ननु सर्वव्रतसङ्क्षेपकरणमपि देशावकाशिकमित्युक्तम्, अतिचाराश्च दिग्व्रतसङ्क्षेपकरणस्यैवोक्ता न व्रतान्तरसङ्क्षेपकारणस्य ततस्तेऽपि वक्तव्यास्ताम्?, उच्यते, प्राणातिपातविरमणादिव्रतान्तरसङ्क्षेपकरणेषु वधबन्धादय एवातिचाराः, दिग्व्रतसङ्क्षेपकरणे तु क्षेत्रस्य सङ्क्षिप्तत्वादानयनप्रयोगादयः पृथगपि संभवन्ति, विशेषव्याख्या पूर्ववत्, एतत्फलं चैवम्—यथा हि केनचिन्मान्त्रिकेण सर्वाङ्गगत

विषधराविषं निजमन्त्रप्रयोगेण वंशो एवानीयते, एवं धार्मिकेणाप्येतन्मन्त्रप्रयोगेण मधुसावद्यव्यापारः संक्षिप्यते, तत्संक्षेपे च कर्मणामपि संक्षेपस्ततश्च क्रमेण निःश्रेयसावाप्तिरित्यष्टाविंशगाथार्थः ॥ २८ ॥ अत्राय मूषकोशाख्यकथानकसम्बन्ध —

चक्कपुरम्मि पुरम्मि चक्किपुरम्मिव समिद्धिपवरंमि । हरिकेऊ केऊ इव रिऊण सुधिकं निवो आसी ॥१॥ लोअट्ठिइलोअणपणिअआणणंदा स नंदुपरिआए । परइ पुरे घुत्तो इव ठिई हि एसा नरेसाण ॥ २ ॥ रत्तिं कयाइ गुत्तं निहालए बहुमिलंतजणघट्ट । चउक्कम्मि पयइ सो नई विघनइ व ॥ ३ ॥ घणसारसिट्ठिसुणओ घणनामेण गुणकलानिलओ । कलसोव उवयकरो लीलायंतो तहिं पत्तो ॥ ४ ॥ सामओ कोवि इमो इय मिवस्स व निवस्स सो रुवे । इस्पेण देहभारं धाउं पिक्खेइ पिक्खणयं ॥ ५ ॥ पिक्खणयंते पिक्खणकराण घणपण दाउ घण मुविसं । तंबोलभुओ रमो विसो सोचसवीणारो ॥ ६ ॥ खणमित्तभारमायनिमित्तमवि किंपिऽवो कयमुत्तं । निअगोखणाय गहिओ स निवेणवि मग्गणाइ लहुं ॥ ७ ॥ गुम्मम् ॥ घणयस्स नएण निवो सुद्धो कीलाइ तह पहायंमि । तं आहवेउ हसिउ साहइ सवेसु मइ लम्ब ॥ ८ ॥ घणिअं घणओवि तओ चमकिओ सकिओ भ समपम् । मासइ मूभारसमे तुह संचे को णु मइ मारो ? ॥९॥ तो तं विसेसतुट्ठो निवइविसिट्ठो ठवेइ पुत्त पए । उचिअवयण हि पिंतारयणं व न किं व विभरेइ ? ॥१०॥ अभया समागया तत्थ रयणवणिआ उवनीअ च तेहिं रओ रयणत्तय तिलोअणलोअणत्तय व अइदिप्पतए, रओवि आरद्धा रयणपरिक्खाइक्खा तप्परिक्खट्ठा,

तेहिंवि पहु निहालिऊण साहिअ–सामि! इम महातेअत्तणेण निरुवम पवमिह्र पीय च रयणकोडिमुह्र तइअं पुण अप्पतेअत्तणेण अप्पमुह्र, अओ रयणाण तेयगुणेण गहाणमिव पहाणअपहाणत्तण, तम्मि समयम्मि ईर्सि हसिओ पणओ रन्नो आसन्ननिविट्ठो विट्ठो अ रन्ना पुट्ठो निम्पघेणं तक्कारणं पभणेइ पवियपण–वुक्खत्तणाभि माणा जणा असेसायि पायसो नडिआ। वुक्खत्तण हि सम्म जिणिंदधम्मं च अइदुलहं ॥ १ ॥ तत्थवि रय णपरियम्मा दुहुयसा देव! देवयाणपि । किं पुण इह मणुआण सिप्पिसअविन्नाणअणुआणं ॥ २ ॥ तहविहु जइ पिन्नायं पिन्नवइस्सामि सामिपायपुरो। अगणिआ जाईओ जए मणीण दुमाण य ॥३॥ तेसिं विविहा पहावा रेहपहायन्नपिंडुपमुहेहिं। तत्थवि इत्थ पसिद्धा आईउ इमाउ नामेहिं ॥४॥ पद्मराग १ पुष्पराग २ मरकत ३ कर्केतन ४ वज्र ५ वैडूर्य ६ सूर्यकान्त ७ चन्द्रकान्त ८ जलकान्त ९ नील १० महानील ११ इन्द्रनील १२ रागकर १३ विभयकर १४ ज्वरहर १५ रोगहर १६ शूलहर १७ विषहर १८ शत्रुहर १९ रुधिकर २० लोहिताक्ष २१ मसारगह्र २२ हंसगर्भ २३ विद्रुम २४ अङ्क २५ अञ्जन २६ रिष्ठ २७ मुक्ताफल २८ श्रीकान्त २९ शिवकान्त ३० शिवङ्कर ३१ प्रियङ्कर ३२ भद्रङ्कर ३३ प्रभङ्कर ३४ आभङ्कर ३५ चन्द्रप्रभ ३६ सागरप्रभ ३७ प्रभानाथ ३८ अशोक ३९ वीतशोक ४० अपराजित ४१ गङ्गोदक ४२ कौस्तुभ ४३ कर्कोट ४४ पुलक ४५ सौगन्धिक ४६ सुभग ४७ सौभाग्यकर ४८ धृतिकर ४९ पुष्टिकर ५० ज्योतीरस ५१ श्वेतरुचि ५२ गुणमालि ५३ हंसमालि ५४ अंशुमालि ५५ देवानन्द ५६ क्षीरतैल ५७ स्फटिक ५८ अहिमणि ५९ चिन्तामणयः ६० इति ६० रत्नजातयः, एयासिं

तिण्ह पुण पउमरयण पिसुणपेसलवयण व घडेइ अंतो कलुसत्तण उप्पत्तिसमए मज्झट्ठिअपंकिलजलेण यिइय तु गब्भिअं मउकीपुट व मउक्कीए कहवि दुग्गमईसजोएण उप्पत्तिसमए समुच्छिआए तओ अंतो असारत्तणओ थेवेणवि संघसेण इमाणि तुसिवि पक्कदाडिमफल व तडत्ति फुट्टिहिंति तेण विसेसमुल्लं न किंपि लहंति, तइय पुण इम रयण दिव्वरयण व अणप्पपमाव पासट्ठिअंमि इममि न पभवंति नरस्स वंतररक्खसाइ खुद्दुवद्दवा वया इव वारिमज्झट्ठिअस्स न उब्भवंति केवि कुट्ठकुट्ठजरभगंदराइ रोगा सोगा इव समग्गस जोगाणुगयस्स न दुक्खाविंति सुतिक्खाऽवि सप्पा अवि सप्पसरा सरा इव सन्नाहसणाहस्स न हवंति समरंगणंमि समुद्दा महावेरिनियहा गहा इव गहाहिवस्स तम्हा नत्थि इमस्स मुल्लं अग्घं वा कत्थवि तुल्लं, अहवा नाण पयपसारंति पयक्खं चेव अवधारउ देवो इमस्स परिक्खं, देव! इत्थेव कलमसालीए भराविज्जउ थाली मोआयिज्जतु सालिमक्खिअणो सवओ पक्खिअणो, थालीसालीए उवरि इममि मुक्के इक्कोवि कणो जइ पक्खीहिं भक्खिज्जइ ताव पुव्वं ववगस्स व मह वयण सव्वंपि वितहं भणइ सवण्णुस्स व सव्वंपि अवितहं, तओ वण वस्स वद्धावणत्थमिव महीवइणा आणाविआ सालिभरिआ थालिआ मुक्कं च नालिकेरव तीसे उवरि तं माणिक्क मिलिहआ य मुसुमिम्वआ कीरसाहलिआइआ पक्खिआ, ते पुण तं सव्वओवि ससंभमं परिब्भमंति न पुण गहा इव मेरुगिरिं परामुसिउंपि सक्कंति, तमि दूरीकए पुण सव्वेवि दुक्का रंका इव लक्खणकए, तओ जायच मक्केण महीसक्केण रयणवणिआण मुहमग्गिअबहुकोडिदीणाराइमहामुल्लमुल्लदाणसम्माणपुव्वं गहिअं त

रयणस्स, परिधिम्मअ च सक्कोउगं परममणिजुगपि कोसाविऊण आय मज्झे जहा घणएण भणिअं तं सव्वेय सय, तसो सो मूढचित्तो अइचिम्हिअचित्तो चिंतिउ पयत्तो–एस परिसविसेसन्न् जइ भंडारिअपए ठविज्जइ तो नूणं गुणेण घणगुण परिधिम्मअ २ सगहिएहिं उक्किट्ठरयणेहिं चेव मह भंडारो इव्वभंडारोव्व भरिज्जइ, नवर इमस्स हत्थसुद्धी धम्मिअस्स चित्तसुद्धीव कहमवि सम्म जाणिअवा, अहवा परिक्खा एसावि विआणिस्स इत्ति चिंततो भूवत्तो पघगपसत्थनेवत्थपरिहिरायणपुव्विं सव्वपरिक्खगाण अग्गेसरत्तपए तया तं ठावेइ सयडुमाणं पावेइ महिम निस्समाणं, कमेण मरणावसाणयाए जीवलोअस्स अप्पडिआरत्तआए आउअस्स उवरए जणए घण गुण पडिवन्न गिहनाहस्स गहनाहस्स व रविणा, अन्नमि दिणमि घणयपरिक्खड्ढा आईट्ठा असनरा नराहिवेण, सओ तेहिं अतोजडिअकोडिअछडमरहछमणिगणं कणगकरूण इक्क सुब्व घणयगिहासन्नपहमि नहमि व रविमंडल मलहलतकंतिमडल, सय ठिआ कत्थवि कुड्डाइअतरे ते गुत्तविसीए, इओ अ तत्थ समागओ घणओ नियपुरि ससहिओ, तं निद्दालिऊण विम्हिओ माहरेइ–अहह केणवि पाडिअ इत्थ इम हत्था महाहाणी कस्सवि स पत्ता इयाइ भणतो तं परस्स अत्थं पयपत्तमपास्स व मन्नतो पासट्ठिअनिअपुरिसेहिं विविहउसिअसिविआ सेहिं पवुपिल्लिओवि साहुव सवहा अपच्चोहिओ पलोअणत्थमवि अणिट्ठपत्थरस्स व हत्थे अगिण्हिता गओ सगिहं, जओ–"तो पढिअ तो गुणिअं तो मुणिअ तो य चेइओ अप्पा। आवडिअपिल्लिआमतिओवि जइ न कुणइ अकज्ज॥ १॥" तं तस्स सरुव रन्नो चिअचिअ तेहिं जहट्ठिअं, तओ महअच्छरिअमणेण भूवणेण पहाए

सयकुमाण घणपमाइविसा सम्म सरूवं च पऋविसा पुच्छिअ–भो सयमेव धुयसु किं नु तए तं ककणं न गहिअ ?, धणिणो कागिणिगणणानिउणा हवाइ कागणीपवि । लोहक्खोहिअहिअया कुणंति वीसत्थद्रोहमवि ॥ १ ॥ इह इत्तिअमित्तमिवि विसमि तुम तु लोहिओ न कह ? । किं तुह परधणगहणे निअमो सका व मह जाया ? ॥ २ ॥ तेणवि भणिअ सामी ! निअमो मह कोवि नऽन्नधणगहणे ? । तुह संकावि न कावि हु पभिअग्गहणे हि को दोसो ? ॥ ३ ॥ किं तु परवित्तगहण अणत्थो अणओ अ सुविणत्थयजणओ । को वा दुहपरारी सुपुरिससह समीहते ? ॥ ४ ॥ तम्हा कयावि न कय इममवि जम्ममि ज मए पुव्विं । स परद्धिणावाण पावद्वाण कह कुवे ? ॥ ५ ॥ तओ रमा चिंतिअं–अहो उत्तमपगइत्तणमिमस्स–दढनियमनिपद्धावि हु पयाविरा केवि कुप्पदमि सया । निअम विणावि पुणो संजमिआ निअयपगईए ॥ १ ॥ घायसहसाणत्तराई निवारिआवि हु कुर्वति अखुइई । इसकरिसीहपमुहा न कयावि पणुच्छिआवि पुणो ॥ २ ॥ तओ उवलद्धविसुद्धतप्परिक्खणेण भूवणेण मजायग्गतविस्सासो एसो निअमकारिअपए रज्जपएच अपुव्वपवपुव्विं ठाविओ भणिओ अ सयकुमाण–भो ! भरेहि मह भंडार कणेहि कोट्ठागारं च अपुव्व २ तरयणेहिं, गिण्हिज्जमाणमाणिक्काणं वसम २ भाणिक्क तुमए गहिअव अपुव्वंपि सयत्ति, विहिओ अ तस्स पसाओ, अहो ! नयमग्गस्स संगस्सय निसग्गसुहरससग्गस्स जणग्गल किंपि इहपि फल, तओ तेण परिपिन्नअ २ कमेण सगहिआणि रज्जो सिरिहरे रयणायरे इव अणेगाणि अपुव्वरयणाणि, सोवि वत्तसमणिमित्तसगहेण जाओ कमेण मणिकोडीसरो, यतः–"जायते जलवृन्दवृष्टिभिः,

शासिनां सफलता शनैः २। तुष्यतां क्षितिभृतां तु दृष्टिभिः, तत्क्षणादपि नृणां फलोदयः ॥१॥" अन्नया पुष गस्सिनो सफलता शनैः युगपस्सुपेतानां कार्याणां यद्‌सिपासि तत्कार्यम्। अतिपाते हि भ्राम्यन्, घासग्रासं करोति गौः ॥ १ ॥ युगपत्समुपेतानां कार्याणां यद्‌तिपाति तत्कार्यम्। अतिपाते

पुत्तयसओ गओ सो सुगुरुसगासे, भणिओ अ तेहिं असंपत्तपत्तधवेहिं किंयामहुमवेहिं-भो भद्द! भद्दकामेण अणुरूवचिंतासमुप्पत्तिपणाविधम्मो कायव्वो, यतः-"व्याकुलेनापि मनसा धर्मः कार्योऽन्तराऽन्तरा। मेढीबद्धोऽपि हि भ्राम्यन्, घासग्रासं करोति गौः ॥ १ ॥ युगपत्समुपेतानां कार्याणां यद्‌तिपाति तत्कार्यम्। अतिपाते ष्वपि फलद फलदेष्वपि धर्मसंयुक्तम् ॥२॥" एवमुवइट्ठो सवित्थरं सुगुरूहिं सम्मत्तरम्मो सावयधम्मो, उव विट्ठो अ तस्स चित्तमि भावणरसेण जडिओ कंचणमिव मणी, तओ जहासत्ति सम्मत्ताइ पडिवज्जित्ता तेण पडिवन्नं एय-सव्वस्स सव्वकालेवि, सवेसिं सुकरं इमं। चेसावगासिअवयं, गहियव्वं मए सया ॥ १ ॥ सफलरम्म कम्मेहिं, आउत्ताण अहोनिसं। अम्हारिसाण उचिअं, एयं देसवगासिअं ॥ २ ॥ अहो जिणिंदधम्मस्स, पहो कोवि सुहावहो। अम्हारिसावि पावंति, निअधम्मि जहासुहं ॥ ३ ॥ एवं भाविअहिअओ गओ सो गिहं निअयं, गहेइ अहोनिसं देसावगासिअं वयं, अन्नया रन्नो उच्चिअकिच्चाइ किच्चा जामिणिपढमजामे पवन्नो सो निअयासमवयणं, पडिवन्नो अ तं वयं रक्खिउव्व जाव निअमवयणाओ निग्गमणवज्जणरूवं, इत्तो अ असार- याए सरीरस्स रोगबहुलयाए सरीरस्स विचित्तयाए कम्मस्स जाया अकम्हा चेव मही- सस्स सीसवेयणा, वेयणावि जीसे तिव्वत्तणेण नट्ठव्व जाया, तीए इक्वासणीएव तिवाए छिज्जइव भिज्जइव जलइव दलइव फुट्टइव तुट्टइव तस्स सीसं, तओ राइणा आणाविअ निअकोसाओ सवेयणाहर रयणवर मंजा

रिअपासाओ, तओ रन्नो जणा तक्खणा गया घणपाकारणस्य, जणाविअं घणयस्स सव्व सरूव नियस्स, परूविओ तेणवि तेसिं गहिअनिपवयअभिग्गहो, तओ तेहिं बहु २ प्पयारेहिं पन्नविओ जाव घतरूव गहि पवेहाओ न निस्सरेइ सो कयवि निअगिहाओ ताव तेहिं रुट्ठेहिं दुट्ठेहिं पिसुणाव तहा निवपुरओ किंपि अपिअं जहा जमघ जाओ अइतिव्वरोसावेसो नरेसो, आइट्ठ च तेण तेसिं–रे मज्झ पाणनस्सकउवि उवेहाकर (चोरियाकर) च त चविऊण आणेह लहु जेण वसेमि आणाभगफलं सुपहु, तओ ते मुमुक्खिअव निमंतिआ मित्ता इव आमतिआ जोहा इव उच्छाहिआ मया इव परिपोहिआ गहगहिआ आगया जाव त चविउ तग्गिहासन्न ताय ज जाय त सुणेह–इओ अ जीअलोअस्स, अणत्थबहुलत्तओ । विचित्तयाइ दिव्वाइ, गईपवि विसेसओ ॥ १ ॥ तत्थ सतत्थनिस्सेसमणुस्सोवि सुदुस्सहो । वज्जघायव वज्जग्गी, अकम्हा चेव वड्ढिओ ॥ २ ॥ सहाओ तस्स सजाओ, महावाओवि सव्वओ । तक्कालं कुनरिंदस्स, कुमतिव सुतिव्वओ ॥३॥ दुट्ठस्स दुट्ठमित्तो उ, विसि ट्ठस्स विसिट्ठओ । सरिसेहिं सुदूरेवि, रयति सरिसा धुव ॥ ४ ॥ जलतो जलणो सव्वभक्खणो रक्खसोव तो । निरकुसो न केणावि, सक्किओ विणिवारिउ ॥ ५ ॥ वज्जग्गिमुज्झआ लोआ, विअसयति जहा जहा । तहा तहा स बड्ढेइ, कावि हा विवरीअया? ॥ ६ ॥ लोआ सोआउरा तत्तो, भवणाणि धणाणि अ । कुटुयाणिवि उज्झित्ता, नस्ति नट्ठा दिसो दिसिं ॥ ७ ॥ तेणग्गिणा निवजणा, तक्खणाउ घणा इव । पवणाओ पलाणा उ, मुहामूअ मणोरहा ॥ ८ ॥ विम्हारिअसिरोपीडो, निवापीडोवि गेहओ । मिग्गओ अग्गिमीईए, मरणं हि महाभयं ॥९॥

तत्थ तयेअणा तस्स, नट्ठा सीअय तक्खणा। मीअय तीइ अग्गीए, अहो याहिविचित्तया ॥ १० ॥ तेणग्गिणा अणेगाणि, मंदिराणि गुरूणिवि। तक्खणा तणगेहाणीव, छारीभूआणि सव्वओ ॥ ११ ॥ एव वट्टंते वट्टणे, सव्व-सहारकारणे। अयइसे पुरंतेय, अपासक्षेपि आगए ॥ १२ ॥ सयणेहिं अणेहिंपि, पिच्छिओवि पसु २। ययमग-भया नेय, निग्गओ धणओ गिहा ॥ १३ ॥ युग्मम् ॥ किं तु जं होइ त होउ, सय अंगीकय मयं। कह मजेमि जाणतो, वहस्स धम्मजीयिअ ? ॥ १३ ॥ इय चिंतिसु सागार, पचक्खाइसु उत्तमो। ठिओ तत्थेय साहुव, साहु-साहसमेरिस ॥ १४ ॥ तस्स तञ्जम्मसाहप्पमणप्पमिव हसिउ। गिहं पयपिक्खणीकाउ, यञ्जग्गी अग्गओ गओ ॥ १५ ॥ यञ्जग्गी समुहग्गीए, विज्झाइ अइया सय। विसस्स वज्जिसु विस, पापसो नत्थि ओसह ॥ १६ ॥ अजाणणाए तञ्जत्ती, न कया तम्मि केणवि। तत्तो सो परिसतो य, उवसतो सय कमा ॥ १७ ॥ खारसार जलापुत्रे, यडमूभागसागरे। दीव य दीसए दिव, भवण धणयस्सऽहो ! ॥१८॥ वड्डेवि सव्वओ पासे, आवासे धण-यस्सऽहो। धूममित्तपि नो लग्ग, पक्क य गणयगणे ॥ १९ ॥ गयं गेहं ठिअ वेइ, इअ राया पया तया। ससोआ सप्पमोआ य, पत्ता निअनिए पए ॥ २० ॥ धणयस्स सरूव त, विआणिसु जणुत्तय। उयसतपुहक्कोवो, भूयो अइप्पमक्खिओ ॥ २१ ॥ जाए पहाए राएण, आहविता तओ इमो। पुच्छिओ यच्छ ! दुप्पिक्खे, किं ठिओसि पलीयणे ? ॥२२॥ तेणावि तम्मि सव्वम्मि, सरूवम्मि परूविए। त नरेसो पससेइ, ससेइ निअचिंतिअ ॥२३॥ अणप्प धम्ममाहप्पपिक्खणेण य तक्खणे। राया पया य सजाया, सम्म धम्ममि सायरा ॥ २४ ॥ वेसायगासिअयय,

सयय पणय व तो । सवे विहीइ गिण्हति, अहो धम्मेगच्छया ॥ २५ ॥ धणओ धणदाणेण, सम्माणेण य सधम्मो । थिरीकरेइ धम्ममि, सव साहम्मिअ जण ॥ २६ ॥ किवा मणीहिँ मेगाण, उवगारं बय इम ॥ आराहितो सहस्सारं, पत्तो तत्तो सिवपि सो ॥ २७ ॥ धणयकहाणयमेअ निसुणिअ तस्साणुसारओ सुअणा ! । देसावगासिअवय अणवरय धरह सुमधहिअ ॥ २८ ॥

॥ इति दशमव्रते धनदकथा ॥

उक्त दशमव्रत, साम्प्रत पौषधोपवासाख्यमेकादशं शिक्षाव्रत तु तृतीय, तत्र पोष–पुष्टिं प्रस्तावाद्धर्मस्य धत्ते इति पोषधः–अवश्यमष्टम्यादिपर्वदिनानुष्ठेयो व्रतविशेषस्तेनोपवसन–अवस्थानं पोषधोपवासः, अथवा पोषध–पर्वदिनमष्टम्यादि तत्रोपवासः–अभक्तार्थः पौषधोपवासः, इयं च व्युत्पत्तिरेव प्रवृत्तिस्त्वस्य शब्दस्याहारशरीरसत्काराब्रह्मचर्याव्यापारपरिवर्जनेषु, समवायाङ्गवृत्तौ श्रीअभयदेवसूरिभिरेवमेव व्याख्यातत्वात्, पोषधश्चाहार १ शरीरसत्कार २ ब्रह्मचर्य ३ अव्यापार ४ भेदाच्चतुर्द्धा, पुनरेकैको द्विधा–देशसर्वभेदात्, एव मष्टौ भङ्गाः, तत्रैकाशननिर्विकृत्यादिकरणं देशत आहारपोषध १ सर्वतस्त्वहोरात्र यावच्चतुर्विधाहारवर्जनरूपः २, एव शरीरसत्कारपोषधादयोऽपि देशतः सर्वतश्च वाच्याः, यदा देशतः पौषधं करोति तदा सामायिक करोति वा न वा, यदा तु सर्वतः करोति तदा सामायिक नियमात्करोति, अकरणे तु तत्फलेन वञ्च्यते, सर्वतः पोषध चैत्यगृहे वा साधुमूले वा गृहे वा पौषधशालायां वोन्मुक्तमणिसुवर्णः प्रतिपद्य पठति पुस्तकं

वाचयति धर्मध्यानं ध्यायति यथैतान् साधुगुणानहं मन्दभाग्यो न समर्थो धारयितुमिति, आवश्यक चूर्णिश्रावकप्रज्ञप्तिवृत्त्यादावपि सर्वमेतदुक्तं, इह च सावद्यवर्जनरूपस्य सामायिकार्थस्य पौषधेनैव गतत्वेऽपि पौषधसामायिकलक्षणव्रतद्वयाराधनाभिप्रायाद्विना फलविशेषोऽभ्यूह्यः, एतेषां चाहारादिपदानां चतुर्णां देश सर्वविशेषितानामेकद्व्यादिसंयोगजा अशीतिर्भङ्गा भवन्ति, तथाहि–एककसंयोगाः प्रागुक्ता एवाष्टौ, द्विक संयोगाः षट्, एकैकस्मिंश्च द्विकसंयोगे दे दे १ दे स २ स दे ३ स स ४ एवं चत्वारो भङ्गा भवन्ति, सर्वे चतुर्विंशति, त्रिकयोगे देशसर्वापेक्षया दे दे दे १ दे दे स २ दे स दे ३ दे स स ४ स दे दे ५ स दे स ६ स दे ७ स स स ८ एवमष्टौ अष्टौ भवन्ति, सर्वे द्वात्रिंशत्, चतुष्कयोग एकस्तत्र देशसर्वापेक्षया षोडश भङ्गाः–दे दे दे दे १ दे दे दे स २ दे दे स दे ३ दे दे स स ४ दे स दे दे ५ दे स दे स ६ दे स स दे ७ दे स स स ८ स दे दे दे ९ स दे दे स १० स दे स दे ११ स दे स स १२ स स दे दे १३ स स दे स १४ स स स दे १५ स स स स १६, एवं सर्वेषां मीलनेऽशीतिर्भङ्गाः स्युः, एतेषां मध्ये पूर्वाचार्यपरम्परया सामाचारीविशेषेणाहारपौषध एव देशसर्वभेदाद्द्विधाऽपि सम्प्रति क्रियते, निरवद्याहारस्य सामायिकेन सह विरोधप्रदर्शनात्, सर्वसामायिकवता साधुनोपधानतपोवाहिश्रावकेणाप्याहारस्य ग्रहणात्, शेषास्त्रयः पौषधाः सर्वत एवोच्चार्यन्ते, देशतस्तैः प्रायः सामायिकस्य विरोधात्, यतः सामायिके “सावज्जं जोगं पच्चक्खामी” त्युच्चार्यते, शरीरसत्काराद्याश्रये तु प्रायः सावद्यो योगः स्यादेव, ननु निरवद्यदेहसत्कारव्यापारयोः

कस्माद्दोषः ?, उच्यते, विभूषालोभादिनिमित्तत्वेन सामायिके तयोरपि निषिद्धत्वात्, आहारस्य त्वन्यथा शरीरभावे धर्मानुष्ठाननिर्वाहार्थं साधुवदुपासकस्याप्यनुमतत्वात्, उक्तं चावश्यकचूर्णौ पौषधप्रस्ताधिकारे–"स सत्तिओ करिज्जा तवो अ जो चमिओ समणधम्मे । देसावगासिएण जुत्तो सामाइएणं वा ॥ १ ॥" निशीथभाष्येऽप्युक्तं पौषधिनमाश्रित्य–"उद्दिट्ठकडपि सो भुंजे" इति, निशीथचूर्णौ च "जं उद्दिट्ठकडं तं फासुसामइओऽवि भुजइ"त्ति, इदं च पौषधसहितसामायिकापेक्षयैव समाम्नते, तद्रहिते सामायिके मुहूर्तमानत्वेन पूर्वाचार्यपरम्पराविना आहारग्रहणस्याक्रियमाणत्वात्, श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रचूर्णावप्युक्तम्–"जदि देसओ आहारपोसहिओ तो भत्तपाणस्स गुरुसक्खिअं पाराविता आवस्सिअं करिता ईरिआसमिइए गंतु घरं ईरिआवहिअं पडिक्कमइ, आगमणालोअणं करेइ, चेइए वंदेइ, तओ संडासयं पमज्जित्ता पाउछणे निसीअइ, भायणं पमज्जइ, जहोचिए अ भोअणे परिवेसिए पंचमंगलमुच्चारेइ, सरेइ पच्चक्खाणं, तओ वयणं पमज्जित्ता–असुरसुरं अचवचवं अदुअमविलंबिअं अपरिसाडिं । मणवयणकायगुत्तो भुंजइ साहुव्व उवउत्तो ॥ १ ॥ आयामाइए भुत्ता फासुअजलेण मुहसुद्धिं काउं नवकारसरणेण उट्ठाइ देवे वंदइ वंदणयं दाउं संवरणं काउं पुणोवि पोसहसालाए गंतुं सज्झायंतो चिट्ठइ"त्ति । अतो देशपौषधे सामायिकसद्भावे यथोक्तविधिना भोजनमागमानुमतमेव दृश्यते, पौषधग्रहणविधिस्तु पौषधप्रकरणादेरवसेयः । अथास्यातिचारानिन्दति–

संथारुच्चारविही पमाय तह चेव भोयणाभोए । पोसहविहिविवरीए तइए सिक्खावए निंदे ॥ २९ ॥

'संथारुच्चारे'त्ति, संस्तारो—दर्भतृणकम्बलीवस्त्रादिः उपलक्षणत्वात् शय्यापीठफलकादि च 'उच्चार'त्ति उच्चारप्रश्रवणभूमयो—ग्रामस्य विण्मूत्रस्थण्डिलानि, तत्रासहिष्णोः पौषधागारस्यान्तः षट् सहिष्णोश्च बहिः षट् जघन्यतोऽप्येकैकहस्तमानानि अधस्त्वङ्गुलचतुष्कमानानि तेषामुपलक्षणत्वान्निष्ठ्यूतश्लेष्मप्रस्वेदादिस्थण्डिलानां च विधिः—सम्यक्प्रत्युपेक्षणप्रमार्जनादिरूपस्तत्र प्रमादः, अयमर्थः—संस्तारकशय्यादौ चक्षुषाऽप्रत्युपेक्षिते दुष्प्रत्युपेक्षिते चोपवेशनादि कुर्वतः प्रथमोऽतीचारः १, एवं रजोहरणादिनाऽप्रमार्जिते दुष्प्रमार्जिते वा द्वितीयः २, एवमुच्चारप्रश्रवणभूमीनामपि द्वावतीचारौ वाच्यौ, अत उक्तं 'तह चेव'त्ति तथा चैव प्रयत्नानाभोगो—अनुपयुक्ततायां सत्यामित्यतिचारचतुष्टयं ४, तथा 'पौषधविधिवैपरीत्यं' पौषधस्य चतुर्विधस्यापि यथाप्रतिपन्नस्य विधिः—सम्यक्पालनं तस्य वैपरीत्यं—अन्यथाकरणमसम्यक्पालनमित्यर्थः यथाऽऽहारादिपौषधे कृते सति क्षुत्तापार्ततया पौषधे पूर्णे स्वार्थमाहारपाकदेहसत्कारादि इत्थमित्थं कारयिष्ये इत्यादि ध्यायतीति पञ्चमोऽतीचारः, यत्सूत्रम्—"अप्पडिलेहियदुप्पडिलेहियसिज्जासंथारए १ अप्पमज्जियदुप्पमज्जियसिज्जासंथारए २ अप्पडिलेहियदुप्पडिलेहियउच्चारपासवणभूमी ३ अप्पमज्जियदुप्पमज्जियउच्चारपासवणभूमी ४ पोसहोववासस्स सम्मं अणणुपालणया ५" "भोअणाभोए'त्ति पाठान्तरं वा तत्र भोजने—आहारे उपलक्षणत्वाद्देहसत्कारादौ चाभोगः—उपयोगो भोजनाभोगः, कदा पौषधं पूर्णं भविष्यति येनाहं स्वेच्छया भोजनादि करिष्ये इत्यादि ध्यायतः पञ्चमोऽतिचारः ५, एषु पञ्चस्वतिचारेषु पौषधविधिवैपरीत्ये सति, शेषं प्राग्वत्, पौषधव्रते च शक्तौ सत्यां

निर्जल एवोपवासो विधेयः, तदशक्तौ सजलोपवासाचामाम्लाद्यपि कृत्वा पर्वसु पौषधव्रतं स्वीकार्यमेव, प्रायः सर्वसावद्यव्यापारवर्जनेन बहुफलत्वात्, यतः–"सामाइअपोसहसठिअस्स जीवस्स जाइ जो कालो । सो सफलो बोद्धव्वो सेसो संसारफलहेऊ ॥ १ ॥" पर्वत्वं च द्वितीयापञ्चम्यादेरपि, यतः–"बीआ पंचमिअट्ठमि एगारसि चउद्दसी पण तिहीओ । एआउ सुअतिहीओ गोअमगणहारिणा भणिआ ॥ १ ॥ बीआ दुविहे धम्मे पंचमि नाणे अ अट्ठमी कम्मे । एगारसि अंगाणं चउद्दसी चउदपुव्वाणं ॥ २ ॥" भगवद्वचोऽप्येवं श्रूयते–"भयव बीअपमुहासु पंचसु तिहीसु विहिअं धम्माणुट्ठाणं किंफलं होइ ?, गोअमा ! बहुफलं होइ, जम्हा एआसु तिहीसु पाएणं जीवो परभवाउअं समज्जिणइ तम्हा तवोविहाणाइ धम्माणुट्ठाणं कायव्वं जम्हा सुहाउअं समज्जिणइ"त्ति, पञ्चम्याश्च पर्वत्वं महानिशीथेऽप्युक्तं–"संते बलविरियपुरिसकारपरक्कमे अट्ठमिचउद्दसीनाणपंचमीपज्जोसवणाचाउम्मासिएसु चउत्थछट्ठट्ठमे न करिज्जा पच्छित्तं"मिति, निशीथचूर्णावपि–"पुण्णिमाए पंचमीए दसमीए एवमाइएसु पव्वेसु पज्जोसवेअव्वं न अपव्वेसु"त्ति, एकोनविंशपञ्चाशकवृत्त्यादिष्वप्यनेकग्रन्थेषु पञ्चमी भणिताऽस्ति, नन्वेवं सति त्रिपर्वी चतुष्पर्वी पञ्चपर्वी षट्पर्वी वा तपःशीलादिनाऽऽराधनीया ?, उच्यते यथाशक्त्यपेक्षं सर्वा द्वे एका वा तामाराधयतां न कश्चिद्दोषः, ननु 'चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णिमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहं अणुपालेमाणा' इत्युक्तं सूत्रकृताङ्गादौ श्रावकवर्णके, तद्व्याख्या चैवं–चतुर्दश्यष्टम्यौ प्रतीते उद्दिष्टासु–महाकल्याणकसम्बन्धितया पुण्यतिथित्वेन प्रख्यातासु पौर्णमासीषु तिसृषु चतुर्मासकसम्बन्धिनीष्वित्यर्थः,

भगवतीवृत्तौ तु उद्दिष्टा–अमावास्या इत्युक्तं ततोऽष्टम्यादिपर्वस्वेव पौषधः कार्यो न शेषदिवसेष्विति, नैव, नायमेकान्तः, सुबाह्वादिभिर्दशभिः श्रावकैः पर्वान्यदिनेऽपि पौषधस्य कृतत्वात्, तदुक्तं विपाकश्रुताङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रथमाध्ययने–"तए णं से सुबाहुकुमारे अन्नया कयाइ चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जाव पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ" त्ति, एवं चाष्टमकरणाद्दिनत्रयसंलग्नपौषधग्रहणात्पर्वान्यदिनेऽपि पौषधोऽनुमत एव, किञ्च–यदि पर्वान्यदिने पौषधकरणमविधिरेव स्यात् तदाऽभयकुमारश्रीविजयचन्द्रपादीनां तत्तत्कार्योत्पत्तौ दिनत्रयसत्कादिपौषधोपवासैः कथं नामेष्टसिद्धिर्बभूव?, अविधिकरणे हि प्रत्युतापाय एव समाप्येत यथाऽकाले स्वाध्यायकरणे, न च तेषामिष्टसिद्धिभवनं सन्दिग्धमिति वाच्यं, ज्ञाताधर्मकथाङ्गवसुदेवहिण्डिप्रभृत्यागमे साक्षादुक्तत्वात्, अपि च–"सव्वेसु कालपव्वेसु पसत्थो जिणमए तहा (वो) जोगो। अट्ठमिचउद्दसीसु नियमेण हविज्ज पोसहिओ॥१॥" इत्यावश्यकचूर्ण्यादौ पर्वसु नियमेन पौषधाभिधानात् शेषदिवसेषु अनियमेन पौषधग्रहणमायाति न तु तन्निषेधः, न च क्वापि आगमे तन्निषेधः श्रूयते, ननु "पौषधोपवासातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ न प्रतिदिवसाचरणीयौ" इति श्रीहरिभद्रसूरिकृतावश्यकबृहद्वृत्तिश्रावकप्रज्ञप्तिवृत्त्यादौ साक्षादुक्त एव तन्निषेध इति चेत् अहो ग्रन्थकाराभिप्रायज्ञता भवतः, नहीदं वचनं पर्वान्यदिनेषु पौषधनिषेधपरं, किन्तु पर्वसु पौषधकरणनियमपरं, यथा आवश्यकवृत्त्यादौ श्राद्धपञ्चमप्रतिमाधिकारे 'दिवैव ब्रह्मचारी न तु रात्रौ' इति वचनं दिवसे ब्रह्मचर्यनियमार्थं न तु रात्रौ ब्रह्मनिषेधार्थं, अन्यथा पञ्चमप्रतिमाराधकश्राद्धेन

रात्रावब्रह्मचारिणैव भाव्यमिति पापोपदेश एव दत्तः स्यात्, रात्रौ ब्रह्मपालने प्रतिमाऽतिचारश्च प्रसज्येत, किं च–एतद्वचनबलाद् यदि प्रतिनियतदिवसेष्वेव पौषधः कार्य इति नियमयिष्यते तदाऽतिथिसंविभागेऽपि तथानियमप्रसङ्गः, तुल्ययोगक्षेमत्वात्, तथा च पौषधोपवासपारणं विनाऽतिथिसंविभागोऽपि न कार्य एव अविधिप्रसक्तेः, तस्मात्पर्वान्यदिनेष्वपि पोषधग्रहणे न कश्चिदविधिः, किन्तु सावद्यवर्जनाद्विना विशेषलाभ एवेति प्रतिपत्तव्यम्। एतद्व्रतफलमेवमुक्तम्–"कंचणमणिसोवाण थंभसहस्सूसिअं सुवण्णतलं। जो कारिज्ज जिणहरं तओवि तवसंजमो अहिओ ॥१॥" एकस्मिन् मुहूर्त्तमात्रे "वाणवई कोडीओ" इति गाथया प्रागुक्त सामायिकलामस्त्रिंशन्मुहूर्त्तमानेऽहोरात्रपौषधे त्रिंशद्गुणो याबद्भूत्या स्यात्, स चाय–"सयहत्तरि सत्तसया ७७७ सतहत्तरिसहस ७७ लक्ख ७७ कोडीओ ७७। सगवीस कोडीसया २७ नव भागा सत्त ७ पलिअस्स ॥१॥" अङ्कतो यथा–२७७७७७७७७७७। ७/९। एतावत्पल्यायुर्बन्ध एकस्मिन् पोषधे, सूक्ष्मवृत्त्या त्वधिकतरोऽपि, प्रमादात्पोषधग्रहणेऽहोरात्रस्यापि तत्र्यापारैः पापमयत्वसम्भवे नरके एतावत्पल्यायुर्बन्धादिफल वक्तव्य, चक्रिपासुदेवादीनां तत्तद्देववशीकारादैहिकमपि पोषधफलं प्रतीतमेवेत्येकोनत्रिंशगाथार्थः ॥ २९ ॥ पोषधाराधनविराधनयोरिभ्यपुत्रद्वयज्ञातं यथा—

लक्ष्मीनिवासनगरे नगरेन्द्राऽनुकृतिकृत्कनकदुर्गे। सार्थकनिरर्थकाख्यः क्षितिपतिरपराजितः प्रथितः ॥ १ ॥ मान्यस्तस्य च राज्ञः प्राज्ञः प्रभाकर पुरः श्रेष्ठी। प्रभावती सतीषु प्रथमा प्रथिता प्रियतमाऽस्य ॥ २ ॥ तन-

यास्तयोर्मध्ये सप्त परं निर्गुणा गुणा इव ते । खरचरणरेणुकणवद्गृहान्निष्कृतश्च सत्कृताम् ॥ ३ ॥ यत –
“अजारजः खररजस्तथा समार्जनीरजः । दीपमञ्चकयोश्छाया, लक्ष्मीं हन्ति पुराकृताम् ॥ ४ ॥” ओवरिका
रक्षा इव निःशङ्का न्यक्षभक्षणेऽप्यनिशम् । सर्वत्र च निःशूका मूकाश्च सतां गुणग्रहणे ॥ ५ ॥ दुःस्वरदुर्भग
दुर्मतिदुर्गतिदुर्वचादुराशयाग्रण्यः । ते सप्त नारका इव मिथोऽनुफलमकलहायिषत ॥६॥ युग्मम् ॥ तै खेदितस्य
तस्यानिष्टतमः श्रेष्ठिनोऽष्टमः शशिवत् । तनुजोऽजनि जनिताकस्मिकप्रकाशो निशीथेऽपि ॥ ७ ॥ यावज्जन
कजनन्यावधो विषीदन्ति विस्मयन्ते च । तावदुवाच वचस्वीवोच्चैरपि जातमात्रोऽसौ ॥ ८ ॥ खेदः प्रमदपदे च
कोऽयं ननु तात ! तन्यतामतनुः । मज्जन्मादिमहः श्राग् नहि सुतरत्नानि सुलभानि ॥ ९ ॥ श्रुत्वेति पिताऽ-
भ्यासीद् भूतः प्रेतोऽथवाऽयमवतीर्णः । ननु सूनुर्येनायं जल्पति जल्पाकवदनल्पम् ॥ १० ॥ पुत्रस्तेऽप्यस्य
जनुमहोऽस्तु कः साम्प्रतं कुतश्च वतः । उद्वेजितोऽस्म्यमित्रैरिव पुत्रैः स च निर्गमितम् ॥ ११ ॥ इति तर्क
परं पितरं शिशुरूचे तात ! मा स्म चाक्कृछाः । भाग्यैः कैश्चिद् भवतः कुलेऽस्मि कल्पद्रुरवतीर्णः ॥ १२ ॥ नग
राद्बहिरुद्याने देवकुलद्वारि सत्वरं गत्वा । दशकोटिधननिधानं गृहाण निगृहाण च धनार्तिम् ॥ १३ ॥ मज्ज
न्ममहादीन्यपि महत्समान्येव वितनु कृत्यानि । तेन धनेनान्यान्यप्यगण्यपुण्यान्यपि वितन्याः ॥ १४ ॥ इति
तद्गिराऽतिविस्मितमुदितः श्रेष्ठी तदैव तत्स्थानम् । गत्वाऽस्मानयदासैर्यावत्सावधिर्निरगात् ॥ १५ ॥ तं तादृशं
तदानीमेव समानीतवांश्च निजसद्म । मूर्तं सुकृतमिवासौ घनधर्मासौ हि कश्चिरयेत् ? ॥ १६ ॥ जन्ममह सुम

इत्तममकृत कृतज्ञः सुतस्य तस्य स च । देवकुमारः स्फुटमयमिति देवकुमार नाम पुनः ॥ १७ ॥ आजन्म
तोऽपि पटुवाक् पटुधीर्विधुरेऽपि धीरधौरेयः । लोकोत्तररूपादिकगुणैः समं स क्रमाद्ववृधे ॥ १८ ॥ सर्वत्रापि
शुनामिव पिशुनानामग्रासितः कश्चित् । अथ कथमपि निधिलाभं बुद्ध्वाऽभिदधे धराधिपतेः ॥ १९ ॥ लुब्ध
कुवनरेशादेशादागच्छतोऽथ धाम्नि भटान् । बुद्ध्वा यावत् श्रेष्ठिप्रमुखाः प्रचकम्पिरे प्रोच्चैः ॥ २० ॥ तावद्भा
षिष्ट शिशुर्भो ! भो ! मा भैष्ट कष्टकष्टोऽहम् । मयि रक्षकेऽत्र रक्षःपतिरपि नोपद्रवे दक्षः ॥ २१ ॥ धनगमना-
रेकामपि कामपि मा कार्ष्ट चार्ष्टमाभयत । यो ननु धनस्य दाता स एव संरक्षिताऽपि खलु ॥ २२ ॥ जल्पन्नेवं
बालः पालमकाकुस्थितः स्थितश्च प्राग् । गत्वा गेहद्वारे सहस्रयोधीव योधवरः ॥ २३ ॥ इतश्चागता असुरा इव
सुदुर्धरा धराधिपनराः, यावच्च प्रविशन्ति तस्यावासान्तस्तावत्तेनार्द्धमास्येनापि बालेन व्यालेनेव विकरालेन
तथा हक्किता हताश्चीत्कृत्यपेटाभिश्चपेटाभिर्यथा वमन्ति स्म मुखेन रक्तष्ठीविसंनिपातव्यथिता इव रुधिरं
भ्रमन्ति स्म च चक्रभ्रमिता इव निरन्तरं पतन्ति स्म मद्यघूर्णिता इव क्षोणिपीठे भवन्ति स्म मूर्च्छिता इव च
सर्वे, ततस्तद्व्यतिकरमाकर्ण्य जायते स्म महीयान् महीपतेः कोपः, क्रियते स्म च तेन सङ्ग्रामसामग्र्याटोपः
अत्रान्तरे मन्त्रिवरेण नरेश्वरः परमासमज्ञापनया विज्ञापयामहे—देव ! सतां निवारिता केयमविमृश्यकारिता
कोऽयं निष्फलारम्भः संरम्भः ? ननु यत्र जातमात्रबालोऽप्येवं प्रगल्भते तत्र किं नाम सामर्थ्यमवकाशं लभते
स्वामिन् ! असंभाव्यमवकल्प्यमिदं महागहनमेव किञ्चित्, ततः संरम्भं परित्यज्य प्रतीक्ष्यपादाः प्रतीक्षध्व

क्षणमेकं यावद् गत्वा गवेषयामि सम्यक् स्वरूपं सविवेकं, यत –"अपरिक्खिअ कयकज्जं सिद्धंपि न सज्जणा पससंति । सुपरिक्खिअं पुणो विहडिअपि न जणेइ वयणिज्जं ॥१॥" ततो राज्ञाऽनुज्ञातः समायातः श्रेष्ठिसौधं स धीसखः, नृपभटांश्च तथापतितान् प्रेक्ष्य विशिष्य विषण्णः शङ्काकुलतया श्रेष्ठिश्रेष्ठिप्रियाभियालापाविपूर्वं सौधमध्यमध्यास्य शिशुपार्श्वे निषण्णः, आलापितवांश्चैव समणपालापेन पालनकान्तमणिकन्दुकोच्छालकं तं बालकम्–अयि ! कोऽयं कुमारेन्द्र ! नरेन्द्र ! नरेषु दुर्निरोधस्तव क्रोधः कोऽयं केशरीन्द्रस्येव तवाचिन्त्यशक्ते र्गोमायुमात्रेष्वेतेषु विक्रमः ?, यतः–"सिंह करोति विक्रममलिकुलझङ्कारभूषिते करिणि । न पुनर्नखमुख्यविलिखि तमूतलकुहरस्थिते नकुले ॥ १ ॥" ततः प्रसद्य सद्य एव विमुञ्चैतान् रङ्कानिव वराकान्, प्रणामान्ता हि महतां क्रुधः, इयतैव जायते स्म सर्वेषां चमत्कारः, युज्यतेऽथ सर्वथाऽपि कोपापहारः, इत्यूचिवांसं सचिवं किञ्चि द्विहस्य प्रशस्यगिरा शिशुराह–महामते ! न चास्माकमेतेष्वेव विशेषत संरम्भः किन्तु मन्तुविधायिनं वस्तु घातायिनं प्रति, वय हि तवागमनमार्गमेव विलोकयन्तः स्मः, किमिति समितिनिर्मितारतिः क्ष्मापतिरद्यापि चिरयति कस्माद्वा निवार्यते भवताऽप्यमुष्मात्सङ्ग्रामकौतुकात् ? याहि २ द्रुत नृपतेरुपान्त त्वरय २ च तदभि मतकृत्यकृते अत इत्यर्थगर्भकोक्तिचमत्कृतः कृती कृतवान् चकान्तरस्थारिणी मनोहारिणी वाणी–महानुभाव ! भ्रान्तोऽयं भूकान्तो यद्यद्भिन्नमपि सतीचित्तमिव सुदुर्मेहं जिघृक्षते, सम्प्रति च ज्ञातस्वरूपा विस्मरूपा अपि सम्भ्रमयन्तो भवन्तो भूपतिनाऽपीत्यनुगम्या एव स्वगुरवा इव वयमिति, शावोऽप्युवाच–सचिवेन्द्र ! सुभाषित

भवता, नवरं नरनाथकः किञ्चिच्चमत्कृतिविधानं विना न मां बहुमन्ता, यद्यपि भवानिव नागमदस्माग्रे-
दमास्माकमनुनयाय, यदि च लोभाक्रान्तेन भूकान्तेनास्माभिरपि सार्द्धमिपस्कृत तदा किञ्चिद्भयमपि प्रतिवि
कीर्षामः, यतः—"पादाहतं यदुत्थाय, मूर्द्धानमधिरोहति । स्वस्थादेवापमानेऽपि, देहिनस्तद्वरं रजः ॥ १॥ विप
दोऽभिभवन्त्यविक्रमं, रहयत्यापदुपेतमायतिः । नियता लघुता निरायतेरगरीयान् न पदं नृपश्रियः ॥ २ ॥"
तदहो महोत्साह ! गत्वा निवेदय नरेन्द्राय सपदि मद्गदितमिदं यत्पृथिवीपतेः पृथुमनोरथ पृथुकोऽयं
स्वामिवमादिशति—राजन् ! राज्यमेव समग्रं त्वामहं याचे महाऽपराधवन्त नान्यथा सर्वथा मुञ्चे, तत्स्वयं
भुक्त्वा मया सार्द्धं युद्ध्वा वा द्रुतमेव देहि मम राज्यं यथा स्यात्तयापि सुखासिकासुखं प्राज्य इति कुमारप्रति
पादितं मन्त्रिपतिना प्रदिति गत्वा निवेदिते नरेन्द्रस्य अनुमतं च तेनाप्यनन्यगतिकतया निस्तुपधीसखधिया
च यथोचितं, यतः—"स किंसखा साधु न शास्ति योऽधिपं ?, हिताच्च यः संशृणुते स किंप्रभुः ? । सदाऽनुकूले
ष्विह कुर्वते रतिं, नृपेष्वमात्येषु च सर्वसम्पदः ॥ १ ॥" तत ससचिवः क्ष्मावस्तदैव दैवतमिव त स्तन
न्धय स्वयं ससम्भ्रममभ्यागत्य सत्प्रतिपत्तिः पवितामिव स्वीकुर्वन्नुवाच वाचमुच्चैः—अहो कुमारराज ! राज्यमिद
मदीयं त्वदायत्तमेव यथारुचि सम्प्रत्येव स्वीकुरुष्व, कुरुष्व परं मदादीनामुपरि तोप, स्फुटीकुरुष्व च स्वस्व-
रूप विहितविस्मयाद्वैतपोषम् इति नृपतिविज्ञप्तिसुधाशाय स उत्तानशायः प्रत्युत्तरयति स्म स्मितस्मेरास्यकु
शेशय —क्षितिपते ! स्रतं २ नः सम्प्रति राज्येन, को हि नाम शिशुमात्रः सममात्रराज्यचिन्ताभारे पारावारे

इय मयिशाति !, तत्मयातु सम्प्रति मयाभिजपद आवधातु च स्वदि मुद, उत्तिष्ठन्तु द्रुतमेघैते मया विप्राधितधि-
पत्तपत्ताय पत्तयः, मवन्तु भयवादीनामपि कियद्दिनान्याधिपस्याविस्रुम्मसम्पत्तयः, अवसरे पुनर्यथोचित चिन्त
यिष्यामः, अमस्स्वरूप च परिज्ञास्यसि स्वय स्वरूपसमयावेव केवलिमुखात्, एव पालवाक्यसमकालमुत्थितैः
पुनर्नयजीवितैस्तै स्वनरैः सह सहर्षविस्मयोत्कर्षमुर्वीशः स्वावासमध्यमध्यासामास, अथ च तत्रैव नगरे नगरे-
शमान्यस्य धन्यावल्लभस्य धन्यमहेभ्यस्य ससम्यः पुत्रीभ्योऽनन्तरमजनिष्ट गरिष्ठमनोरथैरेकः पुत्रः, यावता च
तत्पिता प्रमुदितात्मा तज्जन्मोत्सवमतुच्छं किञ्चित्कारयति तावतैव दुर्दैवहतः स सुतः पित्रादीन् प्रत्यया-
दीत्–रे रे निर्विचारविमानः ! कोऽय मम मजन्मा सुधैव च प्रमदविधिर्निरूपमानः, अह हि चिरसञ्चितमव
ठिरासेरफसेक्कन्दनिकन्दनार्थ वराह इवावतीर्णोऽस्मि पश्यत २ सम्प्रत्येव मत्कृतमिति तदुक्तिसमकालमेव
विकरालसाद्दहान्तः प्रजज्वाल महाज्वलन , प्रज्वलित च तद्गृहमनुसार उरिपञ्जलीभूत च यावत्पित्रादिभि
स्तावत्तेनैव शावेनोत्थाय माञ्जिकेणेव तोयच्छटया झटित्येव वह्निर्विध्यापयामासे प्ररूपयामासे चातिविस्मित-
भीतान् पित्रादीन् प्रति–द हो महेश इव सृष्टिसंहारक्षमोऽह अत इव विश्वेऽपि निस्समोऽहं तस्मान्मति
मोह विहाय मदुक्तमेव कुरुध्व, मज्जन्ममहनान्नैवेतावान् कोपः कोपफल च किञ्चिन्मया दर्शयामासे, यद्भारविः–
"अव ध्यकोपस्य निहन्तुरापदां, भवन्ति वश्याः स्वयमेव देहिन । अमर्षशून्येन जनस्य जन्तुना, न जातहा
र्देन न विद्विषा दरः ॥ १ ॥" तन्मा मत्तिमित्तमतो महामोहदर्पभक्तिप्रशसादि किमपि कार्षं, यदि स्वप

मपि करिष्यध्वे तदा तत्काल फलमपि लप्स्यध्वे, केवलं बाल्यादिस्तन्यपानाद्विना मयि बोधमात्रमेव कुरुत यावता क्रीडामि, न खचित, मा च मत्तो भवतोद्भ्रान्ताद्विव भैष्ट, भीषणस्य बाल्यातिक्रमे एव मम नरदेवस्येव न त्वन्यथेति, ततश्चमत्कृता पित्रादयस्तथैव तमनुवर्तन्ते मात्रादयोऽपि नाधिक स्नेह दर्शयन्ते, अन्यदा प्रातिवेश्मिकीं सपुत्र स्तनपोकाचैः क्रीडयन्तीं दृष्ट्वा तन्मात्राधिकस्नेहोल्लासप्रवृत्त्या रभसप्रवृत्त्या यावता सापकाले क्रीडनार्थं स बालकः सांकपालीसदृशाली क्रियते स्म तावता स राक्षस इव रौद्रतामुन्मुद्रयन्नमुद्रकोपसमुद्रः प्रसभ स्व विमोच्य पश्यत रे! मद्वाक्यलोपफलमित्यादि ब्रुवन्निर्ययौ निजनिकेतनात्, यावच्च जनकादयोऽत्यन्तभयैर्मृषा सानुपायैरनुनयार्थं तमनुगम्यते स्म तावद्भूत इव तिरोभूतः स क्वापि ततः किमिदमित्यादि तमित्यादिविषादिषु पित्रादिषु क्षणान्तरे घोरान्धकारप्रसरे प्रविशन्ति स्म समेयमानाः सहसा उदायुधाश्चैलोत्पक्षका इव केचिल्लुण्टाकाः, विलुण्टयन्ति स्म च समया स्वर्णमण्यादिसारं, बहिर्निर्यान्तेषु च यावज्जनकादयः शून्यहृदया इतस्ततो भवनान्तर्भ्रमति गतस्थितप्रेक्षार्थं प्रेक्षन्ते तावत्समर्भक पालनकगर्भगत हसन्त, क्षमयन्ति स्म ततस्ते मातृलयः सकला अपि प्रसादयन्ति स्म च सादरं तत्तद्वचोभिरुषितेरभिरुषितैश्च, तं व्यतिकरं चित्रकर समाकर्ण्य क्षमाधवो धन्यश्रेष्ठिनमाहाय्य पर्यवन्तस्तत्सुतोदन्तमप्राक्षीत्, सोऽप्याचख्यौ यथास्थितमेव तं, ततः कौतुकात् कुमारं तमाकारयाञ्चकार नरेश्वरश्रेष्ठः श्रेष्ठिना, श्रेष्ठ्यपि स्वगृहं गत्वा नृपादेशस्वरूप प्ररूपयाञ्चकार कुमाराय, कुमारोऽपि किं मामाकारयतीति ललाटतटारोपितभ्रुकुटिः सपत्नुसालचल-

नम्रनर्त्तितविकटकटि प्रकटितविश्वविस्मय सस्मयमुर्वीशपर्षदमाजगाम न तु प्रणनाम, तथाऽपि क्ष्मापतिरक्षाम
सप्रश्रमानवचन हे कुमारेन्द्र ! कच्चित्कुशलिनो यूय इत्यादि यावदवादीत् तावत्पृथुकोऽप्यवादीद्वैस्वरूपानुवादी-
रे नरेश ! मामिन्द्रसत्या पटु मानयसि न जानासि मद्विक्रम श्रेष्ठिगृहवत् त्वद्गृहमपि भस्मीकरिष्याम्यकममि
त्युदितसमकमेव समुत्थितः कुतोऽपि धूमकेतुर्भूमर्भुमेघने २ हहा ! भ्रान्तोऽह २ प्रसीद २ इत्यादिवचोत्योप
शान्तश्च तदैव तत्कोपाग्निना सार्द्धं, ततः प्रेतकुमारः कोऽप्ययं ननु श्रेष्ठिकुमार इत्यादि विमृशन्ति स्म भय
भाजः सामाजिकाः, प्रमुदितश्चातितमां तद्वचसा स शिशु , उदितवांश्च नृपादिसमुदितजनताः प्रति-हहो ! अह
प्रेतकुमार एव नाम्ना धाम्नाऽपि मम च महामुनेरिव निन्दयेवानन्दः न तु सत्ययाऽपि स्तुत्येति, ततोऽति विस्मया
द्भुतभृत्क्ष्माभृद्भाषे-रेरे कुमारापशद ! किमदः सद्यस्त्वादिभवदभिनुर त्रिजगत्प्रकर ते चरित ?, सोऽप्युवाच
देव ! केवल्येव देवकुमारस्वरूपवत् प्रेतकुमारस्वरूपमपि प्ररूपयिष्यति किं नाम मम पार्श्वे पृच्छया ?, न हि
स्वगुणोत्कीर्त्तनं महात्मानः स्वय कुर्वन्ति, यतः-"न स्वय ख्यापितगुणो, गुणवानिति कथ्यते । स्वय स्थापितस्त
नां हि, गात्राणां निर्वृतिः कुतः ? ॥ १ ॥" इतश्च पद्मोपपर्यायभूय भूयिष्ठ केवलागमनविज्ञपनेन सद्योऽप्युद्यान
पालकः, ततोऽतिमुदितात्मा क्ष्मारमणः प्रभाकरधन्यादिव्यवहारिगणश्च विधिना गत्वा नत्वा श्रुत्वा च तदुप-
दिष्टं सुकृतैकरूपधर्मं पर्यन्तयुक्तं युक्तिविस्फेटलिन कुमारवृत्तान्त, सोऽप्यभिदधे-वसुधेश्वर ! प्राकृतकर्मणा न किम
प्यसम्भाव्यं, यतः-"यन्मनोरथशतैरगोचरो, यत्स्पृशन्ति न गिरः कवेरपि । स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा, हेलयैव

यिवृधाति तद्विधिः ॥१॥" सकर्णे। आकर्णयैतयोः प्राग्भवं यथा वृत्तमपैति मधवादीनां वृत्तमतमः सदापप्रमय, तथाहि—हस्तिनापुरवास्तव्यावार्हतस्थविरासुतौ। सुमतिः कुमतिश्च द्वौ, नामतः परिणामतः ॥१॥ तौ वाणिज्यादिवैपथ्यात्प्रमावात्रान्नचेतसौ। न किञ्चिच्चक्रतुः सम्यग्, धर्मं भ्रातृसुतावपि ॥ २ ॥ धर्मकृत्ये रुचिः किन्तु, सुमतेः कुमते पुनः। अरोचकित्वमेवासीज्ज्वरार्तस्येव सर्पिषि ॥३॥ स्थविरा मध्यभावेन, धर्माराधननिष्णधीः। त्रिर्जिनार्चादि कुरुते, महस्त्वाधर्थिनी पुनः ॥ ४ ॥ वृद्धत्वविधिवैवग्ध्यादिना गृह्णाति पोषधम्। पर्वस्वप्रेसरीभूय, भूयः स्त्रीभिः समं च सा ॥ ५ ॥ चार्तोनिद्रादिना किञ्चिद्विराधयति त च सा। धिक् प्रमादमकृत्स्नस्यापि कालुष्यस्य कारणम् ॥६॥ युग्मम्। अमुष्याः पोषधादौ चानुमतिं सुमतिः कृती। दत्ते चित्ते मुद् धत्ते, संनिधत्ते च सर्वथा ॥ ७ ॥ प्रोत्साहनशः प्रोत्साहयत्युचैस्तां च तद्विधौ। श्लाघादिना सुपुत्राणामियं रीतिः पितॄन् प्रति ॥८॥ कुमतिस्त्वाह हे मातः!, वार्द्धके दुःखाकेन किम्?। पौषधेन समर्थस्त्वे, निश्चिन्तस्त्वे च सोऽर्हति ॥९॥ अहो! महद्वित मातुर्वात्सल्यं च सपुत्रयोः। स्वपाणिना पर्वदिने, न ददात्यन्नाद्यपि ॥ १० ॥ मुधा क्षुधा च म्रियतेऽन्यान् म्रिमारयिज्यत्यपि। त्यक्त्वा च सकवेश्मापि, तिष्ठत्यन्यत्र कुत्रचित् ॥ ११ ॥ किमनेन ततः कायक्लेशेन? स्वगृहस्थिता। कुरु चिन्तां सुतादीनां, स्थविरत्वे स्थितिर्ह्यसौ ॥ १२ ॥ महत्त्वमीहसे जन्तुर्जरत्वे त्री चिशिष्य तु। सेत्युचैः समहत्त्वेच्छुः, पोषधादौ दुराशया ॥ १३ ॥ ततः सा सुमतौ प्रीतिं, परेऽप्रीतिं स धात् दृढम्। प्रीयते प्रेष्टि चेष्टस्य, साधके बाधके न कः? ॥ १४ ॥ म्यन्तर्यमूरक्रमान्मृत्वा, सा पौषधविराध

नात्। इहोद्याने व्रतस्यातिचारे प्रीनस्तुपर्वता ॥ १५ ॥ जज्ञे प्रज्ञाकरेभ्यस्य, सुतस्तु सुमतिर्मत । धन्यस्यान्यश्च निर्मोचभायफलेऽप्यत्र फलम् ॥ १६ ॥ प्राक् प्रीतिमतियत्नेन, प्रज्ञाकरसुतस्तयोः । व्यन्तयो जात एषोऽपि, प्रतिष्ठार्थमधिष्ठितः ॥ १७ ॥ निधिं सेचार्पिपल्पित्रे, तस्य जन्ममहादि च । अष्टीकरत्तयाप्युच्चैश्चमत्कारमवीदशत् ॥ १८ ॥ चिरमध्यचितुमत्यन्त, प्रागिष्टेऽपचिरोपत । धन्यात्मजोऽप्यच्यष्ठापि, न्यष्ठापि च तया धनम् ॥ १९ ॥ चिष्टया च तया निन्ये, स शिशुस्तादृशीं दशाम् । चिद्रूपा खलु चिद्रूप्यः, सर्वथाऽपि कथ्यते ॥ २० ॥ तारक स्वरूपं भो भूप !, किञ्चिन्मात्रदर्शी तेऽपि च । चित्रकृद्धर्मसाम्निध्यासाम्निध्योत्थमहो ! फलम् ॥ २१ ॥ एष प्रावृषा पर्वाणि, दर्शयिष्यत्यसौ ध्रुवः । प्रीत्यप्रीतिफल विध्यसोपरोपौ हि नाल्पकौ ॥ २२ ॥ इत्याकर्ण्य गुरुप्रीर्णम्रु स्फुर्णं क्षोणिपादयः । सर्वे चमूवुः सद्धर्मसाम्निध्यैकाग्रबुद्धयः ॥ २३ ॥ प्रज्ञाकरेभ्यधन्याभ्यां, चिक्रसोऽश्रान्तरे गुरुः । आचयोः प्राग्भव चित्रविपाक मूर्धि सोऽप्यचक्र ॥ २४ ॥ प्राग्यान्धचौ धर्मवासधर्मवसौ पराहंतौ । जातो ब्राह्मी चधूयाक्यावर्धार्थ चक्रतुः कलिम् ॥ २५ ॥ यतः–"आक्षीरधारैकसुजामागमैकनिवासिनाम् । नमोऽर्थेभ्यः पृथक्त्वं ये, भ्रातृणामपि कुर्वते ॥ २६ ॥" कथञ्चिच विमत्कार्यौ, जातौ तौ सर्वथा पृथग् । कलहे सति निर्वाहो, महतामपि नान्यथा ॥ २७ ॥ मिथस्तथाऽपि तौ शुद्धचित्तप्रहरणशालिनौ । द्वेष तत्यजतुर्नान्तरचिभ्रासे शमः कृतः ! ॥ २८ ॥ आचस्याद्ये प्रियागर्भे, सप्रियोऽन्यो महामहम् । दृष्ट्वा द्विष्ट सुतेचास्याऽसौ भूपाविति दृष्यकौ ॥ २९ ॥ क्रमाज्जातः सुतस्तस्य, महीयांस्तन्महोऽप्यभूत् । स स्वपक्षास्ससगर्भेष्वेव दुष्कर्म दुर्मतिः ॥ ३० ॥

गर्भेऽष्टमेऽतिक्लिष्टः स, वन्ध्यो कोऽपि कुलक्षणः । पुत्रोऽप्यस्तु यथाऽस्य स, नश्येद्भ्रातामृताम्बुवत् ॥३१॥ लघो
र्भार्यासप्तगर्भेष्वेवं वृद्धोऽपि सप्रियः । वन्ध्यौ निर्लक्षणा अस्य, सुताः सन्तु स्वहानिदाः ॥ ३२ ॥ सुजाता एव
जाताश्च, शुभैस्तस्य मुधा तु सः । तीव्रं कर्मार्जयामास, धिग् द्वेषं शुभ(वि)द्विषम् ॥३३॥ गर्भेऽष्टमे स वैषिस्यात्,
प्राग् दुर्ध्यानेऽनुतापभृत् । सल्लक्षणगुणोत्कृष्टः, पुत्रोऽस्यासीत्स्वस्यचिन्तयत् ॥ ३४ ॥ शान्तौ क्रमात्सकान्तौ तौ,
भावधर्मौ दिवं गतौ । च्युतौ जातौ युवां तादृक्, प्रापथुः फलमत्र च ॥ ३५ ॥ परस्य चिन्त्यते यादृक्, तादृक्
स्वयमवाप्यते । शुभेच्छुरशुभं तत्कः, स्वस्येऽप्यन्यस्य चिन्तयेत् ? ॥ ३६ ॥ दुःखाकर मत्सर तद्विहाय स्वहिता
र्थिनः । त्रिजगत्सूच्यताहेतु, मैत्र्याद्यं श्रयन्त्वहो ! ॥ ३७ ॥ मैत्र्यादिस्वरूपं चैवमुक्त तुर्यषोडशके–"परहित
चिन्ता मैत्री परदुःखविनाशिनी तथा करुणा । परसुखतुष्टिर्मुदिता परदोषोपेक्षणमुपेक्षा ॥ १८ ॥" श्रुत्वेति
सर्वेऽन्येषां दुश्चिन्तनस्यापि वर्जने । प्रोद्यताः स्वपद् प्रापुर्भीमः कोऽपि गुरोर्गिरः ॥ ३९ ॥ तावपि कुमारौ
तथा २ क्रमाद्वर्धमानौ श्वेतकृष्णपक्षाविव निर्मलानिर्मलौ सकलकलोपवेषावस्थाऽवस्थानोत्सवानुत्सवाविरतौ
पित्रादीनां वसहर्षविषादप्रकर्षौ जातौ किञ्चिदूनप्राप्तवयसौ, इतश्च स देवताऽवतारेण देवकुमारेण मार्ग्यते
स पृथ्वीपतिः प्राक् प्रतिश्रुत राज्यं दत्त च चिरेण तेनापि स्वामीछायेव तदैव तस्मै स्वकन्याप्रदानपूर्वं समी
होत्सव, को नाम श्रेयस्कामः प्रतिश्रुतदेवतदातव्ये विमर्शविलम्बादि कुर्यात् ?, ततः–"रयणं जाणाहि पडिए"
त्ति वचनात् तत्क्षणमेवात्तश्रामण्यः श्रीमानपराजितनामा क्ष्माकामुकः क्रमान्मुक्तिकामुकतामासादयामास,

देवकुमारस्य च त राज्यश्रीडम्बर निरीक्ष्य प्रेतकुमारपिताऽपि स्वपुत्रस्य पाणिग्रहणाद्याडम्बरार्थं यावत्कुटुम्बेन सम किञ्चिद्विचारमात्रमातन्वयति तावदनभिप्रेतेन साक्षात्प्रेतेन तेन प्रकूलस्तम्भमेव गृहीत्वा तथा कथञ्चित्पि श्रादिनिपातनार्थमुत्थित यथा सर्वैरपि जीवनाश नश्यते स्म, तदा च तेन शून्य तद्गृहं काशागृहमिव समग्रमपि कुट्टयित्वा पातित ज्वालित च लाक्षागृहवत् तथा यथा स्वर्णद्रव्याद्यपि निःशेष भस्मावशेषीयभूव, तु सहो हि दैवतक्रोधः, एवं श्रावकयव्यो प्राग्भवतनयजीवयोः साम्राज्यप्रदानसर्वस्वप्रणाशावधि स्वतोपरोपफलं निस्तुल दर्शयित्वा गृहकृत्यमानिनी सा व्यन्तरी स्व पदमासदत्, ततोऽब्धिवेलाजलविमुक्तः सरित्प्रवाह इव स धन्यतनूरुहः स्वस्वरूपायस्थामास्थितः, पित्रादिभ्यः सकलमपि स्वस्वरूप परिज्ञायातिदुःस्थितः पित्रोरप्यत्यर्थं दौस्थ्यव्यपायहेतुः केतुरिव भवति स्म सर्वेषामनिष्टतमः परमदुःखसनिभ्र, कुतो वा प्राग्भवे धर्मविघ्नकृतां किञ्चिद्दैववशात् सुकुलप्राप्तावपि श्रेयःप्राप्ति स्वल्पाऽपि ?, धर्मविघ्नेन श्रेयसामपि विघ्नभावात्, अहह ! प्राक्तनदुष्कर्मलब्धकुपुत्रसङ्गत्या दौर्गत्यादिदुःखसनित्व जनकादीनामपि, यद्वा कपोतपोताभ्यासितशाखायाः शुष्कत्वे किं नाम नव्य ?, देवकुमारनृपोऽपि तद्व्यन्तरीविमुक्तस्तरणिरिवाभ्रपटलीविमुक्तः सहजनिजतेज साऽपि विद्युतेतमाम्, अन्येद्युस्तत्पुरोद्यानान्तः समवसृतं केवलिन विज्ञाय विज्ञाग्रणीः क्षोणीन्दुर्देवकुमार सपरिवारः प्रेतकुमारतत्पित्रादिभिः सह त वन्दितु ययौ, तदा च तदारामस्थापिनी सा व्यन्तर्यपि साक्षाद्भूय नतिपूर्वं ज्ञानिनोऽग्रे निषिष्टा, ज्ञानिनाऽप्युपदिष्टम्–अहो ! अर्थकामैककृतापेक्षाः प्रेक्षाचक्षुषः ! क्षणमपि

मा भूवन् भवन्तः सर्वाभीष्टसाधकधर्मनिरपेक्षाः, यतः—"बुभिक्खा किं खु जरा नट्ठा रोगा य किं गयं मरणं । ठइअं च नरयदारं ? जेण जणो धम्मनिरविक्खो ॥ १ ॥ मा सुअह जग्गिअव्वे पलाइअव्वमि कीस वीसमह ? । तिन्नि जणा अणुलग्गा रोगो अ जरा य मच्चू अ ॥ २ ॥" तस्माद्यतिधर्माशक्तत्वे श्राद्धधर्मे सम्यग्यतितव्यं, विशिष्य च तत्परमसारभूते पौषधव्रते तत्सान्निध्यानुमोदनादौ च, यतः—"कर्तुः स्वयं कारयितुः परेण, तुष्टेन चित्तेन तथाऽनुमन्तुः । साहाय्यकर्तुश्च शुभाशुभेषु, तुल्यं फलं तत्त्वविदो वदन्ति ॥ १ ॥" स्पष्टं दृष्टं च सर्वैर्देवकुमारप्रेतकुमारयोः पौषधादिसान्निध्यासान्निध्यफलं निस्तुलं, एवं धर्मदेशनया प्रतिबुद्धः प्राक्कृतधर्मसान्निध्यवशात्सञ्जातहर्षभरः श्राद्धधर्मप्रतिपत्त्यादिकमवशमती प्रतिपद्यते स्म देवकुमारः क्ष्मापः, तादृक्सत्पुत्रप्रसादेन मुखेऽपि सर्वार्थसिद्धंमन्याः प्रज्ञाकरादयश्च पर्वसु सर्वदा प्रतिपूर्णपौषधाराधनं न्यक्षकर्मक्षयसाधनं, धन्य श्रेष्ठी तु सश्रेष्ठिनीकसारकपुत्रभवस्थानुप्रवादिश्रवणादुःखगर्भवैराग्यात्तदैव परिव्रज्य क्रमात्प्राज्यशिवसाम्राज्यभागभूत्, अन्येऽपि यथाशक्ति धर्मे तत्सान्निध्यादौ च प्रयतन्ते स्म, व्यन्तर्यपि प्राप्तसम्यक्सम्यक्त्वा सम्यग्धर्मसान्निध्यविधिसावधानाऽभवत्, मन्त्रितनूजस्तु तादृग्दुःखवर्गोऽपि बहु विदग्धोऽपि प्राग् धर्मान्तरायकरणात् सम्यग्धर्मे विशिष्य च पौषधग्रहणादौ सर्वथैव नोत्सेहे, प्राग्भवसम्बन्धाद्बन्धवादिभिर्भृशमुत्साहितोऽपि प्रत्युतोष्ट्र इव द्राक्षावणे विमेषमात्रवे पौषधे श्राद्धकुलोत्पन्नोऽपि, अहह ! जीवस्य तादृक्समग्रसामग्र्यामपि धर्मदुष्प्रापत्वं, क्व वा धर्मार्थं वसन्तेऽपि वा करीरे पत्रोद्गमः ?, तदुक्तम्—"पत्ते वसंतमासे रिद्धिं पावंति सयलवणराई । ज

न करीरे पत्तं ता किं दोसो वसतस्स ? ॥ १ ॥" ततः क्षित्यधिपादिभ्यः प्रसभं पोषधादिविधापनभीतः स दुर्विनीतस्तस्याज नगरमपि सर्वभेयोभिः सह, एवं धर्मशर्मबहिर्मुखः सर्वतोमुखयोगैस्यमान्यपरामवादि महादुःखः स क्रमान्मृतस्तिर्यग्नरकादिषु भवेषु भ्रान्तश्च, अहह दुःसहःकोऽपि धर्मविघ्नकरगिरां निष्फलाना मपि विपाकः, अथ देवकुमारनरेन्द्रः सुरेन्द्र इवोर्व्यां विहितावतारः पर्वण्यर्याग्दिने पर्वघोषणापूर्वं सर्वसाम न्तामात्यादैः सम पोषधाराधनाविना कृतैकातपत्रार्हतधर्मविस्तारश्चिरं राज्यं चकार, कदाचिद्न्यथमिश्रीणः स परिश्रीरमणः स्वयम्भूरमण इवोद्वेल प्रासवान् शत्रुदेशसीमान्तं, ततः शत्रुनृपोऽपि सर्वाभिसारेण निस्ससार सङ्ग्रामार्थं समुखः, इतश्चागतमष्टमीपर्व तद्दिने च युद्धारम्भं निवार्य मन्त्र्यादिभिर्भृशं निवार्यमाणोऽपि मही पतिरग्रहीन्महीयः पापौषधं पौषधं, मत्स्यरूपं ज्ञात्वा छलान्वेषिणा द्वेषिणा नवीनेनेव चतुरङ्गबलेन वेलाकूल मिव वेलाजलेन सर्वतः परिवेष्टयते स्म तत्सैन्यं, ततः समस्ता अपि विहस्ताशया अनन्यगतिकास्तत्सैनिका नृतमागत्य प्रणम्य च सत्यस्वरूपप्ररूपणपूर्वं राज्ञो विज्ञपयामासुः—देव ! युद्धाय संनह्यतां यद्वा सदावेशो दीयतां आः किमिदमप्रस्तावे पुण्यकृत्याचरणं रणनिवारणं च सर्वेपामपि कदर्थनाकारणं ?, नहि कफप्रकोपे शर्कराऽप्या दरणीया भवति, एवमत्यन्तविषादिभिः सचिवादिभिरपि शुभाशुभोक्तिभिर्भृशमुक्तोऽप्यसौ नैवेषदपि स्वपौ षधं विराधयामास मनसाऽपि, प्रत्युत दृढतया कथयामास सचिवादीन्—भो भो मुग्धबुद्धयः ! को नाम विदग्धः सन् ऐहिकमात्रकृते पारत्रिककुसीदं सीदत्तमं कुर्यात्, मा च मन्निमित्तं कश्चित्क्लेशलेशमपि स्वीकुर्यात् स्वर-

क्षार्थं च यथाऽपि युष्माभिर्वैरिभिर्मिलनाद्यावपि न क्षूण मनागपि मन्ये, न चास्य छलकृतोऽपि द्रोहाकरणं मन-
साऽप्यनुमन्ये, सम्प्रति यतिरिवैकोऽहं न कुर्वे क्वचेऽपि मोहं किं पुन स्वजने परिजने धने वा ?, यतः—
प्राणान्तेऽपि न भङ्क्तव्यं, गुरुसाक्षिकृतं व्रतम् । व्रतभङ्गोऽशुभाय, प्राणा जन्मनि २ ॥ १ ॥" एवं राज्ञो
निस्सङ्गां गिरं श्रुत्वा किंकृत्यजडा यावत्सर्वेऽप्यभूवंस्तावद्वारिपूरवद्दुर्निवारं वैरिबलं तत्सैन्यान्तः सर्वतोऽपि
प्रविष्टं महाक्रोधाधिष्ठं, प्रनष्टाश्च झटिति दिशोदिशं निर्नायका इव सञ्जातास्तत्सैन्याः, राजा तु स्वजीवितेऽपि
निरपेक्षस्तथानुप्रेक्षालब्धफलस्तथैव धर्मसंस्तारकस्थस्तस्थौ, यावच्च विद्वेषिनृपस्तत्सुटाश्च गोष्ठश्वा इव क्षुब्धा
धराधिप विप्रकर्तुमुपायुधा द्वाविरे तावत्तद्धर्ममाहात्म्यसन्निहितावहितया शासनदेवतया सर्वाङ्गस्तम्भं स्तम्भ्य
न्ते स्म ते तथा यथा सर्वाङ्गव्यथाभयामिर्षअधरद्दसम्पुटनिपीड्यमानजलमानुपवद्वस्युत्कैरारवक्रन्दुः—अहो !
महो ! इहापि तात्कालिकः अपुण्यपापविपाकः, तत आः किमिदमाकस्मिकमेतेषां जातमित्युल्लसदसाधारणकरुण-
रसप्रसरः स नरेश्वरस्तद्देवताकृतं सम्भाव्य तां प्रत्याह—धर्मसान्निध्यार्थमागते हे देवते ! मा मन्निमित्तमेतांस्तप-
स्विनः स्वल्पमपि विध्यथाः, मा मामेव धर्मे सांनिध्यमपि यमय, किं तेन सांनिध्येन येन परः परितप्येतेति,
ततः पापभीरुत्वसूक्ष्मेक्षिकाचमत्कृतया देवतया देवकुमारवद्वेषस्य यावज्जीवसेवकताप्रतिपादनपूर्वं मुक्तास्ते
तस्य वशो बभूवुः, मिलिताश्च तत्कालमेव विस्मितमुदिततराः सर्वे भूधराः, तादृग्धर्मैकाग्र्यतुष्ट्या तया च
मादायि तस्मै सर्वव्याधिविषापहारकं सर्वभूतादिदोषनिवारकं धाजन्यजलाग्निश्वापदादिदुष्टस्तम्भनममूल्य-

नेकाश्चर्यकारक विस्मयरसमेक पोषपूरणानन्तर, प्रथमाजन्मनिर्वाहितनिष्कलङ्कपोषधाभिग्रहः पुण्यप्रभावा-
दपगतसिद्धदुर्भिक्षशत्रुनिग्रहः प्राप्तविस्मयरसभरः स स्वनगरभागस्य तेन निःसममहिम्ना मणिनाऽनेकप्रकारान्
स्वपरोपकारानकरोत्, इति भवरोगसर्वौषधपोषधविधिनाऽवनीधवो व्यधुनात्। निजकर्मरजः प्रबलमप्यनेनेव
निचितमपि ॥१॥ स्तेनं स्तेनजनन्यां श्यामरजन्यां कदाचिदिभ्यगृहे। सात्र दत्त्वा कोऽप्यादवे धन चिनिर्मथे
नेव ॥२॥ निर्गत्य ततो यान्तं मार्गे मृगधूर्तवद् द्रुतगतिं तम्। दृष्ट्वा पृष्ठे व्याधा इव नृपयोधा अधाविषत ॥३॥
सोऽप्यल्पस्तद्रुततरगतिः प्रणश्यन् विनिर्गतो नगरात्। बहिरुद्याननिकुञ्जे प्रविष्टवांश्चौररीतिरियम् ॥ ४ ॥
दस्युभिया तत्रान्तः प्रसृमरतिमिरे प्रवेष्टुमसमर्थैः। रिपुभिः पुरमिव परितोऽप्यवेष्टि तत्तैः प्रभूततरैः ॥ ५ ॥
दस्युस्तस्तत्र तु शममिव साक्षाद्वीक्ष्य मुनिमेकम्। अशरणामय शरणागतस्य मे वेहि वेहिहितम् ॥ ६ ॥
ऋषिराख्यद्यदि दीक्षां कक्षीकुरुषे तदैव तव न भयम्। न ह्यन्यथा कथञ्चिद्विना न वैराग्यमभयं हि ॥ ७ ॥
तदुक्तम्–"भोगे रोगभयं सुखे क्षयभयं वित्ते च भूभृद्भयं, माने म्लानिभयं गुणे खलभयं देहे कृतान्ताद्भयम्।
शौर्ये शत्रुभयं जये रिपुभयं वंशे कुयोषिद्भयं, सर्वं नाम भयं भवेदिह महो! वैराग्यमेवाभयम् ॥८॥" श्रुत्वेति
सदासोऽपः कृतलोचः शासनाधिदेवतया। दत्तयतिवेष एष प्राप्ताजीवहह! जीवगतिः ॥ ९ ॥ प्रातस्तं प्रव्र
जितं ते प्रेक्ष्यारक्षका नृपायाख्यन्। सोऽपि सुधीरतिविस्मितचित्तस्तं नन्तुमागतवान् ॥ १० ॥ नत्वा च स्तावि
तवान् विभो! भवानेव सात्त्विकप्रवरः। अपि दुर्नयेन येन प्रापि प्राक् त्रिजगदर्च्यत्वम् ॥ ११ ॥ एष पौरजने

रम्यत्यन्तचमत्कृतौ कृती स पतिः । प्रणतः प्रभुसम्भोषैर्द्वयोरप्यहह स्वकृतफलम् ॥ १२ ॥ वर्षीशोऽवधिविलप
टद्ध्वनिना पर्वघोषणापूर्वम् । पोषधशाले पोषधमाधात्त्रिधिना कवाचिदथ ॥ १३ ॥ कायोत्सर्गं कृतवान् धृत
वान् सद्ध्यानमेव निशि यावत् । स्मृतवांस्तावत्तस्करमुनिमुखैर्धर्ममृतं स्मरति ॥ १४ ॥ भावितवांश्च ततोऽसौ
श्लाघ्यश्लाघायुजामपि स एव । यः परितापितपौरश्चौरः सन्नाददे दीक्षाम् ॥ १५ ॥ अहमहह ! मन्दभाग्यः
सम्यग्धर्मस्वरूपमपि जानन् । विद्धारधलमूलामिव मुमुक्षुतां न क्षमे धर्तुम् ॥ १६ ॥ धिग् मां कातरमातुरम
नर्सं सांसारिकेषु सौख्येषु । सम्यग्धर्माराधनविमुखं स्पृहयालुममृतसुखम् ॥ १७ ॥ भवजलधियानपात्रं पात्रं
परसंविदां दुरितदात्रम् ।। चारित्रं चिन्तामणिमिव कथमाप्ताऽस्मि रङ्कः सन् ? ॥ १८ ॥ सेवं शुभभावनया
पावनया घातिकर्मसङ्घहरणात् । केवलमलभत पोषधफलममृतसुखकैः किञ्चित् ॥ १९ ॥ सन्निहितावहितसुरैः
कृतमहिमा स भवस्तपसिद्धिः । बीक्षितपित्रार्यैः सह सिद्धः प्रतिबोध्य बोध्यजनान् ॥ २० ॥ सान्निध्यासा-
न्निध्ययोः पौषधादौ, तन्मालिन्ये तदुद्दाराधने च । इत्थं श्रुत्वा किञ्चिदुच्चैः फलं भोस्तत्सान्निध्याराधनादौ
यतध्वम् ॥ २१ ॥

॥ इति पोषधव्रते देवकुमारप्रेतकुमारकथा ॥

उक्तमेकादशं व्रतमथातिथिसंविभागाख्यं द्वादशं शिक्षाव्रतं तुर्यं, तत्र तिथिपर्वादिलौकिकव्यवहारपरिवर्जको भोजनकालोपस्थायी अतिथिरुच्यते, स च श्रावकस्य साधुः, उक्तञ्च–"तिथिपर्वोत्सवाः सर्वे, त्यक्ता येन महात्मना । अतिथिं तं विजानीयाच्छेषमभ्यागतं विदुः ॥ १ ॥" तस्यातिथेः सङ्गतः–आधाकर्मादिद्विचत्वारिंशद्दोषविरहितो विशिष्टो भागः–पश्चात्कर्मादिदोषपरिहारार्थांशदानरूपोऽतिथिसंविभागः, अयमर्थः–न्यायार्जितानां प्रासुकैषणीयानां कल्पनीयानां चान्नपानवस्त्रादीनां देशकालश्रद्धासत्कारक्रमपूर्वकं परया भक्त्या आत्मानुग्रहबुद्ध्या दानमतिथिसंविभागः, तत्र शाल्यादिनिष्पत्तिभाग् देशः १ सुभिक्षदुर्भिक्षादिः कालः २ विशुद्धचित्तपरिणामः श्रद्धा ३ अभ्युत्थानासनदानवन्दनानुव्रजनादिः सत्कारः ४ यथासम्भवं पाकस्य पेयादिपरिपाट्या प्रदानं क्रमः ५ तत्पूर्वकं देशकालाद्यौचित्येनेत्यर्थः, यदाह–"पहसंतगिलाणेसुं आगमगाहीसु तह य कयलोए । उत्तरपारणगमि अ दिन्नं सुबहुप्फलं होइ ॥१॥" आवश्यकचूर्णिपञ्चाशकचूर्ण्योस्तूक्त इह चायं विधिः–श्रावकेण पोषधपारणके नियमात्साधुभ्यो दत्त्वा भोक्तव्यं, कथं ?, यदा भोजनकालो भवति तदाऽऽत्मनो विभूषां कृत्वा प्रतिश्रयं गत्वा साधून्निमन्त्रयते–भिक्षां गृह्णीतेति, साधूनां च तत्र का सामाचारी ?, उच्यते, तदैकः पटलकमन्यो मुखानन्तकमपरो भाजनं प्रत्युपेक्षते माऽन्तरायदोषाः स्थापनादोषा वाऽभूवन्निति, स च यदि प्रथमायां पौरुष्यां निमन्त्रयते अस्ति च नमस्कारसहितप्रत्याख्यानी ततस्तद्गृह्यते, अथ नास्त्यसौ तदा न गृह्यते यतस्तद्वोढव्यं भवति, यदि पुनर्घनं लगेत्तदा गृह्यते संस्थाप्यते च, यो वोद्घाटपौरुष्या पार-

यदि पारणकवानन्यो वा तस्मै तद्दीयते, पश्चात्तेन श्रावकेण समं सङ्घाटको व्रजति, एको न युज्यते प्रेषयितुं, साधुः पुरतः श्रावकस्तु मार्गतो गच्छति, ततोऽसौ गृहं नीत्वा तावदासनेनोपनिमन्त्र्यते, यदि निविशते तदा भव्यं अथ न निविशते तथाऽपि विनयः प्रयुक्तो भवति, ततोऽसौ भक्तं पानं च स्वयमेव ददाति भाजनं वा धारयति स्थित एव वाऽऽस्ते यावद्दीयते, साधू अपि पश्चात्कर्मपरिहरणार्थं सावशेषं गृह्णीतः, ततो वन्दित्वा विसर्जयति अनुगच्छति च कतिचित्पदानि ततः स्वयं भुङ्क्ते, यच्च साधुभ्यो न दत्तं तच्छ्रावकेण न भोक्तव्यं, यदि पुनस्तत्र ग्रामादौ साधवो न भवन्ति तदा भोजनवेलायां द्वारावलोकनं करोति, विशुद्धभावेन च चिन्तयति यदि साधवोऽभविष्यंस्तदा निस्तारितोऽहमभविष्यमिति, एष पोषधपारणके विधिः, अन्यदा तु साधुभ्यो दत्त्वा भुङ्क्ते भुक्त्वा वा ददाति, एवं चान्यपारणादावपि यथार्हं ज्ञेयं, यदाह धर्मदासगणिः—"पढमं जईण दाऊण अप्पणा पणमिऊण पारेइ । असई अ सुविहिआण भुंजेइ अ कयदिसालोओ ॥ १ ॥ साहूण कप्पणिज्जं जं नवि दिन्नं कहिंचि किंपि तहिं । धीरा जहुत्तकारी सुसावगा तं न भुंजंति ॥ २ ॥ वसहीसयणासणभत्तपाणभेसज्जवत्थपत्ताई । जइवि न पज्जत्तधणो थोवाऽवि थोवयं देइ ॥ ३ ॥" अन्यत्राप्युक्तम्—"अर्हद्भ्यः प्रथमं निवेद्य सकलं सत्साधुवर्गाय च, प्राप्ताय प्रविभागतः शुचिधिया दत्त्वा यथाशक्तितः । देशापातसधर्मचारिभिरलं सार्द्धं च काले स्वयं, भुञ्जीतेति सुभोजनं गृहवतां पुण्यं जिनैर्भाषितम् ॥ १ ॥" एतत्कृताराधना चैवं प्रथमं श्रावकेण 'फासुएण एसणिज्जेण' इत्यादिना गुरूणां निमन्त्रणं क्रियते ॥ अत्रातिचारान्निन्दितुमाह—

सच्चित्ते निक्खिवणे पिहिणे ववएस मच्छरे चेव । कालाइक्कमदाणे चउत्थे सिक्खावए निंदे ॥ ३० ॥

'सचित्ते' इति देयस्यान्नपानादेरदानबुद्ध्याऽनाभोगसहसाकारादिना वा सचित्ते-मृदादौ निक्षेपणं प्रथमोऽतिचारः १, एवं सचित्तेन पिधानं-स्थगनं सचित्तपिधानं २, स्वकीयस्याप्यदानबुद्ध्यादिना परकीयत्वाभिधानं परकीयस्यापि वा दानबुद्ध्या स्वकीयत्वाभिधानं परव्यपदेशः, यद्वा विद्यमानमपि किञ्चिद्वस्तु याचितोऽमुक श्रेष्ठ्यमस्ति तत्र गत्वा मार्गयत यूयमित्यभिधत्ते अथवाऽस्य वा परेण दापयति मृतस्य जीवतो वा परस्य पुण्यं भूयादिति परोद्देशेन ददातीति वा परव्यपदेशः ३, मत्सरः-कोपो यथा मार्गितः सन् कुप्यति, सदपि वा मार्गितं न ददाति, यद्वा परोन्नतिवैमनस्यं मत्सरः, यदुक्तं हैमेऽनेकार्थसङ्ग्रहे-"मत्सरः परसम्पत्त्यक्षमायां मद्वति क्रुधी"ति, ततः केनचिच्छिद्रेनापि दानं दत्तं दृष्ट्वा किमेतस्मादप्यहं हीन इति मात्सर्याद्दान चतुर्थम् ४, उचितभिक्षावेलामतिक्रम्य सम्प्रत्येते न ग्रहीष्यन्तीति धिया साधूनां निमन्त्रणे कालातिक्रमस्तत्र दानं कालातिक्रमदानं, कोऽर्थश्च तेन दानेन ?, यतः-"काले दिण्णस्स पहेणयस्स अग्घो न तीरए काउं । तस्सेव अथक्कपणामिअस्स गिण्हतया नत्थि ॥ १ ॥" 'पहेणयस्स'त्ति लम्भनकस्येत्यर्थः, 'अथक्कपणामिअस्स'त्ति अनवसरदत्तस्य, एषु च मया निमन्त्रणादिना दीयमानमस्ति नवरं साधव एव न गृह्णन्तीति यदि बुद्ध्या मनसापेक्षत्वाद्दानान्तरायदुष्कर्मणा च मायाकरणादतिचारता, यदुक्तं-"सइ फासुअंमि दाणे दाणफल

तह य दुक्खई अउल । बमचेराइक्कुर्त्त पत्तपि अ विक्रए तस्स ॥ १ ॥ दाउं नयरि न सकाइ दाणविघायस्स कम्मुणो उदए । दाणतरायमेअं रसो भडारिअसमाणं ॥ १ ॥" तस्सचूल्या तु भक्त एव, यत –"दाणतराय दोसा न देइ दिअतयं च धारेइ । दिजे वा परितप्पइ किविणत्ता सो भवे भगो ॥ १ ॥" अतिक्रमादिना चातिचारता भावनीया ॥ एते च ये प्रतिव्रत पञ्च पञ्चातिचारा उक्तास्ते उपलक्षणमतिचारान्तराणां न त्वेतावन्त एवेत्यवधारण, यदाहुः–"पंचपचातिचारा उ, सुत्तमी जे पदसिआ । ते नावधारणद्वाए, किं तु ते उवलक्खणं ॥ १ ॥" तेन स्मृत्यन्तर्धानादयोऽनुक्ता अप्यतिचारा यथासम्भव सर्वव्रतेषु ज्ञेयाः, 'चउत्थे'त्यादि व्याख्या पूर्ववत्, एतद्व्रतफलं दिव्यभोगसमृद्धिसाम्राज्यतीर्थकृत्त्वादि श्रीशालिभद्रमूलदेवाधन्याईद्दत्तादीनामिव सर्वं प्रसिद्ध, वैपरीत्ये तु दास्यदौर्गत्याद्यपीति त्रिंशगाथार्थः ॥ ३० ॥ अत्र व्रते मिश्रद्वयसविमानमेवम्—

जम्बूद्वीपाभिधे द्वीपे, प्राग्विदेहविभूषणम् । विजयः सर्वविजयश्रीपुष्कला पुष्कलावती ॥ १ ॥ तस्यां शस्याश्रित श्रेषा, विशालत्वान्वित विधा । पुमर्थमूत्तद्राऽऽस्ते, जयस्थलपुरं पुरम् ॥ २ ॥ यथार्थस्तत्र यथासम यथसमस्थितिः । अमून्महेभ्यश्चिर्भ्रं तु, न पङ्कजकसङ्गभाक् ॥ ३ ॥ देवकी देवकीवास्य, देवकीर्तितसद्गुणा । भजनीर्ष्याभरजनीजनी सार्वजनीनहृत् ॥ ४ ॥ जज्ञेऽर्जितनयः स्फीतविनयस्तत्तयोऽनयोः । मार्ग्यैकधाम सान्वर्थनामधारी गुणाकरः ॥ ५ ॥ पित्रोर्मनोरथैः सार्द्धं, वर्द्धमानः क्रमेण सः । कलावानिव जग्राह, लीलया

सकलाः कलाः ॥ ६ ॥ तपः क्षमागुणेनेव, विवेकेनेव वैभवम् । लावण्यलक्ष्म्येव वपुराभरणेव भोजनम् ॥ ७ ॥
श्रुत मत्येव भक्त्येव, स्तवः शक्त्येव शान्तता । श्रद्धयेव च धर्मः सोऽलञ्चक्रे यौवनश्रिया ॥ ८ ॥ युग्मम् ॥
यस्य रूप निरूप्यासित्स्मररूपं सुराङ्गनाः । नराङ्गनास्समीहन्ते, तद्रूपेऽन्यभवेऽपि च ॥ ९ ॥ औदार्यमस्य
चातुर्यधुर्यैरप्युच्यतां कियत् । यच्छिक्षितस्येव गीर्वाणतर्वोप्या ददतीप्सितम् ॥ १० ॥ शारदागुरुशुक्राणां, धुर्ये
चातुर्यधुर्यधीः । स एव वर्ण्यतां प्राज्ञैरन्यो वा दर्श्यतां क्वचित् ॥ ११ ॥ बाल्यादपि वदान्यस्य, सर्वेभ्योऽपि
यथेप्सितम् । सोऽभूल्लोकप्रियः प्रोच्चैः, क न दाताऽभवत् प्रियः ? ॥ १२ ॥ इतश्च–तत्रैव वेश्यवस्य, मित्रं पात्रं
गुणश्रियाम् । जज्ञे धनञ्जयः श्रेष्ठी, दीपेन्धनधनञ्जयः ॥ १३ ॥ विश्वेऽप्यप्राप्तविजया, जया जायाऽस्य सद्गुणा ।
तयोर्गुणधरः सूनुर्नाम्नैव न तु तत्त्वतः ॥ १४ ॥ स निर्भाग्योऽपि भाग्याढ्यमन्यः पुण्यपराङ्मुखः ।
सुखी पित्रोः प्रसादेन, प्रपेदे यौवनं क्रमात् ॥ १५ ॥ गुणाकरस्य निस्तुल्या, बाल्यादप्यमुना समम् । गुरो
रङ्गारकेणेव, मैत्र्यभूत् प्राग्भवोद्भवा ॥ १६ ॥ गुणाकरस्य मित्रत्वान्मान्यः सोऽपि जनेऽजनि । वाह
नत्वान्महेशस्य, मत्तः शण्ड इवोक्षकैः ॥ १७ ॥ महत्त्वं महतां सङ्गादमहानप्यवाप्नुयात् । रजोऽपि पूज्यते
तीर्थपथिकसङ्गतं न किम् ? ॥ १८ ॥ तौ तुल्यवयसौ तुल्यशृङ्गारौ तुल्यचारिणौ । गुणैस्त्वतुल्यौ वृषतुस्तुलौ
हंसबकोटयोः ॥ १९ ॥ सुवाऽन्यदा भ्रमन्तौ तौ, पुरान्तः स्वैरचारतः । प्राप्तौ क्वचिन्मठेऽम्भोष्ठौ, सूक्ते सूक्ते
बुधैरिमे ॥ २० ॥ जलकार्जिता विभूतिर्भगिनीति सुनीतिवेदिभिः सद्भिः । सत्पात्र एव योज्या न तु भोग्या

यौवनाभिमुखैः ॥ २१ ॥ त्वन्य मन्मनवचन चापलमपहेतु हास्यमत्रपताम् । शिशुरेवार्हति पांशुक्रीडां भुक्तिं
च पितुलक्ष्म्याः ॥ २२ ॥ तन्निशम्य निज मित्र, पुणाति स्म गुणाकरः । न नो युक्तः पितुर्लक्ष्म्या भोगः स्वल्पोऽ-
प्यतः परम् ॥ २३ ॥ यतः–"सुचिअ सूहवो सो चेव पण्डिओ सो विअक्खणाणो । जो निअसुअवज्जिअ
लच्छीइ वच्चए किंति" ॥ २४ ॥ तदर्जयावस्तां कापि, यावस्तदर्जनाय च । ननूपायेन केन प्राक्, सा स्वेष्टा
कोटिशोऽर्ज्यते ? ॥ २५ ॥ आर्य ! नो पूर्यते मान्यकमलासिसूते मम । कौतुकं दानभोगादे, स्नानादेरिव
दन्तिनः ॥ २६ ॥ मित्रोदितमिति श्रुत्वा, श्मानी स्वमनीषया । जगौ गुणधरः श्रीणां, भ्रातौ चिन्ता वयस्य !
का ? ॥ २७ ॥ लीलयाऽप्यर्जयिष्यावो, लक्ष्मीर्वाणिज्यनैपुणात् । वणिग्वराणां वाणिज्यमेवत्रयी कामधुग् ध्रुवम्
॥ २८ ॥ प्रवीणता वणिज्यास्तु, स्वकक्रम उपक्रमः । न निर्वेदश्च कुत्रापि, त्रयः प्रतिभुवः श्रियः ॥ २९ ॥
तदुक्तम्–"लक्ष्मीर्वसति वाणिज्ये, किञ्चिदस्ति च कर्षणे । अस्ति नास्ति च सेवायां, भिक्षायां न कदाचन
॥ ३० ॥" निशम्येत्थं समीपस्थो, सलक्षणविचक्षणः । कोऽप्याचचक्षेऽधिक्षेपपूर्वं तन्मुखसंहृते ॥ ३१ ॥ रे वणिग्
जात ! मा कार्षीर्गर्वमेवमसर्वगीः । परोपजीवीव परमस्त्येवासि यत्सुखी ॥ ३२ ॥ लीला निर्लक्षणस्यापि, तवैषा
मित्रसन्निधेः । शिलाऽपि तप्रकाधाराश्च किं तरति वारिणि ? ॥३३॥ न प्रेक्षे लक्षण तादृग्, निर्लक्षण ! तवाङ्गके ।
स्वल्पामपि श्रियं येन, भोक्ष्यसे स्वसमार्जिताम् ॥३४॥ अय तु ते सुहृद्भाग्यैरन्यूनः पूर्णलक्षणः । लीलामात्रा
र्जिता भोक्ता, विभूतिर्भुवनाद्भुता ॥ ३५ ॥ तत्त्वयाऽस्य मृगाङ्कस्य, मृगेणेवानुगामिना । श्रेयस्कामेन न क्वापि,

जातु त्याज्यः सुसन्निधिः ॥ ३६ ॥ यतः—"गुणिनः समीपवर्ती पूज्यो लोके हि गुणविहीनोऽपि । विमले
क्षणप्रसङ्गादञ्जनमाप्नोति काणाक्षि ॥ ३७ ॥" श्रुत्वा सामुद्रिकस्येत्थ, गिरं गुणधरस्तदा । अन्तर्दूनोऽपि मौनेन,
स्थितवान् लोकलज्जया ॥ ३८ ॥ अचिन्तयच्च चित्तान्तरेतस्याशु वचोऽन्यथा । करिष्ये दर्शयिष्ये च, सर्वेषां
स्वशुभोदयम् ॥ ३९ ॥ एष गर्वाङ्कुरेणाथ, सार्द्धं गुणधरेण सः । गुणाकरः समुत्तस्थौ, तन्मठाद्वशठाशयः
॥ ४० ॥ क्रीडन्क्रीडन्समासन्नं, दृष्ट्वा धर्ममिवाश्रिनम् । धर्मदेवगुरुं हृष्टः, पृष्टवान्नतिपूर्वकम् ॥ ४१ ॥ प्रभो!
प्रसीदादिश मे, सद्यः स्वेष्टश्रियोऽर्जना । केनोपायेन जायेतेत्यथो यावद्गुरुर्वदेत् ॥ ४२ ॥ तावत्तुच्छतयी
स्तुच्छचारी गुणधरोऽभ्यधात् । ननु मया व्यवसायादिरुपायः प्राक्प्रबोधितः ॥ ४३ ॥ गुणाकरोऽगृणान्मित्र!,
मयाऽपि ज्ञायते त्वदः । प्रश्नोऽय तु विशेषार्थं, विशेषज्ञा हि साधवः ॥ ४४ ॥ वाच वाचयमेन्द्रोऽपि, प्रोचे
भो! स्थिरचेतसौ । शृणुतं वच्मि यो तत्त्वं, तत्त्ववाचो हि साधवः ॥ ४५ ॥ तथैवम्—धर्मो धनादेर्व्यभि
चारवत्यो, बीजं फलस्येव हि मुख्यहेतुः । उपक्रमाद्याः सहकारिणोऽम्भःसेकादिवत्ते व्यभिचारिणोऽपि
॥ ४६ ॥ दृश्यन्ते सुधियोऽपि हि महोद्यमा अप्यमुद्रदारिद्र्याः । अधियोऽप्यलसा अपि च श्रीपतयः श्रीवि
लासेन ॥ ४७ ॥ उक्तञ्च—"समास्तुल्य विषमास्तु तुल्य, सतीष्वसत्याप्यसतीषु सत्य । फल क्रियास्वित्यथ यन्नि
मित्त, तदेहिनां सोऽस्ति तु कोऽपि धर्मः ॥ ४८ ॥ तद्धर्म एव यत्नो विधीयतां धीयतां च हृदि सैव । यः सर्वा
अपि दत्ते चित्तेप्सितसम्पदः सपदि ॥ ४९ ॥ यतः—"धर्मोद्भव धनत एव समस्तकामाः, कामेभ्य एव सकले

त्रियर्ग सुखं च । कार्यार्थिना हि खलु कारणमेषणीयं, धर्मो विधेय इति तत्त्वविदो वदन्ति ॥ ५० ॥ चतुर्धा
स च दानादिस्तत्र दानं चतुर्विधम् । अभयज्ञानधर्मोपष्टम्भेतरविभेदतः ॥ ५१ ॥ मृत्योर्भीतस्य यत् त्राणं,
प्राणिनः प्रीणनं परम् । स्मृतं तदभयं दानं, प्रधानं सर्वदानतः ॥ ५२ ॥ सुशास्त्रपाठनं व्याख्यानपुस्तकाद्यर्पणा
विना । साहाय्यदानमपि च, ज्ञानदानमुदाहृतम् ॥ ५३ ॥ साधोः श्राद्धस्य वा यत्तु, धर्मनिर्वाहहेतुकम् ।
धर्मोपष्टम्भदानं तदन्नदानाद्यनेकधा ॥ ५४ ॥ पात्रार्हत्वादिदं पात्रदानमप्युच्यते बुधैः । त्रैधं दानमिदं मोक्ष
फलं भोगानुषङ्गिकम् ॥ ५५ ॥ तुर्यं दानं दयाकीर्त्यौचित्यादिभिरनेकधा । तत्रापि च दया दानं, धर्माङ्गमिति
गीयते ॥ ५६ ॥ कीर्त्यौचित्यत्रपाप्रेमप्रीतिदानादिकानि तु । शेषाणि कीर्त्यौचित्यादिमासिमात्रफलानि हि
॥ ५७ ॥ यद्येतेष्वपि दानेषु, धर्मोपष्टम्भधीः क्वचित् । संभवेत्कर्हिचित्क्वापि तद्वेद्मोक्षफलाऽपि तत् ॥ ५८ ॥
शीलमब्रह्मणस्त्यागः, सर्वतो देशतोऽपि वा । देशात्स्वदारसन्तोषोऽन्यस्त्रीत्यागश्च तद्द्विधा ॥५९॥ बाह्यं चोदाऽऽ-
न्तरं चोदेत्युक्तं द्वादशधा तपः । दुस्साध्यसाधकं तीव्रकर्मणामपि घातकम् ॥ ६० ॥ अनित्याशरणत्वादिभेदै-
र्भावधर्ममेवमृतं । जीवितं सर्वधर्माणां, भावना भवनाशकृत् ॥ ६१ ॥ आराधयंश्चतुर्धाऽमुं, धर्मं सम्यक्त्वपूर्व
कम् । प्राप्नोत्यामोक्षसौख्यर्द्धीः, सुधीस्तत्र यतेत तत् ॥ ६२ ॥ विशिष्य पात्रदानादौ, यतनीयं धनार्थिना ।
नादत्तं लभ्यते क्वापि, नानुप्तमपि लूयते ॥ ६३ ॥ धनलाभेऽपि सन्तोषपोषादेव सुखं नृणाम् । न तं विना तु
तच्चक्रिशक्रयोरपि कर्हिचित् ॥ ६४ ॥ इत्थं देशनया गुरोः, शुभगुणश्रेण्याकरः । कर्मणीमिव सम्यक्त्वाख्या

साय मुमुक्षेतमाम् ॥ ६५ ॥ अभव्यानस्वसम्यक्त्वतया गुणधरस्य सा । प्रत्यभास्पिस्पृतिफास्यस्येव तिक्ततया
सिता ॥ ६६ ॥ एकमेव मुनेर्वाक्य, तयोः पात्रकुपात्रयोः । पीयूषविषतां प्राप, परिणत्याऽम्बुवारिवत् ॥ ६७ ॥
उक्त च–"सा साई तपि जल पत्तविसेसेण अंतर गरुअं । अहिमुहि पडिअं गरल सिप्पउडे मुत्तिअं होइ॥६८॥"
आपस्तवापि दानाद्यौ, प्रावर्त्तत विशेषतः । सतां हि शिष्टैराविष्ट, पटपीआयते ह्यपि ॥ ६९ ॥ मतिः प्रस
रति स्मास्य, दानादिषु यथा यथा । पुरान्तरे कीर्त्तिरपि, स्पर्द्धयेव तथा तथा ॥ ७० ॥ परस्तु परयन्मित्रेऽप्युग्र-
च्छत्परमत्सरः । चिन्तया चिन्तयामास, तुच्छया तुच्छधीरिति ॥७१॥ चित्तक्रीतीव जनता, समग्राऽपि गुणा-
स्यहो । गुणान् गुणाकरस्यैव, भाग्यसौभाग्यमुक्यकान् ॥ ७२ ॥ न पुन' कश्चन भ्रान्त्याऽप्यधिकस्यापि मे गुणैः ।
लोकः प्रयात्युपतितः, प्रायस्तत्त्वपरिभ्रंशः॥७३॥सहचारेण चैतस्य, लाभः को मम प्रस्तुत ? । महत्त्वहानिर्हीन हि,
प्राप्नुः प्रायः परानुगम् ॥ ७४ ॥ परानुगामी परचक्रवर्ती, परान्नभोजी परचित्तरञ्जी । परप्रयाची परवित्तजीवी,
सर्वेऽप्यमी स्युर्गुणिनोऽपि निन्द्याः ॥ ७५ ॥ तदेनमत्र मुक्त्वाऽऽशु, गत्वा देशान्तरे परः । श्रियोऽर्जयित्वा स्वां
भाग्ययशां कीर्त्ति च दर्शये ॥ ७६ ॥ एतस्मिंश्च सहायाते, चैतदीयक्रयाणकैः । लाभो भूयान्न भावी मे, समर्थे
पशु वस्तु हि ॥ ७७ ॥ मां विनैष च न क्वापि, गन्ता प्रकृतिकातरः । षष्ठेरिवान्यो व्यापारान्ममैष विषरसपम्
॥ ७८ ॥ विना देशान्तरार्त्तिं च, नाप्येषोऽर्जिष्यति श्रियः । तन्महत्त्वं जने भावि, ममैवोपैर्धनार्जनात् ॥ ७९ ॥
धनानामर्जनेनैव, प्रतिष्ठां प्राप्नुयात् पुमान् । कलाधनार्जनादेव, कलावानपि पूज्यते ॥ ८० ॥ ध्यात्वेति सखी-

मूपाशु, मित्रस्याशातमेव सः। भृत्वा पथ्यैरनोराजिं, मनोऽपि च मनोरथैः ॥ ८१ ॥ चचाल प्रीतिपाथालब्ध लपयचलामपि। प्रियोऽर्जयितुमत्युत्कः, काऽपीर्ष्योऽहो ? सुहृत्स्वपि ॥ ८२ ॥ युग्मम् ॥ साय श्रुत्वा स्वमि त्रस्य, चलन मेलन सत्कृत्। इच्छस्तमन्वगात्तूर्णं, गौरिव प्राग् गुणाकरः ॥ ८३ ॥ न विमृश्यमतिप्रेम्णीत्येका पयेप पुराहतिः। स क्रामप्रतिपक्राम, चरमं यावत्क्वास्किपत् ॥८४॥ तावत्तमोऽसुहृर्मित्रदोर्मनस्यमिव स्फुटम्। तत्राऽभ्यापान्तमध्वन्यमेक सोऽपृच्छदुत्सुकः ॥ ८५ ॥ युग्मम् ॥ कियद्दूरं गत सार्थः, पान्थ ! पान्थोऽप्यथाऽ भ्यधीत्। इयत्कालेनातिदूरं, यातः सार्थः कथ मिलेत् ? ॥ ८६ ॥ तत्पश्चादेव चलन, साम्प्रत साम्प्रत तव। असत्या न मदोषे हि, प्रदोषे संमुखे भजेत् ॥ ८७ ॥ इत्युक्त्वा स पुरं प्राप, कुमारोऽपि व्यचिन्तयत्। आः किं मे दुर्दैव इव, सुहृदेव न्यवेदि न ? ॥८८॥ किं मया काप्यय दूनः, किं वा व्युद्ग्राहितः परैः ?। किं वाऽन्तः कृत्रिमप्रेमा, पद्मा मामप्यसासहि ॥ ८९ ॥ किमनल्पैर्विकल्पैर्वा, ध्रुव देशान्तराश्रितः। असौ कुशलकोटीरः, कोटीरप्यर्जिता श्रियः ॥९०॥ कथङ्कारं पुनरहं, करिष्ये द्रविणार्जनम्। विना नीवीं न वाणिज्य, नीवी नैव च काऽपि मे ॥ ९१ ॥ द्रव्यार्जने पितुर्नीव्या, भवेद्भुक्तिः पितुःश्रियः। न पुत्रस्य तथा मे तु, तत्यागैकाग्रचेतसः ॥ ९२ ॥ स्वीकार परनीव्यास्तु, परामवपद परम्। वित्ताय यः परवित्तावर्जी धिक्तं नराधमम् ॥९३॥ तावदेव पुमान् श्लाघ्यस्तावदेव गुणाश्रयः। नैव यावत्परमुख, प्रेक्षते स्वात्मनः कृते ॥ ९४ ॥ अनर्जित्वा श्रियः स्वेष्टा, अकृत्वा पात्रसाच ताः। अहत्वा चान्यदैन्यानि, कथ च स्यां गुणाकरः ? ॥ ९५ ॥ इतस्तत्रैव तपू पास्पाम्यचरयं

स्वगृह यदि । स्वदेशपोगात्कथमप्यार्जिष्यामि कियद्धनम् ॥ ९६ ॥ विचिन्त्यैव स्वदेष स, परीक्षितुमनीर्ष्येऽभूत् । पक्षो पतीव शून्ये तत्रैव, स्थितवांस्तां निशीथिनीम् ॥ ९७ ॥ इतश्च कश्चित्तत्रास्ति, यक्षराट् निकटे वटे । यक्षो मुजिष्योऽमुष्यैकः, कुतोऽप्यागात्सकौतुकः ॥९८॥ कोऽयं विप्रो विधुर्विधाधातारीदिति विस्मिते । स्थिते गुणाकरे गुप्त, स स्व स्वामिनमिल्लयक ॥ ९९ ॥ इतोऽस्ति योजनशतात्परतः श्रीपुर पुरम् । त्रिधाऽपि कापि यत्रा मूर्च्छापा कोटिध्वजध्वजैः ॥ १०० ॥ अष्टौ मुख्या महेभ्यानां, मधेभ्याः सन्ति तत्र च । विश्वाभारतयाऽऽख्याता, दिग्गजेन्द्रा इवापरे ॥ १ ॥ धनाकरो धनपतिर्धनधर्मो धनेश्वरः । धनसारो धनगुरुर्धनाख्यो धनसागरः ॥ २ ॥ इति तथ्याभिधानानां, प्रधानानां नरेशितुः । भाग्जातामात्रपुत्राणां, पुत्र्येकैका क्रमादभूत् ॥ ३ ॥ गुणावली गुणवती, सुगुणा गुणमालिनी । गुणमाला गुणलता, गुणश्रीर्गुणसुन्दरी ॥ ४ ॥ अष्टदिक्कोणसौभाग्य सारैरिव विनिर्मिताः । अष्टापदीष्ठाः पित्रोस्ताः, प्राणेभ्योऽप्यधिक पुनः ॥ ५ ॥ अष्टदिग्वर्त्तिनां यूनां, संमोहनलता इव । चतुःषष्टिकलावासास्ताः, क्रमाद्यौवनमासदन् ॥ ६ ॥ तासां समानवयसां, समानमनसां सदा । समानगुणशीलानां, समानरूपसम्पदाम् ॥ ७ ॥ विप्रतीनां परप्रीतेरैकात्म्यमिव शैशवात । इति प्रतिज्ञा तुल्यैवाभूद्वियोगभिया मिथः ॥ ८ ॥ युग्मम् ॥ शीतांशुरिव ताराणामेक एव वरोऽस्तु नः । विश्वविश्वप्रशस्यश्च, सोऽपि कोऽपि हि नापरः ॥ ९ ॥ गृहवासः कारावासः, स्वेष्टयोग विना स किम् ! । उच्छिष्टाश च स्वं च, कः सुधीर्भोक्तुमिच्छति ! ॥ १० ॥ ततस्तज्जनकास्तादृग्वरप्राप्त्यै कृतादराः । नैमित्तिकमित्यपृच्छन्,

को न्वासां भविता वरः ? ॥ ११ ॥ नैमित्तिकोऽपि निमित्तनिपुणः प्रणमाण तान् । मा स्म चिन्तातुरा भूवन्, भवन्तोऽल्पमपीह भोः ! ॥ १२ ॥ युष्माकमेकगोत्राणां, गोत्रदेव्येव भक्तितः । तुष्टा शिष्टावसर्संप्राग, वरं सम्भमपिष्यति ॥ १३ ॥ श्रुत्वेति ते तपःपूजाविधिभिः स्वां गोत्रदेवताम् । तोषयामासुरानन्दं, पोषयामासुरात्मनः ॥ १४ ॥ तयाऽपि तुष्टया स्पष्टमादिष्टमिति तान् प्रति । चिन्तैवरानिर्विष्टशिष्टलग्नदिनोपरि ॥ १५ ॥ सममामपि सामग्रीमभ्यग्रीभूय भूयसा । कुरुतोपक्रमेणाशु, तद्विवाहोत्सवाय भोः ! ॥ १६ ॥ युग्मम् ॥ प्राप्तायां समयेलायां, ऐष्याऽपि मया रयात् । वरः सुरसुरूपश्रीः, कुतोऽप्यानेष्यते ध्रुतम् ॥१७॥ इति गोत्रसुरी वाक्यहृष्टास्कुस्तथैव ते । तुष्टेवतयाऽऽदिष्टे, कः सन्देग्धि विवग्धधीः ? ॥१८॥ इदानीं च सुदानीताः, पितृभिर्मणिमण्डपे । कन्या अद्यापि निर्माप्य, स्नानभूषादिकक्रियाः ॥ १९ ॥ सुवासिन्यः प्रीतिरसैरुल्लासिन्यः समन्ततः । गायन्त्य सन्ति तन्नोभैरुत्कल्लोलैरुल्लभिः ॥ २० ॥ प्रत्यासन्नाऽमवल्लग्नवेलाऽपि न पुनर्वरः । प्रादुरासीत् पुरस्तासु, न जाने किं भविष्यति ? ॥ २१ ॥ विना वरमहो ! चित्रमुद्वाहः कोऽप्ययं नवः । इत्युच्चैर्विस्मयन्ते स्म, नरास्तत्र सुरा अपि ॥२२॥ तवेतत्कौतुकालोककृते त्वरयत प्रभो ! । प्रसृमाहातुमेवास्मि, समायातः समुत्सुकः ॥ २३ ॥ ग्रस्यमप भोक्यमपूर्वं प्राप्य किंचन । स्मरेत् प्रसुमभीष्ट वा, न यः स सुजनः कथम् ? ॥ २४ ॥ निशम्येत्युत्सुपाताशु, यक्षः स्वे समुज्जिष्ययुक् । तत्पुरं प्रति पन्थानं, कुमारस्येव वर्णयन् ॥ २५ ॥ तत्र यक्षोक्तमुत्कर्णमाकर्ण्य वीणाकरः । व्याजहारनिवहो ? धन्यः, कस्तासां भविता वरः ? ॥ २६ ॥ तावत्ता

अपि सन्त्येके, कौतुक पुरुषोत्तमाः । मादृशा अपि केचिच्च, धनार्जनेऽप्यल न ये ॥ २७ ॥ यद्विवाहेऽत्र नीचै
र्माळोकनेनाफलेन किम् ? । स्वस्वैवशादेव, सर्वेषामपि सम्पदः ॥ २८ ॥ किन्तु तत्कौतुक प्रेक्षे, कथञ्चिद्यदि
तद्दूरः । शक्या न भोक्तुं भूपाग्राभेद्रुमपि तर्हि किम् ? ॥ २९ ॥ प्रांशुप्राप्यफल प्राप्तु, वामनस्येव मेऽथवा ।
तत्र गन्तुमशक्तस्य, वृथैवैष मनोरथः ॥ ३० ॥ यद्वा चिन्तितं यद्वा, तत्तथा यस्य सिद्ध्यति । स भाग्यवान्
द्वयमिति, प्रवदन्ति विदांवराः ॥ ३१ ॥ तदद्य भाग्यवत्तां स्वां, परीक्षिष्येऽत्र निश्चितम् । मद्भाग्यशातकु-
म्भस्य, घर्षेव कषपट्टिका ॥ ३२ ॥ ध्यात्वैवेत्यसौ तेषां, गोधवेषतया ययौ । उद्वाहमण्डप निन्ये, स्वैव
कृतिनां फलम् ॥ ३३ ॥ अथ वरः स्फुरत्कान्तिर्द्विधाऽपि हि गुणाकरः । दृश्य पन्चिमधुपुरुष, पुष्पवृष्टिमसृष्ट
सा ॥ ३४ ॥ स तत्र सहसोद्वीक्ष्य, तदास्योत्पन्नवेपथत् । कन्यास्तज्जनकाश्चाम्ब, सर्वे मुमुदिरेतराम् ॥ ३५ ॥
तास्तेन कन्याजनकैर्जनकैरपिणीन्दुना । विवाह्य भूपाद्विधिर्षि, पर्यणाय्यन्त कन्यकाः ॥ ३६ ॥ मनोऽभीष्टवर
प्राप्त्या, तुष्टाः कन्याऽष्टकस्य ते । महान्तमुत्सवमहं, महोत्साहतया व्यधुः ॥ ३७ ॥ हिरण्य कोटीमेकैकामेकै
कमथ गोकुलम् । द्वात्रिंशत्पात्रसम्बद्धमेकैक दिव्यनाटकम् ॥ ३८ ॥ एवं सर्वेऽपनिःशेषभूपारैभाजनादिकम् ।
जात्याश्वशय्याविस्तुरासनमञ्चासनादि च ॥ ३९ ॥ सगृहोपस्करावासवासवास्यादि चोचकैः । तेऽष्टावपि वधु
स्तस्मै, पाणिमोक्षणपर्वणि ॥ ४० ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ उदारमनसां दानलीला स्वाभाविकी किल । जामाता च
स तादृक्षस्तद्दान स्वल्पमेव तत् ॥ ४१ ॥ स विमानसमानेषु, रम्यहर्म्येष्वमंस्थत । अष्टाभिर्विलसत्ताभिरष्ट

रूप इवाष्टमी॥४२॥ मेरुः कुलाचलश्रीभिर्दिग्भिर्भानुरिवाष्टभिः। अष्टमहिषीभिरिन्द्रोऽष्टाभिः सिद्धश्च सिद्धिभिः
॥ ४३ ॥ अष्टाभिर्मूर्तिभिः शम्भुरिव कान्ताभिरष्टभिः। अवियुक्तोऽनिशं नानाक्रीडारसनिमग्नहृत् ॥ ४४ ॥
मानुवितास्वमप्येषोऽपिवन् वैषयिकं सुखम् । संसारसुखसर्वस्व, कियत् समयमन्वभूत् ॥ ४५ ॥ त्रिभिर्वि
शेषकम् ॥ अथ तस्यां निशीथिन्यां, सूनोः सद्मन्यनागमात् । गुणाकरस्य पितरौ, जज्ञाते भृशमातुरौ ॥ ४६ ॥
रात्रौ प्रातश्च सर्वत्र, शोधनेऽप्यनवाप्य तम् । पाणिच्युतचिन्तामणिमिवास्मानमशोचताम् ॥ ४७ ॥ अन्यदा च
तदास्थां तौ, ज्ञान्तौ ज्योतिर्विदांवरम् । पप्रच्छतुः सपुत्रस्य, श्रेयः स्वस्यागमादिकम् ॥ ४८ ॥ पृच्छालग्न
च लग्नांशा, सम्यग् निर्णीय सोऽप्यवक् । मुधैव मा स्म खिद्येथां, श्रेयसी वां यतः सुतः ॥ ४९ ॥ लीलार्जि
तमहर्द्धिश्च, दानभोगैः प्रसिद्धिभाक् । महासौख्याब्धिलीनश्च, पर दूरेऽस्ति स कचित् ॥ ५० ॥ किञ्च प्राप्स्या
मितः सोऽस्ति, भास्वानिव मघोद्गपी । वर्षेण स्थानविज्ञान, द्विषर्षोवास्य सङ्गमः ॥ ५१ ॥ तद्गिरा सुखवाते
तौ, मासपुत्रावियोगकैः । इष्टस्य हि शुभा शुद्धिरपि तत्सङ्गमायते ॥ ५२ ॥ ततः प्रतिदिनं पित्रादीनां
तस्यानशोधिनाम् । कथञ्चिदतिचक्राम, वर्षं वर्षशतायितम् ॥ ५३ ॥ अथैकः श्रीपुरपुराद्वन्दी बन्दीकृतद्विषः ।
राज्ञः पर्षदि तत्रागाद्भाकीर्त्त्यस्येव नारदः ॥५४॥ गुणान् गुणाकरस्योच्चैर्वर्णयामासिवांश्च सः। वणिजोऽपि नृपस्याग्रे,
महा हि स्वेष्टसंस्तुताः ॥ ५५ ॥ तदाऽन्यवादीत्सुधाशाको वक्रोष्टिकां सृजन् । शृगालं श्लाघसे मेऽग्रे, किं
सिंहस्येव वाणिजम् ? ॥ ५६ ॥ महोऽप्याचष्ट भूजास्मा, देवसेवकवत्सलः । सर्वाङ्गीणगुणैरेव, वणिग् व्याप

पर्यंतेऽत्र सः ॥ ५७ ॥ धानेयमिति सत्पुत्र, शिरस्यारोप्यते न किम् ? । मृगनाभिर्मृगनाभिमवाऽपीप्स्येत किं न
वा ? ॥ ५८ ॥ भाग्यवान् वेयतादिष्टकन्याऽष्टकवरः स हि । लीलया लक्षदायी च, कल्पद्रुरिव जङ्गमः ॥ ५९ ॥
तन्निशम्य चमत्कारभाजि सामाजिकव्रजे । गुणाकरस्य जनकः, स्थितस्तत्रेत्यचिन्तयत् ॥ ६० ॥ ध्रुव मे तनयः
सोऽय, संभवेयत्कुतोऽन्यतः । प्रोल्लासः कोऽपि हृदि मे, धाराहतकदम्बवत् ॥६१॥ प्रोक्तं ज्योतिषिकेणापि, पञ्चर्षान्ते
सुतस्य ते । स्थान विज्ञास्यते तेनास्मिन्नर्थे संशयोऽस्तु कः ? ॥६२॥ एतच्च तदपि व्यवस्या, पृच्छामीति विमृश्य
सः । पत्रिवृन्दारक घृष्ट्वा, स पुत्र निभिकाय तम् ॥ ६३ ॥ उत्कण्ठितस्ततः पुत्राह्वानाय प्रजिघाय सः ।
अ-योरिकगर्भसन्दर्भमेशुभ्रक्षेमकरं नरम् ॥ ६४ ॥ द्रुत गत्वाऽर्पितं तेन, लेखमेष गुणाकरः । प्रेम्णा सम समु
न्मुद्र्य, वाचयामास तद्यथा ॥ ६५ ॥ स्वस्तिजयस्थलनगरात् पत्रः प्रणयाद्गुणाकर स्वसुतम् । आदिशति यथा
श्रीजिनगुरुप्रसादेन नः कुशलम् ॥ ६६ ॥ सकलकुशलकिंवदन्ती ज्ञाप्या नः प्रीतये त्वयाऽपि रयात् । अथ
कार्यमार्य ! भवतोऽद्भुता श्रुता काऽपि परमर्द्धिः ॥ ६७ ॥ सुचिरं त्वद्विरहमहावुस्सहदुर्भिक्षदुःखितानां नः ।
तेने तेनेदानीं नन्यमृतप्रातराशसुखम् ॥ ६८ ॥ किन्तु भवदङ्गसङ्गमसुखाय निखिलेष्टभोजनाय वयम् । उत्कै
रत्वरामहे तत्त्वरस्य तस्मिन्नुपायविधौ ॥ ६९ ॥ किञ्च—पितराद्युपेक्ष्य वत्सः श्वशुरौकसि तस्थुषः स्थिरतया ते ।
सत्पुरुषपथः कथमिव भावीति विचिन्त्यमेतदपि ॥ ७० ॥ इति वाच्यवाचनातः प्रेमार्द्रमना मनाग् भवेद् याव-
त् । तावत्तसल्लेखान्ता पुरतः सोऽभ्योकिमद्राक्षीत् ॥७१॥ सा चैवम्—गाङ्गेय ! गेयगरिमादिगुणाढ्यकाम ! विश्वैक-

मूपण ! विमूपण ! सौख्यहेतोः । सन्मानतोऽन्यजनताजनितामि जातु, मातुः स्मरस्यपि चिरास्विन्नु तसथाई-
म् ? ॥७२॥ माभ्रा मात्राधिकप्रेम्णेत्यन्योक्त्या शिक्षितेऽमया । सोऽमुनोर्वीव भिन्नोऽन्तर्गन्तुमस्यौत्सुकायत ॥७३॥
कथञ्चनाप्यनुज्ञाप्य, श्वशुरांश्चलितस्ततः । परीवारपरीताभिः, कान्ताभिः शोभितोऽष्टभिः ॥ ७४ ॥ प्रतिग्राम
प्रतिपुरं, चमत्कारं श्रिया सृजन् । स्वल्पैरेव दिनैः प्राप, स राजेव निजं पुरम् ॥ ७५ ॥ युग्मम् ॥ प्रवेशितस्य
पित्राद्यैः, पुरान्तः प्रवरोत्सवैः । आभूपगोप सर्वेभ्यः, श्लाघाश्लेतमवासवान् ॥ ७६ ॥ परीक्षितस्वभाग्यर्द्धिरित्य
सेद्वार्थलाभतः । शिलीधाम्यस्य मित्रस्यागम सोऽचैक्ष्वेक्षत ॥ ७७ ॥ देशान्तरे व्यवहरन्नथो गुणधरः क्रमात् ।
पितुर्नीव्या पितुर्मार्गैरार्जिजत् प्रोर्जिताः श्रियः ॥ ७८ ॥ अहो भाग्यं मम महत्, सहसैव श्रियोऽर्जनात् ।
इत्यन्तश्च जमर्षोचैस्तुच्छोऽल्पेनापि दृप्यति ॥७९॥ यतः—"पगेणवि वीहिणा उंदुरस्स जइ होंति पावका हत्था ।
तह मन्नुगियपरमत्था थेवेणवि उत्तणा हुंति ॥ ८० ॥" तुष्टः स लाभतस्तस्मादसन्तुष्टश्च लोभतः । कन्याभि
चार्थोऽन्यदेश, वस्तुस्त्रस्थे ततोऽप्यगात् ॥ ८१ ॥ तत्रापि लेभे लाभ स, भूयांसं व्यवसायवित् । वाणिज्यनैपुण
प्रायः, साधनं हि धनार्जने ॥८२॥ असर्वगर्वसोत्कर्षहर्षः स्वकपुरं प्रति । ततः प्रतिनिवृत्ते, भूरिभाण्डभरेण सः
॥८३॥ सोऽनर्पसार्थपथ्वी, प्रासश्चैकां महाटवीम् । दावानलश्च प्रलयानलवत् प्राज्वलत्तराम् ॥८४॥ तं मेक्षितुमिवो-
त्तालकालजङ्घागुपैव सः । सहस सद्भूतं यत्रा, तस्य दावानलस्य च ॥ ८५ ॥ ततस्त्वरयतस्तूर्णं, हाहाकारपरा
यणोः । कथञ्चिद्भृतकैः सार्द्धं, जीवनाश ननाश सः ॥ ८६ ॥ चाक्चोक्षाप्यशेष प्राक्, तस्य पश्यत एव तु । बभूव

भस्मसात्तस्मात्तपः कोपोद्यादिव ॥ ८७ ॥ निर्भाग्य एष निर्भर्त्स्य, इतीव भृतकैरपि । इतस्ततः स विभ्रस्तैर्वि-
ध्वस्तैरपि तत्यजे ॥८८॥ घनेचर इवारण्ये, शून्ये शून्येन चेतसा । सम्भ्रमी बम्भ्रमीति स्म, सोऽपि निर्वेदमेदुरः
॥ ८९ ॥ प्रतप्तसप्तरात्रेण, क्षुत्तृडार्त्तः कथञ्चन । विवेश सन्निवेशं स, बम्भ्रम्यन्नम्बिकावतीम् ॥ ९० ॥ तत्र च
भैक्ष्यसौ दैवयोगाद्येकेन योगिना । प्रकृत्या सानुकम्पेन, सकम्पेन तदर्त्तितः ॥ ९१ ॥ पृष्ट्वा विज्ञातवृत्तेन, तत
स्तेन निजालये । नीत्वाऽशनाद्यैः पित्रेव, स्वपुत्रः पोष्यते स्म सः ॥ ९२ ॥ विविधौषधिवैदग्धीलब्धिनाऽथ
कृपाब्धिना । भूभृन्नितम्बे नीत्वा स, प्रादर्श्यैका महौषधीः ॥ ९३ ॥ एतां भो ! प्रत्यभिज्ञातां, सम्यक्कुर्या अहा-
र्यधीः । मा मुहः स्मौषधीवृन्देऽज्ञायूथ इव मुग्धधीः ॥ ९४ ॥ रवौ कृष्णचतुर्दश्यामर्द्धरात्रेऽथ भो ! यथा ।
छात्रेणेव गुरुर्विद्या, ग्राह्येऽहमिमां त्वया ॥ ९५ ॥ योगिनेत्युदिते तेनाप्यभिज्ञानादिना तथा । सा निर्ममे
निर्भ्रमेण, स्व एवं ग्राहयेप्सुः ॥ ९६ ॥ अतिक्रान्तेऽथ यामिन्या, यामयुग्मे स योगिराट् । विधायास्य शिखाब-
न्धं, विभयन्धनिबन्धनम् ॥९७॥ अभ्यधान्मम सान्निध्याद्विख्यातमना व्रज । दीप्यमानां दीपशिखामिव दृष्टौषधीं
च ताम् ॥९८॥ युग्मम् ॥ सा चोपरिष्टाद्वामेन, धृत्वा दक्षिणमुष्टिना । तामुत्पाट्यास्तशङ्काऽधश्छेद्या त्वयोऽब्ज
नालवत् ॥ ९९ ॥ दृष्टौषधीमुष्टिबन्धस्त्यक्तान्यप्रतिबन्धधीः । समाश्रयन् सात्त्विकत्वं, पश्चात्काप्यविलोकयन्
॥ २०० ॥ भयङ्करानगणयन्, रौद्ररूपस्वरादिकान् । तामत्रानय योगीश, मानसे ध्यानसम्पदम् ॥ १ ॥ युग्मम् ॥
विध्यातया तया सिद्धरसेनेव वशो भृशम् । भाविनी स्वर्णसिद्धिस्ते, भाग्यसिद्धिरिवाङ्गिनी ॥ २ ॥ जातया च

तथा वत्स !, छाययेवातपो ध्रुवम् । विघ्नोऽप्यस्यप्रमुग्नोऽपि, वारिप्रोपद्रवस्तव ॥ ३ ॥ इति योगिगिरं श्रुत्वा, सात्त्विकी सात्त्विकाग्रणीः । गत्वा स उक्तविधिना, तां जग्राह महौषधीम् ॥ ४ ॥ दृष्टश्च चुक्षुभत् स्पष्टदृष्टदुष्ट-विचेष्टितान् । भूतान् प्रभूतान् प्रेतानप्युपेतान् परितोऽधिकम् ॥ ५ ॥ महाट्टहासीकरसान्, राक्षसानप्यसह्यधाः । शिवादिद्युम्नधरवान्, भैरवानपि भूरिशः ॥ ६ ॥ परीषहानिव मुनिः, स सर्वानवहेलयन् । क्रमात्क्षमायक्षमानो निःसमानोत्साहसाहसः ॥ ७ ॥ द्विधाऽपि विषमां प्रव्यभावाभ्यां भूधरावनीम् । दुर्लङ्घ्यां लङ्घयामास, भव स्थितिमिव व्रती ॥ ८ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । जितकाशी ततोऽयासीद्रव्यतो भावतोऽपि सः । समामुर्वीं सुखे नैव, पावनगरमार्गवत् ॥ ९ ॥ तावदुर्वेपर्यस्त, इव स्रस्तोऽग्रिमृक्तः । प्रस्तरस्तरसाऽकस्मादेकस्तत्पृष्ठतोऽपतत् ॥ १० ॥ तनुमपत्स्फटमवाकारात् रासभसारिणा । संभ्रान्तचेताः सहसा, स पश्चात्पर्यलोकयत् ॥ ११ ॥ तत्क्षणादस्य कष्टेष, दृष्टेर्नष्टा महौषधी । स्थिरीस्यात्तादृशां वस्तु, तादृशस्य करे कथम् ! ॥ १२ ॥ विषण्णः सन् स निःशेष, तद्व्यथा योगिनो जगौ । योगिनाऽप्येष जगदे, जगदेकहितात्मना ॥ १३ ॥ अतुच्छ वत्स ! ते सत्त्व-मुपक्रमश्च निस्तमः । न परं प्राकृत पुण्यं, तद्विना ते तु निष्फलम्॥१४॥ यतः—"विकटा भट पर्वताटवीस्तर वार्धीन् भज भूपतीनपि । अपि साधय मन्त्रदेवता, ननु सौख्यं सुकृतैर्विनाऽस्ति ते ॥ १५ ॥" धनार्जने कथाणां तद्रुप-पास्योपास्यतां त्वया। सन्तोष एव येन स्यात्, त्रैलोक्येऽप्यतिशायिता ॥१६॥ तेनेत्युक्तोऽपि लोभान्धः, स बभ्राम सर्वं भृशम् । चित्तार्थिनां हि चित्तानि, न निर्विण्णन्ति कर्हिचित् ॥ १७ ॥ स भ्राम्यन् मलयग्राममभिराममुपे

पिपासुः । प्रेक्षाप्रवके परिव्राजा, विभ्राजा दम्भविभ्रमैः ॥ १८ ॥ पृष्ट्वा ज्ञात्वा च तद्वृत्तं, तेनेत्यूचे स साञ्जसम् ।
व्यपनेष्यामि ते दुःखं, मा विषीद वसीव च ॥ १९ ॥ कुहीमहीरुहं रक्तक्षीर नीरन्ध्रमादरात् । काप्यन्वेषय
येनाशु, दारिद्र्यं द्रावयामि ते ॥ २० ॥ महोत्साहेन तेनापि, काप्यन्वेषयता सता । सोऽप्यापि कल्पद्रुरिवोपक्र-
मार्त्तिः न वाप्यते ? ॥ २१ ॥ व्यज्ञापि च परिव्राजे, तेन सोऽप्यथ हृष्टवत् । सिद्धिकृत्सिद्धियोगाद्धि, तेनामा
तत्पथ ययौ ॥ २२ ॥ ततोऽभिमन्त्र्य स पूर्वसङ्गृहीतौषधीयुतम् । चाक्चक्यगणैर्विश्वक्, परिव्राट् पर्यवेष्टत
॥ २३ ॥ कपटैकपटुस्तत्र, ज्वालयामास चानलम् । शिखापन्थमिषात्त चाजुहाव निजसन्निधौ ॥ २४ ॥
उपेत्य नीचैर्भूत न, ततः स चपलश्छली । केशपाशे इव मूर्ध्नि, धृतवानिव तस्करम् ॥२५॥ ऊर्ध्वमुत्क्षिप्य च क्षिप्रं,
पापात्मा न हुताशने । आहुतीकुरुते यावच्छागं यज्वेव निर्घृणः ॥२६॥ मार्गे नूनमनार्येणेत्युच्चस्तीर्थः प्रसभ सः ।
दुष्कर्मणः स्वमात्मैव, तावत्तस्मादभूद्गत ॥२७॥ युग्मम् । ततस्तौ क्रोधविधुरौ, योधाविव सुदुर्धरौ । प्रक्षेप्तुमन्तर्वह्नं,
दुढौकाते परस्परम् ॥ २८ ॥ दुःसहं कलहं वीक्ष्य, न तयोः प्रेतयोरिव । पृथक्कुरुवकैर्गोपा, भयोद्भ्रान्ततया रयात्
॥ २९ ॥ शुश्राव दुःश्रव तव, तत्रासन्नमहापुरात् । मृगयामागतः क्ष्मामृत्कुमारः स्फारविक्रमः ॥ ३० ॥ तेजः-
सारः स सान्वर्थाभिधानः सधनुःशरः । द्रुत तत्राययौ युम्यां, क्षमन्ते क्षत्रियाः कथम् ? ॥ ३१ ॥ परिव्राजक
पापस्य, दुराशस्य दुरात्मनाम् । श्रुत्वा गुणधरेणोक्तौ, तस्मै चुक्रोध सोऽधिकम् ॥ ३२ ॥ वह्नाविन्धनसाधके,
प्रतिस्पुत्पाद्य न च सः । दुष्टशिक्षा शिष्टरक्षा, रीतिर्नीतिविदां खलु ॥३३॥ स चाभिवग्धः समभूदिव्यः सोष

णपूरुपः । यथया चिन्त्यतेऽन्यस्मै, तत्तथा स्वयमाप्यते ॥ ३४ ॥ तस्मादाकस्मिकाञ्ञामामुष्य भूपस्तुवोऽभवत् ।
आनन्दः कोऽपि यन्माने, त्रैलोक्यमपि सङ्कटम् ॥ ३५ ॥ सुगोप गोपतेः पुत्रस्तत्रैव निधिवच्च तम् । यथा तथा
कथ तादृग्, वस्तु पित्रः प्रकाशयेत् ? ॥ ३६ ॥ किञ्चित्पथ्यदनमाप्य, प्रदाय कृपया धनम् । वनीपकमिवापेन,
विससर्जायनीशसूः ॥ ३७ ॥ श्वेष लेखनमात्रेण, तावन्मात्रेण तुष्टिभाक् । स्थानात्ततः सोऽपि गच्छंस्तुच्छमि
न्तामिति व्यधात् ॥ ३८ ॥ जागर्यपापि मे भाग्यमङ्कुरमहो ! महत् । छुटितोऽस्मि प्रदिव्यस्माप्यमाङ्किकट
सङ्कटात् ॥ ३९ ॥ इयद्वित्तमपि प्राप, स्वयमेवामुनाऽर्पितम् । तत्काप्यधापि सुमाप, मया मूनं घन मङ्क्षु ॥ ४० ॥
अतः परं निजपुरं, गच्छन्नस्म्यर्जिताऽस्म्यहम् । सुषमिष्ट धनं दैवेऽनुकूले किं न सिध्यति ? ॥ ४१ ॥ ध्यायन्निति
प्रयस्थितः, स्वपुरं प्रति दुर्मतिः । एकस्य मन्त्रसिद्धस्य, मिलितश्चान्तराऽध्वनि ॥ ४२ ॥ गोष्ठीं गरिष्ठां तन्वानः,
सम तेन स मन्दधीः । प्रापदुद्यानमेकस्य, सन्निवेशस्य सन्निधौ ॥ ४३ ॥ भोजनावसरे तत्र, मन्त्रसिद्धोऽस्य
पृच्छ तम् । भो भद्र ! भोज्यं तेऽभीष्टं, वद सम्पादयामि किम् ? ॥ ४४ ॥ प्रभूतान् सुरभीभूतान्, कर्पूरैः सिद्ध-
केशरान् । देहि मे देहिकल्पद्रो !, मोदकान् मोदकारकान् ॥ ४५ ॥ तेनेति शिष्टे हृष्टेन, ध्यानमापूर्य सोऽपि
तान् । तादृशानानिनाय प्राक्, पूर्वं सज्जीकृतानिव ॥ ४६ ॥ अविदस्तौ ततस्तौ तान्, बुभुजाते यथारुचि ।
यथाऽभ्यातिथ्ये दृष्टा, सुष्ठो रीतिरियं सताम् ॥ ४७ ॥ एव विकाले लण्डापूर्णतपूरान् प्रपूरितान् । द्विती-
येऽह्नि प्रगे सर्पिःशर्करामिश्रपायसम् ॥ ४८ ॥ आलापानि च सायाह्ने, ह्यपलाप्याम्यनेकशः । तृतीयेऽह्नि पुनः

प्रात', शाखिवालिभुनादिकम् ॥ ४९ ॥ सायदिने च लपनोल्लासिनी लपनमियम् । तुर्ये प्रान्तमेण्डकायान्, साय
नैका सुस्वादिका ॥ ५० ॥ चतुर्भि कलापकम् ॥ इति प्रतिदिन प्रेक्ष्य, शार्कि तस्य स विस्मितः । धुव महानु
भावोऽयमिच्छतेति चिन्तयन् ॥ ५१ ॥ छन्दानुवृत्तिप्रणतिश्लाघाविश्रामणादिभिः । दुर्विनीतोऽपि शश्वत्,
सिषेवे सुविनीतवत् ॥ ५२ ॥ युग्मम् ॥ यतः—"परगुणगहण छन्दाणुवत्तण विअमककसं वयणं । निच्चमवोस
रगहण अमूलमंत वसीकरण ॥५३॥" सोऽन्यदा त मुदा भक्त्यावर्जित दम्भवर्जितम् । यच्छेह कृत शक्ति,
कल्पद्रोरिव ते विभो ! ॥ ५४ ॥ सिद्धोऽप्यभिदधे भद्र !, दारिद्र्योपद्रुतो भृशम् । अयम्भ्रम सुख प्रव्यसम्भ्रम
विभ्रदाशये ॥ ५५ ॥ कृपालुमेक चैकत्रालोक्य कापालिकोत्तमम् । प्रणेमिवान् प्रोचिवांश्च, दारिद्र्योपद्रवं निजम्
॥ ५६ ॥ दीनार्सवत्सलस्स्यकच्छल' सोऽपि कृपापरताम् । नेता वेतालमन्त्र मे, गुरुस्तस्यमिवादिशत् ॥ ५७ ॥
तन्मन्त्रसाधनादद्रीत्त्मेऽत्र' पुनः किपत् । कर्ताऽस्मि सर्वसम्पत्तिं, सपद प्राप्नुयास्तु ते ॥ ५८ ॥ ततः स
तुष्टिपुष्टात्मा, सार्द्ध सिद्धेन भूत्यवत् । दिनानि कानिचिन्मार्गे, न्यूढः मोढघनाशया ॥५९॥ सिद्धोऽन्यदा जगादे
तस्तव देशोऽस्ति वामतः । आसन्नोऽह पुनर्दूरं, गन्ता दक्षिणत' सखे ! ॥ ६० ॥ यद् तत्सम्पद् सम्पादये ते
भद्र ! कीदृशीम् ? । ईशोऽह हन्त ! वित्तस्य, दातु कोटीरपि स्फुटम् ॥ ६१ ॥ कोटीभिरप्यसन्तुष्टस्ततो गुण
परोऽप्यवात् । त मन्त्रमेव मे देहि, बीज यः सर्वसम्पदाम् ॥ ६२ ॥ सिद्धः प्रोवाच याचस्व, स्वर्णकोटिशता
न्यपि । महाकष्टैकयत्नेण, किं मन्त्रेण प्रयोजनम् ? ॥ ६३ ॥ यदेष विषमः प्रोक्तैः, प्राणसंशयकृत्सुणाम् । चेत्पर

गिरुग्गमपन, गुणग्राम्येण लिख्यति ॥ ६४ ॥ एवं गम्यमपि प्राप्य, प्रेमयण तनोत्ययम् । महानर्थं मयाऽप्येव,
महाभूपण मायिनः ॥ ६५ ॥ इत्युक्तोऽप्यमुना कृष्णो, मोऽभून्नयजनाधिमः । तत्कि मया यदु'सायमसाग्ग
रग्नाभिना ? ॥६६॥ किमनूप्य समर्थानां, किमगम्यं महाधियाम । किमपथ्य स्वामीनां, किमसाध्यं महौजसा
म? ॥ ६७ ॥ इत्थं मिथ्या'भिमानेन, पूर्णो गुणधरः कृती । पाल्यद्भुपस्तुणपैव, मध्रपाच्चाफ़वामहम् ॥ ६८ ॥
गणो शाश्विल्पनिधिना, विधिना श्रथ्येऽमुना । तस्मै मध्र' स्फुरन्नागः, मस्यकार इव श्रियाम् ॥ ६९ ॥ कृतार्थं
मानी तावाहमा, मानी गुणधरस्ततः । सिद्धमागत्न्छ्य गत्वन्स, विवेश वेदामात्मनः ॥ ७० ॥ तत्रारामसुसी
मधि, सुगीमगुरमापियान् । प्रागशानमातुल्मापाममरगुपाम म मादरम् ॥ ७१ ॥ मुत्वाऽन्येयुर्मातुलाय, सक्रा
पममिपार मः । गृएग समप्रस्तामपीमेकाकयेवाकुतोभयः ॥ ७२ ॥ रात्रौ कृष्णचतुर्दश्यां, श्मशानस्थान
मागमत् । गृमहोमादिकमा च, मध्र ध्यातुमढीकत ॥ ७३ ॥ युग्मम् ॥ मध्र ध्यायतस्तं सम्यग्, योगीन्द्र इव
निश्चल' । विभीषिका भीषणा अप्युमिण तांर्विधेरिवान् ॥७४॥ सानुमानिव वातौघैर्विघ्नौघैर्विविधैरपि । याव-
द्धैय न चुक्षोभ, निःक्षोभः स्वयमप्यसौ ॥ ७५ ॥ कुमाल्लनमवनमस्युर्वेरकमेकत । तावक्रमितुमारेभे, धूधू
त्कारोग्रशाकिनम् ॥७६॥ युग्मम् ॥ रौद्र आक्रन्दनादभास्युवैरुच्छलितोऽन्यतः । महापश्रपीक्ष्यमालजल्मानुषमूरिव
॥ ७७ ॥ तत्र तास्वा प्याकुलस्य, प्राणद्वयस्तस्य चेतसः । चैतन्यमिव गुर्वेवात्रेक मध्रपत्र जगाद् ॥ ७८ ॥ सुक्ष्-
ोन विस्मयताऽप्यभिज मे न तत्त्वम् । विज्ञुस्पेनेव गीर्वाणमणिः पाणिपरिच्युतः ॥ ७९ ॥ लम्यस्थलम

वेताल', करालः कालरूपभृत् । सत्त्वेनानेन रे क्लीब !, मां वशीकर्तुमीहसे ? ॥ ८० ॥ स्वकर्मणः फल भुङ्क्ष्व,
मत्सेयसिति त क्रुधा । सगुडैस्ताडयामास, सत्यमूलकषमृशाम् ॥ ८१ ॥ युग्मम् ॥ आरारटत्कटुरवैर्भूपीठे च
व्यलोलुठत् । सोऽसासहीमारफीव, दुःखं धिग् मन्दभाग्यताम् ॥ ८२ ॥ भूरिप्रहारसंमूर्च्छनम्रच्छोविपच्छाय
विग्रहः । कथञ्चित्सुषुपे तेन, निश्चेष्टीकृत्य काष्ठवत् ॥ ८३ ॥ प्रातस्तन्मातुलस्तत्रान्वेषयंस्त समाययौ । श्मशाने
शायपरमेक्ष्य, पतितं प्रविपेदिवान् ॥ ८४ ॥ कृच्छ्रेण प्रगुणीकृत्य, सत्कृत्य च ततः कृती । शून्यचित्तं कथञ्चित्स,
पुरं निन्ये जयस्थलम् ॥ ८५ ॥ आश्वास्यतैव च प्रीतिप्रतिपन्नविधायिना । गुणाकरेण सुहृदा, सतां दुःखेऽप्य
हो ! कृपा ॥ ८६ ॥ गुणाकरस्य सुहृदस्तां समृद्धिं तथाऽपि सः । श्रुत्वा दृष्ट्वा च दध्वान्तरदन्दह्यत सामिवत्
॥ ८७ ॥ अन्येद्युर्गोप्यमारोप्य, रैनरं भासुरं रथे । महापुरपुरासन्नेऽपरस्नेरपतेर्नराः ॥ ८८ ॥ ते च राजानमा
स्थानस्थास्तुमेव व्यजिज्ञपत् । अस्माकं स्वामिनः स्वामिस्तेजःसारस्तनूरुहः ॥ ८९ ॥ रैनरस्तस्य सिद्धोऽभूत्राज्य
योगेन किन्तु सः । स्वधाम्नि याचक्रान्निन्ये, स्वभे तापवृथाप तम् ॥ ९० ॥ परिव्राजा साधनायारब्ध सिद्धश्च
ते तु मो ! । परं गुणाकरस्यैव, गृहे स्थाताऽस्मि सुस्थिरः ॥ ९१ ॥ जयस्थलपुरस्थायी, स च पद्ममहेभ्यभूः ।
कस्तस्माद्भाग्यवानन्यस्तेजस्वीव दिवाकरात् ॥ ९२ ॥ पद्मस्मादृशानां च, तारकेवार्हति द्युतम् । कल्पते कल्पवृ
क्षाणां, स्थाम किं नन्दनाद्विना ? ॥९३॥ तन्मां नय नयश्रेष्ठ !, श्रेष्ठिनस्तस्य मन्दिरम् । को वा गुणाकरस्थान,
नेहते स्थितिमर्पयित् ॥ ९४ ॥ विध्योक्त्यैव व्यवकपाऽथ, प्राग् नः सार्धेन भूपभूः । स प्रेपीदिव्यवस्तूनां, सेच्छया

हि गतिस्थिती ॥ ९५ ॥ तत्राय ! रैनरः सोऽयं, सपस्तस्मै प्रसाघताम् । राजार्पितं प्रजानां हि, प्रमाण दिव्यव
स्त्वपि ॥ ९६ ॥ ततो राज्ञा विवेकेन, आगाकार्यं गुणाकरम् । रैपुमान् प्रवदे तस्मै, याच कोऽत्येति दैवतीम् ?
॥९७॥ सोल्लास सौषमाषासमाशु सोऽपि नृपाज्ञया । प्रौढोत्सवैस्समानीय, तदीयफलमग्रहीत् ॥९८॥ तदा तदा
सितस्तस्य, सर्वेभ्योऽप्यतिशायिता । निश्चिक्ये सकलैर्विष्णोरिव कौस्तुभलाभत ॥ ९९ ॥ ततस्तद्भाग्यविभव
श्लाघाकर्मणि निर्ममे । एकान्तवाद पयोधैरपि स्याद्वादवादिभि ॥ १०० ॥ बुधन् गुणधरः किन्तु, सेवाक्रीत
नृपत्कृपीः । तदाऽपि पत्तद्विभूते, धिगहो ! तस्य सौहृदम् ॥ १ ॥ ततोऽय दुर्धियां धुर्यो, निर्भाग्यवर्गपुङ्गवः ।
मिथ्याऽभिमानिमाणिक्यमप्रष्टव्यमुखाग्रणीः ॥ २ ॥ वाचाटकोटिमुकुटः, समस्तरशिरोमणिः । निर्लज्जजन
मूर्द्धन्यो, धृष्टप्रष्ठः खलाग्रिमः ॥ ३ ॥ अधमेभ्योऽधमः काय, कोत्तमेभ्य स उत्तमः । अनयोः सङ्गत धिग्
धिक्, शक्रविट्कीटयोरिव ॥ ४ ॥ इत्यादि सर्वतः सर्वैर्नागरैः स निरन्तरम् । सोपहास गर्ह्यते स्म, लोकः प्रक
टवाग् यतः ॥ ५ ॥ कलापकम् ॥ कृतहत्यादिपाप्मेव, स्वास्य दर्शयितु ततः । कस्याप्यशाक स व्रीडापीडितो
द्विग्नमानसः ॥ ६ ॥ स्वयमेव समुद्बध्य, स्वात्मघाठुरनात्मवित् । तत्याज दुस्त्यजान् प्राणान्, धिग् धिग् भवाभि
नन्दिनाम् ॥ ७ ॥ युग्मम् ॥ बभूव तिर्यग्नरकदुःखलक्षनिभ सः । अत्रामुत्रापि निर्धर्म, सौख्यभागी भवे
त्कुतः ! ॥ ८ ॥ तादृग्व्यतिकर दुःखाकर ज्ञात्वा गुणाकरः । निर्विवेद भवे तत्त्वं, धर्ममेव विवेद च ॥ ९ ॥
तत्राय समवासार्षीद्, धर्मधर्मधर्विराट् । केवली वृषलीर्वाञ्छिरिव गौतमकेवली ॥ १० ॥ विधिना वन्दनाय

मेवेशनास्तुतिपूर्वकम् । तमभाक्षीत् मागमच स, सौहृत् च गुणाकरः ॥ ११ ॥ उवाचार गुरुः सोऽपि, मम्रात्रैव
पुरे पुरा । अभूतां भ्रातरौ विप्रः, सुपिष्टश्चेति वाणिजौ ॥ १२ ॥ सत्रापैकरतिर्दुष्टमतिर्विष्टस्तयो पुनः । दुष्ट-
हारादिव जनव्यवहारावपि त्रसेत् ॥१३॥ सन्मानयति नो जातु, स्वजनान् दुर्जनानिव । सुखाकुर्योस्परीवारमप्य
ग्रर इवैष न ॥१४॥ अमित्रानिव मित्राणि, नैवोपकुरुते क्वचित् । न चानुकम्पते क्वापि, दुःस्थितान् सुस्थितानिव
॥ १५ ॥ निर्धर्मानिव सद्धर्मान्, दुष्कर्मा नार्चयेत् क्वचित् । निवारयति भिक्षार्थिप्रवेशमपि वेश्मनि ॥ १६ ॥
नाग्रभोगेऽपि सोद्योग, सदाहारेऽप्यपस्पृहः । सदैव वैधहसकः, कुचेलमलिनाङ्गकः ॥१७॥ हीस्यमानः स्वकजनै
स्तर्ज्यमानश्च सज्जनैः । निन्द्यमानः स्पृच्छकैर्हस्यमानश्च भोगिभिः ॥ १८ ॥ वित्ते सत्यपि सौख्यानां, निमित्ते
निस्वनिःस्ववत् । दुःखैकमय समप, निर्भोग्यो गमयत्ययम् ॥१९॥ शिष्टश्रेष्ठः सुपिष्टस्तु, सुसन्तुष्टविशिष्टधीः ।
सदा सदाचारपर, परेषामुपकारकृत् ॥ २० ॥ अर्थिप्रार्थितकल्पद्रुरनल्पगुणभूषण । सोदर्येऽपि तयोरेव, भेदोऽ-
भून्मणिलेष्टुवत् ॥ २१ ॥ यतः–“अवसुरवीण खीर कक्करस्यणाइ पत्थरा चेवि । परवकप्पतरुणो स्वस्सा पुण
मातर गरुअं ॥ २२ ॥” तौ मिथः प्रीतिकलितौ, मिलितौ तिष्ठतोऽनिशम् । छायातपाविव पर, प्रकृतिं न व्यतो
यतुः ॥ २३ ॥ एकोऽन्यदा सुपिष्टस्यावासमासन्नसिद्धिकः । तपस्वी पाचयामास, मासक्षपणपारणे ॥ २४ ॥
अहो ! अभ्रं विना वृष्टिरहो ! पुष्पं विना फलम् ! यदेष जङ्गम तीर्थमागमन्मम सद्मनि ॥ २५ ॥ इत्युच्चैर्भावना
सोऽन्तर्भावयन् स च पाचयन् । अष्टौ विविधान् शिष्टात्मा, प्रासुकान् मोदकान् वशी ॥ २६॥ स कोऽपि पर-

मानन्वसत्वा तेनान्वभूयत । जाने यस्योपमाने स्याद्विश्वस्यापि दरिद्रता ॥ २७ ॥ विस्तादित्रिकयोगोऽस्य,
भाग्ययोगेन कोऽप्ययम् । सर्वसिद्धिप्रदश्चैषा, सिद्धियोग इवाभवत् ॥ २८ ॥ यत'–"केसिंचि होइ चित्तं वित्तं
अन्नेसिमुभयमन्नेसिं । चित्तं वित्तं पत्तं तिन्निवि केसिंचि धन्नाण ॥ २९ ॥" यद्व भोगफलं किञ्चित्तदानीं तेन
निस्तुलम् । सुपात्रदानवृक्षस्य हि, सपक्वाः सुखश्रियाः ॥ ३० ॥ निकृष्टचेता विप्रस्तु, प्रेताविष्ट इव स्वयम् ।
हसित्वा किञ्चिदित्यूचे, यथः स्वोचितमुत्सुकैः ॥ ३१ ॥ अहो ! अखण्डपाखण्डैः, पाषण्डासक्तलायितैः । पर
पेश्मानि मुष्यन्तो, धूर्तैरिव वृथा कथम् ? ॥३२॥ इव हि मस्मनिहुत, यथाहेमूत्रित किल । एषां दत्तेन दानेन, किं
फल स्यात्परम् ? ॥ ३३ ॥ ययन्वे तीव्रबन्धेन, तेनैव वदताऽसता । घोरं दुष्कर्म तत्तादृग्, यद्वत्स्यैव स वेदिता
॥ ३४ ॥ तस्यामूवद्गुमायेव, मुनेरपि समागमः । दशोरानन्दाय भूकस्य, सहस्रांशोरिवोदयः ॥ ३५ ॥ भिक्षु-
र्भिक्षामथादाय, यावद्याति निज पदम् । तावत्पृष्ठगतस्तस्य, सुधिष्ठः श्रेष्ठानमुम् ॥ ३६ ॥ कथिराद्द महा
भाग !, निषिद्धा हि महात्मनाम् । गोचरैकाग्रपर्यायां, स्थित्वा धर्मकथाग्रथा ॥ ३७ ॥ तस्मादुपाश्रये तत्र,
श्रोतव्यं समये त्वया । समये सोऽपि तत्रैत्य, नत्वा किं तत्त्वमित्यवक् ॥३८॥ साधुरप्यभ्यधात्तस्य, धर्म एव द्विधा
च सः । साधुधर्मश्राद्धधर्मभेदाद्वाद्यस्तु दुष्कर' ॥ ३९ ॥ द्वितीय' सुकरः सोऽपि, सम्यक्त्वगुणपूर्वकः । द्वादश
व्रतरूप' सन्, यथाशक्ति विधीयते ॥ ४० ॥ इत्यादि विस्तरात्प्रोक्ते, श्राद्धधर्मे महर्षिणा । सदा स दानैकर-
सिकस्तत्र वचन यथा॥४१॥ व्रतेभ्यो द्वादशभ्योऽपि, सुकरं द्वादश व्रतम् । तन्मया नियमाश्रित्य, पाल्यं तयो

गसम्भये ॥ ४२ ॥ च पयस्व यस्य धर्मे धी , साधुनेस्युपबृंहितः । ततः प्रमुदितः प्राप, स मन्दिरमुदारहृत् ॥४३॥
तदारभ्य स साधुभ्यः, साधुधीः समयेऽन्वहम् । शुश्रूषे भक्त्या प्रदायैव, सतां प्रोक्तं हि नान्यथा ॥ ४४ ॥ एव
त्रिवर्गसामग्रीसमग्रीकृतनृस्थितिः । चिरमायुः प्रपूर्य स, मृतः स सुखमृत्युना ॥ ४५ ॥ प्रापोत्तरकुरुक्षेत्रे,
क्षेत्रेऽनुसरसम्पदाम् । युगलित्वं त्रिपल्यायुरतुल्याद्भुतभाग्यभाक् ॥ ४६ ॥ दशप्रकारकल्पद्रुकल्पितानल्पकल्पि
तः । ततोऽसौ धर्ममाहात्म्यात्सौधर्मस्वर्गमागमत् ॥ ४७ ॥ चिरं तत्र चिदशस्य, त्रिदशस्त्रीनिषेवितः । पल्य-
मेकं सुखौकमैकवशोऽप्यनुबभूव सः ॥ ४८ ॥ ततश्च्युत्वा पुरेऽत्रैव, देवकीपद्मदेवयोः । तनयस्समभूद्भूरिभाग्यः
प्राक्कृतपुण्यतः ॥ ४९ ॥ चस्त्वया प्राग् यती प्राप, प्रादापि मोदकाष्टकम् । तेनाजनिष्ट सत्कन्यास्वर्णकोट्यष्टकादि
ते ॥ ५० ॥ यस्त्वयाऽतिथिसभागमतं स्वीकृत्य नित्यशः । पालित तेन निस्पर्द्धिः, प्राप्तः सौवर्णपूरुषः ॥ ५१ ॥
चिटस्तु दुष्टधीः साधुदाननिन्दाविधानतः । काले कालगतो जज्ञे, कुक्कुरः पाम्पिठक्षुरः ॥५२॥ तद्वेश्मैव स पूर्व
स्वाद्म्यासाद्योगियसिधिः । प्रसभ्य परिगृह्यास्यात्, केनाप्यकृतसत्कृतिः ॥५३॥ स कृष्णभ्रूजीवितः कीटभक्षितः
क्षतवान् मृतः । दकरालो पिडालोऽभूत्, तस्मिन्नेव च वेश्मनि ॥५४॥ आहारयन् रसवतीं, नानारसवतीं रसात् ।
सोऽन्यदा सूपकारेण, कृष्णभ्रूमारेण मारितः ॥ ५५ ॥ तेनाथ जातं मातङ्गजन्मन्याजन्मदुःखिनि । कृत्वा च जीव
हिंसादि, मृत्वाऽथ नरके गतम् ॥ ५६ ॥ चतुष्पल्यां दुःखखानौ, स तस्मिंस्तिमिरप्रभे । कथञ्चित् गमयामास,
दा । प्राग्दुष्कर्मदुष्टताम् ॥ ५७ ॥ सत उद्धृत्य तज्जीवः, किञ्चिद्द्रयानुभावतः । धनञ्जयस्य धनिनः, सूनुर्गुणध-

रोऽभनि ॥ ५८ ॥ प्राचीनप्रेमतस्तेन, सञ्चा मैत्र्यभवत्तव । प्रीतिविपादयः प्रायः, प्रागभवाभ्यासवासजाः ॥५९॥ निनिन्द मुनिवान पश्चिवान सोऽखिलश्रियाम् । तेन तस्य भृशा क्लेशोऽप्यासीन्न श्रीः कथञ्चन ॥ ६० ॥ दुःखानि दुःसहान्येव, प्रत्युत प्राप्तवांश्च सः । नामापि शर्मणां कुत्र, पूर्वं चाकृतधर्मणाम् ? ॥६१॥ निन्दाऽन्यदपि निर्दिश्य, निषिद्धाऽनेकदुःखकृत् । अनन्तदुःखकृत्धोधेर्धर्ममुद्दिश्य किं पुनः ? ॥६२॥ प्रेपवानेव विप्रेष, यद्धर्मे प्राग्भवे ततः । प्रेष्योऽभूदत्र सर्वेषां, फलं बीजानुसारि यत् ॥ ६३ ॥ प्रागुष्कर्ममहाव्याधस्तेनाथापि पोतवत् । चीतपार स संसारपारावार चिर भ्रमी ॥ ६४ ॥ एष पूर्वभवं तस्य, सुहृच्च निशम्य स । सुबुद्धिः प्रतिबुद्धात्मा, धर्मे एव स्थिर दधौ ॥ ६५ ॥ ततः सर्वां स सौवर्णैः, स्वर्णाद्रिमिरिवापरे । अलङ्कृतेऽर्हच्छ्रिखरैस्तारैरिव वियत् सुषम् ॥ ६६ ॥ दुःस्था अवस्था दुःस्थानामृणार्त्तानामृणानि च । आकाशकुसुमोपम्य, दानिना तेन निन्यिरे ॥ ६७ ॥ मात्रातीतास्तीर्थयात्रा, विधाय विधिना पुनः । सङ्घाधिपत्यमत्यन्तदुर्लभं लभते स्म सः ॥ ६८ ॥ सप्तक्षेत्र्यां सोऽवपित्, वाप वापमपापधीः । साफल्यं सम्पदोऽवाप, धर्मिकौटुम्बिकाग्रणीः ॥ ६९ ॥ आराध्यैवं गृहिधर्मं, सुचिरं शुचिरङ्गभाग् । समये समयज्ञोऽसौ, यतिधर्ममुपाददे ॥ ७० ॥ तमप्याराध्य दुःसाध, निराबाध विपद्य सः । गतवानच्युतस्वर्गं, च्युतश्च शिवमीयिवान् ॥७१॥ वृत्तं निशम्येति यपस्यपोर्द्वयो , शुभाशुभोत्कूटफलाश्रितम् । भो भावकन्तोऽतिविशेषविभागसङ्गते यतध्वं यदि वः शिवस्पृहा ॥ ६७२ ॥

॥ इति द्वादशमते गुणाकरगुणधराख्यानम् ॥

अथास्यातिथिसंविभागव्रतस्य न केवलमेत एव प्रदर्शितरूपा अतिचारा निन्दार्हाः किन्त्वन्येऽपि सन्तीत्याह–

सुहिएसु अ दुहिएसु अ जा मे अस्संजएसु अणुकम्पा ।
रागेण व दोसेण व तं निंदे तं च गरिहामि ॥ ३१ ॥

'सुहिएसु' इति साधुष्विति विशेष्यमनुक्तमपि संविभागव्रतप्रस्तावाद् व्याख्येयं, ततः साधुषु कीदृशेषु ?- सुष्ठु हितं ज्ञानादित्रयं येषां ते सुहितास्तेषु, पुनः कथम्भूतेषु ?–'दुःखितेषु' रोगेण तपसा वा ग्लानीभूतेषु उपधि-रहितेषु वा, पुनः कीदृक्षु ?–न स्वयं स्वच्छन्देन यता–उद्यता अस्वयतास्तेषु गुर्वाश्रयेण विहरत्स्वित्यर्थः, या मया कृताऽनुकम्पा–कृपाऽन्नपानवस्त्रादिदानरूपा भक्तिः, अनुकम्पाशब्देनात्र भक्तिः सूचिता, यथोक्तम्–"आयरिअ अणुकम्पाए गच्छो अणुकंपिओ महाभागो । गच्छाणुकंपणाए अव्वुच्छित्ती कया तित्थे ॥ १ ॥" 'रागेण' स्वजनमित्रादिप्रेम्णा न तु गुणवत्त्वयुक्त्या, तथा 'द्वेषेण' इह द्वेषः–साधुनिन्दारूपो यथा धनधान्यादिरहिता ज्ञातिजनपरित्यक्ताः क्षुधार्त्ताः सर्वथा निर्गतिका अमी उपष्टम्भार्हा इत्येवं निन्दापूर्वं याऽनुकम्पा साऽपि निन्द्ये व अशुभदीर्घायुष्कहेतुत्वात्, यदागमः–"तहारूवं समणं वा माहणं वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपाव-कम्मं हीलित्ता निंदित्ता खिंसित्ता गरहित्ता अवमन्नित्ता अमणुन्नेणं अपीइकारगेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभित्ता असुहदीहाउअत्ताए कम्मं पगरेइ" त्ति, यद्वा सुखितेषु दुःखितेषु वा असंयतेषु–पार्श्वस्थादिषु शेषं

तथैव, परं द्वेषेण "वगपाणं पुप्फफल अणेसणिज्जं" इत्यादितत्तत्वोपवर्णनान्मत्सरेण, अथवा असयतेषु-षड्जिवजीववधकेषु कुलिङ्गिषु रागेण एकदेशग्रामगोत्रोत्पन्नत्वादिप्रीत्या द्वेषेण जिनप्रवचनप्रत्यनीकतादिदर्शनोत्थेन, ननु प्रवचनप्रत्यनीकादेर्दानमेव कुतः ?, उच्यते, तत्कृतभूपत्यादिभयात्, सर्वमपीदं दानं निन्दामि गर्हे च, यत्तु नरोचितत्वेन दीनादीनां दानं तदप्यनुकम्पादानं, यतः-"कृपणेऽनाथदरिद्रे व्यसनप्राप्ते च रोगशोकहते। यद्दीयते कृपार्थमनुकम्पा तद्भवेद्दानम् ॥ १ ॥" समर्थदेहस्यापि प्रार्थनाकारिणो दरिद्रप्रायस्यादानं अनुकम्पादानं तच्च न निन्द्यं, जिनेन्द्रैरपि वार्षिकदानावसरे तस्य दर्शितत्वात्, उक्तञ्च-"इय मोक्षफले दाने, पात्रापात्रविचारणा। दयादानं तु सर्वज्ञैः, कुत्रापि न निषिध्यते ॥१॥" तथा "दानं यत्प्रथमोपकारिणि न तत्प्यासः स एवार्प्यते, दीने याचनमूल्यमेव दयिते तत्किं न रागाभयात् ?। पात्रे यत्फलविस्तरप्रियतया तद्वार्धुषीकम किं, तद्दानं यदुपेत्य निःस्पृहतया क्षीणे जने दीयते ॥ १ ॥" इत्येकत्रिंशगाथार्थः ॥ ३१ ॥ अधुना साधुसंविभाग प्रतीत्य कृत्याकरणप्रतिक्रमणायाह—

साहूसु संविभागो न कओ तवचरणकरणजुत्तेसु। सते फासुअदाणे तं निंदे तं च गरिहामि ॥३२॥

'साहू'इति, तपो-बाह्याभ्यन्तररूपं द्वादशधा, यतः-"अनशनं १ मौनोदर्यं २ वृत्तेः सङ्क्षेपणं ३ रसत्यागः ४। कायक्लेशः ५ संलीनतेति ६ बाह्यं तपः प्रोक्तम् ॥१॥ प्रायश्चित्तध्याने २ वैयावृत्य ३ विनयौ ४ वथोत्सर्गः ५। स्वाध्याय ६ इति तपः षट्प्रकारमाभ्यन्तरं भवति ॥ २ ॥" तपोविशेषव्याख्यादि मत्कृतार्थदीपिकाया ज्ञेयं, चरण

सप्ततिभेद, यत—“वय ५ समणधम्म १० संजम १७ वेआवच्च च १० बंभगुत्तीओ ९ । नाणाइतिअं ३ तव १२ कोहनिग्गहाई ४ चरणमेअं ॥ १ ॥” तत्र श्रमणधर्मो दशधा, यतः—“खंती १ अज्जव २ मद्दव ३ मुत्ती ४ तव ५ संजमे अ ६ बोद्धवे । सच्च ७ सोअं ८ आकिंचणं च ९ बंभं च १० जइधम्मो ॥ १ ॥” ‘मुत्ति’त्ति मुक्तिः निर्लोभता ‘सोअं’ति शौचं संयमं प्रति निरुपलेपता, सा चादत्तादानपरिहाररूपा, लोभार्त्तो हि परधनं जिघृक्षन् संयमं मलिनयति, लौकिका अप्याहु—“सर्वेषामपि शौचानामर्थशौचं परं स्मृतम् । योऽर्थेषु शुचिः स शुचिर्न मृद्वारिशुचिः शुचिः ॥१॥” संयमः सप्तदशधा, यतः—“पञ्चाश्रवाद्विरमणं ५ पञ्चेन्द्रियनिग्रहः १० कषायजयः १४ । दण्डत्रयविरतिः १७ श्चेति संयमः सप्तदशभेदः ॥ १ ॥” यद्वा—“पुढवि १ दग २ अगणि ३ मारुअ ४ वणस्सइ ५ बितिचउपणिंदि ९ अज्जीवे १० । पेहो ११ पेह १२ पमज्जण १३ परिठवण १४ मणो १५ वई १६ काए १७ ॥ १ ॥” व्याख्या—पृथिव्यादिनवविधजीवानां रक्षेति नवधा, अजीवसंयमः सत्त्वोपघातहेतूनां पुस्तकादीनामग्रहणरूपः, यतः—“जइ तेसिं जीवाणं तत्थगयाणं तु सोणिअं हुज्जा । पीलिज्जंते धणिअं गलिज्ज तं अक्खरे फुसिउं ॥ १ ॥” दुष्पमादोषात्प्रज्ञायुर्हीनशिष्यानुग्रहार्थं यतनया प्रतिलेखनाप्रमार्जनापूर्वं ग्रहणरूपो वा १०, प्रेक्षासंयमः प्रत्युपेक्ष्य प्रमार्ज्य च स्थित्यादिकरणम् ११, उपेक्षासंयमः सीदतां संयतानां चिन्ता असंयतानां तु न १२, प्रमार्जनासंयमः सागारिके सति रजोहरणेन पादयोरप्रमार्जनं (असति तु प्रमार्जनं) १३, परिष्ठापनासंयमस्त्याज्यस्य विधिना त्यागः १४, मनसो द्रोहाभिमानेर्ष्यादिभ्यो निवृत्तिः धर्मध्यानादिषु च प्रवृत्तिर्मनःसंयमः १५, वाचो

तथैव, पर द्वेषेण "वणपाण पुप्फफल अणेसणिज्जं" इत्यादितद्वचोपदर्शनान्मत्सरेण, अथवा असंयतेषु-षड्वि-
धजीववधकेषु कुलिङ्गिषु रागेण एकदेशग्रामगोत्रोत्पन्नत्वादिभीत्या द्वेषेण जिनप्रवचनप्रत्यनीकतादिदर्शनोत्थेन,
ननु प्रवचनप्रत्यनीकादेर्दानमेव कुतः ?, उच्यते, तत्कृतनृपत्यादिभयात्, तदेवंविधं दानं निन्दामि गर्हे च, यत्पु-
नरौचित्येन दीनादीनां दानं तदप्यनुकम्पादानं, यतः—"कृपणेऽनाथदरिद्रे व्यसनप्राप्ते च रोगशोकहते ।
यद्दीयते कृपार्थमनुकम्पा तद्भवेद्दानम् ॥ १ ॥" समर्थदेहस्यापि प्रार्थनाकारिणो दरिद्रप्रायस्यादानं अनुकम्पा-
दानं तच्च न निन्द्यं, जिनेन्द्रैरपि वार्षिकदानावसरे तस्य दर्शितत्वात्, उक्तञ्च—"इय मोक्षफले दाने, पात्रा
पात्रविचारणा । दयादानं तु सर्वज्ञैः, क्वापि न निषिध्यते ॥१॥" तथा "दानं यत्प्रथमोपकारिणि न तत्प्रासः
स एवार्प्यते, दीने याचनमूल्यमेव दयिते तत्किं न रागाश्रयात् ?। पात्रे यत्फलविस्तरप्रियतया तद्वार्धुषीक
न किं, तद्दानं यदुपेक्ष्य निःस्पृहतया क्षीणे जने दीयते ॥ १ ॥" इत्येकत्रिंशगाथार्थः ॥ ३१ ॥ अधुना साधुसं-
विभाग प्रतीत्य कृत्याकरणप्रतिक्रमणायाह—

साहूसु संविभागो न कओ तवचरणकरणजुत्तेसु । संते फासुअदाणे तं निंदे तं च गरिहामि ॥३२॥

'साहू'इति, तपो—बाह्यान्तररूपं द्वादशधा, यतः—"अनशनं १ मौनोदर्यं २ वृत्तेः संक्षेपणं ३ रसत्यागः ४। कायक्लेशः ५ संलीनतेति ६ बाह्यं तपः प्रोक्तम् ॥१॥ प्रायश्चित्तध्याने २ वैयावृत्त्य ३ विनयौ ४ अथोत्सर्गः ५। स्वाध्याय ६ इति तपः षट्प्रकारमाभ्यन्तरं भवति ॥ २ ॥" तपोविशेषव्याख्यापि मत्कृतार्थकौमुद्या ज्ञेया, चरण

सप्ततिभेद, यत—"वय ५ समणधम्म १० संजम १७ वेआवच्च च १० पमगुत्तीओ ९। नाणाइतिअं ३ तव १२ कोहनिग्गहाई ४ चरणमेअं ॥ १ ॥" तत्र श्रमणधर्मो दशधा, यतः—"खती १ अज्जव २ मद्दव ३ मुत्ती ४ तव ५ संजमे अ ६ बोद्धवे। सच ७ सोअ ८ आकिंचणं च ९ बंभ च १० जइधम्मो ॥ १ ॥" 'मुत्ति'त्ति मुक्तिः निर्लोभता 'सोअ'त्ति शौच संयम प्रति निरुपलेपता, सा चादत्तादानपरिहाररूपा, लोभार्तो हि परधन जिघृक्षन् संयम मलिनयति, लौकिका अप्याहुः—"सर्वेषामपि शौचानामर्थशौच परं स्मृतम्। योऽर्थेषु शुचिः स शुचिर्न मृद्वारिशुचिः शुचिः ॥१॥" संयम सप्तदशधा, यतः—"पञ्चाश्रवाद्विरमण ५ पञ्चेन्द्रियनिग्रहः १० कषायजयः १४। दण्डत्रयविरति १७ श्चेति संयमः सप्तदशभेदः ॥ १ ॥" यद्वा—"पुढवि १ दग २ अगणि ३ मारुअ ४ वणस्सइ ५ बितिचउपणिदि ९ अजीवे १०। पेहो ११ पेह १२ पमज्जण १३ परिठवण १४ मणो १५ वई १६ काए १७ ॥ १ ॥" व्याख्या—पृथिव्यादिनवविधजीवानां रक्षेति नवधा, अजीवसंयमः सत्त्वोपघातहेतूनां पुस्तकादीनामग्रहणरूपः, यतः—"जइ तेसिं जीवाणं तत्थगयाणं तु सोणिअं हुज्जा। पीलिज्जंते घणिअं गलिज्ज त अक्खरे फुसिउं ॥ १ ॥" चक्षुषा...निरीक्ष्य...प्रेक्षासंयमः प्रत्युपेक्ष्य प्रमार्ज्य च शिलादिकरणम् ११, उपेक्षासंयमः सीदतां संयतानां चिन्ता असंयतानां तु न १२, प्रमार्जनासंयमः सागारिके सति रजोहरणेन पादप्रमार्जनं (असति तु प्रमार्जनं) १३, परिष्ठापनासंयमस्त्याज्यस्य विधिना त्यागः १४, मनसो द्रोहाभिमानेर्ष्यादिभ्यो निवृत्तिः धर्मध्यानादिषु च प्रवृत्तिर्मनःसंयमः १५, वाचो

हिंस्रपरुषादिभ्यो निवृत्तिः शुभभाषायां च प्रवृत्तिर्वाक्संयमः १६, कायस्य धावनवल्गनादिभ्यो निवृत्तिः शुभ-क्रियासु च प्रवृत्तिः कायसंयमः १७, एष सप्तदशप्रकारः प्राणिदयारूपः संयमः। वैयावृत्त्यं दशधा, यतः—"आयरिअ १ उवज्झाए २ थेर ३ तवस्सी ४ गिलाण ५ सेहे अ ६। साहम्मिअ ७ कुल ८ गण ९ संघसंगय तमिह कायव्वं १० ॥ १ ॥" ब्रह्मगुप्तयो नव प्रागुक्ताः, शेषाश्चरणभेदाः सुगमाः। करणमपि सप्ततिभेदं, यतः—"पिंडविसोही ४ समिई ५ भावण १२ पडिमा य १२ इंदिअनिरोहो ५। पडिलेहण २५ गुत्तीओ ३ अभिग्गहा ४ चेव करणं तु ॥ १ ॥" तत्र पिण्डविशुद्धिश्चतुर्धा, यतः—"पिंड १ सिज्जं २ वत्थं च ३, चउत्थं पायमेव य ४। अकप्पिअं न इच्छिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पिअं ॥१॥" भावना द्वादश, यतः—"पढमं अणिच्चभावं १ असरणयं २ एगयं च ३ अन्नत्तं ४। संसार ५ मसुहम त्तिअ ६ विविहं लोगस्सहावं च ॥ १ ॥ कम्मस्स आसव ८ संवरं च ९ निज्जरण १० मुत्तमे अ गुणे ११। जिणसासणंमि बोहिं च दुल्लहं १२ चिंतए मइमं ॥ २ ॥" प्रतिमा द्वादश, यतः—"मासाई सत्तंता पढमा ८ बिअ ९ तइअ १० सत्तराइदिणा। अहराइ ११ एगराइअ १२ भिक्खुपडि-माण बारसगं ॥ १ ॥" एतद्व्याख्या आवश्यकवृत्त्यादेर्ज्ञेया। प्रतिलेखनाः पञ्चविंशतिः, यतः—"दिट्ठिपडिलेहएगा १ पप्फोडा तिन्नि तिन्नि अंतरिआ ७। अक्खोडा पक्खोडा नव नव २५ इअ पुत्तिपणवीसा ॥१॥" अभिग्रहाश्चत्वारो द्रव्य १ क्षेत्र २ काल ३ भाव ४ भेदात्, शेषाः करणभेदाः कण्ठ्याः, एतेन मूलोत्तरगुणाः प्रद-र्शिताः, एष तपश्चरणकरणगुणेषु साधुषु सति प्रासुकदाने वैयधिकरण्योरभेदोपचारादुपलक्षणत्वाच्च प्रासुकैषणी

यद्येवग्रहणे सति यत्तपोविभागो न कृतस्तत्किमिति गर्हे चेत्यन्वयः, इह च चरणमध्ये तपसः सङ्ग्रहे सत्यपि पृथगुपादानमनेन निकाचितान्यपि कर्माणि क्षीयन्ते इति प्राधान्यख्यापनार्थं, यत्परमार्षम्—“कडाण कम्माण पुव्विं दुच्चिन्नाण दुप्पडिक्कंताण वेइत्ता मुक्खो नत्थि अवेइत्ता, तवसा वा झोसइत्ता ” इति द्वात्रिंशगाथार्थः ॥ ३२ ॥

॥ इतिश्रीतपागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यश्रीभुवनसुन्दरसूरिविनेयोपाध्यायश्रीरत्नशेखरगणिविरचितायां श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ शिक्षाव्रताधिकारश्चतुर्थः ॥ ४ ॥ श्री ॥

एवं द्वादशव्रतातिचारान् प्रतिक्रम्य संलेखनातिचारान् परिजिहीर्षुस्तत्प्रथमं प्रार्थनामाह—

इहलोए परलोए जीविअमरणे अ आससपओगे। पंचविहो अइआरो मा मज्झं हुज्ज मरणंते ॥३३॥

‘इहलोए’ इति, आशंसाप्रयोग इति सर्वत्र योज्यं, प्रतिक्रामकमाश्रित्येहलोको—मनुष्यलोकस्तत्राशंसा-अभिलाषः प्रेत्य मानुषः स्यां राजा वा श्रेष्ठी वेत्यादिरूपस्तस्याः प्रयोगो—व्यापार इहलोकाशंसाप्रयोगः १, परलोको-देवभवादिस्ततो देवो देवेन्द्रो वा भवेयमित्यादि परलोकाशंसाप्रयोगः २, तथा कश्चित्कृतानशनः प्रतिदिन नानानगरग्रामसमागच्छच्चतुर्वर्णश्रीसङ्घविधीयमाननि 'समानमहोत्सवपरम्परानिरीक्षणादनेकनागरिकलोकप्रारम्भितसूत्रकलापकौशलसमुद्भूतप्रभूतशोभानि मालनान्मृदङ्गवंशवरवेणुवीणापटुपटहप्रमुखसुखकारिवाद्यमाननानाविधवाद्यध्वनिनादाकर्णनाद्बहुश्राद्धिकापूर्वकविवेकिजननिकरनिरन्तरक्रियमाणव्यतीतप्रमाणवर्णमालाद्विसत्का

रस मानवन्दनाप्यवलोकनात्सुविहितगीतार्थयतिप्रारब्धभीसिद्धान्तपुस्तकवाचनाविधुमानाभिमावनाद्भूयोभू यःसम्भूयभूयस्तरधार्मिकधुरीणप्रवीणसाधर्मिकश्रेणिप्रणीयमानसद्गुणोपबृंहणाश्रवणाच्चैवं मन्यते—यथुत प्रतिप न्नानशनस्यापि मम जीवितं सुचिरं श्रेयो यतो मामुद्दिश्यैवंविधा समृद्धिरिति जीविताशंसाप्रयोगः ३, तथा कश्चित् कर्कशक्षेत्रे कृतानशन प्राघुक्तपूजाद्यभावात् क्षुद्बाधार्त्तो वा चिन्तयति—कदा म्रियेऽहमिति मरणाशंसाप्रयोगः४, चशब्दात्काममोगाशंसाप्रयोगः, तत्र कामौ—शब्दरूपे भोगा—गन्धरसस्पर्शास्तेषामाशंसाप्रयोगो यथा ममास्य तपसः प्रभावात् प्रेत्य रूपसौभाग्यादि भूयात् ५, एष पञ्चविधोऽतिचारो मा मम भूया मरणान्ते चरमोच्छ्वास मपि यावन्निरवर्धः, उपलक्षणं चैतत् तेन सर्वस्मिन्नपि धर्मानुष्ठाने ऐहलौकिकी पारलौकिकी वा सर्वथाऽप्या- शंसा वर्जनीया, यत्सूत्रं—"नो इहलोगट्ठयाए आयारमहिट्ठिज्जा नो परलोगट्ठयाए आयारमहिट्ठिज्जा नो कित्ति वण्णसद्दसिलोगट्ठयाए आयारमहिट्ठिज्जा नन्नत्थ आरिहंतेहिं हेऊहिं आयारमहिट्ठिज्जा।" तथा—"आशंसया विनिर्मुक्तोऽनुष्ठानं सर्वमाचरेत्। मोक्षे भवे च सर्वत्र, निःस्पृहो मुनिसत्तमः ॥ १ ॥" आशंसां कुर्वाणो हि प्रकृष्टधर्माराधकोऽपि हीनमेव फलं लभते, धर्मस्य चिन्तामणेरिवाशंसारूपतुच्छमूल्येन विक्रीतत्वात्, आह च— "सीलव्वयाइं जो बहुफलाइं हन्तूण सुक्खमहिलसइ। धिइदुब्बलो तवस्सी कोडीए कागिणिं किणइ ॥१॥" अत एव निदानान्यर्हद्भिः सर्वथा निषिद्धानि, तानि च नव, यथाऽऽह—"निव १ सिट्ठि २ इत्थि ३ पुरिसे ४ परपवि- आरे अ ५ सपवियारे अ ६। अप्परयसुर ७ दरिद्दे ८ सड्ढे ९ दुन्ना नव निआणा ॥१॥" व्याख्या—कश्चित्साध्वा-

दिर्निदान कुर्यात् देवाः केन साक्षाद् दृष्टाः ? इमे राजान एव देवास्ततो यदस्ति तपोऽनुष्ठानादीनां फलं तदागद राजा भवेय, स स्वर्गं गतश्च्युत्वा राज्य लभते, नतु सम्यक्त्वादिधर्मं, एवं दुर्लभबोधिः स्यात् १, एवं बहुचिन्ता बहुव्यापारा राजानस्ततः श्रेष्ठ्यादिकुले भवेयं २, पुमान् बहुव्यापारः सङ्ग्रामादिदुष्करकारी चेति स्त्रीत्वमा वास्ते ३, एव स्त्री नित्य पराधीना परामयपद चेति पुंस्त्वम् ४, अशुभा नृभोगास्ततो ये देवा अन्य देव देवीं वा आत्मान वा देवदेवीरूप विकुर्व्य प्रविचरन्ति तथाऽहमपि स्याम् ५, आत्मानमेव देवीरूपं विकुर्व्य ये प्रविच-रन्ति तथा स्यां ६, निर्विण्णकामभोगत्वाद् यत्र न प्रविचारणा तत्र स्यां, स ततश्च्युतः सम्यग्दर्शन लभते, नतु देशविरत्यादि ७, तत एवात्मा मे सुनिस्तारः स्यादिति दरिद्रः स्यां, स स्वर्गादागतो दरिद्रीभूय प्रव्रज-त्यपि न तु सिध्यति ८, एव श्राद्धत्व साधियसि श्राद्धः स्यां, स सर्वविरतिं नाप्नोति ९, सौभाग्यादिनिदाना न्यपि नवस्वेतेष्वेवान्तर्भाव्यानि, निदानकृच प्राग्भवाराद्धप्रकृष्टधर्मोऽपि प्रायो नरकादिदुर्गतिदुःखभागी स्यात् सप्तमपृथिवीप्राप्तसुभूमब्रह्मदत्तादिवत्, तदुक्त—"सुपवुपि तव विन सुवीरमवि पालिअ सुसामन्नं । तो काऊण निआण सुहाइ हारिंति अत्ताण ॥ १ ॥ उड्ढगामी रामा केसव सवेवि ज अहोगामी । तस्थवि निआण कारण मओ अ मइम इमे पओ ॥ २ ॥" इति त्रयस्त्रिंशगाथार्थः ॥ ३३ ॥ उक्ताः संलेखनातिचाराः, तपोवीर्याचारयो रतिचारास्तु "जो मे वयाइआरो" इति द्वितीयगाथायां चशब्दसूचितत्वेन सामान्यतः प्राक् प्रतिक्रान्ताः, विशे-

पतस्वस्पवक्तव्यस्वामिना नोक्ता, एवं ज्ञानाचाचारपञ्चकमाश्रित्य चतुर्विंशतातिचाराणां श्रावकं प्रति प्रतिक्रमणमुक्तम्, अथ सर्वेऽप्यतीचारा मनोवाक्काययोगसम्भवा अतस्तांस्तैरेव प्रतिक्रामन्नाह—

काएण काइअस्सा पडिक्कमे वाइअस्स वायाए। मणसा माणसिअस्सा सव्वस्स वयाइआरस्स ॥ ३४ ॥

'काएणे'ति कायेन च यथाविकारिणा कृतः कायिकस्तस्य, आर्षत्वादत्र दीर्घः, कायेन-गुरुव्रततपःकायोत्सर्गाद्यनुष्ठानपरेण देहेन इत्यादिक्षपातकस्तुत्यवचिनिषिद्धसर्वाहारषण्मासीकायोत्सर्गसिद्धरत्नमहारिवत् १ तथा वा-सहसाऽभ्याख्यानसामादिरूपया कृतो वाचिकस्तस्य वाचैव मिथ्यादुष्कृतभणनादिलक्षणया श्रीगौतमवत् यथाऽनशनस्थानन्दश्राद्धेन पूर्वापरदिक्त्रये योजनपञ्चशतीसुदीर्घ्यां स्वाहिमाचलापूर्वमासौधर्मकल्पावधो रत्नप्रभायां आ लोलुपान्तमावधिज्ञानं इत्युक्तः, सहसा श्रीगौतमेनोक्त-गृहस्थस्येयान् अवधिर्न स्यादतोऽस्य स्थानस्यालोचय, आनन्दोऽप्यूचे-सद्भावोक्तौ किमालोचना स्यात् ?, नो चेद् यूयमेवालोचयत, ततः स साशङ्कः श्रीवीरं पृष्ट्वाऽऽलोच्यानन्दं क्षमयामास, एष वाचिकस्य वाचा २, तथा मनसा देवतस्यादौ शङ्कादिकालुष्येण कृतो मानसिकस्तस्य मनसा-हा दुष्कृतमित्यात्मनिन्दापरेण, मनसैवार्जितसप्तमनरकयोग्यकर्मक्षणान्तरोत्पन्नकेवलप्रसन्नचन्द्रराजर्षिवत् ३, "तुः पुनरर्थे" इत्युक्त श्रीअकलङ्कदेवसूरिकृतवृत्तौ तेन "माणसिअस्स उ" इति पाठः समाप्यते, पाठान्तरं वा तत्, सर्वस्य व्रतातिचारस्य प्रतिक्रमामीति योगः, पञ्चम्यर्थेऽत्र षष्ठी, ततः कायेन

कायिकात् वाचा वाचिकात् मनसा मानसिकात् सर्वस्मादतीचाराभिवर्तेऽहमित्यर्थः, पठन्ति च—"मनसा मानसं कर्म, वचसा वाचिकं तथा । कायेन कायिकं तद्वभिस्तरन्ति मनीषिणः ॥ १ ॥" इति चतुस्त्रिंशगाथार्थः ॥ ३४ ॥ सामान्येन योगत्रयं प्रतिक्रम्य विशेषतस्तदेव प्रतिक्रमितुमाह—

वदणवयसिक्खागारवेसु सन्नाकसायदंडेसु । गुत्तीसु अ समिईसु जो अइआरो य तं निंदे ॥ ३५ ॥

'वंदणे'त्ति वन्दनं-चैत्यवन्दनं गुरुवन्दनं च, तत्राद्य द्रव्यतः पालकस्य भावतः शाम्बस्य, द्वितीयं द्रव्यतो वीरकस्य भावतः श्रीकृष्णस्य, दशत्रिकादिचतुःसप्तत्यधिकद्विसहस्रीमितद्वाररूपश्चैत्यवन्दनाविधिर्द्विनवत्यधिकचतुःशतीद्वाररूपो गुरुवन्दनविधिश्च भाष्यादेरभ्यूह्यः, तथा व्रतानि—अणुव्रतादीनि पौरुष्यादिप्रत्याख्यानरूपाणि नियमा वा, शिक्षा ग्रहणासेवनरूपा द्वेधा, तत्र ग्रहणशिक्षा सामायिकादिसूत्रार्थग्रहणरूपा, यदागमः—"सावगस्स जहन्नेणं अट्ठप्पवयणमायाओ उक्कोसेण छज्जीवणिआ, सुत्तओऽवि अत्थओऽवि, पिंडेसणज्झयणं न सुत्तओ अत्थओ पुण उल्लावेण सुणइ"त्ति १, आसेवनशिक्षा तु नमस्कारेण विबोध इत्यादि दिनकृत्यलक्षणा २, गौरवाणि—जात्यादिमदस्थाना यष्टौ, यत —"जाइ १ कुल २ रूव ३ बल ४ सुअ ५ तव ६ लाभे ७ सरिय ८ अट्ठमयमत्तो। एआइ चिअ बधइ असुहाइ बहु च ससारे ॥ १ ॥" मेतार्यहरिकेशिबलमरीच्यादयोऽत्र ज्ञातानि, यद्वा त्रीणि गौरवाणि ऋद्धि १ रस २ सात ३ गौरवभेदात्, तत्र प्रभूतधनस्वजनादिभिर्गर्वकरणमृद्धिगौरव एवमेव लाघवाय

यथा दशार्णभद्रस्य सर्धपरमर्द्ध्यां श्रीवीर विवन्दिषोः १, रसेषु-मधुरान्नपानादिषु गार्ध्यं रसगौरवं महादोषाय यथा मथुरामङ्ग्वाचार्यादेः, स हि यक्षभूतो रसलौल्यात्रिर्धमनवासी मृत्वा पुरनिर्द्धमने यक्षोऽजनि २, मृदुशय्यासनादीष्टविषयासक्तिः सातगौरवं दुर्गतिपाताय यथा शशिराजादेः, स हि वेश्यालालनैकरसस्तृतीयनरकगतः ३, ततो धन्यन च मनांसि येषामपि द्वन्द्वस्तेषु, तथा सञ्ज्ञा–आहार १ भय २ मैथुन ३ परिग्रह ४ रूपाश्चतस्रो दश या पञ्चदश षोडश वा प्रोक्ताः श्रुते, तत्र दशसञ्ज्ञा यथा–'आहार १ भय २ परिग्गह ३ मेहुण ४ तह कोह ५ माण ६ माया य ७ । लोभ ८ लोगो ९ हसन्ना १० दसमेआ सव्वजीवाणं ॥१॥" एता दशापि द्वीन्द्रियादीनां प्रायः प्रतीताः, एकेन्द्रियाणां तु भाव्यते–तत्राहारसञ्ज्ञा वनस्पतीनां जलाहारत्वात् १, भयसञ्ज्ञा ऊर्ध्वमुपस्थिते सूत्रधारादौ वृक्षाणां कम्पदर्शनात्सङ्कोचनिकायाश्च भयेन सङ्कुचनात् २, परिग्रहसञ्ज्ञा वल्लीभिर्वृक्षादीनां वेष्टनात् ३, मैथुनसञ्ज्ञा कुरुबकाशोकादीनामङ्गनाऽऽलिङ्गनपादप्रहारादिभिः पुष्पोद्गमात्, उक्तञ्च–"कुरुपयतरुणो फुल्लति जस्स आलिंगणेण(णाणि) तरुणीण १। तरुणिपयोहरलुद्धा असोअतरुणोवि विअसंति२॥१॥ तरुणीमहुरागधेण तोसिआ केसराचि कुसुमति ३। चपयतरुणो फुल्लति सुराहि जलदोहलेहिं च ४॥२॥ विअसति तिलयतरुणो तरुणिकडक्खेहिं पविद्दया जस्स ५। फुल्लंति विरहरुक्खा सोऊण पंचमुग्गार ६ ॥३॥" पारदस्यापि सञ्ज्ञाराज्ञ्यातास्र्लरसस्पर्शो कृपादृष्टिः समन्तादुल्लसनाद्भ्रमणान्मैथुनसञ्ज्ञा सम्भवति, क्रोधसञ्ज्ञा पादे लग्ने कोकनदस्य कन्दो हुङ्कारान् मुञ्चति ५, मानसञ्ज्ञा मयि सत्यां किं लोकदुःस्थमिति मानाद्रुदन्तीनामौषधी

मिमूलन् भवति यत्सया वल्ल्या सुवर्णसिद्धिः स्यात् ६, मायासञ्ज्ञा वल्ली फलानि पत्रैराच्छादयति ७, लोभसञ्ज्ञा बिल्वपलाशावयो मूलानि निधानोपरि क्षिपन्ति ८, लोकसञ्ज्ञा कमलानि रात्रौ कैरवाणि तु दिवा सङ्कुचन्ति ९, ओघसञ्ज्ञा वल्ली मार्गं त्यक्त्वा वृतिवृक्षाद्यारोहति १०। पञ्चदश सञ्ज्ञा यथा—"आहार १ भय २ परिग्गह ३ मेहुण ४ सुह ५ दुक्ख ६ मोह ७ वितिगिच्छा ८। तह कोह ९ माण १० माया ११ लोभे १२ सोगे अ १३ धम्मो १४ घे १५ ॥ १ ॥" एता एव लोकसञ्ज्ञया सह षोडश, तल्लक्षणा चाचाराङ्गवृत्त्यन्तर्गता यथा—आहारसञ्ज्ञा—आहाराभिलाषः, सा च तैजसशरीरनामकर्मोदयादसातोदयाच्च भवति १, भयसञ्ज्ञा त्रासरूपा २, परिग्रहसञ्ज्ञा-मूर्च्छारूपा ३, मैथुनसञ्ज्ञा-स्त्र्यादिवेदोदयरूपा, एतास्तिस्रो मोहनीयोदयात् ४ सुखदुःखसञ्ज्ञे सातासातानुभवरूपे वेदनीयोदयजे ६, मोहसञ्ज्ञा-मिथ्यादर्शनरूपा मोहोदयात् ७, विचिकित्सासञ्ज्ञा चित्तविप्लुतिरूपा मोहोदयाज्ज्ञानावरणीयोदयाच्च ८, क्रोधसञ्ज्ञा अप्रीतिरूपा ९ मानसञ्ज्ञा-गर्वरूपा १० मायासञ्ज्ञा वक्रतारूपा ११, लोभसञ्ज्ञा गृद्धिरूपा १२, शोकसञ्ज्ञा-विप्रलापवैमनस्यरूपा १३, एताः पञ्च मोहोदयजाः, लोकसञ्ज्ञा स्वच्छन्दघटितविकल्परूपा लौकिकाचरिता, यथा—"न सन्त्यनपत्यस्य लोकाः, श्वानो यक्षाः विप्रा देवाः, काकाः पितामहाः, बर्हिणां पक्षवातेन गर्भः" इत्येवमादिका ज्ञानावरणक्षयोपशमान्मोहोदयाच्च भवति १४, धर्मसञ्ज्ञा-क्षमाद्यासेवनरूपा १५, ओघसञ्ज्ञा—वल्लिवितानारोहणादिलिङ्गा ज्ञानावरणीयादिकर्मक्षयोपशमोत्था प्रष्टव्या १६। तथा कषाः—संसारस्तस्यायो—लाभो येभ्यस्ते कषायाः क्रोधमानमायालोभलक्षणाः,

तदुक्तं—"कम्म कस भवो वा कसमाओ सिं जओ कसायाउ । संसारकारणाणं मूलं कोहाइणो ते अ ॥ १ ॥" चत्वारोऽपि ते प्रत्येकमनन्तानुबन्धिनोऽप्रत्याख्याना: प्रत्याख्यानावरणा: सञ्ज्वलनाश्चेति षोडश तद्भेदा:, एषां स्वरूपं चैवमाहु:—"जाजीव १ वरिस २ चउमास ३ पक्खगा ४ नरय १ तिरिअ २ नर ३ अमरा ४। सम्मा १-णु २ सवविरई ३ अहखायचरित्त ४ घायकरा ॥ १ ॥ जलरेणु २ पुढवि ३ पव्वयराई ४ सरिसो चउविहो कोहो । तिणिसलया १ कट्ठ २ ट्ठिअ ३ सेलत्थंभोवमो ४ माणो ॥ २ ॥ मायावलेहि १ गोमुत्ति २ मिंढसिंग ३ घणवंसमूल ४ समा । लोहो हलिद्द १ खंजण २ कद्दम ३ किमिराग ४ सामाणो ॥३॥" ननु यदि संज्वलनादय: क्रमेण देवनरतिर्यग्नरकगतिहेतवस्तत्कथं सङ्गमादयो नित्यानन्तोदयिनोऽपि स्वर्गं श्रेणिकादयस्तु द्वितीयकषायोदयिनोऽपि नरकं जग्मु: ?, सत्यम्, एतेऽनन्तानुबन्धिक्रोधादय: षोडशापि यथास्वं चतुश्चतूरूपत्वाच्चतु:षष्टिर्भवन्ति, यथाऽनन्तानुबन्धी क्रोधोऽनन्तानुबन्धिक्रोधप्रतिरूपोऽत्यन्ततीव्रतमत्वात्, अनन्तानुबन्धी क्रोधोऽप्रत्याख्यानावरणक्रोधप्रतिरूप: किञ्चिन्मन्दत्वात्, तथा स एव प्रत्याख्यानावरणक्रोधप्रतिरूपो मन्दत्वात्, स एव च संज्वलनक्रोधप्रतिरूपो मन्दतरत्वात्, एवमप्रत्याख्यानक्रोधादयोऽपि प्रत्येकमनन्तानुबन्धिक्रोधादिप्रतिरूपतया चतुर्द्धा वाच्या:, एवं क्रोध: षोडशधा, एवं मानादयोऽपि प्रत्येकं षोडशधा वाच्या:, तदेवं कषायाश्चतु:षष्टि:, तत: सङ्गमकादयोऽनन्तानुबन्धिभिरपि संज्वलनप्रतिरूपै: स्वर्गं श्रेणिकादयस्त्वप्रत्याख्यानैरप्यनन्तानुबन्धितुल्यैर्नरकं जग्मु:, एते च सर्वथा परिहार्या:, यत:—"जं अज्जिअं चरित्तं देसूणाए वि पुव्वकोडीए । तंपि कसाइयमित्तो

हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥ १ ॥ उदयस्सेव निरोहो उदयप्पत्ताण वाऽफलीकरण । ज एत्थ कसायाण कसायसली णया एसा ॥ २ ॥ तम्हमिण सारमिण कुशलसंगीइ एस परमत्थो । ज भवभमणसहाया इमे कसाया चइज्जति ॥ ३ ॥ ज अइदुक्खं लोए ज च सुहं उत्तमं तिहुअणंमि । त जाण कसायाण वुड्ढिक्खयहेउअं सव्वं ॥ ४ ॥" परेऽप्यूचिरे—"यत्क्रोधयुक्तो जपति, यज्जुहोति यदर्चति । तत्सर्वं स्रवते तस्मादामकुम्भादिवोदकम् ॥ १ ॥" क्रोधे करटोत्करटयोर्ज्ञातं—तौ महर्षी पुरनिर्द्धमने वर्षाचतुर्मासीं कायोत्सर्गे स्थितौ, तदाशातनाभिया पुरान्तर्नीय माधजनैराकृष्टौ क्रुद्धौ प्राहतुः—'वर्षे मेघ ! कुणालायां, दिनानि दश पञ्च च । मुशल [युग] प्रमाणधाराभिर्यथा रात्रौ तथा दिवा ॥ १ ॥" तथैव जाते पुराद्युपप्लवान्नरके गतौ । माने वर्षं कायोत्सर्गस्थबाहुबल्यादिः मायायां श्री मल्लिः लोभे सोमादित्यश्रेष्ठी प्रियैकपुत्रमपि वञ्चयित्वा रात्रौ श्मशानावधः कोटिनिधिं संगोप्य कथञ्चिद्दृष्टमासो न्नमियता स केनाप्यासो भावीत्यत्यन्तार्त्यैव दाहज्वराक्रान्तो मृतो दग्धिपोऽहिर्जातस्तन्निधौ, एवमेकैकोऽप्यनर्थहेतुः किं पुनः समुदिताः ?, तथा दण्ड्यते धर्मधनापहारेण प्राणी यैस्ते दण्डा—अशुभमनोवाक्कायरूपाः मनोदण्डे ज्ञातं—श्रीगौतमनिर्धामितः सुभद्रो द्वारास्फलनोत्थखभार्यामालम्बनाध्यां तत्रैव कृमीभूतः १, वाक्कायदण्डयोर्लौकिकमहर्षिण्यर्थं प्रति सम्यग्मृगगत्युक्त्या नरकं गतः कौशिकः २, प्रागजापालत्वे यूकाशूलाभोतनात् भवशतं निर्मन्तुत्वेऽपि शूलाञ्चितो माण्डव्यश्च ३, माया १ निदान २ मिथ्यादर्शन ३ शल्यरूपा वा त्रयो दण्डास्तेषु, तथा गुप्तिष्वशुभमनोवाक्काययोगनिरोधरूपासु तिसृषु, तथा ईर्या १ भाषा २ एषणा ३ आदाननि

क्षेपण ४ पारिष्ठापनिकासु ५ पञ्चसु समितिषु चशब्दात्सम्यक्त्वप्रतिमापरोपधर्मकृत्यपरिग्रहः, एतेषु निषिद्धकरणादिना योऽतिचारस्सर्कं निन्दामीति पञ्चत्रिंशगाथार्थः ॥ ३५ ॥ नन्वेव सर्वेऽप्यतिचाराः सामान्येन व्यस्तया च प्रतिक्रान्ता परं पुनर्गृहस्थः षट्कायारम्भादिपापेष्वेव प्रवर्त्तते इति निरन्तरबहुलघुकर्मबन्धकालुष्यसम्भवात्कथं नाम तस्य शुद्धिर्गजस्नानप्रायस्यैव भवनादित्याशङ्कायां सम्यग्दर्शनमहिमानं दर्शयन् नत्युत्तरमाह—

सम्मदिट्ठी जीवो जइविहु पावं समायरइ किंचि। अप्पो सिं होइ बंधो जेण न निद्धंधस कुणइ ॥३६॥

सम्यग्—अविपरीता दृष्टिः—बोधो यस्य स सम्यग्दृष्टिर्जीवः, 'यद्यपि' कथञ्चिन्निर्वाहात् 'पापं' कृष्याद्यारम्भं समाचरति १ 'किञ्चित्' निर्वाहमात्रं, हुशब्दस्तथाऽपीत्यर्थे अव्ययानामनेकार्थत्वात्, ततस्तथाऽप्यल्पः—प्रथमगुणस्थानत्रयापेक्षया स्तोकः 'सिं'त्ति तस्य श्रावकस्य भवति बन्धो ज्ञानावरणादिकर्मणामिति शेषः, हेतुमाह—येन कारणेन 'निद्धंधसं' निर्दयमिति क्रियाविशेषणं, 'निद्धंधसे'त्ति पाठे तु 'निर्दन्धसः' निःशूकः सन् कुरुते, जीवदयामूलसम्यग्धर्मोपलम्भेन सर्वकृत्येषु यतनापूर्वमेव प्रवर्त्तनात्, अत एव चैकस्मिन्नपि कृत्ये निर्दयत्वसद्भावसम्पत्तौ चरमविपक्लेश्यारूपपरिणामविशेषेण बहुधान्तरमागमे अम्बूलादकभ्रामवधकरश्चिन्तास्यामभिहितं, तथैवम्—"जह जबुपायवेगो सुपक्कफलभारनमियसालग्गो। दिट्ठो छहिं पुरिसेहिं ते बिंती जम्बु भक्खेमो

॥ १ ॥ कह पुण ते चिंतेंती आरुहमाणाण जीअसव्वेहिं । तो छिंदिऊण मूला पाडिउं ताणि भक्खेमो ॥ २ ॥ बीआइ किमम्हाणं तरुणा छिन्नेण अइमहंतेणे ? छिंदह महल्लसाहा तइओ बेई पसाहाओ ॥ ३ ॥ गुच्छे चउत्थ-ओ पुण पंचमओ बेइ गिण्हह फलाई । छट्ठो अ बेई पडिआ एए चिय सायहा बिंतु ॥ ४ ॥ दिट्ठंतस्सोवणओ छिंदह मूलाओ बेइ जो एवं । सो वट्टइ किण्हाए ? साहमहल्ला य नीलाए २ ॥५॥ हवइ पसाहा काऊ ३ गुच्छा तेऊ ४ फला य पम्हा य ५ । पडिआ य सुक्कलेसा ६ अहवा अन्न उदाहरणं ॥६॥ गामवहत्थं चोरा विणिग्गया एगु बेइ घाएह । जं पिच्छह तं सव्वं दुपयं च चउप्पयं वावि ? ॥७॥ बीओ माणुस २ पुरिसो तइओ ३ साउहे चउत्थो अ ४ । पंचमओ जुज्झंते ५ छट्ठो पुण तत्थिमं भणइ ॥ ८ ॥ इक्कं ता हरह धणं बीअं मारेह मा कुणह एवं । धणहरणमेव कुणह ६ उवसंहारो इमो तेसिं ॥ ९ ॥ सव्वे मारेहत्ति अ वट्टइ सो किण्हलेसपरिणामे । एव कमेण सेसा जा चरिमो सुक्कलेसाए ॥ १० ॥" इति षट्त्रिंशगाथार्थः ॥ ३ ॥ ननु 'स्तोकस्यापि विषस्य विषमा गति'रित्यल्पोऽपि बन्धः संसारस्यैव हेतुरित्याशङ्क्याह—

तंपिहु सपडिक्कमणं सप्परिआवं सउत्तरगुणं च। खिप्पं उवसामेई वाहिव्व सुसिक्खिओ विज्जो ॥३७॥

'तंपिहु से'ति तदपि यत्सम्यग्दृष्टिना कृतमल्पं पापं सद्यं प्रतिक्रमणेन—पञ्चविधावश्यकलक्षणेन वर्तत इति समतिक्रमणं, सपरितापं—हा विरूपं कृतमिति पश्चात्तापसहितं, पकारस्य द्वित्वमार्षत्वात्, 'सप्पडिआर'मिति

पाठे समतिचार, प्रतिचारः–प्रतिचारणा–छात्मार्थेवणिग्वदाधच्यपनोलनया प्रवृत्तिः, तदाह–"कइ कइ करेमि कइ मा करेमि कइ कइ कप पकुकय मे । जो हिअइ सपसारं करेइ सो अइकरेइ हिअं ॥ १ ॥" सोत्तरगुण च गुरूपदिष्टमायश्चित्तचरणान्वित 'क्षिप्र' शीघ्र श्रावकः 'उपशमयति' मिथ्यतापं करोति क्षपयति वा, तुशब्दोऽत्र एवार्थे तत उपशमयत्येवेत्यर्थः, अत्र दृष्टान्तमाह–'व्याधिमिव' साध्यरोग कासश्वासज्वरादिकं यथा सुशिक्षितो–रोगनिदानचिकित्सादिकुशलो वैद्यो वमनविरेचनलङ्घननिपातशायनादिनोपशमयतीति सप्तत्रिंश गाथार्थः ॥ ३७ ॥ दृष्टान्तान्तरेण पूर्वोक्तमेव स्पष्टयति—

जह्वा विस कुट्ठगयं, मतमूलविसारया । विज्जा हणाति मतेर्हि, तो त हवइ निव्विस ॥ ३८ ॥

'जहा वी'ति, विष द्विधा-स्थावर जङ्गम च, स्थावर द्रुमादीनां जङ्गम वृश्चिकसर्पादीनां, ततो यथा विषं 'कोठगतं' उदरगत व्यासशरीरमित्यर्थः मन्त्रा–गारुडादयो मूलानि अपुष्यादीनां, अनेन तन्त्राण्यपि सूचित, तेषु विशारदा–गुर्वाम्नायाभ्यासादिना दृष्टप्रत्ययाः 'वैद्याः' मन्त्रवादिनः 'घ्नन्ति' नाशयन्ति मन्त्रैस्ततस्तस्मात्र निर्विष भवति, यद्यप्यसौ विषार्तस्तेषां मन्त्राक्षराणां न तथाविधमर्थमवबुध्यते तथाऽप्यचिन्त्यो मणिमन्त्रौषधीनां प्रभाव इति-तदक्षरश्रवणेनापि तस्य गुणः संपनीपद्यते, यथा हि स्थविरापुत्रस्य हसस्य कुष्ठाहिदष्टस्य निश्चेष्टस्य मान्त्रिकैस्त्यक्तस्य शोकार्त्तजनन्या मुहुर्मुहुर्हंस । हस । इति पुत्रनामग्रहणपूर्वं रात्रौ नानाविलापकरणे हंसेति

गारुडमन्त्रपीजाक्षरश्रयणादेव सर्वाङ्गविपव्यपगमादि, यथा वाऽज्ञातगुणोऽप्यम्भिः प्रत्यासन्नो पालस्य शीतं व्यपनयति, जल वा पीतं तृष्णां मुष्णाति, इक्षुगुडादिर्वा तस्य सुस्वादुतां तुष्टिं च पुष्णाति, एव मतिमान्द्या विना सूत्राणां सम्यगर्थानवगमेऽपि प्रतिक्रामकस्य कर्मक्षयः स्यादिति भावः, लघुस्तवेऽप्युक्तं–"दृष्ट्वा सम्भ्रम कारि वस्तु सहसा ऐपे इति व्याहृत, येनाकूतवशादपीह वरदे ! विन्दु विनाऽप्यक्षरम् । तस्यापि ध्रुवमेव देवि ! तरसा जाते तवानुग्रहे, वाचः सूक्तिसुधारसद्रवमुचो निर्यान्ति वक्त्रोदरात् ॥१॥" लोकेऽपि श्रूयते कश्चित् केन चित् पृष्टः–आम्राणि लास्यसि राजादनानि वेति, तेनोक्तम्–आम्राणि न राजादनानि, (आंबा ना रायण) एव लोकभाषयाऽन्यार्थेऽपि नारायणनामग्रहणात्तस्य राज्यादिमहाफलमभूत्, इत्यष्टत्रिंशश्लोकार्थः ॥ ३८ ॥ दार्ष्टान्तिक योजयति—

एव अट्ठविह कम्म, रागदोससमज्जिअ । आलोअंतो अ निंदतो, खिप्प हणइ सुसावओ ॥३९॥

'एव'मिति, एवमष्टविध–ज्ञानावरणीय १ दर्शनावरणीय २ वेदनीय ३ मोहनीय ४ आयु ५ नाम ६ गोत्र ७–विघ्न ८ मेदभिन्नं कर्म्म रागद्वेषसमर्जित गुरुपार्श्वे आलोचयन्नात्मसमक्ष निन्दन्न क्षिप्र हन्ति–जीवप्रदेशेभ्यो वियोजयति सुश्रावकः, प्रमादादयोऽपि कर्मबन्धहेतवो भवन्ति रागद्वेषयोस्तूपादान प्राधान्यख्यापनार्थं, यतः–"नेहब्भंगिअतणुणो रेणूए विज्जए जहा देहं । रागदोसाउलमाणसम्मि तह कम्मबंधोवि ॥१॥" सुश्रावक इत्यत्र सुशब्दः पूजार्थः, स च षट्स्थानयुक्तभावश्रावकत्वस्य सूचको, यतः–"कयवयकम्मो १ तह सीलव च २

गुणवं च ३ संस्सुयववहारी ४ । गुरुसुस्सूसो ५ पवयणकुसलो ६ सड्ढ भावओ सड्ढो ॥ १ ॥" इत्येकोनविंशतिर्-शास्त्रोक्तार्थः ॥ १९ ॥ एनमेवार्थं सविशेषमाह—

कयपावोवि मणुस्सो आलोइअनिंदिअ गुरुसगासे । होइ अइरेगलहुओ ओहरिअभरुव्व भारवहो ४०

'कयपावो' इति पापयति—शोषयति पुण्यं पांशयति वा—गुण्डयति जीवमलमिति पापं—अशीतिसङ्ख्याशुभ कर्मप्रकृतिरूपं तद्धेतुकं हिंसाऽनृतादि अपि पापं, ततः कृतजीववधादिपापोऽपि 'मनुष्यः' पुमान् स्त्री नपुंसको वा न तु तिर्यग्देवादि, मनुष्याणामेव प्रतिक्रमणयोग्यत्वात्, 'आलोचितनिन्दितः' सम्यक्कृतालोचननिन्दाविधिः क? इत्याह—'गुरुसकासे' गुरोः समीपे, अगुरोरगीतार्थादेरन्तिके आत्मनैव वा क्रियमाणायामालोचनायां शुद्ध्यभावात्, यतः—"अग्गीओ न विआणइ सोहिं चरणस्स देइ ऊणऽहिअं । तो अप्पाणं आलोअगं च पाडेइ संसारे ॥ १ ॥" स्वयं च तीव्रतपसाऽपि न शुद्धिर्यतोऽशीतितमचतुर्विंशती रूपेन्द्रपुत्री चतुरिकाम्रतवधाऽन्याईदीक्षिता लक्षणार्या चटकयुग्मरतं दृष्ट्वा वध्यो-अर्हता किमेतदनुमतम्?, अवेदोऽसौ वा? इत्यादि, ह्रियाऽनालोचित, तच्छुद्ध्यै दश वर्षाणि विकृतिवर्जं षष्ठाष्टमाद्यैर्द्वे पारणकैर्द्वे षोडश मासक्षपणैर्विंशतिमाचामाम्लैः, एवं ५० वर्षतपस्तपनेऽप्युग्रदुःखाऽसङ्ख्यभवैः पद्मनाभतीर्थे सेत्स्यति, तदुक्तम्—"ससल्लो जइवि कट्ठुग्गं, घोरं वीरं तवं चरे । दिव्वं वाससहस्सं तु, तओवि तं तस्स निप्फलं ॥ १ ॥ जह कुसलोवि हु विज्जो अन्नस्स कहेइ अप्पणो

पाहिं । एवं जाणतस्सवि सल्लुद्धरणे परसगासे ॥ २ ॥ अपच्छित्ते जपारिसो पयंगईणाओ अ जो अ गीअत्थो ।
तस्स सगासे दंसणवयगहणं सोहिकरणं च ॥ ३ ॥ सल्लुद्धरणनिमित्तं गीअस्सऽन्नेसणा उ उक्कोसा । जोअणस-
याई सत्त उ बारस वरिसाइं कायव्वा ॥ ४ ॥ आलोअणापरिणओ सम्मं संपट्ठिओ गुरुसगासे । जइ अंतरावि
कालं करिज्ज आराहगो तहवि ॥ ५ ॥ लज्जाइ गारवेण बहुस्सुअमएण वावि दुच्चरिअं । जो न कहेइ गुरूणं न हु
सो आराहओ भणिओ ॥ ६ ॥ जह बालो जंपंतो कज्जमकज्जं च उज्जुअं भणइ । तं तह आलोइज्जा मायामयवि-
प्पमुक्को अ ॥ ७ ॥ संवेगपरं चित्तं काऊणं तेहिं २ सुत्तेहिं । सल्लाणुद्धरणविवागदंसगाईहिं आलोए ॥ ८ ॥
मायाइदोसरहिओ पइसमयं वड्ढमाणसंवेगो । आलोइज्ज अकज्जं न पुणो काहिंति निच्छयओ ॥ ९ ॥" न्दर्पानि-
समाचरितैकमहाव्रतानीतफलहिमलौ सम्यगननुष्ठितालोचनावपि मृतसन्मानितावत्र ज्ञातं, ततः सद्गुरुसमक्षं
सम्यक्स्वपापालोचनं सर्वं, गुरुणोऽप्यालोचकस्तेषामभावे यथा सम्यगालोचयति, रोगापचयसायी गुरोरभावे
तु सिद्धादिसमक्षमालोचयतोऽपि शुद्धिः स्यात्, रणमुखशल्यसमुद्धारान्तर्घातजर्जरितवरुणस्येव सौधर्मे गतस्यैकावता-
रिणः; ततः किम्? इत्याह—भवत्यतिरेकलघुकः पापभारापगमादतिशयेन लघुभूत इत्यर्थः, क इव?—अपहृत
भर इव भारवाहः, यथा धान्येन्धनलोहादिभारवाहकः शीर्षस्कन्धपृष्ठेभ्यस्तद्भारमवतार्यानन्तरमात्मानमतिश-
येन लघुकं मन्यते तथा श्राविकोऽप्यालोचितनिन्दिताखिलपापः, यतः—"लहु १ आल्हाईजणणं २ अप्पपरनि-
वत्ति ३ अज्जवं ४ सोही ५ । दुक्करकरणं ६ आणा ७ निस्सल्लत्तं च ८ सोहिगुणा ॥ १ ॥" दुक्करं च मासक्षपणा-

विम्योऽपि सम्यगालोचन, लक्षणार्थोवेरिव, अत एवास्याभ्यन्तरतपोमेवत्व, यदुक्त निशीथचूर्णौ–"त न दुक्करं अ पडिसेविअइ, त दुक्करं ज सम्म आलोइज्जइ"त्ति, शल्य च महाऽनर्थाय, यतः–"नवि त सत्थं व विसं व दुप्पउत्तो व कुणइ वेआलो । जत च दुप्पउत्त सप्पो व पमायओ कुद्धो ॥ २ ॥ ज कुणइ भावसल्लं अणुद्धिअ इत्य सव्वदुहमूल । दुल्लहबोहीअत्त अणतससारियत्त च ॥ ३ ॥ अप्पपि भावसल्ल अणुद्धिअ रायवणिअतणए-हिं । जाय कडुअविवाग किं पुण बहुआइ पावाइ ॥४॥" 'अप्प'ति अल्प पूर्वभवे प्रव्रज्यानन्तर स्वजायासाध्वी सानुरागावलोकनमात्र 'रायवणिअतणएहिं'ति क्रमावार्द्रकुमारेलापुत्राभ्यां 'कडुअ'त्ति धर्मसिन्धुतिनीचकुला-गमनादि "निद्धविअपावपंका सम्म आलोइउ गुरुसगासे । पत्ता अणतसत्ता सासयसुक्ख अणाबाह ॥ ४ ॥" यथा स्वभगिन्यां स्वस्वामिपत्न्यामासक्तः स्वामिराज्यच्छलग्रहणद्रोहाविकृत्यन्त्रघोरस्वपः सम्यगालोच्य प्रव्रज्य सिद्धस्तस्सम्बन्धो चिचिकोसुचन्तर्गतशुकराजकथातो ज्ञेयः, गुरुस्वं प्रायश्चित्त च सम्यग् बोद्धव्यं, उक्त चालोचनापञ्चाशके–"आलोअणासुदाणे लिंगमिण चिंति मुणिअसमयत्था । पच्छित्तकरणमुचिअ अकरणयं चेव दोसाणं ॥ १ ॥ पक्खिअचाउम्मासे आलोअण निअमसो उ दायव्वा । गहणं अभिग्गहाण य पुव्वगहिए निवेएउं ॥२॥" इति चत्वारिंशगाथार्थ ॥४०॥ सम्प्रति प्रतिक्रमणस्य मोक्षफलप्रापणद्वारेणापि माहात्म्यमाह—

आवस्सएण एएण सावओ जइवि बहुरओ होइ । दुक्खाणमतकिरिअं काही अचिरेण कालेण ४१

'आवस्से'त्ति, श्रावको यद्यपि बहुरजाः—बहुबध्यमानकर्मा बहुरतो वा-विविधसावद्यारम्भासक्तस्तथाऽपीत्य
व्याहाराद्यावश्यकेन-अवश्यकर्त्तव्येन एतेनेति—सामायिक१ चतुर्विंशतिस्तव२ वन्दनक ३ प्रतिक्रमण ४कायोत्सर्ग
५ प्रत्याख्यान ६ रूपेण षड्विधभावावश्यकेन न तु दन्तधावनादिद्रव्यावश्यकेन 'दुःखाना' शारीराणां मानसाना
च 'अन्तक्रियां' क्षयं करोति 'अचिरेण' स्तोकेनैव कालेन तद्भवादिनाऽपीति सटङ्कः, इह च यद्यपि दुःखाना
मन्तक्रियाया अनन्तरहेतुर्यथाऽऽख्यातचारित्र, तल्लाभे एवान्तक्रियाभावात्, तथाऽपि परम्पराहेतुरिदमपि
जायते, अयमर्थः—यतिश्चसर्वोत्कृष्टरूपेण सामायिकाद्यावश्यकेनाभ्यस्यमानेन सात्मीकृत्य सर्वविरतिं तदाराधन-
स्तद्भवेऽपि श्रावकस्य मोक्षः स्यात्, सामायिकाद्यावश्यकेनैव वा गृहिणोऽपि भावविशुद्ध्या भरतचक्रयादेरिव
केवलोत्पत्तिः सम्भवति, श्रूयन्ते च सामायिकादिपदमात्राद्प्यनन्ताः सिद्धा, पठन्त्यपि—"जोगे २ जिणसास
णंमि दुक्खक्खयं पउंजता । इक्किक्कमि अणता वट्टता केवल पत्ता ॥ १ ॥" इत्येकचत्वारिंशगाथार्थः ॥४१॥ अथ
मनोवाक्कायप्रवृत्तीनामतिसूक्ष्मत्वादिन्द्रियवश्यानां घातिचपलत्वात् जीवस्य घातिभावबहुलत्वात्कियन्तोऽप-
राधाः स्मृतिपथमायान्ति?, आलोचनार्हाश्च सर्वे, यदागमश्च—"पायच्छित्तस्स ठाणाइं संखाईयाइं गोअमा !
अणालोइअं तु इक्कंपि ससल्लं मरणं मरइ" अतो विस्मृतातिचारं सामान्येन प्रतिक्रमितुमाह—

आलोअणा बहुविहा न य संभरिआ पडिक्कमणकाले। मूलगुण उत्तरगुणे तं निंदे तं च गरिहामि ४२

'आलोअणे'ति, आलोचना-गुरुभ्यो निजदुश्चरितकथनं, तदुपचारात् तत्कारणभूताऽप्यालोचनोच्यते 'बहुविधा' नानाप्रकारा, तद्धेतूनां बहुत्वात्, अत एवोपयोगपरस्यापि न स्मृता प्रतिक्रमणकाले-आलोचना निन्दागर्हाऽवसरे, प्रतिक्रमणस्य हि द्वौ कालो-सूर्योदयोऽस्तमयनं च, सूर्योदयारम्भाच्च प्रतिक्रमणमुपधिप्रतिलेखनं च यावतो स्यात्तावन्मानं, साध्वावश्यके कृते यथा सन्ध्याविगमः स्यात्, इदं साधुश्राद्धयोरुत्सर्गेण श्रावकस्यापि ज्ञेयं, अपवादेन तु कृतिकर्मक्रियानुरोधेनान्यथाऽपि, यतः-"वित्तीवोच्छेअम्मि य गिहिणो सीअंति सव्वकिरिआउ। निरविक्खस्स व जुत्तो संपुण्णो संजमो चेव ॥ १ ॥" कं विषये आलोचना? इत्याह-मूलगुणे उत्तरगुणे, मूलगुणाः-पञ्चाणुव्रतानि उत्तरगुणाः-सप्त गुणव्रतादीनि, एवं च विस्मृतातिचारस्य सामान्येनापि प्रतिक्रमणेन शुद्धिरित्यावेदितमिति द्वाचत्वारिंशगाथार्थः ॥ ४२ ॥ एवं प्रतिक्रमको दुष्कृतनिन्दादीन् विधाय विनयमूलधर्माराधनार्थं कायेनाभ्युत्थितः सन् 'तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्सेति' भणित्वा मङ्गलमेतद् भणति-

अब्भुट्ठिओमि आराहणाए विरओमि विराहणाए। तिविहेण पडिक्कंतो वंदामि जिणे चउव्वीस ४३

'अब्भुट्ठि०' ॥ तस्य गुरुपार्श्वे प्रतिपन्नस्य धर्मस्य-श्रावकधर्मस्य केवलिप्रज्ञप्तस्य, 'अभ्युत्थितोऽस्म्याराधनायै' उद्यतोऽहं सम्यक्पालनार्थं 'विरतश्च विराधनायाः' निवृत्तः खण्डनायाः 'त्रिविधेन' मनोवाक्कायैः 'प्रतिक्रान्तः' प्रतिक्रमितव्यातिचारेभ्यो व्यावृत्तो वन्दे जिनांश्चतुर्विंशतिं श्रीऋषभादीन्, क्षेत्रकालासन्नोपकारित्वात्; चतुर्वि-

शतिग्रहणात्पञ्चभरतपञ्चैरावतप्रभवानुपलक्षणत्वात्पञ्चमहाविदेहगतांश्च जिनान् वन्दे, एवं 'चउवीसजिणवि णिरगयकहाइ' इत्यत्र प्रान्तगाथान्ते च भाव्यम्, इति त्रिचत्वारिंशगाथार्थः ॥ ४३ ॥ एवं भावजिनान् नत्वा सम्यक्त्वशुद्ध्यर्थं लोकत्रयगतशाश्वताशाश्वतस्थापनाजिनवन्दनामाह—

जावंति चेइआइ उड्ढे अ अहे अ तिरिअलोए अ । सव्वाइ ताइं वंदे इह संतो तत्थ संताइं ॥ ४४ ॥

'जावंती'ति यावन्ति 'चैत्यानि' जिनेन्द्रप्रतिमा 'ऊर्ध्वलोके' स्वर्गादौ 'अधोलोके' भवनपतिभवनादौ 'तिर्यग्लोके' नन्दीश्वराद्यपर्वतादौ च सन्ति सर्वाणि तानि वन्दे इह सन् तत्र 'सन्ति' विद्यमानानि, अत्र स्थितस्तत्र स्थितानीति वा, नित्यप्रतिमासङ्ख्या त्वित्यादि—"सट्ठी लक्खा गुणनवइ कोडि तेर कोडि सय चिंघ भवणेसु १३८९६०००००। तिअ सय वीसा इगनवइ सहस लक्खतिग तिरिअ ३९१३२० ॥ १ ॥ एग कोडिसय सत्त बावन्ना कोडि चउणवइ लक्खा । चउचत्त सहस सगसय सट्ठी वेमाणि बिंबाणि १५२९४४७६० ॥ २ ॥ पनरसकोडिसयाइं दुचत्तकोडीउ अडवन्नलक्खा य । छत्तीससहस असिआ तिहुअणबिंबाणि पणमामि १५४२५८३६०८० ॥ ३ ॥" ज्योतिर्व्यन्तराणामसङ्ख्यभवनेषु प्रत्येकं चैत्यभावाच्च प्रतिमासङ्ख्येति चतुश्चत्वारिंशगाथार्थः ॥४४॥ अथ सर्वसाधुवन्दनार्थमाह—

जावंत केइ साहू भरहेरवयमहाविदेहे अ । सव्वेसिं तेसिं पणओ तिविहेण तिदंडविरयाणं ॥ ४५ ॥

यावन्तः केचित् साधवः केवलिपरमतविततरावधिमनःपर्ययविपुलमतिचतुर्दशदशपूर्वधरएकादशाङ्गिजिन
स्थविरकल्पिकयथालन्दिकपरिहारविशुद्धिकक्षीरमधुसर्पिरास्रवसंभिन्नश्रोतःकोष्ठबुद्धिविद्याजङ्घाचारणपदानु
सारिवैक्रियपुलाकविप्रुषामर्शखेलजल्लौषधिसर्वौषध्यादिलब्धिपुलाकनिर्ग्रन्थस्नातकाचार्योपाध्यायप्रवर्त
कादिभेदभिन्ना उत्कर्षतो नवकोटिसहस्रसङ्ख्या जघन्यतस्तु द्विकोटिसहस्रमिता भरतैरावते महाविदेहे च
पञ्चपञ्चभेदे, एवं पञ्चदशकर्मभूमिषु चशब्दात्पूर्वान्तरहरणादिनाऽकर्मभूम्यादिषु सन्ति सर्वेभ्यस्तेभ्यः प्रणतोऽस्मि
'त्रिविधेन' मनोवाक्कायैः, तत्र मनसा तद्गुणस्मरणगर्भबहुमानात् वाचा तन्नामोच्चारणात् कायेन शिरस्थिरेन
मनात्, 'त्रिदण्डविरतेभ्यः' अशुभमनोवाक्कायप्रयोगविरतेभ्यः, इति पञ्चचत्वारिंशगाथार्थः ॥ ४५ ॥ एव
मसौ प्रतिक्रमणकर्त्ता कृतसमस्तचैत्यपतिप्रणतिः प्रवर्द्धमानशुभतरपरिणामो भविष्यत्कालेऽपि शुभमाशा-
शंसां करोति—

चिरसंचिअपावपणासणीइ भवसयसहस्समहणीए। चउवीसजिणविणिग्गयकहाइ वोलंतु मे दिअहा॥४६

'चिरे'ति ॥ चिरसञ्चितपापप्रणाशन्या भवशतसहस्रमथन्या, अत्रोपलक्षणत्वादनन्ता भवा ग्राह्याः, चतु-
र्विंशतिजिनेभ्यो वीजेभ्योऽङ्कुरवद्विनिर्गतया कथया–तन्नामोत्कीर्त्तनतद्गुणगानतच्चरितवर्णनादिरूपया वचनप
दत्ता जिनार्चने पुष्पादिवत्कायोत्सर्गस्य, एकेनापि सर्वोऽपि केवलमव्ययाः 'वोलंतु' त्ति अजन्तु 'मे' मम

'दिवसाः' अहोरात्राणि, बोधिप्रार्थनबस ग्रोपायेवमिति पदयत्वारिंशगाथार्थ ॥ ४६ ॥ अथ मङ्गलपूर्व जन्मान्तरेऽपि समाधिं बोधिं च प्रार्थयते—

मम मंगलमरिहंता सिद्धा साहू सुअं च धम्मो अ। सम्मद्दिट्ठी देवा दिंतु समाहिं च बोहिं च ४७

'मम मंगले'ति ॥ मम मङ्गलमर्हन्तः सिद्धाः साधवः श्रुतं च—अङ्गोपाङ्गाद्यागमः धर्मः—श्रुतचारित्रधर्मात्मकः, चत्वार्यपि लोकोत्तमानि शरणं चेति द्रष्टव्य, 'चत्तारि मंगलं' इत्यादौ चत्वार्येव मङ्गलान्युक्तानि अत्र तु धर्मान्तर्गतस्येऽपि श्रुतस्य मङ्गलतया पृथगुपादानं ज्ञानक्रियाभ्यां समुदिताभ्यामेव मोक्ष इति ज्ञापनार्थं, तदाहुः—"हयं नाणं कियाहीणं, हया अन्नाणओ किया। पासंतो पंगुलो दड्ढो, धावमाणो अ अंधओ ॥ १ ॥" इत्यादि, तथा—"नग्नस्थे पशवो जलेजलचराः सर्वे जटाभिर्वटा, वल्कैर्भूरुलताः शुकाः करिसराः स्नानादयो भस्मभिः। वह्नीनां ज्वलनैर्जना हरिमृगाः संतानिता रज्जुभिः, स्वर्गं यान्ति कथं न ते यदि वृथा ज्ञानक्रिये निष्फले ? ॥ १ ॥" भाषाराष्ट्रेऽपि—"अणाणाए एगे सोवट्ठाणा आणाए एगे निरुवट्ठाणा एय ते मा होउ" त्ति, तथा सम्यग्दृष्टयः—अर्हत्पाक्षिका देवा वैश्यमेत्स्येकशोपादेवा—धरणेन्द्राम्बिकायक्षादयो 'ददतु' प्रयच्छन्तु 'समाधिं' चित्तस्वास्थ्य, समाधिर्हि मूलं सर्वधर्माणां स्कन्ध इव शाखानां शाखा वा प्रशाखानां पुष्पं वा फलस्य बीजं वाऽङ्कुरस्य, चित्तस्वास्थ्यं विना विशिष्टानुष्ठानस्यापि कष्टानुष्ठानमात्रत्वात्, समाधिश्चाधिव्याधिभिर्विधूयते, तन्निरोधश्च तद्धेतुकोपसर्ग-

निवारणेन स्यादिति तत्प्रार्थना, 'बोधिं' परलोके जिनधर्मप्राप्तिं, यत–"सावयघरंमि वर हुज्ज चेडओ नाणदंसणसमेओ। मिच्छत्तमोहियमई मा राया चक्कवट्टीवि ॥ १ ॥" कश्चिदाह-ननु देवाः समाधिबोधिदाने किं समर्था न वा ?, यद्यसमर्थास्तर्हि तत्प्रार्थनस्य वैयर्थ्यं, यदि समर्थास्तर्हि दूरभव्याभव्येभ्य किं न यच्छन्ति ?, अथैवं मन्यते-योग्यानामेव समर्था नायोग्यानां, तर्हि योग्यतैव प्रमाणं किं तैरजागलस्तनकल्पैः ?, अत्रोत्तरं, सत्यं योग्यतैव प्रमाणं, परं न वयं विचाराक्षमनियतिवाद्यादिवदेकान्तवादिनः, किन्तु सर्वनयसमूहात्मकस्याद्वादवादिनः, 'सामग्री वै जनिके'ति वचनात्, यथा हि घटनिष्पत्तौ मृदो योग्यतायामपि कुलालचक्रचीवरदवरकदण्डादयोऽपि सहकारिकारणमेवमिहापि जीवस्य योग्यतायां सत्यामपि तथा तथा प्रत्यूहव्यूहनिराकरणेन देवा अपि समाधिबोधिदाने समर्थाः स्युः, मेतार्यस्य प्राग्भवमित्रसुर इवेति फलवती तत्प्रार्थना, ननु देवादिषु प्रार्थनाद्यनुमानादिकरणे कथं न सम्यक्त्वमालिन्यम् ?, उच्यते, नहि ते मोक्षं दास्यन्तीति प्रार्थ्यन्ते बहु मन्यन्ते वा, किन्तु धर्मध्यानकरणेऽन्तरायं निराकुर्वन्तीति, न चैव कश्चिद्दोषः, पूर्वश्रुतधरैरप्याचीर्णत्वादागमोक्तत्वाच्च, उक्तञ्चावश्यकचूर्णौ श्रीवज्रस्वामिचरित्रे-"तत्थ य अब्भासे अन्नो गिरी तं गया, तत्थ देवयाए काउस्सग्गो कओ, सावि अब्भुट्ठिआ, अणुग्गहत्ति अणुन्नाय" मिति, आवश्यककायोत्सर्गनिर्युक्तावपि-"चाउम्मासिअवरिसे उस्सग्गो खित्तदेवयाए अ। पक्खिअ सिज्जसुरीए करंति चउमासिए वेगे ॥ १ ॥" बृहद्भाष्येऽपि-"पारि-

अकाउस्सग्गो परमिट्ठीण य कयनमुक्कारो । वेयावच्चगराण दिज्ज थुई जक्खपमुहाण ॥ १ ॥" प्रकरणकृतः श्रीहरिभद्रसूरयोऽप्याहुर्ललितविस्तरायां–"चतुर्थी स्तुतिर्वैयावृत्त्यकराणा"मिति, तदेव प्रार्थनाकरणेऽपि न काचिद्युक्तिरिति सप्तचत्वारिंशगाथार्थः ॥ ४७ ॥ ननु येनैतानि व्रतानि स्वीकृतानि स प्रतिक्रामतु न त्वन्यः अस्वीकृतेऽतिचारासम्भवात्, ग्रामसद्भावे हि सीमाकरणमर्हति, तदयुक्तं, द्वावपि प्रतिक्रामेतां, यतो नातिचारे ष्वेव प्रतिक्रमणं, किन्तु चतुर्षु स्थानेष्वपि, तान्येवाह—

पडिसिद्धाण करणे किच्चाणमकरणे अ पडिक्कमणं । असद्दहणे अ तहा विवरीअपरूवणाए अ ॥४८॥

'पडिसिद्धाणं' इति । श्राद्धस्यापि सिद्धान्ते प्रतिषिद्धानि स्थूलप्राणातिपातादीन्यष्टादश पापस्थानानि, तेषु प्राणातिपातादयः पञ्च क्रोधादयश्च चत्वारः प्रागुक्ताः, एवं प्रेम–अव्यक्तमायालोभोदयरूपं १० द्वेषः–अव्यक्तक्रोधमानोदयरूपः ११ अभ्याख्यानं–असद्दोषाधिरोपणं १२ रत्यरती–इष्टानिष्टेषु प्रीत्यप्रीती १३।१४ पैशुन्यं–द्रोहेण परदोषोद्घट्टनं १५ परपरिवादो मात्सर्येण परनिन्दनं १६ मायामृषावादो मायया मृषाभाषणं १७ मिथ्यात्वं प्रागुक्तं १८ एषेःस्वरराट्यादिरूपः कलहोऽपि पापस्थानेषु क्वचित् पठितः श्रूयते, तत्र रत्यरत्योरेकत्वगणनं संभाव्यते, एषां प्रतिषिद्धानां करणे १ तथा कृत्यानां–'नवकारेण विबोहो' इत्यादिश्रुतोक्तश्राद्धदिनकृत्यानां स्वीकृतव्रतादिनियमानां चाऽकरणे, दिनकृत्यव्यक्तिस्तु मत्कृतश्राद्धविधिप्रकरणवृत्तेर्ज्ञेया २ तथा आज्ञाग्राह्याणां

निगोदादिसूक्ष्मार्थानामश्रद्धाने ३, तथा विपरीतप्ररूपणा–उन्मार्गदेशना, इयं च दुरन्तदुःखहेतुर्मरीच्यादेरिव, यदोक्तं–"दुब्भासिएण इक्केण मरीई दुक्खसागरं पत्तो। भमिओ कोडाकोडिं सागरसरिनामधिज्जाणं ॥ १ ॥" अस्यां चानाभोगादिना कृतायां प्रतिक्रमणं भवति ४, ननु श्रावकस्य धर्मकथनेऽधिकारोऽस्ति ?, अस्तीति ब्रूमः, गुर्वादिभ्य सम्यक् सूत्रार्थानवबुध्य गुरव एवमादिशन्तीति धर्मकथने को नाम नाधिकारः ? "पढइ सुणेइ गुणेइ अ जणस्स धम्मं परिकहेई"त्यादिवचनप्रामाण्यात्, तथा चावश्यकचूर्णिः–"सो जिणदाससावओ अट्ठमीचउद्दसीसु उववासं करेइ पुत्थयं च वाएई"त्यादि अष्टचत्वारिंशगाथार्थः ॥ ४८ ॥ उक्तं सविषयं सहेतुकं च प्रतिक्रमणं, सम्प्रत्यनादिसंसारान्तर्गतानां सर्वेषां जीवानां नानाभवेष्वन्योऽन्यवैरसम्भवात्तरक्षमणेन प्रतिक्रमणमाह–

खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे। मित्ती मे सव्वभूएसु, वेरं मज्झ न केणई ॥ ४९ ॥

'खामेमी'ति 'क्षमयामि' मर्षयामि सर्वान् जीवाननन्तभवेष्वज्ञानमोहाकृतेन पीडितानहं, सर्वे जीवाः 'क्षमन्तु' मर्षन्तु दुश्चेष्टितम्, एतावता मामाश्रित्याक्षान्तिहेतुकस्तेषां कर्मबन्धो मा भूदिति कारुण्यं सूचितं, हेतुमाह–यतो मैत्री मे 'सर्वभूतेषु' सर्वसत्त्वेषु, 'वैरम्' अप्रीतिर्मम न केनचित्प्राणिना सह, कोऽर्थः ?–मुक्तिलाभहेतुमिस्तान् सर्वान् यथाशक्ति मुक्तिं रूम्भयामि, न च केषाश्चित्स्वप्रकृतामपि विघाते वर्तेऽहं, न च निन्द-

कादीनपि द्वेष्मि, आत्मतत्त्वात्, उक्तं हि ज्ञानाङ्कुशे–"मभिन्त्वया यदि जन परितोषमेति, नन्वप्रयासजनितोऽयमनुग्रहो मे । श्रेयोऽर्थिनो हि पुरुषाः परितुष्टिहेतोर्दुःखार्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥ १ ॥" मैत्रीस्वरूपं चैवमाहुः–"मा कार्षीत् कोऽपि पापानि, मा च भूत् कोऽपि दुःखितः । मुच्यतां जगदप्येषा, मतिर्मैत्री निगद्यते ॥ १ ॥" वैरं च स्वल्पमप्यनल्पानर्थकृद्भवद्वयेऽपि, तत्रात्र कौरवपाण्डवादीनामिवाष्टादशाक्षौहिणीक्षयादिहेतुश्चेटककोणिकयोरिव वा, यदुक्तं पञ्चमाङ्गादिसंवादि–"वज्जयकोणिअभुजो चुलसी छन्नउअ लक्खमणुआण । रहमुसलंमि अ नेआ महासिलाकंटए चेव ॥१॥ वरुणो सोहम्ममी तस्स य मित्तो अ माणुसगईए। नयलक्ख मच्छउअरे सेसा पुण तिरिअनरएसु ॥ २ ॥ कालाइओवि मरिउं चउत्थपुढवीइ इत्थि उप्पन्ना । तत्तो ते उव्वट्टा सिज्झिस्सन्ति विदेहंमि ॥ ३ ॥ तेसिंपि अ जणणीओ वीरसगासंमि पव्वइआओ । उस्सप्पिणी इमीसे न एरिसो अक्खसंगामो ॥ ४ ॥" परत्र तु वैरं भवपरम्परानुयायि कमठमरुभूत्यादीनामिव, पठन्त्यपि–"वैरवैश्वानरव्याधिवादव्यसनलक्षणाः । महाऽनर्थाय जायन्ते, वकाराः पञ्च वर्द्धिताः ॥ १ ॥" क्षमाप्रधानश्च जैनधर्मः, श्रीवीरजिनेन स्वयं तथादर्शितत्वात्, 'इच्छामि खमासमणो' इत्यादौ च तस्याः प्राधान्येन भणनात्, आगमेऽपि च–"खंती सुहाण मूलं मूलं धम्मस्स उत्तमा खंती । हरइ महाविज्जा इव खंती दुरिआइं सयाइं ॥ १ ॥" समर्थस्य च क्षमा बहुफला, यतः–"दाणं दरिद्दस्स पहुस्स खंती, इच्छानिरोहो अ सुहाइदिअस्स । पढमे

चउ इंदिअनिग्गहो य, चत्तारि एआणि सुदुद्धराणि ॥ १ ॥" क्षमाफलं च कूरगडुकादीनामिव तद्भवेऽपि केवलज्ञानलाभादि प्रतीतमतः क्षमाभावस्य धर्मार्थिना वैरं त्याज्यमेवेत्येकोनपञ्चाशगाथार्थः ॥ ४ ॥ सम्प्रति प्रतिक्रमणाध्ययनमुपसंहरन्नुत्तरोत्तरधर्मवृद्ध्यर्थमन्त्यमङ्गलमाह—

एवमहं आलोइअ निंदिअ गरहिअ दुगंछिउं सम्मं। तिविहेण पडिक्कंतो वंदामि जिणे चउव्वीसं ५०

॥ इति श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रं सम्पूर्णम् ॥

'एवमहं'मिति, 'एवम्' अनेन प्रकारेणाहं सम्यग् 'आलोच्य' गुरोर्निवेद्य 'निन्दित्वा' दुष्टु कृतमिति स्वसमक्षं गर्हित्वा-तदेव गुरुसमक्षं जुगुप्सित्वा-धिग् मां पापकारिणमित्यादिना, सम्यगिति सर्वत्र योज्यं, 'दुगुंछिअं' इति पाठे तु एवमालोच्य निन्दित्वा गर्हित्वा जुगुप्सितं विचिकित्सितं वाऽतिचारजातं सम्यक् 'त्रिविधेन' मनोवाक्कायलक्षणेन 'प्रतिक्रान्तः' कृतप्रतिक्रमणश्चतुर्विंशतिजिनान् वन्दे इति प्रान्त्यगाथार्थः ॥ ५० ॥

अत्राह परः-इदं प्रतिक्रमणसूत्रं केन कृतम् ?, उच्यते, यथाऽपरप्रतिक्रमणसूत्राणि श्रुतस्थविरकृतानि तथेतदपि, यदुक्तमावश्यकबृहद्वृत्तौ-'अक्खरसन्नी'तिगाथाव्याख्याने-अङ्गप्रविष्टं गणधरकृतमाचाराङ्गादि, अनङ्गप्रविष्टं तु स्थविरकृतमावश्यकादीनि, अथ श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रस्य यद्यार्षत्वं तदा किं न तस्य निर्युक्तिभा

ध्यादि ? इति चेत् तदावश्यकदशवैकालिकादिदशशास्त्रीव्यतिरेकेण शेषाणां निर्युक्त्यभावादौपपातिकाद्युपाङ्गानां च चूर्णेरप्यभावात् अनाप्तत्वप्रसक्तस्तस्मात् किञ्चिदेतत्। श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रस्य च विक्रम ११८३ वर्षे श्रीविजयसिंहसूरिश्रीजिनदेवसूरिकृते चूर्णिभाष्ये अपि स्तः, वृत्तयश्च बहव्यः, अतः श्रुतस्थविरकृतत्वेन सर्वातीचारविशोधकत्वेन श्रावकैरतदुपादेयमेव, साधुभिः स्वप्रतिक्रमणसूत्रमिव, एवं सति ये स्वकदाग्रहमात्राभिनिविष्टहृदयः पाश्चात्येन केनचित् कृतं सर्वथा चानुपादेयमिदमिति ब्रुवते न चिह्नस्तेषां का गतिः ?, सर्वज्ञप्रणीतप्राचीनस्थविराचरितसम्यग्मार्गस्योपमर्दनात्, तदुक्तं–"एगो आणाभंगे इक्कुच्चिअ निग्गहो हवइ लोए। सव्वन्नाणाभंगे अणंतसो निग्गहं लहइ ॥ १ ॥" ननु श्रावकस्य प्रतिक्रमणकरणमेवासङ्गतं दूरेऽस्तु प्रतिक्रमणसूत्रविचारः, तदपि प्रलापमात्रं, सिद्धान्ते श्राद्धानामनेकत्र तस्योक्तत्वात्' यदनुयोगद्वार–"से किं तं लोउत्तरिअं भावावस्सयं ?, २ जन्नं समणो वा समणी वा सावओ वा साविआ वा तच्चित्ते जाव उभओ कालं आवस्सयं करेइ"त्ति, तथा तत्रैव–"समणेण सावएण य अवस्सकायव्वय हवइ जम्हा। अतो अहो निसस्सा तम्हा आवस्सयं नाम ॥ १ ॥" तथाङ्गवृत्तिकृदभयदेवसूरिकलिकालसर्वज्ञश्रीहेमसूरिप्रमुखपूर्वाचार्यरचितेषु पञ्चाशकचूर्णियोगशास्त्रप्रभृतिग्रन्थेषु च श्राद्धानां प्रतिक्रमणं साक्षादुक्तं सर्वप्रसिद्धमेव, तत् पञ्चमेदं–दैवसिकं १ रात्रिकं २ पाक्षिकं ३ चातुर्मासिकं ४ सांवत्सरिकं ५ चेति, एषां कालविध्यादि मत्कृतविधिकौमुद्या अवधार्यम् ॥

विख्याततपेत्याख्या जगति जगच्चन्द्रसूरयोऽभूवन् । श्रीदेवसुन्दरगुरूत्तमाश्च तदनु क्रमाद्विदिता ॥ १ ॥
पञ्च च तेषां शिष्यास्तेष्वाद्या ज्ञानसागरा गुरवः। विविधावचूर्णिलहरिप्रकटनतः सान्वयाह्वानाः ॥२॥ श्रुतगत-
विविधालापकसमुद्धृतः समभवंश्च सूरीन्द्राः। कुलमण्डना द्वितीया श्रीगुणरत्नास्तृतीयाश्च ॥३॥ षड्दर्शनवृत्ति
क्रियारत्नसमुच्चयविचारनिचयसृजः। श्रीभुवनसुन्दरादिषु भेजुर्विद्यागुरुत्वं ये ॥४॥ श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रवरास्तुर्या
अहार्यमहिमानः। येभ्यः सन्ततिरुच्चैर्भवति द्वेधा सुधर्मभ्यः ॥ ५ ॥ यतिजीतकल्पविवृतश्च पञ्चमाः साधुरत्न
सूरिवराः। यैर्मादृशोऽप्यकृष्यत करप्रयोगेण भवकूपात् ॥६॥ श्रीदेवसुन्दरगुरोः पट्टे श्री सोमसुन्दरगणेन्द्राः।
युगवर इव विजयन्ते, तेषां शिष्याश्च पञ्चैते ॥ ७ ॥ मारीत्यवमनिराकृतिसहस्रनामस्मृतिप्रभृतिकृत्यैः। श्रीमुनि
सुन्दरगुरवश्चिरन्तनाचार्यमहिमभृत ॥ ८ ॥ श्रीजयचन्द्रमुनीन्द्रा निस्तन्द्राः सङ्घगच्छकार्येषु। श्रीभुवनसुन्दर
वरा दूरविहारैर्गणोपकृतः ॥ ९ ॥ एकाङ्गा अप्येकादशाङ्गिनश्च जिनसुन्दराचार्याः। निर्ग्रन्थाः ग्रन्थकृतः श्रीमज्
जिनकीर्त्तिगुरवश्च ॥ १० ॥ एषां श्रीसुगुरूणां प्रसादतोऽब्दे षडङ्कविश्व १४९६ मिते । श्रीरत्नशेखरगणिर्वृत्ति-
मिमामकृत कृतिमुदे ॥ ११ ॥ चातुर्विद्योदधिभिर्वैभिभिर्विशुद्धपरमपरमागम् । साऽशोध्यत प्रयत्नाल्लक्ष्मी
भद्राह्वविबुधेन्द्रैः ॥ १२ ॥ विज्ञाऽपतत्सविहितसमर्शांसूगणिसख्यहंसविबुधाद्यैः। गुरुभक्त्याऽस्या प्रथमादर्शो साधि
ष्यमाणापि ॥ १३ ॥ एतस्यां टीकायामनुष्टुभामर्थदीपिकानाम्न्याम् । षट्पञ्चिशतीचत्वारिंशाद्गुरुत्तराऽनुमिता

॥ १४ ॥ वरचूर्णिविविधवृत्त्याद्यनुसृत्य कृतेयमल्पमतिनाऽपि । उत्सूत्रमत्र विबुधैः शोध्यं जीयादियं च चिरम् ॥ १५ ॥

॥ इति श्रीतपागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यश्रीभुवनसुन्दरसूरिविनेयोपाध्यायश्रीरत्नशेखरगणिविरचितायां श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ शेषाधिकारः पञ्चमः ॥५॥ संवत् १६०३ श्रावण सुदि ५ रवि श्रीजीराउलागच्छे लिखित फीका जाउरनगरे ।

॥ समाप्ता चेयमर्थदीपिकानाम्नी श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रटीका ॥ ॥ सर्वग्रन्थ ६६४४ ॥ श्री ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ श्रीमद्रत्नशेखरसूरिवर्यविवृतं श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्र ॥

इति श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई जैनपुस्तकोद्धारे ग्रन्थाङ्कः—७१